

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
Τμήμα Ψυχολογίας

Διδακτορική Διατριβή

**Η ριζική έλλειψη της πατρικής μεταφοράς
και η διεργασία της αναπλήρωσης
Έξι περιπτώσεις ψυχωτικών εφήβων**



Ελένη ΣΤΑΜΟΥ

A.M. 606027

— 2013 —

Επόπτρια - Επιβλέπουσα
Καθηγήτρια κ. Κλαίρη ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ

Μέλη Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής
Καθηγητής κ. Ρόμπερτ ΜΕΛΛΟΝ
Αν. Καθηγήτρια κ. Βασιλική-Λίσσου ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

Camille Claudel : *L'Age mûr*

Βρίσκεται στο Musée d'Orsay, στο Παρίσι.

Πρόκειται για ένα γλυπτό που έκανε αμέσως μετά τον χωρισμό της με τον Rodin, το 1895. Εκτέθηκε για πρώτη φορά το 1899.

*Μια αφιέρωση γεμάτη περιεχόμενο
για τον Νίκο*

Ευχαριστίες

Θα ήθελα καταρχήν να ευχαριστήσω από καρδιάς την επιβλέπουσα, Καθηγήτρια του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών κ. Κλαίρη Συνοδινού που πίστεψε στις δυνατότητές μου και μου έδωσε την ευκαιρία να πραγματοποιήσω αυτή την διατριβή.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους Καθηγητές, μέλη της Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής, τον Καθηγητή του τμ. Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών κ. Ρόμπερτ Μέλλον και την Αναπλ. Καθηγήτρια του τμ. Ψυχολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Βασιλική – Λίσσυ Κανελλοπούλου, για την ευγενική συμμετοχή τους στην συμβουλευτική επιτροπή και για τον χρόνο τους.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους Καθηγητές μέλη της Επταμελούς Επιτροπής Αξιολόγησης για την συμμετοχή τους στην αξιολόγηση της παρούσας διδακτορικής διατριβής.

Ένα μεγάλο μέρος ευχαριστιών πρέπει να αποδοθεί στους έξι έφηβους οι οποίοι συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα.

Θερμά θα ήθελα να ευχαριστήσω το προσωπικό των Ξενώνων «*Όρμος*» και «*Το Σπίτι*» που βοήθησαν με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο στην διεξαγωγή της παρούσας έρευνας.

Ολόψυχα ευχαριστώ τον ψυχαναλυτή κ. Δημήτρη – Πέτρο Σακελλαρίου, μέλος της *Association de psychanalyse Jacques Lacan* (APJL) και του *Αθηναϊκού Κέντρου Ψυχαναλυτικής Κλινικής* του *Συλλόγου Ιάκωβος Λακάν*, για την αμέριστη προσφορά των θεωρητικών και κλινικών του γνώσεων καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας έρευνας.

Ευχαριστώ την Διευθύντρια του τμ. Ψυχιατρικής Παιδιών και Εφήβων του Σισμανογλείου Γενικού Νοσοκομείου κ. Αναστασία Κουμούλα για την παρακίνησή της και την υποστήριξή της όλο αυτό το διάστημα που χρειάστηκε για να εκπονηθεί αυτή η διατριβή.

Στην Ομότιμη Καθηγήτρια του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, κ. Νάνση Παπαλεξανδρή απευθύνω ένα μεγάλο ευχαριστώ για τις τόσο χρήσιμες συμβουλές της και για το χρόνο που διέθεσε για να διαβάσει αυτές τις σελίδες.

Ένα μεγάλο και από βάθους καρδιάς ευχαριστώ, απευθύνω στην κ. Άσπα Παπαλεξανδρή για την φροντίδα του κειμένου, για το στήριγμα της, για το χρόνο της και για άλλα πολλά που προσέφερε τόσο απλόχερα.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω όσους έμμεσα ή άμεσα με ενθάρρυναν, με ενέπνευσαν, με παρακίνησαν και με υποστήριξαν κατά την διεξαγωγή της παρούσας έρευνας και κατά την συγγραφή αυτής της διατριβής.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	7
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	15
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.....	17
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΛΑΙΣΙΩΣΗ	25
ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ	27
Εισαγωγικά.....	27
1 Το Στάδιο του καθρέφτη	28
1.1 Κατάκτηση της εικόνας του σώματος	29
1.2 Η αλλοτρίωση μέσα από την φαντασιακή ταύτιση	30
1.3 Ο συμβολικός ρόλος του μητρικού Άλλου.....	31
1.4 Το υποκείμενο και το Εγώ.....	32
1.5 Το ασυνείδητο είναι δομημένο σαν γλώσσα	34
1.6 Το υποκείμενο της εκφοράς και το υποκείμενο του εκφερόμενου	35
1.7 Η επιθετικότητα	36
2 Ο λόγος στον τόπο του Άλλου – Η δημιουργία της επιθυμίας	37
2.1 Τα αιτήματα του μητρικού Άλλου.....	38
2.2 Ο Άλλος, ως τόπος των σημαινόντων	38
2.3 Μετατροπή της ανάγκης σε αίτημα	39
2.4 Η επιβεβλημένη επιλογή του υποκειμένου.....	40
2.5 Η γέννηση της επιθυμίας ως απόρροια έλλειψης	42
2.6 Πρωταρχικός συμβολισμός : το παράδειγμα του “Fort-da”	44
Συνοψίζοντας.....	46
ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ	49
Εισαγωγικά.....	49
1 Ο πατέρας στον Freud	50
1.1 Ο μύθος του Οιδίποδα και το οιδιπόδειο σύμπλεγμα.....	50
1.2 Ο φροϋδικός μύθος και η εγκαθίδρυση του Νόμου	52
1.3 Η παραίτηση από την απόλαυση ως συνθήκη για την πρόσβαση στην επιθυμία.....	53
1.4 Ο θάνατος του άνδρα τύραννου και η εγκαθίδρυση του συμβολικού Πατέρα	55
2 Η Πατρική λειτουργία	57
2.1 Ο «φαλλός» ως δομικό στοιχείο.....	59
2.2 Ο φαλλός ως σημαίνον της μητρικής επιθυμίας.....	60
2.3 Από το «είναι» στο «έχειν» και από το «έχειν» στη συμβολοποίηση.....	62
2.4 Η Πατρική Μεταφορά	64
Συνοψίζοντας.....	66
ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΔΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΨΥΧΩΣΗΣ	69
Εισαγωγικά.....	69
1 Μικρή Ιστορική αναδρομή.....	70
2 Η προέλευση των όρων του «Ονόματος-του-Πατέρα» και του «Αποκλεισμού».....	73
2.1 Το Όνομα-του-Πατέρα ως σημασία	74

2.2 Η έννοια του «Αποκλεισμού».....	75
2.2.α Απάρνηση.....	75
2.2.β Η Απώθηση	76
2.2.γ Η χρήση του όρου «Αποκλεισμός» στην περίπτωση του Ανθρώπου με τους Λύκους.....	78
2.2.δ «Αποκλεισμός» - Απώλεια της πραγματικότητας - Παραληρηματική κατασκευή	79
3 Αποκλεισμός του Ονόματος-του-Πατέρα και δημιουργία της ψύχωσης.....	80
3.1 Η αποτυχία της μεταφοράς του Ονόματος – του – Πατέρα και οι επιπτώσεις της	80
3.1.α Η σημαίνουσα δομή	81
3.1.β Ο αποκλεισμός του Ονόματος-του-Πατέρα.....	82
3.1.γ Το χάσμα μεταξύ των σημαινόντων.....	83
3.1.δ Το «σημείο διαρραφής»	83
3.2 Το ψυχωτικό υποκείμενο ως αντικείμενο της απόλαυσης	84
3.2.1 Σκιαγράφηση της “απόλαυσης” από τον Freud.....	85
3.2.2 Η αντίληψη της “απόλαυσης” στον Lacan	86
3.2.3 Η μη ρύθμιση της απόλαυσης από το Όνομα-του-Πατέρα.....	93
Συνοψίζοντας.....	94
ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΚΛΙΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΨΥΧΩΣΗΣ	97
1 Η έκλυση της ψύχωσης	98
1.1 Η συνάντηση με «Ένα-Πατέρα».....	99
2 Οι επιπτώσεις της έλλειψης της «φαλλικής σημασίας»	100
3 Κλινικά ψυχωτικά φαινόμενα.....	101
3.1 Γλωσσικές διαταραχές	102
3.1.α Η διακοπή της σημαίνουσας αλυσίδας	103
3.1.β Η ψυχολογική παρείσφρηση του σημαίνοντος.....	103
3.1.γ Οι νεολογισμοί - «στερεότυπες φράσεις» - «γλωσσολαλιές».....	103
3.2 Το παραλήρημα.....	105
3.2.α Οι φάσεις του παραληρήματος	106
3.2.β Το παραλήρημα του Προέδρου Schreber	108
3.3 Η Παραίσθηση	109
3.4 Αποτυχία συμβολοποίησης του φαντασιακού.....	109
Συνοψίζοντας.....	110
ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΤΟΥ ΨΥΧΩΤΙΚΟΥ	
ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ	111
Εισαγωγικά	111
1 Η παραληρηματική «Μεταφορά» ως μέσον «Σταθεροποίησης».....	112
1.1 Ο ρόλος της μεταφοράς	113
1.2 Οι αναγκαίες συνθήκες για την «Αποσταθεροποίηση».....	114
1.3 «Σταθεροποίηση» μετά την έκλυση δια μέσου της παραληρηματικής μεταφοράς	115
2 Η «Κοινή ψύχωση» ως φαντασιακή αντιστάθμιση.....	116
2.1 Η περίπτωση του Fulmen Cotton.....	117
2.2 Στοιχεία που οδηγούν στην διάγνωση της ψύχωσης προ έκλυσης	118
2.2.α Φαντασιακή ταύτιση	118
2.2.β Τα συναισθήματα κενού	118
2.2.γ Σωματικές εκδηλώσεις	118
2.3 Προσπάθειες «αναπλήρωσης» δια μέσου της φαντασιακής ταύτισης	119

2.3.α Οι προσωπικότητες «ως εάν» της Hélène Deutsch	120
2.3.β Η «προ-ψύχωση» του Moritz Katan	122
2.3.γ Η περίπτωση του John Forbes Nash	124
2.3.δ Η περίπτωση της Camille Claudel	125
3 Η «Αναπλήρωση» του Ονόματος-του-Πατέρα	125
3.1 Η περίπτωση του Joyce.....	126
Συνοψίζοντας.....	131
ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΨΥΧΩΣΗΣ	133
Εισαγωγικά.....	134
1. Η μεταβίβαση	135
1.1 Η μεταβίβαση ως μέσον ανάδυσης της επιθυμίας του υποκειμένου.....	135
1.2 Μεταβίβαση του ψυχωτικού.....	137
1.2.1 Η αποδέσμευση της απόλαυσης.....	141
1.2.2 Η ερωτομανία στην μεταβίβαση	141
2 Η «λειτουργία» του αναλυτή.....	143
2.1 Από την «αντιμεταβίβαση» στην «ηθική» του αναλυτή	143
2.2 Η «επιθυμία του αναλυτή»	146
2.3 Η ψυχαναλυτική πράξη.....	148
Συνοψίζοντας.....	150
ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ –ΨΥΧΩΣΗ - ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ.....	151
Εισαγωγικά.....	151
1 Μικρή Ιστορική αναδρομή.....	152
2 Επισκόπηση των κυριότερων θεωριών	154
2.1 Η «Θεσμική ψυχοθεραπεία».....	154
2.2 Η «Θεσμική φροντίδα».....	157
2.3 Η εμπειρία της Villeurbanne.....	161
2.4 Το “διασπασμένο” θεσμικό πλαίσιο.....	162
2.5 Οι δομές του Φροϋδικού Πεδίου	164
2.5.α Το «Courtil»	164
2.5.β Η «Antenne 110»	167
2.5.γ Το «Θεραπευτικό και Ερευνητικό Κέντρο»	167
2.6 Στην Ελλάδα	168
Συνοψίζοντας.....	172
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	173
ΟΓΔΟΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΕΙΣ	175
1 Η επιλογή της Λακανικής ψυχαναλυτικής κλινικής για τον έφηβο.....	175
2 Η Ψυχαναλυτική κλινική για την ψύχωση	176
3 Οι Ξενώνες ως θεσμικά πλαίσια.....	177
4 Η Ψυχαναλυτική κλινική στο θεσμικό πλαίσιο.	178
ΕΝΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΕΡΕΥΝΑ.....	181
1 Η επιλογή της ποιοτικής έρευνας.....	181

2 Τόπος έρευνας : οι δύο Ξενώνες	181
3 Η επιλογή των έφηβων	182
4 Οι συνεδρίες με τους έφηβους.....	183
5 Προέλευση και Συλλογή πληροφοριών.....	183
6 Η καταγραφή του υλικού.....	184
7 Διάρκεια της έρευνας και προβληματισμοί.....	185
8 Κανόνες δεοντολογίας.....	186
ΔΕΚΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥΣ.....	187
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ.....	195
ΕΝΔΕΚΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΞΕΝΩΝΩΝ	197
ΔΩΔΕΚΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΤΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ	201
ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟ ΠΡΩΤΟ: ΑΛΚΙΝΟΗ	201
Α ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΟΡΕΙΑ	201
Α.1 Εισαγωγικά.....	201
Α.2 Το Κοινωνικό ιστορικό.....	202
Α.3 Η πορεία και οι σχέσεις της Αλκινόης κατά την διάρκεια παραμονής της στον Ξενώνα.....	204
Α.3.1 Οι σχέσεις της Αλκινόης	205
Α.3.1.1 Η σχέση της Αλκινόης με την οικογένεια της	205
Α.3.1.2 Οι σχέσεις της Αλκινόης με τα άλλα παιδιά	208
Α.3.1.3 Η σχέση της Αλκινόης με το Προσωπικό του Ξενώνα.....	209
Α.3.1.4 Η σχέση τα Αλκινόης με το άλλο φύλλο	209
Α.4 «Θεραπευτικός σχεδιασμός» από την Ομάδα του Ξενώνα	211
Β ΟΙ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ.....	212
Β.1 Τα θέματα που επεξεργάζεται στις συνεδρίες.....	213
Β.2 Η Αλκινόη στις συνεδρίες με την Κλινικό.....	216
Γ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ	217
Γ.1 Διαγνωστική προσέγγιση.....	217
Γ.2 Η διαλεκτική της σχέσης της Αλκινόης ως υποκειμένου με την απόλαυση του Άλλου ...	219
Γ.2.1 Οι αμυντικές προσπάθειες της Αλκινόης	220
Γ.3 Η χρήση του τόπου του αναλυτή από την Αλκινόη	224
Γ.4 Η επιθυμία του αναλυτή στην αγωγή της Αλκινόης	225
Γ.5 Συμπεράσματα.....	226
Γ.5.1 Σκέψεις και συζήτηση.....	226
Γ.5.2 Η επίπτωση στην κοινωνική της ένταξη.....	227
Γ.5.3 Συνοπτικά.....	229
ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟ 2: ΕΚΑΒΗ.....	231
Α ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΟΡΕΙΑ	231
Α.1 Εισαγωγικά.....	231
Α.2 Το Κοινωνικό ιστορικό.....	232
Α.3 Πορεία της Εκάβης κατά την διάρκεια της παραμονής της στους Ξενώνες	233
Α.4 «Θεραπευτικός σχεδιασμός» από την Ομάδα του Ξενώνα	235
Β ΟΙ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ.....	238
Β.1 Τα θέματα που την απασχολούν κατά τις συνεδρίες	239

B.1.1 Αναφορές στους «γονείς»	239
B.1.2 Αναφορές στις «αδελφές»	241
B.1.3 Αναφορές στον «Τάδε»	242
B.1.4 Η σχέση της Εκάβης με την Λυδία και τα άλλα παιδιά	243
B.2 Η Εκάβη στις συνεδρίες με την Κλινικό.....	244
Γ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ	245
Γ.1 Διαγνωστική προσέγγιση.....	245
Γ.2 Η διαλεκτική της σχέσης της Εκάβης ως υποκειμένου με την απόλαυση του Άλλου.....	247
Γ.3 Η «χρήση» του «τόπου» του αναλυτή από την Εκάβη	249
Γ.4 Η επιθυμία του αναλυτή στην αγωγή της Εκάβης	250
Γ.5 Συμπερασματικά.....	251
Γ.5.1 Σκέψεις και συζήτηση	251
Γ.5.2 Η επίπτωση στην κοινωνική της ένταξη	253
ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟ 3: ΓΛΑΥΚΟΣ.....	254
Α ΣΥΛΛΟΓΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΟΡΕΙΑ.....	254
Α.1 Εισαγωγικά	254
Α.2 Κοινωνικό ιστορικό	255
Α.3 Πορεία και σχέσεις του Γλαύκου κατά την παραμονή του στον Ξενώνα	256
Α.3.1 Οι σχέσεις του Γλαύκου.....	258
Α.3.1.1 Η σχέση του Γλαύκου με την μητέρα του	259
Α.3.1.2 Η σχέση του Γλαύκου με τα άλλα παιδιά	260
Α.4 Θεραπευτικός σχεδιασμός από την Ομάδα του Ξενώνα	262
Β ΟΙ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ.....	263
Β.1 Τα θέματα που επεξεργάζεται στις συνεδρίες	263
Β.2 Ο Γλαύκος στις συνεδρίες με την Κλινικό	265
Γ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ	266
Γ.1 Διαγνωστική προσέγγιση	266
Γ.2 Η διαλεκτική της σχέσης του Γλαύκου ως υποκειμένου με την απόλαυση του Άλλου.....	268
Γ.2.1 Οι αμυντικές προσπάθειες του Γλαύκου	268
Γ.2.2 Τα «ίχνη» του Γλαύκου ως υποκειμένου	269
Γ.3 Η χρήση του «τόπου» του αναλυτή από τον Γλαύκο.....	272
Γ.4 Η επιθυμία του αναλυτή στην αγωγή του Γλαύκου.....	273
Γ.5 Συμπεράσματα.....	274
ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟ 4: ΗΦΑΙΣΤΟΣ	276
Α ΣΥΛΛΟΓΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΟΡΕΙΑ.....	276
Α. 1 Εισαγωγικά	276
Α.2 Κοινωνικό Ιστορικό.....	277
Α.3 Η πορεία, τα συμβάντα και οι σχέσεις του Ήφαιστου κατά την διάρκεια παραμονής του στον Ξενώνα	278
Α.3.1 Οι σχέσεις του Ήφαιστου.....	283
Α.3.1.1 Η σχέση του Ήφαιστου με τον πατέρα του.....	283
Α.3.1.2 Η σχέση του Ήφαιστου με τα άλλα παιδιά	284
Α.3.1.3 Σχέση του Ήφαιστου με το Προσωπικό του Ξενώνα	284
Α.4 Θεραπευτικός σχεδιασμός από την Ομάδα του Ξενώνα	285
Β ΟΙ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ.....	287

B.1 Τα θέματα που επεξεργάζεται στις συνεδρίες.....	287
B.2 Ο Ήφαιστος στις συνεδρίες με την Κλινικό	288
Γ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ	289
Γ.1 Διαγνωστική προσέγγιση.....	289
Γ.2 Η διαλεκτική της σχέσης του Ήφαιστου ως υποκειμένου με την απόλαυση του.....	291
Γ.2.1 Οι αμυντικές προσπάθειες του Ήφαιστου	292
Γ.2.2 Στοιχεία που μας οδηγούν στην ύπαρξη του Ήφαιστου ως υποκειμένου	292
Γ.3 Η χρήση του «τόπου» του αναλυτή από τον Ήφαιστο.....	294
Γ.4 Η επιθυμία του αναλυτή στην αγωγή του Ήφαιστου	295
Γ.5.2 Σκέψεις και συζήτηση.....	295
Γ.5.3 Σκέψεις πάνω στην Κοινωνική ένταξη του Ήφαιστου.....	296
ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟ 5: ΛΥΔΙΑ.....	297
Α ΣΥΛΛΟΓΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΟΡΕΙΑ.....	297
Α.1 Εισαγωγικά.....	297
Α.2 Κοινωνικό ιστορικό	298
Α.3 Πορεία και σχέσεις της Λυδίας κατά την παραμονή της στον Ξενώνα	300
Α.3.1 Οι σχέσεις της Λυδίας.....	302
Α.3.1.1 Η σχέση της Λυδίας με την μητέρα της.....	303
Α.3.1.2 Η σχέση της Λυδίας με τον πατέρα της	304
Α.3.1.3 Η σχέση της Λυδίας με τα άλλα παιδιά	306
Α.3.1.4 Η σχέση της Λυδίας με το Προσωπικό.....	307
Α.4 Θεραπευτικός σχεδιασμός από την Ομάδα του Ξενώνα	308
Β. ΟΙ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ.....	309
Β.1 Τα θέματα που επεξεργάζεται στις Συνεδρίες	310
Β.2 Η Λυδία στις συνεδρίες με την Κλινικό	311
Γ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ	313
Γ.1 Διαγνωστική προσέγγιση	313
Γ.2 Η διαλεκτική της σχέσης της Λυδίας ως υποκειμένου με την απόλαυση του Άλλου	314
Γ.2.1 Αμυντικές προσπάθειες της Λυδίας.....	316
Γ.3 Η χρήση του «τόπου» του αναλυτή από την Λυδία	317
Γ.4 Η επιθυμία του αναλυτή στην αγωγή της Λυδίας.....	318
Συμπερασματικά	318
ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟ 6: ΧΡΥΣΙΠΠΗ	320
Α ΣΥΛΛΟΓΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΟΡΕΙΑ.....	320
Α.1 Εισαγωγικά.....	320
Α. 2 Το Κοινωνικό ιστορικό.....	321
Α.3 Η πορεία και οι σχέσεις της Χρυσίππης κατά την διάρκεια της παραμονής της στον Ξενώνα	323
Α.3.1 Οι σχέσεις της Χρυσίππης.....	324
Α.3.1.1 Η σχέση της Χρυσίππης με την μητέρα της.....	324
Α.3.1.2 Σχέση της Χρυσίππης με τους παππούδες	327
Α.3.1.3 Σχέση της Χρυσίππης με τα άλλα παιδιά.....	328
Α.3.1.4 Σχέση της Χρυσίππης με την Χειροτέχνη.....	328
Α.3.1.5 Η σχέση της Χρυσίππης με τα ζώα	329
Α.4 Θεραπευτικός σχεδιασμός από την Ομάδα του Ξενώνα	330

B ΟΙ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ.....	332
B.1 Τα θέματα που επεξεργάζεται στις συνεδρίες	332
B.2 Η Χρυσίππη στις συνεδρίες με την Κλινικό	333
Γ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ	334
Γ.1 Διαγνωστική προσέγγιση	334
Γ.2 Η διαλεκτική της σχέσης της Χρυσίππης ως υποκειμένου με την απόλαυση του Άλλου.....	336
Γ.2.1 Οι αμυντικές προσπάθειες της Χρυσίππης.....	337
Γ.3 Η χρήση του τύπου του αναλυτή από την Χρυσίππη.....	338
Γ.4 Η επιθυμία του αναλυτή στην αγωγή της Χρυσίππης.....	338
Συμπερασματικά.....	339
ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	341
Εισαγωγικά.....	343
ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΣΧΟΛΙΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΑΝΩ ΣΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΞΕΝΩΝΩΝ.....	345
1 Ομαδική λειτουργία και παρέμβαση	345
2 Η ομαδική λειτουργία και η «ανάδειξη» του υποκειμένου.....	346
3 Το «αντικείμενο» των θεραπευτικών παρεμβάσεων.....	349
4 Η «σιγή» του αναλυτή ως προσφορά	350
5 Η δημιουργία ενός νέου πλαισίου : επαναπροσδιορισμός της ατομικής συνεδρίας.....	351
6 Η ομάδα ως τόπος άντλησης πληροφοριών αναφορικά με το υποκείμενο.....	352
ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΑΝΩ ΣΤΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ	355
1 «Η δομή στην οποία ανήκει το κάθε υποκείμενο- έφηβος».	355
2 «Η διαλεκτική της σχέσης του ψυχωτικού υποκειμένου-έφηβου με την απόλαυση του Άλλου»	358
ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ ΤΟΥ ΑΝΑΛΥΤΗ.....	363
1 Η λογική των «κινήσεων» του κάθε ψυχωτικού υποκειμένου –έφηβου	363
2 Οι δοκιμασίες που υποβάλει στον αναλυτή, το ψυχωτικό υποκείμενο-έφηβος, επερωτώντας την «επιθυμία» του.....	380
Καταλήγοντας.....	381
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ.....	385
Α. Προτάσεις αναφορικά με την «λειτουργία» του αναλυτή.....	385
1 Η «λειτουργία» του αναλυτή μέσα από τις συνεδρίες.....	385
2 Η «λειτουργία» του αναλυτή στα πλαίσια της Ομάδας των παρεμβαινόντων.....	388
Β. Περιορισμοί και δυσκολίες στην διεξαγωγή αυτής της έρευνας.....	393
Γ. Προτάσεις για άλλες μελλοντικές έρευνες.....	394
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	395

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται αφενός στις αυτό-θεραπευτικές προσπάθειες του υποκειμένου και αφετέρου στον διπλό ρόλο του αναλυτή, μέσα στις συνεδρίες με τον ψυχωτικό έφηβο υποκείμενο και μέσα στα πλαίσια της Ομάδας των παρεμβαινόντων σε ψυχιατρικές δομές, όπως αυτές των ξενώνων, όπου αυτοί φιλοξενούνται.

Όταν υπάρχει ριζική έλλειψη την Πατρικής μεταφοράς, το υποκείμενο παραμένει αντιμετώπι με την επιθυμία της μητέρας. Η δομή του είναι ψυχωτική. Ο ψυχωτικός έφηβος ως υποκείμενο τοποθετείται απέναντι σε αυτή την αινιγματική επιθυμία του μητρικού Άλλου, και προσπαθεί συνεχώς να του προσφέρει μια «απόλαυση» χωρίς όρια. Όλα τα ψυχωτικά υποκείμενα προσπαθούν να αμυνθούν απέναντι σε αυτήν την απόλαυση και να δομήσουν κάτι που θα έχει για αυτούς αυτό-θεραπευτική αξία.

Πρώτος ο Freud θεωρεί ότι το παραλήρημα σαν κατασκευή είναι μια επινόηση του ψυχωτικού υποκειμένου για να κατορθώσει να βγει από το αδιέξοδο. Το θεωρεί ως μια προσπάθεια αυτό-θεραπείας. Ο Lacan αναφέρει το παράδειγμα των επιτυχημένων προσπαθειών του Ιρλανδού συγγραφέα Joyce, ο οποίος κατάφερε να μην εκλυθεί η ψύχωση του μέσα από την «αναπληρωματική» λειτουργία του συγγραφικού του έργου, η οποία στην προκειμένη περίπτωση επιδιορθώνει το δομικό ελάττωμα και του δίνει μια ταυτότητα.

Η «δομή» των εφήβων οι οποίοι φιλοξενούνται σε ψυχιατρικά πλαίσια όπως αυτά των Ξενώνων, είναι συχνά η ψυχωτική. Οι ψυχωτικοί έφηβοι έχουν δυσκολία στο να ενσωματωθούν στο κοινωνικό πλαίσιο. Βιώνουν υπερβολικά άγχη, αινιγματικά συμπτώματα και το απόλυτο άδειο, έχουν ακραίες συμπεριφορές όπως για παράδειγμα φυγές και «περάσματα στην πράξη».

Εξετάζοντας την βιβλιογραφία, διαπιστώνουμε ότι πολλά θεσμικά πλαίσια που υποδέχονται παιδιά και έφηβους ή ενήλικες και αναφέρονται στην ψυχανάλυση - στο εξωτερικό και κάποια στην Ελλάδα- δεν διασφαλίζουν για τον ψυχωτικό έφηβο ένα «τόπο» απαλλαγμένο από απόλαυση ο οποίος θα του έδινε την δυνατότητα να τοποθετηθεί εκεί ως υποκείμενο. Διαπιστώνεται επίσης σε κάποιες περιπτώσεις, ότι ο αναλυτής, προσπαθώντας να «κατανοήσει» τον ψυχωτικό έφηβο με «καλοπροαίρετο» τρόπο, τοποθετείται στην θέση του Άλλου ο οποίος απολαμβάνει με αποτέλεσμα να μην μπορεί να εντοπίσει και να αναδείξει τις αυτό-θεραπευτικές προσπάθειες του ψυχωτικού έφηβου ως υποκειμένου.

Η έρευνα αυτή αναδεικνύει ότι ο αναλυτής υποστηριζόμενος από την «επιθυμία» του, την «ηθική» του και την «πράξη» του καλείται να διασφαλίσει την λειτουργία του ως «αναλυτής του υποκειμένου» και όχι ενός αναλυτή του θεσμικού πλαισίου που τον υποδέχεται. Καλείται να στηρίξει, διαφυλάσσοντας ένα «τόπο κενό από απόλαυση», την ανάδειξη του υποκειμένου και των αμυντικών προσπαθειών του.

Διαπιστώνεται επίσης ότι οι διάφορες μορφές αναπλήρωσης της ριζικής έλλειψης της Πατρικής μεταφοράς, οι προσπάθειες δόμησης, οι ταυτίσεις, οι προσπάθειες σταθεροποίησης, και γενικά οι στρατηγικές που ο κάθε ψυχωτικός έφηβος ως υποκείμενο χρησιμοποιεί, ακολουθούν μια «λογική», ένα «κατευθυντήριο νήμα», το οποίο θα παρέμενε στην αφάνεια χωρίς την παρέμβασή του αναλυτή.

Λέξεις-κλειδιά :

Άλλος, αναπλήρωση, αποκλεισμός, απόλαυση, δομή, επιθυμία, ηθική, μεταβίβαση, Όνομα-του-Πατέρα, παραλήρημα, Πατρική μεταφορά, υποκείμενο, ψύχωση.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Το ενδιαφέρον μας, σε αυτήν την έρευνα, επικεντρώνεται στη συνεισφορά της λακανικής ψυχαναλυτικής κλινικής σε ψυχωτικούς έφηβους οι οποίοι φιλοξενούνται σε δύο θεσμικά πλαίσια ήτοι από δύο Ξενώνες.

Θα αναφερθούμε παρακάτω σε μια γρήγορη ανασκόπηση της θεωρίας. Εκθέτουμε καταρχήν τις θεωρητικές βάσεις στις οποίες στηριζόμαστε και στην συνέχεια επικεντρωνόμαστε στο «θεωρητικό κενό» στο οποίο αυτή η έρευνα αποβλέπει να θέσει το λιθαράκι της.

Στην **ψύχωση** ο αποκλεισμός του σημαίνοντος του **Ονόματος-του-Πατέρα**¹, όταν δηλαδή υπάρχει **ριζική έλλειψη την Πατρικής μεταφοράς**, το παιδί μένει αντιμέτωπο με την επιθυμία της μητέρας, θέση η οποία του δημιουργεί απόγνωση και αγωνία. Το παιδί τοποθετείται απέναντι σε αυτή την αινιγματική επιθυμία του **μητρικού Άλλου**, και προσπαθεί συνεχώς να του προσφέρει μια «**απόλαυση**»² χωρίς όρια. Ελλείψει της λειτουργίας του σημαίνοντος του Ονόματος-του-Πατέρα όλα τα σημαίνοντα παραμένουν άναρχα και εκτός σημαίνουσας αλυσίδας η οποία θα μπορούσε να τα οργανώσει και κατ' επέκταση να αποδώσει στο υποκείμενο μια **ταυτότητα** στην οποία να μπορεί να αναφέρεται. Τότε η δομή του παιδιού είναι ψυχωτική. Η σχέση του ψυχωτικού υποκειμένου με το σώμα του είναι διαταραγμένη, «υποφέρει από μια σύγχυση ανάμεσα στο μέσα και το έξω»³ και συνδέεται με το ερώτημα της **απόλαυσης**. Μια απόλαυση η οποία όμως δεν είναι τιθασειμένη από την **φαλλική σημασία**, όπως συμβαίνει στην περίπτωση της νεύρωσης, αλλά παραμένει αινιγματική και μπορεί να αφορά τα όργανα του σώματος, τη φωνή ή το βλέμμα που γίνονται καταδιωκτικά για το υποκείμενο.

Για να αντιμετωπιστεί αυτή η κατάσταση το υποκείμενο αναγκάζεται να εφεύρει κάποιες λύσεις για να «ενώσει» κατά κάποιο τρόπο τα «κομμάτια» του. Όλα τα ψυχωτικά υποκείμενα προσπαθούν να αμυνθούν απέναντι σε αυτήν την απόλαυση και να **δομήσουν** κάτι που θα έχει για αυτούς **αυτό-θεραπευτική**⁴ αξία. Μπορούμε να αναφερθούμε στα παραδείγματα αμυντικών προσπαθειών επώνυμων και αναγνωρίσιμων καλλιτεχνών όπως του Άγγλου ζωγράφου Bacon, του οποίου οι δομικές και συγχρόνως αυτό-θεραπευτικές προσπάθειες ήταν να ενώνει κομμάτια σώματος⁵ κατασκευάζοντας ξανά και ξανά μέσα στα έργα του διαμελισμένα σώματα ή ακόμη το παράδειγμα των επιτυχημένων προσπαθειών του

¹ Βλ. κεφ. III, υποκεφ. 3 της παρούσας διατριβής.

² Το ίδιο.

³ Συνοδινού (Κ.), *Ο παιδικός αυτισμός*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1996, σελ.38.

⁴ Βλ. Κεφ. V της παρούσας διατριβής.

⁵ Lescalier (V.), « La création comme tentative de donner existence a du corps », 2005, στην ιστοσελίδα www.psydire.com

Ιρλανδού συγγραφέα Joyce, με τον οποίο ασχολήθηκε ιδιαίτερα ο Lacan. Ο Joyce κατάφερε να μην εκλυθεί η ψύχωση του μέσα από την «αναπληρωματική» λειτουργία του συγγραφικού του έργου. Η συγγραφή στην προκειμένη περίπτωση έρχεται να επιδιορθώσει το δομικό ελάττωμα που έχει προκαλέσει η μη λειτουργία του Ονόματος-του-Πατέρα. Ο Joyce κατασκευάζει δηλαδή από μόνος του την ταυτότητά του μέσα από την συγγραφική του ικανότητα με αποτέλεσμα να καταφέρει να μην **εκλυθεί η ψύχωση** του.

Η «δομή» των εφήβων οι οποίοι φιλοξενούνται σε **ψυχιατρικά πλαίσια** όπως αυτά των Ξενώνων, είναι συχνά η ψυχωτική. Οι ψυχωτικοί έφηβοι έχουν δυσκολία στο να ενσωματωθούν στο κοινωνικό πλαίσιο. Βιώνουν υπερβολικά άγχη και αινιγματικά συμπτώματα που τους αγγίζουν έως το βάθος του είναι τους. Κυρίως βιώνουν το απόλυτο άδειο. Η κατάληξη είναι να έχουν ακραίες συμπεριφορές όπως για παράδειγμα φυγές και «περάσματα στην πράξη», εκδηλώσεις οι οποίες καταδεικνύουν την δυσκολία της ένταξής τους στον κοινωνικό ιστό η οποία συχνά καταλήγει να είναι αδύνατη. Το **κοινωνικό πλαίσιο** βασίζεται πάνω σε μύθους, σε νόμους και στην οριοθέτηση. Πάνω σε αυτές τις βάσεις ορίζονται τα όρια και οι συμβολικές απαιτήσεις για τον κάθε ένα από εμάς, οι οποίες μας τοποθετούν σε μια θέση⁶ ως κοινωνικά όντα. Στον ψυχωτικό η συμβολική λειτουργία ελλείπει με αποτέλεσμα να μην έχει οριοθετηθεί για αυτόν αυτή η θέση. Στους χώρους αυτούς γίνεται εντατική προσπάθεια εκ μέρους των παρεμβαινόντων για να στηρίξουν τον ψυχωτικό έφηβο. Όμως για να επιτευχθεί η ένταξη του στο κοινωνικό πλαίσιο, η προσπάθεια αναδόμησης του συμβολικού δεν μπορεί να βασιστεί μονάχα στην «εκμάθηση» κοινωνικών δεξιοτήτων και στην «φροντίδα» με αποτέλεσμα οι απλόχερες προσπάθειες των παρεμβαινόντων σε αυτά τα θεσμικά πλαίσια, συχνά αποβαίνουν άκαρπες.

Πολλά θεσμικά πλαίσια στο εξωτερικό και κάποια στην Ελλάδα, εισήγαγαν την ψυχαναλυτική «ματιά» στην προσέγγισή τους. Οι διάφορες ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις προσπάθησαν **να εφαρμόσουν** τις αναφορές τους και την κλινική τους σε θεσμικά πλαίσια που υποδέχονται παιδιά και έφηβους ή ενήλικες. Αυτές οι πρακτικές εγείρουν «πολεμικές» και αντιπαραθέσεις. Αυτό οφείλεται στο ότι ο ίδιος ο Freud ήταν επιφυλακτικός στο να εφαρμόσει την ψυχανάλυση σε τέτοιες περιπτώσεις. Θεωρούσε ότι η ψυχανάλυση είναι απαγορευτική για το ψυχωτικό υποκείμενο. Έτσι κάποιοι, οι οποίοι αναφέρονται ακόμη και σήμερα σε αυτή την διστακτικότητα του Freud, πιστεύουν ότι η ψυχανάλυση αντενδείκνυται για το ψυχωτικό υποκείμενο, χωρίς όμως να λαμβάνουν υπόψη ότι ο ίδιος μας υπέδειξε τον δρόμο προς την αναλυτική προσέγγιση της ψύχωσης. Μέσα από την μελέτη των απομνημονευμάτων του προέδρου *D.- P. Schreber*, ο Freud τοποθετεί με τρόπο ευρηματικό, τις θεμέλιες λίθους

⁶ Belanger (B.), Boies (M.), « Le travail de l'intervenant au Centre psychanalytique de traitement pour jeunes adultes psychotiques, le 388. Un espace pour psychotique dans le lien social » σελ. 111-121 στην ιστοσελίδα www.Santementaleauquebec.ca.

μιας επεξεργασίας του ψυχωτικού **υποκειμένου** χωρίς να το καταμερίζει με όρους ελλείμματος και διαχωρισμού των λειτουργιών του. Πιστεύει ότι ο μόνος τρόπος για να προσεγγίσουμε την **αλήθεια του υποκειμένου** είναι μέσα από το όνειρο, το lapsus, το σύμπτωμα, **το παραλήρημα και την παραίσθηση**. Θεωρεί ότι το περιεχόμενο του παραληρήματος στην ψύχωση, μπορεί να φαίνεται παράλογο αλλά αφορά μια παραγωγή του ψυχωτικού υποκειμένου η οποία **έχει νόημα** όπως ακριβώς το όνειρο και το σύμπτωμα στην περίπτωση της νεύρωσης. Επίσης μέσα στο κείμενο του η «Απώλεια της πραγματικότητας στην νεύρωση και στην ψύχωση» ο Freud συμπληρώνει ότι το παραλήρημα σαν κατασκευή είναι μια επινόηση του ψυχωτικού υποκειμένου για να κατορθώσει να βγει από το αδιέξοδο και για αυτό το θεωρεί ως μια προσπάθεια **αυτό-θεραπείας**.⁷

Ο Lacan από την διατριβή⁸ του και μετά οδηγείται στην ψυχαναλυτική **προσέγγιση και εμφάθυση της ψύχωσης**. Ακολουθεί μια «διαδρομή» βήμα-βήμα με αφετηρία τα φρουδικά κείμενα τα οποία μελετά ενδελεχώς. Στηρίζεται στην ψυχαναλυτική του πρακτική, την παρουσίαση ασθενών και τις εξελίξεις της επιστήμης της εποχής του. Μέχρι το τέλος της ζωής του, βασίζει την επεξεργασία του, στο έργο του Freud. Αναζητώντας την αιτιολογία της ψύχωσης τοποθετεί ως ακρογωνιαία λίθο την έννοια του αποκλεισμού του σημαίνοντος του Ονόματος-του-Πατέρα⁹. Το σημαίνον αυτό είναι μια σταθερά την οποία διατηρεί σε όλη του την διαδρομή και αποτελεί μια κυρίαρχη αναφορά του σε σχέση με το Φαντασιακό, το Συμβολικό και το Πραγματικό που είναι ο κεντρικός άξονας της διδασκαλίας του. Συνοψίζει την επεξεργασία του σε μια πρόταση η οποία έγινε αναφορά για τους ψυχαναλυτές που ασχολούνται με την ψύχωση : «Η ψύχωση, είναι αυτό μπροστά στο οποίο, ο αναλυτής, δεν πρέπει να υποχωρεί».¹⁰

Αντιληφθήκαμε, μέσα από την βιβλιογραφική μας επισκόπηση, αναφορικά με τα θεσμικά πλαίσια τα οποία έχουν αναφορές στην ψυχαναλυτική θεωρία ότι μέσα από τις προσπάθειες αυτές, υπάρχει τάση να «εφαρμοστούν» οι αρχές της ψυχαναλυτικής αγωγής στο θεσμικό πλαίσιο. Αυτοί οι ψυχιατρικοί θεσμοί θεωρούν ότι είναι εξασφαλισμένοι από την στιγμή που υπάρχει η παρουσία **ενός** αναλυτή. Θεωρούν δηλαδή ότι ο αναλυτής ανήκει στο πλαίσιο!

Επίσης ότι σε κάποιες περιπτώσεις «επιδιώκεται» η κατανόηση της ψυχαναλυτικής θεωρίας και εφαρμόζεται στις πράξεις του κάθε παρεμβαίνοντα, παράγοντας κατ' αυτό τον

⁷ Cantin (L.), "La cure du psychotique" στο *Sante mentale au Quebec*, 1988, vol XIII, 1, 177-191.

⁸ Lacan (J.), (1932), *De la psychose paranoïaque dans ses rapports avec la personnalité*, Seuil, Paris, 1975.

⁹ Lacan (J.), *D'une question préliminaire a tout traitement possible de la psychose*, στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ 557.

¹⁰ Lacan (J.), (1977), *Ouverture de la section clinique ?* στο *Ornicar ?*, *Revue du champ freudien*, Avril 1977, No 9, στην ιστοσελίδα www.causefreudienn.net

τρόπο μια αναλυτική «πρακτική για πολλούς»,¹¹ δηλαδή μια λειτουργία σε συλλογικό επίπεδο. Το αποτέλεσμα είναι ότι σε αυτές τις εφαρμογές δεν διασφαλίζεται για τον ψυχωτικό έφηβο -ο οποίος είναι «βουτηγμένος» στην απόλαυση και δεν μπορεί να ανταπεξέλθει με τον Άλλο που τον τοποθετεί σε θέση αντικειμένου- ένας «τόπος» απαλλαγμένος από απόλαυση ο οποίος ίσως θα του έδινε την δυνατότητα να τοποθετηθεί εκεί ως υποκείμενο.

Ακόμη διαπιστώσαμε ότι συχνά ο αναλυτής προσπαθεί να «κατανοήσει» ή να «ακούσει» τον ψυχωτικό έφηβο με «καλοπροαίρετο» τρόπο και επίσης προσπαθεί να τοποθετηθεί σε θέση **μοντέλου** – leader, για τους υπόλοιπους παρεμβαίνοντες της Ομάδας για να μπορούν να **«ταυτιστούν»** μαζί του.¹² Ο αναλυτής δηλαδή σε αυτές τις περιπτώσεις τοποθετείται στην θέση του Άλλου ο οποίος απολαμβάνει.

Κρίναμε ότι και αυτή η πρακτική μοιάζει ελάχιστα με ένα «τόπο κενό» από απόλαυση ο οποίος θα μπορούσε να προάγει την ανάδυση του υποκειμένου.

Τέλος υπάρχουν πλαίσια στα οποία φαίνεται ότι η **μεταβίβαση**¹³ **του υποκειμένου** «μοιράζεται» προς όλους τους παρεμβαίνοντες που εμπλέκονται στην καθημερινότητα του έφηβου. Αντιμετωπίζεται δηλαδή σαν να διαιρείται σε πολλές μεταβιβάσεις : μια για κάθε παρεμβαίνοντα.

Καταλήξαμε λοιπόν να αναρωτηθούμε, **πως και εάν** θα μπορούσε ο αναλυτής λακανικής ψυχαναλυτικής προσέγγισης, να διασφαλίσει αυτό το «κενό» από απόλαυση «τόπο». Εάν θα μπορούσε να λάβει μια θέση δίπλα στον ψυχωτικό έφηβο χωρίς να ταυτίζεται με το θεσμικό πλαίσιο. Εάν θα μπορούσε να **μην εφαρμόζει** την ψυχαναλυτική τεχνική αλλά να προσπαθεί να αναδείξει το ψυχωτικό υποκείμενο στηρίζοντάς το μέσα από την «επιθυμία» του και την «πράξη» του. Αναρωτηθήκαμε επίσης πως ένας αναλυτής που έχει αυτό το διπλό ρόλο, στις συνεδρίες και στα πλαίσια της Ομάδας των παρεμβαίνόντων, θα μπορούσε να καταφέρει να διασφαλίσει την λειτουργία **του αναλυτή του υποκειμένου**. Ο αναλυτής του υποκειμένου εκλαμβάνει την μεταβίβαση ως μοχλό για να επιτύχει τη μετάβασή από την θέση του αντικειμένου στην θέση του υποκειμένου.

Συνοψίσαμε τα ερωτήματα¹⁴ αυτά στην παρακάτω ερώτηση : **«Η λακανική ψυχαναλυτική κλινική παρέμβαση και πράξη μπορεί να βρει, στους Ξενώνες μια θέση η οποία να υποστηρίζει την ανάδυση και τις προσπάθειες δόμησης του ψυχωτικού έφηβου ως υποκειμένου ; »**. Θεωρήσαμε ότι για να επιτύχουμε την απάντηση της είμαστε υποχρεωμένοι καταρχήν να εξετάσουμε σε βάθος τις αμυντικές και αυτό-θεραπευτικές προσπάθειες του

¹¹ Στο Α' μέρος, κεφ. VII.

¹² Βλ. κεφ. VII.

¹³ Βλ. κεφ. VI, υποκεφ. 1 της παρούσας διατριβής.

¹⁴ Βλ. στο Δεύτερο μέρος «ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ».

ψυχωτικού υποκειμένου οι οποίες δεν διαφάνηκε ότι μπορούν να βγουν από το σκοτάδι στις παραπάνω προσεγγίσεις.

Παρακάτω θα εκθέσουμε τον τρόπο με τον οποίο οργανώθηκε αυτή η έρευνα : επιλέξαμε την **ποιοτική έρευνα** διότι θεωρήσαμε ότι μέσα από αυτήν θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε την πληθώρα των πληροφοριών που μας προσφέρεται από την μακρόχρονη παρέμβασή μας ως κλινικού-αναλύτριας και στη συνέχεια ως ερευνήτριας, σε αυτά τα δύο θεσμικά πλαίσια. Πιστεύουμε ότι μας δίνει την δυνατότητα μιας κλινικής ερευνητικής μεθόδου δια μέσου της οποίας θα μελετήσουμε σε βάθος τις «ατομικές περιπτώσεις».¹⁵ Ο **τόπος** διεξαγωγής αυτής της έρευνα είναι δυο ψυχιατρικές δομές, δυο Ξενώνες οι οποίοι φιλοξενούν έφηβους. Επιλέξαμε έξι έφηβους. Πρόκειται για τέσσερα κορίτσια και δύο αγόρια, **ηλικίας** κατά την προσέλευση τους στους Ξενώνες -και κατ' επέκταση κατά την έναρξη των συνεδριών τους με την Κλινικό- από δέκα μέχρι δεκαπέντε χρονών. Στους Ξενώνες **παρεμ-βήκαμε κάτω από δυο μορφές** : αφενός, παρακολουθώντας σε πλαίσια ψυχαναλυτικής κλινικής συνεδρίας τους έξι έφηβους και αφετέρου συμμετέχοντας στις συναντήσεις του Προσωπικού των Ξενώνων. Η συνολική **διάρκεια παρακολούθησης** ήταν από δύο χρόνια και οκτώ μήνες στην περίπτωση ενός έφηβου¹⁶ μέχρι έξι χρόνια στην περίπτωση μιας έφηβης¹⁷. Τους παρακολουθούσαμε -αρχικά στο χώρο του Ξενώνα και στην συνέχεια στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο (ΙΠΚ). Είχαμε διττό ρόλο, το ρόλο του αναλυτή ως κλινικού και αυτόν του ερευνητή. Αναφορικά τώρα με το πώς είναι αρθρωμένη αυτή η διατριβή : αποτελείται από τέσσερα μέρη : την «Θεωρητική Πλαισίωση», την «Μεθοδολογία Έρευνας», την «Εμπειρική Διερεύνηση» και τέλος την «Συζήτηση και τα Συμπεράσματα».

Στην «**Θεωρητική Πλαισίωση**» που αντιστοιχεί με το **Πρώτο μέρος**, αποβλέπουμε στο να τοποθετήσουμε τα θεωρητικά θεμέλια της παρούσας έρευνας. Αποτελείται από επτά κεφάλαια : στο πρώτο βάζουμε τις βάσεις για τις «Απαρχές της Δημιουργίας του υποκειμένου». Εκεί αναφερόμαστε στο «Στάδιο του Καθρέφτη» και στην «Δημιουργία της επιθυμίας». Στο δεύτερο κεφάλαιο εισάγουμε την «Λειτουργία του Πατέρα». Πιο συγκεκριμένα αναφερόμαστε στο «πατέρα» κατά τον Freud και στην «Πατρική λειτουργία» κατά τον Lacan. Στο τρίτο κεφάλαιο αναπτύσσουμε την «Δομική Προσέγγιση της ψύχωσης» κάνοντας αρχικά μια «Ιστορική αναδρομή». Στην συνέχεια αναφερόμαστε στην «Προέλευση των όρων του Ονόματος-του-Πατέρα και του Αποκλεισμού» του και τέλος στον «Αποκλεισμό του Ονόματος-του-Πατέρα και την δημιουργία της ψύχωσης». Το τέταρτο κεφάλαιο συμπληρώνει το προηγούμενο στο οποίο κάνουμε την δομική προσέγγιση. Σε αυτό κάνουμε την «Κλινική προσέγγιση της ψύχωσης» και επικεντρωνόμαστε στην «Εκκλυση της ψύχωσης στις «Οι

¹⁵ Grawitz (M.) *Méthodes des sciences sociales*, Précis Dalloz, Paris, 1993, σελ.308.

¹⁶ Βλ. την περίπτωση του «Γλαύκου».

¹⁷ Βλ. την περίπτωση της «Εκάβης».

επιπτώσεις της έλλειψης της «φαλλικής σημασίας» και στην «Απάντηση» στο «κενό» δια μέσου των «στοιχειωδών φαινομένων» που κάνει το ψυχωτικό υποκείμενο. Στο πέμπτο κεφάλαιο ασχολούμεθα με τις «Προσπάθειες οργάνωσης του ψυχωτικού υποκειμένου». Αναλύουμε πιο συγκεκριμένα την «Παραληρηματική Μεταφορά» ως μέσον «Σταθεροποίησης», την «Κοινή ψύχωση» ως φαντασιακή αντιστάθμιση και τις προσπάθειες δια μέσω της «Αναπλήρωσης» του Ονόματος-του-Πατέρα». Στο έκτο κεφάλαιο κλείνουμε την επεξεργασία της ψύχωσης με την «Αγωγή της», και αναφερόμαστε στους πρωταγωνιστικούς ρόλους της «Μεταβίβασης» και της «Λειτουργίας του αναλυτή». Τέλος κρίναμε απαραίτητη την επισκόπηση των κυριότερων προσεγγίσεων σε θεσμικά πλαίσια που βασίζονται στην ψυχαναλυτική προσέγγιση της ψύχωσης και αφιερώσαμε σε αυτήν το έβδομο κεφάλαιο.

Στο **Δεύτερο μέρος** που αφορά την «*Μεθοδολογία Έρευνας*» περιγράφεται η ερευνητική μεθοδολογία και ειδικότερα ο σχεδιασμός έρευνας. Προσδιορίζεται ο τρόπος συλλογής των δεδομένων, αναφέρονται τα στοιχεία και η επιλογή των έξι εφήβων και τοποθετούμεθα αναφορικά με την διεξαγωγή αυτής της έρευνας. Αναφέρουμε και αναλύουμε τα ερωτηματικά που την διέπουν.

Στο **Τρίτο μέρος** που αφορά την «*Εμπειρική Διερεύνηση*» παρουσιάζουμε αρχικά στο Ενδέκατο κεφάλαιο, τους δύο Ξενώνες οι οποίοι φιλοξενούν τους έξι έφηβους με τους οποίους ασχολείται η έρευνά μας και στην συνέχεια, στο Δωδέκατο κεφάλαιο παρουσιάζουμε και επεξεργαζόμαστε ενδελεχώς ένα προς ένα τα έξι περιστατικά μας : η προσέγγιση μας είναι διττή, αφενός φαινομενολογική και αφετέρου δομική. Εκθέτουμε τα «Στοιχεία» που έχουμε συλλέξει, στην συνέχεια αναφερόμαστε στις «Συνεδρίες» με τους έφηβους και περνάμε στην «Επεξεργασία» τους. Τα επεξεργαζόμαστε υπό το πρίσμα των ερευνητικών ερωτημάτων που έχουμε θέσει. Η διατριβή αυτή ολοκληρώνεται στο **Τέταρτο μέρος** με την «*Συζήτηση, τα Συμπεράσματα*» και τις *Προτάσεις* μας. Αποτελείται από τρία κεφάλαια στα οποία ασχολούμαστε με τα «Συμπεράσματα»: «πάνω στη λειτουργία των δύο Ξενώνων», «πάνω στα περιστατικά» και τέλος «πάνω στην παρέμβαση του αναλυτή».

Αναφορικά με την συμβολή αυτής της έρευνας θα λέγαμε συνοπτικά ότι στις επιπτώσεις των πλαισίων όπως αυτά των Ξενώνων ο αναλυτής ως Κλινικός προσπαθεί να δια φωτίσει τις προσπάθειες δόμησης του υποκειμένου -όσο ακραίες και εάν είναι αυτές-, τις αμυντικές του προσπάθειες απέναντι στην απόλαυση του Άλλου και κυρίως προσπαθεί να εξασφαλίσει την ανάδειξη των πιθανών προσπαθειών του για αυτό-θεραπεία οι οποίες επισκιάζονται πίσω από τις προσπάθειες «φροντίδας» και θεραπείας.

Ο ρόλος του αναλυτή, μέσα στην Ομάδα των παρεμβαινόντων είναι να προσπαθεί να «ακούει» τις πληροφορίες που μπορούν να του μεταφερθούν αναφορικά με το «νήμα» που οδηγεί τις «κινήσεις» του υποκειμένου, αλλά κυρίως να μεταφέρει την κατανόηση του για να δημιουργήσει στους παρεμβαίνοντες διάφορα ερωτηματικά αναφορικά με το ψυχωτικό έφηβο υποκείμενο. Το πιο ουσιαστικό όμως, είναι να γίνει αντιληπτό ότι δεν πρόκειται για

τον «αναλυτή των Ξενώνων» αλλά για τον «αναλυτή του υποκειμένου» που βρίσκεται πίσω από κάθε φιλοξενούμενο ψυχωτικό έφηβο στους Ξενώνες. Ο αναλυτής δεν υφίσταται όταν δεν υπάρχει το υποκείμενο.

Τέλος θεωρούμε ότι αυτή η έρευνα μπορεί να συμπληρωθεί και να επεκταθεί κατ'αρχήν με ολοκληρωμένες ερευνητικές προσπάθειες αναφορικά με το Προσωπικό, σχετικά με τους γονείς των ψυχωτικών εφήβων και τέλος με την αξιολόγηση αυτής της ψυχαναλυτικής προσέγγισης.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΛΑΙΣΙΩΣΗ

Πρώτο Κεφάλαιο

ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ

Εισαγωγικά

Αυτό το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας μας έχει εισαγωγικό χαρακτήρα. Ασχολούμαστε με τις «Απαρχές της δημιουργίας του υποκειμένου».

Σύμφωνα με την ψυχαναλυτική προσέγγιση, η έναρξη της ανάπτυξης της προσωπικότητά μας αρχίζει από την **αρχή της ζωής**¹⁸ μας και δεν σταματάει καθ' όλη την διάρκειά της.

Όπως θα δούμε, ο Lacan μέσα από το **δομικό** μοντέλο που προτείνει, θεωρεί ότι το παιδί-υποκείμενο, ήδη πριν την γέννηση του, υπάρχει μέσα σε μια κοινωνικο-πολιτιστική και **γλωσσική** τάξη η οποία διέπεται από νόμους και αξίες που το κάνουν μοναδικό μέλος της κοινωνίας μας. Η **συμβολική τάξη**, μέσα στην οποία θα ενταχθεί -ή όχι-, θα καθορίσει το μέλλον του.

Όπως θα διαπιστώσουμε παρακάτω, το παιδί από την ηλικία των έξι μηνών και μέχρι περίπου των δεκαοκτώ, αρχίζει να αποκτά την εμπειρία, στην οποία ο Lacan έδωσε το όνομα «Στάδιο του καθρέφτη»¹⁹. Πρόκειται για μια επεξεργασία ένταξης του παιδιού στο συμβολικό μέσα από την οποία εξετάζονται τις **δομικές** εξελίξεις στην ζωή του παιδιού. Πρόκειται για την εμπειρία της θεμελιακής **ταύτισης**, κατά την οποία το παιδί κατακτά σταδιακά την εικόνα του ίδιου του σώματος μέσα από την **ταύτιση με τον όμοιο**. Μέσα από την εικόνα του όμοιου, το υποκείμενο συγκροτεί το Εγώ του, το οποίο είναι τμήμα της φαντασιακής τάξης : Η αρχική σύγχυση ανάμεσα στον εαυτό του και τον άλλο, διαφοροποιείται και αφού το είδωλο του στον καθρέφτη του δώσει την εντύπωση ότι είναι κάποιος άλλος, στη συνέχεια το παιδί θεωρεί ότι πρόκειται για μια εικόνα και τέλος αντιλαμβάνεται ότι πρόκειται για την δική του εικόνα.

Μέσα από την επεξεργασία μας θα αντιληφθούμε επίσης, ότι αυτήν την περίοδο, ο ρόλος της μητέρας ή του υποκατάστατου της, είναι καθοριστικός για την κατανόηση από το παιδί ότι αυτή η εικόνα, που βρίσκεται μέσα στο καθρέφτη, είναι η δική του εικόνα. Η **ταύτιση** του παιδιού με την ίδια του την εικόνα είναι καθοριστική για όλη του την ζωή. Πρόκει-

¹⁸ Σημειώνουμε εδώ ότι όλες οι υπογραμμίσεις είναι δικές μας.

¹⁹ Η πρώτη φορά που αναφέρεται στο στάδιο του καθρέφτη είναι το 1937 στο 14^ο Διεθνές Ψυχαναλυτικό Συνέδριο στο Marienbad. Εκεί δεν είχε μπορέσει να ολοκληρώσει την ανακοίνωση του εξ αιτίας έλλειψης χρόνου.

ται για μια φαντασιακή ταύτιση η οποία το **αλλοτριώνει** ως υποκείμενο δια βίου. Ο μητρικός Άλλος έχει συμβολικό ρόλο. Τα σημαίνοντα του είναι **που αλλοτριώνουν το παιδί**.

Στα πλαίσια αυτού του κεφαλαίου θα αναφερθούμε στο υποκείμενο ως αλλοτριωμένο που εκπροσωπείται από το Εγώ του. Όταν πλέον κατορθώσει να **αρθρώσει το λόγο του**, αυτός δεν συμπίπτει ποτέ πλέον με **την επιθυμία** του και αυτό διότι το Εγώ του, από την ώρα που ταυτίζεται με τον άλλο, οδηγείται όλο και περισσότερο στην παραγνώριση **της**. Η επιθυμία του είναι το **υπόλοιπο** το οποίο απορρέει από το πέρασμα της ανάγκης, για ικανοποίηση των βιολογικών αναγκών του παιδιού σε αίτημα για την αγάπη του μητρικού Άλλου. **Ο μητρικός Άλλος όντας τόπος των σημαινόντων**, προσδίδει διάφορα σημαίνοντα σε αυτά που κάνει το παιδί. Είναι αυτό που ο Lacan τονίζει λέγοντας ότι «**ένα σημαίνει εκπροσωπεί ένα υποκείμενο για ένα άλλο σημαίνον**»²⁰. Ο Lacan τονίζει ότι «η γλωσσική επίπτωση», είναι το **αίτιο** της ανάδυσης του υποκειμένου. Χωρίς το σημαίνον δεν θα μπορούσε να υπάρξει κανένα υποκείμενο. **Η μητέρα μετατρέπει την ανάγκη σε αίτημα** Η ανάγκη του παιδιού, με την βιολογική έννοια, μεταμορφώνεται σε αίτημα, μόνο όταν περνάει μέσα από το λόγο της. Αυτή η **εισαγωγή στο λόγο** είναι μια σταδιακή διαδικασία για το παιδί. Το υποκείμενο-παιδί είναι υποχρεωμένο να κάνει μια επιλογή. Είναι **διχασμένο** : από την μια βρίσκεται το «**είναι**» του και από την άλλη το «**νόημα**» **στον τόπο του Άλλου**. Η αλλοτριώση «καταδικάζει το υποκείμενο να μην εμφανίζεται παρά μέσα σ' αυτή τη διαίρεση».

Θα συμπεράνουμε τέλος, ότι πρέπει να επιλέξει διότι είναι αδύνατο να έχει και τα δύο. Πιο συγκεκριμένα, από την στιγμή που κάποιος **εισάγεται στο λόγο**, «διαλέγει» το νόημα και αυτό είναι εις βάρος του «είναι» του. Από την νοηματοδότηση που κάνει ο Άλλος στο υποκείμενο απορρέει το ασυνείδητο. Έτσι είναι δυνατή η **γέννηση της επιθυμίας του υποκειμένου**. Από αυτή την επιλογή επίσης πάντα απορρέει **ένα έλλειμμα**, πάντα υπάρχει δηλαδή ένα υπόλοιπο το οποίο βρίσκεται πάντα στο μη-νόημα. Ότι και να διαλέξει το υποκείμενο, πάντα θα υπάρχει κάτι που θα λείπει. Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι δεν υπάρχει νόημα δίχως το αντίτιμο μιας **έκπτωσης**, στο **μη-νόημα**.

1 Το Στάδιο του καθρέφτη

Ο Lacan ονόμασε «Στάδιο του καθρέφτη» την εμπειρία της θεμελιακής **ταύτισης**, κατά την οποία το παιδί κατακτά σταδιακά την εικόνα του ίδιου του σώματος²¹. Όπως θα δούμε μέσα από την ταύτιση με τον όμοιο, το υποκείμενο συγκροτεί το Εγώ του, το οποίο

²⁰ Lacan (J.), (1964), Le Séminaire, Livre XI, *Les quatre concepts fondamentaux*, Seuil, Paris, 1973, σελ. 188.

²¹ Από την ηλικία των 6 με 8 μηνών μέχρι την ηλικία των 18^ο μηνών.

είναι τμήμα της φαντασιακής τάξης. Μέχρι αυτή την εμπειρία δεν έχει ακόμα αντίληψη του σώματός του, ως κάτι που είναι ένα **όλο**, αλλά αντίθετα το βιώνει υπό το πρίσμα της φαντασιακής εμπειρίας, ως **κατακερματισμένο**.

Η κατεξοχήν καθοριστική **δυσαιδική σχέση**, η οποία στιγματίζει την ψυχική λειτουργία και την **δομή του υποκειμένου**, είναι αυτή ανάμεσα στο **Εγώ**²² του παιδιού και την **κατοπτρική του εικόνα (α')**.

Ο Lacan χρησιμοποιεί τον όρο **Στάδιο του καθρέφτη**²³ για να χαρακτηρίσει την επεξεργασία που κάνει πάνω σε αυτήν ακριβώς τη σχέση, μολονότι στη περαιτέρω εξέλιξη του έργου του, δεν την αντιμετωπίζει πλέον σαν ένα «στάδιο»²⁴, αλλά δίνει κυρίως έμφαση στην **δομική** και άρα **μη χρονολογική** διάσταση της σχέσης του παιδιού με τον καθρέφτη. Παρουσιάζει αυτήν την εργασία για πρώτη φορά, στην εισήγηση που κάνει στο «Διεθνές Ψυχαναλυτικό Συνέδριο», στη Ζυρίχη το 1949.

Στην ηλικία των έξι μηνών, το παιδί, αιχμαλωτίζεται από την ίδια του την αντανάκλαση στον καθρέφτη, την οποία μερικούς μήνες αργότερα, θα αναγνωρίσει ως δική του εικόνα. Στην ηλικία αυτή και μέχρι δεκαοκτώ μηνών το παιδί, δεν έχει τον έλεγχο του βαδίσματος του και ούτε μπορεί να στηθεί όρθιο. Αυτή η έλλειψη πλήρους ελέγχου των κινήσεων του, οφείλεται στο ότι τη χρονική αυτή στιγμή, δεν έχει ολοκληρωθεί η νευρολογική του ωρίμανση. Κατ' επέκταση, δεν έχει περατωθεί και η αντίληψη του **σχήματος του σώματός** του. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο δεν έχει ακόμη την αίσθηση ότι το σώμα του **αποτελεί ένα όλο** και όπως αναφέραμε πιο πάνω, η εικόνα που έχει για αυτό είναι μέσα από την **φαντασίωση του «τεμαχισμένου σώματος»**²⁵.

Αυτή τη συγκεκριμένη περίοδο λοιπόν εξελίσσεται αυτή η διαδικασία, η οποία έχει ακριβώς να κάνει με την **Εικόνα του σώματός του**. Όπως θα δούμε παρακάτω, το παιδί, μέσα από την σταδιακή αναγνώριση της ίδιας του της **Εικόνας** στον καθρέφτη, θα δομήσει την «πραγματικότητά» του.

1.1 Κατάκτηση της εικόνας του σώματος

Μπορούμε να σημειώσουμε τρεις στιγμές κατά τις οποίες το παιδί κατακτά σταδιακά την Εικόνα του σώματός του :

²² Το **Εγώ** θα το γράφουμε με κεφαλαίο για να διαφοροποιείται από το φροϋδικό **εγώ**. Αναφερόμαστε σε αυτή την διαφορά πιο κάτω όταν εξετάζουμε «το υποκείμενο και το Εγώ».

²³ Lacan (J.), (1949), “Le stade du miroir comme formateur de la fonction du Je telle qu’elle nous est révélée dans l’expérience psychanalytique”, στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, 93-100.

²⁴ Ο Henri Wallon είναι ο πρώτος που χρησιμοποίησε, το 1931, τον όρο αυτό στο βιβλίο του «*Η προέλευση του χαρακτήρα του παιδιού*» [*Les origines du caractère chez l’enfant*],

²⁵ Lacan (J.), (1949), ό. π., σελ. 93-100.

Αρχικά είναι η περίοδος πριν την εμπειρία του Σταδίου του καθρέφτη, όπου το παιδί δεν γνωρίζει ακόμη το σώμα του ως ένα διακριτό σύνολο, αλλά ως κάτι το συγκεχυμένο, έχει δηλαδή **σύγχυση ανάμεσα στον εαυτό του και τον άλλο**. Αντιλαμβάνεται δηλαδή το είδωλο του στον καθρέφτη **σαν να είναι κάποιος άλλος**.

Στη συνέχεια, σε μια δεύτερη χρονική περίοδο, το παιδί σιγά-σιγά συνειδητοποιεί ότι αυτό που είναι απέναντί του, μέσα στον καθρέφτη δεν είναι κάτι το πραγματικό, **αλλά μια εικόνα**. Βλέπει αυτό το είδωλο σαν ένα σύνολο, σαν ένα «όλο», πράγμα που έρχεται σε αντίθεση με αυτό που νιώθει μέχρι εκείνη τη στιγμή στο ίδιο του το σώμα, εξ αιτίας του μη κινητικού του συντονισμού, ο οποίος όπως είπαμε πιο πάνω, οφείλεται στην φυσιολογική νευρο-φυσιολογική ανωριμότητα του. Αυτή η διαφορά ανάμεσα στη εικόνα στο καθρέφτη και στο πραγματικό σώμα, δημιουργεί στο παιδί μια ένταση η οποία το κάνει να βιώνει την εικόνα που βλέπει, ως **απειλητική**. Σε αυτό όμως θα επανέλθουμε πιο κάτω, όταν θα αναφερθούμε στην **επιθετικότητα**.

Ως μια προσπάθεια επίλυσης αυτής της έντασης και με βοήθεια το **καθρέφτισμα των οικείων του προσώπων**, της μητέρας ή του υποκατάστατού της, η οποία του παρέχει συνεχή φροντίδα, το παιδί συνειδητοποιεί ότι αυτό που βρίσκεται απέναντί του, μέσα στο καθρέφτη, όχι μόνον είναι **μια εικόνα**, αλλά και ότι πρόκειται για την **δική του εικόνα**. Είναι δηλαδή μέσα από το βλέμμα του άλλου που μπορεί να επιτευχθεί αυτή η διεργασία. Μέσα από αυτή την αναγνώριση ολοκληρώνεται η ταύτιση με την κατοπτρική εικόνα.

1.2 Η αλλοτρίωση μέσα από την φαντασιακή ταύτιση

Το παιδί πραγματοποιεί λοιπόν μια **ταύτιση** με αυτό το οπτικό είδωλο μέσα στο καθρέφτη, όπως αναφέρει ο Lacan «με την *imago* του **όμοιου** του»²⁶. Πραγματοποιεί δηλαδή μια **φαντασιακή αναγνώριση**. Η στιγμή αυτή έχει πολύ μεγάλη σημασία αναφορικά με τις ταυτίσεις του υποκειμένου. Πρόκειται εδώ γι' αυτό που ονομάζουμε «**πρωταρχική ταύτιση**». Το υποκείμενο – παιδί είναι «πιο πολύ το διπλότυπό του παρά το ίδιο [...] η συνείδηση συντρίβεται στο διπλότυπό της που δεν έχει απόσταση από αυτήν. Ο άλλος μου είναι ο όμοιός μου και ο όμοιος μου είναι ο άλλος μου»²⁷

Με άλλα λόγια, πρόκειται για μια **φαντασιακή ταύτιση** με κάποιον ο οποίος είναι τοποθετημένος απέναντί από το υποκείμενο, μέσα στον καθρέφτη, ο οποίος βρίσκεται δηλαδή, εκτός του ίδιου του παιδιού και για τον οποίο ο Lacan αναφέρει ότι «[...] δομεί το υποκείμενο ως **ανταγωνιστή** του εαυτού του»²⁸. Αυτόν τον άλλο που βρίσκεται απέναντί μέσα

²⁶ Lacan (J.), (1949), ό.π., σελ. 93-100.

²⁷ Κανελλοπούλου (Λ.), *Ψυχαναλυτικές θεωρίες προσωπικότητας*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Αθήνα 2007, σελ.238.

²⁸ Lacan (J.), (1948), «L'agressivité en psychanalyse», στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966 σελ. 101-124.

στον καθρέφτη τον ονομάζει ο **μικρός άλλος**²⁹ ο **όμοιος**. Το παιδί λοιπόν, ταυτιζόμενο με αυτόν τον μικρό άλλο, δηλαδή με το ίδιο του το είδωλο, στον καθρέφτη «**αλλοτριώνεται**».

Είναι μέσα από αυτήν την ταύτιση που το υποκείμενο συγκροτεί το Εγώ του. Το **Εγώ** είναι δηλαδή τμήμα της **φαντασιακής τάξης**, διότι ουσιαστικά πρόκειται για μια **ταύτισή** του με έναν άλλο.

Πρέπει να σημειωθεί ότι αυτή η ταύτιση είναι σε αντιδιαστολή με την ονομαζόμενη συμβολική ταύτιση, την οποία θα εξετάσουμε στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζοντας το οιδιπόδειο.

Με δύο λόγια, μέσα από αυτή την **θεμελιακή ταύτιση** του παιδιού με την εικόνα του σώματος του, πραγματοποιείται η δόμηση της ίδιας του της ταυτότητας ως υποκειμένου.

1.3 Ο συμβολικός ρόλος του μητρικού Άλλου

Το παιδί με το που αναγνωρίζει την εικόνα στο καθρέφτη ως δική του, **στρέφει το βλέμμα στον ενήλικα** που βρίσκεται κοντά του και ο οποίος του είναι οικείος, κατά κάποιο τρόπο, σαν να του ζητά «να **επικυρώσει** την αξία αυτής της εικόνας»³⁰. Η παρουσία του ενήλικα είναι που την επιβεβαιώνει και βοηθά το παιδί να αναγνωρίσει ότι πρόκειται για την ίδια του την εικόνα. Πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι η στάση του ενήλικα, δηλαδή της μητέρας, είναι καθοριστική για το πώς βλέπει αυτό τον εαυτό του μέσα στον καθρέφτη, διότι βλέπει την εικόνα του, μέσα από το βλέμμα της. Επιπλέον είναι σημαντικό να διαφοροποιείται η εικόνα η δική της από την δική του, «να διακρίνει στο βλέμμα της, την ύπαρξη δύο εικόνων ξεχωριστών»³¹.

Αυτή η διαμεσολάβηση, στην φαντασιακή δυαδική σχέση, του ενήλικα ως τρίτου, είναι **συμβολική**. Πρόκειται για μια διαμεσολάβηση, απολύτως αναγκαία για να μπορέσει να ολοκληρωθεί η ταύτιση.

Μέσα σε αυτήν την εικόνα, το παιδί, αναγνωρίζει πλέον το **σώμα** του ως ένα **ενιαίο** σύνολο. Από αυτή τη στιγμή και μετά, τίθεται το τέλος στη φαντασίωση του κατακερματισμένου σώματος.

Συνοπτικά θα μπορούσαμε να πούμε λοιπόν, ότι υπάρχουν τρεις όροι σε αυτή την διαδικασία :

Η **φαντασιακή δύαδα** αποτελείται από το **υποκείμενο** και το **εγώ**. Το εγώ αντιμετωπίζεται από το παιδί, αρχικά σαν ένας άλλος. Ένας **όμοιος**, τον οποίο ο Lacan ονομάζει **μικρό άλλο «α»**. Ο όμοιος μπορεί να είναι το είδωλο του ίδιου του παιδιού, ένα άλλο παιδάκι ή

²⁹ Με μικρό «α»

³⁰ Lacan (J.), (1962-63), Le Séminaire, livre X, *L'angoisse*, Seuil, Paris, 2004, σελ.42.

³¹ Ρουμελιώτου-Καλεώδη (Μ.), *Σελεξ, Περί παιδικής ψυχώσεως*, Τρίανφς λόγος, Εξάντας, Αθήνα, 2004, σελ. 83.

ακόμα και η ίδια η μητέρα ή το υποκατάστατό της. Τέλος υπάρχει και τρίτος παράγοντας, ο «Άλλος» ο οποίος ονοματίζει και επικυρώνει τα πράγματα και για αυτό η θέση του είναι **συμβολική**.

Όμως το παιδί, μέσα από αυτή την δυαδική σχέση, δεν έχει γίνει ακόμα υποκείμενο διότι δεν έχει ακόμα εισαχθεί στην Συμβολική τάξη. Εάν δεν παρέμβει ένας τρίτος όρος, το παιδί θα παραμείνει σε αυτή την δυαδική κατάσταση διότι από μόνο του είναι αδύνατο να βγει από αυτήν.

1.4 Το υποκείμενο και το Εγώ

Ο Lacan αναφέρει στο Σεμινάριο Το Εγώ στην θεωρία του Freud και στην ψυχαναλυτική τεχνική³² ότι το Εγώ είναι μια δομή φαντασιακή. Το παιδί, όπως αναφέραμε, κατακτά την ταυτότητα του, **ταυτιζόμενο με την εικόνα** που βλέπει στον καθρέφτη, η οποία στην ουσία, μολονότι είναι δική του, εκείνο την αντιλαμβάνεται από έξω σαν παρατηρητής, σαν την εικόνα κάποιου άλλου. Πρόκειται, όπως επίσης αναφέραμε, για μια **φαντασιακή** αναγνώριση στην οποία, το παιδί, θα μείνει υποταγμένο κατά την διάρκεια όλης του της ζωής.

Με το Στάδιο του καθρέφτη ο Lacan αποσυνθέτει το φροϋδικό εγώ σε δύο αρχές : στο υποκείμενο και στο Εγώ, καθότι το «Λακανικό» Εγώ δεν καλύπτει ολόκληρο το Φροϋδικό εγώ³³ της δεύτερης τοπικής, όπου θεωρείται ότι το εγώ διαφοροποιείται από το αυτό, το οποίο είναι σε μεγάλο βαθμό ασυνείδητο.

Ο Lacan προσπαθώντας να αποδώσει την φαντασιακή και την πραγματική σχέση του παιδιού με τον όμοιο του, αλλά και με τον εαυτό του, στο γραπτό του το «Κλεμμένο γράμμα»³⁴ αλλά και στο Το Εγώ στην θεωρία του Freud και στην ψυχαναλυτική τεχνική³⁵, αναφέρεται στο «**Σχήμα L**».

Πρόκειται για ένα σχήμα το οποίο επιτρέπει την ανάγνωση αλλά και την καλύτερη κατανόηση του Σταδίου του καθρέφτη.

Μέσα από αυτό ο Lacan διαφοροποιεί το **Εγώ**³⁶, στο (α), κάτω αριστερά στο σχήμα, το οποίο απαντά στην τάξη του **φαντασιακού**, από το **υποκείμενο του ασυνειδήτου (S)**, πάνω αριστερά στο σχήμα, το οποίο απαντά στην τάξη του **συμβολικού**. Ο Dor εξηγεί ότι το υ-

³² Lacan (J.), (1954-1955), Le Séminaire, livre II, *Le moi dans la théorie de Freud et dans la technique de l'analyse*, Seuil, Paris, 1978.

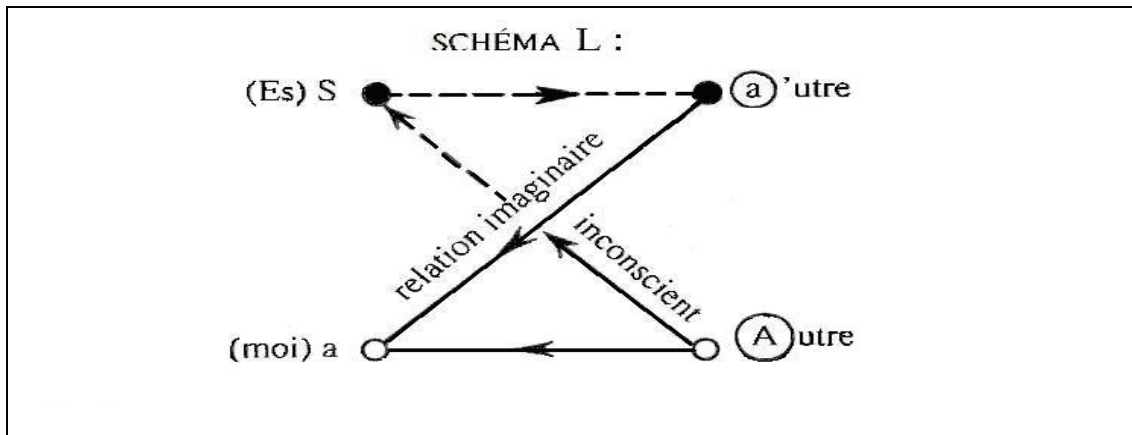
³³ «Ich» στα Γερμανικά.

³⁴ Lacan (J.), (1955), "Le séminaire sur 'La Lettre volée'" στο *Ecrits*, Le Seuil, Paris, 1966, σελ. 11-61

³⁵ Lacan (J.), (1954-1955), ό.π., σελ. 284.

³⁶ "Moi" στα Γαλλικά.

ποκείμενο (S) «είναι πιασμένο στα δίκτυα της γλώσσας»³⁷, δεν μπορεί να συλλάβει τον εαυτό του παρά μόνον υπό την μορφή του **Εγώ στο (α)** το οποίο όμως είναι εξαρτημένο από τον κατοπτρικό **άλλο (α')**, πάνω δεξιά. Έτσι η σχέση που έχει με τον εαυτό του αλλά και με τους άλλους διαμεσολαβείται πάντα από τον φαντασιακό άξονα α-α'. Όμως δεν είναι μόνο το **υποκείμενο** εξαρτημένο από τον **άλλο (α')** αλλά και αντιστρόφως η σχέση του με τον **άλλο (α')** είναι πάντα εξαρτημένη από το Εγώ του³⁸



Σχήμα 1

Για να το κατανοήσουμε καλύτερα, το μικρό **υποκείμενο (S)** μπροστά στον καθρέφτη έχει να κάνει με αυτό που βλέπει εκεί, δηλαδή την ίδια του την εικόνα για την οποία νομίζει, όπως αναφέραμε, ότι είναι ένας **άλλος : α'**. Δηλαδή $S \rightarrow \alpha'$. Από την άλλη μεριά ο **Άλλος (A)**, ο οποίος παρευρίσκεται, δεν έχει σχέση παρά μόνον με το **Εγώ (α)** του παιδιού, έτσι όπως αυτό έχει διαμορφωθεί, δηλαδή $A \rightarrow \alpha$. Μεταξύ του **Εγώ (α)** και της εικόνας του, δηλαδή του **άλλου (α')**, η σύνδεση γίνεται με ένα άξονα με τον οποίο αναπαριστάται η **φαντασιακή σχέση** δηλαδή τον $\alpha \rightarrow \alpha'$. Σε αυτόν αναπαριστώνται οι σχέσεις με τους ομοίους μας.

Μεταξύ του **Άλλου (A)** -ή αλλιώς του ασυνειδήτου που είναι στον τόπο του Άλλου- και του υποκειμένου (**S**), γίνεται προσπάθεια να δημιουργηθεί μια σύνδεση διαμέσου ενός άλλου άξονα, ο οποίος αναπαριστά την **συμβολική σχέση** ή αλλιώς το ασυνείδητο δηλαδή $A \rightarrow S$, ο οποίος όμως, «προσκρούει πάνω στο τοίχο»³⁹ του φαντασιακού άξονα δηλαδή πάνω στο $\alpha \rightarrow \alpha'$. Με άλλα λόγια η πρόσβαση του ασυνειδήτου από το υποκείμενο S, δηλαδή η πρόσβαση στον τόπο του Άλλου, είναι φραγμένη, διότι ακριβώς υπάρχει ο τοίχος του φα-

³⁷ Dor (J.), *Εισαγωγή στην ανάγνωση του Lacan, Το ασυνείδητο δομημένο σαν γλώσσα, Πλέθρον – Θεωρία και κοινωνία*, Αθήνα, 1993, σελ. 168-169.

³⁸ Dor (J.), το ίδιο.

³⁹ Lacan (J.), (1954-1955), ό.π. σελ. 275-288.

ντασιακού, ο οποίος εμποδίζει την δίοδο. Ο Άλλος δηλαδή βρίσκεται από την άλλη μεριά του **τοιχίου της γλώσσας** και η πρόσβαση εκεί δεν είναι εφικτή.

Η σχέση λοιπόν «που διατηρεί το υποκείμενο με τον εαυτό του, εξηγεί ο Dor, δηλαδή αυτόν τον άλλο που είναι ο ίδιος, διαμεσολαβείται από την φαντασιακή γραμμή, δηλαδή από τον άξονα $\alpha \rightarrow \alpha'$. Δηλαδή η σχέση του υποκειμένου S, δηλαδή το εγώ⁴⁰ με μικρό για να το ξεχωρίζουμε, με το Εγώ του (α) εξαρτάται από το α' και αντίστροφα, η σχέση που το υποκείμενο (S) διατηρεί με τον άλλο (α'), δηλαδή τον όμοιο, εξαρτάται από το Εγώ (α). Ο Dor προσθέτει ακόμα⁴¹ ότι όταν ένα υποκείμενο (S) επικοινωνεί με ένα άλλο : α' η επικοινωνία διαμεσολαβείται πάντα από τον φαντασιακό άξονα. Το Εγώ του, δηλαδή επικοινωνεί με ένα άλλο Εγώ που όμως παράλληλα είναι και ένας όμοιος του. Ο Dor συμπεραίνει ότι μπορούμε να μιλάμε για **ταύτιση του εαυτού μας με τον άλλο** αλλά και του άλλου με εμάς.

Αυτή η ταύτιση, μέσα από την εμπειρία του καθρέφτη, είναι που δίνει στο παιδί την εντύπωση του όλου, μολονότι νευρο-φυσιολογικά, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, δεν είναι ακόμη ώριμο σε αυτή την ηλικία.

Συνοπτικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι το Σχήμα L περιγράφει ακριβώς την **αλλοτριώση του υποκειμένου** του ασυνειδήτου, το οποίο βρίσκεται αποκλεισμένο από τον ίδιο του τον εαυτό, εξ αιτίας της γλωσσικής τάξης. Είναι η διαμεσολάβηση της γλώσσας, όπως αναφέραμε και πιο πάνω όταν εξετάζαμε την «Επιβεβλημένη επιλογή της αλλοτριώσης» η οποία επιφέρει αναπόφευκτα την αλλοτριώση και κατ' επέκταση τον αποκλεισμό του υποκειμένου.

1.5 Το ασυνείδητο είναι δομημένο σαν γλώσσα

Ο Lacan βασίζεται στο τρόπο αντίληψης και σύλληψης του ασυνειδήτου που είχε εγκαθιδρύσει ο Freud⁴².

Ήδη από την ανακάλυψη της ψυχανάλυσης, η διερεύνηση του **ασυνειδήτου** για τον πατέρα της ψυχανάλυσης, σημαδεύεται από μια «ψυχική σφραγίδα», η οποία δεν παραπέμπει σε μια βιολογικής φύσεως αναφορά, ή σε κάποιο ψυχικό υπόβαθρο, που μπορεί να μετρηθεί και να υπολογισθεί. Αντίθετα προσδιορίζει τις ασυνείδητες ψυχικές διεργασίες, μέσα από την **ψυχική διάσταση της γλώσσας**.

Ο Lacan μεριμνά στην αποκατάσταση αυτής της φροϋδικής σύλληψης του ασυνειδήτου και μέσα σε αυτό το πλαίσιο τοποθετεί την γνωστή θεμελιακή του φράση «το ασυνείδητο

⁴⁰ “je” στα Γαλλικά

⁴¹ Dor (J.), *Introduction a la lecture de Lacan : L'inconscient est structure comme un langage*, Denoël, Paris, 1993, σελ. 159-161.

⁴² Dor (J.), 1993, ό.π. σελ. 15-22.

είναι δομημένο σαν γλώσσα»⁴³. Υπογραμμίζει την αναγκαιότητα αυτής της επιστροφής στην θεμελιακή αξία του λόγου βασιζόμενος στο ότι ο Freud, μέσα από την επεξεργασία του, προσεγγίζει το ασυνειδήτο δια μέσου των «ελεύθερων συνειρμών», της εξέτασης των **ο-νείρων** - τα οποία αντιμετωπίζει ως ένα λόγο μεταμφιεσμένο και συμπυκνωμένο και του οποίου το κώδικα έχει χάσει το υποκείμενο - και των διαφόρων άλλων **μορφωμάτων του ασυνειδήτου**⁴⁴, όπως του ευφυολογήματος, της γλωσσικής παραδρομής, του συμπτώματος, και της παραπραξίας. Σε αυτή τη βάση ο Lacan, καταλήγει στο να θεωρεί απαραίτητη την **διαφοροποίηση μεταξύ σημαίνοντος και σημαινόμενου** ούτως ώστε να γίνουν αντιληπτές οι επιπτώσεις της διάστασης του **συμβολικού**.

Ο J.-A. Miller⁴⁵ αναφέρει ότι ο Lacan στηρίχτηκε, από την αρχή της ψυχαναλυτικής διδασκαλίας του, στον «δομισμό»⁴⁶ του F. de Saussure⁴⁷. Επίσης, η **ορολογία** που χρησιμοποιεί στην «Εισήγηση της Ρώμης»⁴⁸ - που είναι ένα γραπτό, αναφορά για τις θέσεις του, σχετικά με το θέμα της γλώσσας, επηρεάζεται από την μελέτη του διδακτορικού του Strauss : Οι Στοιχειώδεις δομές συγγένειας⁴⁹

1.6 Το υποκείμενο της εκφοράς και το υποκείμενο του εκφερόμενου

Επανερχόμαστε λοιπόν στο σημαντικό θέμα της **αλλοτρίωσης**. Το υποκείμενο (S) εκπροσωπείται από το Εγώ το οποίο βρίσκεται στην θέση **a** και είναι φαντασιακής τάξης. Έτσι ο Lacan λέει ότι «το υποκείμενο δεν ξέρει τι λέει γιατί δεν γνωρίζει αυτό που είναι»⁵⁰.

Υπάρχει λοιπόν διαφορά, μεταξύ **υποκειμένου της εκφοράς** και **υποκειμένου του εκφερόμενου**. Αυτές οι δύο θέσεις δεν είναι δυνατό να συμπέσουν. Έχουμε να κάνουμε με ένα υποκείμενο που δεν είναι παρόν στην ίδια του την ομιλία, μολονότι αντιπροσωπεύεται από αυτήν. Το υποκείμενο είναι **αλλοτριωμένο** διότι όταν **αρθρώνει το λόγο του** αυτός ο λόγος δεν συμπίπτει με **την επιθυμία** του. Το εγώ λοιπόν, με το οποίο το υποκείμενο αρθρώνει το

⁴³ Η αναφορά αυτή βρίσκεται στο πέμπτο σεμινάριο (25/6/1958), στο δέκατο πέμπτο(6/3/1968) και δέκατο όγδοο (9/6/1971)

⁴⁴ «Μορφώματα του ασυνειδήτου» είναι όλα εκείνα τα φαινόμενα στα οποία οι νόμοι του ασυνειδήτου είναι πιο καθαρά ορατοί στο Evans (D.), *Εισαγωγικό λεξικό της Λακανικής ψυχανάλυσης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2005, σελ. 193)

⁴⁵ Μιλερ(Z.-A.), «S' truc dure» στο *Τειρεσίας*, τ.χ. 3, 2003, σελ.53.

⁴⁶ Υιοθετούμε την μεταφραστική πρόταση του Β. Σκολίδη «δομισμός» ως προς την απόδοση του γαλλικού όρου «structuralisme».

⁴⁷ Ο F. de Saussure είναι Ελβετός γλωσσολόγος ο οποίος έζησε από το 1857 μέχρι το 1913. Είναι ο ιδρυτής του «δομισμού» στην γλωσσολογία. Το 1916, μετά τον θάνατό του, δημοσιεύτηκαν οι παραδόσεις του πάνω στην γλωσσολογία με τον τίτλο *Cours de linguistique générale*.

⁴⁸ Lacan (J.), (1953), «Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse» στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ. 237-322.

⁴⁹ Strauss (C.-L.), (1948), Διδακτορικό με τον τίτλο *Les Structures élémentaires de la parenté*.

⁵⁰ Lacan (J.), (1954-1955), ό.π. σελ. 275-288.

λόγο του, από την ώρα που ταυτίζεται με τον άλλο οδηγείται όλο και περισσότερο στην παραγνώριση **της επιθυμίας** του. Παράλληλα οδηγείται όλο και περισσότερο στο να αντιλαμβάνεται τον εαυτό του, μέσα από μια φαντασιακή αναπαράσταση. Αυτή η φαντασιακή αναπαράσταση είναι το **Εγώ** στο οποίο αναφερθήκαμε πιο πάνω. Το **Εγώ** στην θέση που είναι το **α** στο Σχήμα L, μέσα από το λόγο, θεωρεί όλο και περισσότερο ότι είναι το **εγώ** που στο Σχήμα είναι στην θέση που είναι το υποκείμενο : **S**.

Να σημειώσουμε εδώ ότι ο Lacan τοποθετεί στην δυαδική φαντασιακή σχέση, ανάμεσα στο **Εγώ και στον όμοιο**, την επιθετικότητα.

Θα σταθούμε λίγο σε αυτό ο θέμα διότι θα μας χρειασθεί όταν θα επεξεργαστούμε τα περιστατικά στο Κλινικό μέρος και θα επιστρέψουμε στην συνέχεια για να ολοκληρώσουμε την είσοδο του υποκειμένου στο συμβολικό.

1.7 Η επιθετικότητα

Στο Στάδιο του καθρέφτη, όπως ήδη αναφέραμε, το παιδί καταφέρνει **να συγκροτήσει την ταυτότητά του μέσα από το είδωλο** που βλέπει στον καθρέφτη, δηλαδή το δικό του είδωλο, το οποίο αντιλαμβάνεται σαν έναν ιδανικό Άλλο. Ο Lacan αντιπαραθέτει, το σώμα του παιδιού με την ίδια του τη κατοπτρική εικόνα. **Υπάρχει διαφορά** μεταξύ, του πως το νιώθει το παιδί και του πως αντιλαμβάνεται αυτήν την εικόνα. Από την μια είναι το κατακερματισμένο σώμα, το σώμα χωρίς ενότητα και από την άλλη μια «ναρκισσιστική ενότητα του ιδανικού Εγώ»⁵¹ Αυτό επιφέρει στο παιδί μια **ένταση**, όπως αναφέραμε και όταν εξετάζαμε την «Σταδιακή κατάκτηση της εικόνας του σώματος». Μοιάζει ότι η ολότητα της εικόνας που βρίσκεται απέναντι του, μέσα στον καθρέφτη, απειλεί το σώμα του. Μολονότι στη συνέχεια ακολουθεί η **ταύτιση** με αυτή την εικόνα, το παιδί συνεχίζει να είναι αμφιθυμικό απέναντι σε αυτόν τον όμοιο που βλέπει στον καθρέφτη⁵². Βιώνει δηλαδή συγχρόνως δύο πράγματα : ερωτικοποιεί αυτήν την ιδανική εικόνα του Εγώ και παράλληλα είναι αυτή η ίδια η εικόνα του, που πυροδοτεί μια επιθετική αντιπαλότητα.

Ένα παιδί που χτυπά ένα άλλο λέει ότι έχουν χτυπήσει το ίδιο, και όταν βλέπει κάποιον να πέφτει, κλαίει σαν να έπεσε το ίδιο. Μέσα σε μια ταύτιση με τον άλλο, το παιδί βιώνει όλο το φάσμα των αντιδράσεων αποκαλύπτοντας καταυτό τον τρόπο την δομική του αμφιθυμία : δούλος ταυτιζόμενος με τον αφέντη, ηθοποιός με τον θεατή, σαγηνευμένος με τον σαγηνευτή.»

⁵¹ Recalcati (M.), «Ψυχανalyτικές σημειώσεις σχετικά με το φθόνο της ζωής» στο www.adsigr.com , 4/2005, σελ. 4.

⁵² Evans (D.), *Εισαγωγικό λεξικό της Λακανικής ψυχανάλυσης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2005, Σελ. 126-127.

«Αυτή η ερωτική σχέση, με την οποία ο άνθρωπος καθηλώνεται σε μια εικόνα, η οποία τον αλλοτριώνει σε σχέση με τον ίδιο του τον εαυτό, είναι αυτή που θα «ονοματίσει» το εγώ.

Ο Lacan αναφέρεται στα λεγόμενα του Άγιου Αυγουστίνου ο οποίος παρατηρούσε μια μητέρα με το ένα της μωρό στην αγκαλιά να θηλάζει και το άλλο της απέναντι να παρατηρεί : «Είδα, λέει, με τα ίδια μου τα μάτια και αναγνώρισα ένα μωρό θύμα της ζήλιας. Δεν μιλούσε ακόμη και ήδη θαύμαζε, παντελώς χλωμό και με ένα δηλητηριώδες βλέμμα, τον αδελφογάλακτό του. Έτσι συνδέεται, εξηγεί ο Lacan, το στάδιο, πριν την ομιλία⁵³ της πρώτης ηλικίας με : «την κατάσταση της θεαματικής απορρόφησης». Τα παραπάνω συμπεραίνει «συνιστούν τις ψυχικές και σωματικές συνιστώσες της **πρωταρχικής επιθετικότητας**»⁵⁴

2 Ο λόγος στον τόπο του Άλλου – Η δημιουργία της επιθυμίας

Η γλώσσα, όπως ήδη σημειώσαμε, προϋπάρχει της έλευσης του παιδιού στο κόσμο. Το παιδί «μιλιέται», με την έννοια συζητούν και αναφέρονται σε αυτό, πριν γεννηθεί – εάν γεννηθεί, διότι κάποιες φορές «μιλιέται» αλλά τελικά δεν γεννιέται - είναι δηλαδή, πριν ακόμα και από την γέννηση του, αντικείμενο διαπραγμάτευσης. Ο Άλλος που βρίσκεται «ήδη εκεί», στο αφετηριακό σημείο, καλείται να τοποθετηθεί σε θέση εγγυητή της ύπαρξης της γλώσσας και της δομής της.

Το παιδί ως υποκείμενο εν τη γενέσει του, όπως θα δούμε πιο κάτω, βρίσκεται μπροστά σε μια αναγκαστική «επιλογή» είτε να επιλέξει να εισαχθεί στο «λόγο» με τίμημα το ίδιο του το «είναι»⁵⁵, είτε να επιλέξει το «είναι» του με τίμημα να μην εισαχθεί ποτέ στο λόγο και να χάσει το νόημα, που αυτός προσφέρει. Τα **σημαίνοντα** του μητρικού Άλλου αλλοτριώνουν υποχρεωτικά το υποκείμενο-παιδί. Όμως μέσα από την χρησιμοποίησή τους, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, κατορθώνει να αρθρωθεί την δική του επιθυμία. Ο Freud δεν ταυτίζει την έννοια της ανάγκης με την επιθυμία: Η ανάγκη βρίσκει την ικανοποίηση της όταν βρίσκει το κατάλληλο αντικείμενο που την ικανοποιεί (η τροφή για παράδειγμα). Η επιθυμία αντίθετα είναι «[...] συνδεδεμένη με τα «μνημονικά ίχνη» και επιτυγχάνει την εκπλήρωσή

⁵³ «Infans»

⁵⁴ Στο ίδιο.

⁵⁵ Evans (D.), Στο *Εισαγωγικό Λεξικό της Λακανικής Ψυχανάλυσης* αναφέρεται ότι η ανάλυση που κάνει ο Lacan στο «είναι» είναι επηρεασμένη από τις ιδέες του M. Heidegger. Το «είναι» για τον Lacan ανήκει στην συμβολική τάξη και άρα το αντιπαράθετε με την «ύπαρξη» η οποία βρίσκεται στο πραγματικό.

της μέσα από την ψευδαισθητική αναπαραγωγή των αντιλήψεων, που έχουν γίνει σήματα αυτής της ικανοποίησης»⁵⁶.

Η επιθυμία του είναι το **υπόλοιπο** το οποίο απορρέει από το πέρασμα της ανάγκης, για ικανοποίηση των βιολογικών αναγκών του σε αίτημα για την αγάπη του μητρικού Άλλου.

2.1 Τα αιτήματα του μητρικού Άλλου

Η ανάγκη του παιδιού, θα μπορούσαμε να πούμε, τεμαχίζεται σύμφωνα με τα **σημαίνοντα** που της προσδίδει ο μητρικός Άλλος. Από αυτόν προέρχονται τα σημαίνοντα, όπως αναφέραμε παραπάνω, καθότι αυτός είναι ο **τόπος τους**.

Ο μητρικός Άλλος **μιλάει** στο μωρό, αρθρώνει **μέσα από το λόγο**, ακούει, για παράδειγμα, τις κραυγούλες που αυτό βγάζει και αναλόγως απαντά σε αυτές. Του **ζητάει** διάφορα πράγματα, όπως να πίνει το γάλα του, να τρώει, να μην φωνάζει, να είναι υπομονετικό, να έχει έλεγχο σφικτήρων..... και άλλα πολλά. Όλα αυτά τα μηνύματα είναι ακριβώς κατασκευασμένα από τα σημαίνοντα του Άλλου.

Αρχικά ο Άλλος εκλαμβάνεται ως παντοδύναμος από το παιδί. Ο Lacan αναφέρει⁵⁷ ότι αυτά τα πρώτα λόγια του μητρικού Άλλου βιώνονται από το παιδί σαν κάτι το απόλυτο. Θα πρέπει, όπως θα εξηγήσουμε, να κατορθώσει το παιδί να τον αντιληφθεί ως **διαιρεμένο** για να μπορέσει να τον αποχωρισθεί. Θα αναφερθούμε όμως αναλυτικά σε αυτό όταν θα ασχοληθούμε με το οιδιπόδειο.

2.2 Ο Άλλος, ως τόπος των σημαίνοντων

Εν αρχή λοιπόν υπάρχει ο Άλλος, ο πρωταρχικός Άλλος με τα σημαίνοντά του και καλεί το ον που δεν είναι ακόμα υποκείμενο. Ο Miller αναφέρει ότι μπορούμε να ονομάσουμε αυτό το «κάλεσμα του Άλλου», «**Σ1, εναδικό σημαίνον**»⁵⁸, το οποίο είναι ένα πρωταρχικό σημαίνον. Το ον, υποκείμενο εν τη γενέσει του, που είναι σε αναμονή, γαντζώνεται από αυτό το εναδικό σημαίνον S1. Το τίμημα όμως, αυτής της επιλογής, είναι η σημαίνουσα απολίθωσή του, το μαρμάρωμα του κάτω από αυτό το πρώτο σημαίνον, το οποίο αντλήθηκε από τον τόπο του Άλλου. Η **ανάδυση** του, δηλαδή, ως υποκειμένου, σημαίνει συγχρόνως και την ίδια την **απαλοιφή του**, καθότι υπόκειται σε αυτό το σημαίνον. Αυτό το σημαίνον εφεξής θα το εκπροσωπεί. Ότι το υποκείμενο «εκπροσωπείται» σημαίνει ακριβώς, ότι συγχρόνως «αφανίζεται».

⁵⁶ Laplanche (J.), Pontalis (J.-B.) *Vocabulaire de la psychanalyse*, PUF, Paris, 1996, σελ.240.

⁵⁷ Lacan (J.), (1960), «Subversion du sujet et dialectique du désir dans l'inconscient» στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ. 814

⁵⁸ Miller (J.-A.), (9/3/1983), Μάθημα «Η αιτιογένεση του υποκειμένου Αλλοτρίωση κι αποχωρισμός (I), η ψυχανάλυση, τχ. 6, Άνοιξη (2009), σελ 34, μετάφρ. Α.Σάρδης.

Στην συνέχεια, πραγματοποιείται μια μετατόπιση. Το υποκείμενο μετατοπίζεται και γίνεται υποτελής σε ένα άλλο, δεύτερο σημαίνον **Σ2**, του οποίου ο ρόλος είναι να **δώσει νόημα** στο πρώτο Σ1. Έρχεται δηλαδή να εξηγήσει αυτά που έχουν ήδη λεχθεί **πριν την γέννηση** του παιδιού. Ο Lacan αυτό το τονίζει λέγοντας ότι «**ένα σημαίνον εκπροσωπεί ένα υποκείμενο για ένα άλλο σημαίνον**»⁵⁹. Αυτό το δεύτερο σημαίνον **Σ2** είναι που καθίσταται υπεύθυνο για τα αποτελέσματα του νοήματος στο λόγο.

Θα πρέπει να υπογραμμίσουμε μια σημείωση, για τα παραπάνω, που κάνει ο J.-A. Miller⁶⁰: εάν κάποιος δεν κατανοήσει ότι πρόκειται για **καθορισμό θέσεων**, όπως αναφέραμε στην εισαγωγή του παρόντος κεφαλαίου, μπορεί να αντιληφθεί εσφαλμένα την επεξεργασία αυτή, ως προσπάθεια ιστορικοποίησης. Η ιστορικοποίηση αυτή θα οδηγούσε, στη καλύτερη των περιπτώσεων, στην ανάληψη από το υποκείμενο της ιστορίας του, μετασχηματίζοντάς την, σε πρότερη γνώση, την οποία κατέχει ο Άλλος και την οποία μεταβάλλει σε νόημα. Εδώ πρόκειται απλά για μια σχέση και «μια σχέση είναι κάτι που εξυπακούει κάποιες θέσεις»⁶¹

Ο Lacan στο γραπτό του η «Θέση του ασυνειδήτου»⁶² αναφέρει ότι «η γλωσσική επίπτωση», είναι το **αίτιο** της ανάδυσης του υποκειμένου. Το υποκείμενο δηλαδή, δεν είναι αίτιο του ίδιου του εαυτού, αίτιό του είναι **το σημαίνον**. Χωρίς το σημαίνον δεν θα μπορούσε να υπάρξει κανένα υποκείμενο. Το σημαίνον, παραγόμενο στον τόπο του Άλλου, προκαλεί την ανάδυση του υποκειμένου από το «**είναι**» του, το οποίο, σε αυτήν την φάση, δεν κατέχει ακόμη το λόγο. Με αυτό το τρόπο συντελείται η παγίωση του⁶³.

Από που όμως προέρχεται αυτή η σύνδεση, μεταξύ ψυχικών διεργασιών και γλώσσας;

2.3 Μετατροπή της ανάγκης σε αίτημα

Στο Σεμινάριο Μορφώματα του ασυνειδήτου⁶⁴ ο Lacan, αναφερόμενος στην ανάγκη του παιδιού, με την βιολογική έννοια της ανάγκης, υποστηρίζει ότι αυτή μεταμορφώνεται σε αίτημα, μόνο όταν περνάει μέσα από τον λόγο.

Η **εισαγωγή στο λόγο** είναι μια σταδιακή διαδικασία την οποία το παιδί πραγματοποιεί με την βοήθεια των σημεινόντων του μητρικού Άλλου. Το αίτημα του παιδιού δεν περιορί-

⁵⁹ Lacan (J.), (1964), *Le Séminaire, Livre XI, Les quatre concepts fondamentaux*, Seuil, Paris, 1973, σελ. 188.

⁶⁰ Miller (J.-A.), (2009), *ό.π.*, σελ 35.

⁶¹ Μίλερ (Ζ.-Α.), *ό.π.*, σελ.56.

⁶² Lacan (J.), (1964), “Position de l’inconscient” στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ 835. Η μετάφραση που χρησιμοποιείται εδώ είναι της Ν. Λινάρδου-Μπλανσέ με την επιμέλεια του Ρ. Μπλανσέ για το περιοδικό *Η ψυχανάλυση*, τχ. 6, σελ 13.

⁶³ Lacan (J.), (1964), *ό.π.*, σελ. 840.

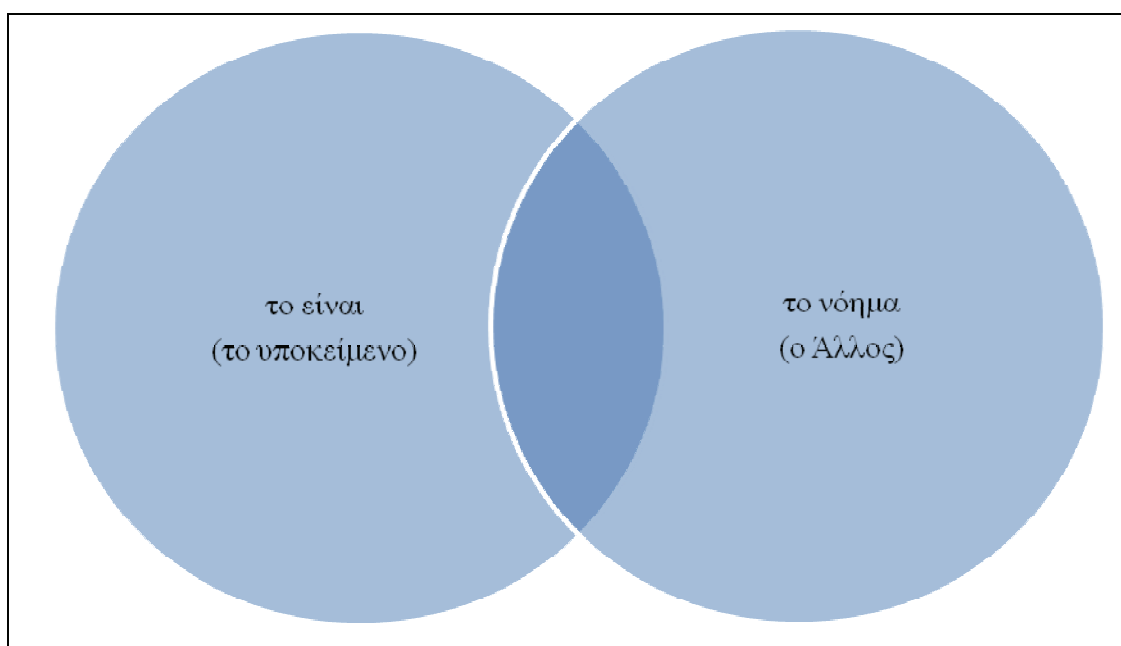
⁶⁴ Lacan (J.), (1957-1958), *Le Séminaire Livre V Les formations de l’inconscient*, Seuil, Paris, 1998.

ζεται μόνον στην εκπλήρωση των βιολογικών αναγκών του, αλλά επικεντρώνεται κυρίως σε ένα όλο και μεγαλύτερο αίτημά για προσφορά αγάπης από τον μητρικό Άλλο. Έτσι το παιδί κάνει μια συνεχή προσπάθεια να βρει τι είναι αυτό που ικανοποιεί τον Άλλο για να του το προσφέρει, θεωρώντας ότι έτσι θα τον έχει κατά αποκλειστικότητα.

Όπως θα διαπιστώσουμε παρακάτω, μέσα από αυτή την διαδικασία αποκτά την δυνατότητα να δημιουργήσει την δική του επιθυμία.

2.4 Η επιβεβλημένη επιλογή του υποκειμένου

Για την καλύτερη κατανόηση της αλλοτρίωσης και του διχασμού του υποκειμένου, ο Lacan⁶⁵ χρησιμοποιεί την θεωρία των συνόλων.



Σχήμα 2 : Η αλλοτρίωση

Από τη μια μεριά αναπαριστά, με τον ένα κύκλο-σύνολο, το **είναι του υποκειμένου** και από την άλλη, με τον άλλο, το **νόημα που βρίσκεται στον τόπο του Άλλου** και με το οποίο ο Άλλος επιφορτίζει το υποκείμενο. Τα κοινά στοιχεία μεταξύ τους, δεν αθροίζονται παρά μόνο μια φορά. Πρόκειται δηλαδή για το **διχασμό του υποκειμένου** ανάμεσα στο «είναι» του και στο «νόημα» ή αλλιώς πρόκειται για την **«εγγραφή του υποκειμένου στον τόπο του Άλλου»**⁶⁶.

Η αλλοτρίωση, αναφέρει ο Lacan, «καταδικάζει το υποκείμενο να μην εμφανίζεται παρά μέσα σ' αυτή τη διαίρεση», η οποία παρουσιάζεται σαν «νόημα» παραγόμενο, από το

⁶⁵ Lacan (J.), (1964), ό.π., σελ. 192.

⁶⁶ Miller (J-A.), (9/3/1983), ό.π., σελ.37.

σημαίνουν, στον τόπο του Άλλου, που όμως παράλληλα, όπως ξανα-αναφέραμε, αυτό είναι και «αφάνιση»⁶⁷ για το είναι του. Με άλλα λόγια το υποκείμενο πρέπει να επιλέξει. Είτε να πάει από την μια μεριά είτε από την άλλη, είναι αδύνατο να πάει και στις δύο. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι στην ουσία, πρόκειται για μια επιβεβλημένη «επιλογή». Πιο συγκεκριμένα να σημαίνει ότι, από την στιγμή που κάποιος **εισάγεται στο λόγο**, «διαλέγει» το νόημα και αυτό είναι εις βάρος του «είναι» του. Διαλέγοντας το «νόημα», το υποκείμενο «δεν επιβιώνει παρά μόνον ακρωτηριασμένο από το κομμάτι του μη-νοήματος, που είναι καθαρά, αυτό που συνιστά, μέσα στην πραγμάτωση του υποκειμένου, το **ασυνείδητο**»⁶⁸. Το ασυνείδητο είναι αυτό που απορρέει από την νοηματοδότηση που κάνει ο Άλλος στο υποκείμενο. Αντίθετα όταν κάποιος «διαλέγει» το «είναι», τότε «το υποκείμενο εξαφανίζεται, μας ξεφεύγει, λέει ο Lacan, πέφτει στο μη-νόημα».

Θα πρέπει να σημειώσουμε, αναφορικά με την έκφραση «επιλογή», ότι πρόκειται για ένα ακόμη δάνειο, που κάνει ο Lacan από τον Freud, ο οποίος σε πολλά και διαφορετικά σημεία, χρησιμοποιεί τον όρο αυτό, αναφορικά με την «επιλογή» της νεύρωσης από το υποκείμενο⁶⁹.

Ο Miller, προσπαθώντας να δώσει μερικές ακόμη διευκρινίσεις για την αλλοτρίωση του υποκειμένου, από τα **σημαίνοντα του Άλλου**, στα πλαίσια του μαθήματος του με τίτλο «Αλλοτρίωση και αποχωρισμός»⁷⁰, τοποθετεί -χρησιμοποιώντας και αυτός, όπως εξ άλλου πρώτος έκανε ο Lacan, τα σύνολα και την ένωση τους - τον Άλλο ως ένα σύνολο, το **σύνολο A**, το οποίο περιέχει τα δύο **σημαίνοντα** το S1 και το S2, που αναφέραμε ήδη πιο πάνω. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι δυο, είναι ο ελάχιστος αριθμός για να σχηματισθεί μια σημαίνουσα αλυσίδα.

Το όν, δηλαδή το υποκείμενο που πρόκειται να αναδυθεί, αναπαριστάται ως ένα **κενό σύνολο**⁷¹, το **σύνολο B**, και καλείται από το εναδικό⁷² σημαίνον S1, το οποίο το προσελκύει, με αποτέλεσμα, θα μπορούσαμε να πούμε, να «γαντζωθεί» πάνω στον Άλλο. Το S1 διασταυρώνεται δηλαδή με το S2. Αφού διεισδύσει το σύνολο B, το οποίο είναι κενό, στο A [ο Άλλος], παρασυρμένο από το εναδικό σημαίνον **S1**, στο B δεν υπάρχει πλέον υποκείμενο. Πρόκειται εδώ για την «μήτρα του υποκειμένου του ασυνειδήτου»⁷³.

⁶⁷ Lacan (J.), (1964), ό.π., σελ. 191.

⁶⁸ Lacan (J.), (1964), ό.π., σελ. 192.

⁶⁹ Freud (S.), (1950), *La naissance de la psychanalyse*, Puf, Paris, 1991, σελίδες 157-158, 168, 207.

⁷⁰ Miller (J.-A.), (16/3/1983), Μάθημα «Αλλοτρίωση κι αποχωρισμός (II)», *Η ψυχανάλυση*, τχ. 6, Άνοιξη 2009, σελ. 47-67. Μετάφρ. Α. Σάρδης.

⁷¹ Miller (J.-A.), (16/3/1983), ό.π. σελ. 49.

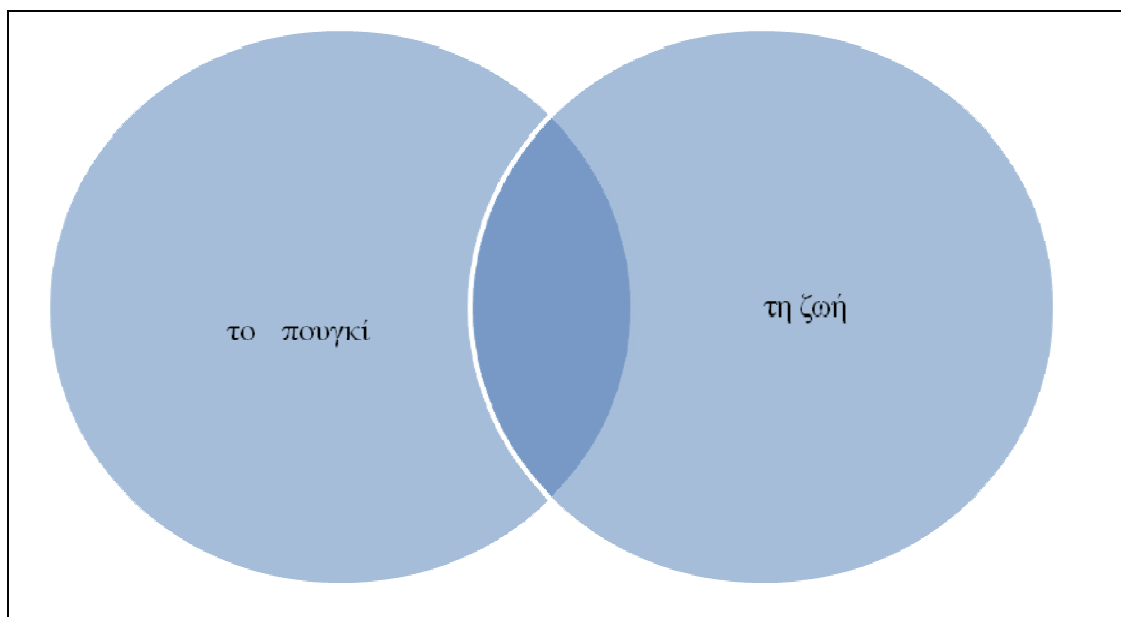
⁷² «unaire» στα Γαλλικά.

⁷³ Miller (J.-A.), (16/3/1983), ό.π. σελ. 39.

Το υποκείμενο λοιπόν, συγκροτείται στον τόπο του Άλλου μέσα από τα σημαίνοντα του Άλλου, τα οποία και το **αλλοτριώνουν**.

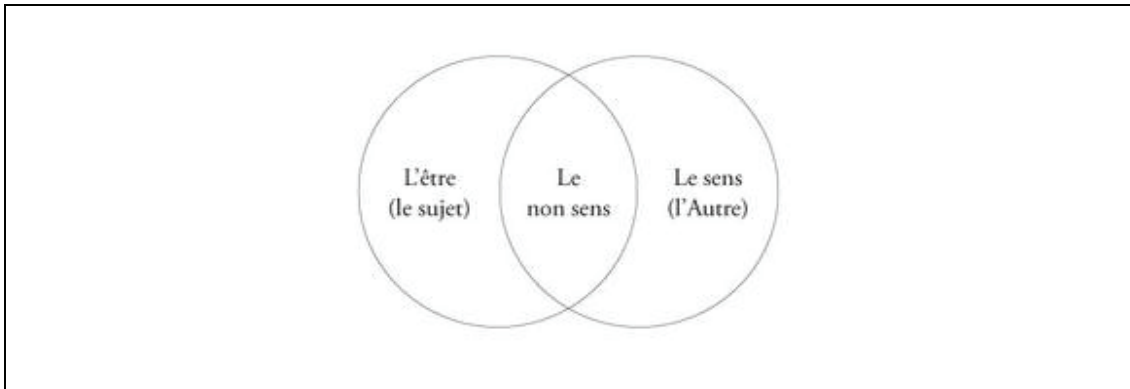
2.5 Η γέννηση της επιθυμίας ως απόρροια έλλειψης

Ο Lacan, για να εξηγήσει με λίγο πιο χειροπιαστό τρόπο αυτήν την «επιλογή», δίνει το γνωστό παράδειγμα του, «το πουγκί σου ή την ζωή σου», τοποθετώντας στους δυο κύκλους – σύνολα που τέμνονται : στον αριστερό κύκλο-σύνολο τα χρήματα και στον δεξί τη ζωή.



Σχήμα 3 : « το πουγκί σου ή τη ζωή σου»

Η επιλογή εδώ είναι, είτε μεταξύ μιας ζωής χωρίς χρήματα, δηλαδή με πρόβλημα, είτε μιας επιλογής θανάτου. Και στις δύο περιπτώσεις όμως υπάρχει, στην ένωση τους, πάντα μια απώλεια που είναι η κοινή και στους δύο κύκλους-σύνολα : χρήματα τα οποία βρίσκονται όπως και να έχει, στην τσέπη των ληστών, πράγμα που θα μπορούσε να αποφευχθεί, εάν τα σύνολα ήταν διαχωρισμένα. Από αυτή την επιλογή, στην οποία αναφερθήκαμε πιο πάνω, απορρέει πάντα **ένα έλλειμμα**, ένα υπόλοιπο το οποίο βρίσκεται πάντα στο μη-νόημα : δηλαδή ότι και να διαλέξει το υποκείμενο, πάντα θα υπάρχει κάτι που θα λείπει.



Σχήμα 5 : Το μη - νόημα

Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι δεν υπάρχει νόημα δίχως το αντίτιμο μιας **έκπτωσης**, στο **μη-νόημα**. Πρέπει να σημειώσουμε εδώ, αναφέρει ο Miller, ότι αυτό είναι που εννοεί ο Lacan, όταν αναφέρεται στην «**προταρχική απόθνηση**»⁷⁴.

Από αυτή τη στιγμή και μετά, το νόημα δεν μας είναι ποτέ πλέον απόλυτα ικανοποιητικό, μιας και πάντα θα του λείπει ένα μέρος. Με άλλα λόγια πάντα θα έχουμε κάτι το οποίο δεν θα μπορούμε να εκφράσουμε. Το σημαίνον δεν καταφέρνει την ολοκληρωτική απόδοση. Πάντα θα υπάρχει κάτι το οποίο χάνεται, ένα **υπόλοιπο** το οποίο δεν θα μπορέσει ποτέ να εκφραστεί. Σαν το μνημονικό ίχνος μιας πρώτης πλήρους ικανοποίησης, κατά τον Freud, , η οποία ποτέ δεν υπήρξε και την οποία πάντα θα αναζητούμε. Η αναζήτηση αυτού του υπολοίπου είναι η επιθυμία.

Η επιθυμία λοιπόν δημιουργείται από αυτό που υπολείπεται, που περισσεύει από την μετατροπή της ανάγκης σε αίτημα. «Παίρνει μορφή στο περιθώριο, εκεί όπου το αίτημα αποκόπτεται από την ανάγκη» υπογραμμίζει ο Lacan⁷⁵.

Η επιθυμία λοιπόν, σε αντίθεση με την ενόρμηση, δεν θα βρει ποτέ την εκπλήρωσή της μέσα από ένα πραγματικό αντικείμενο, γιατί ακριβώς είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την έλλειψη του. Το κενό που αφήνει αυτή η έλλειψη, μπορεί να καλυφθεί με οποιοδήποτε άλλο αντικείμενο το οποίο όμως, ποτέ δεν θα φτάσει να είναι αρκετά ικανοποιητικό. Η πίεση που ασκεί η επιθυμία θα είναι αέναη. Το ίδιο της το αντικείμενο είναι και αίτιο της ύπαρξής της.

Η γλώσσα λοιπόν προϋπάρχει της έλευσης του παιδιού στο κόσμο, ο Άλλος που βρίσκεται «ήδη εκεί», εγγυάται την ύπαρξή της. Το παιδί βρίσκεται μπροστά σε μια επιβεβλημένη «επιλογή», να εισαχθεί ή όχι στον αλλοτριωτικό «λόγο» του Άλλου. Καλείται να χρησιμοποιήσει τα σημαίνοντα που αυτός ο Άλλος του προσφέρει για να μπορέσει να εκφράσει με αυτά τις ανάγκες του. Τέλεια ικανοποίηση δεν υφίσταται και δεν θα υπάρξει ποτέ. Αυτό είναι και το τίμημα της ένταξης του υποκειμένου στο λόγο. Όμως με αυτό τον τρόπο θα

⁷⁴ Miller (J-A.), (9/3/1983), ό.π. σελ 39.

⁷⁵ Lacan (J.), (1960) « Subversion du sujet et dialectique du désir dans l'inconscient freudien » στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, 814.

μπορέσει να δημιουργήσει να αρθρώσει την δική του επιθυμία, μια επιθυμία που δημιουργείται από το υπόλοιπο μεταξύ ανάγκης και αιτήματος.

Μέσα στο «Λειτουργία και πεδίο της ομιλίας»⁷⁶ ο Lacan δίνει τον ορισμό της επιθυμίας ως «επιθυμία αναγνώρισης από τον Άλλο». Αυτό βρίσκεται κάτω από τους νόμους της ομιλίας η οποία νομιμοποιεί την επιθυμία. Το υποκείμενο είναι πλέον διαιρεμένο από το σημαίνον που το εκπροσωπεί για ένα άλλο σημαίνον και διαφοροποιείται από το άτομο⁷⁷. Αποτέλεσμα του είναι ότι η επιθυμία αυτού του διαιρεμένου από το σημαίνον υποκειμένου υπόκειται στους νόμους της γλώσσας οι οποίοι διέπονται κυρίως από την μεταφορά και την μετωνυμία

2.6 Πρωταρχικός συμβολισμός : το παράδειγμα του “Fort-da”

Το παιδί στην αρχή της ζωής, αμέσως μετά την γέννηση του, βιώνει τον εαυτό του αδιανοήτο από την μητέρα του. Παίρνει ότι έχει ανάγκη χωρίς να χρειάζεται να το ζητά.

Σιγά-σιγά το παιδί αρχίζει να διαφοροποιείται από την μητέρα του και σε αυτό βοηθούν οι στιγμές που ενώ έχει ανάγκη από τροφή, η μητέρα του δεν είναι παρούσα για να του την προσφέρει. Αυτή η παρουσία και η απουσία δίνει στο παιδί την δυνατότητα να την διαφοροποιήσει από το ίδιο και να την μετατρέψει σε συμβολική. Αυτή τη στιγμή, λέει η Μ. Ρουμελιώτου-Καλεώδη είναι που «Τίθενται οι βάσεις για να αποκτήσει το παιδί τον υποκειμενικό του χρόνο και να εισέλθει στη γλώσσα»⁷⁸

⁷⁶ Lacan (J.), (1953), « Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse » στο *Ecrits*, Seuil, 1966, σελ. 237-322.

⁷⁷ Lacan (J.), (1957), « L’instance de la lettre dans l’inconscient ou la raison depuis Freud » στο *Ecrits*, Seuil, 1966, σελ. 493-528.

⁷⁸ Ρουμελιώτου-Καλεώδη (Μ.), *Σέλεξ. Περί παιδικής ψυχώσεως*, Τρίαψις λόγος, Εξάντας, Αθήνα, 2004, σελ. 61.

Ο Freud, στο παιγνίδι του εγγονού του⁷⁹, ηλικίας ενάμισι έτους, παρατηρεί ότι κατά την απουσία της μητέρας του, πετά μακριά διάφορα αντικείμενα φωνάζοντας ένα παρατεταμένο “ο-ο-ο-ο”, το οποίο ο Freud εκλαμβάνει ως την λέξη «fort» που στα γερμανικά σημαίνει «μακριά». Κάποια στιγμή το μικρό αγόρι έχει στην κατοχή του μια κουβαρίστρα την οποία, κρατώντας την από την κλωστή, πετάει μακριά φωνάζοντας και πάλι “ο-ο-ο-ο” και στην συνέχεια τραβώντας την κοντά φωνάζει χαρούμενα “da” το οποίο σημαίνει στα γερμανικά «εδώ». Ο Freud ερμηνεύει την όλη διαδικασία ως ένα παιγνίδι, που έχει να κάνει με την **απομάκρυνση** και την **επιστροφή** της μητέρας. Θεωρεί ότι μέσα από αυτό το παιγνίδι, το παιδί καταφέρνει να παραιτηθεί από την άμεση ικανοποίηση των ενορμήσεων του. Αυτή η παραίτηση του επιτρέπει να αντέξει την απουσία της μητέρας του. Ο Freud θεωρεί ότι εδώ πρόκειται για την **πρώτη είσοδο του παιδιού στον πολιτισμό**⁸⁰.

Ο Lacan στο Σεμινάριο του Τέσσερις θεμελιακές έννοιες της ψυχανάλυσης⁸¹ παρατηρεί ότι πραγματοποιείται αυτή τη στιγμή ένας πρωταρχικός **συμβολισμός**. Αυτός ο συμβολισμός περνά μέσα από δύο σημαίνοντα το «μακριά» και το «εδώ». Το παιδί **εκφέροντας αυτά τα δύο σημαίνοντα** παίρνει μια υποκειμενική θέση η οποία είναι **διαχωρισμένη** από τον μητρικό Άλλο. Η κουβαρίστρα δεν είναι απλώς ένα αντικείμενο που το παιδί αναπαριστά με αυτήν την απουσία της μητέρας, αλλά είναι κυρίως ένα κομμάτι το οποίο αποσπάται από το ίδιο το παιδί. Η όλη δραστηριότητα λοιπόν συμβολίζει μια επανάληψη της αναχώρησης της μητέρας. Πρόκειται για την απαρχή του **διχασμού** του υποκειμένου. Αυτό το παιγνίδι του παιδιού έχει μια διπλή μεταφορική αξία στην οποία θα επανέλθουμε όταν θα επεξεργαζόμαστε την **Πατρική λειτουργία**.

⁷⁹ Freud (S.) (1920) «Au-delà du principe de plaisir » στο *Essais de psychanalyse*, Petite Bibliothèque Payot, Paris, 1990, σελ. 52-53 Πρόκειται για μια παρατήρηση που κάνει ο Freud στο παιγνίδι του εγγονού του, Ernst, ηλικίας ενάμισι έτους την ώρα της παρατήρησης. Το παιδάκι δεν μιλούσε ακόμα. Ο Freud γράφει ότι αυτό το μικρό αγόρι είχε τη συνήθεια να πετάει μακριά, στη γωνία του δωματίου του, κάτω από το κρεβάτι του ότι μικρό αντικείμενο του έπεφτε στα χέρια. Παίζοντας λοιπόν με ένα καρούλι που ήταν δεμένο με ένα νήμα, την ώρα που το πέταγε έβγαζε συγχρόνως μια φωνούλα η οποία δήλωνε ενδιαφέρον και ευχαρίστηση, ένα δυνατό και με διάρκεια «ο-ο-ο-ο», το οποίο σύμφωνα με την γνώμη της μητέρας του και του Freud δεν ήταν ένα απλό επιφώνημα αλλά σήμαινε «μακριά», που στα Γερμανικά λέγεται «fort ». Στη συνέχεια το τραβούσε πίσω, χάρις στο νήμα με το οποίο ήταν δεμένο, βγάζοντας μια άλλη φωνούλα, ένα χαρούμενο «da». Στο όλο αυτό παιγνίδι του πήγαινε-έλα του αντικειμένου, η επιστροφή εκφραζόταν ως την πιο χαρούμενη στιγμή. Το καρούλι έχει συμβολική αξία. Είναι ένα αντικείμενο το οποίο συμβολίζει την απουσία και την παρουσία της μητέρας. Το να πετάει το παιδί το καρούλι αντιστοιχεί για το ίδιο με την δυνατότητα του να χωρισθεί από την μητέρα του. Είναι ένα πέρασμα από την παθητικότητα σε μια ενεργητική θέση.

⁸⁰ Freud (S.), (1920), ό.π. , σελ. 49-56.

⁸¹ Lacan (J.), (1964), *Le séminaire, Livre XI, Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*, Seuil, Paris, 1973, σελ. 60-61.

Συνοψίζοντας

Σε αυτό το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας μας ασχοληθήκαμε με τις «Απαρχές της δημιουργίας του υποκειμένου».

Εξετάσαμε το **δομικό** μοντέλο του Lacan κατά το οποίο το παιδί-υποκείμενο, ήδη πριν την γέννηση του, υπάρχει μέσα σε μια κοινωνικο-πολιτιστική και **γλωσσική** τάξη η οποία διέπεται από νόμους και αξίες που το κάνουν μοναδικό μέλος της κοινωνίας μας και καθορίζουν το μέλλον του.

Διαπιστώσαμε ότι το παιδί από την ηλικία των έξι μηνών υπόκειται σε **δομικές** εξελίξεις οι οποίες είναι απόρροια της εμπειρίας της θεμελιακής **ταύτισης**, κατά το «Στάδιο του Καθρέφτη». Το παιδί μέσα από αυτήν την εμπειρία κατακτά σταδιακά την εικόνα του σώματος του. Μέσα από την **ταύτιση με τον όμοιο**, το υποκείμενο συγκροτεί το Εγώ του : Η αρχική σύγχυση ανάμεσα στον εαυτό του και τον άλλο, μετατρέπεται σταδιακά σε εντύπωση ότι το είδωλο του στον καθρέφτη είναι κάποιος άλλος. Στη συνέχεια το παιδί κατανοεί ότι πρόκειται για εικόνα και τέλος αντιλαμβάνεται ότι πρόκειται για την δική του εικόνα.

Μέσα από την επεξεργασία μας, σε αυτό το κεφάλαιο αντιληφθήκαμε επίσης το ρόλο της μητέρας ή του υποκατάστατου της ο οποίος είναι καθοριστικός για την κατανόηση από το παιδί ότι αυτή η εικόνα, που βρίσκεται μέσα στο καθρέφτη, είναι η δική του εικόνα. Η φαντασιακή αυτή ταύτιση το **αλλοτριώνει** ως υποκείμενο δια βίου. Τα σημαίνοντα του μητρικού Άλλου, ο οποίος έχει συμβολικό ρόλο, **αλλοτριώνουν το παιδί**.

Στα πλαίσια αυτού του κεφαλαίου αναφέραμε επίσης ότι το υποκείμενο ως αλλοτριωμένο εκπροσωπείται από το Εγώ του. Όταν **αρθρώσει το λόγο του**, αυτός δεν συμπίπτει ποτέ πλέον με **την επιθυμία** του. Η επιθυμία του είναι το **υπόλοιπο** το οποίο απορρέει από το πέρασμα της ανάγκης του παιδιού σε αίτημα για την αγάπη του μητρικού Άλλου. **Ο μητρικός Άλλος όντας τόπος των σημαινόντων**, προσδίδει διάφορα σημαίνοντα σε αυτά που κάνει το παιδί. Χωρίς τα σημαίνοντα δεν θα μπορούσε να δημιουργηθεί το υποκείμενο. **Η μητέρα μετατρέπει την ανάγκη σε αίτημα**. Το υποκείμενο-παιδί, είναι ένα διχασμένο υποκείμενο διότι είναι υποχρεωμένο να επιλέξει μεταξύ του «**είναι**» του και του «**νόηματος**» **στον τόπο του Άλλου**. Υποχρεούται να επιλέξει διότι είναι αδύνατο να έχει και τα δύο : από την στιγμή που κάποιος **εισάγεται στο λόγο**, «**διαλέγει**» το νόημα και αυτό είναι εις βάρος του «**είναι**» του. Από την νοηματοδότηση που κάνει ο Άλλος στο υποκείμενο απορρέει το ασυνείδητο. Έτσι γίνεται δυνατή η **γέννηση της επιθυμίας του υποκειμένου**. Όμως ότι και να διαλέξει το υποκείμενο, πάντα θα υπάρχει κάτι που θα λείπει. Διαπιστώσαμε λοιπόν, ότι δεν μπορεί να υπάρξει νόημα χωρίς την υποχρεωτική **έκπτωση**, στο **μη-νόημα**.

Για να μπορέσει να πραγματοποιηθεί η **εισαγωγή του υποκειμένου στο συμβολικό** είναι απαραίτητη η παρέμβαση κάποιου τρίτου : του **Πατέρα**. Ο Πατέρας επιβάλλει την εγκα-

θίδρυση του νόμου. Η **λειτουργία** του, με την οποία θα ασχοληθούμε στο Δεύτερο κεφάλαιο, εξασφαλίζει την **είσοδο του παιδιού στην γλώσσα**.

Δεύτερο Κεφάλαιο

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ

Εισαγωγικά

Στην πλειονότητα τους οι ψυχαναλυτές, για ένα μεγάλο διάστημα ασχολούνται κυρίως με τον **ρόλο της μητέρας**, για κάθε πράγμα που αφορά το παιδί, πολλές φορές φτάνοντας μέχρι του σημείου να της αποδίδουν ευθύνες, για κάθε αρνητική έκβαση στην ψυχική του υγεία. Έτσι η θέση του πατέρα είναι συχνά υποτιμημένη. Η έννοια του πατέρα είναι διαφορετική αναλόγως με τα πλαίσια στα οποία αναφερόμαστε : για παράδειγμα, είναι διαφορετικό να αναφερόμαστε στον κοινωνικό του ρόλο και στην κοινωνική του εικόνα και διαφορετικό όταν η προσέγγιση μας είναι ψυχαναλυτική όπου αναφερόμαστε στην **λειτουργία** του.

Ο Freud αναφέρεται συχνά, έστω και έμμεσα, στον **ρόλο του πατέρα**⁸². Επεξεργάζεται την λειτουργία του μέσα από **δύο μύθους** : του Οιδίποδα και έναν που κατασκεύασε ο ίδιος : το *Τοτέμ και Ταμπού*. Μέσα από αυτούς του μύθους μιλά για την εγκαθίδρυση του **συμβολικού νόμου**.

Η υποταγή στο συμβολικό προφυλάσσει το παιδί από το ανυπόφορο της απόλαυσης. Ο πατέρας είναι αυτός στον οποίο αποδίδεται το **φαντασιακό στοιχείο του φαλλού**. Μέσα από αυτή τη λειτουργία παίζει διαμεσολαβητικό ρόλο ανάμεσα στις επιθυμίες της μητέρας και του παιδιού.

Όπως θα δούμε λοιπόν, ένα υποκείμενο, όπως το λέει και η ίδια η λέξη «υπόκειται» στην δομή του οιδιποδείου συμπλέγματος, εμπίπτει δηλαδή στην **τάξη της γλώσσας** και του λόγου, **δίνει νόημα στην «λειτουργία» του Πατέρα**. Αντίθετα, όταν αναφερόμαστε στο «ρόλο» ενός πατέρα αναφερόμαστε στις αναμενόμενες συμπεριφορές και θέσεις ενός καλού ή κακού πατέρα. Όσο για το «πρόσωπο» που αποκαλούμε πατέρα μας είναι ένας άνθρωπος ο οποίος βρίσκεται μέσα στην οικογένεια μας και διασφαλίζει τους κοινωνικούς νόμους⁸³. Το να είναι όμως παρόν ένας πατέρας μέσα στην οικογένεια δεν διασφαλίζει απαραίτητα και την **Πατρική λειτουργία** και αντίθετα το να είναι φυσικά απών δεν σημαίνει ότι η λειτουργία αυτή θα είναι ελλιπής. Ο πατέρας με την οιδιποδιακή αντίληψη δεν έχει καμία σχέση με τον πατέρα με την φυσική ή κοινωνική υπόσταση. Το άτομο που είναι ο εγγυητής της Πατρικής λειτουργίας δεν είναι απαραίτητο να είναι και ο γεννήτορας.

⁸² Κανελλοπούλου (Β.-Λ.), (1992), *Η λειτουργία του πατέρα. Θεωρητικά ερωτήματα*, Αθήνα, σελ.9.

⁸³ Κανελλοπούλου (Β.-Λ.), (1992), ό.π. σελ. 12.

Ο φαλλός είναι το σημαίνον της μητρικής επιθυμίας. Το παιδί προσπαθεί να ταυτιστεί με αυτόν. Προσπαθεί δηλαδή να «είναι» ο φαλλός της μητέρας. Ο συμβολικός ρόλος του πατέρα είναι **μεταφορικός**. Για να ολοκληρωθεί η διαδικασία του οιδιποδείου πρέπει το σημαίνον της πατρικής λειτουργίας να υποκαταστήσει το μητρικό σημαίνον που είναι ο φαλλός.

1 Ο πατέρας στον Freud

Ο Freud έδωσε διάφορες μορφές στον πατέρα. Τον έκανε αποπλανητή και δημιουργό τραυμάτων από τα οποία να απορρέει η νεύρωση, τον έκανε πατέρα της φαντασίωσης, στο «Κτυπούν ένα παιδί». Χρησιμοποίησε από την μια, τον μύθο του Σοφοκλή «Οιδίπους Τύραννος», για να κατασκευάσει την βασικότερη των εννοιών της θεωρίας του, το «οιδιπόδειο σύμπλεγμα» και από την άλλη κατασκεύασε έναν νέο μύθο, τον μύθο του *Τοτέμ και Ταμπού* για να στηρίξει την επεξεργασία του, πάνω στην θέση του πατέρα.

1.1 Ο μύθος του Οιδίποδα και το οιδιπόδειο σύμπλεγμα

Από τον οιδιπόδειο μύθο απορρέουν διάφορες λειτουργίες του πατέρα από τις οποίες μπορούμε να κατανοήσουμε την οργάνωση του μύθου αυτού σε **δομή**. Πρόκειται για ένα μύθο που έχει μια επική μορφή.

Ο Freud «κατασκεύασε»⁸⁴ το «Οιδιπόδειο σύμπλεγμα», στηριζόμενος πάνω στο μύθο του Σοφοκλή «Οιδίπους Τύραννος». Όμως η εκδοχή του μύθου του Σοφοκλή^{85, 86} και αυτή

⁸⁴ Freud (S.), (1887-1902) *Naissance de la psychanalyse*, Puf, Paris, 1991, σελ. 196-199.

⁸⁵ Graves (R.), *Les mythes grecs*, Pluriel, Paris, τ.2, 1967, σελ. 7-13.

⁸⁶ Ο Βασιλιάς της Θήβας Λάιος αποφασίζει να μάθει το πεπρωμένο του σε σχέση με την απόκτηση διαδόχου, επειδή παρά τις προσπάθειες, με την γυναίκα του Ιοκάστη, δεν είχαν καταφέρει να κάνουν παιδί. Δια μέσω του χρησμού της Πυθίας μαθαίνει ότι θα αποκτήσει ένα γιο ο οποίος θα τον σκοτώσει⁸⁶. Έτσι μετά την γέννηση του Οιδίποδα, ο Λάιος τον έδεσε και τον έδωσε σε έναν υπηρέτη να τον εγκαταλείψει στο Κιθαιρώνα.

Ένας βοσκός όμως βρίσκει το παιδί και το παραδίδει στη γυναίκα του Βασιλιά της Κορίνθου Πολύβου, την Μερόπη. Το ζευγάρι δέχεται σαν θείο δώρο τον Οιδίποδα, μιας και δεν είχε παιδιά. Κάποια μέρα όμως, στο παλάτι που μεγάλωνε, κάποιος τον αποκαλεί νόθο. Ψάχνοντας να μάθει την προέλευσή του παίρνει χρησμό ο οποίος του αποκαλύπτει ότι θα γίνει πατροκτόνος και ότι θα αποκτήσει παιδιά με την μητέρα του. Τότε αποφασίζει να μην επιστρέψει στο παλάτι της Κορίνθου για να προστατέψει αυτούς που θεωρούσε γονείς του. Περιπλανώμενος κατευθύνεται προς την Θήβα όπου σε ένα σταυροδρόμι λογομαχεί με κάποιον τον οποίο και σκοτώνει μαζί με τους δούλους του, πλην ενός.

Στο δρόμο, στην είσοδο της Θήβας, ο Οιδίποδας συναντά την Σφίγγα η οποία σκότωνε όλους τους περαστικούς που δεν ήξεραν να απαντήσουν στο αίνιγμα : «Ποιο όν το πρωί στέκεται στα τέσσερα, το μεσημέρι στα δύο και το βράδυ στα τρία ; » ο Οιδίποδας απαντά ότι πρόκειται για τον άνθρωπο που ως νήπιο

του Freud φαίνεται να μην προσεγγίζουν το θέμα του **πατέρα** με τον ίδιο τρόπο. Βλέπουμε ότι αυτό που μετράει για τον Freud δεν είναι τα ίδια τα οιδιπόδεια γεγονότα αλλά ο **λόγος για τον οποίο αυτά υπάρχουν**. Θα πρέπει λοιπόν να προσεγγίσουμε την χρησιμοποίηση του μύθου αυτού, από τον Freud, σαν μια υποθετική απάντηση στα ερωτήματα του.

Ο Οιδίποδας είναι μια ανακάλυψη και μια έννοια. Πρόκειται για τη «σχηματοποίηση σε αφήγηση, κάποιου πράγματος, που **διαφεύγει της γνώσης**, κάποιου πράγματος, που δεν μπορούμε να εξασφαλίσουμε δια μέσω του λόγου»⁸⁷. Επειδή η γνώση είναι περιορισμένη είναι αναγκαίος ο μύθος. Αυτός καλείται να δώσει απαντήσεις σε θεμελιώδη ερωτήματα, όπως για παράδειγμα σε αυτό της **δημιουργίας του κόσμου**. Το οιδιπόδαιο σύμπλεγμα, λέει ο M. Lapeyre, είναι σαν μια ανάγνωση, σαν μια αποκωδικοποίηση μιας σταθεράς, η οποία οργανώνει τις εκδηλώσεις μας και η οποία έχει αξία γνώσης που όμως, δεν αυτό-αναγνωρίζεται.

Το οιδιπόδαιο σύμπλεγμα μας ορίζει την ύπαρξη και την σεξουαλικότητα, το πώς θα είμαστε ως άνθρωποι, ως άνδρες ή ως γυναίκες. Η **επιθυμία** ενός παιδιού να του ανήκει η μητέρα του, το οδηγεί στην επιθυμία θανάτου του πατέρα του. Όμως αυτές οι επιθυμίες, τονίζει ο M. Lapeyre⁸⁸, δεν μπορούν να αναγνωρισθούν από το ίδιο το υποκείμενο ως τέτοιες, ούτε και να αποκαλυφθούν. Μέσα στην ανάλυση εμφανίζονται συνήθως με αρνητική μορφή [denegation]. Υπάρχει **«αντινομία μεταξύ επιθυμίας και γνώσης»**. Όλοι γνωρίζουμε ποιες είναι οι απαγορεύσεις, αλλά αυτό δεν μας εμποδίζει να επιθυμούμε. Η ψυχανάλυση όμως πάει ακόμα πιο πέρα, λέγοντας ότι είναι **η ίδια η απαγόρευση που καθορίζει την επιθυμία**. Είναι ο νόμος που δημιουργεί την επιθυμία.

Ο μύθος λοιπόν είναι η δημιουργία μιας ιστορίας, μέσα από την οποία τοποθετείται ο νόμος στην θέση του και η ψυχανάλυση χρησιμοποιεί τους μύθους αποβλέποντας στην **σύνδεση μεταξύ επιθυμίας και νόμου**.

Το ότι λοιπόν ο Freud χρησιμοποιεί τον μύθο δεν είναι τυχαίο, έρχεται πάντα σαν απάντηση στο **όριο της γνώσης**. Μια γνώση που δεν γνωρίζει τον ίδιο της τον εαυτό. Μπορεί το

περπατά στα τέσσερα, ως ενήλικας στα δυο και στα γηρατειά στηρίζεται στο μαστούνι. Η σωστή απάντηση στο αίνιγμα έκανε την Σφίγγα να ριχτεί στο γκρεμό με αποτέλεσμα να ελευθερωθεί η Θήβα από την απειλή της. Στην συνέχεια ο λαός της Θήβας τον ανακηρύσσει Βασιλιά της Θήβας, πανδρεύεται την Ιοκάστη, χωρίς να γνωρίζει ότι είναι η μητέρα του και κάνει μαζί της τέσσερα παιδιά.

Όμως χολέρα πλήττει στη συνέχεια τη Θήβα και χρησμός από τους Δελφούς λέει ότι για να περάσει πρέπει να κυνηγήσουν το δολοφόνο του Λαίου. Ο Οιδίποδας χωρίς να γνωρίζει ότι πρόκειται για τον ίδιο, καταδικάζει τον ένοχο σε εξορία. Δια μέσω του μάντη Τειρεσία αποκαλύπτεται ότι πρόκειται για τον Οιδίποδα. Η Ιοκάστη από ντροπή κρεμίζεται και ο Οιδίποδας βγάζει τα μάτια του με μια καρφίτσα από τα ρούχα της και με βοήθεια την κόρη του Αντιγόνη φεύγει από τη Θήβα και περιπλανιέται μέχρι που καταλήγει στο Κολωνό της Αττικής.

⁸⁷ Lapeyre (M.), *Au-delà du complexe d'Oedipe*, Anthropos, 1997, σελ 12.

⁸⁸ Lapeyre (M.), ό.π., σελ 11-20.

υποκείμενο, να μην την αναγνωρίζει ως τέτοια, μπορεί να μην αναγνωρίζει τον εαυτό του ως καθοδηγούμενο από αυτήν, όμως μπορεί να την χρησιμοποιεί ως **αναφορά**.

Το χαρακτηριστικό του οιδιπόδειου συμπλέγματος είναι ότι είναι ασυνείδητο, ότι είναι αυτό το ίδιο το ασυνείδητο. Το οιδιπόδειο είναι μια γνώση την οποία ο καθένας μας ακούει με διαφορετικό τρόπο. Πρόκειται για **μια γνώση που οργανώνει τη γνώση**.

1.2 Ο φροϋδικός μύθος και η εγκαθίδρυση του Νόμου

Ο Freud επινοεί τον μύθο του «Τοτέμ⁸⁹ και Ταμπού⁹⁰»⁹¹,⁹² και διασύνδεει το φόνο του πατέρα της αρχέγονης ορδής⁹³ με το Νόμο.

Θα μπορούσε να ειπωθεί, ότι πρόκειται για έναν μύθο, που εκτός του ότι είναι μια λογική κατασκευή, ουσιαστικά δεν αποκαλύπτει κάτι το καινούργιο. Πρέπει να σημειωθεί, ότι η τεκμηρίωση του από εθνολογικής πλευράς, μπορεί ακόμα και να αμφισβητηθεί, όμως, η βαρύτητά του, όσον αφορά στην ψυχανάλυση, θεωρείται θεμελιακή.

Ο μύθος αυτός δεν αφορά μόνον τη κοινωνική οργάνωση, αλλά κυρίως την προέλευση και **εγκαθίδρυση του Νόμου** στις απαρχές της ανθρωπότητας. Θίγει το πώς κάποιος μαθαίνει να βρίσκεται και να συμπεριφέρεται «ως άνθρωπος», απέναντι και ανάμεσα σε άλλους ανθρώπους, διαφοροποιούμενος από το ζώο. Με την επινόηση αυτού του μύθου, ο Freud θέτει ως δομικό στοιχείο κάθε πολιτισμού το Νόμο⁹⁴.

⁸⁹ Το «τοτέμ» μπορεί να είναι ζώο, πράγμα ή φυσικό φαινόμενο, το οποίο θεωρείται ότι με υπερφυσικό μυστηριακό τρόπο έχει αποκτήσει συγγένεια με άτομο, ομάδα ατόμων ή φυλή και λατρεύεται ως βοηθός των ανθρώπων. Εάν πρόκειται για ζώο αυτό δεν πρέπει να φονεύεται, ούτε να πληγώνεται (Μπαμπινιώτης 1998 : 1801)

⁹⁰ Το «ταμπού» είναι πρόσωπο, ζώο ή πράγμα που απαγορεύεται να πλησιάσει, να χρησιμοποιήσει, να αγγίξει, να κατονομάσει ή να χρησιμοποιήσει κάποιος, επειδή θεωρείται ιερό ή μιαρό (Μπαμπινιώτης 1998 : 1758).

⁹¹ Πριν από τους ιστορικούς χρόνους, υπήρξε μια πρωτόγονη ορδή [horde], η οποία ήταν κάτω από την εξουσία ενός παντοδύναμου πατέρα. Αυτός ο βίαιος και δυνατός πατέρας, κατείχε όλες τις γυναίκες, τις οποίες απαγόρευε σε οποιονδήποτε άλλον. Για το λόγο αυτό οι γιοί του τον ζήλευαν πολύ. Κάποια μέρα επαναστάτησαν, τον σκότωσαν και στη συνέχεια τον έφαγαν. Στη συνέχεια όμως, άρχισαν να έχουν τύψεις και να φοβούνται την οργή και την εκδίκηση του. Έφτιαξαν λοιπόν ένα τοτέμ που να αναπαριστά το νεκρό πατέρα και άρχισαν να το λατρεύουν σαν Θεό. Παρόλο ότι, οι απαγορευμένες, μέχρι τότε, γυναίκες έγιναν πλέον προσβάσιμες, οι γιοί έφτιαξαν κανόνες που αφορούσαν την απαγόρευση σεξουαλικής συνεύρεσης με γυναίκες, που άνηκαν στο ίδιο τοτέμ με τους αυτούς, και την απαγόρευση της δολοφονίας του τοτέμ που ενσαρκώνει τον πατέρα και στην μεταθανάτια λατρεία του. Εν ολίγοις ο φόνος του πατέρα δεν οδήγησε τους γιους στο αναμενόμενο αποτέλεσμα.

⁹² Freud (S.), (1912-1913), *Totem et Taboo*, P.B.P., Payot, Paris, 1992.

⁹³ «Ορδή» είναι το άτακτο πλήθος πολεμιστών, που βιαιοπραγεί, λεηλατεί και καταστρέφει τις περιοχές τις οποίες διέρχεται. (Μπαμπινιώτης 1998 : 1282)

⁹⁴ Lapeyre (M.), ό.π. σελ. 57

Πιο συγκεκριμένα, μετά τον **φόνου του πατέρα** της αρχέγονης ορδής και μολονότι για τους γιους οι απαγορευμένες, μέχρι τότε, γυναίκες είναι πλέον προσβάσιμες, αυτοί, όχι μόνον δεν καταστρατηγούν την απαγόρευση του πεθαμένου πλέον πατέρα, αλλά φτιάχνουν και κανόνες οι οποίοι αντιστοιχούν κυρίως σε δυο ταμπού : την απαγόρευση σεξουαλικής συνεύρεσης με γυναίκες που ανήκουν στο ίδιο με αυτούς Τοτέμ, δηλαδή την απαγόρευση της αιμομιξίας, και απαγόρευση της δολοφονίας του Τοτέμ, το οποίο ενσαρκώνει τον πατέρα.

Οι ενοχές για την δολοφονία του πατέρα, οδηγούν τους γιους στην μεταθανάτια λατρεία του. Μέσα από αυτή τη λατρεία, διαιωνίζουν, οι ίδιοι, τις **πρωταρχικές απαγορεύσεις** του δολοφονημένου πατέρα.

Ο μύθος αφήνει να διαφανεί το **χάσμα μεταξύ Νόμου και απόλαυσης** : η απόφαση να δεθούν οι γιοί με τους νόμους από τους οποίους διέπεται η αδελφосύνη, δεν είναι χωρίς ανταλλάγματα, καθότι η υποταγή στις απαγορεύσεις δεν μπορεί ποτέ να είναι ολοκληρωτική⁹⁵. Ο φροϋδικός μύθος επικεντρώνεται στο ότι ο φόνος του πατέρα, δεν οδήγησε τους γιους στην αποβλεπόμενη **απόλαυση**, αποκηρύσσοντας την απόλαυση αυτή, οι γιοί πραγματοποιούν ως υποκείμενα, την **είσοδο τους στο συμβολικό**.

1.3 Η παραίτηση από την απόλαυση ως συνθήκη για την πρόσβαση στην επιθυμία

Ο Freud μολονότι επινόησε και ανέπτυξε το οιδιπόδειο σύμπλεγμα, δεν σταμάτησε ποτέ να προσπαθεί να πάει ακόμα πιο πέρα την επεξεργασία του. Όπως διαπιστώσαμε πιο πάνω, μελετώντας τους μύθους του Σοφοκλή και αυτόν του Freud, θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε ότι τα δεδομένα του δεύτερου είναι αντίθετα από αυτά του πρώτου αναφορικά με το νόημα της σχέσης μεταξύ του **φόνου του πατέρα** και της **απόλαυσης της μητέρας**.

Στον μύθο του Σοφοκλή, ο Οιδίποδας πηγαίνει με την μητέρα του αφού πρώτα έχει σκοτώσει τον πατέρα. Η **απόλαυση**, λέει ο M Lapeyre⁹⁶, από την μητέρα ακολουθεί αλλά και εξαρτάται από το φόνου του πατέρα. Διαπιστώνουμε ότι ο Freud έχει κάνει κάποιες αλλαγές. Τον επεξεργάζεται, αφαιρώντας το τραγικό του μύθου, με το σκεπτικό ότι πρώτα είναι ο **θάνατος του πατέρα** και στη συνέχεια, **έπεται η απόλαυση από την μητέρα**. Ο Οιδίποδας **δεν γνωρίζει** τι έχει κάνει και για αυτό θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι είναι **χωρίς σύμπλεγμα**, όμως θέλει να μάθει, σε αντίθεση με το υποκείμενο του οιδιπόδειου συμπλέγματος, το οποίο **δεν «θέλει»** να γνωρίζει.

⁹⁵ Lapeyre (M.) ό.π., σελ. 58.

⁹⁶ Lapeyre (M.) ό.π., σελ. 61.

Η απόλαυση από την μητέρα του Οιδίποδα, είναι χρονικά μετά το θάνατο του Λαίου. Στην ερώτηση εάν ο Οιδίποδας σκοτώνει τον πατέρα για να απολαύσει από την μητέρα, θα απαντήσουμε πως σίγουρα όχι. Είναι επειδή απάντησε στο ερώτημα της Σφήγκας, που έγινε βασιλιάς της Θήβας και άνδρας της Ιοκάστης. Είναι γιατί απέκτησε την **γνώση** με την οποία ελευθερώνεται η Θήβα από την καταδυνάστευση της. Στη συνέχεια η παραγκωνισμένη γνώση, του ποιος είναι ο δολοφόνος του Λαίου, απαιτεί να αποκαλυφθεί για να μπορέσει και πάλι να σωθεί η Θήβα από την πανούκλα. Πρέπει να βρεθεί και να τιμωρηθεί ο δολοφόνος, ο οποίος έχει βρει καταφύγιο στην πόλη.

Αυτό που προκύπτει αποκτώντας τη γνώση, είναι της τάξης του **ευνουχισμού** ο οποίος πραγματοποιείται με την αυτό-τύφλωση του Οιδίποδα.

Ο Lacan εξηγεί ότι ο Οιδίποδας δεν υφίσταται τον ευνουχισμό αλλά ότι είναι η προσωποποίηση του⁹⁷, γίνεται δηλαδή αυτό το υπόλοιπο που μένει όταν χάνουμε όλα αυτά που είχαμε θεωρήσει ότι αποτελούν αυτό που χρειαζόμαστε για να μπορέσουμε να απολαύσουμε την ζωή. Αυτό που μένει δεν είναι τίποτα άλλο από μια **έλλειψη** η οποία δεν έχει γιατρεία.

Στον φροϋδικό μύθο του *Τοτέμ και Ταμπού*, αφού οι γιοί **δολοφονούν τον πατέρα**⁹⁸, ανακηρύσσουν τους εαυτούς τους αδέρφια και **επιβάλλουν στους ίδιους τους εαυτούς τους τον συμβολικό Νόμο που απαγορεύει** να κοιμηθούν με τις μητέρες. Σε αυτή την περίπτωση, η δολοφονία του πατέρα, δεν έχει σαν επακόλουθο, την **απόλαυση** από την μητέρα, αντίθετα καθορίζει την απαγόρευση της σε αντιδιαστολή με το μύθο του Σοφοκλή, όπου ο Οιδίποδας σκοτώνει τον πατέρα χωρίς να γνωρίζει.

Διακρίνουμε την ανατροπή που έκανε ο Freud : **ο θάνατος του πατέρα δίνει πρόσβαση στην επιθυμία**. Για να μπορεί να υπάρξει **επιθυμία** το τίμημα είναι η **παραίτηση από την απόλαυση**. Για αυτό το λόγο, στον μύθο του Freud δεν πρόκειται για τον θάνατο του πατέρα, όπως στην περίπτωση του μύθου του Οιδίποδα, αλλά για τον **φόνο** του. Πρόκειται για ένα μυθικό πατέρα και για μια **αρχέγονη πατροκτονία**.

Να υπογραμμίσουμε ότι η πατροκτονία αυτή αποτελεί επίσης το μέσον για να επιφορτιστεί ο πατέρας, ο οποίος από εκεί και μετά θεωρείται νεκρός, με το **ανυπόφορο της απόλαυσης**, πράγμα που ανακουφίζει το υποκείμενο. Με άλλα λόγια, για το κάθε υποκείμενο, η

⁹⁷ Lacan (J.), (1969-70), Le Séminaire, Livre XVII, *L'envers de la psychanalyse*, Seuil, Paris, 1991, σελ.140.

⁹⁸ Freud (S.), (1900), *L'interprétation des rêves*, Presses Universitaires de France, 1987, σελ. 371 : Δεν είναι όμως η πρώτη φορά που ο Freud ασχολείται με το **θέμα του θανάτου του πατέρα**. Αναφέρεται, σε κάποια δικά του όνειρα αλλά και σε κάποια όνειρα ασθενών του, πραγματεύεται το θέμα του θανάτου του πατέρα και κυρίως το θέμα των ευχών του θανάτου του, όπως και το παράδοξο του ότι κάποιες φορές πρόκειται για ευχές θανάτου του πατέρα μολοντί αυτός είναι ήδη νεκρός. Για να ακριβολογήσουμε λοιπόν θα πρέπει να πούμε ότι ο Φροϋδικός μύθος περιέχει ερωτήματα σε σχέση με τον θάνατο του πατέρα αλλά κυρίως επικεντρώνεται στις **ευχές για το θάνατο του**. Ένα παράδειγμα τέτοιου ονείρου είναι το «όνειρο του νεκρού πατέρα»

απόλαυση είναι κάτι που δομικά δεν μπορεί να συναντήσει και στο οποίο δεν μπορεί να έχει πρόσβαση καθώς πρόκειται για κάτι που δεν μπορεί να αποκτήσει.

Αυτό λοιπόν που μας μεταφέρει ο φροϋδικός μύθος του *Τοτέμ και Ταμπού* είναι το **αδύνατο της απόλαυσης για το υποκείμενο που υποτάσσεται στο συμβολικό**. Η μεταμόρφωση αυτού του αδύνατου της απόλαυσης σε απαγορεύσεις, σε συμβολικό και σε Νόμο είναι που κατευθύνει την **επιθυμία** του υποκειμένου προς άλλες επιτρεπτές απολαύσεις.

Η είσοδος στο κοινωνικό πλαίσιο υφαίνεται πάνω στο «κενό», στην «τρύπα» που αφήνει η άρνηση της απόλαυσης. Η σχέση του υποκειμένου με αυτόν δεν είναι δεδομένη, όπως γίνεται στο ζωικό κόσμο όπου οι θέσεις είναι προκαθορισμένες. Δεν υπάρχει κάποιος τρόπος για την διευθέτηση της «μιας δια παντός» και αυτό γιατί ο άνθρωπος για να ενταχθεί στον κοινωνικό δεσμό δεν ακολουθεί κάποιους νόμους της φύσης αλλά τους νόμους της γλώσσας. Η γλώσσα είναι που επιτρέπει στο υποκείμενο να εισαχθεί και να ενταχθεί στο κοινωνικό πλαίσιο. Ο λόγος είναι που του δίνει την δυνατότητα να συνδεθεί με τους όμοιούς του. Κατ' επέκταση, όπως θα διαπιστώσουμε εξετάζοντας την ψύχωση και την κλινική της, η μη ένταξη του υποκειμένου στη γλωσσική δομή έχει σαν αποτέλεσμα και την μη ένταξη του στο κοινωνικό πλαίσιο. Αυτό είναι το κοινό που έχουμε με τους άλλους ανθρώπους.

***1.4 Ο θάνατος του άνδρα τύραννου και η εγκαθίδρυση του συμβολικού Πατέρα*⁹⁹**

Ο Freud μέσα στο *Τοτέμ και Ταμπού* ασχολείται με την αντιφατική φύση των συναισθημάτων, που εκφράζουν οι γιοί, προς τον τύραννο - πατέρα. Αμφιθυμία μεταξύ μίσους και συγχρόνως αγάπης. Συναισθήματα τα οποία αναδύονται την ώρα του κανιβαλικού γεύματος, αμέσως μετά το ξεχείλισμα του φονικού μίσους. Στη συνέχεια ακολουθεί η ενοχή και η αίσθηση χρέους απέναντι στον δεσπότη πατέρα. Ένα χρέος, το οποίο δεν θα μπορέσει ποτέ πια να διαγραφεί, παρά μόνο τιμώντας τον συμβολικά. Το τίμημα είναι η εκ των υστέρων υποταγή. Απέναντι σε αυτό το εκ των υστέρων χρέος, ο πατέρας γίνεται τόσο ισχυρός όσο δεν υπήρξε ποτέ όσο ζούσε. Ο νεκρός πατέρας επιβάλλει εκ των υστέρων την εγκαθίδρυση της απαγόρευσης της αιμομιξίας.

Η συμβολική οικοδόμηση του Πατέρα γίνεται λοιπόν δια μέσου του αρχέγονου πατέρα. Ο Dor εξετάζοντας την **δομή και τη λογική του αρχέγονου πατέρα** μέσα από τον μύθο αναδεικνύει τέσσερα σημεία¹⁰⁰:

-Ξεκινώντας από την υπόθεση ότι υπάρχει κάποιος που κατέχει όλες τις γυναίκες, ο οποίος περιορίζει τις σεξουαλικές βλέψεις όλων των απογόνων του και του οποίου οι σε-

⁹⁹ Θα σημειώνουμε τον συμβολικό Πατέρα με κεφαλαίο.

¹⁰⁰ Dor (J.), (1998), *Le Père et sa fonction en psychanalyse*, Eres, Point Hors Ligne, Paris, 2008, σελ. 33-40.

ξουαλικές απαιτήσεις είναι χωρίς όριο. Αυτός είναι ο «**το λιγότερο ένας**» για τον οποίο μας μιλάει ο Lacan.

-Αυτή η παντοδυναμία του «το λιγότερο ένας», δεν μπορεί παρά να προκαλέσει αμφιθυμία. Η ορδή των γιων-αντιπάλων θα αναπτύξει συναισθήματα αγάπης αλλά και μίσους. Τρέφοντας όμως μίσος, εύχονται το θάνατο του, διότι δεν μπορούν να μην ζηλέψουν το ότι έχει στη κατοχή του όλες τις γυναίκες. Εξ ου και η λογική συνέχεια του μύθου.

-Για να αποκτήσει κάποιος τις γυναίκες που εποφθαλμιά, θα πρέπει λοιπόν να έχει και τα χαρακτηριστικά του τύραννου. Έτσι οι γιοί συμφωνούν να τον σκοτώσουν, για να μπορέσουν να ιδιοποιηθούν τα στοιχεία της παντοδυναμίας του και για να πάρουν τη θέση του.

-Σκοτώνουν τον τύραννο και τον τρώνε κατά την διάρκεια κανιβαλικού γεύματος. Η μεσολάβηση αυτού του κανιβαλικού γεύματος, για τον Freud είναι ουσιώδης. Ψάχνοντας να ιδιοποιηθούν τα χαρακτηριστικά της παντοδυναμίας του τυράννου, οι γιοί πραγματοποιούν μια ταύτιση¹⁰¹ δια ενσωματώσεως [identification par incorporation].

Από εδώ απορρέει μια πολύ σημαντική συνέπεια : μονάχα ο θάνατος – τον οποίο γιορτάζουν αλλά και θρηνούν – εγκαθιδρύει τον θανόντα ως **Πατέρα**. Έτσι ο άνδρας, που κατείχε όλες τις γυναίκες, δεν παρουσιάζεται πλέον σαν τύραννος που πρέπει να εξαφανισθεί. Η μεταμέλεια και οι ενοχές που συνοδεύουν το πένθος, εγκαθιδρύουν τον θανόντα σε ένα μοναδικό τόπο όπου αρμόζει να υπάρχει λατρεία.

Το χρέος μετατρέπεται σε συμβολική εγκαθίδρυση της απαγόρευσης της αιμομιξίας απόρροια της οποίας, είναι η παραίτηση από τις γυναίκες που ανήκουν σε ένα και μόνον άνδρα, ο οποίος αναγορεύεται **συμβολικά** στην θέση του Πατέρα.

Με άλλα λόγια αυτός που είχε όλες τις γυναίκες, δεν γίνεται ποτέ Πατέρας, παρά μόνον μόλις πεθάνει ως άνδρας. Η δημιουργία του άνδρα ως Πατέρα, πραγματοποιείται με αντίτιμο τη συμβολική του προαγωγή, η οποία δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί παρά μόνον εάν υποστηρίζεται από την απαγόρευση που επιβάλλει ο **νόμος**. Μόνον με αυτόν το τρόπο μπορεί να γίνει η οικοδόμηση του **συμβολικού Πατέρα**.

Ως πραγματικός άνδρας δηλαδή στη θέση του τύραννου, θα πρέπει συμβολικά να περάσει από τον θάνατο για να επενδυθεί ως Πατέρας που υποστηρίζει το Νόμο. Αυτό το συμβολικό χρίσμα εγκαθιδρύει όλη την διαφορά, μεταξύ **πραγματικού πατέρα** και **Συμβολικού**.

Ο άνδρας είναι από την μεριά του πραγματικού πατέρα και θα πρέπει, για να αναγνωρισθεί ως συμβολικός Πατέρας, να τον θεωρούν ως αυτόν που κατέχει αυτό το **φαντασιακό φαλλικό στοιχείο** το οποίο είναι πηγή μίσους και πόθου και το οποίο τον εγκαθιδρύει ως τον μόνο έχοντα δικαιώματα πάνω σε μια γυναίκα απαγορευμένη και στους απογόνους της.

¹⁰¹ Ο Freud θα περιγράψει την ταύτιση αργότερα στο *Ψυχολογία των μαζών και ανάλυση του Εγώ* το 1921.

Αυτός ο Πατέρας δεν είναι ποτέ πατέρας παρά μόνο συμβολικά. Κοντά σε αυτή τη γυναίκα δεν είναι παρά μόνο σαν ένας απλός άνδρας, δηλαδή σαν ένας τέως γιος χωρίς φαλλό, και έτσι έχοντας ο ίδιος αποδεχθεί ότι είναι ευνουχισμένος, συνεχίζει να αναγνωρίζει και αυτός συμβολικά έναν Πατέρα.

Με άλλα λόγια, ως Πατέρας έχει να αποδείξει, κάποια συγκεκριμένη στιγμή, ότι έχει στην κατοχή του αυτό, το οποίο κάθε άνδρας δεν έχει (τον φαντασιακό φαλλό). Η συμβολική διάσταση του Πατέρα υπερέχει πάντοτε του τυχαίου, το οποίο διακρίνει την ύπαρξη του πραγματικού άνδρα. Η διάσταση του Πατέρα είναι μια αναφορά, της οποίας η συμβολική λειτουργία υπόκειται στην απόδοση του **φαντασιακού φαλλού**.

Ο οποιοσδήποτε τρίτος μπορεί να λειτουργήσει ως διαμεσολαβητής στις επιθυμίες της μητέρας και του παιδιού και να εγκαθιδρύσει την απαγόρευση της αιμομιξίας και αυτό γιατί αυτή η λειτουργία βρίσκεται στην θέση του **τρίτου αναφοράς**, είναι δηλαδή σε θέση **σημαίνοντος του συμβολικού Πατέρα**, σε θέση δηλαδή του φαλλικού σημαίνοντος που ως τέτοιο συμβολίζει το επιθυμητό από την μητέρα αντικείμενο. Με αυτή την οπτική, αυτή η διαμεσολαβητική λειτουργία δεν αναζητά καθόλου την ύπαρξη, στο εδώ και το τώρα ενός πραγματικού πατέρα δηλαδή ενός άνδρα. Με άλλα λόγια δεν χρειάζεται απαραίτητα ένας άνδρας για να υπάρξει ένας Πατέρας. Αυτή η ανάγκη δεν είναι απαραίτητη παρά σε ένα πρωταρχικό επίπεδο, δηλαδή μέσα στην μυθική διάσταση, καθότι πρόκειται για έναν άνδρα ο οποίος είχε στη κατοχή του όλες τις γυναίκες, πρόκειται για έναν **μυθικό άνδρα**.

Ο Lacan αναφερόμενος στην **διαφορά** μεταξύ συμβολικού Πατέρα και πραγματικού πατέρα λέει ότι ο Πατέρας δεν είναι ένα πραγματικό αντικείμενο, αλλά μια **μεταφορά**. Μεταφορά είναι ένα σημαίνον που έρχεται στη θέση ενός άλλου σημαίνοντος. Ο πατέρας λοιπόν είναι ένα σημαίνον που αντικαθιστά ένα άλλο. Θα αναφερθούμε εκτενώς πιο κάτω.

Εάν το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα, έτσι όπως το έθεσε ο Freud, για το ανθρώπινο υποκείμενο, είναι δομημένο όπως ένα τρίγωνο «παιδί-μητέρα-πατέρας» με το παιδί να παίρνει ως αντικείμενο τον γονέα του αντίθετου φύλου και να γίνεται αντίπαλος με το γονέα του ίδιου με το δικό του φύλο. Είναι σίγουρο όμως ότι οι θέσεις της μητέρας και του πατέρα δεν είναι ισότιμες.

2 Η Πατρική λειτουργία

Η πατρική λειτουργία βρίσκεται στο επίκεντρο της **δόμησης του υποκειμένου**. Η έννοια του Πατέρα, όπως διαπιστώσαμε, δεν παραπέμπει στην παρουσία κάποιου πατέρα με σάρκα και οστά αλλά πρόκειται για μια οντότητα κυρίως **συμβολική** η οποία, όπως είδαμε πιο πάνω, εξασφαλίζει μια **λειτουργία** που διαφυλάσσει τον **νόμο**. Πρόκειται για μια λειτουργία η οποία είναι ανεξάρτητη από το φύλο του υποκειμένου. Για να υπάρξει η συμβολι-

κή διευθέτηση του νόμου, θα πρέπει προηγουμένως, να έχει υπάρξει η **φαντασιακή τακτοποίηση** των επιθυμιών, μεταξύ των οικογενειακών πρωταγωνιστών πατέρα-μητέρας-παιδιού, αναφορικά με τον **φαλλό**. Ο τελευταίος είναι που αναδεικνύει, μέσω του φαντασιακού, το πέρασμα από τον πραγματικό πατέρα, στον συμβολικό. Οφείλουμε να σημειώσουμε επιπλέον ότι χωρίς και την οντότητα του φαντασιακού πατέρα, κανένας πραγματικός πατέρας δεν θα μπορούσε να αναλάβει την περιβολή του συμβολικού Πατέρα¹⁰².

Όποια και να είναι τα γεγονότα της ζωής ενός υποκειμένου, βρίσκουμε πάντα τα ίχνη του οιδιπόδειου συμπλέγματος, διότι πρόκειται για μια αναγκαιότητα που υπερβαίνει το τυχαίο της βιογραφίας του καθενός μας. Μπορεί να μην βρίσκουμε το οιδιπόδειο σύμπλεγμα παντού με την ίδια μορφή αλλά, όσον αφορά την δομή του, είναι καθολικό.

Δεν υπάρχει δομή χωρίς γλώσσα και δεν υπάρχει γλώσσα χωρίς δομή. Το οιδιπόδειο είναι ακριβώς μια δομή γιατί αναπτύσσει και εκδηλώνει την **δομή της γλώσσας**. Για τον Freud, «αυτό που αποκαλύπτει το ασυνείδητο είναι αρχικά και πάνω απ' όλα το οιδιπόδειο σύμπλεγμα»¹⁰³

Ο τρόπος με τον οποίο ο Lacan επεξεργάζεται το οιδιπόδειο είναι ουσιαστικά η μετάβαση **από την Φαντασιακή τάξη στην Συμβολική** και η τοποθέτηση κάτω από τους νόμους που η τελευταία ορίζει.

Από πολύ νωρίς στο έργο του ο Lacan δίνει μεγάλη βαρύτητα στο ρόλο του πατέρα. Ήδη από το άρθρο του «Τα οικογενειακά συμπλέγματα στη διαμόρφωση του ατόμου»¹⁰⁴ παρατηρεί ότι ο πατέρας παρουσιάζει δυο αντίθετες λειτουργίες : από την μια είναι προστατευτικός αλλά από την άλλη είναι αυτός που επιβάλλει τις απαγορεύσεις.

Για τον Lacan, ο πατέρας είναι μια κεντρική φιγούρα του οιδιποδείου και για τα αγόρια και για τα κορίτσια. «Δεν υπάρχει το Οιδιπόδειο ως ερώτημα εάν δεν υπάρχει ο πατέρας και αντίστροφα. Το να μιλάμε για οιδιπόδειο είναι σαν να εισάγουμε την λειτουργία του πατέρα ως την πιο ουσιώδη.»¹⁰⁵ Θεωρεί τον πατέρα ως διαμεσολαβητή στην δυαδική σχέση μεταξύ μητέρας και παιδιού.

Στο Σεμινάριο IV¹⁰⁶ όπου θέτει το ερώτημα «Τι είναι ένας πατέρας» σημειώνει ότι για να τον προσεγγίσουμε, με δεδομένο ότι κανείς, ποτέ, δεν μπορεί να κατέχει πλήρως την πατρική θέση, πρέπει να υποθέσουμε ότι υπάρχει κάποιος μυθικός πατέρας δηλαδή ότι «υπάρ-

¹⁰² Dor (J.), (1998), ό.π., σελ. 18

¹⁰³ Lacan (J.), (1957-1958), Le Séminaire, livre V, *Les formations de l'inconscient*, Seuil, Paris, 1998, σελ. 161-162.

¹⁰⁴ Lacan (J.), (1938), « Les complexes familiaux dans la formation de l'individu » στο *Autres écrits*, Seuil, Paris, 2001, σελ. 23-84.

¹⁰⁵ Lacan (J.), (1957-58), ό.π. σελ. 169.

¹⁰⁶ Lacan (J.), (1956-57), Le Séminaire, Livre IV, *La relation d'objet*, Seuil, Paris, 1994, σελ. 204-205.

χει κάπου, κάποιος ο οποίος μπορεί να εξασφαλίσει πλήρως την θέση του πατέρα, κάποιος που μπορεί να απαντήσει –είμαι ο πατέρας. Αυτή η υπόθεση είναι ουσιώδης για κάθε πρόοδο στην οιδιπόδεια διαλεκτική.

2.1 Ο «φαλλός» ως δομικό στοιχείο

Όπως ήδη αναφέραμε, το παιδάκι παράλληλα με την επιθυμία του να το φροντίζει η μητέρα του, επιθυμεί παράλληλα να είναι και ότι πιο πολύτιμο για αυτήν. Επιθυμεί να συμπληρώνει όλα της τα ελλείμματα. Στο πρώτο αυτό στάδιο στο οποίο αναφερθήκαμε ήδη, επεξηγώντας το Στάδιο του Καθρέφτη, το παιδί ταυτίζεται με την μητέρα του, δια μέσω της ταύτισης του με **το φαλλό** της που είναι το όνομα του αντικείμενου της επιθυμίας της. Στην συνέχεια παρεμβαίνει ο Πατέρας. Θα δούμε ότι η παρέμβαση του Πατέρα είναι διπλή. Από την μια παρεμβαίνει στερώντας στο παιδί το αντικείμενο της επιθυμίας του, το να είναι δηλαδή ο φαλλός της μητέρας, (να είναι δηλαδή αυτό που η μητέρα επιθυμεί) και από την άλλη στερεί στην μητέρα το φαλλικό της αντικείμενο δηλαδή το παιδί-φαλλό. Να σημειώσουμε ακόμη ότι, για να αναγνωρισθεί ο πατέρας σαν αυτός που επιβάλλει τον νόμο, πρέπει πριν από όλα η μητέρα να αναγνωρίσει τον λόγο του ως νόμο.

Μέσα στα πλαίσια της «επιστροφής στον Freud», ο Lacan προσπαθεί να δείξει το πόσο σημαντική είναι αυτή η έννοια στη Φροϋδική επεξεργασία και σκέψη. Ο Lacan όπως θα δούμε και πιο κάτω, βασίζει σε αυτήν την έννοια όλη την θεωρητική του κατασκευή.

Καταρχήν θα πρέπει να σημειώσουμε ότι, οι Laplanche και Pontalis¹⁰⁷, παρατηρούν αναφορικά με τον όρο «φαλλός» ότι έχει πάντοτε **συμβολική σημασία**, στο έργο του Freud σε αντίθεση με τον όρο «πέος» που υποδηλώνει το αρσενικό σεξουαλικό όργανο.

Ο Freud το 1923 στο κείμενο του «Η παιδική γενετήσια οργάνωση» αναφέρεται ξεκάθαρα στην **πρωτοκαθεδρία του φαλλού** αναφορικά με την προβληματική του ευνουχισμού, λέγοντας ότι και «για τα δύο φύλα, παίζει ρόλο **ένα μόνο** γενετήσιο όργανο, το αρσενικό. Άρα δεν υπάρχει γενετήσια πρωτοκαθεδρία, αλλά μια πρωτοκαθεδρία του φαλλού»¹⁰⁸

Ο Dor τονίζει σχετικά με τα παραπάνω ότι, και μόνον το γεγονός ότι αποδίδουμε τον κεντρικό ρόλο σε **ένα και μόνο γενετήσιο όργανο**, τον φαλλό, σε μια συγκεκριμένη στιγμή της εξέλιξης του παιδιού, «η πρωτοκαθεδρία του τοποθετείται εξ αρχής **εκτός ανατομικής πραγματικότητας**, εκτός οργάνου, δηλαδή ακριβώς στο επίπεδο όπου η έλλειψη του οργάνου επιδέχεται υποκειμενική αντιπροσώπευση»¹⁰⁹.

¹⁰⁷ Laplanche (J.), Pontalis (J.-P.), *Vocabulaire de la psychanalyse*, Puf, Paris, 1967, σελ. 311.

¹⁰⁸ Freud (S.), (1923), “L’organisation génitale infantile” στο *La vie sexuelle*, Puf, Paris, 1992, σελ. 114.

¹⁰⁹ Dor (J.), (1998), ό.π. σελ 94.

Λίγο πιο κάτω, στο ίδιο κείμενο, ο Freud υποδεικνύει, ότι η **έλλειψη** πέους γίνεται αντληπτή από το παιδί σαν αποτέλεσμα ευνουχισμού, πράγμα που το υποχρεώνει να έλθει αντιμέτωπο με τον ίδιο του τον ευνουχισμό. «Δεν μπορούμε [λέει ο Freud] να αποτιμήσουμε ακριβώς την σημασία του ευνουχισμού, παρά υπό τον όρο να τον εισάγουμε στο στάδιο της πρωτοκαθεδρίας του φαλλού»¹¹⁰.

Η διαφορετικότητα λοιπόν των δύο φύλων δομείται γύρω από την έννοια μιας **έλλειψης**, επικεντρώνεται σε αυτό το κάτι που λείπει από το γυναικείο φύλο. Αυτό που το παιδί παρατηρεί, το περνά από την υποκειμενική του επεξεργασία. Συλλαμβάνει αυτό που λείπει και το επεξεργάζεται μέσα από τον μοναδικό δυνατό τρόπο που έχει στην διάθεσή του που είναι **το φαντασιακό**. Το πραγματικό των δύο φύλων γίνεται αντικείμενο ψυχικής επεξεργασίας από μέρους του παιδιού και η διαφοροποίηση κατατάσσεται στην **τάξη μιας έλλειψης**. Με άλλα λόγια, εξηγεί ο Dor, το παιδί επιμένει να πιστεύει ότι κάτι λείπει και για αυτό το λόγο τα δύο φύλα διαφοροποιούνται. «Αυτό το φαντασιακό κατασκεύασμα, που επικαλείται επιτακτικά, την έλλειψη μπροστά στο πραγματικό αυτής της διαφοράς, συνεπάγεται σιωπηρά την ύπαρξη ενός αντικειμένου, που το ίδιο είναι φαντασιακό : του φαλλού»¹¹¹. Αυτό είναι το φαντασιακό αντικείμενο που στηρίζει τις φαντασιώσεις του παιδιού και γι' αυτό το λόγο επιμένει ότι λείπει. Επιμένει, δηλαδή, για αυτό το κάτι που θεωρεί σημαντικό και το οποίο θα έπρεπε να είναι παρόν.

Η πρωτοκαθεδρία λοιπόν του φαλλού, ως φαντασιακού αντικειμένου, είναι δομική για την οιδιπόδεια διαλεκτική. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο και ο Lacan συνεχίζει να χρησιμοποιεί τον φαλλό ως κεντρικό παράγοντα στην διαλεκτική του οιδιποδείου.

2.2 Ο φαλλός ως σημαίνον της μητρικής επιθυμίας

Το παιδί μπροστά στην μητρική απουσία και προσπαθώντας να απαντήσει στο ερώτημα «τι θέλει ο μητρικός Άλλος ;» και απουσιάζει, νιώθει απόγνωση και αυτό διότι θέλει να τον κρατήσει κοντά του κατά αποκλειστικότητα. Το παιδί φαντάζεται τότε ότι αυτό το ίδιο είναι το κάτι που ο μητρικός Άλλος επιθυμεί. **Ταυτίζεται**¹¹² δηλαδή με αυτό το άγνωστο αντικείμενο X, στο οποίο η μητέρα δίνει μεγάλη αξία και το οποίο **φαντάζεται** ότι αυτή επιθυμεί. Όμως μέσα από αυτή τη ταύτιση τοποθετείται σε μια θέση **αντικειμένου**, που είναι ολοκληρωτικά υποταγμένο στην επιθυμία της μητέρας. Αυτό είναι το αντικείμενο που ο Lacan ονομάζει **μητρικό φαλλό**, όρο, που όπως είδαμε, δανείζεται από τον Freud.

¹¹⁰ Freud (S.), (1923), "L'organisation génitale infantile" στο *La vie sexuelle*, Puf, Paris, σελ. 115.

¹¹¹ Dor (J.), (1985) *Introduction à la lecture de Lacan, L'inconscient est structure comme un langage*, Denoël, Paris, 1993, σελ 94-95.

¹¹² Lacan (J.), (1957-1958), ό.π., σελ.184.

Όταν «ένα παιδί συναντά στον Άλλο κάτι το **αινιγματικό**»¹¹³, λέει η C. Soler και προσπαθεί να το ορίσει, με τα μέσα που διαθέτει, χρησιμοποιώντας δηλαδή το **λόγο** που του προσφέρεται από τον Άλλο, μπορεί να δημιουργήσει **την δική του επιθυμία**. Ο Lacan το τονίζει στο Σεμινάριο του Οι τέσσερις θεμελιακές έννοιες της ψυχανάλυσης : ότι «σε αυτό ακριβώς το σημείο **έλλειψης**, συγκροτείται **η επιθυμία του υποκειμένου**»¹¹⁴. Μέσα από αυτήν την προσπάθεια απάντησης για το τι είναι αυτός ο **άγνωστος X**, το παιδί, λέει η Soler, απαντά με δύο πιθανούς τρόπους : από την μια «υπάρχει η φωνή, ο λόγος» και από την άλλη υπάρχει «**ο νόμος της φαντασίωσης**»¹¹⁵.

Για να μπορέσει όμως το παιδί να γίνει ανεξάρτητο υποκείμενο, διαφοροποιημένο από την μητέρα πρέπει η τελευταία, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, να μην το αντιλαμβάνεται σαν προέκτασή της, αλλά να το νιώθει σαν το παιδί που θέλησε να έχει, από έναν άνδρα ο οποίος κατέχει, για αυτήν, θέση **αιτίου της επιθυμίας της**. Η επιθυμία της δηλαδή οφείλει να είναι προσανατολισμένη προς τον ερωτικό της σύντροφο [ή έστω προς κάτι άλλο] και όχι να επικεντρώνεται αποκλειστικά προς το παιδί, για να του αφήνει κατ' επέκταση το πεδίο ελεύθερο.

Ο Lacan επισημαίνει ότι ο όρος **φαλλός**¹¹⁶ «στη φροϋδική θεωρία δεν είναι μια φαντασίωση, αν πρέπει με αυτό να εννοούμε ένα φαντασιακό επιτέλεσμα. Ούτε είναι ως τέτοιος ένα αντικείμενο (μερικό, εσωτερικό, καλό, κακό κτλ...), στο βαθμό που ο όρος αυτός τείνει να αποτιμά την πραγματικότητα που υπεισέρχεται σε μια σχέση. Είναι ασφαλώς ακόμη λιγότερο όργανο [...] **Ο φαλλός είναι ένα σημαίνον** [...] το σημαίνον που προορίζεται να υποδηλώνει στο σύνολο τους τα σημαινόμενα επιτελέσματα.....».^{117 118} Αυτό το σημαί-

¹¹³ Soler (C.), «Η σύσταση του διαιρεμένου υποκειμένου», (Σεμινάριο στα πλαίσια του Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου), *Τετράδια Κλινική και Δομή*, Σχολή Ψυχανάλυσης των Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου, Αθήνα, τχ 3, 2004, σελ. 11.

¹¹⁴ Lacan (J.), (1964), Le Séminaire Livre XI, *Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*, Seuil, Paris, σελ. 199. Η μετάφραση που χρησιμοποιείται εδώ είναι της Α.Σκαρπαλέξου από την ελληνική έκδοση Κέδρος, Αθήνα, 1982.

¹¹⁵ Soler (C.), «Η σύσταση του διαιρεμένου υποκειμένου», το ίδιο.

¹¹⁶ Ο όρος «φαλλός» σπάνια χρησιμοποιήθηκε στα κείμενα του Freud. Όταν χρησιμοποιείται είναι για να χαρακτηρίσει το «φαλλικό στάδιο» κατά το οποίο κορυφώνεται το σύμπλεγμα του ευνουχισμού[στο Nasio (J.-D.), *Διδασκαλία επτά βασικών εννοιών της Ψυχανάλυσης*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2005, σελ. 51-65. Εντούτοις ο Freud είχε ήδη σκιαγραφήσει την διαφορά μεταξύ πέους και φαλλού την οποία στη συνέχεια αναπτύσσει ο Lacan.

¹¹⁷ Lacan (J.), (1958), «La signification du phallus» στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966 σελ. 685-695. Η μετάφραση που χρησιμοποιείται εδώ είναι των Π. Κολόκα, Γ. Μπούρα και Π. Σφυρίδου, με επιμέλεια της Β. Κανελλοπούλου, στο βιβλίο του Nasio J.-D (1988). *Διδασκαλία Επτά Βασικών Εννοιών της Ψυχανάλυσης*, Πατάκης, Αθήνα, 2005, σελ. 62.

¹¹⁸ Lacan (J.), (1958), ό.π. σελ. 685-695.

νον είναι το **σημαίνον της επιθυμίας της μητέρας**. Το παιδί λοιπόν προσπαθεί «**να είναι**» το ίδιο αυτός ο φαλλός, δηλαδή να «είναι το αντικείμενο της επιθυμίας της»¹¹⁹.

2.3 Από το «είναι» στο «έχειν» και από το «έχειν» στη συμβολοποίηση

Η πρώτη φάση του **οιδιποδείου** είναι παράλληλη με το Στάδιο του καθρέφτη. Το «υποκείμενο ταυτίζεται σαν καθρέφτης, με αυτό που είναι το αντικείμενο της επιθυμίας της μητέρας»¹²⁰ μας λέει ο Lacan. Να σημειώσουμε εδώ ότι η διαφοροποίηση μεταξύ βρέφους και μητέρας, η οποία εγκαινιάζεται με το γεγονός της γέννησης, κάποιες φορές, μπορεί να βιώνεται από την μητέρα ως μια αξεπέραστη απώλεια. Το πέρασμα στο συμβολικό, λοιπόν, δεν αφορά μόνον το παιδί, το οποίο **ματαιώνεται** δια μέσω της απουσίας της μητέρας, αλλά αφορά και την ίδια την μητέρα η οποία με αυτό τον τρόπο **στερείται** από απολαύσεις που παίρνει από το παιδί. Πρόκειται για μια απώλεια την οποία, η μητέρα, οφείλει σύντομα να αποδεχθεί για να μπορέσει να δώσει στο παιδί την δυνατότητα να γίνει **υποκείμενο**. «Το στοιχείο της **παραδοχής της απώλειας από την μητέρα** είναι καθοριστικό ως προς την σχέση που το παιδί θα έχει στη συνέχεια, με τα αντικείμενα του σώματός της»¹²¹. Σε αντίθετη περίπτωση, όταν δηλαδή η μητέρα δεν μπορεί να είναι όσο χρειάζεται απύσχα, ούτως ώστε να πραγματοποιηθεί, για το παιδί, η διαδικασία της **ματαιώσεως**, και αυτό γιατί για παράδειγμα δεν μπορεί η ίδια να το **στερηθεί** επαρκώς, η σχέση παίρνει **συμβιωτική μορφή** και έχει καταστροφικές επιπτώσεις για την ψυχική ισορροπία του.

Με άλλα λόγια το αντικείμενο της **ασυνείδητης επιθυμίας** του υποκειμένου είναι να είναι το αντικείμενο της επιθυμίας του Άλλου¹²², που σημαίνει ότι κατ' επέκταση για να είναι κάποιος αντικείμενο επιθυμίας του Άλλου πρέπει να αναγνωρίζεται από αυτόν¹²³.

Στην δεύτερη φάση του οιδιποδείου, ο **πατέρας** παρεμβαίνει και απαγορεύει στο παιδί την μητέρα. Ο Lacan αναφέρει ότι, **ματαιώνει**¹²⁴ την ικανοποίηση του παιδιού από την μητέρα. Η παρέμβαση αυτή είναι μια **φαντασιακή** πράξη η οποία αφορά το **πραγματικό** αντικείμενο που είναι, για το παιδί, η μητέρα. Όσο κοντά και να βρίσκεται η μητέρα στο παιδί, όσο και να ασχολείται μαζί του, αυτό έχει την εντύπωση ότι δεν είναι ικανοποιητικά παρούσα και αυτό γιατί η έλλειψη της είναι αμιγώς φαντασιακή και όχι πραγματική.

¹¹⁹ Lacan (J.), (1957-1958), Le Séminaire, livre V, *Les formations de l'inconscient* Seuil, Paris, 1998, σελ.184.

¹²⁰ Lacan (J.), (1957-1958), ό.π., σελ.192.

¹²¹ Ρουμελιώτου-Καλεώδη (Μ.), *ΣΕΛΕΞ : Περί παιδικής ψυχώσεως*, Εξάντας, Αθήνα, 2004, σελ. 58.

¹²² Lacan (J.), (1957-1958), ό.π., σελ.13.

¹²³ Κάνουμε αυτή την σημείωση στην οποία θα επανέλθουμε όταν θα επεξεργαζόμαστε κάποιο από τα περιστατικά μας (Χρυσίπη) στο Τρίτο μέρος : «Εμπειρική Διερεύνηση».

¹²⁴ «frustré »

Με λίγα λόγια η είσοδος του πατέρα σηματοδοτεί την απαγόρευση της μητέρας για το παιδί, δηλαδή την ματαίωση της επιθυμίας του να γίνει ο φαλλός της και να την ικανοποιήσει. Την ίδια στιγμή όμως, ο πατέρας **στερεί**¹²⁵ και την μητέρα από το παιδί - φαλλό, το οποίο ταυτιζόταν μέχρι στιγμής με την επιθυμία της.

Πρέπει να τονιστεί ότι είναι εξαιρετικά σημαντικό να μπορέσει το παιδί - υποκείμενο να αποδεχθεί, να καταγράψει, να σηματοδοτήσει, την επιβολή από τον πατέρα, αυτής της «στέρησης» της μητέρας, από αντικείμενο της επιθυμίας της, θέση που το ίδιο το παιδί κατείχε μέχρι αυτή τη στιγμή.

Μέσα από αυτή την διαλεκτική, ο πατέρας εμφανίζεται αρχικά σαν το πιθανό αντικείμενο-φαλλό της επιθυμίας της μητέρας. Απέναντι δε, σε αυτό το πιθανό φαλλικό αντικείμενο, το παιδί τοποθετείται φαντασιακά σε ανταγωνιστική θέση. Ο πατέρας, επεξηγεί ο J. Dor, φαντασιώνεται από το παιδί, κατά κάποιο τρόπο, σαν ένας «άλλος» απέναντι στον οποίο τοποθετείται σε ανταγωνιστική θέση¹²⁶.

Στη συνέχεια το παιδί συνειδητοποιεί ότι «η μητέρα εξαρτάται από ένα αντικείμενο το οποίο δεν είναι πλέον μονάχα ένα αντικείμενο της επιθυμίας της αλλά είναι ένα αντικείμενο που ο Άλλος έχει ή δεν έχει»¹²⁷.

Το ότι ο νόμος, στον οποίο υπόκειται η μητέρα, δεν είναι δικός της, αλλά είναι ο «**νόμος του πατέρα**», αναγκάζει το παιδί να προσαρμοσθεί, να υπακούσει δηλαδή, σε αυτόν «**τον Άλλο του Άλλου**». Μέσα από αυτές τις διαδικασίες, το παιδί αμφισβητεί σιγά-σιγά την φαλλική του ταύτιση ως αντικείμενο της επιθυμίας της μητέρας.

Απόρροια λοιπόν της διαλεκτικής του «**είναι**» είναι η διαλεκτική του «**έχειν**». Το υποκείμενο δηλαδή πρέπει πρώτα να **ευνουχισθεί** από το να «είναι» ο φαλλός της μητέρας, να αναγνωρίσει δηλαδή, το ίδιο ότι δεν μπορεί να «είναι» για να μπορέσει στη συνέχεια να περάσει στο ποιός τον έχει.

Αυτή η δεύτερη φάση του οιδιποδείου, υπογραμμίζει ο Dor, είναι ένα απαραίτητο πέρας για το παιδί, πριν την συμβολοποίηση του νόμου με τον οποίο θα δοθεί και η λύση του οιδιποδείου.

Όπως διαπιστώσαμε μέσα από την φροϋδική επεξεργασία : Τη στιγμή που το παιδί αντιμετωπίζει το νόμο του Πατέρα, αντιμετωπίζει τον ευνουχισμό.

Το παιδί στο τέλος αυτής της φάσης, δεν έχει χάσει μόνον τη βεβαιότητα ότι μπορεί να «είναι» το φαλλικό αντικείμενο που επιθυμεί η μητέρα, αλλά και ότι δεν μπορεί να «έχει» τον φαλλό, όπως βέβαια και το ότι δεν μπορεί να τον έχει ούτε και η μητέρα. Αφού η μητέ-

¹²⁵ «prive»

¹²⁶ Dor (J.), (1985), *Εισαγωγή στην ανάγνωση του Lacan. Το ασυνείδητο είναι δομημένο σαν γλώσσα*, Πλέθρον – Θεωρία και Κοινωνία, Αθήνα, 1993, σελ. 118.

¹²⁷ Lacan (J.), (1957-1958), ό.π. σελ. 192.

ρα επιθυμεί εκεί που αυτός ο φαλλός βρίσκεται αυτό σημαίνει ότι κατ' επέκταση η ίδια δεν τον έχει.

Στην τρίτη και τελευταία φάση το οιδιπόδειο λύεται. Σταματά ο φαλλικός ανταγωνισμός του παιδιού με τον πατέρα ως προς την μητέρα.

Ο πατέρας θα πρέπει να αποδείξει την φαλλική του ιδιότητα, να αποδείξει δηλαδή ότι είναι εκείνος που «έχει» τον φαλλό. Πρέπει να μπορεί να τον «έχει», ως αντικείμενο επιθυμητό από την μητέρα και να μην περιορίζεται μόνο στον φαλλό που της στερεί. Πρέπει «να μπορεί να δώσει στην μητέρα αυτό που επιθυμεί καθότι το έχει»¹²⁸ μας τονίζει ο Lacan. Αυτή είναι η μοναδική θέση που μπορεί να πάρει ο φαλλός.

Μόνον έτσι μπορεί και το παιδί και η μητέρα να εγγραφούν στην διαλεκτική του «έχειν». Η μεν μητέρα διότι **δεν τον έχει** τον αποζητά σε αυτόν που τον κατέχει, το δε παιδί τον εποφθαλμιά εκεί που βρίσκεται. Το παιδί εγκαταλείποντας την διαλεκτική του «είναι» αντιμετωπίζει την δυνατότητα να τον «έχει» το ίδιο και αυτό μπορεί να συμβεί μόνον εάν ο πατέρας δεν του φαίνεται πλέον σαν ο ανταγωνιστής φαλλός, ως προς την μητέρα. Έτσι ξεκινά η **συμβολική ταύτιση**¹²⁹ μαζί του. Το πέρασμα από το «είναι» στο «έχειν» είναι η απόδειξης ότι λειτουργεί η **Πατρική μεταφορά** στην οποία θα αναφερθούμε αναλυτικότερα πιο κάτω.

2.4 Η Πατρική Μεταφορά

Ο Lacan στο V Σεμινάριο¹³⁰ του αναλύει την έννοια του συμβολικού Πατέρα και επικεντρώνεται στο ότι ο **Πατέρας είναι μια μεταφορά**.

«Ένα σημαίνουν έρχεται στην θέση ενός άλλου σημαίνοντος»¹³¹, μας λέει, και στο οιδιπόδειο σύμπλεγμα **το σημαίνουν αυτό είναι ο πατέρας**. Το σημαίνουν του πατέρα υποκαθιστά ένα άλλο σημαίνον. Αυτό το σημαίνον το οποίο υποκαθίσταται, είναι το μητρικό. Το μητρικό σημαίνον είναι «το πρώτο σημαίνον που εντάχθηκε στην συμβολοποίηση»¹³² Το ερώτημα του παιδιού είναι τι επιθυμεί η μητέρα, με άλλα λόγια ποιο είναι το **σημαινόμενο** (X) της επιθυμίας της, δηλαδή με τι εκπληρώνεται η επιθυμία της ;

¹²⁸ Lacan (J.), (1957-1958), ό.π., σελ.194.

¹²⁹ Θα πρέπει να διευκρινίσουμε εδώ ότι μολονότι αυτή «η ταύτιση ονομάζεται **συμβολική**, δεν παύει να είναι μια δευτερογενής ταύτιση που αναπτύσσεται αναφορικά με το μοντέλο της πρωτογενούς ταύτισης κι έτσι, όπως κάθε ταύτιση, μετέχει του φαντασιακού : ονομάζεται «συμβολική» επειδή αντιπροσωπεύει την ολοκλήρωση του περάσματος του υποκειμένου στη συμβολική τάξη». Evans (D.), *Εισαγωγικό λεξικό της Λακανικής ψυχανάλυσης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2005, σελ. 277

¹³⁰ Lacan (J.), (1957-1958), το ίδιο.

¹³¹ Lacan (J.), (1957-1958), ό.π. σελ. 175.

¹³² Lacan (J.), (1957-1958), το ίδιο.

Ας επιστρέψουμε όμως και πάλι στις τρεις φάσεις του οιδιποδείου, προσεγγίζοντας τες με βάση τα σημαίνοντα αυτή τη φορά :

Όταν τον πρώτο χρόνο συμβολοποίησης το παιδί ταυτίζεται με τον φαλλό, που είναι το **σημαίνον του αντικειμένου της μητρικής επιθυμίας**, ο πατέρας ως μεταφορά¹³³ δεν υπάρχει ακόμα για την μητέρα. Εάν ο πατέρας ως μεταφορά δεν υπάρχει στην μητέρα δεν μπορεί τότε να γίνει αντικατάσταση.

Στο δεύτερο χρόνο του οιδιποδείου, εγκαθίσταται η αντικατάσταση που αναφέραμε πιο πάνω : Στην θέση δηλαδή του **αντικειμένου της επιθυμίας της μητέρας** «Σ'» θα έλθει το σημαίνον «Σ» που είναι το πατρικό σημαίνον, το Σ παίρνει την θέση του Σ'. Να σημειώσουμε ότι το μητρικό σημαίνον «Σ'» δεν εξαφανίζεται, αλλά **απωθείται**¹³⁴. Κατά τον δεύτερο χρόνο της συμβολοποίησης ο πατέρας επεμβαίνει στο φαντασιακό και αποστερεί την μητέρα από το παιδί αλλά και το παιδί από την μητέρα.

Ο Lacan αναφέρεται στην επεξεργασία του Freud στο παιγνίδι του εγγονού του με την κουβαρίστρα, το Fort –Da, το οποίο εξετάσαμε στο πρώτο κεφάλαιο : Η μητέρα φεύγει και ξαναέρχεται. Το παιδί με το παιγνίδι του συμβολίζει την απουσία – παρουσία της μητέρας. Με άλλα λόγια η πρώτη συμβολοποίηση εγκαθίσταται μόνον όταν η μητέρα αρχίζει να απουσιάζει. Μέσα από το λόγο το «δεν ανήκω ολοκληρωτικά στο παιδί», της μητέρας, πραγματοποιείται η αντικατάσταση του Σ' από το Σ το κλάσμα $\Sigma'/X \rightarrow \Sigma/X$ και έχουμε το Σ/X , που σημαίνει ότι η μητέρα αποδέχεται ότι δεν είναι τα πάντα για το παιδί. Το παιδί κατ' αυτό τον τρόπο αντιλαμβάνεται ότι υπάρχει κάτι άλλο για την μητέρα και έτσι γίνεται η πρώτη είσοδος του στο συμβολικό **με την μορφή της σχέσης με το μητρικό σημαίνον**.

Ο μηχανισμός αντικατάστασης του μητρικού σημαίνοντος από το πατρικό έχει ως συνέπεια τον τρίτο χρόνο του οιδιποδείου. Ο φαλλός (αντικείμενο της μητρικής επιθυμίας) θα αποδοθεί στον πατέρα. Υπάρχει δηλαδή ένα «αλλού», ένα εκτός του παιδιού στην θέση του φαλλού, με το οποίο η μητέρα είναι ικανοποιημένη. Έτσι η μητέρα αναγνωρίζει τον πατέρα ως άνδρα και ως εκπρόσωπο του νόμου. Το **σημαίνον πατέρας** σημαίνει δηλαδή την **επιθυμία της μητέρας «Σ/Σ'»**. Με απλά λόγια : για το παιδί ο πατέρας είναι αυτός που κατέχει αυτό που επιθυμεί η μητέρα.

Το **σημαίνον**, λοιπόν, **της πατρικής λειτουργίας** θα εγγραφεί και θα λειτουργήσει στο υποκείμενο μέσω αυτής της **μεταφορικής πράξης**, που είναι η Πατρική μεταφορά. Η **Πατρική μεταφορά** έχει **δομική αξία**.

Εάν η μητέρα αναγνωρίσει τον λόγο του πατέρα και ολοκληρωθεί η «Πατρική μεταφορά» ανοίγεται η δίοδος στο παιδί να ταυτιστεί με τον πατέρα δηλαδή με αυτόν που έχει τον

¹³³ Lacan (J.), (1957-1958), το ίδιο.

¹³⁴ Μπορούμε να συσχετίσουμε την απόθεση αυτή με αυτό που έλεγε ο Freud «πρωτογενή απόθεση»

φαλλό. Τότε το παιδί δεν «είναι» πλέον το ίδιο ο φαλλός αλλά είναι αυτός που μπορεί και να τον «έχει». Εάν τα πράγματα όμως δεν γίνουν με αυτόν τον τρόπο, το παιδί παραμένει ταυτισμένο στην θέση του φαλλού.

Μέσα λοιπόν από περιορισμούς και απαγορεύσεις το παιδί μαθαίνει ότι η επιθυμία του δεν θα ικανοποιηθεί ποτέ ολοκληρωτικά. Αυτό είναι το τίμημα της κοινωνικοποίησης του και του περάσματος του στον λόγο. Η κοινωνική και η σεξουαλική μας ταυτότητα είναι λοιπόν αποτέλεσμα της φαντασίωσης που διαμορφώνεται ασυνείδητα και που απορρέει από το πέρασμά μας από το οιδιπόδειο. Η Πατρική μεταφορά έχει θεμελιώδη ρόλο στην δόμηση της προσωπικότητάς μας και στον προσανατολισμό της επιθυμίας μας.

Συνοψίζοντας

Όπως διαπιστώσαμε αυτό που έχει σημασία δεν είναι η πραγματική παρουσία του πατέρα αλλά το πως η **μητέρα αναφέρεται στον πατέρα** ή με άλλα λόγια τι σχέση έχει η μητέρα με τον λόγο. Όταν η προσέγγιση μας είναι ψυχαναλυτική αναφερόμαστε στην **λειτουργία** του πατέρα και όχι στον πατέρα ως πρόσωπο ή ως ρόλο, κοινωνικό ή άλλο.

Αναφερθήκαμε στον Freud ο οποίος εισήγαγε και επεξεργάστηκε τον **συμβολικό ρόλο του πατέρα**¹³⁵ μέσα από δύο μύθους : του Οιδίποδα και το *Τοτέμ και Ταμπού*.

Επεξεργασθήκαμε τον τρόπο με τον οποίο ο Lacan προσεγγίζει την **λειτουργία του πατέρα** μέσα από την μεταφορική διαδικασία που πραγματοποιείται κατά το οιδιπόδειο : Το **σημαίνον της πατρικής λειτουργίας** θα εγγραφεί και θα λειτουργήσει στο υποκείμενο μέσω μιας **μεταφορικής πράξης**, που είναι η Πατρική μεταφορά. Η **Πατρική μεταφορά έχει δομική αξία** : Ο φαλλός που είναι το **σημαίνον της μητρικής επιθυμίας αντικαθίσταται από το σημαίνον της πατρικής λειτουργίας δηλαδή του «Ονόματος-του-Πατέρα»**. Η συμβολική αυτή λειτουργία του πατέρα ελευθερώνει το παιδί από την απόλαυση. Στο τέλος του οιδιποδείου είναι πλέον στον πατέρα που αποδίδεται το **φαντασιακό στοιχείο του φαλλού**.

Κατανοήσαμε ότι ο **μυθικός πατέρας** είναι ένα σημαίνον αναφορά, το οποίο ο Lacan αποκαλεί με το «Όνομα-του-Πατέρα». Το Όνομα-του-Πατέρα δεν είναι ένα πατρώνυμο ή ο πατέρας ως άτομο, αλλά είναι το **σημαίνον** το οποίο για το υποκείμενο εκπροσωπεί τον νόμο. Μέσα από αυτό, το υποκείμενο μπορεί να γνωρίζει τι του επιτρέπεται και τι όχι.

Τι γίνεται όμως όταν η μεταφορά του Ονόματος-του-Πατέρα δεν πραγματοποιηθεί, εάν δηλαδή δεν λάβει χώρα η υποκατάσταση που πραγματοποιεί «το Όνομα -του - Πατέρα στην

¹³⁵ Κανελλοπούλου (Β.-Λ.), (1992), *Η λειτουργία του πατέρα. Θεωρητικά ερωτήματα*, Αθήνα, σελ.9.

θέση που συμβόλιζε αρχικά η πράξη της απουσίας της μητέρας»¹³⁶. Αυτό το ερώτημα θα μας απασχολήσει στο επόμενο Κεφάλαιο, το Τρίτο, στο οποίο προσεγγίζουμε την «Ψύχωση ως δομή».

¹³⁶ Lacan (J.), (1958), “D une question préliminaire a tout traitement possible de la psychose ” στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ 531-583.

Τρίτο Κεφάλαιο:

ΔΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΨΥΧΩΣΗΣ

Εισαγωγικά

Στο Πρώτο Κεφάλαιο, όπου ασχοληθήκαμε με τις «Απαρχές της δημιουργίας του υποκειμένου» και στο Δεύτερο, όπου επεξεργαστήκαμε την «Λειτουργία του Πατέρα» τοποθετήσαμε τα «δομικά θεμέλια» του υποκειμένου. Αυτό που μας απασχολεί στο παρόν Κεφάλαιο είναι η μη εγκαθίδρυση τους.

Θα πραγματοποιήσουμε αρχικά μια πολύ σύντομη **ιστορική αναδρομή** της πορείας του Freud και του Lacan αναφορικά με το θέμα της ψύχωσης.

Θα επικεντρωθούμε στην συνέχεια στην προέλευση των όρων του «**Ονόματος-του-Πατέρα**» και του «**Αποκλεισμού**».

Ο Freud προσπαθεί να προσεγγίσει την ιδιαιτερότητα των ψυχωτικών διαδικασιών χρησιμοποιώντας, ως μέσον, τα «εργαλεία» που αρχικά προοριζόταν για να δια φωτίσει την αιτιολογία των νευρώσεων. Έτσι θεωρούμε αναγκαία την εξέταση των μηχανισμών της «**Απάρνησης**», την οποία ο Freud χρησιμοποιεί εξίσου στη Νεύρωση, στη Διαστροφή και στη Ψύχωση, της «**Απόθησης**» την οποία ο Freud χρησιμοποιεί κυρίως στην περίπτωση των Νευρώσεων μεταβίβασης. Τέλος θα επικεντρωθούμε στην δυσκολία του να διαφοροποιήσει τους όρους «**Απάρνηση**» και «**Αποκλεισμός**» στην περίπτωση της ιδεοψυχαναγκαστικής νέυρωσης και ψύχωσης. Για τον σκοπό αυτό θα εμβαθύνουμε στην περίπτωση του «Ανθρώπου με τους Λύκους».

Η επεξεργασία αυτών των εννοιών οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι Φροϋδικές έρευνες καταλήγουν στο ότι η έννοια του «Αποκλεισμού» εγγράφεται όλο και περισσότερο σε ένα πεδίο ψυχωτικής προβληματικής

Στην συνέχεια, θα οδηγηθούμε στην εξέταση της μη δυνατότητας δημιουργίας της «**Πατρικής μεταφοράς**» και των επιπτώσεων της, που είναι η **δημιουργία της ψύχωσης**.

Η επεξεργασία που πραγματοποιεί ο Lacan για να κατανοήσει το Οιδιπόδειο, και στην συνέχεια την δημιουργία της ψύχωσης, περνά μέσα από τρία διαφορετικά πεδία: **το Συμβολικό, το Πραγματικό και το Φαντασιακό**, όπως επίσης την αντιπαράθεση μεταξύ σημαίνοντος και σημαινόμενου.

Θα διαπιστώσουμε ότι ο «αποκλεισμός» του Ονόματος-του-Πατέρα οδηγεί στην αποτυχία της εισόδου του παιδιού στο συμβολικό με αποτέλεσμα οποιαδήποτε **επιθυμία** του παιδιού να είναι «φραγμένη». Το παιδί μένει καθηλωμένο μέσα στην αρχαϊκή σχέση με την

μητέρα, συνεχίζει να είναι το μοναδικό και αποκλειστικό αντικείμενο της επιθυμίας της, δηλαδή ο φαλλός της.

Τα σημαίνοντα, όπως αναφέραμε στο Πρώτο Κεφάλαιο, στις «Απαρχές του υποκειμένου» έρχονται από τον τόπο του Άλλου και πιο συγκεκριμένα του μητρικού Άλλου. Στην συνέχεια πραγματοποιείται μια τομή, μια «διαρραφή» η οποία σταματά το «ατέρμονο γλίστρημα της σημασίας» η οποία «σταθεροποιεί» την σημασία. Στην περίπτωση της ψύχωσης, όμως, το Όνομα-του-Πατέρα, είναι **αποκλεισμένο**, αποτυγχάνει να υποκαταστήσει το σημαίνον της μητρικής επιθυμίας. Τότε τα σημαίνοντα παραμένουν σε ένα συνεχές «γλίστρημα» ως απόρροια της **ριζικής έλλειψης της Πατρικής Μεταφοράς**, την θέση της οποίας θα πάρει μια **παραληρηματική μεταφορά** ή στην καλύτερη περίπτωση, το υποκείμενο θα βρει κάποιο τρόπο «**αναπλήρωσής**» της.

Τέλος για να κατανοήσουμε τις επιπτώσεις της μη ύπαρξης της Πατρικής λειτουργίας θα εστιάσουμε στην έννοια της «**απόλαυσης**» έτσι όπως την σκιαγραφεί ο Freud και την ορίζει ο Lacan. Θα ολοκληρώσουμε αυτό το κεφάλαιο με την μη ρύθμιση της απόλαυσης στην ψύχωση.

1 Μικρή Ιστορική αναδρομή

Ο Freud, στο έργο του, έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για τις ψυχώσεις. Έχει περάσει σχεδόν ένας αιώνας από την μελέτη που πραγματοποίησε στα *Απομνημονεύματα του Προέδρου D.- P. Schreber*¹³⁷. Αυτή του η μελέτη αποτελεί τη βάση της θεωρητικής του προσέγγισης

¹³⁷ Freud (S.), (1911), «Remarques psychanalytiques sur l'autobiographie d'un cas de paranoïa : Le Président Schreber», στο *Cinq psychanalyses*, Puf, Paris, 1988, σελ. 263-324. Πρόκειται για έναν δικαστικό στο Εφετείο της Δρέσδης, ο οποίος εξιστόρησε μέσα σε ένα βιβλίο που είχε την μορφή απομνημονευμάτων, το παραλήρημα και τις παραισθήσεις του. Ο D. -P. Schreber άνηκε σε μια επιφανή οικογένεια η οποία αποτελούνταν από Δικαστικούς, Γιατρούς και Παιδαγωγούς. Ο πατέρας του ήταν πολύ γνωστός για τις εκπαιδευτικές του θεωρίες. Ο D. -P. Schreber το 1884, σε ηλικία 42 ετών, πολύ αναγνωρισμένος ως Δικαστικός, Πρόεδρος του Εφετείου της Saxe, παρουσιάζει κάποιες διαταραχές σε συνέχεια της αποτυχίας του στις εκλογές όπου ήταν υποψήφιος του συντηρητικού κόμματος. Αρχικά τον παρακολούθησε ο νευρολόγος P. Flechsig, ο οποίος τον είχε νοσηλεύει αρκετές φορές. Το 1903 γράφει τα *Απομνημονεύματα*, πολύ γνωστά από την μεταγενέστερη μελέτη τους από τον Freud. Πέθανε το 1911 σε άσυλο. Στα *Απομνημονεύματα του* περιγράφει ότι ήταν καταδιωκόμενος από τον Θεό, ότι ζούσε χωρίς στομάχι και χωρίς κύστη, ότι είχε καταπιεί τον λάρυγγα του. Πίστευε ότι το τέλος του κόσμου πλησίαζε και ότι θα ήταν ο μόνος που θα επιβίωνε. Πίστευε ακόμη ότι ο Θεός του μιλούσε με μια γλώσσα την οποία ονόμασε «θεμελιώδη» ή αλλιώς γλώσσα των νεύρων. Ήταν πεπεισμένος ότι ο Θεός του είχε αναθέσει την αποστολή να μεταλλαχθεί σε γυναίκα και να δημιουργήσει μια «νέα φυλή». Πίστευε ότι βρισκόταν σε συνεχή αναγέννηση από ακτίνες οι οποίες τον καθιστούσαν αθάνατο. Περιμένοντας να μεταμορφωθεί σε γυναίκα και στην συνέχεια να μείνει έγκυος από τον Θεό, ούρλιαζε ενάντια στον ήλιο και προσπαθούσε να αντισταθεί στις σκευωρίες που πίστευε ότι του έστηνε ο Γιατρός του ο P. Flechsig. Η γλώσσα που δημιούργησε εντυπωσίασε και κέ-

της παράνοιας και γενικότερα της ψύχωσης. Να σημειώσουμε εδώ, ότι στο έργο του, επικεντρώθηκε περισσότερο στην παράνοια παρά στην σχιζοφρένεια.

Ο Lacan ασχολείται και αυτός αρχικά με την παράνοια. Βασίζεται πάνω στο έργο του Freud. Το 1932, όπως αναφέραμε στο Πρώτο κεφάλαιο, στο οποίο εξετάζουμε τις «Απαρχές του υποκειμένου», μελετά την περίπτωση της «Αγαπημένης», στα πλαίσια της διδακτορικής του διατριβής¹³⁸. Αυτή η εργασία τον οδηγεί στην ψυχαναλυτική προσέγγιση. Συνοπτικά θα λέγαμε ότι από την διατριβή του και μετά, ο Lacan προσπαθεί να εντοπίσει το **ψυχικό αίτιο** της ψύχωσης. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η επεξεργασία που κάνει χωρίζεται κατά κάποιο τρόπο, σε δύο μεγάλες περιόδους : την πρώτη όταν η διδασκαλία του επικεντρώνεται στην **λογική του σημαίνοντος** και τη δεύτερη, όταν επικεντρώνεται στην **απόλαυση**. Αυτή η δεύτερη περίοδος είναι και χρονικά η πιο σύγχρονη

Ήδη το 1938, στο δεύτερο μέρος του κειμένου του *Η οικογένεια : Τα οικογενειακά συμπλέγματα στην διαμόρφωση του ατόμου*¹³⁹, ο Lacan, τοποθετεί την **πατρική λειτουργία** στην κεντρική θέση, αναφορικά με την απαρχή της ψύχωσης, προαναγγέλλοντας κατά κάποιο τρόπο, τον δρόμο που θα ακολουθήσει στη συνέχεια. Ήδη σε αυτό το κείμενο θεωρεί «**ελλιπή**» την διαδικασία όταν, η πατρική υπόσταση απουσιάζει από την οικογενειακή δομή. Ο Fallahian¹⁴⁰ κάνοντας μια ιστορική αναδρομή, λέει ότι σε αυτό το κείμενο, ο Lacan επανέρχεται στο θέμα του φαντασιακού, το οποίο έχει αρχίσει να επεξεργάζεται στο Στάδιο του καθρέφτη¹⁴¹. Ο Lacan αντιλαμβάνεται τις ψυχωτικές διαταραχές να είναι συνδεδεμένες με την φαντασιακή διάσταση των οικογενειακών αντικειμένων τα οποία έχουν σχέση με την δομή της οικογένειας.

Δεκαεπτά χρόνια αργότερα, στο Σεμινάριο¹⁴² *Οι ψυρώσεις*, ο Lacan, επανεξετάζει την οπτική του Freud, χρησιμοποιώντας όμως τα δικά του θεωρητικά εργαλεία. Σημειώνουμε ότι και αυτός αντιμετωπίζει την ψύχωση ως μια από τις τρεις κλινικές δομές : την ψύχωση, την νευρώση και την διαστροφή.

Μέσα στο άρθρο του «Περί ψυχικής αιτιότητας»¹⁴³, αναφέρει ότι το φαινόμενο της τρέλας είναι αναπόσπαστο από την σημασία, δηλαδή από την **γλώσσα** και ότι η εγκαθίδρυ-

ντρινε το ενδιαφέρον τον Freud. Roudinesco (E).- Plon (M), *Dictionnaire de la psychanalyse*, Fayard, 2006, σελ 972-974.

¹³⁸ Lacan (J.), (1932) *De la psychose paranoïaque dans ses rapports avec la personnalité*, Seuil, Paris, 1975.

¹³⁹ Lacan (Z.), (1938), *Η οικογένεια : Τα οικογενειακά συμπλέγματα στην διαμόρφωση του ατόμου*, Καστανιώτης, 1987, Αθήνα, σελ. 89, μετάφρ. Δ. Βεργέτης.

¹⁴⁰ Fellahian (C.), *La psychose selon Lacan*, L' Harmattan, Paris, 2008, σελ. 31-32.

¹⁴¹ Lacan (J.), (1949) "Le stade du miroir comme formateur de la fonction du Je telle qu'elle nous est révélee dans l'expérience psychanalytique", στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ. 93-100.

¹⁴² Lacan (J.), (1955-1956) *Le Séminaire, Livre III, Les psychoses*, Seuil, Paris, 1981.

¹⁴³ Lacan (J.) (1946), «Propos sur la causalité psychique» στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ 151-193.

ση του συμβολικού, βγάζει την δυαδική σχέση μητέρας – παιδιού από το **φαντασιακό αδιέξοδο**. Ο Lacan ορίζει το **Συμβολικό** ως κάτι το ιδιαίτερο, το οποίο είναι ίδιον του ανθρώπινου είδους. Στο γραπτό του «Λειτουργία και πεδίο του λόγου και της γλώσσας στην ψυχανάλυση»¹⁴⁴, ταυτίζει την **λειτουργία του πατέρα** με το **νόμο**. Αναπτύσσει, επίσης, την έννοια του **αποκλεισμού του Συμβολικού**, στο γραπτό του «Απάντηση στο σχολιασμό του J. Hyppolite πάνω στην «άρνηση»¹⁴⁵ του Freud»¹⁴⁶, αναφορικά με την επεξεργασία του φροϋδικού κειμένου «Η άρνηση»¹⁴⁷.

Παρακολουθώντας λοιπόν αυτήν την «διαδρομή» θα λέγαμε ότι ο Lacan καταλήγει, σε αυτή την πρώτη περίοδο, στο ότι η ψύχωση είναι το αποτέλεσμα του **«αποκλεισμού του Ονόματος-του-Πατέρα»**, θέση την οποία εμβαθύνει με την επεξεργασία του το 1958, στο κείμενο: «Περί ενός προκαταρκτικού ερωτήματος σε κάθε πιθανή θεραπευτική αγωγή της ψύχωσης»¹⁴⁸.

Τα επόμενα χρόνια και κυρίως κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1970, ο Lacan θα προχωρήσει πέραν της **λογικής του σημαίνοντος** και θα επικεντρωθεί στην επεξεργασία της **απόλαυσης** και του **πραγματικού**.

Μέσα από αυτήν την πορεία συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι ο Lacan δεν ξεκινάει την επεξεργασία του, από μια συγκεκριμένη αφετηρία. Διερευνά σιγά-σιγά με βάση την ψυχανalyτική του πρακτική, την παρουσίαση ασθενών και την μελέτη που κάνει στο έργο του Freud αλλά και τις εξελίξεις της επιστήμης της εποχής του.

Το **στάδιο του καθρέφτη, το σημαίνον** την δεκαετία του πενήντα και ο **Βορρόμειος κόμβος** των τελευταίων επεξεργασιών του, αποτελούν τους τρεις μεγάλους σταθμούς μέσα από τους οποίους, ο Lacan προσεγγίζει το θέμα των ψυχώσεων. Η έννοια του αποκλεισμού του Ονόματος-του-Πατέρα, είναι μια έννοια η οποία παραμένει σταθερή. Είναι η κυρίαρχη αναφορά σε σχέση με το **Φαντασιακό, το Συμβολικό και το Πραγματικό** που είναι εντέλει και ο κεντρικός άξονας της διδασκαλίας του Lacan.

¹⁴⁴ Lacan (J.), (1953), «Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse », στα *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ. 237-322.

¹⁴⁵ Άρνηση=Verneinung=Denegation

¹⁴⁶ Lacan (J.), (1956), « Réponse au commentaire de Jean Hyppolite sur la « Verneinung » de Freud, στα *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ. 381-399.

¹⁴⁷ Freud (S.), (1925), “La négation” στο *Résultats, idées, problèmes*, PUF, Paris, σελ. 135-139.

¹⁴⁸ Lacan (J.), (1958), “D’une question préliminaire `a tout traitement possible de la psychose” στο *Ecrits*, Paris, 1966, σελ. 531-583.

2 Η προέλευση των όρων του «Ονόματος-του-Πατέρα» και του «Αποκλεισμού»

Όπως διαπιστώσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, στο οποίο ασχολούμαστε με την «Λειτουργία του Πατέρα», το **θεμελιακό σημαίνον** που είναι το **Όνομα-του-Πατέρα**, επιτρέπει στο ανθρώπινο ον την ένταξή του στο λόγο και τοποθετώντας το μέσα στην συμβολική τάξη, του προσδίδει την υπόσταση του ως υποκείμενο. Αντιληφθήκαμε επίσης ότι ο συμβολικός πατέρας δεν είναι ένα υπαρκτό πρόσωπο αλλά μια λειτουργία. Αυτή η λειτουργία επιβάλλει τον νόμο και ρυθμίζει την επιθυμία στα πλαίσια του οιδιποδείου συμπλέγματος. Αναφερθήκαμε ακόμη στο ότι ο πατέρας έχει ως συμβολική λειτουργία την παρέμβαση του στη φαντασιακή δυαδική σχέση μεταξύ μητέρας και παιδιού¹⁴⁹. Η βασική λειτουργία του Ονόματος-του-Πατέρα είναι λοιπόν να διαχωρίζει το υποκείμενο από το **αντικείμενο της πρωταρχικής απόλαυσης**. Από αυτό το διαχωρισμό απορρέει η αίσθηση, ότι ποτέ πλέον δεν θα υπάρξει η πλήρης ικανοποίηση, το αντικείμενο είναι για πάντα χαμένο. Αυτό όμως παράλληλα είναι και η κινητήριος δύναμη της επιθυμίας του υποκειμένου. Είναι πολύ γνωστή η πρόταση του Lacan στα *Γραπτά* «...η αληθινή λειτουργία του Πατέρα ουσιαστικά είναι να ενώνει (και όχι να θέτει σε αντίθεση) μια επιθυμία με τον Νόμο»¹⁵⁰. Παράλληλα οι ενορμήσεις του παιδιού, οι οποίες προηγούμενα ζητούσαν άμεση και άναρχη ικανοποίηση, μετά την παρέμβαση του σημαίνοντος του Ονόματος-του-Πατέρα, τακτοποιούνται πλέον, στα πλαίσια ενός συγκροτημένου και συμβολοποιημένου **σώματος**, το οποίο υπόκειται πλέον στο λόγο.

Ο Lacan αναπαριστά το οιδιπόδειο με μια εικόνα¹⁵¹: Η επιθυμία της μητέρας είναι σαν ένα ανοιχτό στόμα κροκόδειλου, το οποίο βρίσκεται μπροστά στο παιδί. Ο **φαλλός** είναι ένα πέτρινο ρολό το οποίο ο πατέρας χρησιμοποιεί, βάζοντας το ανάμεσα στις μασέλες του κροκόδειλου για να τον εμποδίσει να κλείσει το στόμα του. Θέτει κατά αυτό τον τρόπο ένα όριο, έναν περιορισμό.

Τι συμβαίνει όμως όταν το σημαίνον του Ονόματος-του-Πατέρα **δεν έχει λειτουργήσει;**

Θα εξετάσουμε αρχικά την προέλευση των δύο εννοιών, αυτήν του Ονόματος-του-Πατέρα και αυτήν του «Αποκλεισμού»

¹⁴⁹ Lacan (J.), (1956-1957), *Le Séminaire, Livre IV, La relation d'objet*, Seuil, Paris, 1994, σελ. 161.

¹⁵⁰ Lacan (J.), (1960), "Subversion du sujet et dialectique du désir dans l'inconscient freudien" στο *Ecrits*, Seuil, Paris 1966, σελ. 793-827.

¹⁵¹ Lacan (J.), (1969-70), *Le Séminaire, Livre XVII, L'envers de la psychanalyse*, Seuil, Paris, 1991, σελ. 129.

2.1 Το Όνομα-του-Πατέρα ως σημασία

Ο Lacan βασίζεται στα περιστατικά του Freud για να επεξεργασθεί την πατρική λειτουργία. Το φροϋδικό ερώτημα μοιάζει να είναι : «τι είναι ο πατέρας». Όπως ήδη διαπιστώσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, όπου επεξεργασθήκαμε την «Λειτουργία του πατέρα», ο Freud αποδίδει στον πατέρα μια «κανονιστική»¹⁵² αξία, μέσα από το οιδιπόδειο σύμπλεγμα.

Ο όρος το «Όνομα-του-Πατέρα», εμφανίζεται για πρώτη φορά στο έργο του Lacan το 1951 όταν επεξεργάζεται την περίπτωση του Freud, ο **Άνθρωπος με τους λύκους**¹⁵³.

Ο πατέρας του Ανθρώπου με τους λύκους είναι ένας ευγενικός άνθρωπος, ο οποίος δεν καταφέρνει συμβολικά να εκτελέσει την ευνουχιστική του **λειτουργία**. Έτσι, θα λέγαμε ότι ο «Άνθρωπος με τους λύκους», είναι «εις άγραν» συμβολικού Πατέρα. Από την αναζήτηση του αυτή απορρέει ο φόβος ευνουχισμού, ο οποίος τον οδηγεί προς ένα φαντασιακό πατέρα, όπως αυτόν της πρωταρχικής σκηνής. Αυτό που κατανοούμε μας λέει ο Eric Porge¹⁵⁴ είναι ότι ο Lacan ερμηνεύει την περίπτωση αυτή, μέσα από τις μετατροπές του πατέρα, δηλαδή, μέσα από τριών ειδών κατηγορίες : **το Πραγματικό, το Συμβολικό και το Φαντασιακό**. Εκεί που ο πατέρας αδυνατεί, ως πραγματικός πατέρας, υπάρχει προσφυγή στον συμβολικό Πατέρα και εκεί που η λειτουργία του συμβολικού Πατέρα αδυνατεί να εξασφαλίσει τον ευνουχισμό, αναδύεται ο φαντασιακός.

Ο Porge θέτει το ερώτημα της άρθρωσης, αναφορικά με τους δυο άξονες που θέτει ο Lacan σε σχέση με την Πατρική λειτουργία : Από την μια αυτής, που αποδίδεται στο Όνομα-του-Πατέρα και από την άλλη, αυτής που αποδίδεται μέσα από την τριάδα του πατέρα ως Πραγματικού, ως Συμβολικού και ως Φαντασιακού. Το ερώτημα αυτό μπορεί να αρθρωθεί, επισημαίνει ο Porge με δύο διαφορετικούς τρόπους : «Το Όνομα-του-Πατέρα συνοψίζεται στην διάρθρωση μεταξύ πραγματικού, φαντασιακού και συμβολικού πατέρα;» ή ακόμη «Το Όνομα-του-Πατέρα είναι ισοδύναμο με το «συμβολικό πατέρα;». Αναρωτιέται γιατί ο Lacan διατηρεί αυτούς τους δυο διαφορετικούς τρόπους άρθρωσης του συμβολικού Πατέρα ;¹⁵⁵

Η πατρότητα του Θεού είναι πνευματική και όχι σαρκική. Ο όρος «Όνομα-του-Πατέρα», λέει ο Porge δεν αφορά το «φαλλοφόρο» επίπεδο του πατέρα, και έτσι διαφοροποιείται από το *Τοτέμ και Ταμπού* όπου εκεί χαρακτηριζόταν από το ότι απολάμβανε από όλες τις γυναίκες. Ο Lacan αντίθετα, αντί να χρησιμοποιήσει τον Οιδίποδα για να εγκαθιδρύσει τον Θεό, όπως κάνει ο Freud, εισάγει στην ψυχανάλυση έναν **θρησκευτικό όρο** για να αναλύσει τον Οιδίποδα. Για τον Freud ο Θεός είναι μια φιγούρα μεταγενέστερη του φό-

¹⁵² «normative».

¹⁵³ Lacan (J.), (1952-53) *L'homme aux loups*, αδημοσίευτο.

¹⁵⁴ Porge (E.), (1997) *Les noms du père chez Jacques Lacan*, Eres, Point Hors Ligne, 2006, σελ 23-41.

¹⁵⁵ Porge (E.), (1997) ό.π., σελ. 28.

νου του αρχέγονου πατέρα, παρουσιάζεται ως μια νοσταλγική αντικατάσταση, ως μια μορφή εξιλέωσης απέναντι στον πρωταρχικό φόνο.

Το Όνομα-του-Πατέρα είναι πιο κοντά στο Όνομα του Θεού, από ότι ο πατέρας της πρωτόγονης ορδής, καθότι απόσεξουαλικοποιώντας¹⁵⁶ τον» αποκτά μια εξιδανικευμένη μορφή. Αυτή η **θεϊκή υπόσταση** είναι που τον διαφοροποιεί από τον **συμβολικό Πατέρα**. Το Όνομα-του-Πατέρα μέσα από τη **σημαίνουσα λειτουργία** του, «κάνει να υπεισέρχεται η δομική προσφυγή στην πατρική δύναμη σαν μια εξιδανίκευση»¹⁵⁷.

Η τυποποίηση της Πατρικής μεταφοράς εμφανίζεται στο άρθρο «Περί ενός προκαταρκτικού ερωτήματος σε κάθε πιθανή θεραπευτική αγωγή της ψύχωσης»¹⁵⁸. Αυτό που είναι σημαντικό στον Άνθρωπο με τους λύκους και το οποίο επισημαίνεται από τον Lacan, είναι η **έλλειψη του σημαίνοντος του Ονόματος-του-Πατέρα**. Αυτή την έλλειψη ο Lacan θα την ονομάσει «**Αποκλεισμό**»¹⁵⁹ του Ονόματος-του-Πατέρα χρησιμοποιώντας έναν όρο που χρησιμοποιεί ο Freud. Η δομή και η έκλυση της ψύχωσης είναι καθορισμένη από την έλλειψη αυτού του σημαίνοντος : «Για να εκλυθεί μια ψύχωση, πρέπει το Όνομα-του-Πατέρα να είναι αποκλεισμένο, δηλαδή να μην έχει έλθει ποτέ στη θέση του Άλλου»¹⁶⁰

Θα προσπαθήσουμε τώρα να αντιληφθούμε καλύτερα την σημασία της έννοιας του «Αποκλεισμού».

2.2 Η έννοια του «Αποκλεισμού»

Αρχικά θα προσπαθήσουμε να διευκρινίσουμε τον φροϋδικό όρο της **Απάρνησης**¹⁶¹ τον οποίο επίσης χρησιμοποιεί ο Freud όταν αμφιταλαντεύεται με την επιλογή κάποιου όρου για την σχιζοφρένεια

2.2.α Απάρνηση¹⁶²

Ο μηχανισμός της **απάρνησης** στο έργο του Freud απαντάται εξίσου στην Νεύρωση και την Διαστροφή όπως και στην Ψύχωση¹⁶³ : Τον χρησιμοποιεί, για παράδειγμα, για να περιγράψει ότι το μικρό κορίτσι μπορεί να κάνει μια **απάρνηση** αναφορικά με την έλλειψη πέους. Τονίζει όμως ότι μια τέτοια απάρνηση - η οποία είναι συχνή και δεν είναι σοβαρή για

¹⁵⁶ «désexualise ».

¹⁵⁷ Lacan (J.), (1959-60), Le Séminaire, livre VII, *L'éthique de la psychanalyse*, Seuil, Paris, 1986, σελ. 171.

¹⁵⁸ Lacan (J.), (1958) «D'une question préliminaire a tout traitement possible de la psychose» στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ.531-583.

¹⁵⁹ Forclusion = Verwerfung.

¹⁶⁰ Lacan (J.), (1958) ό.π., σελ. 577.

¹⁶¹ «Verleugnung» στα Γερμανικά.

¹⁶² Verleugnung στα Γερμανικά και Déni στα Γαλλικά

¹⁶³ Maleval (J.-C.), (2000), σελ. 33.

ένα παιδί - μπορεί στον ενήλικα να εισάγει μια ψύχωση¹⁶⁴. Τον ίδιο όρο χρησιμοποιεί επίσης, στο κείμενο του το 1938 «Η διάσπαση του εγώ»¹⁶⁵, για να περιγράψει στο μικρό αγόρι αλλά και στον φετιχιστή - οι οποίοι **απαρνούνται** την αλήθεια της έλλειψης πέους στην μητέρα- ότι αυτή η **απάρνηση** είναι διαφορετικός μηχανισμός ,από την **απάρνηση** στην περίπτωση της ψύχωσης.

Μπορούμε λοιπόν να θεωρήσουμε¹⁶⁶, σύμφωνα με την θεωρητική υπόσταση του όρου αυτού, ότι **δεν είναι αποκλειστικός μηχανισμός για την ψύχωση**. Αυτή είναι μια διαπίστωση του Lacan την οποία ενστερνίζονται και άλλοι, όπως για παράδειγμα η M.Klein και ο P. Federn, των οποίων όμως η προσέγγιση της ψύχωσης είναι με βάση, είτε την παλινδρόμηση σε μια πρωταρχική θέση για την M.Klein, είτε με βάση την αδυναμία του εγώ για τον P. Federn. Ο Maleval αναφέρει επίσης, ότι ούτε η Klein ούτε ο Federn ψάχνουν να αποδώσουν στην ψύχωση ένα ιδιαίτερο τρόπο άμυνας. Επικεντρώνουν τις εργασίες τους κυρίως σε αυτό που η ψύχωση έχει ως **ελλειμματικό** και όχι στην πρωτοτυπία της παραληρηματικής θεματολογίας.

2.2.β Η Απόθηση¹⁶⁷

Το 1915 ο Freud δείχνει να έχει αμφιβολίες για το εάν ο μηχανισμός της **Απόθησης**, ο οποίος λειτουργεί στην περίπτωση των Νευρώσεων μεταβίβασης, είναι ο ίδιος και για την περίπτωση της σχιζοφρένειας : «Στην σχιζοφρένεια [...] δεν μπορούμε παρά να αμφιβάλλουμε εάν η διαδικασία, που ονομάζουμε απόθηση, έχει ακόμα κάτι κοινό με την απόθηση που παρατηρούμε στις νευρώσεις μεταβίβασης ;»¹⁶⁸.

Όταν λοιπόν προσπαθεί να τονίσει αυτήν την διαφορά χρησιμοποιεί σποραδικά και τους δύο όρους «**Απάρνηση**»¹⁶⁹ και «**Αποκλεισμός**»¹⁷⁰ Ο Maleval¹⁷¹ συνοψίζει αυτά τα διαφορετικά σημεία στα οποία ο Freud χρησιμοποιεί τον όρο αυτό :

Ήδη, το 1894, ο Freud, επεξεργαζόμενος τις «**Ψυχονευρώσεις άμυνας**»¹⁷² περιγράφει τον όρο «Αποκλεισμό» σαν μια πιο αποτελεσματική μορφή άμυνας από αυτές που δρουν

¹⁶⁴ Freud (S.), (1925), “Différence anatomique entre les sexes” στο *La vie sexuelle*, PUF, Paris, 1992, σελ. 127.

¹⁶⁵ Freud (S.), (1938), *Le clivage du moi dans le processus de défense*, στο internet στην ιστοσελίδα [www. pagesperso-orange.fr](http://www.pagesperso-orange.fr)

¹⁶⁶ Maleval (J.-C.), (2000), σελ. 34.

¹⁶⁷ Verdrangung στα Γερμανικά σύμφωνα με Αναγνώστου (Λ.) –Βαμβαλής (Γ.), *Τετράγλωσσο Λεξικό της Ψυχανάλυσης*, Επίκουρος, 2004, σελ.92.

¹⁶⁸ Freud (S.), (1915), “L’inconscient” στο *Métopsychoanalyse*, Folio, Essais, 1968, σελ. 119.

¹⁶⁹ Αναγνώστου (Λ.)- Βάμβαλης (Γ.), *Τετράγλωσσο Λεξικό της Ψυχανάλυσης*, Επίκουρος, Αθήνα, 2004, σελ. 93. Το Verleugnung το βρίσκουμε και ως Αποκήρυξη. Όμως μεταφράζεται και ως **Απάρνηση** από το γαλλικό Deni .

¹⁷⁰ «Verwerfung».

¹⁷¹ Maleval (J.-C.), (2000), σελ. 38.

στην ιδεοψυχαναγκαστική νεύρωση και στις φοβίες. Αναφέρει ότι «το εγώ απορρίπτει την ανυπόφορη αναπαράσταση συγχρόνως με το συναίσθημα και συμπεριφέρεται **σαν η αναπαράσταση να μην έχει ποτέ φτάσει μέχρι το εγώ**»¹⁷³.

Πιο συγκεκριμένα μέσα σε αυτό το κείμενο, ο Freud εξηγεί ότι υπάρχει «ένα είδος άμυνας πολύ περισσότερο ενεργητικό και πολύ περισσότερο αποδοτικό. Συνεχίζει λίγο πιο κάτω, στο ίδιο κείμενο, προσθέτοντας αναφορικά με την αλήθεια ότι «το εγώ **ξεριζώνει την ανυπόφορη αναπαράσταση**, όμως αυτή είναι μη διαχωρίσιμη από ένα κομμάτι της αλήθειας, έτσι το εγώ, ολοκληρώνοντας αυτή την ενέργεια αποχωρίζεται επίσης εξ ολοκλήρου ή μέρος του, από την πραγματικότητα»¹⁷⁴

Στην συνέχεια, ένα χρόνο αργότερα, στο «**Μελέτες για την Υστερία**»¹⁷⁵ ο Freud χρησιμοποιεί τον όρο του «**Αποκλεισμού**», ως **συνώνυμο της «Απόθησης»** αναφερόμενος σε μια υστερική ασθενή η οποία είχε αποκλείσει¹⁷⁶ μέσα στο ασυνείδητο την **επιθυμία** της να την σφίξει και να την φιλήσει κάποιος άνδρας με τον οποίο συζητούσε¹⁷⁷.

Στα «**Τρία δοκίμια πάνω στη θεωρία της σεξουαλικότητας**»¹⁷⁸ χρησιμοποιεί τον «Αποκλεισμό» για να εξηγήσει τον Αποκλεισμό των αιμομικτικών φαντασιώσεων που δημιουργούνται κατά την περίοδο της εφηβείας.

Διαπιστώνουμε, λοιπόν ότι η χρήση που κάνει ο Freud, στις παραπάνω περιπτώσεις, του μηχανισμού του **Αποκλεισμού** είναι παρεμφερής με την χρήση που κάνει στον μηχανισμό της **Απόθησης**¹⁷⁹ και αυτό χωρίς να δίνει κάποιες διευκρινήσεις.

Φαίνεται τελικά, καταλήγει ο Aparicio, ότι το μοναδικό κείμενο¹⁸⁰ στο οποίο ο Freud αναφέρει την έννοια του **Αποκλεισμού**, αντιπαραβάλλοντας την με την έννοια της **Απόθησης** είναι στην περίπτωση του **Ανθρώπου με τους λύκους**¹⁸¹ και πιο συγκεκριμένα σε σχέση με την παραίσθηση του κομμένου δάχτυλου.

¹⁷² Freud (S.), (1894), «Les psychonévroses de défense» στο *Névrose, Psychose et Perversion*, Presses Universitaires de France, 1985.

¹⁷³ Freud (S.), (1894), ό.π. σελ. 12.

¹⁷⁴ Freud (S.), (1894), ό.π., σελ.13.

¹⁷⁵ Freud (S.), Breuer J., *Etudes sur l' hystérie*, Puf, Paris, 1989.

¹⁷⁶ Στα Γαλλικά χρησιμοποιείται το ρήμα «rejecter».

¹⁷⁷ Freud (S.), (1895) *Etudes sur l' hystérie*, PUF, 1989, σελ. 245.

¹⁷⁸ Freud (S.), (1905) *Trois essais sur la théorie de la sexualité*, Folio, Essais, Paris, 1985.

¹⁷⁹ Στα Γερμανικά Verdrangung και στα Γαλλικά «Refoulement».

¹⁸⁰ Aparicio (S.), *Les psychoses dans la psychanalyse freudienne (De la forclusion et du Nom-du-Père)*, Thèse pour le Doctorat de troisième Cycle, Université de Paris VIII, 1985, σελ. 19.

¹⁸¹ Freud (S.), (1914-15), «Extrait de l'histoire d'une névrose infantile : L'homme aux loups » στο, *Cinq psychanalyses*, PUF , Paris, 1988, 324-422.

2.2.γ Η χρήση του όρου «Αποκλεισμός» στην περίπτωση του Ανθρώπου με τους Λύκους

Στην περίπτωση του *Ανθρώπου με τους Λύκους* διαπιστώνουμε ότι ο Freud θεωρεί ότι ο Αποκλεισμός είναι άμεσα συνδεδεμένος με την θεματική του ευνουχισμού. Αναφέρει ότι «Τον απέρριπτε και επέμενε στην πρωκτική συνουσία»¹⁸².

Η ανάλυση του *Ανθρώπου με τους λύκους*, σημειώνει ο Dor¹⁸³, φαίνεται να στιγματίζει μια σημαντική στροφή στο έργο του Freud. Από αυτήν την εποχή και μετά, αρχίζει να ερευνά συστηματικά το πεδίο των ψυχώσεων, πεδίο που τον απασχολεί μέχρι τον θάνατό του. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ψάχνει όλο και περισσότερο έναν πρόσφορο μηχανισμό, σε θεωρητικό επίπεδο, ο οποίος να μπορεί να εφαρμοσθεί και κλινικά και ο οποίος να διαφοροποιεί τις νευρωτικές από τις ψυχωτικές διεργασίες. Έχει αρχίσει ήδη να επεξεργάζεται από το 1915, μέσα στο κείμενο του *Το ασυνείδητο*, εάν θα μπορούσαμε να αναφερόμαστε στην διαδικασία της απόθησης με τον ίδιο τρόπο στις ψυχώσεις και στις νευρώσεις μεταβίβασης¹⁸⁴.

Ο Freud παρουσιάζει αυτήν την περίπτωση ως Ιδεοψυχαναγκαστική Νεύρωση, πράγμα που έγινε συχνά αντικείμενο μετέπειτα συζητήσεων. Δείχνει τελικά δύσκολο αυτή η περίπτωση να ενταχθεί σε κάποια κατηγοριοποίηση. Αυτό όμως που είναι πολύτιμο στην επεξεργασία που κάνει ο Freud στην περίπτωση του Ανθρώπου με τους λύκους είναι ακριβώς ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιεί και σχολιάζει τον όρο του Αποκλεισμού.

Πιο συγκεκριμένα μιλά για «**Αποκλεισμό** ευνουχισμού». Τον αντιλαμβάνεται όμως διαφορετικά από την **Απόθηση**. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι, ο Άνθρωπος με τους Λύκους δεν έχει κάνει καμία κριτική που να αφορά τον ευνουχισμό, είναι **σαν να μην έχει υπάρξει**, για αυτόν. «Τον **απορρίπτει**¹⁸⁵ και επιμένει και παραμένει στην θεωρία περί πρωκτικής συνουσίας [...] δεν ήθελε τίποτα να γνωρίζει, σχετικά με την έννοια της απόθησης. Καμία κρίση δεν αναφέρθηκε στο ερώτημα της ύπαρξής του, αλλά ήταν σαν να μην υπήρχε για αυτόν. [...] Βρίσκουμε αργότερα αποδείξεις ότι αναγνώριζε τον ευνουχισμό ως πραγματικό γεγονός.[...]. Αφού πρώτα είχε εναντιωθεί, είχε υποχωρήσει, αλλά οι αντιδράσεις του δεν αναιρούσαν η μια την άλλη. Στο τέλος συνυπήρχαν μέσα του δίπλα-δίπλα, δύο αντίθετα ρεύματα εκ των οποίων το ένα αποστρεφόταν τον ευνουχισμό, ενώ το άλλο ήταν πρόθυμο να τον αποδεχθεί. [...] αλλά χωρίς καμία αμφιβολία το τρίτο ρεύμα, το πιο παλαιό και το πιο βαθύ, το οποίο είχε απλά **απορρίψει** τον ευνουχισμό, αυτό για το οποίο δεν μπορούσε

¹⁸² Freud (S.), (1918) ό.π., σελ. 389.

¹⁸³ Dor (J.), (1998) *Le Père et sa fonction en psychanalyse*, Eres, Point Hors Ligne, 2008.

¹⁸⁴ Freud (S.), (1915) "L'inconscient" στο *Métapsychologie*, Folio, Essais, 1968, σελ. 65-121.

¹⁸⁵ Στα Γερμανικά «*verwart*».

ακόμα να υπάρξει ζήτημα για την πραγματικότητα του, παρέμενε ικανό να ενεργοποιηθεί»¹⁸⁶.

Συμπερασματικά λοιπόν θα πούμε ότι ο Freud χρησιμοποιεί τον **Αποκλεισμό** ως όρο, που εκφράζει έναν αποκλεισμό, ο οποίος όμως είναι περισσότερο τονισμένος, από αυτόν που δημιουργείται με τον μηχανισμό της απώθησης¹⁸⁷.

Για να είναι δυνατή μια απώθηση, μας λέει ο Lacan, πρέπει πρώτα «να έχει υπάρξει ένα πέραν της απώθησης»¹⁸⁸, κάποιο πράγμα δηλαδή που να έχει διαμορφωθεί αρχαϊκά, ένας πρώτος πυρήνας, ο οποίος δεν είναι δυνατό ούτε να μιληθεί, ούτε να αρθρωθεί, διότι είναι **σαν να μην υπάρχει**. Αυτή η απώθηση παίζει το ρόλο κεντρικού πυρήνα στον οποίο «προσελκύονται» όλες οι μεταγενέστερες απωθήσεις. Είναι αυτή που τις στηρίζει και ο Freud την αποδίδει σε μια συγκεκριμένη εμπειρία που την ονομάζει **πρωταρχική εμπειρία του τραύματος**¹⁸⁹. Στον Άνθρωπο με τους λύκους είναι η παρατήρηση της σεξουαλικής επαφής των γονιών του, που ο Freud υποθέτει ότι έγινε όταν ήταν ενάμιση έτους, πράγμα που έχει αξία **πρωταρχικής εμπειρίας**.

2.2.δ «Αποκλεισμός» - Απώλεια της πραγματικότητας - Παραληρηματική κατασκευή

Ο J.Dor¹⁹⁰ σημειώνει ότι ο Freud προσεγγίζει δυο ψυχοπαθολογικά γεγονότα : την **απώλεια της πραγματικότητας** και την **παραληρηματική κατασκευή** μέσα από ένα μεταψυχολογικό πρίσμα το οποίο είναι αποτέλεσμα των ψυχιατρικών επιρροών της εποχής του. Τα αντιμετωπίζει μέσα από μια σχέση αιτίας – αιτιατού, με τρόπο τέτοιο που η παραληρηματική ανακατασκευή τοποθετείται ως διαγνωστικό στοιχείο της ψύχωσης.

Ο Freud πιστεύει ότι ο μεν νευρωτικός ψάχνει να ξεφύγει από την πραγματικότητα, ο δε ψυχωτικός οδηγείται στο να την **απαρνηθεί**¹⁹¹. Αυτή είναι η κλινική υπόθεση η οποία τον οδηγεί στην ιδέα του «**Αποκλεισμού**» κυρίως με την έννοια της «**Απάρνησης**».¹⁹²

Με αυτό τον τρόπο ο Freud αντίληφθηκε, στην ανάλυση του Ανθρώπου με τους λύκους το 1918, την «**Απάρνηση**» του ευνουχισμού και πιο συγκεκριμένα την αντίληψη του «κομμένου δάχτυλου». Έτσι στη συνέχεια αντικαθιστά σχεδόν χωρίς διαφοροποίηση τον όρο «**Απάρνηση**», με τον όρο «**Αποκλεισμός**». Φαίνεται του είναι αδύνατο να καταλήξει

¹⁸⁶ Freud (S.), (1914-15), «Extrait de l'histoire d'une névrose infantile : L'homme aux loups » στο, *Cinq psychanalyses*, PUF, Paris, 1988, σελ. 389.

¹⁸⁷ Maleval (J.-C.), (2000), ό.π., σελ. 41.

¹⁸⁸ Lacan (J.) (1953-54) *Le Séminaire, livre I : Les écrits techniques de Freud*, Seuil, Paris, 1975, σελ.54.

¹⁸⁹ Lacan (J.), (1953-54), ό.π., σελ. 55.

¹⁹⁰ Dor (J.), (1998) *Le Père et sa fonction en psychanalyse*, Eres, Point Hors Ligne, 2008.

¹⁹¹ «denier».

¹⁹² « déni ».

σχετικά με ένα μηχανισμό ο οποίος θα μπορούσε να διαφοροποιήσει την νεύρωση από την ψύχωση. Δεν τον ικανοποιούν ούτε η **απώλεια της πραγματικότητας**, ούτε την Απάρνηση.

Τα συμπεράσματα στα οποία καταλήξαμε από τις Φροϋδικές έρευνες, μας λέει ο Dor¹⁹³, είναι ότι από την μια η έννοια του **Αποκλεισμού** εγγράφεται όλο και περισσότερο σε ένα πεδίο ψυχωτικής προβληματικής και από την άλλη η εγκατάλειψη, από τον ίδιο τον Freud, των υποθέσεων περί μηχανισμών, που απορρέουν από το γεγονός της ψύχωσης, συμβάλουν στη τροποποίηση της αντίληψης της **παραληρηματικής δόμησης**.

Η **παραληρηματική** επεξεργασία φαίνεται, όλο και λιγότερο σαν μια αντιστάθμιση και αντίθετα όλο και περισσότερο, σαν μια παράμετρος από την οποία προκύπτει η **απώλεια της πραγματικότητας**.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι ο Freud προσπαθεί να προσεγγίσει την ιδιαιτερότητα των ψυχωτικών διαδικασιών χρησιμοποιώντας, ως μέσον, το «εργαλείο» που αρχικά προοριζόταν να δια φωτίσει την αιτιολογία των νευρώσεων και μέσα στο πλαίσιο αυτής της προβληματικής, εγκαθιδρύεται η έννοια του Αποκλεισμού.

Μπορεί βέβαια ο Freud να μην κατάφερε να δια φωτίσει την δομική διαφοροποίηση, μεταξύ νεύρωσης και ψύχωσης, τοποθέτησε όμως έναν άξονα μεγάλης σημασίας σχετικά με την λογική κατανόηση της **πραγματικότητας και της απώλειάς της** στο πεδίο των ψυχώσεων.

Αυτή η ανατροπή οδηγεί στην εξέταση των συμβολικών δομών οι οποίες θα έλθουν επί σκηνής αναφορικά με την οργάνωση της ψυχωτικής πορείας. Έτσι ο Lacan οδηγείται στο να προάγει τον όρο «Αποκλεισμός»

3 Αποκλεισμός του Ονόματος-του-Πατέρα και δημιουργία της ψύχωσης

Σε αυτό το δεύτερο μέρος αυτού του κεφαλαίου μας θα ασχοληθούμε με την μη δυνατότητα δημιουργίας της Πατρικής μεταφοράς και κατ' επέκταση **την δημιουργία της ψύχωσης**

3.1 Η αποτυχία της μεταφοράς του Ονόματος – του – Πατέρα και οι επιπτώσεις της

Η διαδικασία της **μεταφοράς** του Ονόματος-του-Πατέρα είναι δομική για το υποκείμενο, για να υπάρξει όμως θα πρέπει πρώτα, όπως αναλύσαμε στο κεφάλαιο «Η λειτουργία του

¹⁹³ Dor (J.), ό.π., σελ. 91.

Πατέρα», να έχει επιτευχθεί η **πρωταρχική απόθεση του σημαίνοντος της επιθυμίας της μητέρας**. Μόνον με αυτόν τον τρόπο θα εξασφαλισθεί η ολοκλήρωση της εισόδου του υποκειμένου στο Συμβολικό.

3.1.α Η σημαίνουσα δομή

Ο Lacan υπογραμμίζει την σημαντικότητα του φρουδικού Οιδιποδείου διαφοροποιώντας τα τρία διαφορετικά πεδία : το **Συμβολικό, το Πραγματικό και το Φαντασιακό**, όπως επίσης την αντιπαράθεση μεταξύ **σημαίνοντος και σημαινόμενου**. Χωρίς αυτές τις διαφοροποιήσεις, όπως διαπιστώσαμε στα δυο προηγούμενα κεφάλαια, δεν θα ήταν δυνατή η κατανόηση του Οιδιποδείου παρά μόνον σαν μια ιστοριούλα.

Η αναφορά στην **σημασία του φαλλού** είναι μια από τις κεντρικές αναφορές με την οποία ο Lacan πραγματοποιεί αυτό που ονομάζει «επιστροφή στον Freud». Το οιδιπόδειο σύμπλεγμα είναι το τίμημα της εισόδου του ανθρώπου στον πολιτισμό.

Αυτό που ο Freud ανακάλυψε, σημειώνει ο S. Aparicio¹⁹⁴, αναφορικά με την σεξουαλική ζωή του παιδιού είναι το **σύμπλεγμα του ευνουχισμού**. Φυσικά δεν αναφερόμαστε στην πραγματική απώλεια του πέους και όπως αναφέρει ο Freud¹⁹⁵ το παιδί αντιλαμβάνεται την απουσία ή την παρουσία πέους, από την ώρα που διαπιστώνει ότι η γυναίκα δεν έχει, ενώ εκείνο φανταζόταν ότι έχει. Από αυτήν την στιγμή και μετά το παιδί αρχίζει να απειλείται και να έρχεται αντιμέτωπο με τον δικό του ευνουχισμό. Σε αυτό το σημείο είναι που ο Lacan εισάγει την έννοια της «**έλλειψης**» και αντικαθιστά με αυτήν την έννοια του ευνουχισμού. Η έλλειψη λοιπόν παρουσιάζεται καταρχήν ως «έλλειψη του Άλλου» και φυσικά έλλειψη από την οποία δεν εξαιρείται η μητέρα. Στην σχέση μεταξύ μητέρας και παιδιού, σημειώνει ο S. Aparicio, μπορεί αυτή η έλλειψη να «καμουφλαριστεί» και από τις δύο πλευρές. Η **φαντασιακή ταύτιση** με τον επιθυμητό φαλλό, ο οποίος λείπει στην μητέρα, είναι για το παιδί ο τρόπος να την συμπληρώσει, αλλά παράλληλα, είναι και ένας τρόπος αποφυγής να χάσει, κάτι που έχει. Μόνον με την παρέμβαση του Πατέρα, ως αυτού που έχει τον φαλλό που ικανοποιεί την μητέρα, θα μπορέσει να διαρρηχτεί αυτή η φαντασιακή διαλεκτική. Αυτό συμβαίνει και στα δύο φύλα και όπως αναφέραμε, στο Δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας. Αυτός είναι ένας από τους λόγους που η διαφοροποίηση του **φαντασιακού** από το **συμβολικό** είναι σημαντική για την **δόμηση του υποκειμένου**. Οι βαρύτητα και των δύο αυτών τάξεων είναι εξαιρετικής αξίας, το διαπιστώσαμε και με το Στάδιο του καθρέφτη.

¹⁹⁴ Aparicio (S.), *Les psychoses dans la psychanalyse freudienne (De la forclusion et du Nom-du-Père)* Thèse pour le Doctorat de Troisième Cycle, Université de Paris VIII (Saint Denis), Département de psychanalyse, 1985.

¹⁹⁵ Freud (S.), (1923) και (1924), “L’organisation génitale infantile”, και “La disparition du complexe d’Oedipe”, στο *La vie sexuelle*, Puf, Paris, 1992, σελ 113-122.

Είναι μέσα από το **φαντασιακό**, που ο φαλλός αποκτά την πρωτοκαθεδρία του. Μέσα από το φαντασιακό, το παιδί εισάγεται στο σύμπλεγμα του ευνουχισμού και παράλληλα υφίσταται και η **συμβολική διάσταση του φαλλού** ως σημαίνον, δηλαδή αυτού που όπως έχουμε ήδη αναφέρει, συμβολίζει την επιθυμία της μητέρας.

3.1.β Ο αποκλεισμός του Ονόματος-του-Πατέρα

Ο Lacan, σημειώνει ο J.Dor,¹⁹⁶ χρησιμοποιεί τον όρο «Αποκλεισμό» για να δώσει έμφαση στην κατάργηση του ιδιαίτερου σημαίνοντος του Ονόματος-του-Πατέρα το οποίο αντικαθιστά το σημαίνον της επιθυμίας της μητέρας.

Αρχικά επεξεργάζεται στο Σεμινάριο του *Οι ψυχώσεις*, την φροϋδική περίπτωση του Προέδρου Schreber. Σε αυτήν την περίπτωση θα επανέλθει και αργότερα, το 1957 στο γράπτό του «Από μια προκαταρκτική ερώτηση για κάθε δυνατή αντιμετώπιση της ψύχωσης»¹⁹⁷. Η κατάλυση του σημαίνοντος του Ονόματος-του-Πατέρα, είναι η ουσιαστικότερη συνθήκη για την δημιουργία της ψύχωσης.

Όπως ήδη αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, στο οποίο ασχολούμαστε με την «Λειτουργία του Πατέρα», η αρχική φροϋδική αντίληψη του Αποκλεισμού ήταν κυρίως υποταγμένη στην ιδέα μιας «Απόρριψης»¹⁹⁸ από την συμβολική τάξη. Η λακανική προσέγγιση του «Αποκλεισμού»¹⁹⁹ παραπέμπει κυρίως στην ιδέα του μη ερχομού της στην **συμβολική τάξη**²⁰⁰ Ο Izcovich²⁰¹ παρουσιάζει την διαφορά μεταξύ **Απόθησης** και **Αποκλεισμού** με ξεκάθαρο τρόπο, όταν λέει ότι στη μεν Απόθηση, το σημαίνον μπορεί να μην είναι πάνω στην σημαίνουσα αλυσίδα, αλλά μπορεί εν δυνάμει, κάποια στιγμή, να έλθει. Αντίθετα στον Αποκλεισμό υπάρχει μια τρύπα.

Είναι μόνον όταν το σημαίνον του Ονόματος – του – Πατέρα έχει απορριφθεί, που η **πρωταρχική απόθηση** είναι αποτυχημένη, και αυτό ακυρώνει, την ενθρόνιση της Πατρικής μεταφοράς. Χωρίς την επίτευξη αυτής της διαδικασίας, η πρόσβαση στο συμβολικό διακυβεύεται σοβαρά για το παιδί. Με τέτοιες συνθήκες οποιαδήποτε νέα τάξη επιθυμίας, του είναι φραγμένη. **Το παιδί μένει καθηλωμένο μέσα στην αρχαϊκή σχέση με την μητέρα**, συνεχίζει να είναι το μοναδικό και αποκλειστικό αντικείμενο της επιθυμίας της, δηλαδή ο φαλλός της. Το να επικαλούμεθα τον αποκλεισμό του Ονόματος-του-Πατέρα ως διαδικασία που οδηγεί στην **ψύχωση** είναι σαν να υπογραμμίζουμε την αδυναμία του παιδιού να αναφέρεται

¹⁹⁶ Dor (J.), *Le Père et sa fonction en psychanalyse*, Eres, Point Hors Ligne, Paris, 2008, σελ 94.

¹⁹⁷ Lacan (J.), (1958) «D'une question préliminaire a tout traitement possible de la psychose» στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966 σελ. 531-583.

¹⁹⁸ «rejet».

¹⁹⁹ «Verwerfung».

²⁰⁰ Dor (J.), *Le Père et sa fonction en psychanalyse*, Eres, Point Hors Ligne, Paris, 2008.

²⁰¹ Izcovich (L.), «Πατρική μεταφορά», από το Σεμινάριο του Φόρουμ του Λακανικού πεδίου της Αθήνας, 23 Μαρτίου 2003, στα *Τετράδια Κλινική και Δομή*, σελ.32.

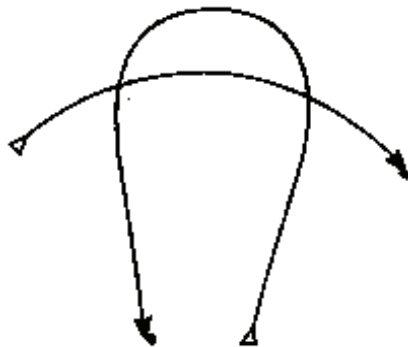
στον συμβολικό Πατέρα. Συνεπώς το να λέμε ότι το Όνομα-του-Πατέρα έχει αποκλεισθεί είναι σαν να λέμε ότι ο πραγματικός Πατέρας δεν κατάφερε να μπει στην θέση του ως Συμβολικός.

3.1.γ Το χάσμα μεταξύ των σημαίνοντων

Από το 1958 με την «Κατεύθυνση της θεραπείας.....» ο Lacan εκφράζει την αντίληψή του για το ασυνείδητο ως κάτι που έχει την δομή της γλώσσας²⁰². Αναφέραμε ήδη²⁰³ ότι «ένα σημαίνον εκπροσωπεί ένα υποκείμενο για ένα άλλο σημαίνον»²⁰⁴, δηλαδή ότι ένα σημαίνον Σ2, το οποίο εκπροσωπεί την γνώση που έρχεται από τον τόπο του Άλλου έρχεται να δώσει νόημα στο πρώτο σημαίνον Σ1, το οποίο εκπροσωπεί το υποκείμενο. Δηλαδή ένα σημαίνον αποκτά νόημα, μόνον από την στιγμή που παραπέμπει σε ένα άλλο. Όμως, υπογραμμίζει ο Maleval²⁰⁵, **δομικά υπάρχει ένα χάσμα** μεταξύ του πρώτου Σ1 και του δεύτερου Σ2 σημαίνοντος και αυτό γιατί ο Άλλος είναι ελλειμματικός. Είναι αδύνατο να καλύψει με τα σημαίνοντά του ολόκληρη την αλήθεια του υποκειμένου. Έτσι, ποτέ το υποκείμενο δεν θα κατορθώσει να συμβολοποιηθεί ολοκληρωτικά. Κάποιο σημαινόμενο δεν μπορεί να αντιπροσωπευτεί από ένα σημαίνον.

3.1.δ Το «σημείο διαρραφής»²⁰⁶

Υπάρχει μια ροή σημαίνοντων και σημειομένων τα οποία θα μπορούσαμε να πούμε γλιστρούν και μαζί τους γλιστρά και η σημασία, μέχρι που κάποιο σημαίνον κάνει μια τομή στην σημαίνουσα αλυσίδα :



ΤΟ «ΣΗΜΕΙΟ ΔΙΑΡΡΑΦΗΣ»

²⁰² Lacan (J.), (1958), "La direction de la cure et les principes de son pouvoir" στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ. 585-645.

²⁰³ Στο πρώτο κεφάλαιο όπου επεξεργαζόμαστε «Ο Άλλος, ως τόπος των σημαίνοντων».

²⁰⁴ Lacan (J.), (1964), *Le Séminaire, Livre XI, Les quatre concepts fondamentaux*, Seuil, Paris, 1973, σελ. 188.

²⁰⁵ Maleval (J.-Cl.), *La forclusion du Nom-du-Père*, Seuil, Paris, 2000, σελ.94.

²⁰⁶ «point de capiton».

Τα σημαίνοντα έρχονται από τον τόπο του Άλλου και πιο συγκεκριμένα του μητρικού Άλλου. Το παιδάκι προφέρει διάφορες λεξούλες χωρίς νόημα. Με αυτή, η τομή σταματά για λίγο το «ατέρμονο γλίστρημα της σημασίας»²⁰⁷. Αυτή η τομή είναι σαν να «ράβει» σε δύο σημεία την σημαίνουσα αλυσίδα, σαν να την στερεώνει. Με ένα του σημαίνον, ο Άλλος, δίνει νόημα σε κάποια λεξούλα του παιδιού. Από εκεί και μετά η σημασία αυτή «σταθεροποιείται». Από εκεί προέρχεται και η έκφραση του Lacan : «σημείο διαρραφής». Η νοηματοδότηση δηλαδή πραγματοποιείται πάντα εκ των υστέρων. Έτσι δημιουργείται μια ολόκληρη αλυσίδα σημαινόντων του Άλλου.

Στην περίπτωση της **ψύχωσης**, όπου το **Όνομα-του-Πατέρα είναι αποκλεισμένο** και τα **σημαίνοντα** είναι σε ένα συνεχές «γλίστρημα», υπάρχει ριζική έλλειψη της Πατρικής μεταφοράς. Την θέση της θα πάρει μια **παραληρηματική μεταφορά** ή θα βρεθεί από το υποκείμενο κάποιος τρόπος «**αναπλήρωσής**» της.

Μοιάζει ότι δεν υπάρχει κάποιο ενδιάμεσο επίπεδο μεταξύ της εισόδου στο συμβολικό και της αποτυχίας της Πατρικής λειτουργίας. Η **ψύχωση είναι μια δομή** και από αυτό συνεπάγεται ότι δεν υπάρχει τρόπος να πραγματοποιηθεί κάποια αλλαγή : εάν κάποιος είναι νευρωτικός θα παραμείνει για όλη του την ζωή νευρωτικός και εάν πάλι είναι ψυχωτικός θα παραμείνει για πάντα ψυχωτικός. Υπάρχουν βέβαια άνθρωποι οι οποίοι μολονότι έχουν **ψυχωτική δομή**, αυτή **δεν είναι φαινομενολογικά προφανής** πριν την κλινική έκλυση της ψύχωσης και αυτό γιατί μπορεί να μην έχουμε εκδήλωση των φαινομένων που την χαρακτηρίζουν, όπως για παράδειγμα του παραληρήματος. Θα ασχοληθούμε με αυτές τις περιπτώσεις στο κεφάλαιο «Προσπάθειες Αυτό-Θεραπείας»

Ένας ακόμη σταθμός της προσέγγισης του Lacan, αναφορικά με την ψύχωση, είναι η επεξεργασία της ψυχικής λειτουργίας του υποκειμένου, δια μέσου του κόμβου των τριών πεδίων του Πραγματικού, του Φαντασιακού και του Συμβολικού.

3.2 Το ψυχωτικό υποκείμενο ως αντικείμενο της απόλαυσης

Στο «Πρώτο κεφάλαιο» της παρούσης εργασίας, αναφερθήκαμε στην «δημιουργία της επιθυμίας» ως απόρροια έλλειψης. Στο «Δεύτερο» υπογραμμίσαμε την αναγκαιότητα «παράιτησης από την απόλαυση» από την πλευρά του υποκειμένου για να μπορέσει να έχει πρόσβαση στην επιθυμία και στο λόγο. Στο παρόν κεφάλαιο επανερχόμαστε στην εξέταση της «**απόλαυσης**» αποβλέποντας να την διαλευκάνουμε για να αναδείξουμε τον τρόπο με τον οποίο το **ψυχωτικό υποκείμενο**, μη όντας προστατευμένο από την Πατρική μεταφορά, γίνεται αντικείμενο της.

²⁰⁷ Lacan (J.), (1960), «Subversion du sujet et dialectique du désir dans l'inconscient freudien »στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1973, σελ. 805.

Ο Lacan μέσα στην παρουσίαση του, των «απομνημονευμάτων του Προέδρου Schreber», δίνει τον ορισμό της παράνοιας ως «μια ταύτιση με την **απόλαυση στον τόπο του Άλλου** ως τέτοιου»²⁰⁸. Εμβαθύνει την επεξεργασία της έννοιας της απόλαυσης το 1959-60, στο σεμινάριο του *Η ηθική της ψυχανάλυσης*²⁰⁹. Η Fallahian²¹⁰ αναφέρει ότι η «απόλαυση» έχει μια αναπτυσσόμενη αξία μέσα στο έργο του Lacan : Η **ψύχωση** από την δεκαετία του 1960 και μετά θα χαρακτηρίζεται όχι μόνον από την αποδιοργάνωση του σημαίνοντος αλλά και από την κυρίευση από κατακλυσμιαία απόλαυση.

3.2.1 Σκιαγράφηση της “απόλαυσης” από τον Freud

Η **ευχαρίστηση** και η **απόλαυση** δεν είναι της ίδιας τάξης. Ο Freud δεν χρησιμοποιεί τον όρο «απόλαυση» παρά με την καθομιλουμένη έννοια, αλλά την σκιαγραφεί και την επεξεργάζεται στα κείμενα του : «Πέραν της αρχής της ευχαρίστησης»²¹¹ και στην *Μεταψυχολογία*²¹². Η ευχαρίστηση²¹³ κατά τον Freud διαφαίνεται ως **ένας φραγμός στην απόλαυση**. Χρησιμοποιεί όμως μια άλλη λέξη -την λέξη «genuss»- όταν θέλει να υπογραμμίσει ότι μια ευχαρίστηση **είναι τόσο ακραία και φτάνει μέχρι την οδύνη**. Την τοποθετεί δηλαδή **πέραν της αρχής της ευχαρίστησης**. Αποδεικνύει ότι ο άνθρωπος μπορεί να αποζητά την οδύνη ως μέσον ευχαρίστησης. Αναφέρεται σε κάποια επαναληπτικά φαινόμενα τα οποία αφορούν την **ενόρμηση θανάτου** και τα οποία ακριβώς εκδηλώνονται ως ευχαρίστηση μέσα στην οδύνη. Ο Valas²¹⁴ αναφέρει ότι ο Freud επεξεργάζεται το θέμα της «απόλαυσης» κυρίως στην περίπτωση του «Ανθρώπου με τα ποντίκια»²¹⁵. Αναφέρει ότι οι ενορμήσεις αναζητούν πάντα εύκολους δρόμους για να ικανοποιηθούν. Η ικανοποίηση των ενορμήσεων αυτοσυντήρησης μας δείχνει τον τρόπο με τον οποίο μια ανάγκη μπορεί να ικανοποιηθεί και να μετατραπεί σε ευχαρίστηση εξ αιτίας της ανακούφισης. Ο Freud επεξεργάζεται τα όρια της ευχαρίστησης. Πέραν αυτών των ορίων ξεκινά η απόλαυση μέσα σε μια αμφίβολη σχέση μεταξύ ευχαρίστησης και οδύνης. Στην περίπτωση του «Ανθρώπου με τα ποντίκια» ο Freud αναφέρεται στην σεξουαλική απόλαυση ως μια ακραία ευχαρίστηση, την θεωρεί μια υπερ-

²⁰⁸ Lacan (J.), (1986), “Présentation des Mémoires du président Schreber en traduction française” στο *Ornicar ?*, Navarin, σελ. 5-9.

²⁰⁹ Lacan (J.) (1959-1960), *Le séminaire livre VII, L'éthique de la psychanalyse*, Seuil, Paris, 1986.

²¹⁰ Fallahian (C.), *La psychose selon Lacan : Evolution d'un concept*, L'Harmattan, Paris, 2005, σελ.48.

²¹¹ Freud (S.), (1920), «Au-delà du principe de plaisir » στο *Essais de psychanalyse*, Petite Bibliothèque Payot, Paris, 1990.

²¹² Freud (S.), (1915), *Métapsychologie*, Folio, Essais, Paris, 1915.

²¹³ “Lust”.

²¹⁴ Valas (P.), *Les di(t)mensions de la jouissance*, Scripta, Eres, σελ. 27-40.

²¹⁵ Freud (S.), (1909) “L' homme aux rats” στο *Cinq psychanalyses*, Paris, PUF, σελ 198-261, 1988.

βολή, σε σχέση με την ευχαρίστηση. Στο «Πέραν της αρχής της ευχαρίστησης»²¹⁶ συγκεκριμενοποιεί ότι, μερικές φορές οι οδυνηρές εντυπώσεις μπορούν να είναι πηγή απόλαυσης, Ο πόνος, δηλαδή και η δυσαρέσκεια μπορούν να είναι πηγή μιας ευχαρίστησης, απόρροια μαζοχιστικών τάσεων²¹⁷.

Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν ότι μέσα στην επεξεργασία την **ενόρμησης του θανάτου** που πραγματοποιεί ο Freud, υπάρχει μια προσέγγιση της απόλαυσης, της οποίας σκιαγραφεί τα όρια πέραν της αρχής της ευχαρίστησης. Εξηγεί ότι τα ένστικτα θανάτου μπορούν να γίνουν εμπόδιο στην αρχή της ευχαρίστησης όταν εκφράζονται ως επαναλαμβανόμενα φαινόμενα τα οποία δημιουργούν ευχαρίστηση μέσα στην οδύνη. Αυτό οδηγεί τον Freud στο να καταλήξει στην ύπαρξη ενός πρωτογενούς μαζοχισμού²¹⁸.

Σε ένα πρώτο χρόνο ο Lacan χρησιμοποιεί την έννοια της **απόλαυσης** όπως ο Freud. Όπως αναφέραμε ήδη, στο «Δεύτερο Κεφάλαιο», η **επιθυμία** είναι απόρροια του **Νόμου της απαγόρευσης της αιμομιξίας**, ενσκήπτει δηλαδή από την απαγόρευση της απόλαυσης. Εξ αιτίας αυτής της απαγόρευσης, το ανθρώπινο ον, κατορθώνει να χρησιμοποιεί το λόγο.

3.2.2 Η αντίληψη της “απόλαυσης” στον Lacan

Ο Lacan αυτή την περίοδο πιστεύει ότι όλα είναι σημαίνον μέσα στην αναλυτική διαδικασία και κατ' επέκταση το υποκείμενο μπορεί να βρει την πληρότητα του «είναι» του εάν συμφιλιωθεί με την αναγνώριση της επιθυμίας του. Πιστεύει ότι αυτή σχετίζεται με τους νόμους της ομιλίας.²¹⁹ Μέσα από τον προσδιορισμό του σημαίνοντος που κάνει ο Lacan²²⁰ υπογραμμίζει ότι το **υποκείμενο είναι διαιρεμένο** και κατ' επέκταση η **επιθυμία** του βρίσκεται μέσα στην **μετωνυμία** της σημαίνουσας αλυσίδας. Ως εκ τούτου, το ίδιο το υποκείμενο δεν είναι σε θέση να την αναγνωρίσει. Ο Lacan οδηγείται στο να τοποθετήσει την επιθυμία στα πλαίσια της πρωτοκαθεδρίας του φαλλού : ο φαλλός είναι ένα κεντρικό αντικείμενο αναφορικά με την επιθυμία. Στο «Δεύτερο κεφάλαιο» μας, αναφερθήκαμε στο **φαλλό** ως το ελλείπον αντικείμενο για την μητέρα. Μέσα από αυτόν το παιδί κατορθώνει να δώσει νόημα στα «πήγαινε-έλα» της. Με άλλα λόγια, ο φαλλός είναι το σημαινόμενο²²¹ της επιθυμίας της μητέρας. Πρόκειται για το φαντασιακό αντικείμενο του ευνουχισμού μέσα στην άρθρωση της επιθυμίας. Το σημαίνον όμως δεν επιτρέπει να ειπωθούν τα πάντα για την επι-

²¹⁶ Freud (S.), (1920), « Au-delà du principe de plaisir » στο *Essais de psychanalyse*, Paris, Payot, PBP, 1988.

²¹⁷ Freud (S.), (1924) “Le problème économique du masochisme” στο *Névrose, psychose et perversion*, Paris, PUF 1974, σελ. 286.

²¹⁸ Freud (S.), (1920), ό.π., σελ.89.

²¹⁹ «Parole».

²²⁰ Lacan (J.), (1957), “L’instance de la lettre dans l’inconscient” στα *Ecrits*, Paris, Seuil, 1966, 493-528.

²²¹ « Signifié ».

θυμία και αυτό διότι δεν είναι όλα σημαίνον για το υποκείμενο, υπάρχει και ένα υπόλοιπο. Αυτό το υπόλοιπο είναι αυτό το οποίο ο Lacan ονομάζει **απόλαυση**.

Ο Lacan δεν δανείζεται από τον Freud το όρο της απόλαυσης -τον οποίο, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, ο τελευταίος συνδέει με την υπερβολική ευχαρίστηση, με την οδύνη μέσα στην ευχαρίστηση- αλλά από την ορολογία της νομικής. Τον επεξεργάζεται μέσα στο Σεμινάριο του *Η ηθική της Ψυχανάλυσης*²²², το 1960, όπου εκεί επιβεβαιώνει την υπόθεσή του ότι η **απόλαυση συλλαμβάνεται από το σημαίνον**. Για να το αποδείξει κατασκευάζει ένα **αντικείμενο - κρίκο**²²³ – τον οποίο έχει ξαναχρησιμοποιήσει στο *Λειτουργία και πεδίο της ομιλίας*²²⁴ - ο οποίος σκιαγραφεί την ατέρμονη διαλεκτική «παρουσίας –απουσίας» του σημαίνοντος. Τοποθετεί στο κρίκο αυτό το σύστημα των συμβολικών και φαντασιακών αναπαραστάσεων του υποκειμένου. Στο μέσον, μέσα στην κεντρική τρύπα εγγράφει, το **Πράγμα**²²⁵, δηλαδή την απόλαυση, στο κέντρο των αναπαραστάσεων του υποκειμένου. Αυτό το κεντρικό εσωτερικό σημείο επικοινωνεί με το εξωτερικό. Με αυτό τον τρόπο κατανοούμε ότι η απόλαυση, κατέχει για τον Lacan, μια θέση «ενδο-έξω»²²⁶ για το υποκείμενο. Αντιλαμβάνεται δηλαδή την απόλαυση σαν αυτό που είναι το πιο ξένο αλλά και συγχρόνως το πιο ενδόμυχο του υποκειμένου, όντας εκτός σημαίνοντος, δηλαδή μέσα στο **πραγματικό**. Ξαναβρίσκουμε εδώ την φροϋδική επεξεργασία η οποία εντοπίζεται στο πεδίο της **ενόρμησης του θανάτου** πέραν της αρχής της ευχαρίστησης, στα σύνορα των «μνημονικών ιχνών»²²⁷ που εγκαθιδρύουν το ψυχικό εργαλείο. Ο εσωτερικός χώρος του **κρίκου** δηλαδή το Πράγμα, αναφέρει ο Valas²²⁸ είναι σε συνέχεια με το εξωτερικό, επιτρέπει στον Lacan να λύσει την δυσκολία που δεν κατάφερε να επιλύσει ο Freud και η οποία τον είχε οδηγήσει στο να διαχωρίσει τις **εσωτερικές εντάσεις** από τα **εξωτερικά αίτια** έντασης και ερεθίσματος. Κατά τον Lacan, δεν είναι πλέον απαραίτητο να κάνουμε την διαφοροποίηση μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού από το γεγονός του ότι οι **εντάσεις** οι οποίες είναι πάντα συνδεδεμένες με εκδηλώσεις του πραγματικού, πολύ συχνά εισβάλλουν με επώδυνο και τραυματικό τρόπο μέσα στο πεδίο του υποκειμένου. **Η απόλαυση λοιπόν βιώνεται πάντα στο επίπεδο του σώματος**²²⁹ και, μολονότι παραμένει ανείπωτη και απερίγραφτη, μπορεί εντούτοις να περικυκλωθεί από το λεκτικό εργαλείο μέσα από την ομιλία και το γραπτό, δηλαδή μέσα

²²² Lacan (J.), (1959-1960), Le séminaire livre VII, *L'éthique de la psychanalyse*, Seuil, Paris, 1986.

²²³ Μπορούμε να μεταφράσουμε το γαλλικό «tore» και ως «τόρο»

²²⁴ Lacan (J.), (1953), «Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse» στο *Ecrits*, Seuil, 1966, σελ. 237-322.

²²⁵ «Das Ding».

²²⁶ «Extime» Πρόκειται για ένα νεολογισμό που κατασκευάζει ο Lacan.

²²⁷ Στα οποία έχουμε ήδη αναφερθεί στο «Πρώτο κεφάλαιο».

²²⁸ Valas (P.), ό.π. (σημ.), σελ.45.

²²⁹ Valas (P.), ό.π., σελ.46.

από το λόγο²³⁰. Η παρουσίαση -με αυτό το αντικείμενο / κρίκο- της σχέσης του υποκειμένου με την απόλαυση, κάνει να διαφαίνεται η αντιδιαστολή μεταξύ από την μια, **της απόλαυσης** που είναι από την μεριά του Πράγματος, και από την άλλη, **της επιθυμίας** η οποία είναι για το υποκείμενο η επιθυμία του Άλλου.

Ο **Άλλος** ορίζεται ως ο τόπος του σημαίνοντος όπου η επιθυμία αρθρώνεται δια μέσου του Νόμου. Αυτός ο πρωταρχικός **Νόμος της απαγόρευσης της αιμομιξίας** είναι εξ ίσου σημαντικός με τους νόμους της γλώσσας. Εάν **η επιθυμία, υπόκειται στον Νόμο, μπορεί να εκληφθεί ως μια άμυνα του υποκειμένου μέσα στην σχέση του με την απόλαυση.**

Η έννοια του χαμένου αντικειμένου παίρνει έναν άλλο χαρακτήρα. Όπως αναφέραμε και στο «Δεύτερο κεφάλαιο» μας, το πρωταρχικό αντικείμενο ήταν και θα είναι για πάντα χαμένο για το υποκείμενο. Το σημαίνον δίνει εκ των υστέρων αυτήν την σημασία στην απώλεια. Με άλλα λόγια το πρωταρχικό αντικείμενο είναι μια δομική έλλειψη η οποία προηγείται της επιθυμίας. Αυτή η έλλειψη δεν αφορά την απώλεια ενός πραγματικού αντικειμένου το οποίο θα ήταν πηγή ικανοποίησης για το υποκείμενο. Πρόκειται για ένα αντικείμενο το οποίο υποκαθιστά το αντικείμενο αυτής της έλλειψης χωρίς να προσφέρει στο υποκείμενο την ιδανική ικανοποίηση. Το υποκείμενο παραμένει σε θέση νοσταλγού ενός αντικειμένου που είναι απ' αρχής χαμένο.

Όπως το αποδεικνύει αυτή η σχηματοποίηση, το **Πράγμα** έρχεται στη θέση του χαμένου για πάντα πρώτου αντικειμένου το οποίο το υποκείμενο, στην αναζήτηση του, ψάχνει να βρει μέσα από εμπειρίες ευχαρίστησης ή δυσαρέσκειας μέσω εγγραφών στο ασυνείδητο υπό την «μορφή μνημονικών ιχνών», τα οποία ο Lacan μεταφράζει ως σημαίνοντα. Στην θέση του απλησίαστου Πράγματος το υποκείμενο βρίσκει υποκατάστατα αντικείμενα τα οποία είναι αντικείμενα της φαντασίωσης.

Στην ουσία λοιπόν **το Πράγμα δεν υπάρχει παρά μόνο ως επίπτωση του σημαίνοντος στο πραγματικό**. Πρόκειται δηλαδή για μια σημαίνουσα κατασκευή. Ο Lacan προτείνει για την κατανόηση της έννοιας του Πράγματος, την μεταφορά του βάζου ως **σημαίνουσα δημιουργία**, τοποθετεί έτσι όρια, στο εσωτερικό άδειο του Πράγματος που προηγούμενα δεν υπήρχε. Αυτό σημαίνει ότι το πραγματικό είναι να το συλλάβουμε δια μέσου της γλώσσας και όχι απευθείας. Με άλλα λόγια, είναι ένα πραγματικό που έχει υφανθεί από το συμβολικό αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο Lacan το ονομάζει «είναι». Μέσα στο Σεμινάριο *Η Ηθική της ψυχανάλυσης*²³¹ το Πράγμα παρουσιάζεται αρχικά ως ο **προϊστορικός Άλλος**, ο Άλλος που είναι αδύνατο να ξεχαστεί. Για το παιδάκι είναι αρχικά η μητέρα. Ο πρωταρχικός νόμος της απαγόρευσης της αιμομιξίας την υποδεικνύουν σαν το πρώτο επιθυμητό αντικεί-

²³⁰ «Discours».

²³¹ Lacan (J.), (1959-1960), ό.π.

μενο. Η επιθυμία για την μητέρα είναι η θεμελιώδης επιθυμία έτσι την αρθρώνει ο Freud. Για να μπορέσει όμως να υπάρξει ο λόγος πρέπει να υπάρχει η απαγόρευση της μητέρας.

Εάν η μητέρα μπορούσε να ικανοποιήσει ολοκληρωτικά την επιθυμία του υποκειμένου, τα αιτήματα θα γινόντουσαν άχρηστα, ο λόγος θα καταλυόταν και η επιθυμία, η οποία καθορίζεται από το αίτημα, θα έσβηνε και το υποκείμενο ως ομιλόν, με την σειρά του θα εξαφανιζόταν. Η απαγόρευση της αιμομιξίας είναι κατεξοχήν συνθήκη της δυνατότητας του λόγου, αυτό είναι κάτι που η κλινική εμπειρία μας μαθαίνει. Είναι εξ αιτίας του ότι η μητέρα είναι σε έλλειμμα που δεν μπορεί να απαντήσει με ένα τρόπο ολοκληρωτικά ικανοποιητικό στα αιτήματα του υποκειμένου. Αυτός είναι ο λόγος που το κάνει να επιθυμήσει κάτι άλλο, το οποίο η ίδια η μητέρα δεν μπορεί να του προσφέρει.

Τελικά το Πράγμα ως πρώτο αντικείμενο επιθυμίας -που είναι πάνω από όλα αιμομικτικής επιθυμίας-, εάν ποτέ κατάφερνε να πραγματοποιηθεί ως επιθυμία, θα ήταν ένας τόπος θλίψης και δυστυχίας που θα έκανε το υποκείμενο να υποφέρει. Καθορίζεται από την γλωσσική δομή, ως τόπος κενός και φραγμένος για το υποκείμενο, από το σημαίνον το οποίο δίνει το στήριγμά του στο Νόμο. Το σημαίνον παρουσιάζει την έλλειψη του Πράγματος, ως θέση μιας έλλειψης,²³² ενός τίποτα που διαφυλάσσεται για να μπορεί να υπάρξει η επιθυμία.

Ο Valas αναφέρει²³³ ότι η απόλαυση είναι ενός άλλου πεδίου μολοντί είναι κατηγοριοποιημένη σε αυτό της ευχαρίστησης. Παρουσιάζεται ως κρυμμένη μέσα στο κεντρικό πεδίο του Πράγματος, κυκλωμένη από ένα φραγμό ο οποίος κάνει αδύνατη την πρόσβαση στο υποκείμενο. Η απόλαυση δεν είναι ευχαρίστηση, είναι βλαβερή, είναι κάτι κακό για το υποκείμενο γιατί ακολουθεί μια αρχή που έχει να κάνει με την κατάλυσή του. Αυτό μας το αποδεικνύει, για παράδειγμα ο Υστερικός ο οποίος την αποστρέφεται με αηδία, ο Ιδεοψυχαστικός ο οποίος δεν τολμά να πλησιάσει από φόβο μήπως και τον καταβροχθίσει, ο Διαστροφικός του οποίου η ευχαρίστηση είναι να κάνει το Άλλο να απολαύσει δηλαδή να υποφέρει. Μονάχα ο ψυχωτικός βουτάει μέσα στην απόλαυση. Αυτό μπορούμε να καταλάβουμε από την οδύνη που αισθάνεται στο σώμα του απέναντι στην οποία προσπαθεί να αμυνθεί πράγμα που δείχνει πόσο είναι αβάσταχτη για το υποκείμενο.

Ο Lacan ξεκινάει μέσα από το παράδοξο του πως είναι δυνατό το επιθυμόν υποκείμενο να αναζητά την απόλαυση αλλά εάν την πλησιάσει αυτό να ενέχει την διάλυση του, από την μια για βιολογικούς λόγους -καθότι το σώμα έχει μηχανισμούς ομοιόστασης οι οποίοι θέτουν ένα φυσικό όριο σε κάθε υπερβολή της απόλαυσης- και από την άλλη για δομικούς λόγους.

Ο Freud, αναφέρει ο Valas, κάνει την «αρχή της ευχαρίστης» ρυθμιστή της λειτουργίας του ψυχικού εργαλείου, με άλλα λόγια, πρόκειται για μια μεταφορά του μηχανισμού της ο-

²³² «Manqué à être ».

²³³ Valas (P.), ό.π., σελ.54.

μοιόστασης του ίδιου του σώματος. Ο Lacan αρθρώνει ότι ο Νόμος -ο οποίος εξαρτάται από την γλώσσα και ο οποίος ανεγείρεται πάνω στο νόμο της ευχαρίστησης- απαγορεύει την απόλαυση στο υποκείμενο. Δηλαδή ο Νόμος κατασκευάζει ένα εμπόδιο σχεδόν φυσικό του οποίου το αποτέλεσμα είναι ένα διαιρεμένο υποκείμενο το οποίο είναι εμποδισμένο ως προς την απόλαυση. Για τον Lacan η «αρχή της ευχαρίστησης» συνίσταται στο να μεταφέρει το υποκείμενο από σημαίνον σε σημαίνον για να κατορθώσει να φράξει κάθε υπέρβαση απόλαυσης.

Ο Lacan στο *Αντικείμενο της ψυχανάλυσης*²³⁴ λέει ότι δεν υπάρχει απόλαυση παρά μόνον στο σώμα, μόνον το σώμα μπορεί να απολαύσει. Μονάχα η ενόρμηση επιτρέπει στο υποκείμενο να φτάσει στην ικανοποίηση χωρίς να σταματήσει την λειτουργία του ψυχικού εργαλείου. Κατ' επέκταση μόνον ακολουθώντας τον Νόμο και όχι καταρρίπτοντας τον το υποκείμενο μπορεί να κατορθώσει να φτάσει σε μια όχι νοσηρή απόλαυση η οποία θα το ικανοποιήσει.

Μέσα στο «Η ανατροπή του υποκειμένου και η διαλεκτική της επιθυμίας στο φροϋδικό ασυνείδητο»²³⁵ ο Lacan αναφέρει ότι η απόλαυση είναι απαγορευμένη σε όποιον μιλά, αυτή εξ άλλου είναι και η απαραίτητη συνθήκη για να μιλήσει κάποιος. Συμπεραίνουμε ότι η απόλαυση δεν μπορεί να ειπωθεί παρά μόνον ανάμεσα στις γραμμές από το υποκείμενο του Νόμου, δηλαδή από το διαιρεμένο υποκείμενο μεταξύ της επιθυμίας που έρχεται από τον Άλλο και της απόλαυσης που είναι μέσα στο Πράγμα.

Ο Lacan οδηγείται στο να επεξεργαστεί την κατάσταση της απόλαυσης ανάλογα με διαφορετικές φόρμες που αναπτύσσονται από την απόλαυση του Άλλου ως αδύνατη και απαγορευμένη μέχρι την φαλλική απόλαυση συσχετισμένη με τον Νόμο του οποίου η επίπτωση πραγματοποιείται μέσα στον Οιδίποδα. Υπάρχει όμως ένα μέρος απόλαυσης το οποίο διαφεύγει του σημαίνοντος και το οποίο ο Lacan επεξεργάζεται ως μια υπερ-απόλαυση μέσα στο αντικείμενο «α». Αυτή η υπερ-απόλαυση μπορεί να γίνει κατανοητή με δύο διαφορετικούς τρόπους : από την μια, ότι δεν υπάρχει πλέον απόλαυση, ότι χάθηκε δεδομένου του σημαίνοντος , και από την άλλη ότι υπάρχει ένα υπόλοιπο από αυτήν την απόλαυση το οποίο διαφεύγει του σημαίνοντος υπό την μορφή του αντικειμένου «α».

Ο Lacan αποδίδει στο Πράγμα διάφορες μορφές, κυρίως αυτήν του σώματος μέσα στην ζωώδη διάσταση του με την διακύμανσή της απόλαυσης του. Πραγματοποιεί έναν ριζικό διαχωρισμό μεταξύ απόλαυσης που είναι μέσα στο Πράγμα και επιθυμίας που έρχεται από τον Άλλο. Πρόκειται εδώ για την υποκειμενικοποίηση του σώματος δηλαδή για την κυρίευση του από το σημαίνον το οποίο έχει σαν αποτέλεσμα την απονέκρωση της απόλαυσης, είτε

²³⁴ Lacan (J.), (27 avril 1966), Le séminaire livre XIII, *L'objet de la psychanalyse*, δεν έχει εκδοθεί.

²³⁵ Lacan (J.), (1960), «Subversion du sujet et dialectique du désir dans l'inconscient freudien» στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 793-827.

την ανεπανόρθωτη απώλεια της απόλαυσης στην οποία το υποκείμενο του Νόμου υποχρεούται να αποδεχθεί για να υπάρχει μέσα στο λόγο ως επιθυμών²³⁶. Τελικά το ασυνειδήτο δομημένο ως γλώσσα είναι ένα χάσμα το οποίο ανοίγεται και ξανακλείνει ανάλογα με την χρονική ανάλυση της διαχρονικής εξέλιξης του λόγου του υποκειμένου. Το υποκείμενο ως διαιρεμένο από το σημαίνον μεταξύ της διατύπωσης και αυτού που διατυπώνεται, ορίζεται ως σχισμή, ως χάσμα του ασυνειδήτου. Η απόλαυση είναι το πραγματικό του «είναι» το οποίο μπορεί να χαρακτηριστεί ως αυτή η διαταραγμένη σχέση του υποκειμένου με το ίδιο του το σώμα σε τέτοιο σημείο που ο άνθρωπος χρωματίζει με την απόλαυση όλες του τις πρωταρχικές ανάγκες.

Ο Valas υπογραμμίζει²³⁷ ότι το πραγματικό των απαρχών δεν αποκτά νόημα και εκ των υστέρων και αυτό χάριν της γλωσσικής δομής. Πρόκειται για ένα πραγματικό που είναι αδύνατο να ειπωθεί. Οι απαντήσεις που δίνει η ψυχανάλυση είναι με βάση για παράδειγμα **τους μύθους** όπως του *Τοτέμ και Ταμπού* και του Οιδίποδα για τον Freud, ο μύθος του νευρωτικού για τον Lacan. **Η απόλαυση δεν αφορά παρά μόνον το σώμα** κατά τέτοιο τρόπο που να είναι ανείπωτη.

Σε όλο του το έργο ο Lacan αναφέρεται στο μύθο του *Τοτέμ και Ταμπού* και αυτό γιατί τον θεωρεί ως τον φροϋδικό μύθο της απόλαυσης και των Νόμων όπως της απαγόρευσης της αιμομιξίας, των νόμων της εξωγαμίας, το νόμο του υπερεγώ. Αυτός ο μύθος έρχεται να συμπληρώσει το Οιδιπόδειο μύθο ο οποίος είναι αυτός της επιθυμίας και του Νόμου²³⁸.

Για να διαφωτίσει το νόημα μιας υποθετικής πρωταρχικής απόλαυσης ο Lacan σχολιάζει τον μύθο του *Τοτέμ και Ταμπού*, τον οποίο εξετάσαμε στο «Δεύτερο Κεφάλαιο» μας, λέγοντας ότι ο Freud τοποθετεί στην απαρχή της ανθρωπότητας μια αρχέγονη ορδή της οποίας το αρσενικό-ηγέτης κρατούσε για τον εαυτό του την απόλαυση από όλες τις γυναίκες. Οι γυναίκες ήταν απαγορευμένες σε όλα τα άλλα αρσενικά της φυλής τα οποία ήταν οι ίδιοι του οι γιοι και αυτός ο τύραννος είχε εξουσία ζωής και θανάτου πάνω τους. Ήταν αδύνατο για τους γιούς να κλέψουν την οποιαδήποτε απόλαυση.

Στο φροϋδικό μύθο του *Τοτέμ και Ταμπού* όπως διαπιστώσαμε, η επιθυμία και η απόλαυση είναι μπερδεμένες στο επίπεδο του αρχηγού της αρχέγονης φυλής του οποίου τα καπρίτσια ήταν νόμοι για την φυλή του. Αυτός ο τύραννος αντιπροσωπεύει το καθαρό μυθικό υποκείμενο της απόλαυσης χωρίς περιορισμούς. Πρόκειται για μια φιγούρα του **Υπερεγώ** του οποίου οι προσταγές εκδηλώνονται με παράλογο τρόπο ως προς τις απαιτήσεις του Νό-

²³⁶ Valas (P.), ό.π., σελ.59.

²³⁷ Valas (P.), ό.π., σελ.61.

²³⁸ Βρίσκουμε αυτήν την επεξεργασία στο : Lacan (J.), (1969-1970), *Le Séminaire, Livre XVII, L'envers de la psychanalyse*, Seuil, Paris.

μου²³⁹. Καθότι η λειτουργία του Νόμου δεν είναι μόνον να απαγορεύει αλλά επίσης να θέτει και τα όρια τα οποία έχουν έναν ειρηνοποιό και ανακουφιστικό ρόλο.

Η **επιθυμία** δεν είναι ούτε επιταγή ούτε δικαίωμα στην απόλαυση, ανήκει σε μια άλλη διάσταση. Η επιθυμία πρέπει να κατακτηθεί και να αναγνωρισθεί από το υποκείμενο μέσα στην διαλεκτική της. Είναι αυτό που ο Lacan ονομάζει «Ανατροπή του υποκειμένου μέσα στην διαλεκτική της επιθυμίας». Αυτή η διαλεκτική πραγματοποιείται για τους γιούς, στο *Totém και Ταμπού* δίνοντας στην φονική πράξη τους, μια δομική αξία εισόδου στην ανθρωπότητα²⁴⁰. Η πράξη τους είναι τελικά το αντίθετο της αιμομικτικής επιθυμίας στην οποία έπρεπε να μην ενδώσουν. Πρόκειται μέσα σε αυτό το μύθο για μια ιστορική πραγματικότητα και όχι για μια υλική πραγματικότητα. Η πράξη των γιών αναδεικνύει τον θυσιασμένο τύραννο στο επίπεδο του πρωταρχικού πατέρα καθότι πρόκειται για τον νεκρό πατέρα ή με άλλα λόγια για τον συμβολικό πατέρα από τον οποίο προέρχεται ο Νόμος. Αυτός ο μύθος αναδεικνύει επίσης ότι ο συμβολικός πατέρας ήταν πάντοτε νεκρός, δεν μπορούμε να τον σκοτώσουμε και κανείς δεν μπορεί να τον ενσαρκώσει. Αυτόν τον πατέρα κάνει ο Lacan τον εγγυητή της για πάντα χαμένης απόλαυσης.²⁴¹ Ο Freud σημειώνει ότι οι γιοί έκαναν αυτό το βήμα ενανθρώπισης αντιστρέφοντας τον μίσος σε αγάπη για αυτόν που σκότωσαν²⁴². Καταναλώνοντας τον σε πλαίσια τοτεμικού γεύματος²⁴³ ταυτίζονται μαζί του και από εκεί πραγματοποιείται για τον Freud η πρώτη ταύτιση.²⁴⁴ Ο Lacan δηλώνει ότι πρόκειται, σε αυτό το τοτεμικό γεύμα, για την ενσωμάτωση της γλωσσικής δομής των θεμελιωδών *paroles* που συνιστούν την **πρωταρχική απώθηση**²⁴⁵ από όπου προέρχεται ο Νόμος. Υπογραμμίζει ότι το καταβροχθισμένο σώμα του πατέρα είναι αυτό που τους μένει από την απόλαυση του η οποία είναι να καταναλωθεί ως **αντικείμενο «α»**.²⁴⁶

²³⁹ Εάν για τον Freud, σημειώνει ο Valas στη σελίδα 62, είναι ο κληρονόμος του οιδιποδείου συμπλέγματος σαν ένα μέρος δυσνόητο και όχι ξεκάθαρο, για τον Lacan είναι ένα μέρος το οποίο δεν έγινε κατανοητό του Νόμου ο οποίος δεν μπορεί να ολοκληρωθεί πλήρως από το υποκείμενο και το οποίο του εκδηλώνεται με ένα παράδοξο τρόπο αισχρό και θηριώδη, σαν μια διάρρηξη, μια σχάση μέσα στο ολοκληρωμένο συμβολικό σύστημα του υποκειμένου.

²⁴⁰ Freud (S.), (1912-13), «...au commencement était l'acte» στο *Totem et Taboo*, Payot, PBP, Paris, σελ. 316.

²⁴¹ Lacan (J.), (1969-1970), Le Séminaire, Livre XVII, *L'envers de la psychanalyse*, Seuil, Paris, σελ. 143 : "L'équivalence en terme freudien est donc fait du père mort et de la jouissance, c'est lui qui La garde en réserve".

²⁴² Freud (S.), (1912-13), *Totem et Taboo*, P.B.P., Payot, Paris, 1992, σελ 298.

²⁴³ Ibid, σελ. 290.

²⁴⁴ Ibid, σελ. 289.

²⁴⁵ «Πρωταρχική απώθηση».

²⁴⁶ Αυτό που ο Lacan ονομάζει «απόλαυση» στον Freud είναι η «**πρωταρχική δυσαρέσκεια**» : στο Freud (S.), (1920), «Au-delà du principe de plaisir» στο *Essais de psychanalyse*, Petite Bibliothèque Payot, 1990, η οποία μέσα στο ασυνείδητο κατευθύνει το υποκείμενο.

Εάν ορίζουμε το υποκείμενο ως κάτι που καθορίζεται από το σημαίνον τότε θα πρέπει να το διαφοροποιήσουμε από το πρόσωπο ή το άτομο. Το παιδί για να μπορέσει να αποκτήσει την νομιμότητα της **επιθυμίας** του πρέπει κατά κάποιο τρόπο να ξανακάνει συμβολικά τη ίδια πράξη με αυτήν που οι γιοι μέσα στο *Τοτέμ και Ταμπού*. Είναι αυτό που πραγματοποιείται μέσα στην οιδιποδειακή διαδικασία, όπου η **Πατρική μεταφορά**²⁴⁷ αντικαθιστά **την μητρική επιθυμία** για να απαγορεύσει την απόλαυση στην μητέρα. **Η απαγόρευση της αιμομιξίας** απευθύνεται τόσο στο παιδί το οποίο δεν πρέπει να απολαύσει από την μητέρα αλλά και στην ίδια την μητέρα η οποία δεν πρέπει να πάρει το παιδί της ως αντικείμενο απόλαυσης. Είναι παραδόξως η αγάπη του παιδιού προς τον πατέρα που επιτρέπει την αποποίηση της μητρικής επιθυμίας.

3.2.3 Η μη ρύθμιση της απόλαυσης από το Όνομα-του-Πατέρα

Η απόλαυση του Άλλου είναι η πρωταρχική απόλαυση η οποία τοποθετείται ως μυθική²⁴⁸, πρόκειται για αυτήν που είναι μέσα στο Πράγμα. Δεν παίρνει νόημα παρά μόνον εκ των υστέρων της επίπτωσης του σημαίνοντος η οποία φράζει την πρόσβαση στο υποκείμενο όπως στο παράδειγμα του φροϋδικού μύθου του *Τοτέμ και Ταμπού*²⁴⁹, τον οποίο αναλύσαμε στο «Δεύτερο κεφάλαιο μας», όπου πρόκειται για την απόλαυση του μυθικού πατέρα της αρχέγονης ορδής.

Όταν η απόλαυση δεν είναι ρυθμιζόμενη από το Όνομα-του-Πατέρα δεν ρυθμίζεται δηλαδή από την φαλλική λειτουργία τότε, ούτε το υποκείμενο, ούτε ο Άλλος του σημαίνοντος δεν είναι «απαλλαγμένοι» από αυτήν την απόλαυση. Πρόκειται εδώ για μια απόλαυση η οποία βρίσκεται εδραιωμένη μέσα στο σώμα του υποκειμένου και το ταλαιπωρεί με υποχονδριακά και καταδιωκτικά φαινόμενα²⁵⁰. Το αντικείμενο δεν είναι αποχωρισμένο.

Το αντικείμενο για τον ψυχωτικό είναι το αντικείμενο της απόλαυσης. Το αντικείμενο αυτό για το ψυχωτικό υποκείμενο δεν είναι ένα αντικείμενο το οποίο είναι χαμένο, άπιαστο και απαγορευμένο για αυτό το λόγο το ψυχωτικό υποκείμενο είναι έρμαιο των αιμομικτικών του εννομήσεων. Δεν έχει δημιουργηθεί η έλλειψη από την οποία θα μπορούσε να απορρέει **η δημιουργία της επιθυμίας**. Δεν έχει πραγματοποιηθεί ο συμβολικός ευνουχισμός ως αποτέλεσμα της εγκαθίδρυσης του Ονόματος-του-Πατέρα. Το παιδί δεν χωρίζεται από το αιμομικτικό αντικείμενο, με αποτέλεσμα να παράγεται η **απαγορευμένη απόλαυση**. Δεν

²⁴⁷ «Πατρική μεταφορά».

²⁴⁸ Valas (P.) ό.π. σελ 58-59.

²⁴⁹ Freud (S.), (1912-1913), ό.π.

²⁵⁰ Maleval (J.-C.), (2005-2006), *Cours de psychopathologie : Les psychoses* στην ιστοσελίδα <http://docs.zetudiant.fr>

πραγματοποιείται το «άδειασμα» από την απόλαυση²⁵¹, με αποτέλεσμα στο επίπεδο του παιδιού και του σώματός του, η απόλαυση να είναι κατακλυσμική και βασανιστική. Το ψυχωτικό υποκείμενο μπορεί να χρησιμοποιεί τις λέξεις αλλά χωρίς χρησιμοποιεί το συμβολικό λόγο²⁵². Το παιδάκι δεν σταματά να είναι η προέκταση της μητέρας του την οποία πληρεί ολοκληρωτικά. Το **ανικανοποίητο** είναι κάτι το **δομικό** το οποίο γεννά και βάζει σε λειτουργία την επιθυμία του παιδιού που όμως στην περίπτωση του Ψυχωτικού υποκειμένου δεν πραγματοποιείται. Η απόλαυση την οποία θα αναλάμβανε ο συμβολικός ευνουχισμός, βρίσκεται τοποθετημένη στο σώμα του υποκειμένου. Δεν πρόκειται εδώ για **φαλλική απόλαυση** διότι δεν υπόκειται στο νόμο της απαγόρευσης και του ευνουχισμού. **Η γλώσσα δεν είναι «εργαλείο απόλαυσης»²⁵³**. Ο Maleval αναφέρει ότι η γλώσσα δεν ένα απλό εργαλείο για τον άνθρωπο αλλά κάτι παραπάνω, είναι «το άλλο του το σώμα»²⁵⁴ και είναι απαραίτητη για την **δόμηση της «απόλαυσής»** του. Η γλώσσα αναπτύσσει τις προεκτάσεις της όχι μόνο μέσα στο σώμα του υποκειμένου, αλλά και μέσα στις αισθήσεις του, (δεν πονούν οι γυναίκες όλων των λαών κατά την έμμηνο ρύση) και τις αντιλήψεις του (δεν προσανατολίζονται όλοι οι λαοί με τον ίδιο τρόπο). Για παράδειγμα για την κρίση μας, δεν είναι αρκετές από μόνες τους οι γνωστικές μας ικανότητες, είναι απαραίτητο το υποκείμενο να κάνει και κάποιες επιλογές. Για οποιαδήποτε μικρή ή μεγάλη απόφαση δεν αρκεί η ψυχρή λογική είναι απαραίτητη και η πηγαία κρίση μας. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο ο ηλεκτρονικός υπολογιστής και τα ρομπότ δεν μπορούν να μας υποκαταστήσουν. Όσα δεδομένα και να τους προσφέρουμε για εμάς είναι αδύνατο να υποκαταστήσουν τις δυνατότητες μας, οι οποίες είναι απόρροια της ουσίας της «απόλαυσης» με την ψυχαναλυτική έννοια. Το ψυχωτικό υποκείμενο όμως είναι στερημένο από την **φαλλική απόλαυση** την οποία θα ρύθμιζε το Όνομα-του-Πατέρα και το νόημα του Οιδίποδα και κατ' επέκταση είναι στερημένο από τη χρήση της γλώσσας με την συμβολική και την μεταφορική υπόσταση.

Συνοψίζοντας

Αυτό που μας απασχόλησε στο παρόν Κεφάλαιο είναι η Δομική προσέγγιση της ψύχωσης.

Αρχικά πραγματοποιήσαμε μια σύντομη **ιστορική αναδρομή** της πορείας του Freud και του Lacan αναφορικά με την ψύχωση. Στην συνέχεια επικεντρωθήκαμε στην διαλεύ-

²⁵¹ Maleval (J.-C.), (2005-2006), ό.π.

²⁵² Lacan (J.), (1960), « Subversion du sujet et dialectique du désir dans l'inconscient freudien » στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ. 821.

²⁵³ Lacan (J.) (1972-1973), *Le séminaire livre XX, Encore*, Seuil, Paris, 1975, σελ. 52.

²⁵⁴ Maleval (J.-C.), (2005-2006), ό.π.

κανση των όρων του «**Ονόματος-του-Πατέρα**» και του «**Αποκλεισμού**». Κρίναμε επίσης απαραίτητη την εξέταση των μηχανισμών της «**Απάρνησης**», την οποία ο Freud χρησιμοποιεί εξίσου στην Νεύρωση, την Διαστροφή και στην Ψύχωση, της «**Απόθησης**» την οποία χρησιμοποιεί κυρίως στην περίπτωση των Νευρώσεων μεταβίβασης. Τέλος επικεντρωθήκαμε στην μη διαφοροποίηση από το Freud των όρων της «**Απάρνησης**» και του «**Αποκλεισμού**» κυρίως αναφορικά με την ιδεοψυχαναγκαστική νεύρωση, και εμβαθύνουμε στην περίπτωση του «Ανθρώπου με του Λύκους». Μέσα από την επεξεργασία αυτών των εννοιών απορρέει το συμπέρασμα ότι η έννοια του «Αποκλεισμού» εγγράφεται όλο και περισσότερο σε ένα πεδίο ψυχωτικής προβληματικής

Οδηγηθήκαμε στην συνέχεια στην εξέταση της μη δυνατότητας δημιουργίας της «**Πατρικής μεταφοράς**» και κατ' επέκταση στην **δημιουργία της ψύχωσης**. Η επεξεργασία που πραγματοποιεί ο Lacan για να κατανοήσει το Οιδιπόδειο, και μέσα από εκεί την δημιουργία της ψύχωσης, περνά μέσα από τα πεδία του **Συμβολικού**, του **Πραγματικού** και του **Φαντασιακού**. Διαπιστώσουμε ότι ο «αποκλεισμός» του Ονόματος-του-Πατέρα οδηγεί στην αποτυχία της εισόδου του παιδιού στο συμβολικό με αποτέλεσμα την αδυναμία δημιουργίας οποιαδήποτε **επιθυμίας** και αυτό γιατί το παιδί μένει καθηλωμένο μέσα στην αρχαϊκή σχέση με την μητέρα και συνεχίζει να είναι το αποκλειστικό αντικείμενο της επιθυμίας της.

Στην ψύχωση δεν πραγματοποιείται η «διαρραφή» η οποία σταματά το «ατέρμονο γλίστρημα της σημασίας» και η οποία «σταθεροποιεί» την σημασία. Όταν το Όνομα-του-Πατέρα, είναι αποκλεισμένο, δηλαδή αποτυγχάνει να υποκαταστήσει το σημαίνον της μητρικής επιθυμίας, τότε τα σημαίνοντα παραμένουν σε ένα συνεχές «γλίστρημα». Την θέση του θα πάρει μια **παραληρηματική μεταφορά** ή κάποια μορφή «αναπλήρωσής».

Ολοκληρώσαμε την κατανόηση των επιπτώσεων της μη ύπαρξης της πατρικής λειτουργίας εστιάζοντας στην έννοια της «**απόλαυσης**». Σκιαγραφήσαμε αρχικά την έννοια της “απόλαυσης” από τον Freud, μολονότι δεν χρησιμοποιεί ο ίδιος τον όρο αυτό ως τέτοιο. Περάσαμε στην αντίληψη της “απόλαυσης” κατά τον Lacan και ολοκληρώσαμε την επεξεργασία μας εξετάζοντας την μη ρύθμιση της απόλαυσης από το Όνομα-του-Πατέρα.

Έχοντας ολοκληρώσει την εξέταση της **Ψύχωσης ως Δομής** θα ασχοληθούμε στο επόμενο κεφάλαιο με την **Κλινική προσέγγιση της**.

Τέταρτο Κεφάλαιο:

ΚΛΙΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΨΥΧΩΣΗΣ

Εισαγωγικά

Στο Κεφάλαιο που προηγήθηκε μας απασχόλησε η «Δομική προσέγγιση της ψύχωσης» : Όταν το υποκείμενο **ταυτίζεται** με το σημαίνον της μητρικής επιθυμίας, δηλαδή με τον φαλλό, **μπορεί να «παγιωθεί» εκεί και να «επιλέξει»** να αποκλείσει το Όνομα-του-Πατέρα και την φαλλική σημασία που απορρέει. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι απαραίτητα όταν κάνει αυτήν την «επιλογή» βγαίνει από το **πεδίο της γλώσσας**, διότι όπως αναφέραμε στο «Πρώτο κεφάλαιο», το οποίο είναι αφιερωμένο στις «Απαρχές του Υποκειμένου», το πρωταρχικό σημαίνον προέρχεται από την μητρική γλώσσα. Αποκλείοντας όμως την πατρική λειτουργία, αυτή η γλώσσα μένει χωρίς «**διοργανωτή**»²⁵⁵ και αυτό έχει ως επίπτωση την μη διαφοροποίηση μεταξύ λέξης και πράγματος²⁵⁶, δηλαδή την μη δημιουργία σχέσης μεταξύ σημαίνοντος και σημαινόμενου. Η εξέταση αυτών των φαινομένων που εμφανίζονται από τον αποκλεισμό του Όνομα-του-Πατέρα οδηγεί στην «Κλινική προσέγγιση της ψύχωσης» που είναι το αντικείμενο αυτού του Κεφαλαίου.

Η ένταξη ή μη στο συμβολικό είναι η συνθήκη η οποία διαφοροποιεί **δομικά** την ψύχωση από την νεύρωση. Στο παρόν κεφάλαιο θα μας απασχολήσει, καταρχήν ότι, για την έκλυση της ψύχωσης, ο **αποκλεισμός του Ονόματος-του-Πατέρα** είναι μια αναγκαία συνθήκη αλλά όχι αρκετή. Ο ίδιος ο Lacan, σημειώνει η Soler²⁵⁷, δεν χρησιμοποιεί την έκφραση «αίτιο»²⁵⁸ της ψύχωσης αναφορικά με τον αποκλεισμό του Ονόματος-του-Πατέρα αλλά, την έννοια «**κυριότερη συνθήκη**»²⁵⁹. Όπως θα δούμε, είναι απαραίτητη και μια δεύτερη συνθήκη. Χρειάζεται μια «**κακή συνάντηση**» μέσα στην ζωή του ψυχωτικού υποκειμένου, η συνάντηση με **Ένα πατέρα**, ο οποίος δεν έχει καμία αντιστοιχία στην συμβολική διάσταση του υποκειμένου και κατ' επέκταση δεν μπορεί να πάρει ρόλο εγγυητή. Αυτές οι δύο συνθήκες μπορούν να οδηγήσουν στην **έκλυση** της ψύχωσης.

Στη συνέχεια θα περάσουμε στην «Κλινική προσέγγιση της ψύχωσης». Εξετάζουμε τα κλινικά φαινόμενα τα οποία έρχονται ως «απάντηση» από την πλευρά του υποκειμένου. Αυτά τα φαινόμενα είναι οι **κλινικές εκδηλώσεις** της ψύχωσης ως επίπτωση της έλλειψης της

²⁵⁵ Grasser (F.), « Stabilisation dans la psychose » κείμενο που παρουσιάστηκε στην Χη Ημερίδα μελέτης του GRAPP, στην Μασσαλία, στο *Ornicar ? digital*, 1998.

²⁵⁶ Αυτήν την παρατήρηση την είχε κάνει ο Freud.

²⁵⁷ Soler (C.), *L'inconscient a ciel ouvert de la psychose*, Psychanalyse &, Presses Universitaires du Mirail, Toulouse, 2002, σελ. 202.

²⁵⁸ «Cause».

²⁵⁹ «Condition essentielle».

«φαλλικής σημασίας», όπως οι γλωσσικές διαταραχές, απόρροια της οποίας είναι η αδυνατότητα οργάνωσης των λέξεων μεταξύ τους και η **κατανόηση της σημασίας**. Στα πλαίσια των διαταραχών αυτών θα αναφερθούμε στην **διακοπή της σημαίνουσας αλυσίδας**, στην **ψυχολογική παρείσφρηση του σημαίνοντος**, στους «νεολογισμούς», στις «στερεότυπες φράσεις» και στις «γλωσσολαλίες».

Τα σημαίνοντα λοιπόν γίνονται **αινιγματικά** για το ψυχωτικό υποκείμενο και το οδηγούν σε μια **αινιγματική εμπειρία κενού** η οποία είναι πολύ οδυνηρή. Για να καλυφθεί αυτό το κενό αναδύονται **φαινόμενα** τα οποία ο Lacan ονομάζει «**στοιχειώδη**». Αυτά είναι διαφόρων ειδών : όπως οι παραισθήσεις, οι ερμηνείες, οι μνημονικές αυταπάτες, οι διαταραχές της αντίληψης. Όλα είναι επιφορτισμένα με **προσωπικά νοήματα**. Ένα από τα σημαντικότερα στοιχειώδη φαινόμενα είναι το παραλήρημα, το οποίο ο Freud θεωρεί ως μια **προσπάθεια αυτό-ίασης**, ως μια **ανα-κατασκευή**. Θα αναφερθούμε επίσης στο **παραλήρημα του Προέδρου Schreber**. Θα ολοκληρώσουμε την κλινική εξέταση της ψύχωσης επεξεργαζόμενοι την παραίτηση και την αποτυχία της συμβολοποίησης του φαντασιακού.

1 Η έκλυση της ψύχωσης

Το σημαίνον, όπως αναφέραμε στο «Πρώτο κεφάλαιο», στο οποίο ασχολούμεθα με τις «Απαρχές του υποκειμένου», ήταν ήδη εκεί, στον **τόπο του Άλλου**, πριν την γέννηση. Τα πρώτα σημαίνοντα **απαρτίζουν** την αρχικά ανώνυμη γλώσσα για το υποκείμενο η οποία μεταμορφώνεται λίγο – λίγο, στον ίδιο του το **λόγο**.

Αυτό είναι το σημείο, το οποίο κάνει το ψυχωτικό υποκείμενο να βρίσκεται σε μεγάλη δυσκολία, καθότι δεν κατορθώνει να θεμελιώσει τα **σημαίνοντα του Άλλου** σε δικό του **λόγο**. Τότε, αυτό που δεν έχει προκύψει στον λόγο και το οποίο έχει παραμείνει εκτός συμβολοποίησης, απορρίπτεται και στην συνέχεια επιστρέφει παίρνοντας έναν άλλο δρόμο. Μπροστά σε αυτήν την επιστροφή «το υποκείμενο βρίσκεται εντελώς άοπλο»²⁶⁰ διότι δεν καταφέρνει να πραγματοποιήσει κανενός είδους νευρωτικό συμβιβασμό, ο οποίος θα ήταν ένα αποτέλεσμα συμβολοποίησης.

Τα διάφορα **γεγονότα** που μπορεί να προκύψουν στην ζωή ενός υποκειμένου μοιάζουν ετερόκλητα μεταξύ τους. Η ψύχωση εκλύεται όταν έρχεται για το υποκείμενο μια **νέα σημασία**, την οποία δεν καταλαβαίνει, και η οποία είναι ασυμβίβαστη με το εγώ του. Αυτή η σημασία έρχεται με την μορφή κάποιου «**συμβάντος**» το οποίο κατά κάποιο τρόπο το επερωτά για τον **ευνουχισμό του**. Τέτοια συμβάντα για παράδειγμα μπορεί να είναι η γέννηση ενός παιδιού, η ανάληψη ενός αξιώματος, μια σημαντική απόφαση ή ευθύνη και άλλα. Όταν

²⁶⁰ Lacan (J.), (1955-1956), Le Séminaire, Livre III *Les psychoses*, Seuil, Paris, 1981, σελ. 100.

το εγώ είναι δομικά αδύναμο για να αμυνθεί, απέναντι σε κάτι που του είναι άγνωστο, όταν δηλαδή δεν μπορεί να ανταπεξέλθει αναφορικά με την σημασία του ευνουχισμού, έρχεται το **πραγματικό** στον **τόπο και στην θέση του Άλλου** και επιφορτίζεται με το να δώσει αυτήν απάντηση.

1.1 Η συνάντηση με «Ένα-Πατέρα»

Στο Δεύτερο κεφάλαιο αυτής της εργασίας αναφερθήκαμε στον συμβολικό Πατέρα ο οποίος είναι ο νεκρός πατέρας. Όταν αναφέρεται ο Lacan στον **«Ένα-Πατέρα»** εννοεί αυτόν που είναι **συμβολικός**. Είναι αυτός στον οποίο κάθε πατέρας αναφέρεται. Είναι ο Ένας και μοναδικός. Είναι πίσω και πάνω από όλους τους πατεράδες. Είναι, θα λέγαμε κάτι σαν Θεός. Αυτός είναι το αρχέγονο, το πρωταρχικό θεμέλιο. Ο Maleval αναφέρει²⁶¹ ότι το Όνομα-του-Πατέρα αποτελεί αυτό από το οποίο εισάγεται η λειτουργία της ονομάτισης, είναι αυτό που δίνει το στίγμα σε αυτά που προηγούνται στην σειρά, αυτό που συνδέει την δομή του υποκειμένου. Αυτός ο **«Ένας-Πατέρας»** είναι αυτός που αποτελεί την εξαίρεση.

Ο Lacan πιστεύει ότι «για την **έκλυση** της ψύχωσης, αρκεί το Όνομα-του-Πατέρα, [το οποίο είναι], αποκλεισμένο²⁶², δηλαδή που δεν έχει έλθει ποτέ στην θέση του Άλλου, να κληθεί εκεί σε συμβολική αντιπαράθεση με το υποκείμενο»²⁶³. Η έκλυση της ψύχωσης προκαλείται λοιπόν από την συνάντηση με «Έναν-Πατέρα», ο οποίος έχει καθαρά **συμβολική λειτουργία** και ο οποίος υπεισέρχεται ως ένας τρίτος στο συμμετρικό φαντασιακό ζευγάρι «α» (εγώ) --- «α'» (αντικείμενο)²⁶⁴. Όμως η παρέμβαση του τρίτου προκαλεί την **ανάδυση του κενού που υπάρχει από την έλλειψη συμβολοποίησης** εξ αιτίας της έλλειψης της Πατρικής μεταφοράς. Το κάλεσμα από το υποκείμενο για ένα σημαίνον, το σημαίνον του Ονόματος-του-Πατέρα, το οποίο θα εξηγούσε, απουσιάζει γιατί έχει αποκλεισθεί. Έτσι δεν υπάρχει κάποια αντιστοίχιση του Ενός Πατέρα με την συμβολική διάσταση του υποκειμένου, που θα έπαιρνε ρόλο εγγυητή. Το υποκείμενο αποσταθεροποιείται μπροστά στο κενό που έχει δημιουργηθεί από την απουσία του **θεμελιώδους σημαίνοντος** και αναγκάζεται να **δημιουργήσει μια απάντηση** δια μέσου του φαντασιακού δηλαδή να δημιουργήσει το παραλήρημα.

²⁶¹ Maleval (J.-C.) *La forclusion du Nom-du-Père, Le concept et sa clinique*, Seuil, Paris, 2000, σελ. 114-119.

²⁶² «Verworfen».

²⁶³ Lacan (J.), (1958), «D'une question préliminaire a tout traitement possible de la psychose» στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ.531-583. Στην μετάφραση βοηθηθήκαμε από την μετάφραση των Α. Πόρου, Δ. Βάγια και Χ. Ιωακειμίδη στο «Έντυπο της Σχολής Ψυχανάλυσης των Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου Γαλλίας», σελ. 83.

²⁶⁴ Αναφερθήκαμε σε αυτό το φαντασιακό ζεύγος στο Στάδιο του καθρέφτη, στο Πρώτο κεφάλαιο : «Οι **απαρχές** του Υποκειμένου».

Στη συνέχεια θα μας απασχολήσουν τα φαινόμενα που έρχονται ως απάντηση από την μεριά του υποκειμένου, οι κλινικές εκδηλώσεις της ψύχωσης που είναι η επίπτωση της έλλειψης της φαλλικής σημασίας.

2 Οι επιπτώσεις της έλλειψης της «φαλλικής σημασίας»

Με την έλευση αυτής της κακής συνάντησης, το ψυχωτικό υποκείμενο έρχεται όπως αναφέραμε, **αντιμέτωπο με το κενό**, με το άδειο, με την «τρύπα στο συμβολικό», δηλαδή με την μη συμβολοποίηση. Αρχίζει τότε να προσπαθεί να γεμίσει αυτό το «κενό» «απαντώντας» μέσα από **κάποιες εκδηλώσεις**, μέσα από κάποια **«φαινόμενα»**.

Οι **διαταραχές στη γλώσσα**, όπως για παράδειγμα, η διακοπή της σημαίνουσας αλυσίδας, η ψυχολογική παρείσφρηση του σημαίνοντος, οι νεολογισμοί, οι «στερεότυπες φράσεις» και οι «γλωσσολαλίες», είναι όλες απόρροια της **έλλειψης της φαλλικής σημασίας** δηλαδή της μη σταθερότητας του σημαίνοντος με το σημαίνον, δια μέσου των «σημείων διαρραφής». Το αποτέλεσμα είναι η καταστροφή της σημασίας.

Κατά τον Lacan για να υπάρξει παρουσία του υποκειμένου στη γλώσσα πρέπει να πραγματοποιηθεί η διαμεσολάβηση της **φαλλικής σημασίας**²⁶⁵. Για να προκύψει μια σημασία, η εκπομπή, για παράδειγμα η μαγνητοφώνηση ενός σημαίνοντος υλικού δεν αρκεί. Πρέπει το υποκείμενο που ακούει ή που μιλάει, να βάλει και «κάτι από τον εαυτό του». Πρέπει να ερμηνεύσει με τον δικό του τρόπο. Η **σημασία μιας έκφρασης στέλνει σε μια άλλη**, για παράδειγμα, οι λέξεις που βρίσκονται στο λεξικό έχουν ανάγκη άλλων λέξεων για να επεξηγηθούν. Πρέπει λοιπόν το υποκείμενο να «αποφασίσει για τη σημασία». Η σημασία μιας πρότασης κάποιου που μιλά δίδεται μόλις αρθρώσει και την τελευταία του λέξη. **Δίδεται δηλαδή εκ των υστέρων**. Αυτό αφορά και τις λέξεις και τις φράσεις.

Όταν όμως η λειτουργία της φαλλικής σημασίας δεν πραγματοποιείται, εξ αιτίας του αποκλεισμού του Ονόματος-του-Πατέρα, βρισκόμαστε μπροστά σε μια **έλλειψη αναδρομικής απόδοσης της σημασίας**²⁶⁶. Το ψυχωτικό υποκείμενο βρίσκεται τότε **εκτός λόγου**, άρα και **εκτός κοινωνικού δεσμού**. Όταν η σημαίνουσα άρθρωση αποδιοργανώνεται, τα **συναισθήματα τα οποία είναι συνδεδεμένα μαζί τους, διαταράσσονται**. Διαταράσσεται δηλαδή η **δυνατότητα οργάνωσης των λέξεων μεταξύ τους και η κατανόηση της σημασίας των**

²⁶⁵ Maleval (J.-C.), (2005-2006), *Cours de psychopathologie: Les psychoses* στο <http://docs.zetudiant.fr>.

²⁶⁶ Maleval (J.-C.), (2009-2010), *Cours La psychose* στο <http://storage.canalblog.com>.

λέξεων από τις οποίες απαρτίζονται οι προτάσεις. Διαφαίνεται ότι η σημασία των προτάσεων παραμένει αναποφάσιστη και προβληματική.

Σαν αποτέλεσμα, το υποκείμενο μπορεί για παράδειγμα, να **σταματά απότομα** την ώρα που εκφέρει μια πρόταση, για κάποια δευτερόλεπτα ή λεπτά, και να συνεχίζει σε λίγο από εκεί που σταμάτησε, πάνω στο ίδιο θέμα ή αλλάζοντας το. Τα σημαίνοντα γίνονται **αινιγματικά** για αυτούς που τα ακούνε, αλλά κυρίως για το ίδιο το υποκείμενο για το οποίο αυτή η **αινιγματική εμπειρία** είναι πολύ οδυνηρή. Το ίδιο το υποκείμενο νιώθει να πλήττεται στην ίδια του την ύπαρξη, νιώθει να προσβάλλεται από συναισθηματική αδράνεια με αποτέλεσμα να μην μπορεί να συνεχίσει τις δραστηριότητές του με τον ίδιο τρόπο όπως πριν. Τότε, απέναντι σε αυτό το κενό αναδύονται **διάφορα φαινόμενα**.

3 Κλινικά ψυχωτικά φαινόμενα

Ο Lacan στο Σεμινάριο *Οι Ψυρώσεις*, αναπτύσσει την λειτουργία αυτών των φαινομένων, τα οποία ονομάζει «στοιχειώδη». Το υποκείμενο παράγει αυτά τα φαινόμενα ως απάντηση στο «κενό». Αναφέρει σχετικά, ότι δεν πρόκειται για κάποια ανάδυση της αλήθειας του υποκειμένου : «το υποκείμενο δεν βάζει καμία αλήθεια»²⁶⁷ αλλά για κάποια άμυνα. Αναφέρει ότι «αυτή η λειτουργία είναι η μόνη που συγκρατεί τότε το υποκείμενο στο επίπεδο του λόγου, ο οποίος απειλεί να του λείψει εξ ολοκλήρου, και να εξαφανιστεί».²⁶⁸ Είναι ο μόνος τρόπος για να παραμείνει ο ψυχωτικός «δεμένος με την εξανθρωπισμένη διάσταση»²⁶⁹ την οποία τείνει να χάσει.

Ο Lacan προσεγγίζει λοιπόν την ψύχωση μέσα από την «τρύπα» που δημιουργείται στη συμβολική διάσταση. Μελετώντας την δομή που διέπει το συμβολικό, οδηγείται στην μελέτη των **γλωσσικών διαταραχών**. Θεωρεί ότι το πεδίο και οι λειτουργίες της γλώσσας αφορούν εξ ίσου την ψύχωση όσο και τη νεύρωση. Στην περίπτωση της νεύρωσης η γλωσσική δομή του συμπτώματος αναδεικνύεται δια μέσου της αποκωδικοποίησής του, ενώ στην περίπτωση της ψύχωσης πρόκειται για αυτό που εμφανίζεται μέσα από τα «φαινόμενα». Μέσα από αυτά τα φαινόμενα αποδεικνύονται λοιπόν, οι «σχέσεις του υποκειμένου με την γλωσσική δομή αλλά με ένα διαφορετικό τρόπο από αυτόν της νεύρωσης»²⁷⁰. Πρώτος ο Cleram-

²⁶⁷ Lacan (J.), (1955-1956), *Le Séminaire, Livre III Les psychoses*, Seuil, Paris, 1981, σελ 64.

²⁶⁸ Lacan (J.), (1955-1956), *ό.π.*, σελ 231. Η μετάφραση που χρησιμοποιούμε είναι από την Ελληνική έκδοση, επιμέλεια Β. Σκολίδη, σελ 233.

²⁶⁹ Lacan (J.), (1955-1956), *ό.π.* σελ 345.

²⁷⁰ Orhand (S.), «Variété clinique des phénomènes élémentaires de la psychose» στο *Mensuel*, Ecole de Psychanalyse des Forums du Champs lacanien, No 11, 2005, σελ. 44.

bault, ο οποίος ήταν δάσκαλος του Lacan, έδωσε αξία αναφορικά με την ψύχωση, στην σχέση του υποκειμένου με το σημαίνον.²⁷¹

Ο Lacan στο διδακτορικό του²⁷² αναφέρει σχετικά με τα **στοιχειώδη φαινόμενα**, ότι είναι διαφόρων ειδών : όπως παραισθήσεις, ερμηνείες, μνημονικές αυταπάτες, διαταραχές της αντίληψης και άλλα. Τονίζει ότι στην πλειονότητα τους, σε ένα δεύτερο χρόνο, επιφορτίζονται με **προσωπικά νοήματα**²⁷³ τα οποία αποδεικνύουν την ρήξη συνέχειας με τις πρωθυστερες σκέψεις του υποκειμένου. Στο υποκείμενο επιβάλλονται βεβαιότητες των οποίων η σημασία τους είναι παντελώς **αινιγματική και αυτό γιατί κάθε στοιχειώδες φαινόμενο είναι απομονωμένο από κάθε διαλεκτική και αυτό γιατί εμφανίζεται μέσα στο απόλυτο άδαιο**²⁷⁴.

3.1 Γλωσσικές διαταραχές

Από την στιγμή της γέννησης μας βρισκόμαστε λοιπόν μέσα σε μια γλώσσα η οποία έχει κατασκευαστεί πριν από εμάς. Θέλοντας να βρισκόμαστε μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο και να επικοινωνούμε με τους άλλους ανθρώπους, είμαστε «υποχρεωμένοι» να μάθουμε να χρησιμοποιούμε και να συνεννοούμαστε δια μέσου αυτής της γλώσσας. Αυτή είναι που διαμορφώνει τον τρόπο με τον οποίο σκεπτόμαστε. Χρησιμοποιώντας την, «δαμάζουμε», σμιλεύουμε την επιθυμία μας και τα αιτήματα μας.

Για μια περίοδο, ο Lacan, θεωρεί τόσο σημαντική την παρουσία τους, που οδηγείται στο να τις θεωρεί απαραίτητες για την διάγνωση της ψύχωσης²⁷⁵.

Αναφορικά με το πώς ο ψυχωτικός χρησιμοποιεί τη γλώσσα ο Maleval²⁷⁶ αναφέρεται σε διάφορες έρευνες πάνω σε **γραπτά ψυχωτικών**, οι οποίες όμως δεν κατάφεραν να βρουν ένα σύστημα για να τα χαρακτηρίζει ως «γραπτά ψυχωτικών». Η κατάσταση, από ψυχιατρικής πλευράς, θα μπορούσε να περιγραφεί κάπως έτσι : Υπάρχει μια φυσιολογική γλώσσα. Κλινικά διαπιστώνουμε ότι, στην περίπτωση της ψύχωσης, υπάρχουν διαταραχές σε αυτή

²⁷¹ Orhand (S.), ό.π. σελ. 46.

²⁷² Lacan (J.), (1932) *De la psychose paranoïaque dans ses rapports avec la personnalité*, Seuil, Paris, 1975, σελ. 297.

²⁷³ Lacan (J.), (1932), ό.π., σελ. 400.

²⁷⁴ Maleval (J.-C.), (2003), *Éléments pour une appréhension Clinique de la psychose ordinaire*, Séminaire de la découverte Freudienne, στο <http://w3.etc.univ-tlse2.fr>

²⁷⁵ Lacan (J.), (1955-1956), ό.π., σελ. 164

²⁷⁶ Maleval (J.-C.) *La forclusion du Nom-du-Père, Le concept et sa clinique*, Seuil, Paris, 2000, σελ. 172.

τη γλώσσα. Πειραματικά όμως, δεν καταφέρνουμε να αποδείξουμε τι γλώσσα χρησιμοποιούν οι ασθενείς και σε τι διαφέρει από την φυσιολογική γλώσσα.²⁷⁷

Κάποιοι ψυχωτικοί, ενώ θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η γλώσσα τους είναι σε έκπτωση, **χρησιμοποιούν στην υπηρεσία του παραληρήματός** τους όλες τις πηγές εξυπνάδας που διαθέτουν και γνωρίζουμε πόσο συχνά τα λεγόμενα τους μπορούν να μπερδέψουν ακόμη και έναν έμπειρο Κλινικό. Διαπιστώνεται, για παράδειγμα, ότι όταν μιλούν για την καθημερινότητά τους δεν έχουν καμία δυσκολία, αντίθετα με το όταν μιλούν για τις παραληρηματικές τους ιδέες. Τότε ο λόγος τους αποδιοργανώνεται με αποτέλεσμα να γίνεται δυσνόητος για τον ακροατή. Το ίδιο μπορεί να συμβεί και στο γραπτό τους λόγο.

Συμπερασματικά θα λέγαμε λοιπόν ότι η σύγχρονη γλωσσολογία δεν καταφέρνει να μας προσφέρει τις απαντήσεις που αποζητούμε για να κατανοήσουμε, τι ακριβώς συμβαίνει με την ψυχωτική γλώσσα και αυτό γιατί δεν λαμβάνει υπόψη την ύπαρξη του **ασυνειδήτου**.

3.1.α Η διακοπή της σημαίνουσας αλυσίδας

Ο **νοητικός αυτοματισμός** είναι και αυτός ένα από τα αποτελέσματα του αποκλεισμού του Ονόματος-του-Πατέρα. Πρόκειται για αδυναμία των ανώτερων λειτουργιών, δηλαδή της λειτουργίας της λογικής και σύνθεσης της συνείδησης²⁷⁸. Η συνείδηση δεν μπορεί να βάλει σε τάξη τον κόσμο που περιβάλλει το υποκείμενο και έτσι αρχίζουν να εμφανίζονται τα **στοιχειώδη φαινόμενα**, όπως η ανακοίνωση των πράξεων, η ηχώ της σκέψης, οι διαισθήσεις, οι διάλογοι μεταξύ φωνών.

Συνοπτικά θα λέγαμε ότι δημιουργείται μια **αυτονόμηση των γλωσσικών φαινομένων**. Στην ακραία τους μορφή υπάρχει ανεξαρτητοποίηση του σημαίνοντος με αποτέλεσμα οι φράσεις να διακόπτονται, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, ή να επαναλαμβάνονται και οι σκέψεις ή όπως έλεγε ο Schreber, να μην σκέπτονται τίποτα.

3.1.β Η ψυχολογική παρείσφρηση του σημαίνοντος

Στην ψύχωση το υποκείμενο κατακλύζεται από τα σημαίνοντα τα οποία δεν είναι συνδεδεμένα με τα σημαινόμενα τους, με αποτέλεσμα το υποκείμενο, αφού οι λέξεις δεν αντιπροσωπεύουν κάτι, τις παίρνει κατά γράμμα.

3.1.γ Οι νεολογισμοί - «στερεότυπες φράσεις»²⁷⁹ - «γλωσσολαλίες»

Ο Lacan²⁸⁰ διαφοροποιεί το **παραλήρημα** από αυτήν την ιδιαίτερη μορφή, η οποία δεν είναι σε συμφωνία με τη συνήθη καθημερινή γλώσσα, και η οποία ονομάζεται «**νεολογισμός**».

²⁷⁷ Maleval (J.-C.) ό.π, σελ. 172. Ο Maleval αναφέρει την εργασία του Menahem (R.), *Langage et folie*, Les belles Lettres, Paris, 1986, p. 123.

²⁷⁸ Maleval (J.-C.), (2009-2010), *Cours La psychose* στο <http://docs.zetudiant.fr>.

²⁷⁹ «Ritournelles».

Τυπικά θα μπορούσαμε να ορίσουμε το **νεολογισμό** ως μια **νέα λέξη**, την οποία κατασκευάζουμε, ή ακόμη ως μια γνωστή λέξη, της οποίας όμως **διαστρέφουμε** το νόημα. Όμως αυτό δεν είναι αρκετό για να κατανοήσουμε τους νεολογισμούς. Οι νεολογισμοί έχουν πάντα μια «ιδιαιτέρη σημασία» για το υποκείμενο. Αυτή η ιδιαιτέρη σημασία, που τους δίνει, δεν συμπίπτει με την σημασία που δίδεται στην καθημερινή χρήση της γλώσσας. Το **σημαινόμενο**, αναφέρει ο Lacan, δεν είναι ούτε πράγμα ούτε αντικείμενο αλλά είναι μια σημασία, η οποία παραπέμπει σε μια άλλη σημασία. Μπορεί βέβαια να μην δίνουμε όλοι την ίδια σημασία σε μια λέξη, διότι το ένα σημαίνον παραπέμπει σε ένα άλλο και έγκειται στο εκάστοτε υποκείμενο να σταματήσει το γλίστρημα του νοήματος. Εδώ όμως υπάρχει μια ουσιαστική διαφορά με το νεολογισμό: **«η σημασία τούτων των λέξεων δεν εξαντλείται στην παραπομπή σε κάποια σημασία»²⁸¹.**

Ο Lacan αναφέρει ότι η σημασία του νεολογισμού είναι μια **σημασία η οποία επιστρέφει στον εαυτό της**, χωρίς να είναι αναγώγιμη. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι πολλοί νεολογισμοί έχουν δημιουργηθεί απευθείας από τις παραισθήσεις των ψυχωτικών υποκειμένων. Ο Maleval αναφέρει ότι αυτές οι νέες λέξεις έχουν την **απαρχή** τους στην ανάγκη του υποκειμένου **να εκφράσει μια νέα και ιδιαίτερη διαφορά της σκέψης**.

Ο Tanzi, τον οποίο ο Maleval αναφέρει²⁸², διαπιστώνει ότι οι νεολογισμοί των παρανοϊκών είναι πιο πλούσιοι και πιο σταθεροί από ότι των άλλων ψυχωτικών. Υπάρχει επίσης διαφορά μεταξύ **«παθητικών νεολογισμών»**, οι οποίοι είναι απλοί αυτοματισμοί και **«ενεργητικών νεολογισμών»**, τους οποίους το υποκείμενο δημιουργεί. Φαίνεται ότι οι τελευταίοι είναι λέξεις οι οποίες **δεν είναι τυχαία επινοημένες** αλλά αντίθετα ότι αντιστοιχούν σε νέες ιδέες, οι οποίες για να εκφραστούν από το υποκείμενο έχουν ανάγκη της ακρίβειας που μπορεί να τους προσφέρει μια νέα λέξη. Να σημειώσουμε επίσης ότι μετά την εύρεση αυτής της **επινοημένης νέας λέξης**, το υποκείμενο σταματά πλέον να ψάχνει και να συνθέτει.

Υπάρχουν δύο τύποι φαινομένων στα οποία διαφαίνονται οι νεολογισμοί : οι «πλήρεις» και οι «κενοί». Αφενός οι πλήρεις αποτελούν μια **παραληρηματική «διαίσθηση»²⁸³** η οποία είναι κατακλυσμική, αρκείται στον εαυτό της και αποκαλύπτει στο υποκείμενο νέες προοπτικές. Πρόκειται ουσιαστικά για μια λέξη η οποία **δίνει λύση στο αίνιγμα**. Πρόκειται για

²⁸⁰ Lacan (J.), (1955-1956), ό.π. σελ. 43.

²⁸¹ Η μετάφραση που χρησιμοποιούμε είναι από την μετάφραση του Σεμιναρίου του Lacan *Οι Ψυχώσεις*, από τις εκδόσεις Ψυχογίος, Αθήνα, 2005, σελ. 49.

²⁸² Maleval (J.-C.) ό.π, σελ. 180. Ο Maleval αναφέρει την εργασία του Tanzi (E.), “I neologismi degli alienati inraporto con delirio cronico”, *Riv, sper, Freniatr.*, 1889, 15 et 1890, σελ. 16.

²⁸³ Ο Lacan αργότερα, κατά την δεκαετία του 1960, γίνεται επιφυλακτικός με την επιλογή της λέξης «διαίσθηση» και σημειώνει ότι «βρισκόμαστε μπροστά σε αυτά τα φαινόμενα τα οποία λανθασμένα ονομάσθηκαν διαισθητικά, επειδή η επενέργεια της σημασίας προηγείται της ανάπτυξης τους.

μια απόλυτη πεποίθηση και έχει οριστική χροιά. Αφετέρου οι κενοί νεολογισμοί αφορούν μια **στερεότυπη φράση**, η οποία δεν παραπέμπει σε τίποτα αλλά απλά επαναλαμβάνεται.

Ο όρος «**Γλωσσολαλιές**» παίρνει τις ρίζες του από την θρησκεία. Χρησιμοποιήθηκε για να ειπωθεί ότι οι δώδεκα Απόστολοι άρχισαν να μιλούν, κατόπιν Θείας επιφοίτησης, όλες τις γλώσσες των διαφόρων λαών, για να μπορέσουν να μιλήσουν μαζί τους. Οι γλώσσες αυτές δεν ήταν κατανοητές σε όλο τον υπόλοιπο κόσμο. Πρόκειται λοιπόν για μια «γλώσσα» αυτόματη και μη κατανοητή ακόμη και από αυτόν που την εκφέρει η οποία **δεν αποβλέπει στην επικοινωνία**. Φαίνεται, αναφέρει ο Maleval²⁸⁴, ότι οι «γλωσσολαλιές» έχουν αποσυνδέσει την σχέση που υπάρχει μεταξύ σημαίνοντος και σημαινόμενου. Διαφαίνεται ότι πρόκειται για «γλώσσα» η οποία είναι ολόκληρη «νεολογική»²⁸⁵ και η οποία προσπαθεί να συρραφτεί στην μητρική γλώσσα του υποκειμένου. Πρόκειται για καθαρή επεξεργασία του λεκτικού υλικού χωρίς όμως να υπάρχει από το υποκείμενο η ενασχόληση για την σημασία αυτών που λέγονται. Κυρίως πρόκειται για φθόγγους που είναι **ομόηχοι**, οι οποίοι τοποθετημένοι δίπλα-δίπλα ακούγονται με τον ίδιο τρόπο αλλά λένε κάθε φορά διαφορετικά πράγματα. Η φωνολογική ομοιότητα μεταξύ δύο λέξεων αρκεί για να δημιουργήσει στο υποκείμενο μια σχέση μεταξύ δύο ιδεών και αυτό να έχει αποδεικτική αξία²⁸⁶.

Καταλήγουμε ότι στην ψύχωση η **υπερίσχυση του «γράμματος»²⁸⁷** ζημιώνει την πρόθεση για την μεταφορική διαδικασία κάποιου μηνύματος. Πρόκειται για το πραγματικό του σημαίνοντος, το οποίο μολονότι είναι ένα συμβολικό στοιχείο, είναι αποτέλεσμα διακοπής της σημαίνουσας αλυσίδας. Υπάρχει έλλειψη της φαλλικής σημασίας, η οποία οφείλεται στον αποκλεισμό του Ονόματος-του-Πατέρα. Η έλλειψη της φαλλικής σημασίας αποσυνδέει το σημαίνον. Αυτό συνιστά το **φαινόμενο** που βρίσκουμε στη βάση των διαταραχών της «γλώσσας» του ψυχωτικού.

Θα αναφερθούμε παρακάτω σε ένα από τα σημαντικότερα στοιχειώδη φαινόμενα που είναι το παραλήρημα.

3.2 Το παραλήρημα

Για μεγάλο διάστημα, για την διάγνωση της ψυχωτικής δομής, ικανή και αναγκαία συνθήκη ήταν η παρουσία **ψυχωτικών στοιχειωδών φαινομένων**. Ο Lacan τα συσχετίζει στο *Τρίτο Σεμινάριο*. Θεωρεί ότι «το **παραλήρημα** [...] αναπαραγάγει την ίδια την συγκροτούσα δύναμη, είναι και αυτό ένα **στοιχειώδες φαινόμενο**. Δηλαδή η έννοια **στοιχείο** νοεί-

²⁸⁴ Maleval (J.-C.), ό.π, σελ. 192.

²⁸⁵ Maleval (J.-C.), ό.π, σελ. 199. «Neologiques».

²⁸⁶ Maleval (J.-C.), ό.π, σελ. 210.

²⁸⁷ Φωνολογικά εννοούμενο.

ται εδώ ταυτόσημη με την έννοια **δομή**, δομή διαφοροποιημένη, μη αναγώγιμη σε τίποτε άλλο πέρα από τον εαυτό της»²⁸⁸.

Η ανάλυση των απομνημονευμάτων του **προέδρου Schreber** οδηγεί τον Freud στο να καταλήξει ότι ο παρανοϊκός **αναδομεί** το σύμπαν του δια μέσου του παραληρήματός του. Αυτό δηλαδή που εμείς αντιλαμβανόμαστε ως μια **νοσηρή κατασκευή** ο Freud την θεωρεί ως μια **προσπάθεια αυτό-θεραπείας**, ως μια **ανα-κατασκευή**²⁸⁹.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την επεξεργασία που κάνει, αναφέρει ότι ο ασθενής «αποσύρει την λίκμπιντο του από τα άτομα και από τα πράγματα του εξωτερικού κόσμου, χωρίς να τα υποκαταστήσει με άλλα αντικείμενα μέσα στις φαντασιώσεις του. Όταν στην συνέχεια πραγματοποιείται αυτή η υποκατάσταση, φαίνεται να είναι δευτερεύουσα, και να είναι μέρος μιας **προσπάθειας θεραπείας** η οποία προτείνει να επαναφέρει την λίκμπιντο στο αντικείμενο»²⁹⁰.

Ο Lacan στο Σεμινάριο του *Οι ψυχώσεις* ακολουθώντας τα αχνάρια του Freud και πιστεύοντας **στην αμυντική αιτία του παραληρήματος** έθεσε μια «κλίμακα» την οποία στην συνέχεια η Colette Soler θεώρησε ως μια προσπάθεια απόδοσης νοήματος στο «**αίνιγμα**». Πραγματοποιείται μια μετάβαση από το «αίνιγμα» στην **παραληρηματική κατασκευή** που είναι το αποτέλεσμα μιας προσπάθειας να αποδοθεί νόημα και στην συνέχεια να εντοπισθεί η απόλαυση μέσα στον Άλλο.

3.2.α Οι φάσεις του παραληρήματος

Ο Freud θεωρεί ότι στην ψύχωση υπάρχουν δυο διακριτοί χρόνοι : «ο πρώτος αποκόπτει το εγώ, [...] από την πραγματικότητα, ο δεύτερος [...] δοκιμάζοντας να επιδιορθώσει τις βλάβες [και] ανασυνθέτοντας, εις βάρος του «αυτού», τη σχέση με την πραγματικότητα». Συμπληρώνει λίγο πιο κάτω, στο ίδιο κείμενο ότι «ο δεύτερος χρόνος της ψύχωσης αποβλέπει [...] στο να αντισταθμίσει την απώλεια της πραγματικότητας». Αναφορικά δε, με τις παραληρηματικές ιδέες πιστεύει ότι φτάνουν στην συνείδηση όπου απαιτούν να γίνουν αποδεκτές και όπως «είναι οι ίδιες ανίκανες να τροποποιηθούν, το εγώ υποχρεούται να προσαρμοσθεί σε αυτές» και επεξηγεί ότι έτσι δημιουργείται το ερμηνευτικό παραλήρημα το οποίο οδηγεί στην αλλοίωση του εγώ²⁹¹.

²⁸⁸ Lacan (J.), (1955-1956), *Le Séminaire, Livre III Les psychoses*, Seuil, Paris, 1981, σελ.28. Η μετάφραση που χρησιμοποιούμε εδώ είναι από την Ελληνική έκδοση, την οποία έχει επιμεληθεί ο Β. Σκολίδης.

²⁸⁹ Freud (S.), (1911), “Remarques psychanalytiques sur l'autobiographie d'un cas de paranoïa (Le Président Schreber)” *Cinq psychanalyse*, PUF, Paris, 1988, σελ.263-324.

²⁹⁰ Freud (S.) (1911), ό.π. σελ.85.

²⁹¹ Freud (S.), (1896), “Nouvelles remarques sur les psychonévroses de défense”, σελ. 81

Το παραλήρημα, σύμφωνα με τον Maleval²⁹² **στην ιδανική του μορφή**, παρουσιάζει μια εξελικτική λογική πορεία που στην πλήρη εξέλιξη της μπορεί να αποκτήσει μέχρι και τέσσερις φάσεις οι οποίες αναδεικνύουν την **εξέλιξη της σχέσης του υποκειμένου με την απόλαυση** :

Σε μια πρώτη φάση πραγματοποιείται **από-εντοπισμός της απόλαυσης** και το **υποκείμενο βρίσκεται σε μια αγωνιώδη αμηχανία**. Το υποκείμενο, σε αυτή την αρχική φάση, βρίσκεται σε μια κατάσταση μεγάλης αγωνίας η οποία καθορίζεται από την σχέση του με το χάσμα και είναι συνέπεια της απουσίας του συμβολικού. Δεν μπορεί να περιγράψει τι του συμβαίνει ούτε να του δώσει κάποια σημασία.

Το υποκείμενο αναρωτιέται γιατί του συμβαίνει αυτό και προσπαθεί να δώσει κάποιες απαντήσεις για να μπορέσει να το αντιμετωπίσει.

Κάποιες φορές μερικά σημαίνοντα απομονώνονται και παίρνουν την μορφή οδυνηρού **αίνιγματος**. Από αυτά τα σημαίνοντα θα κατασκευαστεί μια νέα πραγματικότητα.

Στη δεύτερη φάση χάρη σε αυτό το «**αίνιγμα**» το **ψυχωτικό** υποκείμενο θα καταφέρει να προσπαθήσει να βρει μια ανακούφιση από την αγωνία του. Το **αίνιγμα** έχει να κάνει με την μη παρουσία του συμβολικού της πατρικής λειτουργίας. Το βασικό ερώτημα που το υποκείμενο θέτει έχει να κάνει **με την αναπαράσταση που έχει το ίδιο για τον ίδιο τον εαυτό**²⁹³. Αυτός είναι ο λόγος που αναπτύσσουν ερωτήσεις σε σχέση με την προέλευση, τις ρίζες, την επιστήμη, την γλώσσα, το ημερολόγιο. Μέσα τους αισθάνονται «άδεια» και ψάχνουν για μια κάποια συμβολική εγγύηση. Προσπαθούν να γιατρέψουν την φαλλική έλλειψη. Να βρουν νέες σημασίες για μια νέα αλήθεια.²⁹⁴

Για άλλους πάλι φαίνεται ότι το ερώτημα δεν τίθεται καθόλου.

Το ψυχωτικό υποκείμενο προσπαθεί να εξυγιάνει το ανυπόφορο ελάττωμα του συμβολικού προσπαθώντας να λύσει το «αίνιγμα» **αρχίζοντας** να κατασκευάζει το παραλήρημα. Πρόκειται για μια προσπάθεια για ακρίβεια, για κάτι που θα βάλει τα πράγματα σε τάξη, που θα δώσει ένα νόημα στην απόλαυση που το διακατέχει.

Στην τρίτη φάση πραγματοποιείται μια **ταύτιση με την απόλαυση** μέσα στον Άλλο. το υποκείμενο καταφέρνει να δημιουργήσει μια **παραληρηματική μεταφορά**.

Στην τέταρτη και τελική φάση του παραληρήματος, το υποκείμενο **συγκατατίθεται στην απόλαυση του Άλλου** καταφέρνει να αποκτήσει μια **βεβαιότητα** η οποία δίνει μια λύση μέσα από την προσωπική του έμπνευση. Θεωρεί ότι αυτή η εμπειρία του έδωσε μια ου-

²⁹² Maleval (J.-C.) "La temporalité logique du délire" στο *L'inconscient ignore-t-il le temps?*, Presses Universitaires de Rennes, 1997, σελ. 153-163.

²⁹³ Maleval (J.-C.) *La logique du délire*, Masson. Paris, 2000, σελ. 108.

²⁹⁴ Maleval (J.-C.) *La forclusion du Nom-du-Père. Le concept et sa clinique*, Seuil, Paris, 2000, σελ. 103.

σιώδη γνώση. Ο παρανοϊκός στην προσπάθειά του να αποκτήσει ακρίβεια, θέτει προβληματισμούς που δεν αφορούν παρά μόνον τον ίδιο. Υπάρχει βέβαια και η εξαίρεση των μεγάλων εφευρετών όπως για παράδειγμα στα μαθηματικά αλλά και σε άλλες επιστήμες. Πολλοί επίσης γίνονται συγγραφείς, άλλοι μουσικοί ή και ζωγράφοι. Αυτή η εξελικτική πορεία του παραληρήματος μπορεί να έχει και επιστροφές προς κάποια προηγούμενη φάση. Να σημειώσουμε εδώ ότι οι σχιζοφρενείς, οι οποίοι εκπίπτουν διανοητικά, βρίσκονται στον αντίποδα.

3.2.β Το παραλήρημα του Προέδρου Schreber

Ο **Schreber** αφιερώνει πολλές σελίδες στα απομνημονεύματα του εξετάζοντας τι είναι αυτός ο Θεός που μιλάει τόσο πολύ χωρίς όμως να λέει τίποτα. Ο Lacan σημειώνει²⁹⁵ ότι αυτή η «οχληρή» λειτουργία, στο παραλήρημα του **Schreber** δεν μπορεί να διαχωριστεί από τον τρόπο με τον οποίο του παρουσιάζεται ο Θεός. Όμως οι σχέσεις του τελευταίου μαζί του δεν περιορίζονται σε αυτό. Υπάρχει μια αμφίσημη σχέση του **Schreber** με τον Θεό. Αυτή η σχέση φαίνεται να είναι παρούσα πριν την εμφάνιση του Θεού στο παραλήρημα του **Schreber**. Διαφαίνεται ότι υπάρχει αντιστοιχία μεταξύ του προσώπου του πρώτου θεραπευτή του **Schreber** και του Θεού. Όταν ο **Schreber** εγκαθίσταται σε μια μεγαλομανιακή θέση, στον Θεό συνοψίζονται στοιχεία που πριν αφορούσαν για παράδειγμα τον θεραπευτή, τα «βασίλεια του Θεού» και τις «εξετασμένες ψυχές». Ο Lacan αναφέρει στο Σεμινάριο του πάνω στις *Ψυχώσεις* ότι «τόσο στην αρχική φάση του παραληρήματος, οπότε είναι επικείμενος ένας βιασμός, μια απειλή που στρέφεται κατά του ανδρισμού του, στην οποία έδωσε μεγάλη έμφαση ο Freud, όσο και στο τέλος, οπότε εγκαθίσταται μια ηδυπαθής διαχυτικότητα στην οποία ο Θεός θεωρείται πως βρίσκει ικανοποίηση μεγαλύτερη απ' ό,τι το υποκείμενο μας, το ζήτημα που τίθεται είναι το εξής, και το πιο αποτρόπαιο, ότι θα τον παρατήσουν»²⁹⁶.

Είτε πρόκειται για την αρχή του παραληρήματός του είτε πρόκειται για τις φάσεις που ακολουθούν μετέπειτα, αυτό από το οποίο απειλείται ο **Schreber** είναι «ότι θα τον παρατήσουν» δηλαδή ότι θα χάσει την επαφή του με τον Θεό. Αυτό ο **Schreber** το βιώνει πολύ οδυνηρά.

Από το παραλήρημα του **Schreber** η S. Orhand²⁹⁷ διαπιστώνει ότι απορρέουν κυρίως τέσσερις σημασίες οι οποίες αφορούν την γλώσσα:

Η Πρώτη αφορά «το θαύμα του ουρλιάσματος». Ο **Schreber** δεν καταφέρνει να μην ουρλιάζει. Πρόκειται για κάτι, το οποίο είναι καθαρό σημαίνον και το οποίο δεν συνδέεται με ένα σημαινόμενο. Αυτό του επιβάλλεται βιαίως.

²⁹⁵ Lacan (J.), (1955-1956), Le Séminaire, Livre III *Les psychoses*, Seuil, Paris, 1981, σελ.143.

²⁹⁶ Lacan (J.), (1955-1956), ό.π. σελ.143 Η μετάφραση που χρησιμοποιούμε εδώ είναι από την Ελληνική έκδοση, την οποία έχει επιμεληθεί ο Β. Σκολίδης.

²⁹⁷ Orhand (S.), «Variété clinique des phénomènes élémentaires de la psychose» στο *Mensuel*, Ecole de Psychanalyse des Forums du Champs lacanien, Paris, No 11, 2005, σελ. 48.

Η Δεύτερη είναι η «έκλυση βοήθειας» απέναντι στα «θεϊκά νεύρα». Μια έκλυση η οποία είναι άμεσα συνδεδεμένη με την εγκατάλειψη. Εδώ πρόκειται για μια σημασία η οποία όμως είναι σε πρωτόλεια κατάσταση. Ο ίδιος ο **Schreber** ξαφνιάζεται από την ίδια του την έκλυση διότι δεν την αναγνωρίζει σαν δική του.

Η Τρίτη αφορά τους εξωτερικούς ήχους. Πρόκειται για κάτι που μπορεί να συμβεί στο διάδρομο, ή μπορεί να αφορά έναν εξωτερικό ήχο για παράδειγμα ένα γαύγισμα.. Ο **Schreber** είναι πεπεισμένος ότι όλοι αυτοί οι ήχοι παράγονται ειδικά για αυτόν.

Τέλος η τέταρτη είναι η επίκληση σε κάποιους ζωντανούς οργανισμούς όπως τα «πουλιά που τραγουδούν». Έντομα που είναι επίσης ειδικά φτιαγμένα από την παντοδυναμία του Θεϊκού λόγου, για αυτόν.

3.3 Η Παραίσθηση²⁹⁸

Η παραίσθηση δεν είναι αποκλειστικό φαινόμενο της ψύχωσης. Ο Φρόντ πρώτος είχε αναφερθεί σε αυτήν αναφορικά με την παραίσθηση που κάνει το βρέφος ανακαλώντας μια ανάμνηση ικανοποίησης, την ώρα που για παράδειγμα πεινάει.

Για να κατανοήσουμε εάν πρόκειται για παραίσθηση στα πλαίσια ψύχωσης θα πρέπει να διαλευκάνουμε εάν υπάρχει ή όχι αμφιβολία για την πραγματικότητα της φύσης του βιώματος. Ο Ψυχωτικός είναι πεπεισμένος για την ύπαρξη αυτού που βλέπει ή ακούει και πιστεύει. Είναι πεπεισμένος ότι «αυτό έχει κάποιο νόημα που τον αφορά»²⁹⁹.

3.4 Αποτυχία συμβολοποίησης του φαντασιακού

Στο «πρώτο κεφάλαιο» της παρούσης εργασίας αναφερθήκαμε εκτενώς στο «Στάδιο του καθρέφτη» και υπογραμμίσαμε την σπουδαιότητά της αναγνώρισης της εικόνας του παιδιού στο καθρέφτη από τον ενήλικα. Αυτή είναι η στιγμή που διαπλάθεται το «εγώ» του παιδιού. Η αρχική αποδιοργάνωση αντιλήψεων, αισθήσεων, συναισθημάτων και εντυπώσεων³⁰⁰ δομείται από το συμβολικό μέσα από τις λέξεις που οι γονείς ή τα υποκατάστατά τους χρησιμοποιούν για να χαρακτηρίσουν το παιδί. Κατ' αυτό τον τρόπο η συμβολική τάξη αντικαθιστά την φαντασιακή. Στην ψύχωση, όπου υπάρχει ριζική έλλειψη της Πατρικής μεταφοράς δεν λειτουργεί η συμβολοποίηση. Το φαντασιακό συνεχίζει να έχει την πρωτοκα-

²⁹⁸ Ακολουθούμε εδώ την μεταφραστική πρόταση «παραίσθηση» και όχι «ψευδαίσθηση» ο οποίος είναι αρκετά διαδεδομένος του Δ. Σακελλαρίου για τον όρο “hallucination”, στο Σεμινάριο του πάνω στις ψυχώσεις, με θέμα «Αντίληψη και πραγματικότητα στην ψύχωση : Τα αντιληπτικά φαινόμενα», Αθήνα, 2012-13 .

²⁹⁹ Fink (B.), *Κλινική Εισαγωγή στη Λακανική Ψυχανάλυση: Θεωρία και Τεχνική*, Πλέθρον , Κοινωνικές επιστήμες, Αθήνα, 2006, σελ. 111-150.

³⁰⁰ Fink (B.), στο ίδιο.

θεδρία. Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι οι ενορμήσεις κρατούν την εξουσία του σώματος του υποκειμένου, διότι είναι εκτός ελέγχου καθότι δεν έχουν χαλιναγωγηθεί από την φαλλική λειτουργία. Το υποκείμενο είναι έρμαιο της απόλαυσης, στην οποία έχουμε αναφερθεί στο «Τρίτο κεφάλαιο» μας, η οποία το κατακλύζει.

Συνοψίζοντας

Στο κεφάλαιο αυτό διαπιστώσαμε ότι όταν το υποκείμενο **ταυτίζεται** με το σημαίνον της μητρικής επιθυμίας **μπορεί να «παγιωθεί» εκεί με αποτέλεσμα τον αποκλεισμό του Ονόματος-του-Πατέρα**. Αποκλείοντας όμως την πατρική λειτουργία, υπάρχουν επιπτώσεις όπως η μη διαφοροποίηση μεταξύ λέξης και πράγματος, δηλαδή η μη δημιουργία σχέσης μεταξύ σημαίνοντος και σημαινόμενου.

Σε αυτό το κεφάλαιο μας απασχόλησε η κλινική προσέγγιση της ψύχωσης.

Αναφερθήκαμε στην έκλυσή της, σημειώνοντας ότι εκτός από τον αποκλεισμό του Ονόματος-του-Πατέρα υπάρχει και μια ακόμη αναγκαία συνθήκη: μια «κακή συνάντηση» μέσα στην ζωή του, μια συνάντηση με Ένα πατέρα, ο οποίος δεν έχει καμία αντιστοιχία με τη συμβολική διάσταση του υποκειμένου και κατ' επέκταση δεν μπορεί να πάρει ρόλο εγγυητή.

Αναφερθήκαμε επίσης στις κλινικές εκδηλώσεις της ψύχωσης ως επίπτωση της έλλειψης της «φαλλικής σημασίας», όπως οι γλωσσικές διαταραχές, απόρροια της οποίας είναι η αδυνατότητα οργάνωσης των λέξεων μεταξύ τους και η κατανόηση της σημασίας. Στα πλαίσια των διαταραχών αυτών αναφερθήκαμε στην **διακοπή της σημαίνουσας αλυσίδας**, στην **ψυχολογική παρείσφρηση του σημαίνοντος**, στους «**νεολογισμούς**», στις «**στερεότυπες φράσεις**» και στις «**γλωσσολαλίες**». Τα σημαίνοντα λοιπόν γίνονται **αινιγματικά** για το ψυχωτικό υποκείμενο και το οδηγούν σε μια **αινιγματική εμπειρία κενού** η οποία είναι πολύ οδυνηρή.

Για να καλυφθεί αυτό το κενό αναδύονται **φαινόμενα** τα οποία ο Lacan ονομάζει «**στοιχειώδη**» και τα οποία έρχονται ως «απάντηση» από την πλευρά του υποκειμένου. Αναφέραμε ότι αυτά είναι διαφόρων ειδών όπως οι ερμηνείες, οι μνημονικές αυταπάτες και οι διαταραχές της αντίληψης. Όλα είναι επιφορτισμένα με **προσωπικά νοήματα**.

Επεξεργασθήκαμε ακόμη, ένα από τα σημαντικότερα στοιχειώδη φαινόμενα που είναι το παραλήρημα. Ο Freud το θεωρεί ως μια προσπάθεια αυτό-ίασης, ως μια ανα-κατασκευή. Ολοκληρώσαμε το κεφάλαιο αυτό, αναφερόμενοι στο παραλήρημα του Προέδρου Schreber. Αναφερθήκαμε επίσης στην «Παραίσθηση» και στην «Αποτυχία συμβολοποίησης».

Πέμπτο κεφάλαιο:

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΤΟΥ ΨΥΧΩΤΙΚΟΥ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ

Το υποκείμενο, του οποίου η **δομή είναι ψυχωτική**, κάνει προσπάθειες για την αντιμετώπιση της απόλαυσης, μέσα από διάφορους μηχανισμούς **συγκάλυψης του αποκλεισμού του Ονόματος-του-Πατέρα**. Αυτές οι προσπάθειες έχουν «σταθεροποιητικό» χαρακτήρα και μπορεί να λάβουν χώρα πριν την έκλυση της ψύχωσης ή και μετά από αυτήν. Το υποκείμενο κάποιες φορές κατορθώνει, δια μέσου φαντασιακών ταυτίσεων, να καθυστερήσει την έκλυση της ψύχωσης. Σε κάποιες άλλες περιπτώσεις, πιο σπάνιες, η εφευρετικότητα των «προσπαθειών» αυτών είναι τόσο **πετυχημένη** που μπορεί η έκλυση της ψύχωσης, να μην έλθει ποτέ. Αυτές οι περιπτώσεις βέβαια μπορεί να δυσκολέψουν τον τυχαίο παρατηρητή, ο οποίος δεν είναι κλινικός, στο να κατανοήσει ότι πρόκειται περί ψυχώσεως και να θεωρήσει ότι πρόκειται για απλές νευρωτικές εκδηλώσεις.

Στις «προσπάθειες» αυτό-θεραπείας θα πρέπει να προσθέσουμε και αυτές που γίνονται από την ώρα που η έκλυση έχει επέλθει όπου το ψυχωτικό υποκείμενο προσπαθεί να **αντιμετωπίσει την απόλαυση**, η οποία δημιουργείται από **το κενό** που αφήνει η έλλειψη της πατρικής λειτουργίας δημιουργώντας μια **παραληρηματική μεταφορά**. Αυτή η περίπτωση είναι από τις πιο συχνές, σε αυτήν ανήκει και η κλασσική και τυπική μορφή της ψύχωσης.

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να κατανοήσουμε τις προσπάθειες οργάνωσης και δόμησης που πραγματοποιεί το κάθε υποκείμενο του οποίου η δομή είναι ψυχωτική για να μπορέσει να αντιμετωπίσει αυτό το κενό που αφήνει το αποκλεισμένο Όνομα-του-Πατέρα .

Εισαγωγικά

Έχοντας πλέον ολοκληρώσει την «Δομική Προσέγγιση της Ψύχωσης», στο Τρίτο Κεφάλαιο και την «Κλινική Προσέγγισή της» στο Τέταρτο, στο παρόν, θα ασχοληθούμε με τις «Προσπάθειες οργάνωσης του Υποκειμένου» για την αντιμετώπιση της απόλαυσης.

Αρχικά θα μας απασχολήσει η «**Παραληρηματική Μεταφορά**» ως μέσον «**Σταθεροποίησης**». Θεωρούμε απαραίτητο να εξετάσουμε πρώτα τον ρόλο που έχει η **μεταφορική διαδικασία** η οποία είναι μια σταθεροποιητική αρχή διότι πραγματοποιεί μια «συρραφή» μεταξύ σημαίνοντος και σημαινόμενου διασφαλίζοντας έτσι την **σταθερότητα στην σημασία**.

Για να δημιουργηθεί «**Αποσταθεροποίηση**» υπάρχουν κάποιες αναγκαίες συνθήκες οι οποίες όταν δεν πραγματοποιηθούν, το **φαντασιακό** περιορίζεται στην κατοπτρική σχέση του υποκειμένου, κατά το «Στάδιο του καθρέφτη». Η ψύχωση, όπως αναφέραμε στα δυο προηγούμενα κεφάλαια, είναι αποτέλεσμα της ριζικής έλλειψης της Πατρικής μεταφοράς. Αυτό το ελάττωμα είναι διακριτό στο επίπεδο της **δομικής αιτιολογίας** της, αλλά και στο επίπεδο των διαφόρων φαινομένων, των οποίων οι **κλινικές εκδηλώσεις** είναι πολλές. Για την αιτία της αποσταθεροποίησης είναι απαραίτητο το Όνομα-του-Πατέρα να μην πάει ποτέ στον τόπο του Άλλου και έτσι να δημιουργηθεί μια «οπή» στο σημαινόμενο. Από αυτήν την «οπή» ανασχηματίζεται συνεχώς η σχέση μεταξύ σημαίνοντος και σημαινόμενου μέχρι τελικά να καταφέρουν να σταθεροποιηθούν μέσα από μια «**Παραληρηματική Μεταφορά**». Όμως η «αναπλήρωση» δια μέσου της «παραληρηματικής μεταφοράς» όπως θα διαπιστώσουμε δεν είναι ούτε τέλεια ούτε διαρκής.

Στην συνέχεια θα μας απασχολήσει η «**Κοινή ψύχωση**». Η Κοινή Ψύχωση δεν ακολουθεί την κλασσική εξέλιξη της τυπικής ψύχωσης : δεν παρουσιάζει έκλυση, ούτε και παραλήρημα αλλά, ενώ η δομή του υποκειμένου είναι ψυχωτική, οι διάφορες κλινικές της εκδηλώσεις παρουσιάζονται με διαφορετικό τρόπο : Δημιουργείται μια **μορφή σταθεροποίησης** η οποία εμποδίζει την έκλυση της. Θα εμπλουτίσουμε την παρουσίαση μας με την περίπτωση ενός γνωστού ψυχωτικού : του Fulmen Cotton.

Θα οδηγηθούμε, κατόπιν, στον εντοπισμό των στοιχείων, που οδηγούν στην **διάγνωση της ψύχωσης** που δεν έχει εκλυθεί, μέσα από τα «συναισθήματα κενού» και από τις διάφορες σωματικές εκδηλώσεις.

Θα αναφερθούμε ακόμη, στις **προσπάθειες «αναπλήρωσης» της ριζικής έλλειψης της Πατρικής μεταφοράς** δια μέσου **φαντασιακής ταύτισης** εξετάζοντας τις προσωπικότητες «ως εάν», με τις οποίες ασχολήθηκε η Hélène Deutsch³⁰¹ και την «προ-ψύχωση» κατά τον Moritz Katan.

Θα μας απασχολήσουν επίσης οι **προσπάθειες αναπλήρωσης** στις περιπτώσεις του **John Forbes Nash** και της **Camille Claudel**.

Θα καταλήξουμε στην επιτυχημένη «**αναπλήρωση του Ονόματος-του-Πατέρα**» μέσα από την **περίπτωση του Joyce**.

1 Η παραληρηματική «Μεταφορά» ως μέσον «Σταθεροποίησης»

Για να κατανοήσουμε την ψύχωση και τις προσπάθειες αυτό-ίας του υποκειμένου, είμαστε υποχρεωμένοι να περάσουμε καταρχήν μέσα από το σταθεροποιητικό ρόλο που

³⁰¹ Deutsch (H.) (1938-1970), *Les "comme si" et autres textes*, Seuil, Paris, 2007.

έχει η «μεταφορική διαδικασία» στην δημιουργία του κάθε υποκειμένου, όπως διαπιστώσαμε στην αρχή αυτού του Κεφαλαίου. Πρέπει επίσης να αναρωτηθούμε πως δημιουργείται η **αποσταθεροποίηση** στην περίπτωση της ψύχωσης και κάτω από ποιες συνθήκες. Τέλος όταν πλέον η ψύχωση έχει εκλυθεί πως μπορεί να επέλθει μια νέα σταθεροποίηση.

1.1 Ο ρόλος της μεταφοράς

Ο Lacan αφού πρώτα έχει βγάλει το συμπέρασμα (το 1957)³⁰² για την νεύρωση, ότι το **σύμπτωμα είναι μια μεταφορά**, τοποθετεί τις θεμέλιες λίθους της θεωρίας του για την **ψύχωση** στο κείμενο «Περί ενός προκαταρκτικού ερωτήματος σε κάθε πιθανή θεραπευτική αγωγή της ψύχωσης»³⁰³. Εκεί αναφέρει ότι και στην περίπτωση της ψύχωσης έχουμε να κάνουμε με το ότι «το ασυνείδητο είναι δομημένο σαν γλώσσα» και τονίζει ότι «η κατάσταση του υποκειμένου εξαρτάται από αυτό που γίνεται μέσα στον Άλλο»³⁰⁴.

Η Soler³⁰⁵ σημειώνει ότι η **μεταφορά** είναι μια λειτουργία του σημαίνοντος. Ένα σημαίνον αντικαθιστά ένα άλλο. Αυτό που αντικαθίσταται στην συνέχεια απωθείται. Στο επίπεδο του σημαινόμενου, αυτό έχει μια **νοηματική επίπτωση**. Πιστεύει ότι με τον ορισμό του συμπτώματος ως μεταφορά, μπορούμε με ευκολία να περάσουμε στην διαφοροποίηση της ψύχωσης από την νεύρωση και αυτό γιατί στην ψύχωση τα διάφορα **φαινόμενα**, όπως και αυτά της νεύρωσης, ακολουθούν μεν, την δομή της γλώσσας αλλά **δεν είναι όμως μια μεταφορά**. Η Soler αναφέρει ότι **η μεταφορά είναι ουσιαστικά μια σταθεροποιητική αρχή**. Πραγματοποιεί μια «**συρραφή**» μεταξύ σημαίνοντος και σημαινόμενου η οποία τα σταθεροποιεί. Επιτρέπει δηλαδή, να διασφαλιστεί η **σταθερότητα της σημασίας**. Βέβαια σε όλα αυτά πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι δεν πρόκειται για μια οποιαδήποτε μεταφορά αλλά για την μεταφορά του σημαίνοντος του Ονόματος-του-Πατέρα. Αυτή η μεταφορική διαδικασία αφορά το «προς σημαιοποίηση»³⁰⁶. Ο Lacan χρησιμοποιεί αυτό τον όρο θέλοντας να τον διαφοροποιήσει από το σημαίνον και το σημαινόμενο. Το «προς σημαιοποίηση» αφορά το «**είναι του όντος**»³⁰⁷ του κάθε υποκειμένου. Το «είναι του όντος» είναι δηλαδή **αυτό που υπόκειται στην μεταφορική διαδικασία** και το οποίο προκύπτει ως απάντηση στην ερώτηση «τι είμαι εγώ;». Η **Πατρική μεταφορά**, λοιπόν, είναι αυτή που δίνει την απάντηση,

³⁰² Lacan (J.), (1957), «L'instance de la lettre dans l'inconscient ou la raison depuis Freud» *Ecrits*, Seuil, Paris, σελ. 493-528, (στην τελευταία σελίδα).

³⁰³ Lacan (J.), (1958), «D'une question préliminaire a tout traitement possible de la psychose» στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ.531-583.

³⁰⁴ Lacan (J.), (1958), ό.π. σελ. 549.

³⁰⁵ Soler (C.), *L'inconscient a ciel ouvert de la psychose*, Psychanalyse &, Presses Universitaires du Mirail, Toulouse, 2002, σελ. 197.

³⁰⁶ Μεταφράζουμε εδώ τον όρο «signifiable».

³⁰⁷ Lacan (J.), (1958), ό.π., σελ.531-583.

είναι αυτή που **σταθεροποιεί** το σημαίνον με το σημαινόμενο συρράβοντας τα μαζί και κατ' επέκταση σταθεροποιεί και όλη τη γλώσσα και έτσι το υποκείμενο δεν γίνεται ψυχωτικό. Από αυτή την διαδικασία υπάρχουν επιπτώσεις στις **φαντασιακές ταυτίσεις** του υποκειμένου καθότι εισάγεται η **φαλλική διάσταση** μέσα στο φαντασιακό.

1.2 Οι αναγκαίες συνθήκες για την «Αποσταθεροποίηση»

Η Soler αναφέρει³⁰⁸ ότι, εάν δεν πραγματοποιηθεί **αυτή η διαδικασία σταθεροποίησης** δια μέσου της μεταφοράς το φαντασιακό περιορίζεται στην **κατοπτρική σχέση** του υποκειμένου, κατά το «Στάδιο του καθρέφτη» και οι επιπτώσεις είναι σημαντικές, καθότι η Πατρική μεταφορά δεν έχει απλώς την λειτουργία να χωρίσει την μητέρα από το παιδί (όπως έχουμε ήδη επισημάνει στο Δεύτερο Κεφάλαιο στο οποίο επεξεργαζόμαστε την «Λειτουργία του Πατέρα»³⁰⁹ αλλά κυρίως να το προστατέψει από τους κλονισμούς οι οποίοι είναι συνηθισμένοι με την κατοπτρική εικόνα του παιδιού με την μητέρα. Αυτοί οι κλονισμοί μπορούν να κάνουν το παιδί να αμφιταλαντεύεται μεταξύ μιας **μεταβατικής ταύτισης με την ίδια την μητέρα** ή μιας **ταύτισης με το αντικείμενο που εκείνη επιθυμεί**.

Η **ψύχωση**, όπως αναφέραμε πιο πάνω, είναι αποτέλεσμα της **ριζικής έλλειψης της Πατρικής μεταφοράς**. Αυτό το ελάττωμα είναι διακριτό στο επίπεδο της **δομικής αιτιολογίας** της, αλλά και στο επίπεδο των διαφόρων **φαινομένων**, των οποίων οι κλινικές εκδηλώσεις είναι πολλές.

Τα **φαινόμενα** που εμφανίζονται, τα οποία έχουμε παρουσιάσει στο προηγούμενο κεφάλαιο, είναι αυτά τα οποία και η κλασσική ψυχιατρική υπογραμμίζει.

Ο Lacan αναφέρεται σε αυτά τα φαινόμενα στο κείμενο του «Περί ενός προκαταρκτικού ερωτήματος.....» στο μέρος που το ονομάζει «Προς τον Freud»³¹⁰ Εκεί αναφέρει ότι το σημαίνον βρίσκεται **εκτός της σημαίνουσας αλυσίδας**, και αυτό γιατί είναι «σπασμένη». Το σημαίνον και το σημαινόμενο δεν έχουν συρραφεί καθότι δεν υπήρξε η μεταφορική διαδικασία του Ονόματος-του-Πατέρα Όταν το σημαίνον **επιστρέφει δια μέσου του Πραγματικού**, η ψύχωση έχει εκλυθεί. Με αυτό τον τρόπο ο Lacan εξηγεί την ύπαρξη **φαινομένων**, που αναφέραμε, όπως για παράδειγμα την «λεκτική παραίσθηση» η οποία «δεν είναι μεταφορά»³¹¹ αλλά αντίθετα είναι ένα σημαίνον μέσα στο πραγματικό, και το **οποίο στο επίπεδο της σημασίας** δημιουργεί στο υποκείμενο την αίσθηση του κενού, του άδειου, του κάτι που για το υποκείμενο είναι **αينيγματικό**.

³⁰⁸ Soler (C.), ό.π. σελ. 201.

³⁰⁹ Στο 2.4.

³¹⁰ Lacan (J.), (1958), ό.π., σελ.531-541.

³¹¹ Soler (C.), ό.π., σελ. 200.

Για την αιτία της **αποσταθεροποίησης** και κατ' επέκταση την έκλυση της ψύχωσης, συγκεκριμένα ο Lacan αναφέρει ότι το Όνομα-του-Πατέρα δεν πήγε ποτέ στον τόπο του Άλλου. Η έλλειψη του σ' αυτή τη θέση δημιουργεί μια «οπή» στο σημαίνόμενο. Αυτή η «οπή» είναι η αφετηρία για τον καταρράκτη των ανασχηματισμών του σημαίνοντος, απ' όπου προέρχεται η αυξανόμενη καταστροφή του εικονοφαντασιακού, μέχρι το σημείο, όπου σημαίνον και σημαίνόμενο **σταθεροποιούνται** μέσα από μια παραληρηματική μεταφορά.³¹²

Υπογραμμίσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, στο οποίο ασχοληθήκαμε με την «Κλινική προσέγγιση τη ψύχωσης», **τις δύο αναγκαίες συνθήκες** για την κλινική έκλυση της ψύχωσης : αφενός τον αποκλεισμό του Ονόματος-του-Πατέρα και αφετέρου την ανάγκη να πραγματοποιηθεί η **συνάντηση με Έναν πατέρα**, δηλαδή χρειάζεται η παρουσία ενός σημαίνοντος το οποίο δεν βρίσκει αντίκρισμα εξαιτίας της συμβολικής «οπής» στο επίπεδο του σημαίνοντος.

Για να γίνει έκλυση της ψύχωσης πρέπει να πραγματοποιηθεί αυτή η «συνάντηση». Ενδέχεται δηλαδή σε ολόκληρη τη ζωή ενός υποκειμένου η συνάντηση να μην γίνει, να μην επέλθει δηλαδή **«αποσταθεροποίηση»**. Να έχουμε δηλαδή ένα υποκείμενο με ψυχωτική δομή το οποίο να μην εμφανίζει τα φαινόμενα στα οποία αναφερθήκαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο ως κλινική έκφραση της ψύχωσης.

1.3 «Σταθεροποίηση» μετά την έκλυση δια μέσου της παραληρηματικής μεταφοράς

Η Soler αναφερόμενη στην “διαδρομή” του Προέδρου Schreber³¹³ μιλά για μια **μεταφορά «αντιστάθμισης»**³¹⁴ Η ασθένειά του αρχίζει, λέει, με ένα διωκτικό παραλήρημα. Είναι ο Θεός που τον καταδιώκει. Στο τέλος όμως βρίσκεται τρόπος να υπάρξει μια αποκατάσταση. Η λύση που βρίσκεται είναι να μην είναι πλέον ο διωκόμενος από τον Θεό αλλά να **είναι η ίδια του η γυναίκα**.

Ο Freud πρώτος είχε υπογραμμίσει την αξία του παραληρήματος ως μια προσπάθεια ίασης. Η λύση για την οποία πρόκειται εδώ, λέει η Soler, είναι **«μια μεταφορά αναπλήρωσης»**. Μέσα στο φαντασιακό, δηλαδή μέσα στην σημασία, εκεί που λείπει το Όνομα-του-Πατέρα, το οποίο θα αντικαθιστούσε το σημαίνον της μητρικής επιθυμίας, τον φαλλό, έρχε-

³¹² Lacan (J.), (1958), ό.π., σελ 577. Η μετάφραση που χρησιμοποιούμε είναι από το έντυπο της Σχολής Ψυχανάλυσης των Φόρουμ του Λακανικού πεδίου της Γαλλίας την οποία έχουν επιμεληθεί η Ζ. Φραγκοπούλου και ο Ν. Ζορμπάς.

³¹³ Πρόκειται για την ανάλυση που έκανε ο Freud στα απομνημονεύματα του Προέδρου Schreber (1842-1911). Περίληψη της περίπτωσης της περίπτωσης των απομνημονευμάτων του Προέδρου D.-P. Schreber βρίσκεται σε υποσημείωση στην Εισαγωγή του Τρίτου Κεφαλαίου : «Δομική Προσέγγιση της Ψύχωσης», της παρούσας διατριβής.

³¹⁴ Soler (C.), ό.π. σελ. 203. «une métaphore de compensation”.

ται μια **σημασία «αναπλήρωσης»** : ο Schreber «είναι η γυναίκα του Θεού». Μια μεταφορά μπορεί να αντικαταστήσει μία άλλη και αυτό να γίνει συστατικό μιας «**σταθεροποίησης**».³¹⁵ Ο ρόλος της μεταφοράς είναι «σταθεροποιητικός».

Η **απόλαυση βρίσκεται στον τόπο του Άλλου**, είναι δηλαδή ο Άλλος που απολαμβάνει, ο οποίος στην περίπτωση του Schreber ενσαρκώνεται από τον Θεό. Ένας Θεός ο οποίος, έτσι όπως περιγράφεται από τον Schreber, είναι ο τόπος του σημαίνοντος μιας και αυτός συγκεντρώνει όλες τις σκέψεις των νεκρών από την αρχή του χρόνου. Η Soler αναφέρει³¹⁶ ότι το μόνο ζωντανό αντικείμενο, από το οποίο αυτός ο Θεός απολαμβάνει, είναι ο ίδιος ο Schreber. Αυτός είναι το αντικείμενο της απόλαυσης του Άλλου. Έαν είχε πραγματοποιηθεί η μεταφορά του Ονόματος-του-Πατέρα, η απόλαυση θα ήταν αποδιωγμένη από τον τόπο του Άλλου και ο Schreber δεν θα ήταν το αντικείμενο της.

Στο άρθρο «Περί ενός προκαταρκτικού ερωτήματος.....» όπου ο Lacan αναφέρεται στη έλλειψη του Ονόματος-του-Πατέρα, γνωρίζουμε ότι αυτό μπορεί να **αντισταθμιστεί**, να υποκατασταθεί με κάτι το οποίο μπορεί να έχει **μια ανάλογη λειτουργία**. Η λειτουργία του Ονόματος-του-Πατέρα είναι ακριβώς η «συρραφή» μεταξύ του φαντασιακού και του συμβολικού. Όμως αυτό το οποίο είναι επιφορτισμένο με αυτήν την λειτουργία συρραφής μπορεί να ποικίλει. Στην προκειμένη περίπτωση γίνεται δια μέσου της παραληρηματικής μεταφοράς. Όμως η «αναπλήρωση» δια μέσου της «παραληρηματικής μεταφοράς» σίγουρα δεν είναι τέλεια λέει η Soler³¹⁷. Επιπλέον η χρησιμοποίηση της λέξης «**σταθεροποίηση**» από μόνη της παραπέμπει στην ιδέα της μη μονιμότητας και της αποσταθεροποίησης. Πρόκειται δηλαδή για κάτι που έχει την μορφή του παροδικού. Πρόκειται για μια «**ψευδο-μεταφορά**» λέει η Soler και πιστεύει ότι για αυτό το λόγο ο Schreber ξανακύλησε.

2 Η «Κοινή ψύχωση» ως φαντασιακή αντιστάθμιση

«Κοινή ψύχωση» ονομάζει ο Jacques – Alain Miller, την ψύχωση που δεν ακολουθεί την κλασσική εξέλιξη της τυπικής ψύχωσης, που δεν έχει δηλαδή παρουσιάσει ούτε έκλυση, ούτε και παραλήρημα αλλά παρόλα αυτά το υποκείμενο **έχει ψυχωτική δομή**.³¹⁸ Δεν πρόκειται για μια νέα κατηγορία ψύχωσης αναφορικά με την δομή του υποκειμένου καθώς έχουμε και εδώ τις ίδιες οντότητες όπως την παράνοια, τη σχιζοφρένεια και την μελαγχολία. Η κλινική της γενικότερα δεν διαφέρει από την κλινική της ψύχωσης παρά μόνον αναφορι-

³¹⁵ Soler (C.), ό.π. σελ. 204.

³¹⁶ Soler (C.), ό.π. σελ. 205.

³¹⁷ Soler (C.), ό.π. σελ. 207.

³¹⁸ Stevens (A.), «Psychose ordinaire» στο www.causefreudienne.net.

κά με τον **τρόπο που παρουσιάζονται οι διάφορες εκδηλώσεις** της και την πρωτοτυπία των **τρόπων με τους οποίους «σταθεροποιείται»** έτσι που να μην εκλυθεί. Η **δομή**, όπως προαναφέραμε³¹⁹ δεν αλλάζει μέχρι το θάνατο μας. Μπορεί τα κλινικά φαινόμενα, όπως το παραλήρημα ή οι ψευδαισθήσεις, σε κάποιες περιπτώσεις, να μην είναι εκφρασμένα από την αρχή, αλλά όταν μια ψύχωση εκλύεται αντιλαμβανόμαστε ότι η δομή του υποκειμένου ήταν ψυχωτική.

Θα εξετάσουμε ένα παράδειγμα :

2.1 Η περίπτωση του *Fulmen Cotton*

Θα αναφερθούμε στις ιδιαιτερότητες της περίπτωσης του ηγούμενου **Fulmen Cotton** (1826-1906), ο οποίος κατατάχθηκε στους «ιστορικούς τρελούς» και αυτό γιατί τράβηξε το ενδιαφέρον πολύ γνωστών ψυχιάτρων της εποχής του όπως των Campagne, Lasègue, Le-grand du Saulle, Magnan, Ball, Marie κ.ά.

Το 1866 ο Lasègue σημειώνει στον ιατρικό φάκελο του Fulmen Cotton ότι από την ηλικία των οκτώ ετών είχε την εμμονή ότι θα γίνει Πάπας και είχε προσανατολίσει όλες του τις ενέργειες προς αυτή τη κατεύθυνση. Έγινε ηγούμενος σε μια πολύ φτωχή ενορία. Έζησε πολύ φτωχικά, ήταν πολύ εργατικός αλλά είχε πολύ ιδιαίτερες συμπεριφορές. Ασχολήθηκε με την συγγραφή και με την ζωγραφική³²⁰. Στην ηλικία τριάντα-τριών χρονών είχε τις πρώτες εκδηλώσεις της ασθένειας του.

Σχετικά ο Maleval³²¹ θεωρεί ότι, η πρώιμη εμφάνιση της εμμονής, ότι θα γίνει Πάπας, στην περίπτωση του Fulmen Cotton, ερμηνεύεται ως μια επείγουσα **έκλυση της πατρικής λειτουργίας** και προσθέτει ότι ο αποκλεισμός του Ονόματος-του-Πατέρα προϋπήρχε της έκλυσης της ψύχωσης, αυτή όμως πραγματοποιείται εικοσιπέντε χρόνια αργότερα από την πρώτη ένδειξη. Σημειώνει ακόμη ότι, πολλοί ψυχωτικοί ενήλικες αναφέρουν την **παρουσία διαφόρων φαινομένων** στην παιδική τους ηλικία, όπως για παράδειγμα το χάσιμο του αυτοθυμητισμού της ομιλίας, γεγονός το οποίο μπορεί να εκληφθεί ως ένδειξη έλλειψης της φαλλικής λειτουργίας. Στην πλειονότητα τους, τα έκδηλα φαινόμενα πριν την έκλυση της ψύχωσης, είναι διαταραχές στη γλώσσα, αντικοινωνική και απομονωμένη συμπεριφορά.

Όταν κάποια ευάλωτα υποκείμενα δεν έχουν παρουσιάσει έκλυση της κλινικής τους ψύχωσης, μπορούμε να υποθέσουμε ότι **προσφεύγουν σε κάποιες προσπάθειες «αναπλή-**

³¹⁹ στο κεφάλαιο αναφορικά με τις «Απαρχές της δημιουργίας του Υποκειμένου», αλλά και στο κεφάλαιο που ασχολούμαστε με την «Δομική προσέγγιση της ψύχωσης»

³²⁰ Πληροφορίες από το <http://horizonovipare.blogspot.com>

³²¹ Maleval (J.-C.), (2003), ό.π., σελ 8.

ρωσης»³²² του αποκλεισμού του **Ονόματος-του-Πατέρα**. Μερικά από αυτά τα άτομα μπορεί, στην διάρκεια της ζωής τους, να απευθυνθούν σε ειδικούς της ψυχικής υγείας, συνήθως για να αντιμετωπίσουν την καταθλιπτική τους διάθεση, τις ψυχοσωματικές τους εκδηλώσεις, την αναστολή των σπουδών ή της εργασίας τους. Σχετικά με αυτό, ο Maleval καταλήγει ότι μπορεί μια συμπτωματολογία να φαίνεται νευρωτικού τύπου αλλά να κρύβει μια ψυχωτική δομή.

Πως όμως είναι δυνατό να καταλάβουμε ότι πρόκειται περί ψυχώσεως όταν δεν έχει γίνει έκλυση και ούτε υπάρχει παραλήρημα ;

2.2 Στοιχεία που οδηγούν στην διάγνωση της ψύχωσης προ έκλυσης

Ο Stevens³²³ αναφέρει ότι όταν **δεν υπάρχει σαφής έκλυση της ψύχωσης** υπάρχουν παρόλα αυτά κάποια στοιχεία που μπορούν να μας οδηγήσουν όπως, οι φαντασιακές ταυτίσεις, τα συναισθήματα κενού και οι διάφορες σωματικές εκδηλώσεις :

2.2.α Φαντασιακή ταύτιση

Πρόκειται εδώ για ένα τρόπο κοινωνικής λειτουργίας και ταύτισης αποκλειστικά **μέσα από το φαντασιακό**. Το ψυχωτικό υποκείμενο παρουσιάζει συμπεριφορές ίδιες με τους υποτιθέμενα όμοιούς του. Σίγουρα όλοι μας λειτουργούμε μέσα από ταυτίσεις αλλά έχοντας κάποιο όριο. Εδώ δεν πρόκειται για μια απλή ταύτιση με κάποια στοιχεία. Το υποκείμενο παίρνει όλες τις αποφάσεις της ζωής του σε συνάρτηση με την εικόνα «φυσιολογικότητας» που έχει φτιάξει από τους όμοιους του, βρίσκεται συνεπώς εκτός οποιασδήποτε διαλεκτικής. Η ταύτιση αυτή μπορεί να φτάνει μέχρι το φαινόμενο του «διπλού».

2.2.β Τα συναισθήματα κενού

Ένα δεύτερο στοιχείο μπορεί να είναι ένα **συναίσθημα «κενού»** στην εσωτερική ζωή του υποκειμένου, με αποτέλεσμα να παραπονιέται ότι «δεν σκέφτεται τίποτα», ότι οι σκέψεις του είναι «άδειες». Αυτό μπορεί επίσης να καθορίσει και το «αίσθημα» που έχει για την ίδια του τη ζωή.

2.2.γ Σωματικές εκδηλώσεις

Υπάρχουν κάποια **στοιχεία στο επίπεδο του σώματος**. Συχνά παρατηρούνται υποχονδριακές εκδηλώσεις. Αυτό το στοιχείο συνήθως παρουσιάζεται, κατά την περίοδο, πριν την έκλυση της ψύχωσης. Κάποια υποκείμενα παρουσιάζουν διάφορους παράξενους σωματικούς πόνους ή ακόμη ένα και μόνον σύμπτωμα όπως είναι περιπτώσεις σαν την ανορεξία ή την βουλιμία. Τέτοιου είδους συμπτώματα και ασθένειες, επιτρέπουν στο υποκείμενο να

³²² Ο όρος «Suppléance» στα Γαλλικά, «αναπλήρωση» στη γλώσσα μας, χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Lacan στο κείμενο του «Περί ενός προκαταρκτικού ερωτήματος»

³²³ Stevens (A.), το ίδιο.

βρει ένα πρότυπο λειτουργίας, με το οποίο να ταυτιστεί, όπως αυτό της εκάστοτε ασθένειας. Έτσι καταφέρνουν να μην κάνουν έκλυση, έστω για κάποιο διάστημα και να μην παρουσιάσουν άμεσα παραλήρημα ή φαινόμενα. Εδώ υπάρχει κίνδυνος λέει ο Stevens³²⁴ να μπερδέψουμε την ψύχωση με την υστερία.

Επίσης συχνά διαπιστώνουμε ότι τα άτομα που περιπλανιούνται στους δρόμους, και που είναι χωρίς σταθερή κατοικία, με ή χωρίς χρήση ναρκωτικών, έχουν ψυχωτική δομή, χωρίς επίσης να έχει πραγματοποιηθεί η έκλυση.

Θα ασχοληθούμε τώρα με κάποιες προσπάθειες **αναπλήρωσης**, μέσα από την αναφορά κάποιων εργασιών οι οποίες φαίνεται ότι δεν άφησαν ανεπηρέαστη την επεξεργασία που της κάνει ο Lacan στο Σεμινάριο του πάνω στις ψυχώσεις.

2.3 Προσπάθειες «αναπλήρωσης» δια μέσου της φαντασιακής ταύτισης

Στην ψύχωση η επιθυμία του Άλλου δεν έχει ερμηνευτεί. Για παράδειγμα ένα ψυχωτικό υποκείμενο μπορεί να πει «έχω έναν πατέρα» αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι θα γνωρίζει και σε τι του χρειάζεται. Το υποκείμενο βρίσκεται χωρίς την μεταφορική διαδικασία απέναντι στο Πραγματικό. Χωρίς την ύπαρξη της φαντασίωσης, η οποία θα ήταν απόρροια της εισόδου του υποκειμένου στο συμβολικό και η οποία θα «δομούσε» φαντασιακά το σώμα, το υποκείμενο χάνει την συνοχή της πραγματικότητας³²⁵. Ουσιαστικά βρισκόμαστε εδώ στη γνωστή μας φάση του «Σταδίου του καθρέφτη». Το υποκείμενο όμως **δεν** μπορεί να δώσει μια **φαλλική ερμηνεία** διότι δεν υπάρχει φαλλική σημασία, και δεν υπάρχει και φαντασίωση η οποία θα μπορούσε να του προσφέρει ένα πλαίσιο για την απόλαυση.

Ο Lacan στο Σεμινάριο για τις ψυχώσεις αναφέρει σχετικά ότι γι' «αυτή την αληθινά αρχέγονη αποστέρηση του σημαίνοντος, το υποκείμενο θα πρέπει να επιφορτιστεί την **αντιστάθμισή** της, για μεγάλο διάστημα στη ζωή του, μέσα από μια σειρά καθαρά κομπορμιστικές **ταυτίσεις** με πρόσωπα που θα του δίνουν το αίσθημα, του τι πρέπει να κάνει»³²⁶ για είναι άνθρωπος. Το υποκείμενο προσπαθεί λοιπόν δια μέσου της **μίμησης** να αναπληρώσει το κενό που αφήνει ο αποκλεισμός του Ονόματος-του-Πατέρα στηριζόμενο σε κά-

³²⁴ Stevens (A.), ό.π.

³²⁵ Biagi-Chai (F.), «Sinthome ou suppléance comme réponses au vide» στο www.lacan-universite.fr.

³²⁶ Lacan (J.), (1955-1956), Le Séminaire, Livre III *Les psychoses*, Seuil, Paris, 1981, σελ 231. Η μετάφραση που χρησιμοποιούμε είναι από την Ελληνική έκδοση, κάτω από την επιμέλεια του Β. Σκολίδη.

ποια φαντασιακά υποστηρίγματα. Η «**αναπλήρωση**» αναφέρει ο Hoffmann³²⁷ είναι ένας τρόπος που έχει βρει το ίδιο το υποκείμενο για να μπορέσει να «φράξει»³²⁸ την ψύχωση του.

Αρχικά θα ασχοληθούμε με την **φαντασιακή μορφή αναπλήρωσης** μέσα από τις έννοιες της προσωπικότητας «**σαν να**»³²⁹, που επεξεργάστηκε η Hélène Deutsch³³⁰, και της «**προ-ψύχωσης**»³³¹, την οποία επεξεργάστηκε ο Moritz Katan.

2.3.α Οι προσωπικότητες «ως εάν» της *Hélène Deutsch*³³²

Η Hélène Deutsch επεξεργάζεται το ψυχοπαθολογικό όριο μεταξύ νεύρωσης και ψύχωσης και ενδιαφέρεται για τις προσωπικότητες που βρίσκονται εκεί.

Το 1934 απομόνωσε κάποιες συναισθηματικές διαταραχές κάποιων υποκειμένων, τα οποία έδιναν μια φυσιολογική εντύπωση. Η Deutsch επεσήμανε ότι αυτά τα υποκείμενα είχαν έναν ψυχωτικό πυρήνα και πιο συγκεκριμένα σχιζοφρενικό. Αναφέρει ότι οι σχέσεις τους με τον εξωτερικό κόσμο ήταν πολύ φτωχές και μερικές φορές εντελώς ανύπαρκτες σαν να βρίσκονταν σε ένα κενό ύπαρξης. Η Deutsch, αναφέρει ο Hoffmann³³³, υπογραμμίζει την άμεση σχέση αυτής της διαταραχής με την αποπροσωποποίηση, χωρίς όμως τα ίδια τα υποκείμενα να την αντιλαμβάνονται.

Η Galiana -Mingot³³⁴, αναφερόμενη στην εργασία της Hélène Deutsch, σημειώνει ότι η προσωπικότητα «ως εάν» συνιστά ένα **παθολογικό τρόπο ταύτισης** ο οποίος αφήνει να διαφανεί η δομή του υποκειμένου. Τα στοιχεία τα οποία είναι πολύ κοντινά στο φυσιολογικό όπως η **προσαρμογή στην πραγματικότητα** αυτών των υποκειμένων, η **συμπεριφορά τους**, η οποία μοιάζει φυσιολογική, οι **νοητικές και συναισθηματικές τους αντιδράσεις**, οι οποίες φαίνονται σαν να είναι έτσι όπως αρμόζει, μπορεί να μπερδέψουν, αφήνοντας πάντα την εντύπωση ότι «κάτι δεν πάει καλά» και αυτό γιατί υπάρχει κάτι το απρόσωπο μέσα σε αυτήν την υπερ-προσαρμοστικότητα τους. Φαίνεται σαν να μην έχουν σχέση με τον Άλλο. Οι σχέσεις τους είναι μονότονες χωρίς θέρμη ή ντροπή. Είναι σαν να **κατασκευάζουν τα συναισθήματα** χωρίς όμως να συνειδητοποιούν την διαφορά μεταξύ του «να νιώθει κάποιος

³²⁷ Hoffmann (C.), “Quelques réflexions à propos du déclenchement de la psychose et de ses suppléances dans le monde de l’adolescent contemporain” στο *Figures de la psychanalyse*, 2004/1, No 9, σελ 49-61.

³²⁸ «Endiguer».

³²⁹ “Comme si”.

³³⁰ Η Helene Deutsch (1884-1982) ήταν ψυχίατρος και ψυχαναλύτρια, αυστριακής προέλευσης. Έκα-
νε την πρώτη της ανάλυση με τον Freud. Αναφερόμαστε εδώ στην εργασία της μεταξύ 1933 και 1970.

³³¹ “Prépsychose”.

³³² Deutsch (H.), (1938-1970), *Les “comme si” et autres textes*, Seuil, Paris, 2007.

³³³ Hoffmann (C.), ό.π., σελ 49-61.

³³⁴ Galiana-Mingot (E), « Quelques préalables théorico-cliniques a la conceptualisation lacanienne des suppléances. Du « comme si » d’ Helene Deutsch a la « prépsychose » de Moritz Katan », 2010 <http://recherchespsychanalyse.revues.org> .

ένα συναίσθημα» και του «να κάνει σαν να το νιώθει». Αυτή την έλλειψη συναισθηματικής ζωής, ο Lacan την θεωρεί **δείκτη ψύχωσης**.

Αυτή η πλήρης **προσαρμογή** στα εξωτερικά αντικείμενα, είναι αποτέλεσμα **ταυτίσεων**, λέει η Galiana-Mingot³³⁵, οι οποίες όμως δεν έχουν «ενδοβληθεί» και για αυτό το λόγο είναι και εύθραυστες. Δεν έχει πραγματοποιηθεί «μια αυθεντική διαδικασία ταύτισης με ένα καλό αντικείμενο». Πρόκειται αντίθετα για έναν **μμητισμό** ο οποίος καταλήγει σε μια ικανοποιητική προσαρμογή με την πραγματικότητα παρά την έλλειψη επένδυσης του αντικειμένου.

Η Galiana-Mingot σχολιάζει ότι, η θέση της Helene Deutsch, δηλαδή αναφορικά με το τι δομή υπάρχει πίσω από αυτές τις προσωπικότητες, δεν υπήρξε πάντα σταθερή, αναφορικά με το εάν είναι ψυχωτική ή όχι, μολονότι, είναι η ίδια που υποστηρίζει ότι η δομή που κρύβεται πίσω από την μάσκα της προσωπικότητας του «ως εάν» είναι πολύ κοντινή με την δομή της ψύχωσης και ότι μπορεί να είναι ένα **προηγούμενο στάδιο** της έκλυσης της ψύχωσης. Φαίνεται εν προκειμένω να την δυσκολεύει η καλή **προσαρμογή αυτών των προσωπικοτήτων στην πραγματικότητα**.

Όταν η Deutsch συνοψίζει, το 1965, τα συμπεράσματά της σχετικά με αυτά που εντόπισε στις περιπτώσεις «ως εάν» που είχε σε αγωγή, παρατηρεί ότι έχουν μείνει στις πρώτες ταυτίσεις του εγώ, όπου αυτήν την περίοδο η εξάρτηση από το αντικείμενο εκδηλώνεται δια μέσου της **μίμησης**. Αυτό η Deutsch το αντιλαμβάνεται, μας λέει η Galiana-Mingot, ως μια προσπάθεια προσαρμογής. Αυτή την μίμηση, ο Lacan, στο τρίτο Σεμινάριο του³³⁶, θα ερμηνεύσει ως «**μη ένταξη**»³³⁷ του υποκειμένου στο πεδίο του σημαίνοντος» η οποία είναι προϋπόθεση για την δημιουργία της ψύχωσης.

Ο Lacan πιστεύει ότι οι προσωπικότητες «ως εάν» τις οποίες περιγράφει η Helene Deutsch αποτελούν «**μια φαντασιακή «αντιστάθμιση»**»³³⁸ **του απόντος Οιδιποδείου**»³³⁹. Αναρωτιέται εάν θα μπορούσαμε να αντιμετωπίσουμε αυτήν την «αντιστάθμιση» που έχει πραγματοποιηθεί από μια σειρά ταυτίσεων ως μια «**αναπλήρωση**»³⁴⁰. Η ίδια η Helene Deutsch, αναφέρει η Galiana-Mingot, στην κλινική της εμπειρία, δεν συνάντησε παρά μόνον ένα περιστατικό προσωπικότητας «ως εάν» το οποίο είχε έκλυση ψύχωσης. Από αυτό θα

³³⁵ Galiana-Mingot (E), ό.π., σελ.4.

³³⁶ Lacan (J.), (1955-1956) Le Séminaire, Livre III *Les psychoses*, Seuil, Paris, 1981, κυρίως στα κεφάλαια XIV και XV, σελ. 207-231.

³³⁷ «integration».

³³⁸ Ο όρος «Compensation» στα Γαλλικά, «αντιστάθμιση» στη γλώσσα μας, χρησιμοποιείται από τον Lacan στο Σεμινάριο *Οι ψυχώσεις* κυρίως αναφορικά με την φαντασιακή διάσταση. Στην συνέχεια τον ξαναβρίσκουμε στο Σεμινάριο το «Sinthome».

³³⁹ Lacan (J.), (1955-1956), Le Séminaire, Livre III *Les psychoses*, Seuil, Paris, 1981, σελ. 218.

³⁴⁰ Lacan (J.), (1955-1956), ό.π., σελ 230.

μπορούσαμε να υποθέσουμε, ότι ίσως οι προσωπικότητες «ως εάν» μπορεί να είναι περιπτώσεις στις οποίες λειτουργεί η «**αναπλήρωση**».

Θα συμπληρώσουμε τώρα την κατανόηση μας αναφορικά με την έννοια της «**αναπλήρωσης**» εξετάζοντας την έννοια της «προ-ψύχωσης» του Moritz Katan. Ο Lacan την πρώτη περίοδο της διδασκαλίας του, την περίοδο δηλαδή που πραγματοποιήθηκε το Σεμινάριο πάνω στις *Ψυχώσεις*, χρησιμοποιεί συχνά αυτό τον όρο.

2.3.β Η «προ-ψύχωση» του Moritz Katan³⁴¹

Ο Katan επεξεργάστηκε την έννοια της «προ-ψύχωσης». Μελετά την φάση πριν την έκλυση της ψύχωσης διότι θεωρεί ότι υπάρχουν προ-ψυχωτικές ενδείξεις.

Θεωρεί ότι υπάρχει μια φάση «προ-ψυχωτική», πριν την έκλυση της ψύχωσης. Μελετά την περίπτωση ενός έφηβου τον οποίο ονομάζει “Η”³⁴² και διαπιστώνει σε αυτόν τον νεαρό απουσία ανταγωνιστικών συναισθημάτων. Στην θέση τους παρατηρεί μια μιμητική συμπεριφορά, σαν σε καθρέφτη, απέναντι σε κάθε ενέργεια ενός φίλου του³⁴³.

Ο Katan μελετώντας την περίοδο που προηγείται της **έκλυσης της ψύχωσης** καταλήγει³⁴⁴ ότι η παρουσία **υποχονδριακής συμπτωματολογίας** είναι προπομπός ψυχωτικών συμπτωμάτων. Θέλοντας να κατανοήσει την δομή του παραληρήματος συγκρίνει τα **συμπτώματα της ψύχωσης και της προ-ψύχωσης**. Επικεντρώνεται στις πιθανές **προσπάθειες ίασης** από το ίδιο το υποκείμενο, που ενδεχομένως μπορεί να εμφανιστούν κατά την προ-ψυχωτική φάση. Διαπιστώνει ότι υπάρχει αυτή η φάση, κατά την οποία παρατηρείται μια απόκλιση από την φυσιολογικότητα, σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις σχιζοφρένειας. Αυτή η φάση συνήθως περνάει απαρατήρητη από το περιβάλλον καθότι το υποκείμενο διατηρεί την επαφή του με την πραγματικότητα. Πιστεύει επίσης ότι η προ-ψύχωση θα μπορούσε να καθυστερήσει την έκλυση της ψύχωσης³⁴⁵. Κατά τον Katan στην προ-ψυχωτική φάση το υποκείμενο διακατέχεται από ένα αβάσταχτο **φόβο ευνουχισμού**, φοβάται ότι θα **οδηγηθεί στην εκθήλυνση**, και προσπαθεί να προστατευτεί από αυτήν. Η προσπάθεια να αντιμετωπίσει αυτόν τον κίνδυνο, είναι που το απομακρύνει από την πραγματικότητα. Αργότερα αρχίζει μια προσπάθεια ανασυγκρότησης.

³⁴¹ Mauritz Katan (1897-1977). Ολλανδός ψυχαναλυτής ο οποίος, προσπαθώντας να αποφύγει τον ναζισμό διέμενε στο Houston, του Texas.

³⁴² Ο “Η” είναι ένας νεαρός ο οποίος προηγούμενα δεν είχε κανένα απολύτως πρόβλημα. Κάποια στιγμή ανακαλύπτει τον αυνανισμό ως αποτέλεσμα κάποιων φαντασιώσεων που ένας φίλος του υπέβαλε όταν ο φίλος του λέει «να μια ωραία κοπέλα», ο νεαρός αυνανίζεται παίρνοντας την ως αντικείμενο της φαντασίωσης του. Ξαφνικά σταματά αυτήν την δραστηριότητα ως αποτέλεσμα αυτού που του είπε ο φίλος του : «ο αυνανισμός τρελαίνει». Στην συνέχεια όταν ο φίλος του φλερτάρει μια κοπέλα, την ερωτεύεται και αυτός μιμούμενος τον φίλο του.

³⁴³ Hoffmann (C), ό.π. , σελ 49-61.

³⁴⁴ Galiana-Mingot (E.), ό.π., σελ. 13.

³⁴⁵ Galiana-Mingot (E.), ό.π., σελ. 14.

Ο Katan υποστηρίζει ότι πρόκειται για ένα **δομικό έλλειμμα**, το οποίο το υποκείμενο προσπαθεί να καλύψει. Η Galiana-Mingot προσθέτει ότι, σύμφωνα με την Αγγλοσαξονική ψυχαναλυτική προσέγγιση, υπάρχει μια νοσογραφική κατηγορία, για αυτό το οποίο ο Katan περιγράφει ως προ-ψύχωση, η οποία είναι η γνωστή με το όνομα «Μεθοριακές Προσωπικότητες»³⁴⁶. Σύμφωνα με την Αγγλοσαξονική ψυχαναλυτική προσέγγιση, μπορεί να υπάρχει **μια κινητικότητα στο επίπεδο των δομών** και των ψυχικών θέσεων του υποκειμένου.

Ο Katan συγκρίνοντας την περίπτωση του Πρόεδρου Schreber³⁴⁷ και αυτήν του έφηβου «Η», συμπεραίνει ότι μετά από την προ-ψυχωτική φάση το παραλήρημα, το οποίο ακολουθεί, καταστρέφει πλέον την επαφή τους με την πραγματικότητα. Η **ταύτιση** για παράδειγμα, που πραγματοποιεί ο «Η», με τον φίλο του, δεν αρκεί για να τον κρατήσει στην πραγματικότητα και για αυτό στην συνέχεια είναι αναγκαία η δημιουργία μιας νέας πραγματικότητας, αυτής δηλαδή του παραληρήματος. Ο Katan φαίνεται να ακολουθεί τον τρόπο προσεγγίσης του Freud ερμηνεύοντας την **ύπαρξη του παραληρήματος, ως μια προσπάθεια ίασης**³⁴⁸ και επικεντρώνεται στην προσπάθεια κατανόησης του είδους των αμυνών που χρησιμοποιούνται. Κάνει συγκρίσεις των προσπαθειών αναδόμησης κατά την προ-ψυχωτική και κατά την ψυχωτική φάση και εξετάζει την σχέση του υποκειμένου με την πραγματικότητα και στις δύο περιπτώσεις. Διαπιστώνει³⁴⁹ ότι η **παραληρηματική** προσπάθεια, η οποία δημιουργεί μια υποκειμενική αλήθεια, αποκαθιστά τη σχέση του υποκειμένου με την αντικειμενική πραγματικότητα αλλά και τον απομακρύνει από αυτήν.

Ο Katan πιστεύει ότι **ένα μέρος του εγώ** δεν πάσχει και κατ' επέκταση η θεραπευτική του προσπάθεια προσανατολίζεται προς την **ενδυνάμωσή** του. Η θεραπευτική του προσέγγιση δηλαδή δεν απευθύνεται στην πλευρά του υποκειμένου την οποία θεωρεί ψυχωτική αλλά σε αυτήν που θεωρεί υγιή. Ο Lacan, σε αυτό το σημείο, κάνει αρνητική κριτική στην ερμηνεία του Katan, αναφορικά με τις «διαδικασίες που **μεταχειρίζεται το εγώ** για να ανταπεξέλθει σε διάφορες απαιτήσεις, αλλά και για να αμυνθεί ενάντια σε ενορμήσεις.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι αυτή η έννοια της «προ-ψύχωσης» μας ενδιαφέρει γιατί υπογραμμίζει την έννοια του **πρωτογενούς φαινομένου**³⁵⁰ την οποία διαπιστώνουμε από το είδος σχέσης που αυτός ο έφηβος αναπτύσσει με τον φίλο του και η οποία δεν είναι τίποτα άλλο από **ταύτιση και αντιγραφή**. Αντιλαμβανόμαστε ότι πίσω από αυτήν την πλή-

³⁴⁶ «Etats Limites».

³⁴⁷ Freud (S.), (1911), «Remarques psychanalytiques sur l'autobiographie d'un cas de paranoïa : Le Président Schreber», στο *Cinq psychanalyses*, Puf, 1988, σελ. 263-324.

³⁴⁸ Αναφερθήκαμε στο Τέταρτο κεφάλαιο : «Η Κλινική προσέγγιση της ψύχωσης», στο 3.5., της παρούσας διατριβής.

³⁴⁹ Galiana-Mingot (E.), ό.π., σελ.18.

³⁵⁰ “phenomene elementaire”.

ρη απουσία συναισθήματος και την μη ανταγωνιστικότητα, δεν υπάρχει νοημα και κυρίως δεν υπάρχει δομή. Αυτή η ευκολία ταύτισης, ο μιμητισμός και η εξάρτηση από τα εξωτερικά αντικείμενα μας οδηγεί στο να κατανοήσουμε την αδυναμία του ψυχωτικού υποκειμένου να δημιουργήσει και να επενδύσει σε κάποια ιδανικά.

Η περιγραφή που κάνει ο Μ. Katan της «προ-ψύχωσης» μοιάζει με την περιγραφή που έκανε η Η. Deutsch για τις περιπτώσεις «ως εάν». Με άλλα λόγια και στις δύο περιπτώσεις **η οιδιποδειακή προβληματική φαίνεται να μην έχει εγκαθιδρυθεί** και όπως αναφέρει ο Hoffmann³⁵¹ εάν υποθετικά υπήρχε μια σχέση αντικειμένου, αυτή θα μπορούσε να είναι μια σχέση με ένα οποιοδήποτε αντικείμενο. Ο Katan εμπεριέχει την αντίδραση «ως εάν» μέσα στην «προ-ψυχωτική» φάση.

Και οι δύο περιπτώσεις είναι σαν μια προσπάθεια «τριαδικοποίησης», σαν μια ψευδό-οιδιποδειακή «αντιστάθμιση»³⁵² **δια μέσου της μίμησης**. Πρόκειται για μια ύστατη προσπάθεια αναδιάρθρωσης δια μέσου μιας **φαντασιακής «αναπλήρωσης»**. Το ψυχωτικό υποκείμενο δεν μπορεί να ταυτιστεί με το ίδιο του το σώμα όπως θα γινόταν με οποιοδήποτε νευρωτικό υποκείμενο που κατάφερε να περάσει με επιτυχία το «Στάδιο του καθρέφτη».

Πολλοί λαμπροί επιστήμονες και καλλιτέχνες ανήκουν στην κατηγορία των ψυχωτικών υποκειμένων που έκαναν προσπάθειες αναπληρώσεις που όμως οδηγήθηκε τελικά στην έκλυση της ψύχωσης όπως η περίπτωση του John Forbes Nash και της Camille Claudel για τους οποίους θα κάνουμε μια μικρή αναφορά για να συμπληρώσουμε τις διάφορες διαστάσεις που εκλαμβάνει η προσπάθεια **αναπλήρωσης**

2.3.γ Η περίπτωση του John Forbes Nash

Ο John Forbes Nash (1928-) είναι ένας Αμερικάνος οικονομολόγος ο οποίος διαφαίνεται από την μικρή εφηβική του ηλικία ότι πρόκειται περί μαθηματικής διάνοιας. Στα 22 του χρόνια αναγνωρίζεται από την μαθηματική κοινότητα για την ανακάλυψη ενός θεωρήματος το οποίο φέρει το όνομά του : «Το θεώρημα της ισορροπίας του Nash» (η θεωρία των παιγνίων). Παρά την μεγάλη του άνοδο και αναγνώριση, το 1954 δεν καταφέρνει να πάρει την θέση του καθηγητού στο Princeton. Αυτό είναι ένα μεγάλο πλήγμα για τον Nash το οποίο φαίνεται να τον οδήγησε στην έκλυση της ψύχωσης. Το μαθηματικό του ταλέντο και η ενασχόληση του με τις θεωρίες των οικονομικών φαίνεται να του δίνουν την δυνατότητα να έχει ένα σημείο επαφής με τον κοινωνικό δεσμό παρά την ψυχωτική του δομή. Διαγνώστηκε σχιζοφρενής στα τριάντα του χρόνια Το 1994 πήρε το βραβείο Nobel στην Οικονομία. Πληροφορίες λένε ότι ο Nash χρησιμοποιεί τους αλγόριθμους για να αιτιολογήσει κάθε απόφαση που έπρεπε να πάρει στην ζωή του ακόμη και για το να χρησιμοποιήσει το ασαν-

³⁵¹ Hoffmann (C), ό.π., σελ 49-61.

³⁵² “Compensation”.

σέρ³⁵³. Όλο το συμβολικό γίνεται πραγματικό. Πρόκειται δηλαδή για μια προσπάθεια **συμβολικής αναπλήρωσης** η οποία καταλήγει σε μεταφυσικό ή επιστημονικό παραλήρημα. Ο **John Forbes Nash** δεν κατάφερε να πραγματοποιήσει μια πιο μόνιμη «συρραφή» η οποία θα τον οδηγούσε στην «**αναπλήρωση**» του Ονόματος-του-Πατέρα όπως στην περίπτωση του Joyce την οποία θα εξετάσουμε πιο κάτω.

2.3.δ Η περίπτωση της *Camille Claudel*

Η Camille Claudel (1864-1943) Γαλλίδα γλύπτρια, αδελφή του Paul Claudel, γεννήθηκε δεύτερη κατά σειρά μετά τον θάνατο του μεγαλύτερου αδελφού της ο οποίος πεθαίνει σε ηλικία δεκαέξι ημερών. Μετά το δυστυχές γεγονός η μητέρα μένει αμέσως έγκυος με την ελπίδα να ξανακάνει ένα αγοράκι το οποίο θα αντικαταστήσει το χαμένο της πρώτο παιδί. Τότε γεννιέται η Camille. Η μητέρα της ποτέ δεν αποδέχθηκε το ταλέντο της στην γλυπτική. Στα δεκαεννέα της γίνεται μαθήτρια του Auguste Rodin, τον οποίο και ερωτεύεται. Ο Rodin είναι εικοσιτέσσερα χρόνια μεγαλύτερός της. Γίνεται η «μούσα» του για περίπου δεκαπέντε χρόνια. Η ερωτική τους σχέση δεν μπόρεσε να ολοκληρωθεί παρά τις ελπίδες της Camille. Την στιγμή που ο Rodin αρνείται να δημοσιοποιήσει την σχέση του μαζί της γίνεται η έκλυση της ψύχωσης της (το 1913). Στην συνέχεια νοσηλεύεται στο ψυχιατρείο μέχρι το τέλος της ζωής της. Λέγεται ότι η μητέρα της δεν την επισκέφτηκε ποτέ.

Η Camille, λέει ο Hoffmann³⁵⁴ δεν ήταν για την μητέρα της ο αναμενόμενος φαλλός που μπορούσε να αντικαταστήσει το χαμένο πρώτο της αγόρι. Το βλέμμα, ο θαυμασμός και η αναγνώριση του Rodin της δίνουν μια θέση φαλλικού αντικείμενου και την προφυλάσσουν από την έκλυση της ψύχωσης μέχρι την στιγμή που ο Rodin αρνείται να δημοσιοποιήσει την σχέση τους. Ο ρόλος που μέχρι τότε έπαιζε για αυτήν η γλυπτική ως ταυτότητα, καταρρέει. Οι προσπάθειες **αναπλήρωσης, της ριζικής έλλειψης της Πατρικής μεταφοράς**, δια μέσου της γλυπτικής δεν υφίστανται πλέον, με αποτέλεσμα την έκλυση της ψύχωσης.

3 Η «Αναπλήρωση» του Ονόματος-του-Πατέρα

Ο Lacan, όπως σημειώνει ο Maleval, δεν επεξεργάστηκε θεωρητικά εκτενώς την ψυχωτική δομή εκτός έκλυσης. Έδωσε όμως κάποιες διάσπαρτες ενδείξεις αναφορικά με την κοινή ψύχωση. Κατέληξε σε ένα δίπολο : από την μια να αναδειξεί τα σημεία στα οποία είναι αποτυχημένος ο Βορρόμειος κόμβος της δομής και από την άλλη να διακρίνουμε με πιο μέσο αυτό το ελάττωμα έρχεται ελλιπώς να ισοσταθμιστεί.

³⁵³ Hoffmann (C), « le paradigme de suppléances psychotiques» *Recherche en psychanalyse*, en ligne, 2009, mis en ligne le 01 juin 2009, <http://recherchespsychanalyse.revues.org> .

³⁵⁴ Hoffmann (C), ό.π. , σελ 49-61.

Μέσα στο Σεμινάριο του το «*Sinthome*»³⁵⁵, το οποίο θεωρείται ως η τελευταία θεωρητική προσέγγιση του Lacan αναφορικά με την ψύχωση, ασχολείται με την περίπτωση του Joyce θέτοντας το ερώτημα εάν αυτός ήταν ψυχωτικός³⁵⁶.

Ο Lacan θέτει το «*sinthome*»³⁵⁷ ως μια απάντηση του ψυχωτικού υποκειμένου στο κενό που αφήνει η απουσία του Ονόματος-του-Πατέρα. Το υποκείμενο στηρίζεται, όπως θα διαπιστώσουμε πιο κάτω αναφορικά με την περίπτωση του Joyce, σε κάτι που το ίδιο έχει και που με αυτό δημιουργεί κάτι το οποίο του είναι βοηθητικό. Αυτό που δημιουργεί θα είναι σαν ένας κόμβος ο οποίος έχει σαν λειτουργία να δέσει τις τρεις διαστάσεις, του Συμβολικού, του Πραγματικού και του Φαντασιακού, οι οποίες έχουν αποσυνδεθεί. Δια μέσου του «συνθώματος» το οποίο έχει σταθεροποιητικό χαρακτήρα³⁵⁸ δίδεται στο ψυχωτικό υποκείμενο μια λύση τέτοια που αποτρέπει την έκλυση της ψύχωσης.

3.1 Η περίπτωση του Joyce

Μια πολύ γνωστή περίπτωση «αντιστάθμισης»³⁵⁹ του αποκλεισμού του Όνομα-του-Πατέρα είναι αυτή του Ιρλανδού συγγραφέα Joyce. Ο **James Joyce (1882 -1941)** είναι ένας ιρλανδός συγγραφέας και ποιητής ο οποίος θεωρείται από αυτούς που επηρέασαν πολύ τον ΧΧ αιώνα. Μολονότι πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του εξόριστος από την πατρίδα του, όλα του τα έργα έχουν να κάνουν με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο με αυτή. Το έργο του χαρακτηρίζεται από τον τρόπο που χειρίζεται την γλώσσα και κυρίως από την παραγωγή νέων λογοτεχνικών στοιχείων.

Ο Lacan ασχολείται με το συγγραφικό του έργο του το οποίο πιστεύει, ότι είναι επιφορτισμένο να δώσει αξία στο **όνομα** του συγγραφέα. Μέσα από αυτή την προσπάθεια να αποδοθεί κάποια αξία πραγματοποιείται μια «**αντιστάθμιση της πατρικής έλλειψης**»³⁶⁰.

Δεν υπάρχουν στοιχεία, με την ψυχιατρική έννοια, που να συνάδουν με διάγνωση ψύχωσης. Είναι αφενός, μέσα από τον τρόπο γραφής του Joyce, που ο Lacan καταλήγει ότι πρόκειται περί ψυχωτικής δομής : Όλο του το συγγραφικό έργο φαίνεται να εξελίσσεται προς αυτό που έγραψε τελευταίο στην ζωή του, το 1939, το *Finnegans Wake*, το οποίο ο συγγραφέας επεξεργαζόταν για δεκαεπτά ολόκληρα χρόνια. Μέσα σε αυτό υπάρχουν συλλαβισμοί και ομοφωνίες που προέρχονται από δέκα-εννέα διαφορετικές γλώσσες. Η μετά-

³⁵⁵ Lacan (J.), (1975-76), Le Séminaire, Livre XXIII, *Le sinthome*, Seuil, Paris, 2005.

³⁵⁶ Lacan (J.), (1975-76), ό.π. σελ. 77-89.

³⁵⁷ Διατηρούμε τον γαλλικό όρο διότι οι μεταφραστικές προσπάθειες δεν κάνουν ακριβή απόδοση του.

³⁵⁸ Biagi-Chai (F.), το ίδιο.

³⁵⁹ «compensation».

³⁶⁰ Lacan (J.), (1975-76), ό.π., σελ. 94.

φραση αυτού του έργου στάθηκε σχεδόν αδύνατη λόγω της ιδιομορφίας της. Η κατανόηση του είναι δύσκολη εξ αίτιας της αποδόμησης των λέξεων. Αφετέρου, η επιχειρηματολογία του Lacan υπέρ της διάγνωσης της δομής της ψύχωσης, στηρίζεται και σε ένα μικρό επεισόδιο που ο Joyce αναφέρει στην αυτοβιογραφία του : Αναφέρει ότι του επιτέθηκαν κάποιοι μαθητές από την τάξη του, τον έδεσαν στο συρματοπλέγμα και τον κτυπούσαν. Μόλις ο Joyce ελευθερώθηκε, ένιωθε πολύ γρήγορα να του φεύγει ο θυμός. Δεν ένιωθε κανένα συναισθημα εναντίον τους. Ο Lacan σχολιάζει αυτήν την απουσία συναισθήματος απέναντι στην φυσική βία, όπως επίσης και την απόσταση που παίρνει ο Joyce απέναντι στον σωματικό πόνο, με τέτοιο τρόπο, σαν το ίδιο του το σώμα να μην του άνηκε, σαν να ήταν ένα απλό παλτό³⁶¹. Τα πονεμένα και πρησμένα χέρια του έμοιαζαν σαν να μην είναι δικά του αλλά να ανήκουν σε κάποιον άλλο.

Ο Lacan αναρωτιέται για αυτό που συμβαίνει στο σώμα του Joyce. Ο ίδιος αναφέρει είναι ότι αφού πρώτα έχει δεχθεί τις ξυλιές από τους συμμαθητές, ένιωθε να αδειάζει, να μην νιώθει τίποτα. Το σώμα του έμοιαζε σαν κάτι το οποίο δεν ζητούσε τίποτα άλλο από το να αποχωρήσει από πάνω του, νιώθοντας συγχρόνως αηδία για αυτό.

Ο Lacan συμπεραίνει λοιπόν ότι υπάρχει ένα ελάττωμα στον κόμβο των τριών διαστάσεων του Συμβολικού, του Φαντασιακού και του Πραγματικού, οι οποίες προσδιορίζουν την δομή του υποκειμένου. Εντοπίζει μια αποτυχία στην σύνδεση του Φαντασιακού με τις άλλες δύο διαστάσεις. Θεωρεί ότι το Φαντασιακό είναι προς αποχώρηση. Αναφέρει ότι ο τρόπος **εγκατάλειψης της σχέσης με το ίδιο του το σώμα** είναι εντελώς ύποπτος για έναν αναλυτή, διότι η ιδέα που έχουμε για εμάς ως σώμα έχει βαρύτητα. Είναι αυτό ακριβώς που ονομάζουμε «ego». Εάν το «ego» ονομάζεται ναρκισσιστικό, είναι γιατί σε κάποιο επίπεδο , υπάρχει κάποιο πράγμα που υποστηρίζει το σώμα ως εικόνα. Στην περίπτωση του Joyce, το γεγονός ότι αυτή η εικόνα δεν τον ενδιαφέρει είναι σημάδι ότι το «ego» έχει στην περίπτωσή του μια εντελώς ιδιαίτερη λειτουργία». ³⁶²

Αυτό που στο τρίτο κεφάλαιο ονομάσαμε **αινιγματική εμπειρία**³⁶³ πιστοποιείται, στην περίπτωση του Joyce, στην σχέση του με την γλώσσα. Διαφαίνεται με σαφήνεια σε αυτά που ονομάζει ως «Επιφάνειες»³⁶⁴. Οι «Επιφάνειες» ηχητικά κομμάτια που αποκόπτονται από την γλώσσα και τα οποία παίρνουν για τον Joyce μια αξία εξωτερίκευσης. Ως επί το πλεί-

³⁶¹ Lacan (J.), (1975-76), ό.π., σελ. 148-149.

³⁶² Lacan (J.), (1975-76), ό.π., σελ. 150.

³⁶³ Τα φαινόμενα, στα οποία έχουμε αναφερθεί στο προηγούμενο κεφάλαιο αφορούν στις κλινικές εκδηλώσεις της ψύχωσης οι οποίες εκφράζουν την απομόνωση του σημαίνοντος αναφορικά με την αλυσίδα των σημαινόντων. Όταν δηλαδή το σημαίνον (Σ1) αποκόπτεται από το σημαινόμο (Σ2) και κατ' επέκταση βλέπεται και η σημασία. Το αποτέλεσμα που απορρέει παρουσιάζεται ως μια «αινιγματική» εμπειρία την οποία το υποκείμενο δεν έχει που να κατατάξει.

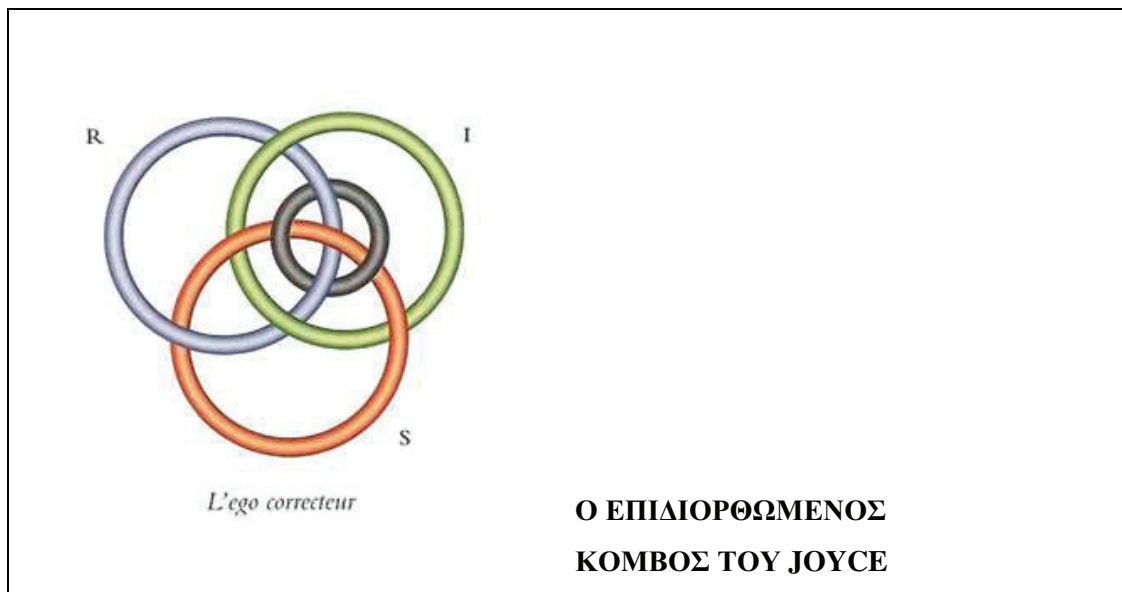
³⁶⁴ «Eiphanies».

στον εμφανίζονται σαν κομμάτια διαλόγων. Ο Joyce κόβει το discours σε «σωματίδια» σημαίνοντος. Το κάθε τέτοιο σωματίδιο δεν έχει σημασία. Μέσα σε αυτό το μη νόημα, ο Joyce βεβαιώνει ότι αναγνωρίζει αυτό που ονομάζει «ξαφνική εκδήλωση πνευματικότητας»³⁶⁵ πάνω στην οποία στηρίζει την κλίση του ως καλλιτέχνη.

Όμως μολονότι ο κόμβος των Borromeo στην περίπτωση του Joyce είναι προβληματικός δεν εκλύεται η ψύχωση!

Ο Lacan υποθέτει ότι υπάρχει ένας τρόπος επιδιόρθωσης του κόμβου, ο οποίος δημιουργεί μια «συρραφή» στο «Εγώ» του. Απεικονίζει αυτή τη «**συρραφή μ' ένα νέο κυκλάκι** το οποίο «στερεώνει» το φαντασιακό. Είναι αυτό που διορθώνει «συρράπτοντας» δια μέσου της συγγραφής, το ελάττωμα στο κόμβο. Η συγγραφή «αναπληρώνει» την φαλλική έλλειψη. Η ψύχωση δεν εκλύεται. Η αντίληψη που έχει ο Joyce για το **ίδιο του το όνομα, το κάνει να δημιουργηθεί** όχι βέβαια μέσα από το φαντασιακό του σώματος του αλλά μέσα από την συγγραφή. Ο Lacan αναφέρει ότι με την ταυτότητα του καλλιτέχνη κατάφερε να «**αναπληρώσει**» την έλλειψη στο Φαντασιακό. Αυτός που απολαμβάνει εδώ, όντας στην θέση του Άλλου, είναι οι αναγνώστες.

Ο κόμβος μεταξύ Συμβολικού, Φαντασιακού και Πραγματικού δεν είναι πλέον ο Borromeo κόμβος αλλά ένας άλλος κόμβος ο οποίος είναι επιδιορθωμένος :



στον “R” είναι η τάξη του Πραγματικού
στον “I» είναι η τάξη του Φαντασιακού
στον “S” είναι η τάξη του Συμβολικού

³⁶⁵ Lescalier (V.), «La création comme tentative de donner existence a du corps», 2005, www.psydire.com .

Αντίθετα με τον Schreber, ο **Joyce** με τη «σταθεροποίηση» που παρήγαγε κατάφερε να αποφύγει την έκλυση της ψύχωσης και έτσι διαφύλαξε την σχέση του με τον κοινωνικό δεσμό. Κατάφερε να εγκαθιδρυθεί το όνομα της ίδιας του της απόλαυσης. Έγινε ο προωθητής της. Βέβαια όλοι οι καλλιτέχνες προωθούν τα έργα τους, ο Joyce όμως κατάφερε μαζί με το έργο του να προωθήσει το ίδιο του το όνομα. Δεν είναι απλά ένας καλλιτέχνης είναι ο Καλλιτέχνης. Ο ίδιος ο Joyce **ονομάζει τον εαυτό του** και τον προωθεί, πριν καλά-καλά να προωθήσει το ίδιο του το έργο. Πριν καλά –καλά το κατασκευάσει. Κατασκεύασε το έργο του για να γίνει ο φαλλός. Αυτή η ιδιαίτερη **«αναπλήρωση»** αντικαθιστά το Όνομα-του-Πατέρα με κάτι που έχει να κάνει με τον πατέρα, ο οποίος είναι ο **Πατέρας – του Ονόματος**. Δεν συμβιβάστηκε με καμία ταύτιση λέει ο Grasser³⁶⁶. **Δεν καταφεύγει σε μια φαντασιακή επίλυση**. Είναι ο ίδιος ο Joyce ο πατέρας του ίδιου του του ονόματος. Καταφέρνει να βρει γενεαλογικούς δεσμούς μέσα από το συγγραφικό του έργο το οποίο κατασκευάζει φωνολογικά. Δεν ταυτίζεται είναι το έργο του που του δίνει ταυτότητα. Πρόκειται εδώ, μας λέει η Soler³⁶⁷ για μια **«συρραφή»** η οποία όμως **δεν είναι μεταφορά**, πρόκειται για μια «συρραφή» η οποία παρακάμπτει το Οιδιπόδειο.

Συμπερασματικά θα λέγαμε λοιπόν ότι όσον αφορά στην «προ-ψύχωση» φαίνεται ότι οδηγεί σίγουρα στην ψύχωση. Κάποιες περιπτώσεις φαίνεται να μένουν πάντα σε αυτήν την οριακή κατάσταση παρά τα προ-ψυχωτικά σημάδια. Αυτοί οι ασθενείς καταφέρνουν να κρατήσουν μια ικανοποιητική επαφή με την πραγματικότητα. Η Galiana-Mingot³⁶⁸ σημειώνει ότι οι Μεθοριακοί ασθενείς φαίνεται να είναι οι ψυχωτικοί, στους οποίους δεν έχει εκλυθεί η ψύχωση. Ψυχωτικοί οι οποίοι είναι **σταθεροποιημένοι** στην προ-ψυχωτική φάση αλλά που η δομή τους δεν παύει να είναι ψυχωτική. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η προ-ψύχωση του Katan με τις φαντασιακές ταυτίσεις δεν είναι άλλο από αυτό που ονομάζει ο Lacan στο τρίτο Σεμινάριο του, ως **«φαντασιακή αντιστάθμιση** για το απουσιάζον οιδιπόδειο»³⁶⁹.

Αναφορικά με την **«αναπλήρωση»** συμπεραίνουμε ότι δεν κατορθώνει κάθε ψυχωτικός να αναπτύξει μια **αναπλήρωση**. Μερικοί δεν διαθέτουν, παρά μόνον **τις φαντασιακές ταυτίσεις**, προκειμένου να **σταθεροποιηθούν**. Συχνά το ψυχωτικό υποκείμενο βρίσκει στη-

³⁶⁶ Grasser (F.), « Stabilisation dans la psychose » κείμενο που παρουσιάστηκε στην Χη Ημερίδα μελέτης του GRAPP, στην Μασσαλία, στο *Ornicar ? digital*, 1998.

³⁶⁷ Soler (C.), ό.π. , σελ. 209.

³⁶⁸ Galiana-Mingot (E.), « Quelques préalables théorico-cliniques a la conceptualisation lacanienne des suppléances. Du « comme si » d' Helene Deutsch a la « prépsychose » de Moritz Katan », 2010 σελ.18

³⁶⁹ Lacan (J.), (1955-1956), *Le Séminaire, Livre III Les psychoses*, Seuil, Paris, 1981, σελ.218. Την αναφορά αυτήν την έχουμε ξανακάνει πιο πάνω.

ρίγματα στην επιστήμη, ή σε έναν φίλο ή σε έναν συγγενή ή σε κάποια ιδεολογία. Αυτά τα στηρίγματα προσφέρουν στο υποκείμενο ένα είδος «σταθεροποίησης» τα οποία όμως δεν έχουν καμία σχέση με αυτό που ο Lacan ονομάζει «αναπλήρωση». Οι «σταθεροποιήσεις» στηρίζονται σε φαντασιακές ταυτίσεις οι οποίες προσφέρουν στο υποκείμενο εξιδανικευμένες λύσεις, όπως λέει ο Maleval³⁷⁰, «ετοιμοπαράδοτες» πάνω στις οποίες το ψυχωτικό υποκείμενο συντονίζει την ύπαρξή του.

Χάριν της γραφής του ο Joyce, καταφέρνει να συρράψει το εγώ του. Αποκαθιστά κατ' αυτό τον τρόπο την απουσία «δεσίματος»³⁷¹ της δομής του. Όταν λοιπόν, αναφερόμαστε στην «αναπλήρωση» είναι σαν να αναφερόμαστε σε μια σημαίνουσα δομή. Η **αναπλήρωση** αυτή είναι ικανή, με την αποκατάσταση ενός «δεσίματος», να δημιουργήσει μια πλαισίωση της απόλαυσης.

Ο Maleval σημειώνει όμως, ότι αυτό το «δέσιμο» που απορρέει από την «αναπλήρωση» και το οποίο δεν είναι ο Βορρόμειος κόμβος, όπως διαπιστώνουμε στην περίπτωση του Joyce, φέρει τα **ίχνη του ελαττώματος το οποίο αναπληρώνει**. Στην συγκεκριμένη περίπτωση του Joyce η συρραφή είναι κακοφτιαγμένη με αποτέλεσμα η γραφή του όχι μόνον να μην είναι ευανάγνωστη αλλά να είναι και απωθητική προς τον αναγνώστη.

Μπορούμε να αντιληφθούμε ότι όλες οι περιπτώσεις δεν είναι της ίδιας ποιότητας. Οι περιπτώσεις «σταθεροποίησης» **μέσα από φαντασιακές ταυτίσεις** είναι πιο εύθραυστες από ότι οι **«αναπληρωματικές» επεξεργασίες** οι οποίες άλλωστε είναι και πιο σύνθετες.

Οι περιπτώσεις, σαν αυτήν του Joyce, οι οποίες πάνε πιο πέρα από την ταύτιση δημιουργούν με τα σημαίνοντα του Άλλου μια αναφορά η οποία τους δίνει μια ταυτότητα. Σε αυτές τις περιπτώσεις το ψυχωτικό υποκείμενο δεν κάνει κανενός είδους συμβιβασμό διαμέσου της μεταφορικής διαδικασίας του Ονόματος-του-Πατέρα. Μπορούμε να πούμε ότι η «αναπλήρωση» κάνει κάτι παραπάνω από την απλή καθυστέρηση της έκλυσης της ψύχωσης. Τέτοιες περιπτώσεις αποτελούν την εξαίρεση.

Ο Maleval³⁷² αναφέρεται στο άρθρο του Menard ο οποίος υπογραμμίζει τα χαρακτηριστικά της **«αναπλήρωσης»** λέγοντας ότι πρόκειται για μια ιδιαίτερη επινόηση η οποία εξασφαλίζει **μια ειρήνευση της απόλαυσης** και η οποία διατηρεί το αχνάρι της αποτυχίας την οποία γιατρεύει. Υπογραμμίζει ότι «αναπληρώνω» δεν σημαίνει αντικαθιστώ αλλά ότι το ελάττωμα, δηλαδή η έλλειψη την οποία επικαλείται, δεν μειώνεται, αλλά παραμένει εσώκλειστη μέσα στην ίδια τη λύση.

³⁷⁰ Maleval (J.-C.), ό.π., σελ 297.

³⁷¹ “Nouage”

³⁷² Maleval (J.-C.), (2003), ό.π., σελ 19.

Συνοψίζοντας

Στο κεφάλαιο αυτό μας απασχόλησαν οι «Προσπάθειες οργάνωσης» που κάνει το ψυχωτικό υποκείμενο για να αντιμετωπίσει την απόλαυση .

Ασχοληθήκαμε κατ' αρχήν με την «**Παραληρηματική Μεταφορά**» ως μέσον «**Σταθεροποίησης**» αφού πρώτα επικεντρωθήκαμε στην **μεταφορική διαδικασία** η οποία λειτουργεί σταθεροποιητικά για το λόγο του ψυχωτικού υποκειμένου μέσα από την «συρραφή» μεταξύ σημαίνοντος και σημαινόμενου εξασφαλίζοντας την **σταθερότητα της σημασίας**.

Όταν δημιουργείται «**Αποσταθεροποίηση**» το **φαντασιακό** περιορίζεται στην κατοπτρική σχέση του υποκειμένου, κατά το «Στάδιο του καθρέφτη». Αποτέλεσμα της **ριζικής έλλειψης της Πατρικής μεταφοράς είναι η ψύχωση**. Αυτό το ελάττωμα είναι διακριτό στο επίπεδο της **δομικής αιτιολογίας** της, αλλά και στο επίπεδο των διαφόρων φαινομένων, των οποίων οι **κλινικές εκδηλώσεις** είναι πολλές.

Διαπιστώσαμε ότι όταν το Όνομα-του-Πατέρα δεν υπάρχει στον τόπο του Άλλου δημιουργείται μια «οπή» στο σημαινόμενο. Από αυτήν την «οπή» ανασχηματίζεται συνεχώς η σχέση μεταξύ σημαίνοντος και το σημαινόμενου. Η **σταθεροποίηση** τους μπορεί να επιτευχθεί μέσα από μια «**Παραληρηματική Μεταφορά**». Όμως μια τέτοια «**αναπλήρωση**», διαμέσου της «**παραληρηματικής μεταφοράς**», δεν είναι ούτε τέλεια ούτε διαρκής.

Οδηγηθήκαμε στην εξέταση της «**Κοινής ψύχωσης**» όπου όπως αναφέραμε δεν πρόκειται για κάποια άλλη δομική οντότητα αλλά για την έκφραση της ψύχωσης με ένα άλλο τρόπο, μη παρουσιάζοντας δηλαδή έκλυση, ούτε και παραλήρημα. Πρόκειται για μια **μορφή σταθεροποίησης** η οποία εμποδίζει την έκλυση της. Σχετικά παρουσιάσαμε το παράδειγμα της περίπτωση του Fulmen Cotton.

Αναφέραμε επίσης, τα στοιχεία που είναι οδηγός για την **διάγνωση της ψύχωσης** που δεν έχει εκλυθεί, όπως τα αισθήματα κενού και τις διάφορες σωματικές εκδηλώσεις.

Ολοκληρώσαμε το κεφάλαιο αυτό εμβαθύνοντας στις Προσπάθειες «**αναπλήρωσης της ριζικής έλλειψης της Πατρικής μεταφοράς**» διαμέσου **φαντασιακής ταύτισης**, εξετάζοντας τις προσωπικότητες «ως εάν» με τις οποίες ασχολήθηκε η Hélène Deutsch ³⁷³ και την «προ-ψύχωση» κατά τον Moritz Katan.

Απασχοληθήκαμε με τις **προσπάθειες αναπλήρωσης** στις περιπτώσεις του **John Forbes Nash**, της **Camille Claudel**.

Τέλος ολοκληρώσαμε το κεφάλαιο αυτό με την επιτυχημένη «**αναπλήρωση του Ονόματος-του-Πατέρα**» μέσα από την **περίπτωση του Joyce**.

Για να συμπληρωθεί η **επεξεργασία της ψύχωσης** στην παρούσα εργασία, θα πρέπει να αναφερθούμε και στην αγωγή της.

³⁷³ Deutsch (H.) (1938-1970), *Les "comme si" et autres textes*, Seuil, Paris, 2007.

Έκτο Κεφάλαιο:

Η ΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΨΥΧΩΣΗΣ

Όπως θα διαπιστώσουμε στο «Δεύτερο Μέρος» αυτής της εργασίας, το οποίο αφορά την **επεξεργασία των περιστατικών** που συναντήσαμε στα πλαίσια δύο Ξενώνων, σε κάθε ψυχιατρικό πλαίσιο υπάρχουν διαφόρων ειδών παρεμβάσεις.

Η ιατρική για παράδειγμα, υποστηρίζεται από ένα πεδίο επιστημονικών αναφορών των οποίων το περιεχόμενο στηρίζεται σε μια γνώση που αφορά το σώμα. Παρόμοια, στην περίπτωση της λειτουργίας του Νοσηλευτή στους Ξενώνες, εμπεριέχεται από μόνη της μια μορφή στήριξης και κάποια γνώση της βιολογικής οντότητας του σώματος του ασθενούς. Ο ρόλος της κοινωνικής υπηρεσίας είναι να αντιλαμβάνεται τις ανάγκες του ασθενούς μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο. Υπάρχει αναγκαιότητα για όλες τις παρεμβάσεις. Η αναγκαιότητα όλων αυτών των προσεγγίσεων, και άλλων που δεν είναι ο τρόπος να τις αναλύσουμε εδώ, είναι αναμφισβήτητη, το αντικείμενο τους όμως, δεν είναι το **υποκείμενο και οι επιθυμίες του**. Με το υποκείμενο ασχολείται η ψυχαναλυτική κλινική.

Από τότε που ο πατέρας της ψυχανάλυσης, ο Freud εγκαθίδρυσε μια νέα θεωρία και κλινική λαμβάνοντας υπόψη ένα άλλο πεδίο, αυτό **του λόγου**, έδωσε βαρύτητα στην υποκειμενικοποίηση η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί δια μέσου της ομιλίας.

Έδωσε τον κεντρικό ρόλο της ψυχαναλυτικής προσέγγισης στην **ασυνείδητη επιθυμία**, της οποίας τα αποτελέσματά βλέπουμε συνήθως εκ των υστέρων. Η ψυχανάλυση είναι πάνω από όλα **μια μέθοδος** που επιτρέπει να επεξεργασθούμε κάποια φαινόμενα που αλλιώς δεν θα μας ήταν προσβάσιμα.

Ο **σκοπός** λοιπόν του αναλυτή είναι **η ανάδυση του υποκειμένου**. Προσπαθεί δηλαδή να το κάνει «να υπάρξει» όταν μέσα από τις εκδηλώσεις του, ως άτομο, φαίνεται ότι απουσιάζει³⁷⁴. Όμως οι ψυχαναλυτικές **θεωρητικές αναφορές** της και η απλή εφαρμογή τους, δεν αρκούν στην ψυχαναλυτική κλινική. Δεν αρκούν για οποιαδήποτε ψυχαναλυτική παρέμβαση, πόσο μάλλον απέναντι στο έφηβο-ψυχωτικό-υποκείμενο για το οποίο ο **αναλυτής** ευελπιστεί να δημιουργήσει μια θέση. Είναι αναγκαία τα στηρίγματα της **«επιθυμίας»** και της **«ηθικής»** του» έτσι όπως τις ορίζει ο Lacan μέσα στην διδασκαλία του. Είναι η ίδια η δομή της αναλυτικής εμπειρίας που αναζητά κάτι πέραν της τεχνικής και της απλής εφαρμογής της θεωρίας.

Η αναγκαιότητα λοιπόν για την **ψυχαναλυτική αγωγή** εκτός από τις θεωρητικές αναφορές του Κλινικού, είναι : από την πλευρά του υποκειμένου η **μεταβίβαση** και από την πλευρά του αναλυτή η **«ηθική»** και η **«επιθυμία»** του, οι οποίες καθοδηγούν την **«πράξη»**

³⁷⁴ Θα επανέλθουμε πιο κάτω στην «απουσία του υποκειμένου».

του. Η **μεταβίβαση του ψυχωτικού** παίρνει μια ιδιαίτερη μορφή εξ αιτίας της απόλαυσης η οποία δεν είναι πλαισιωμένη από το σημαίνον του Ονόματος-του-Πατέρα.

Εισαγωγικά

Στο παρόν κεφάλαιο θα ασχοληθούμε αρχικά με την **μεταβίβαση ως μέσον ανάδυσης της επιθυμίας του υποκειμένου**. Ο Freud θεωρεί ότι η «αγάπη της μεταβίβασης» είναι μια **επανάληψη** με αποτέλεσμα να μετατίθενται οι διάφορες ασυνείδητες αναπαραστάσεις στο πρόσωπο του αναλυτή. Η μεταβίβαση είναι το μέσο **πρόσβασης στο ασυνείδητο**. Το υποκείμενο δεν απευθύνεται στο αναλυτή ως πρόσωπο, αλλά στην **ασυνείδητη γνώση**, και χρησιμοποιεί ως μέσο την παρουσία του.

Στην συνέχεια θα εξετάσουμε την μεταβίβαση του ψυχωτικού υποκειμένου, το οποίο **δεν κατάφερε να διαχωριστεί από τον Άλλο**. Ο Lacan προσεγγίζει την σχέση του ψυχωτικού με τον Κλινικό μέσα από μια **δομική προσέγγιση**. Αυτό που είναι στο επίκεντρο της αγωγής του, είναι ο τρόπος με τον οποίο ο αναλυτής θα **διαχειριστεί την απόλαυση** στην οποία είναι παραδομένος ο ψυχωτικός.

Θα επικεντρωθούμε στην **αποδέσμευση της απόλαυσης** και θα αναφερθούμε στην παραληρηματική μεταφορά που φτιάχνει ο ψυχωτικός διότι το αποτέλεσμα της έλλειψης της Πατρικής μεταφοράς είναι η **αποτυχία της οριοθέτησης της απόλαυσης**.

Όπως θα διαπιστώσουμε το ψυχωτικό υποκείμενο προτείνει την απόλαυση του στον αναλυτή για να τοποθετήσει εκείνος τα πλαίσια. Μέσα από αυτή τη διαδικασία μπορεί να εγκατασταθεί ως αντικείμενο «α», και μέσα από αυτήν την θέση να παραδοθεί στην απόλαυση του αναλυτή. Αυτή η **ερωτομανιακή** διαθεσιμότητα είναι ένα εμπόδιο στην αναλυτική διεργασία. Στόχος της αγωγής του ψυχωτικού είναι ο περιορισμός και ο εντοπισμός της απόλαυσης.

Θα επικεντρωθούμε στην **«λειτουργία» του αναλυτή**, αρχικά εξετάζοντας την «**ηθική**» του, όρος τον οποίο χρησιμοποιεί ο Lacan για να εξηγήσει ότι **δεν** πρόκειται μονάχα για μια **απλή επανάληψη του παρελθόντος** αλλά για την **παρουσία μιας συνθήκης στην παρούσα κατάσταση**. Πιστεύει δηλαδή ότι ο αναλυτής δεν μπαίνει στην αναλυτική διαδικασία ως υποκείμενο αλλά, **ως αντικείμενο στο οποίο ο αναλυόμενος επενδύει λιβιδινικά**. Ονομάζει λοιπόν «**ηθική του αναλυτή**» την κρίση που ο ίδιος ασκεί πάνω στις ίδιες του τις ενέργειες.

Θα μας απασχολήσει επίσης η **«επιθυμία του αναλυτή»** η οποία όπως θα δούμε δεν αφορά τον ίδιο ως άτομο αλλά την επιθυμία του να υποστηρίξει τον αναλυόμενο και να διαφωτίζει **την δική του επιθυμία**. Τέλος θα καταλήξουμε στην επεξεργασία καθότι η «ηθική» και η «επιθυμία» του αναλυτή καθοδηγούν την «πράξη» του, την οποία ο Lacan τοποθετεί

από την πλευρά του ιδιαίτερου διότι την θεωρεί ως ένα τρόπο εγγραφής. Ο αναλυτής βρίσκεται εκεί για να **εντοπίζει** και να μεταφέρει στον αναλυόμενο αυτό που του διαφεύγει από την σημαίνουσα αλυσίδα.

1. Η μεταβίβαση

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η πρώτη ανακάλυψη του Freud είναι αυτή του ασυνειδήτου και ότι η δεύτερη είναι αυτό που συνήθως αποκαλούμε «**μεταβίβαση**».

1.1 Η μεταβίβαση ως μέσον ανάδυσης της επιθυμίας του υποκειμένου

Μέσα από την ανάλυση, αυτό που είναι το ζητούμενο από το υποκείμενο, είναι η **σημασία**. Το υποκείμενο δηλαδή ζητά να καταλάβει τι είναι αυτό που του συμβαίνει. Έχει ανάγκη να βρει κάποια **σταθερά σημεία** στα πλαίσια της ομιλίας. Ψάχνει δηλαδή να βρει λέξεις, των οποίων η σημασία είναι σταθερή. Είναι αυτά τα οποία ο Lacan ονόμασε **σημεία διαρραφής** και στα οποία έχουμε αναφερθεί στο Τρίτο Κεφάλαιο, στο οποίο εξετάζαμε την «Ψύχωση ως Δομή»³⁷⁵. Για τον Freud, όπως ήδη αναφέραμε ένα τέτοιο σημείο διαρραφής είναι ο πατέρας. Όμως μια σημασία ίσως μπορεί να επιδράσει πάνω στις **ταντίσεις** του υποκειμένου, για παράδειγμα τα χαρακτηριστικά τα οποία αποδίδει στον ίδιο του τον εαυτό, αλλά ο πυρήνας του είναι του, δεν μεταβάλλεται. Αυτό στο οποίο αποβλέπει λοιπόν, η ψυχανάλυση είναι η **αλήθεια του υποκειμένου**. Για να ανακαλύψουμε την αλήθεια του υποκειμένου είναι απαραίτητη η **αγάπη της μεταβίβασης** διότι η αγάπη είναι μια μορφή αιτήματος ακόμη και όταν βρίσκεται χωρίς ανταπόκριση. Ο Freud θεωρεί ότι η «αγάπη της μεταβίβασης» είναι **μια επανάληψη**³⁷⁶: Η μεταβίβαση επιτρέπει την **μετάθεση** των ασυνειδήτων αναπαραστάσεων στο πρόσωπο του αναλυτή, διευκολύνοντας έτσι την **επανάληψη**. Πρόκειται δηλαδή για μια επικαιροποίηση των φαντασιακών σχέσεων του παιδιού, στην παρούσα κατάσταση της ανάλυσης. Κατ' επέκταση ο αναλυτής καταλαμβάνει διάφορες και διαφορετικές θέσεις μέσα στην μεταβίβαση του ασθενούς.³⁷⁷ Ο Άλλος είναι ο αποδέκτης στον οποίο μιλάει το υποκείμενο, όταν απευθύνεται στον αναλυτή του. Αρκεί ο αναλυτής να κατέχει τη θέση του Άλλου και να επεξεργάζεται αυτά τα οποία ακούει από τον αναλυόμενο.

Το πρώτο πράγμα που ο αναλυτής θα παρατηρήσει κατά την ώρα της αναλυτικής διαδικασίας, είναι η μεγάλη **δυσκολία ομιλίας** από την πλευρά του αναλυόμενου. Το υποκεί-

³⁷⁵ Βλ. στο Τρίτο κεφάλαιο, υποκεφ. 2 παράγρ 1.δ.

³⁷⁶ Freud (S.), (1895), *Etudes sur l'hystérie*, PUF, Paris, 1989, σελ.245.

³⁷⁷ Maugeri (S.), “Transfert dans la psychose”, Διάλεξη το UFR de Psychologie de Nice, 2006, στο <http://salvatoremaugeri.unblog.fr>.

μενο όχι μόνον δεν λέει αυτό που το ίδιο θα περίμενε να πει αλλά λέει άλλα ! Αυτό όμως είναι που αποδεικνύει την ύπαρξη του **ασυνειδήτου**. Ο Freud θεωρεί λοιπόν ότι η «αγάπη της μεταβίβασης» **είναι μια αντίσταση**³⁷⁸ και πιστεύει ότι αυτή είναι που διακόπτει και δυσκολεύει τον λόγο του υποκειμένου. Η αντίσταση ακριβώς υποδεικνύει αυτό που δεν μπορεί, που είναι αδύνατο, να ειπωθεί. Πρόκειται για το σημείο στο οποίο το **σημαίνον αποτυγχάνει**. Πρόκειται για τον πυρήνα στον οποίο δεν υπάρχουν λόγια. Ο M. Silvestre³⁷⁹ αναφέρει ότι είναι αυτό που στο ανθρώπινο «είναι» παραμένει άδειο από κάθε **αναπαράσταση**. Οι λέξεις αναπαριστούν τα πράγματα αλλά σε αυτό το σημείο ο λόγος είναι καταδικασμένος να αποτύχει. Εκεί που δεν υπάρχουν λόγια βρίσκεται αυτό που ο Freud ονομάζει **ενόρμηση**. Για τον Freud, αναφέρει ο R. Blanchet,³⁸⁰ πρόκειται για μια **λιβιδινική ενέργεια** η οποία είναι διαθέσιμη και σε αναμονή και η οποία έχει την τάση να μεταβιβάζεται σε διάφορα εξωτερικά «αντικείμενα»³⁸¹. Ο αναλυτής λοιπόν προσφέρεται ως στήριγμα, για τις **προβολές** οι οποίες δημιουργούνται από την πλευρά του υποκειμένου, δια μέσου του μηχανισμού της επανάληψης. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο ασθενής εκφράζει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το πρόσωπο του αναλυτή, εξαρτάται από αυτόν και του απευθύνει συναισθήματα τρυφερά ή εχθρικά.

Η μεταβίβαση μπορεί να ληφθεί ως ένα «πεδίο μάχης» στο οποίο αποφασίζεται η διεύθυνση της εσωτερικής σύγκρουσης του υποκειμένου. Το υποκείμενο είναι τοποθετημένο μεταξύ της **απόλαυσής** του και του **συμπτώματος** του. Είναι **διχασμένο** υποκείμενο ανάμεσα στις λιβιδινικές απαιτήσεις και από την άλλη στην αγάπη της μεταβίβασης.

Η ερμηνεία της μεταβίβασης από τον αναλυτή είναι απαραίτητη για να υπάρξει αναμνημόνευση από την πλευρά του υποκειμένου.

Η μεταβίβαση λοιπόν είναι το μέσο **πρόσβασης στο ασυνείδητο**³⁸². Η **θέση του αναλυτή** είναι να καταγράφει το «κείμενο του ασυνειδήτου» που ο αναλυόμενος του μεταφέρει. Ο R. Blanchet³⁸³ αναφέρει ότι ο αναλυτής πρέπει να γνωρίζει ότι ο αναλυόμενος δεν απευθύνεται σε αυτόν τον ίδιο ως πρόσωπο, αλλά στην **ασυνείδητη γνώση**, και χρησιμοποιεί ως μέσο την παρουσία του. Η εργασία του αναλυόμενου είναι ακριβώς να βρει ο ίδιος την γνώση που υποθέτει στον Άλλο και αυτό θα το καταφέρει μέσα από την «ανάγνωση» και την ανακάλυψη των σημαινόντων στα οποία είναι τακτοποιημένη η **επιθυμία** του.

³⁷⁸ Freud (S.), (1915), *La technique psychanalytique*, Puf, Paris, 1992, σελ. 56.

³⁷⁹ Silvestre (M.), *Demain la psychanalyse*, Champ Freudien, Seuil, 1993, σελ.136.

³⁸⁰ Blanchet (R.), "Transfert et contre transfert", *Le Pont Freudien*, ανοιχτή διάλεξη, 17 Νοεμβρίου 2006, Quebec.

³⁸¹ «Αντικείμενα» με την ψυχαναλυτική έννοια δηλαδή άτομα.

³⁸² Silvestre (M.), *Demain la psychanalyse*, ό.π., σελ.159.

³⁸³ Blanchet (R.), ό.π.

Το αποτέλεσμα δηλαδή της μεταβίβασης φαίνεται να είναι η ανάληψη και η συνειδητοποίηση της ίδιας της **επιθυμίας του υποκειμένου**. Ο αναλυτής δεν έχει ούτε να «αισθανθεί» ούτε να «κατανοήσει». Έχει μόνον να **διαβάσει τα σημαίνοντα** του υποκειμένου που εμφανίζονται χωρίς ο ίδιος να ψάχνει να τα βρει.

Ο αναλυτής δηλαδή μέσα στην αναλυτική διαδικασία δεν παρίσταται ως υποκείμενο, δεν έχει να ασχοληθεί με το αποτέλεσμα που έχουν τα λόγια του. Πρέπει να “αποφεύγει την υποβολή, τις κριτικές και τις έτοιμες συμβουλές”³⁸⁴. **Δεν είναι εκεί για να απαντήσει στο αίτημα** του αναλυόμενου διότι, εάν απαντήσει, τότε δεν διαφυλάσσει μια θέση για την **επιθυμία του υποκειμένου**. Στην περίπτωση όμως του ψυχωτικού η μεταβίβαση είναι διαφορετική.

1.2 Μεταβίβαση του ψυχωτικού

Για να προσεγγίσουμε την **μεταβίβαση του ψυχωτικού** υποκειμένου πρέπει να λάβουμε υπόψη την σχέση μεταξύ **υποκειμένου και σημαίνοντος**. Πριν από κάθε σχέση μεταξύ του υποκειμένου και του Άλλου, το παιδί που είναι μέσα στον Άλλο, μέσα στην επιθυμία της μητέρας, μέσα στην απόλαυση με αυτόν τον Άλλο και δεν μπορεί να γίνει υποκείμενο παρά μόνον εάν καταφέρει να διαφοροποιηθεί. Στην περίπτωση της νεύρωσης, όπως αναφέραμε το σημαίνον που κάνει τον διαχωρισμό είναι το σημαίνον του Ονόματος-του-Πατέρα. Στις ψυχώσεις το πρωταρχικό έλλειμμα του σημαίνοντος είναι άλλης τάξης.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει στο κεφάλαιο αναφορικά με την δομή της ψύχωσης υπάρχει «αποκλεισμός» του σημαίνοντος. Αυτό το σημαίνον είναι ολοκληρωτικά απόν. Είναι ένα σημαίνον που ποτέ δεν υπήρξε εκεί και κατ’ επέκταση δεν μπορεί και να αντικατασταθεί από κάποιο άλλο. Η μεταφορική διαδικασία δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί και κατ’ επέκταση ούτε και η συμβολική διαδικασία έχει πραγματοποιηθεί. Η απόλαυση **δεν** είναι σταθεροποιημένη δια μέσου του σημαίνοντος. Το ψυχωτικό υποκείμενο δεν κατάφερε να διαχωριστεί από τον Άλλο. Ότι λέει αυτός ο Άλλος είναι για αυτό αλήθεια και δεν υπάρχει κάποια δυνατότητα να αναχθεί σε μεταφορά. Το υποκείμενο βρίσκεται δέσμιος του φαντασιακού. Έτσι, όταν ένα νευρωτικό υποκείμενο πηγαίνει να ζητήσει την βοήθεια ενός αναλυτή υποθέτει ότι αυτός «κάτι γνωρίζει». Στην περίπτωση όμως του ψυχωτικού δεν υπάρχει η υπόθεση αυτή ότι ο αναλυτής «κάτι γνωρίζει» αλλά αντίθετα, βεβαιότητα ότι αυτός γνωρίζει. Ο αναλυτής λοιπόν κατέχοντας την θέση του Άλλου του ψυχωτικού, γνωρίζει. Από αυτό απορρέει και το γεγονός ότι το ψυχωτικό υποκείμενο δεν θέτει ερωτήματα όπως θα έκανε το κάθε νευρωτικό υποκείμενο.

³⁸⁴ Συνοδινού (Κ.), (2007), *Προς τα ενδότερα της ψυχής Ψυχανάλυση και ψυχαναλυτική αντικριστή θεραπεία*, Καστανιώτης, Καστανιώτης, Αθήνα, σελ.67.

Ο Freud πίστευε ότι οι ψυχωτικοί δεν μπορούν να αναπτύξουν μεταβίβαση. Το 1916, στην *Εισαγωγή στην ψυχανάλυση*³⁸⁵, αναφέρει ότι «Η παρατήρησή μας δείχνει ότι οι πάσχοντες από ναρκισσιστικές νευρώσεις δεν έχουν την ικανότητα μεταβίβασης ή έχουν μόνον ανεπαρκή υπολείμματα της. Απορρίπτουν τον γιατρό, όχι από εχθρική διάθεση, αλλά από αδιαφορία. Γι αυτό και δεν μπορούν να επηρεασθούν από αυτόν ό,τι και να λέει, ο γιατρός τους αφήνει αδιάφορους, δεν τους κάνει εντύπωση, γι αυτό δεν μπορεί να λειτουργήσει ο μηχανισμός της θεραπείας που σε άλλους ασθενείς θέτουμε σε κίνηση, δεν μπορεί να επιτευχθεί σε αυτούς, η αναπαραγωγή της παθογόνου σύγκρουσης και να υπερνικηθεί η αντίσταση της απώθησης. Μένουν όπως είναι».

Όμως ήδη, από την περίοδο που ο Freud ήταν στην ζωή, διάφορες ψυχαναλυτικές εργασίες βάζουν σε αμφισβήτηση την τοποθέτηση περί **αδυνατότητας μεταβίβασης** στο ψυχωτικό υποκείμενο, όμως, η υπόσταση του εφευρέτη της ψυχανάλυσης τοποθετείται ως εμπόδιο στην ανάδυση αυτών των νέων ιδεών. Μετά τον θάνατό του τα πράγματα αλλάζουν γρήγορα³⁸⁶.

Ο Maleval αναφέρει³⁸⁷ τις εργασίες πολλών Ψυχαναλυτών οι οποίοι ασχοληθήκαν με ψυχωτικούς ασθενείς όπως του Federn ο οποίος από το 1905 επεξεργάζεται την **ψυχωτική μεταβίβαση** και μάλιστα γνωστοποιεί τα αποτελέσματα των εργασιών του στον ίδιο τον Freud. Ο Federn ανακοινώνει τα αποτελέσματα μιας επιτυχούς θεραπείας, μιας νεαρής Καλλιτέχνιδος, τα οποία ο ίδιος αποδίδει στο συνδυασμό της μεταβίβασης με την βοήθεια της ανάλυσης. Θεωρεί πιο σημαντική την **εξέλιξη της μεταβίβασης** αυτής της κοπέλας παρά την ίδια την εξέλιξη της ανάλυσης της. Πιστεύει ότι για να προχωρήσει μια θεραπεία με τον ψυχωτικό θα πρέπει να βασίζεται στην **«θετική» του μεταβίβαση**. Αντίθετα θεωρεί ότι η **«αρνητική» μεταβίβαση** τοποθετείται ως ένα πολύ σημαντικό εμπόδιο απέναντι στο οποίο δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα και το οποίο μερικές φορές μπορεί να αποβεί και επικίνδυνο.

Όλοι οι αναλυτές ψυχωτικών υπογραμμίζουν τα ακραία συναισθήματα και την αμφιθυμία αυτών των ασθενών. Ο Federn υποστηρίζει ότι η σημαντικότερη διαφορά μεταξύ νευρωσικής και ψυχωτικής μεταβίβασης, βρίσκεται ακριβώς στον παράγοντα **αμφιθυμία**, καθότι οι αντιφατικές συναισθηματικές τάσεις των ασθενών αυτών, διαρρηγνύουν το εγώ στα κομμάτια του με αποτέλεσμα να υπάρχει εναλλαγή μεταξύ «θετικής» και «αρνητικής» μεταβίβασης απέναντι στον κλινικό.

³⁸⁵ Freud (Σ.) *Εισαγωγή στην ψυχανάλυση*, Επίκουρος, Αθήνα, 1996, σελ.425. Η μετάφραση είναι του Λ. Αναγνώστου.

³⁸⁶ Maleval (J.-C.), *La forclusion du Nom-du-Père, Le concept et sa clinique*, Seuil, Paris, 2000, σελ. 350.

³⁸⁷ Maleval (J.-C.), ό.π. σελ. 350-359.

Ένας άλλος αναλυτής, ο P. Clark, το 1925 βασιζόμενος στις εργασίες του Federn, προτείνει να κάνει ο αναλυτής χρήση της ίδιας του της θετικής επίδρασης για να **αντιμετωπίσει** και **όχι** να αναλύσει την μεταβίβαση³⁸⁸.

Με λίγα λόγια, αυτό που οι παραπάνω ψυχαναλυτές σημειώνουν, είναι αφενός την ύπαρξη μεταβίβασης στον ψυχωτικό, και αφετέρου ότι η εργασία κινδυνεύει να καταστραφεί εάν αυτή η μεταβίβαση είναι «αρνητική». Οι προτάσεις των αναλυτών αυτών είναι να γίνεται **προσπάθεια δημιουργίας «θετικής» μεταβίβασης** η οποία όμως **δεν** θα γίνεται αντικείμενο ανάλυσης. Όλη η βαρύτητα πέφτει λοιπόν στο τρόπο διαχείρισης από τον αναλυτή.

Ο Maleval επίσης αναφέρει τον D. M. Bullard, την F. Fromm-Reichmann και τον H. Searles, στις Ηνωμένες Πολιτείες³⁸⁹.

Συγκεκριμένα, ο Bullard διαπιστώνει παρόμοιες αμφιταλαντεύσεις με αυτές του νευρωσικού που είναι όμως πολύ πιο βίαιες και πολύ πιο καλά καμουφλαρισμένες πίσω από μια μάσκα αδιαφορίας και εχθρότητας στην περίπτωση του ψυχωτικού. Ο Bullard προσπαθεί και αυτός να δημιουργήσει τεχνηέντως μια «θετική» μεταβίβαση. Θεωρεί όμως ότι **και** η «αρνητική» μεταβίβαση μπορεί να μπει στην υπηρεσία της αγωγής.

Η Fromm-Reichmann πιστεύει ότι είναι τελικά δυνατό να στηριχθούμε στην **ανάλυση της μεταβίβασης** για να μπορέσει ο ασθενής να επεξεργαστεί τις συγκρούσεις του.

Τέλος ο Searles τοποθετεί στο επίκεντρο της κατεύθυνσης της θεραπείας του ψυχωτικού την **αντιμεταβίβαση**. Πιστεύει ότι η «**συμβιωτική**» θεραπευτική προσέγγιση είναι η αναγκαία συνθήκη για να επιτύχει η αγωγή του ψυχωτικού. Ενδιαφέρεται για την έννοια της «**προβλητικής ταύτισης**», η οποία, την δεκαετία το πενήντα, θεωρήθηκε ότι ανοίγει νέους δρόμους, αναφορικά με την θεραπευτική αντιμετώπιση των ψυχώσεων, δίνοντας έτσι την δυνατότητα να πραγματοποιηθούν ερμηνείες σε προ-οιδιποδειακό επίπεδο. Στην θεωρία της M.Klein³⁹⁰, η «προβλητική ταύτιση» είναι η **πρωιμότερη μορφή σχέσης με το αντικείμενο**, και ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μηχανισμός άμυνας. Παρεμβαίνει στην σχιζοπαρανοϊκή θέση, δηλαδή αμέσως μετά την γέννηση. Πολλοί από τους μαθητές της Klein, οι οποίοι ασχολήθηκαν με την αγωγή της ψύχωσης, όπως οι Rosenfeld, Bion και Segal, πίστεψαν ότι μέσα από την «προβλητική ταύτιση» ανοίγονται νέοι ορίζοντες για την επεξεργασία της ψύχωσης.

Αυτοί οι αναλυτές, συμπεραίνει ο Maleval³⁹¹, προσπαθώντας να προσεγγίσουν την ψύχωση ερμηνεύουν τις «προβλητικές ταυτίσεις». Οι τελευταίες βασίζονται στην «σχάση του εγώ» σε καλές και κακές πλευρές, οι οποίες αναλόγως προβάλλονται σε εξωτερικά αντικεί-

³⁸⁸ Maleval (J.-C.), το ίδιο.

³⁸⁹ Maleval (J.-C.), το ίδιο.

³⁹⁰ Klein (M.), *La psychanalyse des enfants*, Presses Universitaires de France, Paris, 1986, σελ.193.

³⁹¹ Maleval (J.-C.), ό.π., σελ.358.

μενα. Κυρίως ο Rosenfeld πιστεύει ότι οι ψυχωτικοί ασθενείς για να επικοινωνήσουν με τον αναλυτή τους, στα πλαίσια της αμφιθυμίας τους, χρησιμοποιούν συγχρόνως **θετικά και αρνητικά** στοιχεία της «προβλητικής ταύτισης». Εάν η δυνατότητα του ασθενούς να επικοινωνήσει υπερισχύει, τα προγνωστικά γίνονται πολύ καλά. Η αμφιθυμία της μεταβίβασης του ψυχωτικού, ο οποίος μερικές φορές θεοποιεί τον αναλυτή, ενώ κάποιες άλλες τον καθιστά διώκτη, φαίνεται να βρίσκει μια εξήγηση δια μέσου της επεξεργασίας της «προβλητικής ταύτισης».

Όμως μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του εβδομήντα, με εξαίρεση τους οπαδούς της Κλαϊνικής θεωρίας, σχεδόν όλοι οι αναλυτές στέκουν επιφυλακτικοί μπροστά στην αντιμετώπιση της ψύχωσης. Η θεωρητική διερεύνηση αρχίζει να διευρύνεται στις αρχές της δεκαετίας του ογδόντα, με την εμφάνιση της λακανικής έννοιας του **αποκλεισμού του Ονόματος-του-Πατέρα**.

Να προσθέσουμε ακόμη ότι μολονότι όλοι οι αναλυτές που ασχολούνται με την ψύχωση συμφωνούν με το ότι ο ψυχωτικός μπορεί να δημιουργήσει μια «**ψύχωση μεταβίβασης**», σε αντιστοιχία με την «νεύρωση μεταβίβασης», αυτή δεν γίνεται αντιληπτή με τον ίδιο τρόπο από όλους : για παράδειγμα για τους Κλαϊνικούς, η «ψύχωση μεταβίβασης» φανερώνει ασυνείδητες φαντασιώσεις τις οποίες ο ψυχωτικός επικαιροποιεί. Για δε τους κλινικούς, οι οποίοι επικεντρώνονται στην ψυχολογία του εγώ, η «ψύχωση μεταβίβασης» φανερώνει διαστρέβλωση της πραγματικότητας και της σχέσης του ασθενούς με τον θεραπευτή του. Αναφορικά με την «ψύχωση μεταβίβασης», ο Maleval αναφέρει και την προσέγγιση της Αγγλίδας αναλύτριας, M. Little η οποία κατά το 1958 προτείνει μια προσέγγιση ως απόρροια της εκδοχής του D. Winnicott και της M. Malher και των εργασιών του O. Kernberg πάνω στην ψύχωση :

Κατά την M. Little πρόκειται για **παραληρηματική μεταβίβαση** η οποία είναι αποτέλεσμα μιας επιστροφής στην αρχική σχέση μεταξύ μητέρας και παιδιού, στην φάση που δεν υπήρχε διαφοροποίηση, πρόκειται δηλαδή για μια παλινδρόμηση σε μια κατάσταση πλήρους εξάρτησης. Όμως ο αναλυτής, έτσι όπως εκλαμβάνεται, σε αυτή την περίπτωση είναι για τον ασθενή κάτι που ουσιαστικά δεν υπάρχει στην πραγματικότητα.

Τέλος σχετικά πιο πρόσφατα, κατά το 1975, ο O. Kernberg επεξεργαζόμενος την ψύχωση και τις οριακές παθολογίες προσπαθεί να επανεισάγει **την σχέση με το αντικείμενο** επικεντρώνεται σε τρία χαρακτηριστικά : στην απώλεια της πραγματικότητας, η οποία οδηγεί στην ανάπτυξη παραληρηματικών ιδεών μέσα στις οποίες εμπεριέχεται και ο αναλυτής, στην επικράτηση των πρωταρχικών σχέσεων με το αντικείμενο οι οποίες είναι φαντασιακής προέλευσης και τέλος στην ενεργοποίηση συναισθηματικών αντιδράσεων οι οποίες δημιουργούν ένα συναίσθημα απώλειας μιας ξεχωριστής ταυτότητας του ασθενούς.

Ο Lacan όμως δεν δέχεται την έννοια της «ψύχωσης μεταβίβασης» διότι προσπαθεί να κατανοήσει την σχέση του ψυχωτικού με τον Κλινικό μέσα από μια **δομική προσέγγιση** και

όχι φαινομενολογική. Αυτό που μετράει για αυτόν είναι ο τρόπος με τον οποίο ο αναλυτής θα **διαχειριστεί την απόλαυση** στην οποία είναι παραδομένος ο ψυχωτικός.

Το 1966 εμφανίζεται μια νέα αρχή, η οποία είναι βοηθητική στην κατανόηση της μεταβίβασης του ψυχωτικού : η «**ερωτομανία της μεταβίβασης**».³⁹² Πριν όμως αναφερθούμε σε αυτήν θα σταθούμε λίγο στο θέμα της «απόλαυσης»

1.2.1 Η αποδέσμευση της απόλαυσης

Το οιδιποδιακό φαντασιακό δεν είναι παρά δευτερεύον αποτέλεσμα της Πατρικής μεταφοράς και του Ονόματος-του-Πατέρα. Η πρωταρχική συνέπεια είναι η υποταγή στη σημασία που απορρέει από τον ευνουχισμό, δηλαδή της αναπαράστασης του υποκειμένου από το σημαίνον : αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την οριοθέτηση της απόλαυσης.

Το Όνομα-του-Πατέρα, αναφέρει ο M. Silvestre³⁹³ είναι το σημαίνον μιας **συμφωνίας** την οποία κάνει το υποκείμενο με τον Άλλο αναφορικά με το μοίρασμα της απόλαυσης. Με αυτό τον τρόπο το υποκείμενο καταφέρνει να συμβιβάσει το πραγματικό με το συμβολικό. Όταν μιλάμε για την **παραληρηματική μεταφορά** που φτιάχνει ο ψυχωτικός είναι γιατί αυτή η μεταφορά **αποτυγχάνει να αναπαραγάγει αυτή τη συμφωνία** με αποτέλεσμα και την **αποτυχία της οριοθέτησης της απόλαυσης** η οποία θα ήταν απόρροια της εγκαθίδρυσης του σημαίνοντος του Ονόματος-του-Πατέρα

Αναφορικά με την παραληρηματική μεταφορά ο ψυχωτικός καταφέρνει να σταθεροποιηθεί, όπως αναφέραμε στο Πέμπτο Κεφάλαιο όπου εξετάζουμε τις «Προσπάθειες οργάνωσης του ψυχωτικού υποκειμένου»³⁹⁴, δηλαδή αυτή ξαναδίνει μια λειτουργία ικανοποιητικού λόγου για να οργανωθεί το πεδίο της γλώσσας του ψυχωτικού. Όμως αυτή η ισορροπία συνήθως αποδεικνύεται ασταθής και αυτό διότι είναι ανίσχυρη απέναντι στην απόλαυση. Αυτό αποδεικνύεται για παράδειγμα από την παρουσία φωνών και ψευδαισθήσεων. Στην νέυρωση αυτό που οριοθετεί την απόλαυση είναι η φαντασίωση. Η φαντασίωση έχει ακριβώς να κάνει με την λειτουργία του ευνουχισμού μεταξύ του υποκειμένου και του αντικειμένου. Στην ψύχωση, η «παραληρηματική μεταφορά» δεν είναι αρκετή και για να ξαναδημιουργηθεί αυτή η σύνδεση είναι απαραίτητη και η προσφορά του αναλυτή.

1.2.2 Η ερωτομανία στην μεταβίβαση

Ο ψυχωτικός προτείνει την απόλαυση του στον αναλυτή για να εγκαταστήσει εκείνος τα πλαίσια. Μέσα από αυτή τη διαδικασία μπορεί να φτάσει, όπως αναφέραμε, να εγκατασταθεί ως αντικείμενο «α», και μέσα από αυτήν την θέση να παραδοθεί στην απόλαυση του

³⁹² Maleval (J.-C.), ό.π, σελ. 363.

³⁹³ Silvestre (M.), «Transfert et interprétation dans les psychoses : une question de technique » στο *Demain la psychanalyse*, Champ Freudien, Seuil, Paris, 1993, σελ. 201-211.

³⁹⁴ Βλ. στο Πέμπτο κεφάλαιο, υποκεφ. 1.3 της παρούσας διατριβής.

αναλυτή. Ένα τέτοιο αποτέλεσμα για παράδειγμα μπορεί να παραχθεί από την θέση μερικών αναλυτών οι οποίοι τοποθετούνται απέναντι στον ασθενή σε **μητρική θέση**.

Ο M. Silvestre³⁹⁵ υποθέτει ότι το υποκείμενο ζητά από τον Άλλο να δημιουργήσει ένα σημαίνον το οποίο να αφορά την απόλαυση του, κάτι παρόμοιο με αυτό που ζητά ο Schreber από τον Θεό, προτείνοντας να γίνει η γυναίκα του. Αφορά δηλαδή την απόλαυση η οποία δεν οριοθετήθηκε με τον ευνουχισμό και είναι σε αναζήτηση κάποιας οριοθέτησης.

Όμως αυτή η **ερωτομανιακή** διαθεσιμότητα τοποθετείται ως εμπόδιο στην αναλυτική διεργασία. Ο M. Silvestre, στο ίδιο κείμενο,³⁹⁶ αναφερόμενος στην μεταβίβαση του ψυχωτικού πιστεύει ότι υπάρχουν δυο περιπτώσεις: αφενός ο ψυχωτικός προσφέρεται ως αντικείμενο απόλαυσης του αναλυτή και αφετέρου τον τοποθετεί στην θέση υποστηρίγματος στην έρευνα σημειώνοντας τα οποία θα τον βοηθήσουν να οργανώσει τον κόσμο του. Μόνον όταν η ερωτομανία καταλαγιάσει μπορεί ο ψυχωτικός να **σταθεροποιηθεί** και να επικεντρωθεί γύρω από ένα υποτιθέμενο αντικείμενο «α», με το οποίο θα επενδύσει τον αναλυτή.

Στην προσέγγιση του ο Lacan **δεν** απαντά στα ερωτήματα όπως «δεν είναι εμπόδιο το να είναι ο αναλυτής τοποθετημένος στην θέση του διώκτη; » ή ακόμη «πώς να εκτοπισθεί το υποκείμενο από την θέση του αντικειμένου απόλαυσης για τον Άλλο στην μεταβιβαστική σχέση ;». Η συνεισφορά του Lacan έγκειται κυρίως στην υπογράμμιση του πόσο ιδιαίτερη είναι η ψυχωτική μεταβίβαση. Μέχρι το τέλος της διδασκαλίας του, παρά την εισαγωγή του όρου της «**αναπλήρωσης**» του Όνομα-του-Πατέρα, ο Lacan φαίνεται να παρέμεινε, αναφορικά με την ψυχαναλυτική αγωγή της ψύχωσης, στα «προκαταρκτικά ερωτήματα» και στον τρόπο λειτουργίας του ψυχωτικού υποκειμένου.

Μετά τον θάνατο του Lacan, ο J.-A. Miller μελετώντας το έργο του επικεντρώνεται στο πέρασμα από την λογική του σημαίνοντος στο αξίωμα της απόλαυσης. Επανέρχεται η έννοια της «νεκρωτικής ερωτομανίας» σχετικά με την μεταβίβαση του ψυχωτικού, όπως επίσης και «το υποκείμενο της απόλαυσης» διαφοροποιημένο από το υποκείμενο που εκπροσωπείται από ένα σημαίνον για ένα άλλο. Μια νέα υπόθεση εμφανίζεται αναφορικά με την καθοδήγηση της θεραπείας η οποία υποστηρίζει ότι για να **κατευθύνουμε μια θεραπεία** πρέπει να **αντιτιθέμεθα στην απόλαυση** του Άλλου. Επιπλέον δεν θεωρείται πλέον απαραίτητο να προσπαθούμε να «μπολιάσουμε» το υποκείμενο με σημαίνοντα³⁹⁷.

Ο M. Silvestre πιστεύει σχετικά, ότι δεν υπάρχει άλλος τρόπος να αποκατασταθεί ο αναλυτής, στην θέση του Άλλου της απόλαυσης, από το **να αντισταθεί**. Προς αυτή τη κατεύθυνση τοποθετείται και η C. Soler δηλώνοντας, ότι ο αναλυτής πρέπει να προσπαθεί **να αποφύγει να «απαντήσει»** όταν καλείται, μέσα στην δυαδική σχέση να αναπληρώσει για το

³⁹⁵ Silvestre (M.), ό.π., σελ. 201-211.

³⁹⁶ Silvestre (M.), το ίδιο.

³⁹⁷ Maleval (J.-C.), ό.π., σελ. 371.

υποκείμενο, δια μέσου του λόγου του, το κενό που έχει αφήσει ο αποκλεισμός του Ονόματος-του-Πατέρα και να συμπληρώσει αυτό το άδειο με τις αξιώσεις του³⁹⁸.

Είναι δύσκολο ο αναλυτής να διαφοροποιηθεί από τον Άλλο. Και στις δύο περιπτώσεις μεταβίβασης του ψυχωτικού δηλαδή, όταν το υποκείμενο ζητά από τον αναλυτή να το υποστηρίξει στην προσπάθεια του για την δημιουργία μιας μεταφορικής υποκατάστασης, αλλά και όταν προσφέρεται ως αντικείμενο της απόλαυσης του. Σε αυτές τις δυο περιπτώσεις μεταβίβασης του ψυχωτικού ο αναλυτής είναι μάρτυρας αυτής της ένωσης του πραγματικού με το συμβολικό μέσα στην οποία ο ψυχωτικός μπορεί να χαθεί.

Αυτό το οποίο πρέπει να κάνουμε, υποστηρίζει ο M. Silvestre είναι να επανεισάγουμε την απόλαυση σε μια **λειτουργία όμοιου**, καθότι ο ψυχωτικός καταλαμβάνει την θέση αντικειμένου όποια και να είναι η μορφή που έχει: είτε ως αντικείμενο – απόρριμμα αγάπης στην περίπτωση της ερωτομανίας είτε όντας «εκτός λόγου» καθώς, είναι πάντα ένα αντικείμενο απόλαυσης.

Όταν λοιπόν ο ψυχωτικός έχει ως στόχο να τοποθετήσει τον αναλυτή στην θέση του Άλλου της απόλαυσης, ο αναλυτής έχει έναν και μοναδικό δρόμο να ακολουθήσει : αυτόν της άρνησης αυτής της θέσης³⁹⁹. Οφείλει δηλαδή να δημιουργήσει μια σημασία αυτής της άρνησης, ένα κενό τόπο, άδειο από κάθε απόλαυση.

2 Η «λειτουργία» του αναλυτή

Οι προσπάθειες του αναλυτή αποβλέπουν στην **ανάδυση του υποκειμένου**. Στην ψυχαναλυτική αγωγή είναι αναγκαία τα στηρίγματα της «**επιθυμίας**» και της «**ηθικής**» του αναλυτή έτσι όπως τις ορίζει ο Lacan μέσα στην διδασκαλία του, τα οποία καθοδηγούν την «**πράξη**» του.

2.1 Από την «αντιμεταβίβαση» στην «ηθική» του αναλυτή

Η έννοια της **αντιμεταβίβασης** είναι παρούσα στο έργο του Freud μολονότι χρησιμοποιείται σπάνια από τον ίδιο. Αφορά την επιρροή, αναφέρει η Tardits⁴⁰⁰, που μπορεί να έχει η μεταβίβαση πάνω στα **ασυνείδητα συναισθήματα**, στις συγκινήσεις, και τις **κρίσεις** του αναλυτή. Πρόκειται για τον τρόπο με τον οποίο ο αναλυτής νιώθει ότι τον **αφορά η μεταβί-**

³⁹⁸ Soler (C.), "Quelle place pour l'analyste ?" *Actes de l'Ecole de la cause freudienne*, 1987, XIII, σελ. 31.

³⁹⁹ Sakellariou (D.-P.), (2011), *Approche psychanalytique de la psychose : structure, logique, Clinique, éthique*, Thèse de doctorat, Université de Toulouse.

⁴⁰⁰ Tardits (A.), «L'éthique et le désir de l'analyste» στο *Essaim*, No 11, 2003, σελ. 9-19.

βαση του αναλυόμενου⁴⁰¹. Ο Lacan αναφέρει⁴⁰² ότι «η αντιμεταβίβαση είναι φτιαγμένη από συναισθήματα τα οποία βιώνει ο αναλυτής την ώρα της ανάλυσης και τα οποία καθορίζονται κάθε στιγμή από τις σχέσεις του με την ανάλυση». Πρόκειται για μια επίδραση που προστίθεται στις ήδη υπάρχουσες μεταβιβαστικές εκδηλώσεις του ασθενούς. **Με άλλα λόγια πρόκειται για την παρουσία του αναλυτή ως «λειτουργία».** Η αντιμεταβίβαση είναι που ορίζει **τα όρια του αναλυτή**. Τα όρια εξαρτώνται από τις αντιστάσεις του, από τα ίδια του τα συμπλέγματα και τις προκαταλήψεις του, την θεωρία στην οποία αναφέρεται και την επιθυμία του. Συχνά κάποια από αυτά τα στοιχεία λειτουργούν παρασιτικά στο **πώς ακούει** και καθορίζουν την υποκειμενική του θέση. Στην αντιμεταβίβαση αυτό που είναι σημαντικό είναι η βαρύτητα που αποδίδεται στο **ασυνείδητο του αναλυτή** κατά την αναλυτική διαδικασία.

Ο Lacan όμως **αντιτίθεται** στον όρο «αντιμεταβίβαση». Χρησιμοποιεί, από το 1958 και μετά, στο γραπτό του η «Κατεύθυνση της θεραπείας»⁴⁰³, τον όρο «**ηθική του αναλυτή**». Θεωρεί ότι οι έννοιες της «αγάπης της μεταβίβασης» και της «ταύτισης με τον αναλυτή» στο τέλος της ανάλυσης οδηγούν σε αδιέξοδο. Πιστεύει ότι **δεν** πρόκειται μονάχα για μια **απλή επανάληψη του παρελθόντος** αλλά για την **παρουσία μιας συνθήκης**, στην παρούσα κατάσταση της ανάλυσης, στο επί του πρακτέου, μεταξύ αναλυόμενου και αναλυτή. Πιστεύει δηλαδή ότι ο αναλυτής δεν μπαίνει στην αναλυτική διαδικασία λειτουργώντας ως υποκείμενο αλλά, **ως αντικείμενο**. Ένα αντικείμενο το οποίο είναι **επενδυμένο λιβιδινικά** από τον αναλυόμενο.

Στο σεμινάριο του, η *Ηθική της ψυχανάλυσης*⁴⁰⁴, ο Lacan επανατοποθετεί την προσέγγιση και τις δυσκολίες που θέτει η ψυχαναλυτική πρακτική, βάζοντας ακριβώς στο επίκεντρο το θέμα της «ηθικής» του αναλυτή. Εκεί αναφέρει ότι το πρόβλημα δεν είναι το **πώς αντιδρά ο αναλυτής απέναντι στην μεταβίβαση του ασθενούς** αλλά το **πώς εμπλέκεται, ο ίδιος, μέσα στην δομή της μεταβίβασης** του ασθενούς. Δεν πρόκειται για μια «αντιμεταβίβαση» αλλά για την **συμμετοχή** του αναλυτή μέσα στην μεταβίβαση του αναλυόμενου. Με άλλα λόγια **δεν** πρόκειται για ένα **αποτέλεσμα** αλλά για ένα **αίτιο**.

Ο Lacan λοιπόν, αναφέρει ο Blanchet⁴⁰⁵, τοποθετεί τον αναλυτή στην καρδιά της μεταβίβασης. Πρόκειται για την **σύνδεση μεταξύ δύο επιθυμιών**. Η επιθυμία του αναλυόμενου **συνίσταται** από την **επιθυμία του αναλυτή**. Από την **επιθυμία του Άλλου**. Η επιθυμία

⁴⁰¹ Porge (E.), “Sur le désir de l’analyste” στο *Ornicar?* No 14, 1978, σελ. 35-39.

⁴⁰² Lacan (J.), (1960-61), “La critique du contre- transfert” στο Séminaire VIII, *Le transfert*, Seuil, Paris, 1991, σελ 215-231.

⁴⁰³ Lacan (J.), (1958), «La direction de la cure et les principes de son pouvoir» στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ. 585-645.

⁴⁰⁴ Lacan (J.), (1959-1960), Le séminaire, livre VII, *L’éthique de la psychanalyse*, Seuil, Paris, 1986.

⁴⁰⁵ Blanchet (R.), “Transfert et contre transfert”, *Le Pont Freudien*, ανοιχτή διάλεξη, 17 Νοεμβρίου 2006, Québec.

του αναλυτή γίνεται η αφορμή της δημιουργίας της επιθυμίας του αναλυόμενου. Το υποκείμενο ωθείται από την ερώτηση προς τον Άλλο «τι θέλει από εμένα». Αυτό, βεβαίως καθοδηγείται και από την **προσφορά** του αναλυτή. Η μεταβίβαση στηρίζεται λοιπόν από τον αναλυτή που βρίσκεται στην θέση του **υποκειμένου που υποτίθεται γνωρίζει**. Φυσικά, θα πρέπει το ίδιο το υποκείμενο να μην γνωρίζει αυτό που ο αναλυτής, ως πρόσωπο, επιθυμεί.

Θα λέγαμε λοιπόν ότι η **μεταβίβαση** δεν είναι τίποτα άλλο από την «**επιθυμία της επιθυμίας του Άλλου**» ο οποίος **εκπροσωπείται από τον αναλυτή**. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, όπου ο αναλυτής μεταμορφώνεται σε **αντικείμενο επιθυμίας**, δημιουργείται ο τρόπος στον οποίο μπορεί να εγκαθιδρύει το αντικείμενο της επιθυμίας του υποκειμένου. Η αγάπη είναι η επιθυμία του υποκειμένου, η οποία αποβλέπει, το αντικείμενο να είναι τοποθετημένο μέσα στον αναλυτή.

Η «**ηθική του αναλυτή**» συνίσταται στην κρίση που ασκεί ο ίδιος ο αναλυτής, πάνω στις ίδιες του τις ενέργειες, οι οποίες βέβαια από μόνες τους περιλαμβάνουν ήδη μια κρίση. Πιο συγκεκριμένα ο Lacan, στο σεμινάριο του περί της *Ηθικής της ψυχανάλυσης*, αναφέρει⁴⁰⁶ ότι ο αναλυτής δεν οφείλει μόνον να λειτουργήσει με τα λόγια του, αλλά και με την **κρίση** του πάνω στις ίδιες του τις πράξεις ακόμα και όταν ένα μέρος από αυτές, παραμένει κρυμμένο ακόμη και από τον ίδιο.

Σχετικά, η Tardits⁴⁰⁷ αναφέρει, ότι ο Lacan προσπαθεί να συμπεράνει τις ηθικές επιπτώσεις της ανακάλυψης του ασυνειδήτου από τον Freud και επικροτεί την πρωτοτυπία του εγχειρήματος του. Ο Lacan αποδίδει δηλαδή στον πατέρα της ψυχανάλυσης την δημιουργία ενός **τόπου για να υπάρξει η επιθυμία**. Σύμφωνα με την φροϋδική εμπειρία, το υποκείμενο έχει την δυνατότητα να αναδυθεί ως επιθυμών. Στην περίπτωση της νεύρωσης, το υποκείμενο προσπαθεί να ξαναβρεθεί μέσα στο πλέγμα των μορφωμάτων του ασυνειδήτου του, όπως για παράδειγμα των συμπτωμάτων του. Η ανάλυση όμως δεν αποβλέπει **στο σύμπτωμα**, προσπαθεί όμως, να αποκαλύψει την οικονομία που το ορίζει. Μέσα από αυτήν, το υποκείμενο υπόκειται ακριβώς στα **παράδοξα** και τα **αδιέξοδα της επιθυμίας του**. Η ανάλυση, είναι που δίνει την ευκαιρία στο υποκείμενο να την διασαφηνίσει.

Ο Freud σε όλο του το έργο την επεξεργάζεται. Θεωρεί ότι η **επιθυμία** παραμένει αμείωτη, μη καταστρεφόμενη και αδάμαστη και ότι χαρακτηρίζει τον καθένα μας. Προσπαθεί να την διαλευκάνει μέσα από την «συνάντηση» του με τους υστερικούς. Την εντοπίζει ειδικότερα μέσα στα όνειρα⁴⁰⁸ αλλά και μέσα στην ίδια του την «αυτό-ανάλυση». Υπογραμμί-

⁴⁰⁶ Lacan (J.), (1959-60), Le Séminaire, livre VII, *L'éthique de la psychanalyse*, Seuil, Paris, 1986, σελ.337.

⁴⁰⁷ Tardits A., «L'éthique et le désir de l'analyste» στο *Essaim* No 11, 2003, σελ. 9-19

⁴⁰⁸ Freud S., (1900) *L'interprétation des rêves*, Presses Universitaires de France, 1987, Κεφ III και IV, σελ. 113-147.

ζει, το πόσο παράδοση είναι η σχέση που έχουμε με την επιθυμία μας και εφιστά την προσοχή του αναλυτή στην διασαφήνιση της.

Ο Lacan στηρίζεται σε αυτές τις προσπάθειες του Freud αναφορικά με την **ανάδυση της επιθυμίας του υποκειμένου**, για να αποδείξει και την δική του ιδιαίτερη εισφορά στο πεδίο της «ηθικής».

2.2 Η «επιθυμία του αναλυτή»

Ο Lacan τοποθετεί την «επιθυμία του αναλυτή», ως την κινητήριο δύναμη μέσα στην αγωγή: «Είναι η επιθυμία του ψυχαναλυτή που [...] ενεργεί στην ψυχανάλυση»⁴⁰⁹.

Η «**επιθυμία του αναλυτή**» λοιπόν, δεν αφορά τον ίδιο ως άτομο διότι ως αναλυτής πρέπει να έχει εξασκηθεί στο να αποκωδικοποιεί τα μορφώματα του ίδιου του ασυνειδήτου και της ίδιας του της επιθυμίας. Η επιθυμία του αναλυτή δεν είναι η επιθυμία του ανθρώπου που βρίσκεται πίσω από τον αναλυτή. Το ερώτημα της «επιθυμίας του αναλυτή» έρχεται ως λογική συνέπεια της επεξεργασίας που κάνει ο Lacan πάνω στο θέμα της «ηθικής» της ψυχανάλυσης.

Καταρχήν στο σεμινάριο περί της *Ηθικής της ψυχανάλυσης* ο Lacan αναφέρεται⁴¹⁰, στην υπέρβαση που κάνει ο Freud ταυτίζοντας την **αιμομικτική επιθυμία** με την **θεμελιώδη επιθυμία**. Αναφέρεται επίσης στο ότι ο Freud υπέδειξε μέσα από την απαγόρευση της αιμομιξίας, την αρχή του θεμελιώδους νόμου. Η μητέρα δηλαδή κατέχει μια θέση «das Ding⁴¹¹» κατ' επέκταση η επιθυμία για αυτήν δεν θα μπορέσει ποτέ να ικανοποιηθεί. Το «das Ding» είναι η μητέρα, είναι το αντικείμενο της αιμομιξίας, είναι το απαγορευμένο αγαθό που όμοιο του δεν θα βρεθεί ποτέ. Είναι δηλαδή αυτό που δομεί το βαθύτερο σημείο του ανθρώπινου ασυνειδήτου.

Ο Lacan αποδίδει «ηθική» υπόσταση στον αναλυτή όταν το υποκείμενο κατορθώνει να αναρωτηθεί για **αυτό το αγαθό** και κατά συνέπεια να ανακαλύψει ότι το αντικείμενο της επιθυμίας του θα είναι για πάντα άπιαστο και απομακρυσμένο. Ανακαλύπτει δηλαδή την **δομή της επιθυμίας του**, η οποία είναι η δομή της αιμομικτικής επιθυμίας, η οποία είναι συνδεδεμένη με τον νόμο της απαγόρευσής της.

Επίσης, το να ακούει ο αναλυτής **με υπομονή** δεν είναι μακριά από μια κάποια δική του απόλαυση. Εν ολίγοις η μεταβίβαση κάποια στιγμή της αγωγής, οδηγεί πάντα το υπο-

⁴⁰⁹ Lacan (J.), (1964), *Le Séminaire XI, Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*, Seuil, Paris, σελ. 54.

⁴¹⁰ Lacan (J.), (1959-1960), ό.π., σελ. 55-86.

⁴¹¹ Στο *Εισαγωγικό Λεξικό της Λακανικής Ψυχανάλυσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2005, σελ. 223-224, βρίσκουμε: «das Ding» για τα Γερμανικά = «La Chose» για τα Γαλλικά, «το Πράγμα» για τα Ελληνικά: Για τον Freud σημαίνει αναπαράσταση πράγματος στο ασυνείδητο. Για τον Lacan σημαίνει έναν άγνωστο χ. πέραν της συμβολοποίησης. Είναι δηλαδή κάτι το αδύνατο να το φανταστούμε.

κείμενο να αφιερωθεί στην **απόλαυση του αναλυτή** του μιας και εκπροσωπεί για αυτό, τον μεγάλο Άλλο⁴¹². Όταν αναφερόμαστε στην «**επιθυμία του αναλυτή**» αναφερόμαστε στην επιθυμία του, να υποστηρίξει τον αναλυόμενο στο να δια φωτίζει **την δική του επιθυμία**. Με αυτό τον τρόπο του επιτρέπει την πρόσβαση στον δικό του νόμο, στο δικό του πεπρωμένο, το οποίο είναι απόρροια της δικής του ιστορίας και το οποίο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τις προηγούμενες γενεές. Αυτό που ο αναλυτής δεν επιθυμεί είναι να είναι το υποκείμενο αντικείμενο της επιθυμίας του Άλλου. Δεν επιθυμεί να αναγνωρισθεί η επιθυμία του από το υποκείμενο, να γίνει δηλαδή αντικείμενο της απόλαυσης του, αλλά αντίθετα, να μπορέσει να προωθήσει ο αναλυόμενος, την επιθυμία του κάπου αλλού. Ο αναλυτής μέσα σε αυτή τη διαδικασία βρίσκεται στην θέση του **όμοιου** και αυτό ως **αντικείμενο «α»**. Να σημειώσουμε εδώ ότι την χρονιά 1962-63 ο Lacan θεωρητικοποιεί το **αντικείμενο «α»** μέσα στο Σεμινάριο του *Το Άγχος*⁴¹³. Το **ορίζει αρχικά ως «αντικείμενο της επιθυμίας» του υποκειμένου, και στη συνέχεια ως το «αίτιο της»**. Για κάθε υποκείμενο το αντικείμενο «α» βρίσκεται μέσα στον Άλλο.

Ο D. Silvestre⁴¹⁴ σημειώνει ότι για να μπορέσει ένα υποκείμενο να προσανατολισθεί προς μια αναλυτική διαδικασία πρέπει απαραίτητα να μεταβιβάσει στο αναλυτή, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, την ύπαρξη γνώσης, μιας γνώσης την οποία υποθέτει ότι κατέχει. Μόνο μέσα από αυτήν την συνθήκη της μεταβίβασης μπορεί να μιλήσει ως υποκείμενο. Πρέπει να αποδώσει δηλαδή στον αναλυτή, τόπο του Άλλου, κάποια γνώση αναφορικά με αυτό που το κάνει να υποφέρει.

Στην περίπτωση των παιδιών για παράδειγμα, η Solano-Suares⁴¹⁵ αναφέρει ότι δεν είναι το υλικό ενός παιγνιδιού που θα κάνει την ψυχανalyτική κλινική αλλά η «**πράξη**» που κάνει ο αναλυτής (σε αυτό θα αναφερθούμε πιο κάτω). Αυτό που είναι η «επιθυμία του αναλυτή» είναι να λειτουργεί ο ίδιος ως **κάτι που να μοιάζει με αυτό το αντικείμενο** που προξενεί την επιθυμία. Αυτό είναι που διατηρεί **αινιγματικό έναν άγνωστο «χ»** από τον οποίο ο εκάστοτε αναλυόμενος θα μπορούσε να αρθρώσει μια σειρά από ερωτήματα ως έκφραση της επιθυμίας του Άλλου. Όμως **η γνώση στον αναλυτή** επιβάλλεται να ελλείπει. Θα λέγαμε λοιπόν ότι για τον αναλυόμενο, η «επιθυμία του αναλυτή» πρέπει να παραμένει αινιγματική και αυτό επιτυγχάνεται όταν ο τελευταίος δεν απαντά στο αίτημα του αναλυόμενου.

⁴¹² Bataille (L.), “Désir de l’analyste et désir d’être l’analyste” *Ornicar* ?, No 20/21, 1980, σελ. 71-73.

⁴¹³ Lacan (J.), (1962-1963), *Le Séminaire, livre X, L’angoisse*, Seuil, Paris, 2004.

⁴¹⁴ Silvestre (D.), « Entre médecine et psychanalyse. Le désir en question » στο *Quarto, La médecine mise a nu pare la psychanalyse même*, No 59, 1996, σελ.20-22.

⁴¹⁵ Solano-Suares (E.), “Transfert et éthique de la psychanalyse a propos d’une cure d’enfant” in *Quarto Questions de technique psychanalytique* Bulletin de l’école de la Cause Freudienne en Belgique, No 26, 1987, σελ. 54-62.

Η Ζησοπούλου-Τσακυράκη, σε ένα άρθρο της⁴¹⁶ αναφέρει σχετικά, ότι η «επιθυμία του αναλυτή» περιέχει μια θέση άδεια από την δική του υποκειμενική επιθυμία και σε αυτό το κενό καλείται ακριβώς το υποκείμενο να τοποθετήσει τα δικά του αντικείμενα. Σημειώνει ότι ο Lacan στο Σεμινάριο του η *Μεταβίβαση*⁴¹⁷, χρησιμοποιεί ως παράδειγμα το *Συμπόσιο* του Πλάτωνα, παραλληλίζοντας την σχέση του Σωκράτη με τον Αλκιβιάδη με αυτήν του αναλυτή με τον αναλυόμενο, για να επεξεργαστεί την δομή της εγκατάστασης της μεταβίβασης. Εκεί δημιουργείται αγάπη στον Αλκιβιάδη για το πρόσωπο του Σωκράτη. Ο Σωκράτης όμως προσπαθεί να ωθήσει τον Αλκιβιάδη προς τον Αγάθωνα υποδεικνύοντας με αυτό το τρόπο ότι αυτός είναι το αντικείμενο του. Ο Σωκράτης με αυτό τον τρόπο, δείχνοντας δηλαδή στον Αλκιβιάδη, το αντικείμενο, «**επιθυμεί την επιθυμία για τον άλλο**». Ο Lacan τοποθετεί την επιθυμία του Σωκράτη στην θέση της επιθυμίας του Άλλου και ακριβώς την παραλληλίζει με την «επιθυμία του αναλυτή».

Η «επιθυμία του αναλυτή» αναπαριστά λοιπόν, κάτι που είναι πολύ συγκεκριμένο : αναπαριστά μια «**λειτουργία**»⁴¹⁸. Είναι υποχρεωτικό ένας αναλυτής να έχει κάνει την προσωπική του ανάλυση για να έχει αποκτήσει την ουδετερότητα που είναι χρήσιμη και απαραίτητη. Η ουδετερότητα είναι ριζωμένη σε αυτήν την άλλη επιθυμία, την «επιθυμία του αναλυτή», η οποία **τον** διακατέχει, πολύ περισσότερο⁴¹⁹ από αυτές τις άλλες διάφορες επιθυμίες που μπορεί να έχει ένα άτομο, όπως για παράδειγμα να πάρει τον αναλυόμενο αγκαλιά για να του συμπαρασταθεί. Στην περίπτωση που ο αναλυτής εγκλωβιστεί στην θέση του επιθυμούντος υποκειμένου, δηλαδή στην θέση του υποκειμένου του ασυνειδήτου, τότε ο αναλυόμενος θα βρίσκεται στην θέση του αντικειμένου αιτίου της επιθυμίας του αναλυτή, όπως αναφέραμε πιο πάνω, αναφορικά με το αντικείμενο «α».

Η «ηθική» και η «επιθυμία του αναλυτή» είναι που καθοδηγούν την «πράξη» του.

2.3 Η ψυχαναλυτική πράξη

Ο Lacan στην ομιλία του στην EFP⁴²⁰ αναφέρει ότι είναι μέσα από την «**ψυχαναλυτική πράξη**» που μπορούμε να εντοπίσουμε αυτό που αρθρώνει την επιθυμία του αναλυτή. Επεξεργάζεται το ερώτημα της «πράξης» του αναλυτή μέσα στο Σεμινάριο *Η ψυχαναλυτική*

⁴¹⁶ Ζησοπούλου-Τσακυράκη (Ε.), «Για την επιθυμία του ψυχαναλυτή» στο *Εκ των υστέρων Θεσμοί και πλαίσια II*, Εξάντας, Ιούνιος 2003, σελ 98.

⁴¹⁷ Lacan (J.), (1960-61), *Le Séminaire, Livre VIII, Le transfert*, Seuil, Paris, 1991, σελ. 117-149.

⁴¹⁸ Machado (Z.), «De l'angoisse au désir de l'analyste», *L'en-jé lacanien*, Eres, No 1, 2003, σελ. 111-117.

⁴¹⁹ Lacan (J.), (1960-61), το ίδιο.

⁴²⁰ Lacan (J.), «Discours a l'école freudienne de Paris» dans *Autres écrits*, Seuil, Paris, 2001, σελ. 261-281.

πράξη⁴²¹. Θεωρεί ότι μια τέτοια πράξη «υποκινεί μια νέα επιθυμία»⁴²² υπό την προϋπόθεση ο αναλυτής να τοποθετείται **σαν** να είναι το αντικείμενο «α» του υποκειμένου.

Ο A. Stevens⁴²³ αναφέρει ότι η «επιθυμία του αναλυτή» δεν ισοδυναμεί με κανένα ιδανικό αναλυτή. Η επιθυμία του εμπλέκεται στο να καταλάβει μια συγκεκριμένη θέση. Αυτή η θέση καθορίζει την «ψυχαναλυτική του πράξη», αφήνοντας την ίδια του την επιθυμία να μην μετράει για τίποτα και αυτό διότι δεν λειτουργεί ως υποκείμενο αλλά ως αναλυτής.

Ο Lacan αντιτίθεται σε άλλες ψυχοθεραπευτικές τεχνικές και θεωρεί ότι η ψυχαναλυτική πρακτική είναι μία **πρακτική της ομιλίας**. Ο αναλυτής δια μέσου της «πράξης» του, η οποία αποτελείται από τον **λόγο** του, τη **σιωπή** του και τις **στίξεις** του, «μεταβάλλει το υποκείμενο».⁴²⁴ Ο Freud, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, είναι που καθιέρωσε τον λόγο ως εργαλείο της ψυχαναλυτικής θεραπείας. Με τα λόγια παρήγαγε ερμηνεία. Ο ίδιος ήταν πάντα πολύ αυστηρός με τις ερμηνείες που έκανε και συνέστηνε να κάνουν το ίδιο και οι μαθητές του. Πίστευε ότι είναι πολύ εύκολο να παρασυρθεί κάποιος από τις φαντασιακές του προβολές.

Από την αρχή του Σεμιναρίου *Η ψυχαναλυτική πράξη*⁴²⁵, ο Lacan τοποθετεί την «πράξη» από την πλευρά του ιδιαίτερου. Την θεωρεί ως ένα τρόπο εγγραφής. Ο αναλυτής, μέσα από την «πράξη» του, δεν παρουσιάζεται, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, ως υποκείμενο και δεν είναι μέσα από την υποκειμενική του θέση που δρα, αντίθετα βρίσκεται εκεί για να **ε-ντοπίζει** και να μεταφέρει στον αναλυόμενο αυτό που του ξεγλιστρά δηλαδή, αυτό που του διαφεύγει από την σημαίνουσα αλυσίδα.

Να σημειώσουμε εδώ ότι ο Freud στο *Ανάλυση με τέλος, Ανάλυση χωρίς τέλος*⁴²⁶ θεωρεί ως απαραίτητη την προϋπόθεση για την ψυχαναλυτική πρακτική, ο αναλυτής να έχει γνώση των μορφωμάτων του δικού του ασυνείδητου. Θεωρεί δηλαδή απαραίτητο ο ίδιος να πιστεύει στην ύπαρξη του ασυνείδητου και στην ανάλυση του απωθημένου και να έχει αντιληφθεί το πώς αυτό λειτουργεί. Ο μόνος τρόπος είναι μέσα από την ίδια του την ανάλυση.

Η Ζησοπούλου-Τσακυράκη⁴²⁷ αναφέρει ότι ούτε μέσα από την γνώση και την συσσώρευση της, οι οποίες αντλούνται από την θεωρητική μελέτη, αλλά ούτε μέσα από την εμπει-

⁴²¹ Lacan (J.), (1967-68), *L'acte psychanalytique*, δεν έχει δημοσιευτεί.

⁴²² Lacan (J.), (1967-68), *L'acte psychanalytique*, δεν έχει δημοσιευτεί.

⁴²³ Stevens (A.), "Acte et éthique de la psychanalyse" στο *Quarto Questions de technique psychanalytique* Bulletin de l'école de la Cause Freudienne en Belgique, No 26, 1987, σελ. 26-29.

⁴²⁴ Lacan (J.), (1967-68), «L'acte psychanalytique» *Compte rendu du Séminaire*, στο *Autres écrits*, Paris, Seuil, 2001, σελ.375-383.

⁴²⁵ Lacan (J.), (1967-68), ό.π.

⁴²⁶ Freud S., (1937), *L'analyse finie et l'analyse infinie*, 1937, traduction M-L Lauth – Vagner, κεφ. VII, σελ. 42- 45.

⁴²⁷ Ζησοπούλου-Τσακυράκη (Ε.), «Για την επιθυμία του ψυχαναλυτή» στο *Εκ των υστέρων Θεσμοί και πλάισια II*, Εξάντας, Ιούνιος 2003, σελ. 95.

ρία η οποία αποκτάται από την πρακτική, μπορεί να εξασφαλισθεί ότι θα υπάρξει «ψυχαναλυτική πράξη». Δεν πιστεύει όμως ότι αρκεί απλά και μόνο η πίστη στην ύπαρξη του **ασυνειδήτου**. Θεωρεί ότι είναι αναγκαίο ο αναλυτής να θέτει συνεχώς υπό δοκιμασία τη σχέση του με αυτό. Προσθέτει επίσης ότι, η έννοια του ασυνειδήτου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την παρουσία του αναλυτή. Ορίζει το ασυνείδητο ως κάτι το μη πραγματωμένο το οποίο μπορούμε να αντιληφθούμε μέσα από αυτά που διαφεύγουν του ελέγχου του υποκειμένου, στα όνειρα και στις παραδρομές. Αυτά τα φαινόμενα αποτελούν έκπληξη, για το ίδιο το υποκείμενο, το οποίο το ξεπερνούν και του δημιουργούν ένα χάσμα. Μέσα από την αναλυτική διαδικασία το υποκείμενο υποβάλλεται ακριβώς, με τις ερμηνείες του αναλυτή ο οποίος προκαλεί το άνοιγμα του ασυνειδήτου, στην δοκιμασία αυτού του «χάσματος, της έλλειψης, και του διχασμού από την επιθυμία»⁴²⁸ του.

Συνοψίζοντας

Στο κεφάλαιο αυτό ασχοληθήκαμε με την **μεταβίβαση** ως μέσον **ανάδυσης της επιθυμίας του υποκειμένου** και ως μέσο **πρόσβασης στο ασυνείδητο**. Αυτό που καλείται να κάνει ο αναλυτής στην αγωγή του ψυχωτικού είναι να **διαχειριστεί την απόλαυση** στην οποία είναι παραδομένος ο τελευταίος. Διαπιστώσαμε τον κίνδυνο που διατρέχει η μη σωστή καθοδήγηση της αγωγής για το ψυχωτικό υποκείμενο το οποίο προτείνοντας να γίνει το ίδιο αντικείμενο για την απόλαυση του στον αναλυτή μπορεί να μπει σε **ερωτομανιακή** διαθεσιμότητα, η οποία εμποδίζει την αναλυτική διεργασία. Στόχος της αγωγής του ψυχωτικού είναι λοιπόν ο **περιορισμός και ο εντοπισμός** της απόλαυσης. Επικεντρωθήκαμε ακόμη στην **«λειτουργία» του αναλυτή**, εξετάζοντας την **«ηθική»** του, δηλαδή την κρίση που ο ίδιος ασκεί πάνω στις ίδιες του τις ενέργειες. **Μας απασχόλησε επίσης** η **«επιθυμία»** του αναλυτή η οποία όπως είδαμε αφορά την επιθυμία του υποστήριξης του υποκειμένου στο να κάνει να αναδυθεί η **δική του επιθυμία**. Τέλος, ολοκληρώσαμε το κεφάλαιο αυτό, με την εξέταση της **«πράξης»** του αναλυτή η οποία είναι απόρροια της ηθικής και της επιθυμίας του.

⁴²⁸ Ζησοπούλου-Τσακυράκη Ε., ο.π. σελ 96.

Έβδομο Κεφάλαιο:

ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ –ΨΥΧΩΣΗ - ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ

Ήδη από τον Μάιο του 1968, πολλοί πρωτοπόροι ψυχίατροι έκαναν προσπάθειες για μια **νέα ψυχιατρική**, την οποία μέχρι τότε περιγράφουν ως δέσμια της νευρολογίας. Θέλησαν να αλλάξουν, να βελτιώσουν την διαβίωση και το μέλλον των ψυχιατρικών ασθενών. Οι προσπάθειες τους εντάχθηκαν σε ένα ρεύμα, που ονομάστηκε “**αντιψυχιατρική**”. Στις αλλαγές αυτές πρωταγωνιστικό ρόλο είχε η ψυχαναλυτική σκέψη και πρακτική.

Εισαγωγικά

Σε αυτό το κεφάλαιο θα ασχοληθούμε καταρχήν με την «Θεσμική Ψυχοθεραπεία», της οποίας κύριοι εκπρόσωποι ήταν ο Tosquelles αρχικά, και στη συνέχεια ο Oury. Κατόπιν θα αναφερθούμε στις εργασίες της ομάδας που ασχολήθηκε με την «Θεσμική φροντίδα» με κύριο εκπρόσωπό της τον Racamier, ο οποίος θεωρεί ότι οι φροντίδες αυτές είναι συμπλήρωμα της ψυχαναλυτικής θεραπείας.

Αυτές οι δύο ομάδες επέδρασαν με την σειρά τους στις εργασίες και τις προσπάθειες και άλλων μεγάλων και γνωστών Κλινικών, οι οποίοι αναφέρονταν στην ψυχανάλυση. Μια από αυτές τις εμπειρίες ήταν της Maud Mannoni και του Robert Lefort στο πειραματικό σχολείο της Bonneuil. Οι θεωρητικές επιρροές και των δύο ήταν από την Λακανική θεωρία, να σημειώσουμε όμως ότι, η Mannoni επισκεπτόταν και τον D. Winnicott τον οποίο συμβουλευόταν συχνά. Μια άλλη εμπειρία, με επιδράσεις από την προσέγγιση του Racamier, είναι αυτή του Diatkine στην Γενεύη. Απαραίτητη είναι και η αναφορά στις μέχρι σήμερα εργασίες του Marcel Sassolas κάτω από την επίδραση των θεωρητικών κατευθύνσεων του Racamier. Τέλος, θα αναφερθούμε στις εμπειρίες των δομών, που υπάγονται στο Φροϋδικό Πεδίο και που δημιουργήθηκαν με γνώμονα την Λακανική ψυχαναλυτική σκέψη όπως την «Antenne 110» στις Βρυξέλλες, το 1974, από τον Antonio Di Ciaccia, το «Courtil» στο Leers-Nord στο Βέλγιο, που δημιουργήθηκε το 1983 από τον Alexandre Stevens, και το «Θεραπευτικό και Ερευνητικό Κέντρο της Nonette» κοντά στο Clermont-Ferrand. Το κεφάλαιο μας θα ολοκληρωθεί με την αναφορά στο δίκτυο δομών, που δημιουργήθηκε στην Ελλάδα κάτω από τις κατευθύνσεις του Παναγιώτη Σακελλαρόπουλου.

Για την καλύτερη κατανόηση θα πραγματοποιήσουμε αρχικά μια «Μικρή Ιστορική αναδρομή»

1 Μικρή Ιστορική αναδρομή⁴²⁹

Ένας από τους πρώτους που αντιτάχθηκαν στην ασυλική λειτουργία των ψυχιατρείων ήταν ο Γάλλος ψυχίατρος **Philippe Paumelle** με το διδακτορικό του το 1952. Ο Paumelle μαζί με τον Serge Lebonici το 1959 δημιούργησαν μια εταιρεία ψυχικής υγείας στο Παρίσι, της οποίας το αντικείμενο ήταν η τομεακή ψυχιατρική και είχε πιλοτικό χαρακτήρα. Σε αυτά τα πλαίσια ο Lebonici μαζί με τον Rene Diatkine και την Evelyne Kastemberg άρχισαν να αναπτύσσουν και να εφαρμόζουν **ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις** σε ομαδικό και ατομικό επίπεδο. Έκαναν ψυχοθεραπείες σε έφηβους και ενήλικες ψυχωτικούς. Ασχολήθηκαν με το **ψυχαναλυτικό ψυχόδραμα** παροτρύνοντας τους ψυχωτικούς συμμετέχοντες να φέρουν επί σκηνής τις φαντασιώσεις τους.

Η γαλλική «αντιψυχιατρική» φαίνεται ότι ήταν **περισσότερο υπέρ της μεταρρύθμισης** και αναμόρφωσης της ψυχιατρικής, από ότι το ιταλικό και αγγλικό ρεύμα, τα οποία ήταν περισσότερο υπέρ του κλεισίματος των ψυχιατρικών νοσοκομείων. Στα πλαίσια της δημιουργήθηκαν δύο κυρίαρχα ρεύματα :

Στο πρώτο οι μεταρρυθμιστές ήταν υπέρ της **ολοκληρωτικής εξαφάνισης** των μέχρι τότε υπηρεσιών ενδο-νοσοκομειακής νοσηλείας. Η τάση ήταν υπέρ της εκ βάθρων δημιουργίας μιας έξω-νοσοκομειακής φροντίδας. Αποτέλεσμα αυτού του ρεύματος είναι η δημιουργία και η ανάπτυξη των τομέων, αρχικά για τους ενήλικες και στην συνέχεια για τα παιδιά και τους έφηβους.

⁴²⁹ Για λόγους **ιστορικής αναδρομής** θα αναφέρουμε εδώ μερικά στοιχεία αναφορικά με την **ανάπτυξη της αντιψυχιατρικής**, η οποία δεν είναι το αντικείμενο μας εδώ, αλλά θεωρούμε ότι άνοιξε κατά κάποιο τρόπο τον δρόμο **στην ψυχαναλυτική προσέγγιση**, στο θεσμικό πλαίσιο που υποδέχεται ψυχωτικούς : Στις αρχές της δεκαετίας του 1960, μετά τον ψυχίατρο **Philippe Paumelle και τον Serge Lebonici**, ο David Cooper, νότιο-αφρικανικής καταγωγής, ο οποίος διέμενε στην Αγγλία είναι αυτός που επινόησε τον όρο «**αντιψυχιατρική**» το 1955. Το 1962, άνοιξε το «περίπτερο 21» σε ψυχιατρικό νοσοκομείο όπου προσπάθησε να βάλει σε πράξη την αντιψυχιατρική θεωρία. Για τον Cooper, η ψυχική ασθένεια δεν υφίσταται αλλά είναι μια προσωπική και κοινωνική εμπειρία. Πιστεύει ότι ο ψυχικά ασθενής παλινδρομεί σε ένα αρχαϊκό στάδιο και στην συνέχεια επανέρχεται σε μια φυσιολογική κατάσταση. Ο Cooper θεωρούσε ότι η ψυχιατρική ασθένεια θα μπορούσε να αντιμετωπισθεί μέσα στα πλαίσια του κοινωνικού συνόλου. Πίστευε ότι η προληπτική θεραπεία και η αντιμετώπιση του ασθενούς ως άτομο -έως τότε ο ασθενής ήταν ένα άτομο που το μόνο που γνωρίζαμε για αυτό ήταν η ετικέτα της ασθένειάς του- αρκούσε για να θεραπευτεί.

Ένας άλλος ψυχίατρος, ο Franco Basaglia στην Ιταλία, ο οποίος εργάστηκε στο υπουργείο υγείας συνέταξε τον νόμο Νο 187 του 1979, έβαλε σε πράξη, θεωρητικά τουλάχιστον, την εξαφάνιση των ασύλων. Ο Basaglia κάνει κριτική στην ασυλική λειτουργία. Κατά την δεκαετία του 1960 οργανώνει στην Trieste και στην Gorizia «Θεραπευτικές κοινότητες» οι οποίες ασχολούνται με τα δικαιώματα των ψυχικά νοσούντων. Με τον πρόωμο θάνατο του άφησε στην μέση ένα γραπτό του, το οποίο είχε ονομάσει «Η χάρτα της ντροπής και της ελπίδας».

Στο δεύτερο ρεύμα το σκεπτικό ήταν περισσότερο **υπέρ της αναμόρφωσης του ίδιου του θεσμικού πλαισίου**, που φιλοξενούσε τους ψυχιατρικά ασθενείς δηλαδή του ψυχιατρείου. Απέβλεπαν στην «θεραπεία» του ασύλου. Από την οπτική αυτή δημιουργήθηκε και η ονομασία «Θεσμική ψυχοθεραπεία»⁴³⁰.

Να σημειώσουμε εδώ ότι αλλαγές του ψυχιατρικού νοσοκομείου, ήταν πολύ αργές και σταδιακές και αντιμετωπιστήκαν με μεγάλη αντίδραση από το κοινωνικό σύνολο. Αυτή η αλλαγή η οποία είχε αρχίσει από το 1938 εντάθηκε τη δεκαετία του 1950-60, τη δεκαετία δηλαδή που το φάρμακο Largactil, έφερε μεγάλες αλλαγές στην φαρμακευτική και ψυχιατρική προσέγγιση του ψυχικά ασθενούς.

Ο Tomkiewicz⁴³¹, ο οποίος ήταν ψυχίατρος, επίτιμος Διευθυντής έρευνας στο INSERM στο Παρίσι, για να αναδείξει την σπουδαιότητα και την βαρύτητα των αλλαγών αυτών, όχι μόνον για τους ψυχιατρικά ασθενείς, αλλά και για άλλες ομάδες ανθρώπων που βρίσκονταν στο περιθώριο, όπως οι ανάπηροι, σημειώνει ότι, «ο νόμος του 1975, ο οποίος μπορεί να χρησιμοποιηθεί ακόμα και σήμερα ως μοντέλο, σε όλο τον κόσμο, δίνει στο ανάπηρο παιδί και στον ανάπηρο ενήλικα την υπόστασή του ως πολίτη και θεωρεί ως υποχρέωση της κοινωνίας να του την εξασφαλίσει, όποια και να είναι η ηλικία, η θεραπεία και η παιδεία που του είναι απαραίτητη». Αναφέρει ακόμα ότι σε αυτήν την επιτυχία ο ρόλος της βιολογίας ήταν ανύπαρκτος. Αυτό που ήταν σημαντικό, λέει, για την κοινωνική αλλά και την ψυχιατρική αναμόρφωση, ήταν κυρίως η θέληση των γονιών.

Από θεωρητικής δε πλευράς, **η ψυχανάλυση** επέτρεψε να αντικατασταθεί η αντίληψη του ανάπηρου παιδιού, το οποίο «τεμαχιζόταν» από τις διάφορες «αποκαταστασιακές παρεμβάσεις», από την αντίληψη ενός παιδιού-υποκειμένου, του οποίου η ιστορία και οι συναισθηματικές σχέσεις παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην εξέλιξη της αναπηρίας του. Το ανάπηρο παιδί πάνω και πέρα από την αναπηρία του, είναι παιδί. Ένα παιδί του οποίου την διαφορετικότητα πρέπει να σεβαστούμε.

Με την ίδια γραμμή πλεύσης η ψυχιατρική και η παιδοψυχιατρική προσπαθούν να αλλάξουν. Ασχολούνται πλέον με την φροντίδα του παιδιού, του έφηβου και του ενήλικα ως υποκείμενα καθ' ολοκληρία που ως τέτοια έχουν συναισθήματα, ενορμήσεις, επιθυμίες, σχέσεις, ιστορία και βρίσκονται μέσα στο κοινωνικό σύνολο.

Τι θα μπορούσαμε λοιπόν να απαντήσουμε στο υποθετικό ερώτημα «Τι συντέλεσε πιο πολύ στις παραπάνω αλλαγές : οι βιολογικές ανακαλύψεις, οι επιδράσεις στο κοινωνικό σύνολο ή η ψυχανάλυση;» Θα μπορούσε κάποιος να πει ότι η ανακάλυψη του Largactil επέ-

⁴³⁰ Όρο που τον δημιούργησε ο Daumezon το 1952.

⁴³¹ Tomkiewicz (S.), «Depuis Saint-Albain jusqu' a la crise du secteur, Parcours d' un naïf» στο *Malaise dans la psychiatrie. Changement dans la clinique, malentendus dans les pratiques*, sous la direction de M. Sassolas, Eres, 2004, σελ. 55-66.

δρασε ανασταλτικά, όσον αφορά την εξέλιξη και την «ίαση» των ψυχιατρικών ιδρυμάτων, ή αντίθετα, θα μπορούσε να πει ότι εάν δεν υπήρχαν αυτές οι ανακαλύψεις της βιολογίας, καμία μεταρρύθμιση δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί. Εκ του αποτελέσματος, φαίνεται ότι αυτές οι εξελίξεις επιτελέστηκαν και συνεχίζουν να λαμβάνουν χώρα γιατί ακριβώς όλα αυτά πραγματοποιήθηκαν παράλληλα. Η μια διάσταση άνοιγε το δρόμο στην άλλη. Όσο για **την ψυχανάλυση** παράλληλα και αυτή, ενέπνευσε και έβαλε τα θεωρητικά θεμέλια, όπως θα δούμε και πιο κάτω, στην δεύτερη γενιά του κινήματος της «**θεσμικής ψυχοθεραπείας**» και στην θέσπιση της **αντίληψης του τομέα**. Ενέπνευσε δηλαδή εξ ίσου το ρεύμα της «**θεσμικής ψυχοθεραπείας**» αλλά και της «**κοινοτικής ψυχιατρικής**». Για πρώτη φορά, τονίζει ο Tomkiewicz, μια ιδεολογία κατάφερε να διαλύσει το διαχωρισμό μεταξύ «φυσιολογικών» και «μη φυσιολογικών» υποκειμένων. Ανέδειξε ότι ακόμη και ο πιο διαταραγμένος άνθρωπος έχει την ίδια ψυχική δομή και τους ίδιους ψυχικούς μηχανισμούς με οποιοδήποτε άλλο ανθρώπινο ον. Προσθέτει ακόμη ότι, για πρώτη φορά αναπτύχθηκε μια θεωρία η οποία προσπαθεί να δώσει εξηγήσεις για την δημιουργία των ψυχικών διαταραχών, προτείνει εργαλεία για την κατανόηση τους αλλά, θα προσθέταμε, κυρίως προσπαθεί να κατανοήσει τον άνθρωπο που κρύβεται πίσω από τις διαταραχές αυτές.

2 Επισκόπηση των κυριότερων θεωριών

Ήδη από τον Μάιο του 1968, πολλοί πρωτοπόροι ψυχίατροι έκαναν προσπάθειες για μια **νέα ψυχιατρική**, την οποία μέχρι τότε περιγράφουν ως δέσμια της νευρολογίας. Θέλησαν να αλλάξουν, να βελτιώσουν την διαβίωση και το μέλλον των ψυχιατρικών ασθενών. Οι προσπάθειες τους εντάχθηκαν σε ένα ρεύμα, που ονομάστηκε «**αντιψυχιατρική**».

2.1 Η «Θεσμική ψυχοθεραπεία»⁴³²

Η «θεσμική ψυχοθεραπεία» εφαρμόζεται σε θεσμούς όπως το ψυχιατρικό νοσοκομείο, η ψυχιατρική κλινική ή το Σχολείο⁴³³. Υπήρξαν και υπάρχουν τέτοιου είδους εμπειρίες σε πολλά κράτη, όπως στην Γερμανία, στην Ελβετία⁴³⁴, στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην Αγγλία. Αναπτύχθηκε όμως ιδιαίτερα στην Γαλλία μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και ενέπνευσε την «**ψυχιατρική του τομέα**».

Κατά την διάρκεια του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου η ομάδα του ψυχιατρικού Νοσοκομείου Saint-Albain βασίστηκε στις αρχές της «**κοινοτικής ψυχιατρικής**» για να επα-

⁴³² Psychothérapie institutionnelle.

⁴³³ Roudinesco (E.)- Plon (M.), *Dictionnaire de la psychanalyse*, Fayard, Paris, 2006, σελ.871.

⁴³⁴ Στην κλινική Burgholwli στην Ζυρίχη.

ναπροσδιορίσει τις σχέσεις μεταξύ φροντιζόντων και νοσηλευόμενων. Στην συνέχεια, το παράδειγμα της ακολούθησαν και άλλα νοσοκομεία όπως το Fleuty-Ies-Aubrais⁴³⁵.

Πρόκειται για την ψυχαναλυτική κατανόηση των φαινομένων που αναπτύσσονται στο θεσμικό πλαίσιο. Αποδίδεται μεγάλη σημασία στην αλληλοεπίδραση μεταξύ ασθενών και παρεμβαινόντων. Οι τελευταίοι αποδίδουν στις πράξεις τους συμβολικό χαρακτήρα.

Ο Azoulay⁴³⁶ αναφέρει ότι οι **πρώτοι εμπνευστές** της «θεσμικής ψυχοθεραπείας» ήταν οι Tosquelles και Ayme. Με την πάροδο του χρόνου κάτω από τον όρο «θεσμική ψυχοθεραπεία» μπήκαν οι διαφορετικές θεραπευτικές που είχαν ως **κοινό την αναφορά τους στην ψυχανάλυση**.

Μια προσπάθεια είναι αυτή, που έκανε ο J. Oury δημιουργώντας την κλινική «La Borde» το 1953 και μαζί με τον F. Guattari ανέπτυξαν μια θεραπευτική προσέγγιση η οποία είχε παράλληλα επιδράσεις από την **Λακανική θεωρία**, και από τις **θεραπείες της ομάδας**. Ασχολήθηκαν με την αντιμετώπιση των ψυχωτικών ασθενών οι οποίοι βρίσκονταν μέσα σε ένα ψυχιατρικό θεσμό. Η προσέγγιση τους βασίζεται κυρίως στην **δυναμική της σχέσης** μεταξύ των ασθενών και των παρεμβαινόντων οι οποίοι είναι επιφορτισμένοι με την φροντίδα τους. Λαμβάνονται υπόψη και τα δυναμικά που αναπτύσσονται και σε σχέση με την οικογένεια. Οι παρεμβαίνοντες προσπαθούν να διαφυλάξουν την ενεργή συμμετοχή των ασθενών στην συλλογική ζωή του ιδρύματος, να τους κρατούν κατ' αυτό τον τρόπο σε εγρήγορση και όχι να τους ανάγουν, όπως παλαιότερα, αποκλειστικά σε «αντικείμενα φροντίδας».

Επικεντρώνονται στην ψυχαναλυτική κατανόηση των φαινομένων που αναπτύσσονται στο πεδίο του θεσμικού πλαισίου. Αποδίδουν μεγάλη σημασία στις πράξεις οι οποίες χρησιμοποιούνται από τους παρεμβαίνοντες και θεωρούν ότι πρέπει να τους αποδίδεται **συμβολικός χαρακτήρας**.

Ο Guattari αναφέρει ότι «δεν θα μπορούσαμε να αντιμετωπίσουμε μια ψυχοθεραπευτική αγωγή για τους βάρια ασθενείς χωρίς να αναλάβουμε [και] **την ανάλυση του θεσμού**»⁴³⁷. Θεωρεί επίσης ότι πρέπει να επανεξετασθεί η ίδια η αντίληψη της ατομικής αγωγής και να δοθεί μεγαλύτερη σημασία στο θεσμικό περιβάλλον. Γίνεται αντιληπτό ότι, σε γενικές γραμμές, στην πλειονότητα τους, όλοι οι συγγραφείς που ασχολούνται με την «θεσμική ψυχοθεραπεία», υπογραμμίζουν την **στήριξη του ατομικού μέσα από το θεσμικό**.

⁴³⁵ Εκεί εργαζόταν ο Daumezon ο οποίος έδωσε σε αυτήν την προσπάθεια την ονομασία «θεσμική ψυχοθεραπεία».

⁴³⁶ Azoulay (J.), “Le psychiatre – analyste en institution ou la psychothérapie institutionnelle aujourd’hui” στο www.spp.asso.fr.

⁴³⁷ Guattari (F.), *Psychanalyse et transversalité, Essais d'analyse institutionnelle*, La découverte, 2003, σελ 40.

Η «θεσμική ψυχοθεραπεία» είναι συνυφασμένη με την αγωγή της ψύχωσης. Σε όλες τις εκφάνσεις έχει λοιπόν, ως κεντρική ιδέα την χρησιμοποίηση όλων των ανταλλαγών της καθημερινής ζωής.

Θεωρείται ότι ο ψυχωτικός έχει πολλές προοπτικές για να κάνει **μεταβίβαση**. Αυτός είναι και ένας από τους λόγους για τον οποίο δημιουργούν πολλά εργαστήρια, για να μπορεί αφενός να έχει την δυνατότητα να «επενδύσει» και αφετέρου για να έχει την δυνατότητα να μετακινείται από τον ένα χώρο στον άλλο, λαμβάνοντας έτσι πολλαπλά ερεθίσματα. Οι περισσότεροι συγγραφείς της «Θεσμικής ψυχοθεραπείας», θεωρούν ότι τα «ιδρυματικά αντικείμενα», λειτουργούν ως υποστηρίγματα για την δημιουργία μεταβίβασης και ότι μια τέτοια στρατηγική χρήζει συνεχούς ανάλυσης, σε επίπεδο συλλογικό και ατομικό.

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι παρεμβαίνοντες δεν προέρχονται αποκλειστικά από τον ιατρικό ή παραϊατρικό χώρο, αλλά μπορούν για παράδειγμα να είναι και καλλιτέχνες, αγρότες, φιλόσοφοι ή διανοούμενοι. Στα πλαίσια της «Θεσμικής ψυχοθεραπείας» πιστεύεται ότι είναι το ίδιο **το πλαίσιο που γίνεται θεραπευτικό**. Ένας νοσηλευτής, για παράδειγμα, δεν είναι εκτελεστικό όργανο αλλά μετατρέπεται σε θεράποντα⁴³⁸. Θεωρούν ότι πρέπει να υπάρχει σύνδεση μεταξύ ψυχιατρικής και εκπαίδευσης.

Να σημειώσουμε όμως ότι αναφορικά με την δημιουργία σχέσεων μεταξύ παρεμβαίνοντων και ασθενών ο Oury πιστεύει⁴³⁹ ότι «δεν πρέπει να αναπτύξουν άμεσες σχέσεις με τον ένα ή με τον άλλο ασθενή, αλλά σχέσεις έμμεσες, λαμβάνοντας υπόψη την συλλογική δομή.....». Προσθέτει επίσης, ότι με την «θεσμική ψυχοθεραπεία», γίνεται επεξεργασία «των επιδράσεων του περιβάλλοντος⁴⁴⁰, όλων αυτών που γίνονται γύρω από το άτομο.....»⁴⁴¹. Θεωρεί απαραίτητο, η προσέγγιση της ψύχωσης, να είναι συλλογική⁴⁴² και κρίνει αναγκαίο να γίνεται προσπάθεια, να λαμβάνονται υπόψη από το συλλογικό, στοιχεία της τάξης του ατομικού και του ιδιαίτερου όπως για παράδειγμα στοιχεία από την φαντασίωση και από την επιθυμία του ασθενούς.

Αυτό που είναι άξιο να υπογραμμισθεί είναι ότι μέσα στο συλλογικό «οι μεταβιβάσεις είναι πολλαπλές». Ο Oury προσπάθησε να προσαρμόσει **την έννοια της μεταβίβασης** στην ψύχωση. Δημιούργησε τον όρο «διασπασμένη μεταβίβαση» και αναφέρεται στην μεταβίβαση, ως μια μεταβίβαση «πολυαναφοράς»⁴⁴³. Εξηγεί πως ο ψυχωτικός έχοντας κατασκευάσει ένα κόσμο με μια ιδιαίτερη σχέση αντικειμένου, δεν μπορεί να μεταβιβάσει σε ένα και μόνο

⁴³⁸ « Soignant ».

⁴³⁹ Oury (J.), *Le collectif, Le séminaire de Sainte –Anne*, Champ Social Editions, 2005, σελ 56.

⁴⁴⁰ « milieu ».

⁴⁴¹ Oury (J.) ό.π. σελ 63.

⁴⁴² Oury (J.)- Michaud (G.), “Psychothérapie institutionnelle, une introduction”, 1973, στο www.euro-psy.org .

⁴⁴³ Rosenfeld (H.), *Psychothérapie institutionnelle*, στο www.psychiatriinfirmiere.free.fr .

άτομο όπως γίνεται στην περίπτωση του νευρωτικού προς τον αναλυτή. Θεωρεί ότι μέσα στο θεσμικό πλαίσιο μπορεί να θεμελιώσει μια μεταβίβαση με ένα μερικό τρόπο, καθ' ομοίωση των μερικών αντικειμένων, με επενδύσεις διαφόρων ειδών στα διαφορετικά άτομα που τον φροντίζουν και στα πράγματα και τους χώρους που τον περιβάλλουν. Πιο συγκεκριμένα αναφέρεται σε ένα «μεταβιβαστικό αστερισμό»⁴⁴⁴ δηλαδή ότι ο ασθενής μπορεί να έχει μια ολόκληρη ομάδα νοσηλευτών σαν αναφορά και να κάνει μεταβίβαση σε όλα της τα μέλη. Η ομάδα αυτή συγκεντρώνεται για να επεξεργαστεί την δική της αντίμεταβίβαση. Οι παρεμβαίνοντες πρέπει να θέτουν το ερώτημα «ποια είναι η μερική επένδυση που κάνει το υποκείμενο;» και πρέπει να προσπαθήσουν να συλλέξουν τα διάφορα κομμάτια μεταβίβασης, μέσα από τις προβολές που κάνει ο εκάστοτε ασθενής, με στόχο να μπορέσουν με αυτό τον τρόπο να αντιληφθούν την ψυχική του πραγματικότητα.

Οι ειδικοί της «Θεσμικής ψυχοθεραπείας» πιστεύουν ακόμη ότι πρόκειται για μια θεραπευτική προσέγγιση η οποία αποβλέπει στην αναδιάρθρωση του άσυλου και στη μείωση των νοσηλειών.

2.2 Η «Θεσμική φροντίδα»⁴⁴⁵

Η «Θεσμική φροντίδα» όπως το όνομά της ορίζει, πραγματοποιείται μέσα στο θεσμικό πλαίσιο του ψυχιατρείου. Ένας σημαντικός υποστηρικτής της είναι ο Paul-Claude Racamier ο οποίος μαζί με τον Rene Diatkine⁴⁴⁶ επεξεργάστηκε την επίδραση της ψυχανάλυσης μέσα στο θεσμικό πλαίσιο.

Το 1968, ο Racamier δημιουργεί στην Besançon ένα ψυχοθεραπευτικό πλαίσιο "La Ve-lotte" το οποίο απευθυνόταν σε ενήλικες. Κρίνει απαραίτητο, παράλληλα με την φροντίδα του ψυχωτικού στο θεσμικό πλαίσιο, να πραγματοποιείται και η ατομική ψυχοθεραπεία. Θεωρεί αναγκαία την συνεργασία μεταξύ ψυχιάτρου και αναλυτή. Αναφέρει⁴⁴⁷ ότι το πιο δύσκολο δεν είναι να εφαρμόσει κάποιος την ψυχανάλυση αλλά να το κάνει χωρίς να παρασύρεται από τις καθιερωμένες ψυχιατρικές συνήθειες, ιδεολογίες και εξιδανικεύσεις.

Αναφέρει ακόμα ότι, όταν έχουμε να κάνουμε με την θεραπεία ενός ασθενούς, γρήγορα αντιλαμβανόμαστε ότι εμπλέκονται σε αυτήν και η **οικογένεια** του και το προσωπικό του θεσμικού πλαισίου που τον φροντίζει αλλά και το ίδιο το πλαίσιο το οποίο τον φιλοξενεί.

⁴⁴⁴ « Constellation transférentielle ».

⁴⁴⁵ «soin institutionnel».

⁴⁴⁶ Diatkine (R.)- Lebovici (S.) – Racamier (P.-C.), « Les psychanalystes devant l'exercice psychiatrique institutionnel, στο *Le psychanalyste sans divan La psychanalyse et les institutions de soins psychiatriques*, Bibliothèque scientifique Payot, Paris, σελ.13-14.

⁴⁴⁷ Racamier (P.-C.), « Présence de la psychanalyse dans les organismes psychiatriques » στο *Le psychanalyste sans divan La psychanalyse et les institutions de soins psychiatriques*, Bibliothèque scientifique Payot, Paris, σελ. 54-74.

Πιστεύει λοιπόν ότι η ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί ανεξάρτητα από τα υπόλοιπα.

Ο Racamier επεξεργάζεται το θέμα της **ενσωμάτωσης του αναλυτή στην υπόλοιπη ομάδα**. Υποστηρίζει ότι, μέσα στο θεσμικό πλαίσιο ο αναλυτής μπορεί να ακούει με **καλοπροαίρετο τρόπο**⁴⁴⁸, σε καθημερινή βάση τον ασθενή, αλλά ο τελευταίος δεν παύει να βρίσκεται μέσα σε ένα κλειστό πλαίσιο το οποίο τον επηρεάζει. Σκέφτεται ότι εάν και ο αναλυτής είναι ενσωματωμένος μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ενδέχεται ο ασθενής να μην μπορεί να δημιουργήσει μια ανάληψη συνείδησης και να μην έχει κίνητρο να αλλάξει. Αυτή η διάσταση είναι αντίστοιχη με αυτήν που ενδέχεται να συμβεί και με την οικογένεια του, η οποία ίσως να μην τον αφήνει να αυτονομηθεί.

Υποστηρίζει ότι δεν υπάρχουν ιδιαιτερότητες στην περίθαλψη των ψυχωτικών όταν αυτή καθοδηγείται από την ψυχανάλυση αλλά ότι υπάρχουν καλές και κακές περιθάλψεις.

Πιστεύει ακόμη ότι δεν αρκεί να ειπωθεί ότι ένα πλαίσιο είναι θεραπευτικό, για να είναι και ότι δεν πρόκειται για μια **απλή εφαρμογή της ψυχανάλυσης στο θεσμικό πλαίσιο, αλλά για την εγκαθίδρυση μιας νέας μεθοδολογίας**.

Υπογραμμίζει όμως ότι είναι αδύνατη η ψυχοθεραπεία εάν δεν είναι πάνω στην **βάση της φροντίδας** και ότι δεν υπάρχει άλλος τρόπος παρά μόνον μέσα από την **μεταβίβαση**. Υπογραμμίζει επίσης και την σημαντικότητα της **αντιμεταβίβασης** η οποία είναι διευρυμένη πέραν του ψυχοθεραπευτικού πλαισίου.

Ο Racamier πιστεύει ότι ο ψυχίατρος-αναλυτής σε μια θεραπεία αναλαμβάνει τον **ασθενή στην ολότητα** του. Θεωρεί ότι η θεραπεία αυτή ξεπερνά κατά πολύ την αγωγή των συμπτωμάτων του και γι' αυτό αντιλαμβάνεται ότι είναι σημαντικό να υπάρχει μια συνέχεια στην παρακολούθηση, η οποία να αποβλέπει στην ικανοποιητική **σταθεροποίηση της σχέσης του ασθενούς με το αντικείμενο**.

Περιγράφει ότι συχνά τα **θεσμικά πλαίσια συμπεριφέρονται ως γονείς** και σημειώνει ότι κάποιες ψυχωτικές εκδηλώσεις συχνά εκφράζουν συγχρόνως την παθολογία του ασθενούς, αλλά και αυτήν του **θεσμικού πλαισίου** που τον υποδέχεται. Αναφέρει ότι κάποιες φορές **τα ψυχιατρικά πλαίσια έχουν τάση να προσαρμόζονται στην ψυχοπαθολογία** του ασθενούς, αντί να προσπαθούν να την θεραπεύσουν. Επίσης υπάρχουν και περιπτώσεις πλαισίων, στα οποία θεωρείται ότι εάν αντικατασταθεί η «ελαττωματική μαμά του σχιζοφρενή» αυτός θα θεραπευτεί.

Πρόκειται για μια προσέγγιση της ψύχωσης, την οποία ονομάζει «διπλοεστιακή»⁴⁴⁹.

Ο Racamier πιστεύει ότι δύο είναι οι συνθήκες για να υπάρξει επιτυχία στους θεραπευτικούς στόχους : Η **συνάφεια της ομάδας** που ασχολείται με την φροντίδα του ασθενούς

⁴⁴⁸ «bienveillant ».

⁴⁴⁹ «Bifocal».

και η **διαθεσιμότητα του ψυχαναλυτή**, που κατευθύνει ή επισκέπτεται το πλαίσιο: Η συνάφεια της ομάδας είναι αυτό που διασφαλίζει τη συνέχεια της ανάληψης ευθύνης του ασθενούς. Αυτό που η **ομάδα** καλείται να κάνει είναι να σεβαστεί τις επιλογές. Εάν ο ίδιος ο θεσμός δεν επιβάλλει κάποιες επιλογές, πιστεύει ότι τότε «έρχεται» ο ασθενής να επιβάλει κάποιες άλλες.

Αναφορικά με τον αναλυτή - ψυχίατρο πιστεύει ότι πρέπει «Ο γιατρός να είναι παρών δίπλα στον ασθενή, είτε δια μέσου των θεραπειών, είτε άμεσα δια της παρουσίας του. Επίσης σε σχέση με αυτά που ζητάει η ομάδα των παρεμβαλλόντων από τον αναλυτή – ψυχίατρο, σημαντικό στοιχείο είναι η εξασφάλιση της προσφοράς των γνώσεων του. Διευκρινίζει όμως ότι δεν θα πρέπει να δημιουργήσει ψυχαναλυτική σχέση μαζί τους, γιατί τότε θα ήταν σαν ο αναλυτής να υποχωρούσε στην ανάγκη του προσωπικού για εξάρτηση. Για τα μέλη του προσωπικού πιστεύει επίσης, ότι δεν είναι δυνατό να μεταμορφωθούν σε ψυχαναλυτές. Σκέφτεται ότι μια εκπαίδευση των φροντιζόντων στην ψυχανάλυση, δεν θα είναι ποτέ ικανοποιητική. Ο στόχος πρέπει να είναι να βελτιωθούν οι επαγγελματικές δυνατότητές που ήδη έχουν.

Τονίζει ότι ο ψυχαναλυτής είναι ένα **μοντέλο** – leader, για τους υπόλοιπους παρεμβαλλόμενες της ομάδας με τον οποίο μπορούν να **ταυτιστούν**. Θεωρεί ότι αυτό λειτουργεί με τον ίδιο τρόπο και για τους ασθενείς δηλαδή να τοποθετηθούν οι παρεμβαλλόμενες στην θέση του μοντέλου, για να μπορούν να ταυτιστούν μαζί τους οι ασθενείς. Βέβαια αυτή είναι μια εικόνα φορτωμένη με φαντασιακές προβολές, σχολιάζει ο ίδιος ο Racamier, ονομάζοντάς την «εικόνα πρωτόγονης παντοδυναμίας». Είναι μια εικόνα την οποία πρέπει να ξεσκεπάσουμε, λιγότερο δια μέσου της ερμηνείας και περισσότερο με την παρουσία ενεργειών.

Επίσης ο αναλυτής προσφέρει στο προσωπικό ένα ψυχολογικό στήριγμα, διότι συχνά συναντάμε στα μέλη της ομάδας φροντίδας, κάτι που συνήθως βρίσκουμε στους γονείς των ασθενών. Πρέπει για παράδειγμα να βοηθήσουμε τα μέλη της ομάδας φροντίδας όπως και τους γονείς να κατανοήσουν, ότι η ασθένεια ξεπερνά τα συμπτώματα. Να ανακουφίσουμε την ενοχή τους. Να τους κάνουμε να **συμμετάσχουν στην θεραπεία**. Αυτό είναι κάτι που διέπει τον ρόλο του αναλυτή μέσα στην ομάδα.

Τέλος λαμβάνει υπόψη του το γεγονός ότι ένα θεσμικό πλαίσιο μπορεί και αυτό να αρρωστήσει. Θεωρεί ως πολύ σημαντικό στοιχείο της όλης διαδικασίας ότι **ο ρόλος του αναλυτή** πρέπει να περνάει μέσα από την αυτοπαρατήρηση, την προσωπική ανάλυση και την εποπτεία.

Ο Rene Diatkine⁴⁵⁰ δίνει ιδιαίτερη έμφαση την αναγκαιότητα της εξέτασης της **μεταβίβασης**. Η μεταβίβασή των ψυχωτικών, λέει, είναι πολύ πιο μαζική από αυτήν του νευρωτικού. Αναφέρει ότι στην θεραπεία του ψυχωτικού ασθενούς, η έγνοια της πλήρους αυτονομίας του και η ρευστοποίηση της **μεταβίβασης** του, πρέπει να περάσουν σε δεύτερο πλάνο⁴⁵¹. Θεωρεί ότι ένας εύκολος και ανώδυνος τρόπος προσέγγισης του ψυχωτικού ασθενούς, είναι το **ψυχόδραμα**. Μέσα από αυτό υπάρχει η δυνατότητα να του δείξουμε ότι **ως συνομιλητής αντιληφθήκαμε την επιθυμία του και την αναγνωρίζουμε**. Μέσα από αυτό μπορεί να του δοθεί η δυνατότητα να ρυθμίζει τις απαντήσεις του. Υποστηρίζει ακόμη ότι ο ασθενής πρέπει να έχει την **αξιοπρέπεια του** και να παίρνει μέρος στις συναντήσεις για την λήψη αποφάσεων για κοινωνικές και θεραπευτικές δραστηριότητες που τον αφορούν. Θα πρέπει, αναφέρει ο Diatkine, να μην αφαιρούμε την δυνατότητα στον ασθενή να βρίσκει τρόπους, **μη παραληρηματικούς**, να απολαμβάνει. Μόνον με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται η συνθήκη να απολαμβάνει από το εγώ του και **όχι από την παραγωγή ψυχωτικών συμπτωμάτων**. Αυτός είναι ένας από τους λόγους που του προτείνεται **μια μεγάλη γκάμα δραστηριοτήτων**. Ο στόχος, λέει, είναι να βοηθήσουμε τον ασθενή να ξαναβρεί την απόλαυση από τον εαυτό του⁴⁵² εκτός των παραληρηματικών κατασκευών του. Δεν πρέπει να παραμένει στις παλινδρομήσεις του.

Ο Diatkine, θεωρεί αυτήν την προσπάθεια ως μια «**θεραπευτική πράξη**», η οποία χρειάζεται χρόνο και μεγάλη υπομονή. Υπογραμμίζει και αυτός με την σειρά του ότι για να λειτουργήσει μια ομάδα ο κάθε ένας που παρεμβαίνει πρέπει να **κρατάει τον ρόλο του** και αυτό, για να μην δημιουργείται, όπως λέει, σύγχυση. Επίσης αναφέρει ότι **ο αναλυτής** δεν πρέπει να ασκεί εξουσία πάνω στο προσωπικό επειδή αυτό του δίνει κάποια δύναμη. Επιμένει ότι **ένας από τους ρόλους του αναλυτή** είναι να προσπαθεί ώστε το προσωπικό της θεραπευτικής ομάδας, να μην αποεπενδύει στους ασθενείς εξ αιτίας των συχνών παλινδρομήσεων και αρνήσεων τους. Παρατηρούμε κάποιες φορές ότι οι «μη αγαπητοί» ασθενείς είναι από όλους εγκαταλελειμμένοι. Ο **αναλυτής** πρέπει να κρατά μια θέση **σαν να μην τον αφορούν οι αποφάσεις** της ομάδας. Η θέση αυτή βέβαια χρειάζεται μια συχνή ανάλυση της αντιμεταβίβασης.

⁴⁵⁰ Diatkine (R.), « L'apport de la théorie psychanalytique a la compréhension des maladies mentales et, éventuellement, a l'organisation d'institutions destinées à les traiter » στο *Le psychanalyste sans divan La psychanalyse et les institutions de soins psychiatriques*, Bibliothèque scientifique Payot, Paris, σελ. 15-42

⁴⁵² « plaisir du moi ».

2.3 Η εμπειρία της *Villeurbanne*

Στον αντίποδα της προσπάθειας της χρησιμοποίησης της ψυχαναλυτικής ματιάς στο θεσμικό πλαίσιο βρίσκεται η εμπειρία της **Villeurbanne** με κύριο υποστηρικτή της τον **M Sassolas**.

Προσπαθώντας για την δημιουργία μιας θεραπευτικής σχέσης θεωρήθηκε ότι η λύση βρίσκεται μέσα **στον ίδιο τον τόπο διαβίωσης** των ασθενών. Μέσα από εκεί προσφέρεται στους ασθενείς ένας υποκατάστατος χώρος, υπό την μορφή μιας «θεραπευτικής κοινότητας».

Μέσα από αυτές τις κοινότητες προσφέρουν μια «σκηνή», πάνω στην οποία ο ψυχωτικός θα μπορέσει να παίξει την προσωπική του προβληματική. Να ξαναπαίξει δηλαδή μέσα στην καθημερινότητά του, καταστάσεις που έχει ζήσει στο παρελθόν όπως για παράδειγμα κάποιο πένθος που δεν είναι επιλυμένο. Να κάνει πράξη την ψυχική του ζωή και στην συνέχεια οι παρεμβαίνοντες να αποκωδικοποιήσουν αυτό το σενάριο και να του το «επιστρέψουν».

Οι θεραπευτές είναι κοντά στον ψυχωτικό. Ο Lecomte⁴⁵³ θεωρεί ότι η επικοινωνία μεταξύ των ενοίκων και των θεραπειών γίνεται δυνατή, από την παρεμβολή της πραγματικότητας μέσα στην θεραπευτική κατάσταση. Οι κλινικοί μπορούν να επικοινωνήσουν με την γλώσσα των ασθενών τους. Προσπαθούν οι ομάδες να είναι ολιγάριθμες, οι ασθενείς να είναι εντελώς ανεξάρτητοι στην καθημερινή τους ζωή, για να μπορέσουν να εκφράσουν πηγαία με τις συμπεριφορές τους, κάτι **αντίστοιχο με τους ελεύθερους συνειρμούς**. Κρατούν αντίστοιχα σταθερό το πλαίσιο όσον αφορά στον χρόνο και την παρουσία των ίδιων θεραπειών. Ο Lecomte αναφέρει ότι οι θεραπευτικές κοινότητες έχουν μητρική λειτουργία.

Ο Sassolas υποστηρίζει ότι η κάθε θεραπευτική παρέμβαση η οποία βασίζεται στην ψυχαναλυτική σχέση, υποχρεούται να περάσει από τον λόγο και ότι αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί παρά σπανίως στις ψυχωτικές περιπτώσεις. Σημειώνει, επίσης ότι το κλασικό ψυχαναλυτικό πλαίσιο έχει να κάνει με την σχέση με το αντικείμενο, το οποίο είναι επενδυμένο συναισθηματικά. Αυτό για έναν ψυχωτικό, μέσα σε μια θεραπευτική κοινότητα, ενέχει δύο κινδύνους: από την μια να «βιωθεί» ο αναλυτής, από το υποκείμενο, ως καταστροφικός εάν απομακρυνθεί πολύ, εάν πάλι πλησιάσει πολύ, γίνεται καταδιωκτικός. Αντιλαμβάνεται επίσης ότι υπάρχει και ένα επιπλέον πρόβλημα, ότι δηλαδή η **επικοινωνία** δια του λόγου, κάνει παγιωμένη και στείρα την θεραπευτική σχέση γιατί από την μια ο ψυχωτικός δεν δίνει αξία στα μηνύματα δια μέσου του λόγου και από την άλλη ο θεραπευτής δεν δίνει αξία στις ενέργειες. Παράλληλα βρίσκει προβληματική την άνεση που έχει ο αναλυτής, στην χρήση του

⁴⁵³ Lecomte (Y.), « Fondements théoriques des communautés thérapeutiques pour psychotique » *Fili-grane*, No 17, No 1, στο <http://rsmq.cam.org/filigrane/archives> .

λόγου, γιατί πιστεύει ότι τραυματίζει ναρκισσιστικά τον ψυχωτικό. Τέλος, η αυτό-απαξίωση και η αυτό-εγκατάλειψη του ψυχωτικού, οδηγούν αυτούς που ασχολούνται μαζί του στο να τον αφήνουν στο πλάι, να αδιαφορούν γι' αυτόν, με αποτέλεσμα ο ψυχωτικός να βασανίζεται από την ανάδυση αρχαϊκών διαδικασιών.

2.4 Το «διασπασμένο» θεσμικό πλαίσιο⁴⁵⁴

Μια διαφορετική εμπειρία είναι αυτή στο πειραματικό σχολείο της Bonneuil-sur-Marne με κυρίαρχους εκπροσώπους την Maud Mannoni και τον Robert Lefort.

Η Maud Mannoni πίστευε ότι δεν πρέπει να κλείσουν τα ψυχιατρικά θεσμικά πλαίσια αλλά να αναμορφωθούν σε τόπους που μπορούν να «ακουσθούν» οι ψυχωτικοί ασθενείς. Η κλινική της πρακτική έχει επιδράσεις από τον Lacan και από τον Winnicott.

Σε συνεργασία με τον Robert Lefort δημιούργησε, το 1969 το πειραματικό σχολείο της Bonneuil-sur-Marne ή αλλιώς το «Κέντρο παιδαγωγικών και ψυχαναλυτικών μελετών και ερευνών» το οποίο απευθυνόταν σε αυτιστικά και ψυχωτικά παιδιά. Βοηθητικοί σε αυτή την προσπάθεια ήταν και η F. Dolto, ο J. Ayme και ο P. Fedida. Η Bonneuil λειτουργεί μέχρι και σήμερα ως Νοσοκομείο Ημέρας.

Η ίδια η Mannoni πίστευε σε ένα θεσμικό πλαίσιο «διασπασμένο», προσπαθούσε δηλαδή η παραμονή στην Bonneuil να είναι μια διακοπτόμενη παραμονή, να υπάρχει δηλαδή μια «κινητικότητα» μεταξύ του μέσα και του έξω και αυτό γιατί πίστευε ότι τα παιδιά που φιλοξενούνταν εκεί έπρεπε να έχουν και ένα «αλλού». Θεωρούσε ότι αυτό το «αλλού», βοηθούσε στην δημιουργία τους ως υποκείμενα. Σε αυτό το «αλλού» τα παιδιά θα συναντούσαν τα νέα σημαίνοντα, στα οποία θα ήταν αναγκασμένα να δώσουν μια απάντηση. Η Mannoni όταν προετοίμαζε τα παιδιά για τις δυσκολίες που θα έβρισκαν εκτός Bonneuil τους έλεγε να «παίζουν τους φυσιολογικούς»⁴⁵⁵. Υπογράμμιζε δηλαδή ότι αυτό που μπορούσε να είναι ανεκτό μέσα στο θεσμικό πλαίσιο, εκεί έξω μπορεί να ήταν ανυπόφορο. Μέσα στην Bonneuil το παιδί μπορούσε για παράδειγμα να φάει το φαγητό του με τα χέρια, αλλά γινόταν προσπάθεια να κατανοήσει την συμβολική διάσταση. Το συμβολικό ερχόταν δηλαδή από έξω δια μέσω του λόγου. Το παιδί ή ο έφηβος θα έπρεπε λοιπόν να εγκαταλείψει την ανάρμοστη συμπεριφορά του βγαίνοντας από την Bonneuil, και τρώγοντας για παράδειγμα ένα γεύμα με τους αγρότες, οι οποίοι το υποδέχονταν για να εργασθούν μαζί στα χωράφια. Μέσα από την συμβολική τάξη το παιδί θα μπορούσε να τοποθετηθεί στην «σημαίνουσα αλυσίδα» και θα μπορούσε να βρει ένα προσωπικό λόγο μέσα από τον οποίο θα τοποθετηθεί σε σχέση με την ίδια του την επιθυμία και την επιθυμία του Άλλου.

⁴⁵⁴ Institution “éclatée”.

⁴⁵⁵ Caitucoli (D.), « Clinique des psychoses en institution, a éclairage de l’expérience de l’Ecole expérimentale de Bonneuil » στο www.caim.info.

Αυτό που η Mannoni προσπάθησε να κάνει στην Bonneuil, στα παιδιά και τους έφηβους αυτούς, ήταν μια «συνοδεία». Οι επιδράσεις της από τον Winnicott⁴⁵⁶ την οδήγησαν να μην αναζητά να τα γιατρέψει αλλά να τα «συνοδεύσει», εκεί που οι άλλοι τα αποδοκιμάζουν και τα αποβάλουν. Να τα δει δηλαδή με ένα άλλο βλέμμα, χωρίς να τους ζητά να προσαρμολογούνται. Η ίδια αναφέρει⁴⁵⁷ ότι «οι θεωρητικές μας αναφορές είναι **δομικές αναφορές**»⁴⁵⁸. Το παιδί, μέσα σε αυτή την «μηχανή σήμανσης», έρχεται να βρει μια προσωπική ομιλία και να τοποθετηθεί διαφορετικά, σε σχέση με την επιθυμία του και την επιθυμία του Άλλου. Γίνεται αντιληπτό ότι με αυτό τον τρόπο διαμορφώνει ένα πλαίσιο αποδοχής και εφαρμογής των λακανικών επιδράσεων.

Στο εσωτερικό του θεσμού υπήρχαν διάφορες δραστηριότητες όπως ζωγραφική, μαριονέτες, τραγούδι, οι οποίες απέπνεαν ζωή. Από τους βασικούς στόχους του θεσμικού πλαισίου ήταν να μην είναι αποκλεισμένα τα παιδιά που είχαν σοβαρά προβλήματα όπως αυτισμός, παιδική ψύχωση ή βαριά νεύρωση αλλά ούτε και οι οικογένειές τους.

Η Mannoni αναφέρει⁴⁵⁹ ότι αντιμετώπιζαν τις εκδηλώσεις των παιδιών ακόμη και αυτές που ήταν πολύ ενοχλητικές, όχι ως συμπτώματα που θα έπρεπε να κατασταλούν αλλά ως **συμπτώματα με την ψυχαναλυτική έννοια**, δηλαδή σαν συμβιβαστικά μορφώματα τα οποία επιτρέπουν να ειπωθεί κάτι που δεν μπορεί να αρθρωθεί με άλλο τρόπο. Δηλαδή η προσπάθεια δεν είναι να εξαφανιστούν οι ενοχλητικές διαταραχές, ούτε να αποκωδικοποιηθούν ακολουθώντας κάποιο προδιαγεγραμμένο τρόπο, αλλά να παραχθεί μια νέα ανάγνωση. Κατ' αυτό τον τρόπο η γνώση πάνω στο παιδί, ξεκινά από κάτι που νιώθει ο ενήλικας. Ο τρόπος που ζουν τα παιδιά εκεί είναι σαν μέλη μιας οικογένειας : τα παιδιά, για παράδειγμα ψωνίζουν και μαγειρεύουν μαζί με τους ενήλικες. Ο λόγος των νεαρών φιλοξενούμενων λαμβάνεται σοβαρά υπόψη, χωρίς να γίνονται ερωτήσεις του τύπου πως και γιατί. Τα παιδιά πηγαίνουν σπίτι τους, επιστρέφουν, πηγαίνουν σε άλλες οικογένειες που τα φιλοξενούν. Ο στόχος είναι να συμβολοποιηθεί η απουσία και να δοθεί μια δυνατότητα υποκειμενικοποίησης του παιδιού σε σχέση με τους άλλους.

Η Mannoni πιστεύει ότι ο θεραπευτής πρέπει να αφεθεί να οδηγηθεί από το μικρό υποκείμενο και δεν πρέπει να κάνει προγνώσεις, για το τι θα γίνει παρακάτω αναφορικά με το μέλλον του παιδιού.

Η Mannoni εισήγαγε τον όρο «**διασπασμένος**» θεσμός γιατί πίστευε ότι μέσα από την προσφορά ανοίγματος προς τα έξω και πηγαίνοντας από τον ένα χώρο στον άλλο δίδεται στο

⁴⁵⁶ Caitucoli (D.), « Clinique des psychoses en institution, ό.π.

⁴⁵⁷ Mannoni (M.), *Le psychiatre son "fou" et la psychanalyse*, Essais, Points, Seuil, Paris, 1979, σελ. 237.

⁴⁵⁸ «ordre humain».

⁴⁵⁹ Mannoni (M.), *Éducation impossible*, Seuil, Paris, 1973.

παιδί μια δυνατότητα επιλογής και κατ' επέκταση μια δυνατότητα ανάδυσης του ως υποκειμένου το οποίο με αυτό τον τρόπο αναρωτάται τι είναι αυτό που επιζητά ο Άλλος.

Η ομάδα αποτελείται από διάφορες ειδικότητες που όμως σχεδόν όλοι έχουν ψυχαναλυτική παιδεία αλλά που προσπαθούν να μην την χρησιμοποιούν ως εργαλείο γνώσης πάνω στα παιδιά. Συνήθως τα παιδιά παρακολουθούνται σε εξωτερική βάση από ψυχαναλυτή. Στις **συναντήσεις της ομάδας** αναλύουν την εργασία που πραγματοποιούν στο θεσμικό πλαίσιο. Σε αυτές συμμετέχουν κάθε φορά και δυο παιδιά. Πρόκειται για μια θεσμική οργάνωση η οποία λειτουργεί και ως θεραπευτικό εργαλείο.

Το βασικό τους μέλημα σε αυτό το «Σχολείο» δεν ήταν τόσο να μάθουν συμβατικά πράγματα στα παιδιά, αλλά να τους επιτραπεί όπως λένε χαρακτηριστικά **«να ζήσουν**, και στην συνέχεια να γίνουν δημιουργικά, ανάλογα με την ίδια τους την ευφυΐα»⁴⁶⁰. Ονομάζουν το πλαίσιο τους ως «αντι-ψυχιατρικό». Το θεσμικό πλαίσιο κάνει **συνεχώς αναφορές σε αυτά που γίνονται έξω από αυτό**. Οι φυγές είναι επιτρεπτές αρκεί να συνεχίζουν τα παιδιά την συλλογική τους εργασία μετά την επιστροφή τους.

2.5 Οι δομές του Φροϋδικού Πεδίου

Στα πλαίσια του Φροϋδικού Πεδίου⁴⁶¹, το 1992, δημιουργήθηκε ένα δίκτυο θεσμικών πλαισίων για παιδιά, έφηβους και νεαρούς ενήλικες. Αυτά τα πλαίσια έχουν ως αναφορά την Λακανική ψυχαναλυτική προσέγγιση. Θα αναφερθούμε εδώ συνοπτικά σε τρία από αυτά τα πλαίσια : του «Courtil» στο Leers-Nord, της «Antenne 110» στις Βρυξέλλες, και τέλος στην εμπειρία του «Κέντρου Θεραπείας και Έρευνας» στην Nonette.

2.5.α Το «Courtil»

Το «Courtil» βρίσκεται στο Βέλγιο. Δημιουργήθηκε το 1983 και υποδέχεται ψυχωτικά παιδιά και ψυχωτικούς νεαρούς ενήλικες⁴⁶². Οι παρεμβαίνοντες εκεί είναι Κλινικοί διαφόρων ειδικοτήτων (εκπαιδευτικοί, ψυχολόγοι, φιλόσοφοι....) οι οποίοι παρεμβαίνουν μέσα από μια σχέση «ενός προς έναν» με την ψυχαναλυτική έννοια του όρου.

Στο χώρο του Courtil δεν πραγματοποιούνται ψυχαναλυτικές αγωγές με την κλασσική έννοια, ούτε εντός αλλά ούτε και εκτός της δομής του. **Η θεραπευτική παρέμβαση έχει να κάνει με τον τρόπο, την υποδοχή και την φροντίδα του κάθε νεαρού φιλοξενούμενου,**

⁴⁶⁰ Mannoni (M.), *Le psychiatre son "fou" et la psychanalyse*, Essais, Points, Seuil, Paris, 1979, σελ. 235.

⁴⁶¹ Το Φροϋδικό Πεδίο κατευθύνεται από την «φροϋδική ανακάλυψη» και από την διδασκαλία του Jacques Lacan. Αποτελείται από διάφορα δίκτυα. Ένα από αυτά είναι ένα δίκτυο θεσμικών πλαισίων για παιδιά.

⁴⁶² Holvoet (D.), «Le programme de la civilisation et celui de la psychanalyse» στο *Les feuillets du courtil : Désir, Demande et Idéal en institution*, τεύχος 8/9, 1994, σελ. 111-118.

τις οποίες ο κάθε Κλινικός επεξεργάζεται στα πλαίσια Κλινικών συναντήσεων. Αυτό που υποχρεούται να κάνει ο Κλινικός είναι να μην χρησιμοποιεί τις γνώσεις του, να **προσπαθεί δηλαδή να μην τον επηρεάζουν**, για να μπορέσει να ανακαλύψει την **μοναδικότητα του κάθε υποκειμένου**, με το οποίο έρχεται σε επαφή. Κρίνεται απαραίτητη η ύπαρξη παρεμβαινόντων που να γνωρίζουν να αντιπαρέρχονται τις ίδιες τους τις ιδιαιτερότητες και τις εξιδανικεύσεις τους.

Σχετικά, περιγράφει η Mariage⁴⁶³, οι παρεμβαίνοντες, σε όποιο πλαίσιο και αν παρεμβαίνουν, αφοσιώνονται στην διερεύνηση της **μοναδικότητας του εκάστοτε υποκειμένου**, είτε στα πλαίσια των εργαστηρίων, όπου ο κάθε νέος απασχολείται, είτε στα πλαίσια της καθημερινότητας του, είτε κατά την ατομική του συνεδρία με τον Κλινικό, είτε ακόμα κατά την διάρκεια της συνεργασίας με τους γονείς του. Επιπλέον στη κλινική η οποία αναπτύσσεται μέσα από την εργασία στο Courtil, αποφεύγεται κάθε είδους εξιδανικευμένη γενίκευση.

Πρόκειται για ψυχαναλυτική κλινική δηλαδή για μια κλινική **υπό μεταβίβαση**. Οι παρεμβαίνοντες στο Courtil θεωρούν ότι υπάρχει μεταβίβαση στη σχέση του ασθενούς προς κάποιο παρεμβαίνοντα. Θεωρούν ακόμη ότι υπάρχει μεταβίβαση στη σχέση των ίδιων με την ψυχανάλυση, ή στη σχέση τους με την εργασία τους με τους ασθενείς που συναντούν.

Ο Zenoni⁴⁶⁴ αναφέρεται στην σημαντικότητα της **υποτίμησης του «υποκειμένου που υποτίθεται ότι γνωρίζει»**. Το «υποκείμενο που υποτίθεται ότι γνωρίζει» **αντικαθίσταται από το ίδιο το παιδί** και στις λύσεις που εφευρίσκει από μόνο του κάθε φορά που έχει να αντιμετωπίσει τον Άλλο. Προσθέτει ότι αυτή η πρακτική της απαξίωσης της **γνώσης** και της αντικατάστασης της με το «πραγματικό», δημιουργεί, και παράλληλα τροποποιεί, την πρακτική μέσα στο θεσμικό πλαίσιο και αυτό διότι γίνεται προσπάθεια το «**υποκείμενο που υποτίθεται ότι γνωρίζει**» να μην έχει κάποια αξία για το ψυχωτικό υποκείμενο, αλλά παίρνει την μορφή και κατέχει την θέση της επιθυμίας του Άλλου. Αυτή η καθαίρεση του «υποκειμένου που υποτίθεται ότι γνωρίζει» έχει επιπτώσεις στην δομή της ομάδας των παρεμβαινόντων. Υποστηρίζεται ότι το «υποκείμενο με την υποτιθέμενη γνώση» δεν είναι παρά ένα σημαίνον της γνώσης. Έτσι, εάν δεν γνωρίζει δεν παίρνει πλέον και αποφάσεις. Μια από τις επιπτώσεις είναι επίσης η διακοπή των ατελείωτων συναντήσεων του προσωπικού που συζητά και ξανασυζητά.

Ο Stevens⁴⁶⁵ προσδιορίζει διαφορετικούς τρόπους για το πώς ένας θεσμός μπορεί να «διαπεραστεί» από την ψυχανάλυση. Πιστεύει ότι δεν αρκεί να είναι κανείς αναλυτής για να

⁴⁶³Mariage (V.), « Le Courtil : une expérience de la surprise » στο *Les feuillets du courtil : Désir, Demande et Idéal en institution*, τεύχος 8/9, 1994, σελ.13-20.

⁴⁶⁴Zenoni (A.), « Inventer une institution » στο *Les feuillets du courtil : Désir, Demande et Idéal en institution*, τεύχος 8/9, 1994, σελ. 213-219.

⁴⁶⁵ Stevens (A.), “La Clinique psychanalytique dans une institution d’enfants” *Les feuilles du Courtil en ligne*, 2000, www.courtil.be.

φέρει κάποιο αποτέλεσμα στο θεσμό. **Η αναφορά στις ψυχαναλυτικές έννοιες δεν αρκεί.** Κάνει επίσης κριτική στις συναντήσεις του προσωπικού στις οποίες αναφέρονται όλα αυτά, που όλος ο κόσμος γνωρίζει, και στις οποίες υπάρχει απλά η «έγνοια της πληροφόρησης». Δεν θεωρεί άχρηστο, το να υπάρχει πληροφόρηση, το θεωρεί όμως επικίνδυνο διότι πολύ συχνά παίρνονται αποφάσεις υπό την μορφή «περάσματος στην πράξη», όταν η ομάδα βρίσκεται αντιμέτωπη με πράγματα που δεν είναι δομημένα. Έτσι ο ίδιος ο Stevens θεσμοθέτησε στο «Courtil» τις «Κλινικές συναντήσεις», στις οποίες δεν υπάρχουν πάντα όλα τα στοιχεία, για το εκάστοτε περιστατικό που επεξεργάζεται η ομάδα. Εξ άλλου θεωρεί ότι δεν είναι απαραίτητο να παρευρίσκονται όλοι οι παρεμβαίνοντες. Πιστεύει όμως ότι είναι αναγκαίο να δομηθούν και να επεξεργασθούν, από τους παρεμβαίνοντες τα σημεία που αποτελούν ρίσκο για **επικίνδυνες συναντήσεις για το υποκείμενο**. Πρέπει να αποφεύγεται να μπαίνει κάποιος στην θέση του διωκτικού Άλλου. Πρέπει να γίνεται προσπάθεια να αποφεύγεται έγκαιρα αυτή η θέση. Είναι δηλαδή ένας από τους σημαντικότερους στόχους του προσωπικού **η αντιμετώπιση της απόλαυσης**.

Η παραμονή στο Courtil θεωρείται **ως ένας προθάλαμος για την αναλυτική διαδικασία**. Πιο συγκεκριμένα, **αναφέρει ο Stevens⁴⁶⁶**, μέσα στο θεσμικό πλαίσιο η εργασία μοιράζεται στα δύο : μεταξύ των καθημερινών δραστηριοτήτων, οι οποίες έχουν εκπαιδευτικό χαρακτήρα, αλλά δίνουν και την δυνατότητα μιας σημαίνουσας επεξεργασίας **δια μέσου ενός λεκτικού υλικού**, και της εργασίας μέσα στα «εργαστήρια» η οποία αποβλέπει, μερικές φορές, στην ίδια την **παραληρηματική επεξεργασία**, μέσα από αυτά που λένε τα ίδια τα παιδιά και μερικές φορές στην παραγωγή, η οποία τοποθετείται μέσα σε μια **προοπτική “αναπλήρωσης”**.

Η αναλυτική αγωγή πραγματοποιείται εκτός Courtil μολονότι μπορεί ως στόχος να υπάρχει και να εξετάζεται κατά περίπτωση. Μέσα στο Courtil υπάρχει θέση για τις ψυχαναλυτικές αρχές, μέσα στην κλινική δόμηση της εργασίας. Κάποιες φορές πρόκειται για μια **προκαταρκτική εργασία** για μια ενδεχόμενη αγωγή. Κάτι σαν προκαταρκτικές συνεδρίες: το ψυχωτικό υποκείμενο είναι «απολιθωμένο» από το σημαίνον. Εάν το υποκείμενο χρησιμοποιεί τον λόγο, πρέπει να γίνει προσπάθεια να βοηθηθεί στο να κάνει μια **παραληρηματική κατασκευή**. Αυτού του είδους η επεξεργασία θεωρείται ως προαπαιτούμενη σε κάθε πιθανή αγωγή.

Γίνεται προσπάθεια να αποφευχθούν οι κίνδυνοι φαντασιακών κωλυμάτων, δημιουργώντας μια κλινική γνώση που να απορρέει από αυτά που έχουν ειπωθεί ή ακουστεί και γίνεται προσπάθεια να μην παίρνει το θεσμικό πλαίσιο την σκυτάλη της μητρικής φαντασίωσης, από την οποία παγιώθηκε η υποκειμενική θέση του παιδιού. Η «ιστοριοποίηση» του

⁴⁶⁶ Stevens (A.), το ίδιο.

παιδιού περνάει αναγκαστικά από τον λόγο. Τον λόγο των γονιών την στιγμή των συχνών συναντήσεων με τους γονείς οι οποίες αποβλέπουν στον αποχωρισμό.

2.5.β Η «Antenne 110»

Η «Antenne 110» δημιουργήθηκε το 1974 στις Βρυξέλλες και απευθύνεται σε ψυχωτικά και αυτιστικά παιδιά.

Μέσα στα πλαίσια αυτής της δομής, ασκείται μια πρακτική που την ονομάζουν «για πολλούς». Πρόκειται δηλαδή για την παρέμβαση των διαφόρων συμμετεχόντων της ομάδας της «Antenne 110», στην οποία όμως λαμβάνουν μέρος και οι γονείς των ασθενών. Προσπαθούν όπως λένε να ανταποκριθούν στην κλινική απαίτηση που ξεκινά από τα ίδια τα παιδιά. Την περιγράφουν σαν μια προσπάθεια να «φραχθούν» οι «τρύπες της δομής του υποκειμένου» για να μπορέσει έτσι το παιδί να αρνηθεί, να πει δηλαδή «όχι» στην απόλαυση του Άλλου και να πει «ναι» στον Άλλο της σημαίνουσας αλυσίδας.

Ο κάθε παρεμβαίνων προσπαθεί με τον δικό του τρόπο, αλλά και παράλληλα ακολουθώντας μια συνολικότερη **στρατηγική**, να δημιουργήσει **πολλές προσφορές** προς το παιδί οι οποίες να ευνοούν την ανάδυση «μιας καλής συνάντησης» για το υποκείμενο. Αυτή η στρατηγική διαμορφώνει ένα δίκτυο παρεμβάσεων, μέσα από το οποίο η ομάδα προσπαθεί να δημιουργήσει τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την **δημιουργία της επιθυμίας**, η οποία θα επιτρέψει στο εκάστοτε υποκείμενο να απαγκιστρωθεί από τον «ισοπεδωτικό του» Άλλο. Θεωρούν δηλαδή, ότι όταν τοποθετούνται «δίπλα» στα παιδιά ή τους έφηβους και τα «συνοδεύουν», τους δίνουν την δύναμη να δημιουργήσουν μια επιθυμία. Υποστηρίζεται, επιπλέον, ότι είναι πολύ σημαντικό, στην εργασία με τα παιδιά, να συμπεριλαμβάνουν και τους γονείς. Η διάσταση αυτή είναι σημαντική διότι αφού το παιδί κατέχει την θέση του αντικειμένου στην φαντασίωση της μητέρας, θα πρέπει και οι γονείς να επεξεργάζονται παράλληλα τις θέσεις που παίρνουν μέσα στην προσπάθεια για την δημιουργία των συνθηκών που θα ευνοούσαν την ανάδυση του υποκειμένου. Στα πλαίσια την εμπειρίας της «Antenne 110» θεωρείται λοιπόν βέβαιο, ότι με την ενεργή συμβολή των γονιών του ασθενούς υπάρχει πιθανότητα, η ίδια η μητέρα, να εξετάσει την θέση στην οποία έχει τοποθετήσει το παιδί και να αποδεχθεί να το «αποποιηθεί» ως αντικείμενο της δίνοντας του έτσι την ευκαιρία να **επιτύχει μια μετακίνηση της θέσης του ως υποκειμένου**.

2.5.γ Το «Θεραπευτικό και Ερευνητικό Κέντρο»

Το «Θεραπευτικό και Ερευνητικό Κέντρο» βρίσκεται στην Nonette κοντά στο Clermont-Ferrand, και υποδέχεται παιδιά, έφηβους και ενήλικες με ψύχωση. Πρόκειται και εδώ για μια προσπάθεια ψυχαναλυτικής κλινικής των ψυχώσεων και του αυτισμού. Αυτή η δομή δημιουργήθηκε το 1988. Το προσωπικό της απαρτίζεται κυρίως από Παιδαγωγούς οι οποίοι μέσα στα πλαίσια «Κλινικών Συναντήσεων» μαζί με τον θεραπευτικό Υπεύθυνο και με κάποιους ψυχαναλυτές, προσπαθούν να επεξεργασθούν τα αδιέξοδα που προκαλούνται από

την συνάντησή τους, με το ψυχωτικό υποκείμενο. Η προσέγγισή τους έχει σαν βάση, και στην περίπτωση αυτής της εμπειρικής αντιμετώπισης των ψυχώσεων και του αυτισμού, την **ιδιαιτερότητα του υποκειμένου και την σχέση του με την απόλαυση.**

Ο Rabanel⁴⁶⁷ υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει κλινική παρέμβαση, χωρίς την «**ηθική του αναλυτή**» και πιστεύει ότι από αυτό απορρέει : όχι μόνον το να **αναγνωρίσουμε στον ψυχωτικό το στάτους του υποκειμένου**, αλλά να του αναγνωρίσουμε και **την «απόφαση της υποκειμενικής του θέσης»**⁴⁶⁸ Αυτή η ηθική τοποθέτηση καθορίζει την ψυχαναλυτική κλινική των ψυχώσεων .

Η «συννοδία» του ψυχωτικού καθορίζεται, και εδώ, μέσα από την εμπειρία της καθημερινότητας, στο επίπεδο των εκπαιδευτικών και σχολικών δραστηριοτήτων. Αυτοί οι μηχανισμοί γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας στις κλινικές συναντήσεις. Ο θεραπευτικός υπεύθυνος μαζί με την ομάδα εξετάζουν κάθε περίπτωση ασθενούς ξεχωριστά και επικεντρώνονται στην σχέση της εργασίας, που πραγματοποιούν «**έναν προς έναν**». Αυτή η επεξεργασία πραγματοποιείται σύμφωνα με δύο άξονες : την **σχέση του υποκειμένου με το σημαίνον και την σχέση του με την απόλαυση**. Ουσιαστικά αναλαμβάνουν την θέση του «γραμματέα» απέναντι στο ψυχωτικό υποκείμενο.

Αφήνουν χώρο στην ψυχαναλυτική αγωγή. Μετά από κάποιο διάστημα κλινικής διερεύνησης, στην διάρκεια του οποίου εξασφαλίζουν την επιλογή του υποκειμένου ως προς την ψύχωση, **προτείνουν σε κάθε έναν από τους ασθενείς συστηματικές συναντήσεις με έναν αναλυτή.**

Στα πλαίσια της εμπειρίας του «Θεραπευτικού και Ερευνητικού Κέντρου», **θεωρείται ως κεντρική διάσταση η επεξεργασία της απόλαυσης.** Στόχος είναι να αποκατασταθεί η ιδιαιτερότητα του υποκειμένου. Γίνεται μια συστηματική προσπάθεια ώστε να επιτευχθεί μια «πρακτική για πολλούς».

2.6 Στην Ελλάδα

Η ψυχιατρική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα στηρίχθηκε από διάφορους έγκριτους επαγγελματίες ψυχικής υγείας. Βάσει του κανονισμού του 815/84 της ΕΟΚ δημιουργήθηκαν πολλές κοινοτικές δομές όπως Ξενώνες, Οικοτροφεία και Προστατευμένα Διαμερίσματα, που αρχικά απέβλεπαν στην αποσυμφόρηση των μεγάλων ψυχιατρείων όπως αυτές οι δομές

⁴⁶⁷ Rabanel (J.-R.), « Prendre abri dans le discours » στο *Les feuillets du courttil : Désir, Demande et Idéal en institution*, τεύχος 8/9, 1994, σελ. 233-242.

⁴⁶⁸ «Insaisissable consentement a la liberté» στο Lacan (J.), (1946), «Propos sur la causalité psychique» στο *Ecrits* Seuil, Paris, 1966, σελ. 151-193.

που στηρίζονται από το Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής (Ε.Π.Ι.Ψ.Υ.).

Επίσης η Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας (Ε.Π.Α.Ψ.Υ.), η οποία ιδρύθηκε το 1988, δραστηριοποιείται στην παροχή ψυχιατρικής φροντίδας στην κοινότητα, στο πλαίσιο του Εθνικού Σχεδίου για την Ψυχική Υγεία «Ψυχαργός» με βάση τις αρχές της Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης. Έχει δημιουργήσει μεταξύ άλλων έντεκα στεγαστικές δομές ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης, όπως Ξενώνες και Οικοτροφεία στην Αττική, στη Χαλκίδα, στα Τρίκαλα, στη Λιβαδειά και στη Λαμία, επίσης δύο Κινητές Μονάδες Ψυχικής Υγείας στις Κυκλάδες και ένα Κέντρο Ημέρας στα Μελίσσια. Πρόκειται για ένα δίκτυο υπηρεσιών και επαγγελματιών που εργάζονται για τους σκοπούς της Κοινωνικής Ψυχιατρικής.

Πολλές είναι οι σποραδικές παρεμβάσεις ψυχαναλυτών σε αυτές τις δομές που φιλοξενούν πάσχοντες από ψύχωση. Μια από τις σημαντικότερες προσπάθειες είναι του Παναγιώτη Σακελλαρόπουλου. Κάτω από την επίβλεψή του, διάφορες ομάδες υποστηρίζουν τις διάφορες κοινοτικές δομές όπως Οικοτροφεία, Προστατευμένα Διαμερίσματα, Κινητές Μονάδες Ψυχικής Υγείας, Κέντρα Ημέρας που δημιουργήθηκαν και υπάγονται στα πλαίσια της «Εταιρίας Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Ψυχικής Υγείας». Αυτές οι δομές βρίσκονται στην Αττική, στην Φωκίδα, στην Φθιώτιδα και στην Θράκη.

Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας δεν θα αναφερθούμε στην λειτουργία και τους σκοπούς όλου αυτού του δικτύου δομών αλλά, θα επικεντρωθούμε στις αρχές της «Ψυχαναλυτικής - Ψυχοθεραπευτικής παρακολούθησης» των ατόμων που φιλοξενούνται σε αυτές.

Η Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεία χρησιμοποιείται ως ένα από τα μέσα περίθαλψης των ψυχωτικών ασθενών. Υπάρχουν επιδράσεις του τύπου προσέγγισης από τον Racamier και τον Lebonici.

Στις δομές αυτές επικεντρώνονται στην **δημιουργία σχέσης με τον ασθενή**. Ο Σακελλαρόπουλος⁴⁶⁹ υπογραμμίζει καταρχήν, ότι θα πρέπει ο θεραπευτής να πιστεύει στην δύναμη των ψυχολογικών χειρισμών του, στην τεχνική του και το έργο του, και να μην λειτουργεί με τρόπο παθητικό. Θα πρέπει να αντλεί ικανοποιήσεις από την θεραπευτική του δραστηριότητα. Ο θεραπευτής θα πρέπει «να αναζητά πίσω από κάθε **σύμπτωμα** ή παθολογικό τύπο συμπεριφοράς, την ενδοψυχική σύγκρουση και τους **ασυνείδητους μηχανισμούς** που οδήγησαν στην δημιουργία της. Θα πρέπει να αναζητά τα βαθύτερα και τα πραγματικά αίτια μέσω των **συμβόλων** και των λειτουργιών της **προβολής** και της **μετάθεσης**. Αναφέρει ότι ο κάθε ψυχωτικός πρέπει να **αντιμετωπίζεται ως άτομο** αλλά και ως μέλος ενός παθολογικού οικογενειακού αστερισμού.

⁴⁶⁹ Σακελλαρόπουλος (Π.), «Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεία και Δημόσια Περίθαλψη» στα *Ψυχολογικά Θέματα*, τόμ. 2, τευχ. 1, 1989.

Η θεραπεία όπου και να πραγματοποιείται [νοσοκομείο, περίθαλψη στο σπίτι] βασίζεται στη συναισθηματική σχέση θεραπευτή – θεραπευόμενου. Η **μεταβίβαση** θεωρείται ως ο μοχλός που χρησιμοποιεί ο θεραπευτής. Θεωρείται όμως ότι **μπορεί να υπάρξει μεταβίβαση που να «αφορά και ολόκληρη την ψυχιατρική ομάδα**.

Ο Σακελλαρόπουλος κρίνει το ρόλο της **εποπτείας** πολύ σημαντικό. Προτείνει να μην δίνονται ερμηνείες αλλά να είμαστε ήρεμοι, να ακούμε τον ψυχωτικό και να τον βοηθάμε όντας «στοργικοί και παρόντες».

Πιστεύει ακόμη ότι «Το **πλαίσιο λειτουργίας**, είναι ουσιαστικό στοιχείο κάθε ψυχαναλυτικής προσέγγισης» και ότι αυτό πρέπει να προσαρμόζεται αναλόγως με την φάση την οποία περνά ο ψυχωτικός άρρωστος. Για παράδειγμα όταν είναι σε κρίση «οι θεραπευτές μένουν διαδοχικά πολλές ώρες δίπλα στον διεγερτικό άρρωστο». Τονίζουν ότι οι συναντήσεις είναι καθορισμένες σε τακτές ημέρες και ώρες και για συγκεκριμένη διάρκειας συνέντευξης.

Κρίνεται αναγκαία η **τροποποίηση της κλασσικής ψυχαναλυτικής θεραπείας** ούτως ώστε να προσαρμοσθεί στις ανάγκες της Κοινωνικής – Κοινοτικής Ψυχιατρικής. Μια αναγκαία προϋπόθεση είναι «ο σεβασμός και η εφαρμογή κάποιων βασικών ψυχαναλυτικών θεραπευτικών κανόνων. Ο θεραπευτής αλλά και ολόκληρη η ψυχιατρική ομάδα πρέπει να έχει αυτό που ονομάζουν «**Ψυχαναλυτικό Πρίσμα**». Το «ψυχαναλυτικό πρίσμα» είναι μια σφαιρική προσέγγιση η οποία αποτελείται από την ψυχοδυναμική συνέντευξη του ασθενούς, την εργασία μέσα σε ομαδικά πλαίσια για τους παρεμβαίνοντες, την ψυχοθεραπευτική δουλειά με τις οικογένειες, την διασυνδετική εργασία με ψυχιατρικές δομές, την εργασία με τους δασκάλους και τέλος την επεξεργασία των συναισθημάτων των ίδιων των παρεμβαίνόντων απέναντι στο ψυχωτικό ασθενή.

Η Ψυχαναλυτική πρακτική, αναφέρει η Μ. Λαζαρίδου⁴⁷⁰, ανεξάρτητα από τη μορφή που παίρνει, Κλασσική Ψυχανάλυση, Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεία ή follow up χρόνιων ψυχωτικών ασθενών, διέπεται από κανόνες που όταν κατανοηθούν και εφαρμοσθούν, αποδεικνύονται πολύτιμοι στην καθημερινή επαφή των θεραπειών με τους ασθενείς, τις οικογένειές τους αλλά και την κοινότητα. Συνεχίζει λέγοντας ότι για τους σοβαρά πάσχοντες, όπως οι ψυχωτικοί, υπάρχουν πάντα δύο θεραπευτές αναφοράς, ώστε οι τυχόν απουσίες, να μην διαταράσσουν το πλαίσιο. Η αποχώρηση θεραπειών ανακοινώνεται 6 μήνες πριν και βοηθούν τον άρρωστο να το επεξεργασθεί. Ο αντικαταστάτης θεραπευτής, «παρουσιάζεται» στον άρρωστο σε κοινά συνήθως ραντεβού με τον παλιό θεραπευτή.

Οι θεραπευτές καλούνται να αναπτύξουν σιγά - σιγά και με τη **βοήθεια εποπτειών** μερικές ικανότητες: πρώτον να ακούν τι λέει ο άρρωστος και να προσπαθούν να καταλάβουν,

⁴⁷⁰ Λαζαρίδου (Μ.), «Από την Ψυχαναλυτική Τεχνική, στη λειτουργία μιας Ψυχιατρικής Κινητής Μονάδας, σε πλαίσια Κοινωνικής Ψυχιατρικής» στο www.inpsy.gr.

όχι μόνο το νόημα, αλλά κυρίως **το συναίσθημα του αρρώστου**, “να νοιώσουν **σαν να ήταν αυτοί στη θέση του**”. Επιπλέον πρέπει να **αντέχουν**, τα πολλές φορές, κατακλυσμικά συναισθήματα του ασθενούς και να διατηρήσουν τη δική τους ψυχική ακεραιότητα. Η θεραπεία προχωράει «καταλαβαίνοντας και αντέχοντας [...] με στόχο αφενός την παγίωση της θεραπευτικής σχέσης και αφετέρου την ανακούφιση του ασθενούς και την ισχυροποίησή του». Η Λαζαρίδου τονίζει ότι «μπορεί να χρειαστεί να αυξήσουμε τις συναντήσεις, ή να χορηγήσουμε παραπάνω φάρμακο ή να τον απομακρύνουμε για λίγο από ένα πιεστικό περιβάλλον. Αντίθετα, προτείνει, με άλλους ασθενείς οι οποίοι είναι σε διαδικασία ανεξαρτητοποίησης και οι οποίοι φοβούνται το "στίγμα" μπορεί να αραιώσουμε τις συναντήσεις μας και να αφήσουμε στους ίδιους την πρωτοβουλία ή να είμαστε πιο "διακριτικοί"»

Πιστεύεται ότι μόνον μέσα από την σχέση με τον ψυχωτικό ασθενή θα μπορέσουν να τον βοηθήσουν να **αναβιώσει την «πρωτογενή σχέση»**.

Εξετάζουν την **μεταβίβαση του ψυχωτικού ασθενούς** και θεωρούν ότι η χροιά της παρουσιάζει τα θετικά και τα αρνητικά συναισθήματα της αναπαραγωγής από την πλευρά του ασθενούς της συμβιωτικής σχέσης. Αυτά τα συναισθήματα έχουν να κάνουν με την «παντοδύναμη μητέρα» με την οποία ο ασθενής ταυτίζει τον θεραπευτή του. Ο Π. Σακελλαρόπουλος θεωρεί ότι είναι «περισσότερο πρόβλημα αντιμεταβίβασης και λιγότερο ύπαρξης ή μη συναισθηματικής μεταβίβασης από μέρους του ψυχωτικού ασθενούς»⁴⁷¹.

Ο ψυχαναλυτής αποβλέπει στο να «βελτιωθεί η στάση του αρρώστου», να «ανέβει η ποιότητα ζωής του», για να μπορέσει να «απαλλαγεί από τα παραγωγικά συμπτώματά του», με στόχο να μπορέσει να «τριαδικοποιηθεί η σχέση του με τα λιβιδινικά αντικείμενά του».

Ο θεραπευτής πρέπει λεκτικά αλλά και εξωλεκτικά να μπορεί να δηλώσει ότι όχι μόνον «μπορεί» να τον βοηθήσει αλλά και ότι το «θέλει». Κρίνεται λοιπόν αναγκαία η άμεση και έντονη παρουσία του θεραπευτή στο πλευρό του ασθενή. Ο θεραπευτής είναι ο ρυθμιστής της απόστασης μαζί του: μπορεί όποτε αυτός κρίνει να είναι στοργικός και τρυφερός, βέβαια πάντα μέσα σε οριοθετημένα πλαίσια. Πιστεύουν δηλαδή ότι ο ψυχωτικός λειτουργεί όπως το βρέφος στον πρώτο χρόνο της ζωής του, όπου όταν εξαφανίζεται η μητέρα από κοντά του «εξαφανίζεται» και το ίδιο.

Η **ψυχαναλυτική κλινική παρέμβαση** στηρίζεται αφενός στην επικοινωνία που θεωρείται ότι υπάρχει μεταξύ του ασυνειδήτου του αναλυτή και εκείνου του αρρώστου και αφετέρου στο χειρισμό της μεταβίβασης του ψυχωτικού ασθενούς.

Πιστεύουν ότι και κάποιοι που δεν είναι ψυχαναλυτής «μπορεί να λειτουργήσει με ψυχαναλυτικό πρίσμα» μέσα σε μια θεραπευτική σχέση με τον ασθενή χωρίς να εφαρμόζει την ψυχαναλυτική θεραπεία.

⁴⁷¹ Σακελλαρόπουλος (Π.), «Ψύχωση, ψυχοθεραπευτικοί χειρισμοί και ψυχαναλυτικό πρίσμα» στο *Αποασυλοποίηση και η σχέση της με την πρωτοβάθμια περίθαλψη*, Παπαζήση, Αθήνα, 2003, σελ. 214-232.

Συνοψίζοντας

Στο παρόν κεφάλαιο πραγματοποιήσαμε μια ανασκόπηση των κυριότερων, κατά την γνώμη μας, εμπειριών σε θεσμικά πλαίσια, που υποδέχονται ψυχωτικούς εξετάζοντας παράλληλα τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιείται η ψυχαναλυτική πλαισίωση μέσα σε αυτά.

Εστιαστήκαμε στην «Θεσμική Ψυχοθεραπεία», στην «Θεσμική φροντίδα», στο πειραματικό σχολείο της Bonneuil, στις εμπειρίες των δομών, που υπάγονται στο Φροϋδικό Πεδίο. Ολοκληρώσαμε το κεφάλαιο μας με την αναφορά στο δίκτυο δομών, που δημιουργήθηκε στην Ελλάδα.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Όγδοο Κεφάλαιο:

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΕΙΣ

Ο σκοπός της παρούσας Μεθοδολογίας Έρευνας είναι η παρουσίαση των ερωτημάτων και της ερευνητικής μεθοδολογίας, μέσα από την οποία αυτά θα εξετασθούν και θα απαντηθούν.

Μέσα από αυτήν την διατριβή επεξεργαζόμαστε τη συνεισφορά της λακανικής ψυχαναλυτικής κλινικής σε έφηβους οι οποίοι παρουσιάζουν ψυχιατρικές και κοινωνικές δυσκολίες και οι οποίοι φιλοξενούνται από δύο εξω-νοσοκομιακές δομές.

Πιο συγκεκριμένα το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται στην αναδυση του ψυχωτικού υποκειμένου-έφηβου, το οποίο διαμένει στα πλαίσια δύο Ξενώνων μέσα από την «ανάγνωση» που «επιτρέπουν» στον Κλινικό τα «εργαλεία» της λακανικής ψυχαναλυτικής προσέγγισης.

1 Η επιλογή της Λακανικής ψυχαναλυτικής κλινικής για τον έφηβο

Οι ψυχαναλυτές οι οποίοι ασχολούνται με την ψυχανάλυση του παιδιού και του έφηβου, ακολουθούν συχνά την θεωρητική προσέγγιση της Melanie Klein και της Anna Freud. Η Melanie Klein ξεκινά από την ψυχανάλυση του βρέφους και η Anna Freud επικεντρώνεται στην ψυχολογία του παιδιού και την παιδαγωγική προσέγγισή του. Πιστεύουν δηλαδή ότι τα θεμέλια της ψυχανάλυσης βρίσκονται μέσα στην παιδική ηλικία. Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει την σύνδεση του περιεχομένου της ψυχανάλυσης με την παιδική ηλικία. Ο ίδιος ο Freud ασχολήθηκε με την επεξεργασία “αυτών που λείπουν” ο νευρωτικός ενήλικας για τον έφηβο και το παιδί που ήταν κάποτε. Πρόκειται όμως για δύο διαφορετικούς δρόμους : Είναι διαφορετικό να επικεντρωνόμαστε στο υποκείμενο το οποίο διαμορφώνεται μέσα από τον λόγο και διαφορετικό να επικεντρωνόμαστε στην άμεση παρατήρηση του παιδιού ή του βρέφους⁴⁷². Ο Lacan θεωρεί ότι το παιδί ως υποκείμενο διαμορφώνεται και ορίζεται από την σχέση του με τον Άλλο. Ο Άλλος, όπως αναφέραμε στο κεφάλαιο «Οι απαρχές του υποκειμένου»⁴⁷³ είναι ο τόπος των σημαινόντων και υφίσταται ήδη πριν την γέννηση του παιδιού. Από αυτόν το παιδί θα αντλήσει τις κοινωνικές και τις οικογενειακές αναφορές του⁴⁷⁴.

⁴⁷² Rabanet (J.-R.), “Présentation du RI στο *Les Feuilletts du courtil*, No 18/19, 2000, σελ. 11-17.

⁴⁷³ Βλ. στο Α' μέρος, Πρώτο κεφάλαιο, υποκεφ. 2, της παρούσας διατριβής.

⁴⁷⁴ Rabanet (J.-R.), ό.π., σελ 13.

2 Η Ψυχαναλυτική κλινική για την ψύχωση

Πολλοί πιστεύουν ακόμη στις μέρες μας ότι η ψυχανάλυση αντενδείκνυται στην περίπτωση της ψύχωσης και αυτό γιατί ακόμη αναφέρονται στην δυσκολία που είχε ο ίδιος ο εφευρέτης της ψυχανάλυσης, ο Freud, αναφορικά με την ψυχαναλυτική αγωγή του ψυχωτικού υποκειμένου⁴⁷⁵, μολονότι είναι ο ίδιος που έβαλε, με την περίπτωση του “Προέδρου Schreber”⁴⁷⁶, τα θεωρητικά της θεμέλια της. Μέσα από την επεξεργασία αυτής της περίπτωσης ανέδειξε ότι ο τρόπος για να προσεγγίσουμε την αλήθεια του υποκειμένου - όπως στην περίπτωση της νεύρωσης είναι το όνειρο, η παραδρομή, το σύμπτωμα - στην περίπτωση της ψύχωσης είναι το παραλήρημα και η παραίσθηση στα οποία αποδίδουμε ένα νόημα. Να προσθέσουμε επίσης, ότι ο Freud, στο κείμενο του η «Απώλεια της πραγματικότητας στην Νεύρωση και στην Ψύχωση»⁴⁷⁷ αναφέρει ότι το παραλήρημα είναι κάτι που ο ψυχωτικός κατασκευάζει για να βγει από την αδιέξοδη κατάσταση⁴⁷⁸ χρησιμοποιεί το παραλήρημα ως μια προσπάθεια «αυτό-θεραπείας».

Ο Lacan προσφέρει έναν εντελώς νέο τρόπο πλαισίωσης της ψύχωσης. Θεωρεί ότι «η ψύχωση, είναι αυτό μπροστά στο οποίο, ένας αναλυτής, δεν πρέπει να υποχωρεί»⁴⁷⁹. Στηριζόμενος στην Φροϋδική θεωρητικοποίηση διακρίνει τρεις αμετάβλητες κλινικές οντότητες : τη Νεύρωση, την Ψύχωση και τη Διαστροφή. Πρόκειται για τρεις δομές που όταν υφίσταται η μια αποκλείεται κάθε άλλη. Έτσι στην περίπτωση της ψύχωσης η ελαττωματική συμβολική τάξη, λόγω της **ριζικής έλλειψης του Ονόματος-του-Πατέρα**, παραμένει δια βίου αμετάβλητη. Ο ψυχαναλυτής όμως, ίσως μπορεί να υποστηρίξει το ψυχωτικό υποκείμενο στο να κατασκευάσει ένα νόημα ύπαρξης μέσα από το οποίο θα μπορέσει να βρει μια θέση μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο. Μπορούμε να αναφέρουμε ως παράδειγμα στην επεξεργασία του παραληρήματος, από τον αναλυτή, ως μια «αυτό-θεραπευτική» δραστηριότητα, η οποία πρέπει να ληφθεί στα σοβαρά υπόψη και να γίνει αντικείμενο επεξεργασίας στα πλαίσια της αγωγής, διότι ενδεχομένως θα μπορούσε να οδηγήσει σε αυτό που ο Lacan ονομάζει «πα-

⁴⁷⁵ Freud (S.) *Εισαγωγή στην ψυχανάλυση*, Επίκουρος, Αθήνα, 1996, σελ.425. Η μετάφραση είναι του Λ. Αναγνώστου.

⁴⁷⁶ Freud (S.), (1911), « Remarques psychanalytiques sur l'autobiographie d'un cas de paranoïa : Le Président Schreber », στο *Cinq psychanalyses*, Puf, Paris, 1988, σελ. 263-324.

⁴⁷⁷ Freud (S.), (1924) «La perte de la réalité dans la névrose et dans la psychose» στο *Névrose, psychose et perversion*, Presses Universitaires de France, Paris, 1985, σελ. 299-303.

⁴⁷⁸ Cantin (L.), “La cure du psychotique” στο *Sante mentale au Quebec*, 1988, vol XIII, 1, σελ. 177-191.

⁴⁷⁹ Lacan (J.), (1977), *Ouverture de la section clinique ?* στο *Ornicar ?*, Revue du champ freudien, Avril 1977, No 9, στην ιστοσελίδα www.causefreudienn.net

ραληρηματική μεταφορά»⁴⁸⁰, θα μπορούσε δηλαδή να οδηγήσει σε μια «σταθεροποίηση» μεταξύ του σημαίνοντος και σημαινόμενου.

3 Οι Ξενώνες ως θεσμικά πλαίσια⁴⁸¹

Στην έρευνά μας ασχολούμεθα με την εξέταση του ρόλου του αναλυτή, ο οποίος προσπαθεί να δημιουργήσει το πλαίσιο για την αγωγή του ψυχωτικού έφηβου που φιλοξενείται στα θεσμικά πλαίσια δύο Ξενώνων. Θεωρούμε ότι οι Ξενώνες είναι ένας τόπος συνάντησης διαφόρων προσεγγίσεων. Είναι δομές οι οποίες μπορούν να θεωρηθούν ως ένα σταυροδρόμι, ως τόπος συνάντησης πολλών προσεγγίσεων, όπως της παιδαγωγικής, της ψυχιατρικής, κοινωνικής, της ψυχολογικής..., οι οποίες ασχολούνται με τη ψυχική υγεία και την πλαισίωση του έφηβου που βρίσκεται σε δυσκολία. Σε αυτές τις δομές, ο έφηβος βρίσκει την φροντίδα που ίσως το οικογενειακό του περιβάλλον δεν μπορεί να του προσφέρει και την μέριμνα, την αντιμετώπιση και την θεραπεία, που ένα ιατρο-ψυχο-κοινωνικό πλαίσιο μπορεί να του παράσχει.

Σε κάθε παρεμβαίνοντα, σε θεσμικά πλαίσια όπως αυτά των Ξενώνων, είναι γνωστά τα διαγνωστικά εργαλεία του DSM⁴⁸² και του ICD⁴⁸³, τα οποία βοηθούν στην κατηγοριοποίηση των συμπτωμάτων των ψυχικών νόσων, και κατ' επέκταση στην κατεύθυνση για την λήψη της ενδεδειγμένης κατά περίπτωση φαρμακευτικής αγωγής. Η κατεύθυνση των Ξενώνων, ως θεσμικά πλαίσια, είναι προσανατολισμένη στην εξάλειψη, για παράδειγμα του παραληρήματος ή των παραισθήσεων, εκλαμβάνοντας τα ως εκδηλώσεις της ψύχωσης οι οποίες πρέπει να εξαλειφτούν για να μπορέσει ο ασθενής να ανακάμψει. Πολύ συχνά, σε παρόμοια πλαίσια, οι όποιες προσπάθειες «αυτό-θεραπείας», τις οποίες κάνει το ψυχωτικό υποκείμενο, είναι δύσκολο να γίνουν αντιληπτές ως τέτοιες. Για παράδειγμα γίνεται δύσκολα αντιληπτό ότι, πίσω από τον ασθενή – εν προκειμένω έφηβο- βρίσκεται ένα «υποκείμενο» με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζεται αποκλειστικά ως ένα «αντικείμενο» φροντίδας.

Αυτοί οι προβληματισμοί μας οδήγησαν στο να αναρωτηθούμε εάν η λακανική ψυχαναλυτική κλινική παρέμβαση και πράξη μπορεί να βρει στους Ξενώνες μια θέση η οποία να

⁴⁸⁰ Lacan (J.), (1958), « D'une question préliminaire à tout traitement possible de la psychose » στο *Ecrits*, σελ. 531-583.

⁴⁸¹ Θεσμικό πλαίσιο είναι αυτό που λειτουργεί ως πρότυπο ή ως κανόνας ατομικής ή συλλογικής συμπεριφοράς..., στο *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Μπαμπινιώτης (Γ.), *Λεξικό της νέας Ελληνικής γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 1998.

⁴⁸² *Διαγνωστικά Κριτήρια DSM-IV*, Λίτσας, Αθήνα, 1996.

⁴⁸³ *Ταξινόμηση ICD-10 Ψυχικών Διαταραχών της Συμπεριφοράς*, επιμέλεια Στεφανής(Κ.)- Σολδάτος (Κ.), Μαυρέας (Β.), Βήτα, Αθήνα, 1997.

υποστηρίζει την ανάδυση και τις προσπάθειες δόμησης του ψυχωτικού έφηβου ως υποκειμένου.

4 Η Ψυχαναλυτική κλινική στο θεσμικό πλαίσιο.

Η ψυχαναλυτική αγωγή, σε ψυχιατρικό θεσμικό πλαίσιο φιλοξενίας, όπως οι Ξενώνες και τα Οικοτροφεία, δεν είναι στον Ελλαδικό χώρο, μια πρακτική που έχει τύχει της ανάλογης υποδοχής, όπως σε άλλες χώρες. Οι εξαιρέσεις, οι οποίες αφορούν κυρίως ενήλικες, αναφέρονται στο κεφάλαιο «Ψυχανάλυση –Ψύχωση - Θεσμικό πλαίσιο»⁴⁸⁴. Το θέμα της ψυχανάλυσης απέναντι σε μια παθολογία όπως αυτή της ψύχωσης κάνει να αναδυθούν πολλές άμυνες.

Εξετάσαμε στο κεφάλαιο «Ψυχανάλυση –Ψύχωση - Θεσμικό πλαίσιο»⁴⁸⁵ και αναφερθήκαμε στα κυρίαρχα σημεία των προσεγγίσεων τα οποία ενδιαφέρουν την ερευνά μας και κυρίως τη σχέση μεταξύ αναλυτή και θεραπευόμενου, την ψυχαναλυτική αγωγή και το πλαίσιο διεξαγωγής της, τη μεταβίβαση. Θεωρούμε όμως ότι όλες αυτές οι προσεγγίσεις, έχουν πολλά να προσφέρουν στην πλαισίωση και κατανόηση του ψυχωτικού υποκειμένου.

Σε γενικές γραμμές η αναπαράσταση που υπάρχει για την ψυχαναλυτική αγωγή είναι: Είτε να πραγματοποιείται μεταξύ δύο συμμετεχόντων, του αναλυτή και του ψυχωτικού υποκειμένου, στο δομημένο πλαίσιο που ο πρώτος εξασφαλίζει. Η αναπαράσταση του αναλυτή, σε αυτή την περίπτωση, είναι να μένει ανεπηρέαστος και «μονωμένος» από την καθημερινότητα του αναλυόμενου.

Είτε, στον αντίποδα, η ψυχαναλυτική πρακτική να είναι μια «πρακτική για πολλούς» δηλαδή μια λειτουργία σε συλλογικό επίπεδο δηλαδή με παρεμβαίνοντες που πράττουν σύμφωνα με τα ψυχαναλυτικά εργαλεία που η προσέγγιση τους ορίζει, μη εξαιρούμενης και της Λακανικής προσέγγισης. Αυτό που διαπιστώσαμε είναι ότι στην πλειονότητά τους, σε αυτά τα πλαίσια, όλοι μυσούνται με την ψυχανάλυση. Αναμφισβήτητα είναι εξαιρετικά χρήσιμο, για την στήριξη του υποκειμένου, όταν οι παρεμβαίνοντες έχουν ψυχαναλυτική παιδεία, τέτοια που να μπορούν να αναγνωρίζουν το υποκείμενο από τις κινήσεις του ! Όμως ένας τύπος **κενός από απόλαυση** μπορεί να είναι μόνον αυτός του αναλυτή, ο οποίος διέπεται, όπως αναφέραμε πιο πάνω και κυρίως στο κεφάλαιο «Αγωγή της ψύχωσης»⁴⁸⁶ από την «επιθυμία» του, την «ηθική» του και την «πράξη» του.

⁴⁸⁴ Βλ. στο Α' μέρος, κεφ. VII, αυτής της διατριβής.

⁴⁸⁵ Βλ. στο Α' μέρος, κεφ. VII, αυτής της διατριβής.

⁴⁸⁶ Βλ. στο Α' μέρος, κεφ. VI, αυτής της διατριβής .

Ένα άλλο σημείο άξιο να σχολιασθεί, για κάποιες τουλάχιστον από τις προσεγγίσεις, είναι ότι θεωρείται ότι υπάρχουν πολλών ειδών μεταβιβάσεις από την πλευρά του υποκειμένου προς διάφορα άτομα και καταστάσεις, όμως μια είναι αυτή η οποία μπορεί να γίνει το εργαλείο για την ψυχαναλυτική κλινική. Ο Freud θεώρησε ότι ο αναλυτής προσφέρεται σαν στήριγμα για τις προβολές του ασθενούς⁴⁸⁷. Η μεταβίβαση είναι ένας μοχλός, είναι ένα εργαλείο το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί και να γίνει αντικείμενο επεξεργασίας μόνον στον τόπο του αναλυτή.

Να υπογραμμίσουμε επίσης την προσέγγιση αλλά και συγχρόνως διαφοροποίηση της λακανικής ψυχαναλυτικής κλινικής, αναφορικά με την αντίληψη της ψύχωσης : Σύμφωνα με την λακανική προσέγγιση η ψύχωση είναι μια «δομή» και όχι ένα έλλειμμα⁴⁸⁸.

Θεωρούμε επιπλέον ότι σε όλες αυτές τις ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις της ψύχωσης σε θεσμικό πλαίσιο που αναφέραμε⁴⁸⁹, ο αναλυτής εκλαμβάνεται ως «ο αναλυτής της δομής» η οποία φιλοξενεί το ψυχωτικό υποκείμενο ή ως «ο αναλυτής του πλαισίου που υποδέχεται το ψυχωτικό υποκείμενο για την ψυχαναλυτική κλινική» : δεν γίνεται δηλαδή αντιληπτό ότι «ο αναλυτής υφίσταται για το ίδιο το υποκείμενο. Είναι «ο αναλυτής» του υποκειμένου και υφίσταται παρά μόνον σε σχέση με αυτό.

⁴⁸⁷ Βλ. στο Α' μέρος, κεφ. VI, υποκεφ.1, παραγρ.1.2, αυτής της διατριβής.

⁴⁸⁸ Βλ. στο Α' μέρος, κεφ. III, υποκεφ.3, αυτής της διατριβής .

⁴⁸⁹ Βλ. στο Α' μέρος, κεφ.VII, αυτής της διατριβής .

1 Η επιλογή της ποιοτικής έρευνας

Επιλέχθηκε η ποιοτική έρευνα διότι μέσα από αυτήν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε όλο τον πλούτο των πληροφοριών που αντλήσαμε μέσα από την μακρόχρονη παρέμβασή μας ως Κλινικού και στη συνέχεια ως ερευνήτριας. Θεωρούμε ότι η ποιοτική επεξεργασία βοηθά στο να περιγράψουμε, να εξηγήσουμε, να αναλύσουμε και να ερμηνεύσουμε με σαφήνεια, την παρέμβαση της λακανικής κλινικής σε έφηβους ψυχωτικούς στο θεσμικό πλαίσιο των δύο Ξενώνων οι οποίοι τους φιλοξενούν.

Η ποιοτική έρευνα μας δίνει την δυνατότητα μιας **κλινικής μεθόδου έρευνας** η οποία μελετά σε βάθος τις «ατομικές περιπτώσεις»⁴⁹⁰. Μέσα από την επιλογή της **ανάλυσης περιεχομένου** προσπαθούμε να κρίνουμε εάν η παραπάνω ψυχαναλυτική κλινική προσπάθεια, μπορεί να είναι ωφέλιμη για μια πιθανή ένταξη του υποκειμένου στον **κοινωνικό δεσμό**. Η έρευνα αυτή αποβλέπει στον εντοπισμό του συνόλου των εκδηλώσεων που σκιαγραφούν το υποκείμενο-έφηβο. Η χρήση της ποιοτικής έρευνας μας δίνει την δυνατότητα να επεξεργαστούμε και να οργανώσουμε όλα τα στοιχεία που μας προσφέρονται, παρελθόντα και παρόντα⁴⁹¹.

2 Τόπος έρευνας : οι δύο Ξενώνες

Τα θεσμικά πλαίσια των δύο Ξενώνων στους οποίους φιλοξενήθηκαν οι έξι έφηβοι, με τους οποίους ασχολείται η παρούσα διατριβή, αναλύονται ενδελεχώς στο κεφάλαιο «Παρουσίαση και λειτουργία των δυο Ξενώνων»⁴⁹² και η λειτουργία τους εξετάζεται στο κεφάλαιο «Επεξεργασία της λειτουργιάς των Ξενώνων»⁴⁹³.

Σε αυτούς παρεμβαίναμε κάτω από δυο μορφές : αφενός, παρακολουθώντας σε πλαίσια ψυχαναλυτικής κλινικής συνεδρίας τους έξι έφηβους και αφετέρου συμμετέχοντας στις συναντήσεις του Προσωπικού που ασχολείτο μαζί τους.

⁴⁹⁰ Grawitz (M.) *Méthodes des sciences sociales*, Précis Dalloz, Paris, 1993, σελ.308.

⁴⁹¹ Το ίδιο.

⁴⁹² Στο Γ' μέρος, κεφ. XI.

⁴⁹³ Το ίδιο.

3 Η επιλογή των έφηβων

Για να μπορέσουμε να απαντήσουμε στα ερωτήματα που θέσαμε παραπάνω μελετάμε τις περιπτώσεις **έξι εφήβων** οι οποίοι φιλοξενήθηκαν στα πλαίσια των δύο Ξενώνων.

Να σημειώσουμε ότι σε ένα πρώτο χρόνο οι έφηβοι ήταν οκτώ : τέσσερα αγόρια και τέσσερα κορίτσια, αλλά οι δύο αποκλείστηκαν λόγω μη εγκαθίδρυσης της μεταβιβαστικής διαδικασίας.

Στον παρακάτω πίνακα αναφέρονται αλφαβητικά οι νέοι, η ηλικία έναρξης της παραμονής τους στον Ξενώνα, η οποία ήταν συγχρόνως και η ημερομηνία έναρξης των συνεδριών μαζί μας και η «Διάρκεια» κατά την οποία τους παρακολουθήσαμε θεραπευτικά.

ΟΝΟΜΑ	ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ	ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ
ΑΛΚΙΝΟΗ	Από 14 μέχρι 19 ετών	4 έτη και 7 μήνες
ΓΛΑΥΚΟΣ	Από 10 μέχρι 14 ετών	4 έτη
ΕΚΑΒΗ	Από 14 μέχρι 20 ετών	6 έτη
ΗΦΑΙΣΤΟΣ	Από 15 μέχρι 18 ετών	3 έτη
ΛΥΔΙΑ	Από 12 μέχρι 16 ετών	4 έτη
ΧΡΥΣΙΠΠΗ	Από 11 μέχρι 14 ετών	2 έτη και 8 μήνες

Τους παρακολουθούσαμε -αρχικά στο χώρο του Ξενώνα όσο διάστημα ήμασταν ακόμη Κλινικός στο χώρο των Ξενώνων, δηλαδή πριν την έναρξη της έρευνας. Ένα από τα κριτήρια της επιλογής τους ήταν ακριβώς ότι τους είχαμε σε ψυχοθεραπευτική διαδικασία. Ένα άλλο κριτήριο ήταν ότι αυτοί οι έφηβοι μπορούσαν να κυκλοφορήσουν μόνοι τους ή μπορούσαν να συνοδευτούν από το Προσωπικό των Ξενώνων για να πάνε στις συναντήσεις τους με την Κλινικό. Η ηλικία τους κατά την έναρξη της θεραπευτικής διαδικασίας ήταν από δέκα ετών ο νεότερος μέχρι σχεδόν δεκαπέντε ο γηραιότερος. Ακολουθήσαμε το ηλικιακό φάσμα που επιλέγουν αυτές οι δύο δομές. Τέλος, αυτοί οι έφηβοι δέχθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνά μας.

4 Οι συνεδρίες με τους έφηβους

Το πλαίσιο της συνεδρίας ήταν σε όλες τις περιπτώσεις το ίδιο : εβδομαδιαίο μολονότι σε κάποιες από αυτές είχε αρχίσει, πριν την έρευνα, όντας δεκαπενθήμερο.⁴⁹⁴ Η ώρα και η μέρα της συνάντησης ήταν σταθερή και προκαθορισμένη μαζί με τον ενδιαφερόμενο σε συνάντηση με τις υποχρεώσεις του. Εάν δεν μπορούσε να παρευρεθεί σε κάποια συνάντηση, ήταν ενδεδειγμένο να ειδοποιήσει μόνος του. Για κάποιους που αυτό ήταν δύσκολο, ειδοποιούσε για την μη προσέλευσή του το ίδιο το Προσωπικό του Ξενώνα. Υπήρξαν και κάποιες εξαιρέσεις στις οποίες κάποιος ενδιαφερόμενος⁴⁹⁵, ζήτησε να έχει έκτακτες συναντήσεις. Οι έφηβοι στην πλειονότητα τους ερχόντουσαν μόνοι τους στις συναντήσεις πλην μιας εξαίρεσης⁴⁹⁶ στην οποία δεν ήταν δυνατόν να υπάρξει η βεβαιότητα ότι δεν θα έκανε φυγή κατά την διαδρομή προς ή από τον Ξενώνα.

Η διάρκεια της κάθε συνεδρίας δεν υπερέβαινε τα σαράντα λεπτά της ώρας. Τα θέματα που πρόεκυπταν, στις συναντήσεις, ήταν αποτέλεσμα της ίδιας της συνάντησης, με τον εκάστοτε νέο, και στην συνέχεια της επεξεργασίας τους : οι συνεδρίες δεν είχαν κατευθυντικό χαρακτήρα.

5 Προέλευση και Συλλογή πληροφοριών

Οι πληροφορίες για τους έξι αυτούς έφηβους συλλέχθηκαν

- Μέσα από τον ατομικό φάκελο του κάθε έφηβου.
- Από τις εκθέσεις των ειδικών που εξέτασαν τον έφηβο πριν να μεταφερθεί σε έναν από του δύο Ξενώνες.⁴⁹⁷
- Από τα λεγόμενα της οικογένειας, από όπου μπορούν να αντληθούν πληροφορίες, για παράδειγμα από τα λεγόμενα της μητέρας, ή/και του πατέρα, των παππούδων, ή όποιου άλλου συγγενή που θα μπορούσε να είναι βοηθητικός κατά την διάρκεια της παραμονής του/της έφηβου στον Ξενώνα..
- Από τα λεγόμενα των ειδικών που ασχολήθηκαν με τον/την έφηβο πριν την έλευση του/της στον Ξενώνα

⁴⁹⁴ Όπως για παράδειγμα στην περίπτωση του Γλαύκου (βλ. Β' Μέρος).

⁴⁹⁵ Όπως για παράδειγμα κάποιες φορές η Εκάβη ή η Αλκινόη ή η Λυδία, (βλ. Β' Μέρος αυτής της διατριβής).

⁴⁹⁶ Πρόκειται εδώ για την Χρυσίππη, (βλ. Β' Μέρος, αυτής της διατριβής).

⁴⁹⁷ Που αρχικά άνηκαν στο ΠΝΑ και μετά στο Σισμανόγλειο Γενικό Νοσοκομείο.

- Από το ημερήσιο «Τετράδιο Ενημέρωσης» του Νοσηλευτικού Προσωπικού, του εκάστοτε Ξενώνα, το οποίο ενημερώνεται καθημερινά κατά την αλλαγή της κάθε βάρδιας, με σκοπό την ενημέρωση των εργαζόμενων που κάθε φορά ακολουθούν.
- Από τα λεγόμενα των Νοσηλευτών που απασχολούνται στους δυο Ξενώνες.
- Από την συνεργασία με την Μονάδα Επείγουσας Νοσηλείας (ΜΕΠ) του Παιδοψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής (ΠΝΑ).
- Από το τετράδιο με τις Σημειώσεις της Παιδοψυχιάτρου-Υπεύθυνου των δύο αυτών Ξενώνων.
- Από την συνεργασία με την Κοινωνική Λειτουργό, τον Γυμναστή, τον Παιδαγωγό, την Καλλιτέχνη και την Ψυχολόγο που πραγματοποιεί την Ομάδα Ψυχολογικής Στήριξη του κάθε Ξενώνα.
- Από τις Κλινικές εβδομαδιαίες συναντήσεις της Θεραπευτικής Ομάδας του Ξενώνα .
- Από την συνεργασία με τους Εκπαιδευτικούς του κάθε Σχολείου ή Ειδικού Σχολείου, ή Εργαστηρίου στο οποίο πηγαίνουν οι έφηβοι.
- Από όπου αλλού μπορούν να συλλέγουν πληροφορίες οι οποίες μπορούν να είναι βοηθητικές για την κατανόηση του εκάστοτε φιλοξενούμενου-έφηβου στους Ξενώνες.
- Από τις ατομικές συνεδρίες της Κλινικού με τον έφηβο στους Ξενώνες και στην συνέχεια στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο.

6 Η καταγραφή του υλικού

Η καταγραφή του υλικού έγινε στην περίπτωση των **συνεδριών** αμέσως μετά την συνάντηση. Μεταφέραμε όσο “αυτολεξεί” ήταν δυνατό τα λεγόμενα του κάθε έφηβου. Δεν σκεφτήκαμε ούτε μια στιγμή να τοποθετήσουμε μαγνητόφωνο γιατί θεωρήσαμε ότι θα κατέστρεφε την θεραπευτική διαδικασία, των συνεδριών.

Στην περίπτωση των **Κλινικών συναντήσεων**, η παρατήρησή μας ήταν «συμμετοχική»⁴⁹⁸, ήμασταν δηλαδή μέλος της διαδικασίας και η καταγραφή γινόταν την στιγμή της συνάντησης. Δοκιμάστηκε ανεπιτυχώς, στις συναντήσεις αυτές, να χρησιμοποιηθεί ηλεκτρονική υποστήριξη (μαγνητόφωνο) διότι οι παρεμβαίνοντες μετέβαλαν την συμπεριφορά τους.

Η καταγραφή του υλικού από το αρχείο όπως τα **φάκελα των ασθενών**, τις διάφορες εκθέσεις, τα πρακτικά των συναντήσεων, έγινε παράλληλα με την μελέτη του.

Από την έναρξη της έρευνας και μετά δεν παρεμβαίναμε ενεργά σε διαδικαστικά θέματα που αφορούσαν τους έφηβους ούτε και στις αποφάσεις που έπρεπε να ληφθούν για αυ-

⁴⁹⁸ Λάζος (Γ.), *Το πρόβλημα της ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. Θεωρία και πράξη* Παπαζήση, Αθήνα, 1998, σελ. 274.

τούς. Αντίθετα μέριμνά μας ήταν η διασφάλιση της ανάδυσης του υποκειμένου και η κατανόηση από τους παρεμβαίνοντες, των τρόπων με τους οποίους κάθε ένας, από τους έξι αυτούς έφηβους – υποκείμενα, προσπαθούσε να το πετύχει. Αυτή η μέριμνα υπήρχε καθ' όλη την διάρκεια της εργασίας μας- επαγγελματικής ή ερευνητικής-στους Ξενώνες.

Να σημειώσουμε ότι δεν υπήρξε νέα ενημέρωση της Ομάδας όταν τα ερευνητικά μας ερωτήματα συγκεκριμενοποιήθηκαν, επικεντρώθηκαν και η παρατήρησή μας στο πλαίσιο της Ομάδας εστιάστηκε στις «αμυντικές προσπάθειες του υποκειμένου και στις προσπάθειες **αυτό-θεραπείας** του». Με δεδομένο ότι η Ομάδα των παρεμβαίνόντων δεν είχε ψυχαναλυτική παιδεία, θεωρήσαμε ότι, αυτή τη χρονική στιγμή, δεν θα ήταν αρμόζον να αλλάξει η δομή και η λειτουργία της και ότι αυτή η γνώση αφορά αντικείμενο άλλης έρευνας η οποία διαφαίνεται πολύ ενδιαφέρουσα αλλά δεν είναι στα πλαίσια της παρούσης προκειμένου να απαντηθούν ερωτήματα όπως «Με ποιο τρόπο επιδρά στην θεραπευτική διαδικασία των ψυχωτικών ασθενών, η γνώση των αμυντικών προσπαθειών και των προσπαθειών **αυτό-θεραπείας**, από το προσωπικό ;».

7 Διάρκεια της έρευνας και προβληματισμοί

Η διάρκεια της «καθαρής» έρευνας κράτησε δυο χρόνια αλλά σε αυτό το διάστημα θα πρέπει να προστεθεί και το διάστημα όπου συναντούσαμε τους έφηβους σε θεραπευτικές συνεδρίες, ως Κλινικός που εργαζόταν στους Ξενώνες, δηλαδή πριν την έναρξη της «καθαρής» έρευνας.

Κατά την διάρκεια αυτού του διαστήματος πραγματοποιούσαμε ήδη την καταγραφή από τα διάφορα έγγραφα και παρευρισκόμασταν ήδη στις Κλινικές συναντήσεις με το υπόλοιπο Προσωπικό και στην συνέχεια κατά το διάστημα της διεξαγωγής της έρευνας. Εκμεταλλευτήκαμε τον παράγοντα «χρόνο»⁴⁹⁹ από το γεγονός ότι ήδη παραβρισκόμασταν στους Ξενώνες ως Κλινικός πριν την έναρξη της έρευνας. Γνωρίζαμε τους έφηβους που φιλοξενούνταν εκεί, όπως επίσης και τους διάφορους παρεμβαίνοντες που ήταν μέλη του Προσωπικού. Κατ' επέκταση δεν υπήρξε ανάγκη να δημιουργηθεί μια «στρατηγική πρόσβασης και αποδοχής»⁵⁰⁰ μας, ούτε όσον αφορά τους έφηβους, ούτε σε σχέση με τους Ξενώνες και το Προσωπικό τους.

Οι ερευνητικές συναντήσεις σταμάτησαν την προκαθορισμένη περίοδο, δηλαδή μετά από δύο χρόνια, αφού όμως πρώτα είχαν ενημερωθεί οι ενδιαφερόμενοι και είχε βρεθεί ψυχολόγος ο οποίος θα συνέχιζε να τους παρακολουθεί.

⁴⁹⁹ Λάζος (Γ.), ό.π., σελ. 255.

⁵⁰⁰ Λάζος (Γ.), ό.π. σελ. 260.

Είχαμε διττό ρόλο και Κλινικού ο οποίος αναφέρεται στην ψυχανάλυση και ερευνητή. Θεωρούμε ότι αυτό ήταν προς όφελος της έρευνας διότι ήταν σε μια συνέχεια : Προσπαθήσαμε δηλαδή να συνεχίσουμε να λειτουργούμε ως Κλινικός μπροστά σε αυτά τα ψυχωτικά υποκείμενα και από την άλλη να διαφυλάττουμε τον ερευνητικό μας ρόλο που ήταν να τα μελετούμε. Δεν ήμασταν αντιληπτοί ως ερευνητές μολονότι το Προσωπικό ήταν ενήμερο για αυτό το διπλό μας ρόλο.

Θέλουμε να πιστεύουμε ότι καταφέραμε να μην υπάρξει σύγχυση μεταξύ της θεραπευτικής παρέμβασης που διεξήγαμε ως Κλινικός-Θεραπευτής και ως Ερευνητής.

Αναγνωρίσαμε δηλαδή και επωμιστήκαμε με την **ευθύνη των κανόνων ηθικής και δεοντολογίας** της κλινικής πρακτικής, προσπαθώντας να απορρίπτουμε όποια επίδραση ή παρεμβολή ήταν πιθανό να ασκηθεί κατά την θεραπεία και η οποία θα ήταν βοηθητική στην ερευνητική διαδικασία⁵⁰¹.

Αντίθετα ο ανα-στοχασμός κάποιων περιπτώσεων, υπό το πρίσμα της ερευνητικής διαδικασίας⁵⁰², μας οδηγεί, σήμερα, σε σκέψεις για πιθανές αναθεωρήσεις, αναφορικά με την κατεύθυνση της θεραπείας, τις οποίες θα μπορούσαμε, εάν άρχιζε σήμερα η θεραπευτική τους πλαισίωση, να είχαμε βελτιώσει.

8 Κανόνες δεοντολογίας

Προσπαθήσαμε να τιμήσουμε όσο το δυνατό την εμπιστοσύνη των έφηβων που είχαμε σε θεραπευτική διαδικασία. Αλλάξαμε τα στοιχεία τους για να μην μπορεί να είναι αναγνωρίσιμα : Στους **έξι έφηβους** δόθηκαν ονόματα από την Ελληνική μυθολογία. Υπογραμμίζουμε όμως ότι η επιλογή αυτή δεν έγινε με γνώμονα πιθανές ομοιότητες της ιστορίας του κάθε νέου με την ιστορία του μυθικού προσώπου αλλά αποκλειστικά για λόγους από την μια, διατήρησης της ανωνυμίας και από την άλλη, ευκολίας στις αναφορές μας. Παράλληλα η ονομασία των χωριών, πόλεων, επαρχιών από όπου μπορεί να προέρχονταν οι έφηβοι αποκρύφτηκε τοποθετώντας στην θέση της ονομασίας λέξεις όπως «Χωριό», «Επαρχία» κλπ.

Οι συμμετέχοντες ερωτήθηκαν όσο πιο αναλυτικά μπορούσε να γίνει εάν ήθελαν να συμμετέχουν στην έρευνα. Τους γνωστοποιήθηκε με σαφήνεια ο λόγος και ο τρόπος της διαδικασίας και της καταγραφής όπως επίσης και ο στόχος, με απλά λόγια. Μερικοί από αυτούς επέδειξαν και χαρά για αυτήν την καταγραφή.⁵⁰³

⁵⁰¹ Καλλινικάκη (Θ.), *Η έρευνα στην Κοινωνική εργασία*, Τόπος, Αθήνα, 2010, σελ. 23-81.

⁵⁰² Όπως οι περιπτώσεις του Γλαύκου και της Χρυσίππης (βλ. Μέρος Β αυτής της διατριβής).

⁵⁰³ Όπως για παράδειγμα η Εκάβη (βλ. Μέρος Β, αυτής της διατριβής).

Δέκατο Κεφάλαιο:

ΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥΣ

Αναλύσαμε πιο πάνω την προέλευση του ερευνητικού μας υλικού. Θα αναφερθούμε τώρα στην επεξεργασία του με στόχο να απαντήσουμε στα ερωτήματα που αυτή η διατριβή θέτει.

Η ερευνητική αυτή εργασία προσπαθεί να απαντήσει στο βασικό ερώτημα :

«Η λακανική ψυχαναλυτική κλινική παρέμβαση και πράξη μπορεί να βρει, στους Ξενώνες μια θέση η οποία να υποστηρίζει την ανάδυση και τις προσπάθειες δόμησης του ψυχωτικού έφηβου ως υποκειμένου ; ».

Θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στο παραπάνω ερώτημα στηριζόμενοι σε άλλα ερωτήματα μέσα από τα οποία αποβλέπουμε στο να διαλευκάνουμε ένα-ένα τα κομμάτια της.

Πριν από κάθε άλλη επεξεργασία οφείλουμε αρχικά να θέσουμε το ερώτημα της δομής του κάθε υποκειμένου έφηβου :

«Ποια είναι η δομή στην οποία ανήκει το υποκείμενο-έφηβος ;»

Για να αντιληφθούμε την δομή του κάθε υποκειμένου-έφηβου, όπως αναφέραμε στο κεφάλαιο «Η δομική προσέγγιση της ψύχωσης»,⁵⁰⁴ θα πρέπει να το προσεγγίσουμε κατά αρχήν κλινικά. Θα πρέπει δηλαδή να καταγράψουμε την ύπαρξη κλινικών φαινομένων, στα οποία αναφερθήκαμε στο κεφάλαιο «Η κλινική προσέγγιση της ψύχωσης»,⁵⁰⁵ όπως παραισθήσεων, παραληρήματος και γλωσσικών διαταραχών. Για αυτό το σκοπό θα χρησιμοποιήσουμε κυρίως το υλικό των «Συνεδριών», των «Κλινικών Συναντήσεων», αλλά θα αντλήσουμε και πληροφορίες από το «Κοινωνικό Ιστορικό» και από την «Πορεία του έφηβου στον Ξενώνα».

Η παρουσία των παραπάνω στοιχείων δεν είναι η μόνη που οδηγεί στο συμπέρασμα της «ριζικής έλλειψης»⁵⁰⁶ του Ονόματος-του-Πατέρα», έλλειψη που έχει ως αποτέλεσμα την μη λειτουργία της «Πατρικής μεταφοράς». Με τον όρο «Πατρική μεταφορά» εννοούμε τη **συμβολική και κατ' επέκταση μεταφορική διαδικασία του λόγου**, την οποία περιγράψαμε στο κεφάλαιο «Η λειτουργία του Πατέρα»,⁵⁰⁷ όπου αναφερθήκαμε στην συμβολική διευ-

⁵⁰⁴ Βλ. Μέρος Α, Κεφάλαιο ΙΙΙ.

⁵⁰⁵ Βλ. Μέρος Α, Κεφάλαιο ΙV.

⁵⁰⁶ «**Ριζική έλλειψη**» ή «**αποκλεισμός**» του Ονόματος-του-Πατέρα ως μετάφραση για την γαλλική έκφραση “forclusion” du Nom-du-Père.

⁵⁰⁷ Μέρος Α, κεφάλαιο ΙΙ, υποκεφάλαιο 2 αυτής της διατριβής.

θέτηση που αυτή προάγει στην δόμηση του υποκειμένου. Όπως αναπτύξαμε στο κεφάλαιο «Προσπάθειες οργάνωσης του ψυχωτικού υποκειμένου»⁵⁰⁸ υπάρχουν και περιπτώσεις στις οποίες μολονότι δεν υπάρχει παρουσία κλινικών φαινομένων η δομή του υποκειμένου είναι ψυχωτική.

Η παραπάνω επεξεργασία αποβλέπει ακριβώς στο να βεβαιωθούμε ότι και έξι υποκείμενα-έφηβοι παρουσιάζουν ψυχωτική δομή. Πρόκειται δηλαδή για μια επεξεργασία από την οποία θα εξάγουμε συμπεράσματα αναφορικά με την δομή του υποκειμένου-έφηβου. Τα διαγνωστικά κριτήρια κατά την λακανική ψυχαναλυτική προσέγγιση βασίζονται κυρίως στο έργο του Freud,⁵⁰⁹ περιλαμβάνουν δηλαδή τρεις κύριες διαγνωστικές κατηγορίες : τη δομή της νεύρωσης, της ψύχωσης και της διαστροφής.⁵¹⁰

Από την στιγμή που θα έχουμε απαντήσει στο ερώτημα της δομής του υποκειμένου-έφηβου, θα εξετάσουμε τις παραπάνω πηγές πληροφοριών με έναν άλλο τρόπο : αποβλέποντας αυτή τη φορά να βγάλουμε συμπεράσματα για την υποκειμενική του τοποθέτηση.

Όπως αναφέραμε, όταν εξετάζαμε την «Δομική προσέγγιση της ψύχωσης»,⁵¹¹ το πρωταρχικό αντικείμενο ήταν και θα είναι για πάντα χαμένο για το υποκείμενο. Πρόκειται για μια δομική έλλειψη η οποία προηγείται της δημιουργίας της επιθυμίας⁵¹². Το «Πράγμα»⁵¹³ τοποθετείται στη θέση αυτού του χαμένου για πάντα πρώτου αντικειμένου το οποίο το υποκείμενο ψάχνει να βρει μέσα από διάφορες εμπειρίες ευχαρίστησης ή δυσαρέσκειας χωρίς όμως να καταφέρνει να πάρει την ιδανική ικανοποίηση. Στην θέση του απλησίαστου «Πράγματος» το υποκείμενο βρίσκει υποκατάστατα φαντασιακά αντικείμενα. Μέσα στο Σεμινάριο *Η Ηθική της ψυχανάλυσης*⁵¹⁴ το «Πράγμα» παρουσιάζεται από τον Lacan αρχικά ως ο προϊστορικός Άλλος, ως ο Άλλος που είναι αδύνατο να ξεχαστεί. Για το παιδάκι είναι η μητέρα η οποία υποδεικνύεται ως το πρώτο επιθυμητό αντικείμενο. Η επιθυμία για την μητέρα, έτσι όπως την αρθρώνει ο Freud, είναι η θεμελιώδης επιθυμία. Όμως ο πρωταρχικός

⁵⁰⁸ Βλ. Μέρος Α, κεφάλαιο V, υποκεφάλαια 2 και , αυτής της διατριβής.

⁵⁰⁹ Fink (B.), *Κλινική Εισαγωγή στη Λακανική Ψυχανάλυση: Θεωρία και Τεχνική*, Πλέθρον, Αθήνα, 2006, σελ. 107.

⁵¹⁰ Σε αντίθεση με τα διαγνωστικά κριτήρια του DSM και του ICD τα οποία συλλέγουν και καταχωρούν σημειολογικά στοιχεία τα οποία όμως δεν συγκροτούν απαραίτητα κλινικές κατηγορίες αλλά περιγράφουν εκδηλώσεις, συμπεριφορές και συμπτώματα.

⁵¹¹ Βλ. Πρώτο μέρος, Τρίτο Κεφάλαιο, υποκεφάλαιο 3, στο 3.2.

⁵¹² Να υπενθυμίσουμε ότι αυτή η έλλειψη δεν αφορά την απώλεια ενός πραγματικού αντικειμένου το οποίο θα ήταν πηγή ικανοποίησης για το υποκείμενο.

⁵¹³ Ο Lacan, δανείζεται την έκφραση «Das Ding» από τον Freud, στο κείμενο του 1925 : *Die Verneinung* (= Άρνηση).

⁵¹⁴ Lacan (J.), (1959-1960), *Le séminaire, livre VII, L'éthique de la psychanalyse*, Seuil, Paris, 1986.

νόμος «απαγορεύει τη αιμομιξία». Αναγκαία συνθήκη για την είσοδο του παιδιού στο λόγο είναι η απαγόρευση της μητέρας.

Το «Πράγμα» λοιπόν, ως το πρώτο αντικείμενο επιθυμίας, αφορά την «αιμομικτική» επιθυμία. Αυτή η επιθυμία, εάν ποτέ κατάφερνε να πραγματοποιηθεί, θα έκανε το υποκείμενο να υποφέρει. Η απόλαυση του Άλλου είναι λοιπόν η πρωταρχική απόλαυση η οποία τοποθετείται ως μυθική⁵¹⁵, πρόκειται δηλαδή για αυτήν την απόλαυση που βρίσκεται μέσα στο «Πράγμα». Η απώλεια της δεν παίρνει νόημα παρά μόνον εκ των υστέρων, είναι η επίπτωση του σημαίνοντος. Το «Πράγμα» καθορίζεται λοιπόν από την γλωσσική δομή, από το σημαίνον το οποίο δίνει το στήριγμά του στο Νόμο, ως τόπος κενός και φραγμένος για το υποκείμενο, ως ένα «τίποτα» που διαφυλάσσεται για να μπορεί να υπάρξει η επιθυμία. Το μέρος της απόλαυσης το οποίο διαφεύγει του σημαίνοντος ονομάζεται από τον Lacan αντικείμενο «α».

Ορίζουμε το «υποκείμενο» ως κάτι που καθορίζεται από το σημαίνον και το οποίο θα πρέπει να διαφοροποιήσουμε από το «πρόσωπο» ή από το «άτομο».

Ο Lacan στο *Αντικείμενο της ψυχανάλυσης*⁵¹⁶ αναφέρει ότι δεν υπάρχει απόλαυση παρά μόνον στο σώμα και αποδίδει στο «Πράγμα» διάφορες μορφές, κυρίως αυτήν του σώματος μέσα σε μια ζώδη διάσταση στην οποία η απόλαυση έχει διακυμάνσεις. Η απόλαυση δεν είναι ευχαρίστηση, είναι βλαβερή, είναι κάτι κακό για το υποκείμενο γιατί ακολουθεί μια αρχή που έχει να κάνει με την κατάλυσή του⁵¹⁷. Παρουσιάζεται ως κρυμμένη μέσα στο κεντρικό πεδίο του «Πράγματος», κυκλωμένη από ένα φραγμό ο οποίος κάνει αδύνατη κάθε πρόσβαση για το υποκείμενο. Μονάχα η ενόρμηση επιτρέπει στο υποκείμενο να φτάσει στην ικανοποίηση χωρίς να σταματήσει την λειτουργία του ψυχικού εργαλείου. Κατ' επέκταση μόνον ακολουθώντας τον Νόμο και όχι καταρρίπτοντας τον, το υποκείμενο μπορεί να κατορθώσει να φτάσει σε μια όχι νοσηρή απόλαυση η οποία θα το ικανοποιήσει.

Μέσα στην οιδιποδειακή διαδικασία η Πατρική μεταφορά αντικαθιστά την μητρική επιθυμία για να απαγορεύσει την απόλαυση στην μητέρα από το φαλλικό αντικείμενο-παιδί. Ο Lacan πραγματοποιεί έναν ριζικό διαχωρισμό μεταξύ απόλαυσης, η οποία είναι μέσα στο «Πράγμα», και επιθυμίας η οποία έρχεται από τον Άλλο.

Η «απαγόρευση της αιμομιξίας» λοιπόν απευθύνεται τόσο στο παιδί το οποίο δεν πρέπει να απολαύσει από την μητέρα όσο και στην ίδια την μητέρα η οποία δεν πρέπει να πάρει το παιδί της ως αντικείμενο απόλαυσης.

⁵¹⁵ Valas (P.), ό.π. σελ 58-59.

⁵¹⁶ Lacan (J.), (27 avril 1966), Le séminaire livre XIII, *L'objet de la psychanalyse*, δεν έχει εκδοθεί.

⁵¹⁷ Valas (P.), *Les di(t)mensions de la jouissance*, Scripta, Eres, σελ.54.

Ο ψυχωτικός εξ αιτίας της μη λειτουργίας της Πατρικής μεταφοράς και αντίθετα με τον νευρωτικό και τον διαστροφικό, «βουτάει»⁵¹⁸ μέσα στην απόλαυση. Η απόλαυση, του δημιουργεί μια αβάσταχτη οδύνη την οποία αισθάνεται στο σώμα του. Απέναντι σε αυτή την οδύνη-απόλαυση προσπαθεί να αμυνθεί. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η απόλαυση του ψυχωτικού υποκειμένου είναι απόλαυση εκτός αντικειμένου α διότι «δεν ρυθμίζεται από την απώλεια και με αυτήν ακριβώς την έννοια δεν συνδέεται με την επιθυμία»⁵¹⁹.

Θα προσπαθήσουμε λοιπόν να διαλευκάνουμε την σχέση του ψυχωτικού υποκειμένου-έφηβου με την απόλαυση θέτοντας το ερώτημα :

«Ποια είναι η διαλεκτική της σχέσης του ψυχωτικού υποκειμένου-έφηβου με την απόλαυση του Άλλου ;

Όπως αναφέραμε στο κεφάλαιο «Οι απαρχές της δημιουργίας του υποκειμένου» το υποκείμενο εν τη γενέσει του έχει την τάση να εγκαθίσταται στην θέση του αντικειμένου με αποτέλεσμα να αναιρείται ως υποκείμενο. Μέσα από αυτή τη θέση του αντικειμένου, προσπαθεί να κάνει τον Άλλο να υπάρξει, διότι τον έχει απόλυτη ανάγκη. Μόνον μέσα από την ύπαρξή του Άλλου μπορεί να υπάρξει και το ίδιο. Εάν ο Άλλος δεν υπάρχει δεν υπάρχει και το ίδιο. Το υποκείμενο «θεωρεί», όπως ήδη αναπτύξαμε,⁵²⁰ ότι για να υπάρξει ο Άλλος, πρέπει να τον κάνει να απολαμβάνει.

Προσπαθούμε να εντοπίσουμε και να επεξεργαστούμε τις αμυντικές προσπάθειες του ψυχωτικού υποκειμένου-έφηβου απέναντι στην απόλαυση του Άλλου. Με την έκφραση «αμυντικές προσπάθειες» εννοούμε τις προσπάθειες που κάνει για να περιορίσει την ένταση της απόλαυσης του. Για παράδειγμα θα αντλήσουμε πληροφορίες αναφορικά με την σχέση που μπορεί να έχει με το ίδιο του το σώμα : Όπως αναφέραμε στο κεφάλαιο «Δομική προσέγγιση της ψύχωσης»⁵²¹ όταν οι ενορμήσεις προσπαθούν να βρουν ικανοποίηση δεν είναι οριοθετημένες δια μέσου της λειτουργίας της Πατρικής μεταφοράς και στην περίπτωση αυτή, το σώμα κατακλύζεται από «απόλαυση». Αυτή η απόλαυση, αναφέρει ο Lacan στο «Η ανατροπή του υποκειμένου και η διαλεκτική της επιθυμίας στο φροϋδικό ασυνείδητο»⁵²²

⁵¹⁸ Valas (P.), το ίδιο.

⁵¹⁹ Μπλανσέ (P.), «Το φροϋδικό πράγμα του Λακάν», Θεσσαλονίκη ΨΝΘ, 150η επέτειος από τη γέννηση του Φρόιντ.

⁵²⁰ Βλ. κεφ. ΙΙΙ, υποκεφάλαιο 3, στο 3.2 «Το ψυχωτικό υποκείμενο ως αντικείμενο της απόλαυσης».

⁵²¹ Βλ. Μέρος Α, κεφάλ. ΙΙΙ, υποκεφάλαιο 3, παράγραφος 3.2.2 αυτής της διατριβής, αλλά και πιο πάνω στο παρόν κεφάλαιο.

⁵²² Lacan (J.), (1960), «Subversion du sujet et dialectique du désir dans l'inconscient freudien» στο *Ecrits*, Seuil, Paris, σελ. 793-827.

είναι απαγορευμένη σε όποιον μιλά, σε όποιον δηλαδή υπόκειται στο σημαίνον του Ονόματος-του-Πατέρα.

Εάν ο συμβολικός ευνουχισμός του Άλλου, ο οποίος είναι αποτέλεσμα της λειτουργίας της Πατρικής μεταφοράς, δεν έχει πραγματοποιηθεί τότε ο Άλλος δεν υπόκειται στην έλλειψη του αντικειμένου-φαλλού. Σε αυτή την περίπτωση το αντικείμενο-έφηβος καλύπτει το έλλειμμα του Άλλου και του προσφέρει απόλαυση. Όπως ήδη αναφέραμε⁵²³, αναφορικά με την ψύχωση, η απόλαυση την οποία θα αναλάμβανε ο συμβολικός ευνουχισμός βρίσκεται τοποθετημένη στο σώμα.

Τα ψυχωτικά αυτά υποκείμενα αμύνονται και προσπαθούν να εφεύρουν τρόπους, όχι πάντα επιτυχείς, για να αντιμετωπίσουν την απόλαυση η οποία εντοπίζεται στον Άλλο. Με δεδομένο ότι, αυτές οι αμυντικές προσπάθειες το βοηθούν να βγει από την χαοτική και αδόμητη κατάσταση στην οποία βρίσκεται εξ αιτίας της **ριζικής έλλειψης της Πατρικής μεταφοράς**, μπορούν να ονομαστούν «**προσπάθειες αυτό-θεραπείας**». Αποβλέπουμε, στο να διαλευκάνει, η επεξεργασία αυτή, τον τρόπο με το οποίο ο ψυχωτικός έφηβος προσπαθεί να καταλάβει την θέση του υποκειμένου. Θα αποτυπώσουμε τα «ίχνη» του και όπως αναφέρουμε στο κεφάλαιο «Προσπάθειες οργάνωσης του ψυχωτικού υποκειμένου-έφηβου».⁵²⁴ Ένας από τους τρόπους άμυνας του υποκειμένου είναι η δημιουργία παραληρήματος -όπως μας επέστησε την προσοχή ο Freud⁵²⁵ εξετάζοντας την περίπτωση του «Προέδρου Schreber».⁵²⁶ Ένας άλλος τρόπος είναι η «φαντασιακή αντιστάθμιση»,⁵²⁷ ή ακόμη η δημιουργία μιας προσωπικότητας «ως εάν» όπως την περιγράφει η Hélène Deutsch⁵²⁸. Ο Lacan, μέσα στο Σεμινάριο το *Sinthome*⁵²⁹, όπου επεξεργάζεται την περίπτωση του Joyce⁵³⁰, θεωρεί το «sinthome» ως μια «απάντηση» του ψυχωτικού υποκειμένου στο **κενό** που αφήνει η απουσία του Ονόματος-του-Πατέρα. Αυτή η απάντηση είναι δηλαδή μια μορφή «αναπλήρωσης» του.

Ακολουθώντας τους τρόπους που χρησιμοποιούν αυτοί οι έφηβοι, προσπαθώντας να «δομήσουν» κάποιο σταθερό νόημα, στο οποίο να μπορούν να στηριχθούν, αντιλαμβανόμαστε ότι οι «κινήσεις τους» διέπονται από μια **λογική** και ότι **ακολουθούν ένα «νήμα»** το οποίο θα μπορούσαμε να ονομάσουμε «κατευθυντήριο». Προσπαθούμε λοιπόν να κατανοή-

⁵²³ Μέρος Α, κεφάλ. ΙΙΙ, υποκεφάλ. 3, παράγραφος 3.2.2, αλλά και πιο πάνω στο παρόν κεφάλαιο.

⁵²⁴ Μέρος Α, κεφ. V, υποκεφ. 1, παράγρ. 1.1

⁵²⁵ Freud (S.), (1911), «Remarques psychanalytiques sur l'autobiographie d'un cas de paranoïa : Le Président Schreber», στο *Cinq psychanalyses*, Puf, Paris, 1988, σελ. 263-324.

⁵²⁶ Μέρος Α, κεφάλαιο ΙΙΙ, υποκεφάλαιο 1, στην υποσημείωση.

⁵²⁷ Μέρος Α, κεφάλαιο V, υποκεφάλαιο 2.

⁵²⁸ Deutsch (H.), (1938-1970), *Les "comme si" et autres textes*, Seuil, Paris, 2007.

⁵²⁹ Lacan (J.), (1975-76), *Le Séminaire, Livre XXIII, Le sinthome*, Seuil, Paris, 2005.

⁵³⁰ Μέρος Α, κεφάλαιο V, υποκεφάλαιο 3, παράγραφος 3.1.

σουμε, για τον κάθε ένα από αυτούς τους έφηβους, την λογική που κατευθύνει τις προσπάθειές του. Θεωρούμε δηλαδή ότι οι αμυντικές προσπάθειες που κάνει το κάθε ψυχωτικό υποκείμενο-έφηβος και τα ερωτήματα στα οποία προσπαθεί να απαντήσει είναι που σκιαγραφούν αυτό το «νήμα» το οποίο τον κατευθύνει, και το οποίο διαμορφώνεται σαν ένα ερώτημα που διέπει την ύπαρξή του.

Στην διατριβή μας ένας άξονας είναι, όπως ειπώθηκε πιο πάνω, η διερεύνηση των αμυντικών προσπαθειών του ψυχωτικού υποκειμένου-έφηβου ο οποίος φιλοξενείται σε Ξενώνες. Ο δεύτερος άξονάς μας είναι, εξετάζοντας αυτά τα έξι περιστατικά, να αναδείξουμε τον ρόλο και την «επιθυμία του αναλυτή» αναφορικά με την υποστήριξη των προσπαθειών αυτών που προάγουν την ανάδειξη του υποκειμένου.

Θεωρούμε ότι οι αμυντικές προσπάθειες του ψυχωτικού υποκειμένου-έφηβου, συχνά περνούν απαρατήρητες, από τους ειδικούς που παρεμβαίνουν σε διάφορα θεσμικά πλαίσια όπως αυτά των δυο Ξενώνων. Μερικές φορές μπορεί να γίνουν και προσπάθειες καταστολής τους όταν οι παρεμβάσεις δεν λαμβάνουν υπόψη τους την «ύπαρξη του υποκειμένου» όπως αυτό ορίζεται με την ψυχαναλυτική θεώρηση. Με την παρακάτω ερώτηση επερωτούμε ακριβώς το ρόλο και την «επιθυμία του αναλυτή» απέναντι στο κάθε ένα από τα έξι ψυχωτικά υποκείμενα-έφηβους το οποίο φιλοξενείται στους Ξενώνες :

«Πως μπορεί ο αναλυτής να υποστηρίξει και να διαφυλάξει τις προσπάθειες του ψυχωτικού υποκειμένου;».

Πρόκειται εδώ για ένα από τα κεντρικά ερωτήματα της διατριβής μας το οποίο εμπεριέχει πολλούς άξονες επεξεργασίας. Για να το φέρουμε «εις πέρας» θα επεξεργαστούμε το υλικό κυρίως των «Συνεδριών» με τον κάθε έφηβο.

Αποβλέπουμε να αναδείξουμε τις προσπάθειες της Κλινικού προς την κατεύθυνση της υποστήριξης των αυτό-θεραπευτικών προσπαθειών, των προσπαθειών ανάδυσης και σταθεροποίησης του ψυχωτικού υποκειμένου-έφηβου. Επικεντρωνόμαστε δηλαδή, στο ερώτημα «Ποιες είναι οι «πράξεις» και πως εκφράζεται, μέσα από την αγωγή, η «επιθυμία του αναλυτή» προς τη κατεύθυνση της διατήρησης/δημιουργίας/διαφύλαξης/υποστήριξης των προσπαθειών του ψυχωτικού υποκειμένου-έφηβου;».

Αυτός ο άξονας επερωτά τη θέση και το ρόλο του αναλυτή έτσι όπως τον επεξεργασθήκαμε στην «Θεωρητική Πλαισίωση»,⁵³¹ της παρούσης διατριβής. Μας απασχολεί δηλα-

⁵³¹ Βλ. Κεφ. «Η αγωγή της ψύχωσης» στο 2 «Η λειτουργία του αναλυτή».

δή η «επιθυμία», η «ηθική» και η «πράξη» του, στο θεσμικό πλαίσιο όπως αυτό των Ξενώνων, τα οποία υποδέχονται ψυχωτικούς έφηβους.

Μας ενδιαφέρει η κατανόηση της διεξαγωγής της αγωγής. Θα εξετάσουμε δηλαδή τα ερωτήματά :

«Πως αυτοί οι έφηβοι αντιλήφθηκαν το ‘τόπο’ που τους διαφυλάχθηκε από τον αναλυτή;», «Πως τον χρησιμοποίησαν;», «Σε ποια θέση τον βάζουν;».

Στα πλαίσια αυτού του ερωτήματος μας απασχολεί η «χρήση που κάνει ο ψυχωτικός-έφηβος του τόπου του αναλυτή». «Κατορθώνει αυτός ο ‘τόπος’ να γίνει για αυτόν μια «διεύθυνση» στην οποία να απευθύνεται ως υποκείμενο;». Υπήρξε «μεταβίβαση»⁵³² προς αυτό που εκπροσωπεί ο αναλυτής και εάν «ναι» με ποιον τρόπο εκφράσθηκε ;

⁵³² Βλ. στην «Θεωρητική Πλαισίωση» της παρούσης διατριβής, κεφ. «Η αγωγή της ψύχωσης» στο 1. «Η Μεταβίβαση».

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

Ενδέκατο Κεφάλαιο:

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΞΕΝΩΝΩΝ

Θεωρούμε απαραίτητο να αναφερθούμε σύντομα στη λειτουργία και στο πλαίσιο⁵³³ των δύο Ξενώνων μέσα στους οποίους φιλοξενήθηκαν οι έξι έφηβοι με οποίους ασχολούμεθα στην παρούσα διατριβή: Πρόκειται για δύο Ξενώνες, τους πρώτους που δημιουργήθηκαν στην Ελλάδα για έφηβους: τον «ΟΡΜΟ» και «ΤΟ ΣΠΙΤΙ», οι οποίοι ανήκαν στο Παιδοψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής και σήμερα ανήκουν στο Σισμανόγλειο Γενικό Νοσοκομείο. Βρίσκονται στα ανατολικά του Νομού Αττικής. Η λειτουργία τους ήταν στα πλαίσια του κανονισμού 815/84, το 1994. Αρχικά δημιουργήθηκαν ως «Χώροι φροντίδας», «Κοινωνικής αναπροσαρμογής» και «Αποκατάστασης» τ έως νοσηλευόμενων εφήβων και νεαρών ενηλίκων του Παιδοψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής από το οποίο προέρχονταν, την εποχή εκείνη, σχεδόν αποκλειστικά, τα αιτήματα φιλοξενίας. Στην συνέχεια και σε συνάρτηση πάντα με τις ανάγκες και την προέλευση των αιτημάτων, το προφίλ των Ξενώνων άλλαξε: μετατράπηκαν σε χώρους «Εξωνοσοκομειακής Διαβίωσης και Φροντίδας». Έχουν ως αντικείμενο την υποδοχή νέων που προέρχονται από κάποια ψυχιατρική νοσηλεία ή από το σπίτι τους και στόχο την «Θεραπευτική παρέμβαση», την «Βελτίωση της λειτουργικότητας», την «Εκπαίδευση» και την καλύτερη «Κοινωνική ένταξη» των νέων που υποδέχονται.

Σήμερα απευθύνονται σε προ-έφηβους και έφηβους. **Ο κάθε ένας από τους δύο αυτούς Ξενώνες φιλοξενεί, μέχρι** και 7 νέους, αγόρια και κορίτσια που έχουν ηλικία 12-18ετών για τον Ξενώνα «ΟΡΜΟ» και 14-18ετών για τον Ξενώνα «ΤΟ ΣΠΙΤΙ». Προϋπόθεση για την ένταξη τους είναι η συνύπαρξη «Ψυχιατρικών διαταραχών» και «Κοινωνικών δυσκολιών». Τα όρια που τοποθετούνται σαν κριτήριο μη ένταξης, εκτός από το ηλικιακό, είναι το Νοητικό δυναμικό των νέων να μην είναι κάτω της «Ελαφριάς Νοητικής Υστέρησης», το να μην παρουσιάζουν «Διαταραχή Διαγωγής» ή «Διάχυτη Αναπτυξιακή Διαταραχή» ή «Βαριά νευρολογική διαταραχή». Αποκλείονται επίσης οι νέοι που είναι «Χρήστες τοξικών ουσιών» και αυτοί που παρουσιάζουν «Σωματικές και αισθητηριακές αναπηρίες» ή έχουν «Μεταδοτικά νοσήματα». Οι έφηβοι φιλοξενούνται σε εικοσιτετράωρη βάση, στο χώρο του εκάστοτε Ξενώνα. Σε γενικές γραμμές ο θεραπευτικός τους στόχος -και κατ' επέκταση και ο σχεδιασμός για τον κάθε νεαρό φιλοξενούμενο- αποβλέπει στη «Βελτίωση της λειτουργικότητάς» του και στη «Καλύτερη δυνατή κοινωνική του ένταξη».

⁵³³ Οι πληροφορίες που έχουν συλλέχτη και εκτίθενται εδώ προέρχονται - εκτός από την δεκαπενταετή εμπειρία της Κλινικού στα πλαίσια των δυο αυτών Ξενώνων - από το «Θεσμικό Πλαίσιο» τους.

Για να ενταχθεί ένας έφηβος στο πλαίσιο των Ξενώνων αυτών πρέπει καταρχήν να ακολουθήσει μια «διαδικασία», αρχής γινομένης από τις «αιτήσεις» που πρέπει να υποβάλλουν οι γονείς του ή οι κηδεμόνες του στην «Διεπιστημονική Θεραπευτική Ομάδα» του εκάστοτε Ξενώνα. Αυτές πρέπει απαραίτητα να συνοδεύονται από την Παιδοψυχιατρική και Ψυχολογική εκτίμηση του νέου όπως και το Κοινωνικό του ιστορικό. Μετά την έγκριση της αίτησης υποψηφιότητας ακολουθεί μια **«Δοκιμαστική περίοδος» διάρκειας** δύο μηνών, κατά την διάρκεια της οποίας κρίνεται αν θα ακολουθήσει η πλήρης ένταξη ή όχι. Αυτή η περίοδος έχει ως σκοπό η γνωριμία του έφηβου με το χώρο, τους άλλους φιλοξενούμενους και την Διεπιστημονική Θεραπευτική Ομάδα. Αυτό που γίνεται αντικείμενο παρατήρησης είναι η «δυνατότητα συνύπαρξης των εφήβων μεταξύ τους». Εκτιμάται η «καταλληλότητα του Ξενώνα για τον έφηβο και του έφηβου για τον Ξενώνα». Γίνεται προσπάθεια για την «καλύτερη δυνατή προσαρμογή του υποψήφιου». Κατά την διάρκεια λοιπόν της Δοκιμαστικής περιόδου γίνεται «παρατήρηση και καταγραφή της συμπεριφοράς και της λειτουργικότητας του υποψήφιου έφηβου», των εκπαιδευτικών ελλειμμάτων του, των ψυχολογικών και ψυχιατρικών δυσκολιών του. Στη συνέχεια ακολουθεί «επεξεργασία» και «ενημέρωση για την πορεία του υποψήφιου» στην οικογένεια ή στο πλαίσιο προέλευσης.

Με τη λήξη αυτής της περιόδου αποφασίζεται, σε πλαίσια Κλινικής συνάντησης, η ένταξη ή όχι του νέου. Στο επόμενο στάδιο η Διεπιστημονική Θεραπευτική Ομάδα⁵³⁴ του εκάστοτε Ξενώνα αξιολογεί βάση της παρατήρησης, της ανάλυσης διαφόρων ερωτηματολογίων⁵³⁵ και της εκτίμησης των δυσκολιών του νέου και, δημιουργεί τον **«Θεραπευτικό Σχεδιασμό»**. Στα πλαίσια αυτού του σχεδιασμού οι έφηβοι μπορούν να συμμετέχουν σε δραστηριότητες και προγράμματα εντός και εκτός του χώρου του Ξενώνα. Εκπαιδεύονται ανάλογα με το επίπεδο τους, εκτός του χώρου του Ξενώνα, σε Προ-επαγγελματικά και Επαγγελματικά εργαστήρια, σε Σχολεία ή σε Ειδικά σχολεία. Μπορούν να πάνε και στις διάφορες δραστηριότητες που οργανώνει ο Δήμος της περιοχής στην οποία βρίσκονται. Μπορεί ακόμα να απασχοληθούν και σε κάποιο Προ-επαγγελματικό πλαίσιο. Αλλά και μέσα στους Ξενώνες παρακολουθούν κάποιες εκπαιδευτικές δραστηριότητες, όπως η Φυσική αγωγή, η Εργοθεραπεία, το Καλλιτεχνικό εργαστήριο, η Κηπουρική και όπου θεωρηθεί απαραίτητο υπάρχει και η Ατομική παιδαγωγική βοήθεια. Είναι επίσης οργανωμένες και διάφορες Ομά-

⁵³⁴ Η «Διεπιστημονική Θεραπευτική Ομάδα» είναι κοινή και για τους δύο χώρους και αποτελείται από έναν Επιστημονικό Υπεύθυνο που είναι σε αυτούς τους Ξενώνες μια Παιδοψυχίατρος, 2 Ψυχολόγους, 1 Καθηγητή Φυσικής Αγωγής, 2 Κοινωνικούς Λειτουργούς, 1 Κηπουρό, 1 Παιδαγωγό, 1 Εκπαιδευτρια χειροτεχνίας, 1 Εργοθεραπεύτρια και 12 Νοσηλεύτες σε κάθε ξενώνα εκ των οποίων η μια είναι η Υπεύθυνη τους.

⁵³⁵ Όπως αναπτυξιακού ιστορικού, κοινωνικών δεξιοτήτων (WHELAN AND SPEAKE) και αξιολόγησης της ψυχοπαθολογίας (ACHENBACH)- και Κλινικών συνεδριών του Παιδοψυχιάτρου και του Ψυχολόγου που έχει αναλάβει το νέο.

δες όπως η «Ομάδα διαβίωσης», που έχει οργανωτικό χαρακτήρα για τους νέους, ή η Ομάδα «Κυκλοφοριακής αγωγής», η οποία αποβλέπει στην κυκλοφοριακή αυτονόμηση των νέων όπου αυτό μπορεί να επιτευχθεί. Μπορεί ακόμα οι νέοι να δραστηριοποιηθούν σε διάφορα αθλητικά προγράμματα του Δήμου ή να πάρουν μέρος σε διάφορους αθλητικούς αγώνες. Παράλληλα συμμετέχουν σε διάφορες ψυχαγωγικές δραστηριότητες η οποίες μπορεί να είναι ατομικές ή ομαδικές όπως το να πάνε σε κινηματογράφους, θέατρα, εστιατόρια, ταβέρνες, ή ακόμη να πάνε ημερήσιες ή και πολυήμερες εκδρομές. Το καλοκαίρι για παράδειγμα, συνήθως πηγαίνουν σε διάφορες κατασκηνώσεις. Μέσα στα πλαίσια της φροντίδας στους Ξενώνες, οι νέοι παρακολουθούνται από τον Παιδοψυχίατρο ο οποίος έχει την ιατρική τους ευθύνη, ρυθμίζει την φαρμακευτική τους αγωγή, αλλά και ως Επιστημονικά Υπεύθυνος των Ξενώνων έχει την ευθύνη του θεραπευτικού σχεδιασμού. Υπάρχει ακόμα μια «Ομάδα Ψυχολογικής Υποστήριξης» της οποίας οι συναντήσεις πραγματοποιούνται σε εβδομαδιαία βάση και οργανώνεται από έναν Ψυχολόγο. Τέλος πραγματοποιείται Ατομική Θεραπεία (σε εβδομαδιαία βάση) η οποία, αρχικά πραγματοποιείτο, όπως θα δούμε παρακάτω, αποκλειστικά στο χώρο των Ξενώνων. Όμως κατά την διάρκεια της έρευνάς μας, οι έφηβοι που συμμετείχαν σε αυτήν πραγματοποιούσαν αρχικά τις συνεδρίες τους στους Ξενώνες και στην συνέχεια στο χώρο του Ιατροπαιδαγωγικού Κέντρου (ΙΠΚ) το οποίο ανήκε⁵³⁶ και αυτό, στο Παιδοψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής και το οποίο σήμερα ανήκει στο Σισμανόγλειο Γενικό Νοσοκομείο. Το ΙΠΚ βρίσκεται στην ίδια γεωγραφική περιοχή με αυτούς. Με την Ατομική Θεραπεία θα ασχοληθούμε ενδελεχώς πιο κάτω. Η Διεπιστημονική Θεραπευτική Ομάδα συνεργάζεται με την οικογένεια του νέου, όπου αυτό είναι εφικτό, μέσω συχνής επικοινωνίας, τηλεφωνικής, επισκέψεων στο σπίτι και συναντήσεις στους χώρους του Ξενώνα, αποβλέποντας στην βελτίωση των σχέσεων μεταξύ του νέου και της οικογενείας του. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι Ξενώνες λειτουργούν στα πλαίσια ενός δικτύου. Συνεργάζονται με το Νοσοκομείο στο οποίο ανήκουν διοικητικά, αλλά και με άλλα Νοσοκομεία.. Συνεργάζονται ακόμη με διάφορα Εκπαιδευτικά, Επαγγελματικά και Εθελοντικά Ιδρύματα.

Όλα αυτά έχουν ως σκοπό, όπως αναγράφεται στο «Θεσμικό Πλαίσιο»⁵³⁷ των Ξενώνων «να βοηθήσουν τους νέους στη συνύπαρξη και την συμβίωσή τους με τους άλλους», «στην απόκτηση του μέγιστου δυνατού επιπέδου λειτουργικότητάς τους», «στην κοινωνικοποίησή τους», «στην εκπαίδευσή τους», «στην ενθάρρυνση της συμμετοχής τους στα κοινά», «στην απόκτηση της δυνατότητας κριτικής αξιολόγησης των δράσεων και των υπηρεσιών που τους προσφέρονται» και τέλος «στην διεκδίκηση και άσκηση των νομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων τους».

⁵³⁶ Κατά την περίοδο της έρευνας μας.

⁵³⁷ Υπάρχει ένα θεσμικό πλαίσιο στο κάθε Ξενώνα αλλά στις αρχές τους είναι ίδια.

Δωδέκατο Κεφάλαιο:

ΤΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ

θα παρουσιάσουμε παρακάτω την επεξεργασία μας για το κάθε ένα από τα έξι περιστατικά τα οποία φιλοξενούνται στους δύο Ξενώνες και με τα οποία είχαμε ατομικές συνεδρίες.

Περιστατικό Πρώτο:

ΑΛΚΙΝΟΗ

Α ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΟΡΕΙΑ

Αυτό το μέρος της διατριβής, έχει ως σκοπό την συλλογή των στοιχείων που αφορούν την Αλκινόη μέσα από το «Κοινωνικό της Ιστορικό» και μέσα από την «πορεία της κατά την διάρκεια παραμονής της στον Ξενώνα», καθώς και την εξέταση του «Θεραπευτικού Σχεδιασμού» από την πλευρά του Ξενώνα.

A.1 Εισαγωγικά

Η Αλκινόη παρακολουθήθηκε από την Κλινικό, από την αρχή της παραμονής της, ήταν τότε 14 χρονών, στον Ξενώνα «ΟΡΜΟ» και για τα τέσσερα χρόνια και επτά μήνες που παρέμεινε εκεί. Η Αλκινόη σήμερα βρίσκεται στην «Επαρχία» από όπου προέρχεται, και ζει μαζί με μητέρα της. Διακόψαμε τις συναντήσεις μας, λόγω της αποχώρησης της από τον Ξενώνα.

Οι Πληροφορίες που ακολουθούν έχουν συλλέγει :

- Μέσα από τον ατομικό φάκελο της Αλκινόης
- Από τις εκθέσεις των ειδικών που εξέτασαν την Αλκινόη πριν μεταφερθεί στον Ξενώνα «ΟΡΜΟ» του Σισμανογλείου⁵³⁸
- Από τις εκθέσεις και τη συνεργασία με την Μονάδα Επειγόντων Περιστατικών του Παιδοψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής.

⁵³⁸ Τότε άνηκε ακόμη στο ΠΝΑ

- Από τα λεγόμενα της μητέρας της, που την συνόδευε στην Εισαγωγή της στον Ξενώνα.
- Από την συνεργασία με τον πατέρα καθ' όλο το διάστημα της φιλοξενίας της στον Ξενώνα.
- Από τα λεγόμενα αλλά και από το ημερήσιο «Τετράδιο Ενημέρωσης» του Νοσηλευτικού Προσωπικού του Ξενώνα.
- Από το τετράδιο με τις Σημειώσεις της Παιδοψυχιάτρου.
- Από την συνεργασία με τους Κοινωνικούς Λειτουργούς, τον Γυμναστή, τον Παιδαγωγό, την Καλλιτέχνη και την Ψυχολόγο που πραγματοποιεί την «Ομάδα Ψυχολογικής Στήριξης» του Ξενώνα.
- Από τις εβδομαδιαίες Κλινικές Συναντήσεις της Θεραπευτικής Ομάδας του Ξενώνα.
- Από την συνεργασία με τα Επαγγελματικά Εργαστήρια του ΠΝΑ.
- Από την συνεργασία με το Ειδικό Σχολείο «ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ»⁵³⁹
- Από τις ατομικές συνεδρίες της Αλκινόης με την Κλινικό

A.2 Το Κοινωνικό ιστορικό

Σε αυτό το μέρος της διατριβής καταγράφουμε όσες πληροφορίες μπορέσαμε να συλλέξουμε αναφορικά με την «Ιστορία» της Αλκινόης, των γονιών της και της ευρύτερης οικογένειας της. Γίνεται επίσης αναφορά στην προγενέστερη πορεία της, πριν την φιλοξενία της στον Ξενώνα.

Η Αλκινόη γεννήθηκε σε επαρχιακή πόλη. Είναι μοναχοπαιδί.

Ο πατέρας της έχει διάγνωση σχιζοφρένειας. Παρακολουθείται τακτικά και είναι με φαρμακευτική αγωγή. Η μητέρα της από την ηλικία των είκοσι-τριών ετών άκουγε φωνές και αργότερα πήρε και αυτή την διάγνωση της σχιζοφρένειας. Παντρεύτηκε από προξενιό τον πατέρα της Αλκινόης. Δηλώνει ότι ο σύζυγος της «δεν ήξερε πώς να την ικανοποιήσει σεξουαλικά και προσπαθούσε εκείνη να του δείξει». Όταν έμεινε έγκυος είχε πολλές φοβίες και για αυτό δεν πήγαινε στο γυναικολόγο.

Η Αλκινόη γεννήθηκε πρόωρα και έμεινε 40 ημέρες στη θερμοκοιτίδα. Η μητέρα την περιγράφει ως «γκρινιάρικο μωρό», το οποίο έκλεγε συνεχώς και το οποίο, η ίδια, προσπαθούσε να ικανοποιήσει αλλάζοντας του πάνες και ταΐζοντας το. Το κρατούσε αγκαλιά και το νανούριζε για να ηρεμήσει.

Στην συνέχεια, όταν μεγάλωσε λίγο, από φόβο ότι θα πάθει κάτι κακό και ότι θα αρρωστήσει, δεν την άφηνε καθόλου να απομακρυνθεί από κοντά της, ούτε για να παίζει στην

⁵³⁹ Το «ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ» είναι ένα Εξειδικευμένο Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης και Επαγγελματικής Άσκησης για νέους και νέες με ειδικές ανάγκες.

αυλή του σπιτιού τους. Αναφέρει επίσης ότι «δεν ήθελε να συναναστρέφεται άλλα παιδιά». Περιγράφει ότι την αγαπούσε πολύ «Ήταν η ζωή μου» λέει.

Περιγράφει ακόμη τον σύζυγο της, να είναι αδιάφορος για το παιδί.

Η Αλκινόη μέχρι ένα χρόνο πριν νοσηλευτεί κοιμόταν με τους γονείς της στο ίδιο κρεβάτι.

Στο Νηπιαγωγείο και στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού είχε μεγάλη δυσκολία προσαρμογής και αποχωρισμού από την μητέρα. Η απόδοση της, στο σχολείο, αρχικά, ήταν αρκετά καλή, συμμετείχε στις διάφορες δραστηριότητες, αλλά ήταν απομονωμένη από τα άλλα παιδιά. Στην Ε΄ Δημοτικού άρχισε να γράφει και να ξαναγράφει πολλές φορές τα μαθήματα της και μετά να τα καταστρέφει γιατί «δεν της άρεσαν τα γράμματα». Στην Στ΄ Δημοτικού εμφάνισε μεγάλη εμμονή με την καθαριότητα, η οποία με το καιρό επιδεινώθηκε : περνούσε δύο με τρεις ώρες την ημέρα στο μπάνιο. Όταν έπιανε κάποιο αντικείμενο στη συνέχεια έπλενε συνεχώς τα χέρια της, εξηγώντας ότι το κάνει για να μην κωλύσει μικρόβια ή να μην μυρίζει άσχημα. Το δωμάτιο της ήθελε να είναι πολύ τακτοποιημένο.

Στο Γυμνάσιο πήγε μόνον μερικές εβδομάδες. Εκεί φώναζε συνεχώς «σκατά» μέσα στο μάθημα.

Επανέλαβε την Α΄ τάξη αλλά ξανασταμάτησε πολύ γρήγορα γιατί οι συμμαθητές της την κορόιδευαν, την «κοίταζαν περίεργα», όπως έλεγε η ίδια, την ειρωνευόντουσαν και κατηγορούσαν την ίδια αλλά και την μητέρα της. Συχνά την κλείδωναν μέσα στη τουαλέτα.

Ένα χρόνο λοιπόν, πριν την νοσηλεία της έγινε πολύ επιθετική - λεκτικά και σωματικά - απέναντι στον πατέρα. Ο πατέρας αναγκάστηκε να απομακρυνθεί από το σπίτι και να μείνει στο πατρικό του - στην ίδια πολυκατοικία -. Όμως η κατάσταση δεν καλυτέρεψε, η Αλκινόη τότε έγινε πολύ επιθετική και με την μητέρα της. Όταν η τελευταία της υποδείκνυε να σηκωθεί από το κρεβάτι, να φάει ή να χαμηλώσει την τηλεόραση, ή όταν αναφερόταν στο σύζυγο της, η Αλκινόη της φώναζε, την έβριζε και την χτυπούσε.

Η μητέρα εξηγεί την συμπεριφορά της Αλκινόης, λέγοντας ότι τα μεγάλα της ξεσπάσματα γινόντουσαν όταν «της ερχόντουσαν στο μυαλό αναμνήσεις με περιεχόμενο τη σεξουαλική κακοποίηση της μητέρας και της ίδιας της Αλκινόης από τον πατέρα της», όπως επίσης και από «την πολύ άσχημη συμπεριφορά των συμμαθητών της στο Σχολείο» και προσθέτει ότι «Όλες αυτές οι αναμνήσεις «κολλούσαν» στο μυαλό της και επειδή δεν μπορούσε να τις διώξει γινόταν επιθετική» αλλά «στην συνέχεια πάντα μετάνιωne για τη συμπεριφορά της και κλεινόταν στο δωμάτιο της ακούγοντας μουσική».

Όλο το διάστημα, πριν την νοσηλεία της Αλκινόης, μητέρα και κόρη τρεφόντουσαν με σοκολάτες. Έβγαιναν από το σπίτι πάντα η μια συνοδεία της άλλης. Λίγες μέρες πριν τη νοσηλεία της, η Αλκινόη, είχε ξυρίσει το κεφάλι της και τα φρύδια της επειδή όπως έλεγε, την «ενοχλούσαν».

Έως τότε είχε γίνει μια μάταιη προσπάθεια να παρακολουθηθεί από κάποιο ειδικό της περιοχής της.

Στη συνέχεια οι γείτονες αντέδρασαν στις συνεχείς συγκρούσεις μεταξύ μητέρας και κόρης και κάλεσαν την Πρόνοια. Ακολούθησε Εισαγγελική Παραγγελία βάση της οποίας νοσηλεύτηκαν για ένα δεκαήμερο και οι δύο, σε νοσοκομείο της περιοχής τους. Για την μητέρα οι γιατροί έκριναν ότι «Δεν παρουσιάζει ψυχιατρική νόσο αλλά συμπτώματα αποθάρρυνσης, για τα οποία χρειάζεται ψυχιατρική υποστήριξη». Η διάγνωση για την Αλκινόη ήταν «Επιθετική συμπεριφορά στα πλαίσια Ελαφριάς Νοητικής Καθυστέρησης και πιθανώς Ψυχωτικής Διεργασίας». Σε αυτή τη νοσηλεία η Αλκινόη δεν συνεργάζεται και δεν παίρνει την φαρμακευτική της αγωγή. Επιπλέον η εκεί ομάδα κρίνει ότι η μητέρα «αδυνατούσε να ανταποκριθεί στα στοιχειώδη μητρικά της καθήκοντα» και έτσι με νέα Εισαγγελική Παραγγελία, η Αλκινόη, μεταφέρεται στο Παιδοψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής.

Εκεί νοσηλεύεται, αρχικά, στην Μονάδα Επειγόντων Περιστατικών (ΜΕΠ) για τρεις μήνες. Η ηλικία της εκείνη τη στιγμή ήταν δεκατεσσάρων ετών. Εκεί, αναφέρει στην Ομάδα της ΜΕΠ ότι έχει «ακουστικές ψευδαισθήσεις» : Ακούει τη φωνή της μητέρας της να της δίνει εντολές και να την βρίζει, όπως και φωνές των γειτόνων οι οποίοι επίσης την βρίζουν και την κοροϊδεύουν. Στην γνωμάτευση, από την ΜΕΠ, γράφουν επίσης : «Έχει έντονα ψυχαναγκαστικά συμπτώματα καθαριότητας, τάξης και ελέγχου».

Αναφορικά με την μητέρα να προσθέσουμε εδώ ότι, όταν την συνοδεύει στην εισαγωγή της στο Νοσοκομείο και δίνει όσες πληροφορίες μπορεί για την Αλκινόη, αναφέρει ότι και η ίδια ακούει φωνές οι οποίες όμως δεν την ενοχλούν αντίθετα «την ευχαριστούν γιατί έτσι δεν νιώθει μόνη». Θεωρεί τον εαυτό της ανίκανο να την βοηθήσει αλλά δηλώνει ότι νοιάζεται για αυτήν και ότι νιώθει ενοχές για τη κατάσταση της.

Στην Αλκινόη τοποθετείται ως αρχική πιθανή διάγνωση «Επινεμόμενη Ψύχωση»⁵⁴⁰ και της δίδεται φαρμακευτική αγωγή⁵⁴¹.

Στη συνέχεια, και με τη σύμφωνη γνώμη της μητέρας της, η Αλκινόη παραπέμπεται για φιλοξενία στον Ξενώνα «ΟΡΜΟ» του ίδιου Νοσοκομείου. Εκεί διέμεινε, όπως αναφέραμε πιο πάνω, τέσσερα χρόνια και εφτά μήνες όπου και συναντιόμαστε.

A.3 Η πορεία και οι σχέσεις της Αλκινόης κατά την διάρκεια παραμονής της στον Ξενώνα

Θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η επεξεργασία που ακολουθεί δεν έχει ως γνώμονα την ιστορικότητα των συμβάντων αλλά είναι μέσα στα πλαίσια μιας προσπάθειας να αποδοθούν

⁵⁴⁰ Folie-à-deux.

⁵⁴¹ Risperdal.

και να ομαδοποιηθούν οι συμπεριφορές της Αλκινόης, μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο το οποίο απαρτίζεται από τον Ξενώνα, το οικογενειακό του περιβάλλον, και το σχολικό πλαίσιο.

Η Αλκινόη αρχικά νοσηλεύεται, όπως έχει ήδη αναφερθεί, στην Μονάδα Επείγουσας Νοσηλείας (ΜΕΠ) απ' όπου και πραγματοποιεί την Δοκιμαστική της Περίοδο στον Ξενώνα.

Στην πρώτη επίσκεψη της στο χώρο του, η Αλκινόη παραμένει όλη την ώρα καθισμένη στο σαλόνι, σε ένα καναπέ. Κάνει ερωτήσεις για το πως λειτουργεί ο χώρος και ενδιαφέρεται για το εάν μπορεί να τηλεφωνά και να πηγαίνει στους δικούς της. Εκείνο το πρώτο πρωινό δεν βγάζει καθόλου το μπουφάν της. Με την εγκατάσταση της στον Ξενώνα το Προσωπικό διαπιστώνει ότι έχει αϋπνίες και ότι την νύχτα δεν ξαπλώνει. Ασχολείται συνεχώς με την καθαριότητα του δωματίου της. Όταν της γίνεται για κάποιο λόγο, κάποια παρατήρηση ζητά συνεχώς συγνώμη. Μιλάει συχνά με την μητέρα της στο τηλέφωνο. Ζητά και από εκείνην συνεχώς συγνώμη «που την χτύπαγε». Αυτήν την περίοδο δεν ενδιαφέρεται να απασχοληθεί με κάτι πέρα από τις καθημερινές δραστηριότητες που έχουν να κάνουν με τις υποχρεώσεις της στο χώρο. Δεν την ενδιαφέρουν ούτε και οι βόλτες. Έχει εμμονές : γυρίζει για παράδειγμα γύρω από τον εαυτό της. Αναφέρει ότι «ακούει φωνές» που της λένε να χτυπήσει την Παιδοψυχίατρο. Όταν σβήνουν το βράδυ τα φώτα αναφέρει ότι «βλέπει σκιές», αλλά και όταν ανάβουν λέει ότι «βλέπει πολλούς ανθρώπους» με τους οποίους κάνει διάλογο. Αναφέρει ότι αυτοί οι άνθρωποι είναι είτε «από την τηλεόραση» είτε «είναι κάποιοι που τους έχει δει έξω» και λέει ότι αυτό της αρέσει πολύ. Θέλει να τους βλέπει και να μιλάει μαζί τους⁵⁴².

Η Αλκινόη όσο διάστημα έμεινε στον Ξενώνα πάντα ήθελε να επιστρέψει σπίτι της. Θα εξετάσουμε παρακάτω τις σχέσεις της κατά την διάρκεια της παραμονής της στον Ξενώνα.

A.3.1 Οι σχέσεις της Αλκινόης

Για να γίνει κατανοητή η πορεία της Αλκινόης είναι απαραίτητο να εξεταστούν οι εκφάνσεις και η πορεία των σχέσεών της με την οικογένειά της, με τους άλλους νέους οι οποίοι επίσης φιλοξενούνται από τον Ξενώνα, με το Προσωπικό του και με το άλλο φύλο, έτσι όπως αυτές περιγράφονται από την Ομάδα του Ξενώνα και επεξεργάζονται από την ίδια την Αλκινόη στα πλαίσια των ατομικών της συνεδριών, μαζί μας.

A.3.1.1 Η σχέση της Αλκινόης με την οικογένειά της

Όπως διαπιστώνουμε, η σχέση της Αλκινόης με την οικογένειά της είναι κομβική. Πηγαίνει κατά τακτά διαστήματα εκεί και προσπαθεί να διευθετήσει τις συγκρούσεις που έχει με την μητέρα της. Προσπαθεί με μένος να εξαλήψει τις δυσκολίες που της θέτει το οικογενειακό της περιβάλλον στο να επιστρέψει.

⁵⁴² Το ίδιο αναφέρει και η μητέρα αναφορικά με τις φωνές που ακούει η ίδια.

Ο πατέρας αναφέρει, σε μια συνάντηση με την Ομάδα του Ξενώνα, ότι η Αλκινόη συννετέλεσε κατά πολύ στο χωρισμό με την γυναίκα του διότι «προσπαθούσε με κάθε τρόπο να τους κάνει να χωρίσουν». Όταν κάποια στιγμή, κατά την διάρκεια της παραμονής της στον Ξενώνα, η Αλκινόη, μαθαίνει ότι ο πατέρας της θέλει να πάει να μείνει με την μητέρα της, πανικοβάλλεται. Προσπαθεί να πείσει, την τελευταία, να μην τον δεχθεί και την συμβουλεύει ότι : «εάν εκείνος (ο πατέρας) πάει στο σπίτι, να τον διώξει». Τον αποκαλεί «ο σχιζοφρενής».

Η μητέρα πιστεύει ότι η Αλκινόη «έχει δυσπλασία των γεννητικών οργάνων» και ότι, όταν ήταν «τεσσάρων χρονών είχε συχνά φαγούρα στα γεννητικά της όργανα» και για αυτό «**ο πατέρα της, της έβαζε εκεί τα δάχτυλά του**». Αναφέρει επίσης ότι την πρώτη φορά που ο πατέρας το έκανε αυτό, «της είχε προκαλέσει αιμορραγία». Όταν όμως στον Ξενώνα η Αλκινόη υποβάλλεται σε γυναικολογικές εξετάσεις αποδεικνύεται ότι τα γεννητικά της όργανα είναι φυσιολογικά και ότι ο παρθενικός της υμένας είναι ανέπαφος. Να προσθέσουμε επίσης ότι κάποια μέρα, η Αλκινόη λέει ότι είναι πολύ στεναχωρημένη γιατί «θυμήθηκε τον πατέρα της που την κακοποιούσε σεξουαλικά», όπως λέει. Όταν, όμως, η Νοσηλεύτρια την ρωτά τι εννοεί λέγοντας αυτά, απαντά ότι «ήταν επιθετικός» προς την ίδια και προς την μητέρα της, ότι «έσπαγε αντικείμενα», «ήταν επιδειξίας» και «έβλεπε ταινίες πορνό». Καταλήγουμε λοιπόν ότι η μητέρα, η οποία είχε «εισάγει» στο παραλήρημα της την Αλκινόη, της μετέφερε αυτές τις πληροφορίες οι οποίες φαίνεται ότι δεν ήταν παρά παραληρηματικές. Η Αλκινόη με την σειρά της χρησιμοποίησε όπως ήταν τα μητρικά σημαίνοντα με αποτέλεσμα την απρόσφορη χρήση τους.

Η Αλκινόη φοβάται μήπως οι γονείς της, δεν την πάρουν στις διακοπές του επικείμενου Πάσχα, επειδή «τους είχε χτυπήσει τα περασμένα Χριστούγεννα». Όλο τους υπόσχεται από το τηλέφωνο, ότι δεν θα το ξανακάνει. Κλαίει, ζητά συγγνώμη, είναι πολύ αγχωμένη, ξύνει το πρόσωπό της. Μόλις εξασφαλίζει ότι θα πάει, γίνεται αρχικά πολύ ευδιάθετη αλλά στη συνέχεια, ξανά-αγχώνεται και πηγαίνει συνεχώς στο γραφείο των Νοσηλευτών, ανησυχώντας μήπως «τους χτυπήσει και πάλι» όταν θα είναι εκεί. Ξύνει συνεχώς το πρόσωπο της και το εσωτερικό των ποδιών της τα οποία έχει γεμίσει με κοκκινίλες. Τελικά πηγαίνει, όταν όμως επιστρέφει είναι πολύ στεναχωρημένη γιατί όντως τους χτύπησε πάλι, και αυτό γιατί όπως λέει, δεν μπορούσε να ανεχθεί όλα όσα της έλεγε η μητέρα της «για κάσες και για νεκροφόρες».

Στη συνεδρία σκέφτεται ότι την επόμενη φορά θα πάει να μείνει με τον πατέρα της που δεν την νευριάζει. Συνεχίζει να ξύνει τις πληγές της, όπως λέει, «για να τιμωρήσει τον εαυτό της επειδή τους χτυπάει». Φοβάται ότι θα μείνει για πάντα στον Ξενώνα. Διαπιστώνεται ότι μολονότι δεν μπορεί να εμποδίσει τον εαυτό της από το να τους χτυπάει, αντιλαμβάνεται τα άσχημα αποτελέσματα αυτής της συμπεριφοράς και προσπαθεί να βρει τρόπο να είναι οριοθετημένη έστω και χωροταξικά.

Αλλά δεν σταματάει εκεί, όταν κάποια άλλη στιγμή είχε πάει λίγες μέρες στην «Επαρχία», στους γονείς της, η μητέρα παραληρώντας της λέει ότι δεν πρέπει να βάζει κρέμα στα πόδια της γιατί «θα μαζευτούν σκουλήκια» - η Αλκινόη «άντεξε -όπως λέει η ίδια- και δεν την χτύπησε». Την επομένη, όμως, την ώρα που δοκίμαζε ένα δώρο της ξαδέλφης της, ένα βραχιόλι, όταν η μητέρα της έλεγε ότι «είναι μόνο για χειροπέδες», η Αλκινόη νευρίασε και την χαστούκισε και στη συνέχεια άρχισε και πάλι να νιώθει άσχημα και μετανιωμένη. Στην επιστροφή της στον Ξενώνα, αναφέρει ότι στην προσπάθεια της να συγκρατηθεί να μην χτυπήσει την μητέρα της, χτυπούσε το δικό της το κεφάλι στο τοίχο και ότι κάποια άλλη στιγμή, προκειμένου να κατορθώσει να μην την χτυπήσει, πήρε διπλή δόση από τα φάρμακά της. Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι η Αλκινόη αντιτίθεται με κάθε τρόπο στις επιθετικές της διαθέσεις.

Όπως επίσης, κάποια περίοδο, που η μητέρα της στο τηλέφωνο και πάλι, είναι επιθετική, η Αλκινόη ζητά από την Νοσηλεύτρια να της πει να «μην την παίρνει τηλέφωνο γιατί την γεμίζει άγχος». Μία άλλη σημαντική της προσπάθεια, αναφορικά με τα γράμματα που της στέλνει η μητέρα της, αρχικά αποφασίζει να τα διαβάσει το Προσωπικό και να κρίνει εάν πρέπει να τα διαβάσει και η ίδια ή όχι. Στη συνέχεια, όμως, αλλάζει γνώμη και αποφασίζει να της δίνονται και εκείνη να αποφασίζει μόνη της τι θα τα κάνει και δηλώνει ότι νιώθει άσχημα που είχε ζητήσει να μην τα διαβάσει. Αναφέρεται επίσης σε δυο - τρεις φράσεις με αισχρολόγια που αναφέρει η μητέρα της στα γράμματα αυτά και ρωτά το Νοσηλευτικό Προσωπικό : «Γιατί ένα άρρωστο άτομο λέει παλιοκουβέντες ενώ πριν δεν έλεγε. Εάν κάποιος άνθρωπος βρίζει, και λέει αισχρολόγια σημαίνει ότι είναι ψυχικά άρρωστος ;». Διαπιστώνουμε ότι η Αλκινόη αρχίζει κατ' αυτό τον τρόπο να προσπαθεί να κατανοήσει, να βγάλει νόημα στο «πώς είναι κάποιος που είναι ψυχικά ασθενής».

Σε κάποια άλλη επίσκεψή της στην «Επαρχία», αρχίζει να προσπαθεί να οριοθετήσει την μητέρα της η οποία συνεχίζει να βρίσκεται σε παραληρηματική κατάσταση. Όταν επιστρέφει στην συνεδρία λέει ότι ήταν «πολύ καλή» με τους γονείς της και ότι «έγινε επιτέλους η καλή κόρη που έπρεπε να είναι». Προσπαθεί, λέει, να τους βοηθήσει όσο μπορεί γιατί είναι «άρρωστοι άνθρωποι». Τοποθετεί δηλαδή τον εαυτό της από την άλλη πλευρά, όχι αυτήν των ψυχικά ασθενών.

Στην συνέχεια, όταν οι προσπάθειές της να επιστρέψει στην «Επαρχία» εντείνονται όπως εντείνονται και οι αντιδράσεις της θείας, η Αλκινόη μας δηλώνει «είμαι ενήλικη και θέλω να πάω να ζήσω με τους δικούς μου». Όταν ο καιρός να φύγει πλησιάζει, δηλώνει πολύ χαρούμενη, αλλά έχει άγχος για τις προτεραιότητες που πρέπει να βάλει : «να γίνει καλά η μητέρα της, να φτιάξει το σπίτι.....». Κλαίει όταν σκέφτεται την πιθανότητα να αργήσει έστω μια εβδομάδα. Είναι συνεχώς κλεισμένη στο δωμάτιο της και βγαίνει μόνον για τα απαραίτητα. Θέλει να ψωνίσει αλλά δεν μπορεί από το πολύ άγχος.

Ζητά την βοήθεια της Ομάδας του Ξενώνα να της βρει ένα Ψυχολόγο και ένα Ψυχίατρο, στην «Επαρχία» που θα μπορούν να την βοηθούν, όπως στον Ξενώνα.

A.3.1.2 Οι σχέσεις της Αλκινόης με τα άλλα παιδιά

Για μεγάλο διάστημα της παραμονής της στον Ξενώνα οι άλλοι νέοι παραπονιούνται ότι η Αλκινόη επικεντρώνει το βλέμμα της, με έντονο τρόπο, πάνω τους με αποτέλεσμα να τα εκνευρίζει και κάποιοι από αυτούς να της επιτίθενται. Δεν σταματά να τα κοιτά με αυτό τον τρόπο, ούτε όταν βγαίνουν «εκτός εαυτού». Λέει ότι δεν ξέρει «τι την σπρώχνει να το κάνει αυτό». Δηλώνει ότι δεν μπορεί να το σταματήσει. Κάποιες φορές όμως αναφέρει, ότι το κάνει επίτηδες γιατί «της αρέσει που νευριάζουν». Δεν την φοβίζεται το ότι ίσως κάποιο από τα παιδιά που μπορεί να είναι πιο μεγάλος/ωμο μπορεί να την χτυπήσει. Άλλες πάλι φορές, χαστουκίζει κάποια από τα παιδιά, που είναι πιο αδύναμα από την ίδια, επειδή όπως λέει «δεν κάνουν αυτό που τους ζητά». Παρατηρούμε την ίδια συμπεριφορά με αυτήν που έχει προς την μητέρα της, αυτό όμως γίνεται όταν δεν είναι παρών κάποιος από τους Νοσηλευτές. Να προσθέσουμε επίσης, ότι γελά όταν συμβαίνει κάτι κακό σε κάποιον. Προσπαθεί ακόμη να προκαλέσει την ζήλια των άλλων παιδιών, επαναλαμβάνοντας για παράδειγμα, «το πόσο ωραία πέρασε στο σπίτι της» στα παιδιά που δεν έχουν σπίτι να πάνε.

Κάποιες φορές κλείνεται στο δωμάτιο της και όταν αυτά της χτυπούν την πόρτα, δεν τους απαντά, ακόμα και όταν αγωνιούν από φόβο ότι κάτι έπαθε και στη συνέχεια, γελά και τους λέει ότι τους «έκανε πλάκα».

Με την Λυδία⁵⁴³ αναπτύσσει αρχικά την ίδια τακτική που εφαρμόζει στα άλλα παιδιά, στη συνέχεια όμως αρχίζει να την φοβάται, για παράδειγμα φοβάται μήπως την χτυπήσει και δεν καταφέρει να πάει για τις γιορτές στους γονείς της. Της «δίνει λοιπόν αναφορά» όταν θέλει να βγει βόλτα στη γειτονιά, να επισκεφτεί για παράδειγμα μια γειτόνισσα. Η Λυδία, όταν η Αλκινόη κάνει κάτι που δεν της αρέσει, της τραβά τα μαλλιά και την χτυπάει. Δεν την αφήνει ούτε στην τουαλέτα να πάει, χωρίς την έγκριση της. Η Αλκινόη κλαίει λέγοντας ότι δεν την αντέχει και ότι θέλει να φύγει να πάει σε άλλο Ξενώνα με ήσυχους ανθρώπους. Όταν κατά διαστήματα η Λυδία μεταφέρεται στην ΜΕΠ, η Αλκινόη δηλώνει ότι «είναι ευτυχισμένη», τραγουδάει και προσπαθεί να πείσει το Προσωπικό να μην αφήσουν, την Λυδία, να γυρίσει πίσω. Όταν η τελευταία επιστρέφει, τρομοκρατείται και κλείνεται πάλι στο δωμάτιο της, από όπου δεν βγαίνει ούτε για φαγητό, παρόλο που μερικές φορές η Λυδία την παρακαλά και της υπόσχεται ότι δεν θα την πειράξει. Η κατάσταση χειροτερεύει ακόμη περισσότερο όταν η Λυδία κρύβεται μέσα στην ντουλάπα της και εμφανίζεται όταν πλέον η Αλκινόη έχει κλειδώσει από μέσα το δωμάτιο της και έχει πέσει για ύπνο. Είναι σε απόγνω-

⁵⁴³ Η Λυδία είναι μια από τους έξι νέους με τους οποίους ασχολούμεθα στην εργασία αυτή, η οποία επίσης φιλοξενήθηκε στους Ξενώνες.

ση και λέει ότι θέλει να αυτοκτονήσει. Κάνει συνεχώς άσχημες σκέψεις, κλαίει και χτυπάει το κεφάλι της στον τοίχο, αλλά δεν κάνει τίποτα για να προστατευθεί από αυτή τη συμπεριφορά της Λυδίας, εκτός από το να παραπονιέται και να ζητά από τους Νοσηλευτές να κάνουν αυτοί κάτι. Διαπιστώνουμε ότι όταν βρίσκεται στην θέση του αντικειμένου του Άλλου ο οποίος είναι απόλυτος και απολαμβάνει να την χρησιμοποιεί, η Αλκινόη είναι αδύναμη να κάνει το οτιδήποτε. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι, κάποιες φορές προκαλεί η ίδια η Αλκινόη την Λυδία και στην συνέχεια, όταν η τελευταία της επιτίθεται, εκείνη ουρλιάζει, τραβά τα ίδια της τα ρούχα, αυτοτραυματίζεται στο κεφάλι και φωνάζει ότι «εάν δεν φύγει η Λυδία θα πεθάνει».

Καταλήγουμε από τις σχέσεις που διατηρεί με τα παιδιά του Ξενώνα ότι η Αλκινόη κάποιες στιγμές βρίσκεται από την πλευρά του Άλλου που εξουσιάζει. Όταν όμως πρόκειται για την Λυδία αυτή η εξουσία παραδίδεται στον Άλλο.

A.3.1.3 Η σχέση της Αλκινόης με το Προσωπικό του Ξενώνα

Αναφορικά με την σχέση της Αλκινόης με το Προσωπικό του Ξενώνα θα σημειώσουμε ότι η Αλκινόη συνηθίζει να «μεταφέρει» στους Νοσηλευτές, συχνά διαστρεβλωμένα, αυτά που ακούει να συζητάνε τα παιδιά μεταξύ τους. Αλλά και για τους ίδιους τους Νοσηλευτές, λέει αναλήθειες, κατηγορώντας τους μεν στους δε. Καταφέρνει δηλαδή με αυτό τον τρόπο να αποδυναμώσει τον απόλυτο Άλλο, μοιράζοντας την εξουσία του σε δύο μέρη.

Κάποια στιγμή ζητά από την Εργοθεραπεύτρια να την υιοθετήσει. Και όταν εκείνη της το αρνείται το ζητά από μια Νοσηλεύτρια, και όταν και εκείνη της αρνείται, κλείνεται στο δωμάτιο της και δεν βγαίνει όλη μέρα, ούτε για το φαγητό. Λέει ότι ζηλεύει όταν βλέπει τα παιδιά των εργαζόμενων να είναι με τους γονείς τους και εξηγεί ότι γι' αυτό ξεσπά στα χέρια της, ξύνοντας τα. Αναφέρει επίσης ότι, γι' αυτό το λόγο κάποια στιγμή «θόλωσε και χτύπησε ένα παιδί χωρίς λόγο», τοποθετώντας το κατ' αυτό τον τρόπο στην θέση του μικρού άλλου που της κλέβει την θέση του αντικειμένου, στην οποία θα ήθελε να είναι.

A.3.1.4 Η σχέση της Αλκινόης με το άλλο φύλλο

Μια από τις βασικές έγνοιες της Αλκινόης είναι η σχέση της με το άλλο φύλο.

Συχνά στη συνεδρία μας λέει ότι «έχει ανάγκη για ένα αγόρι» αλλά, προβληματίζεται, για το «εάν όταν θα αποκτήσει αγόρι θα πρέπει να κάνει έρωτα μαζί του» και αυτό την ανησυχεί, φοβάται μήπως το αγόρι την πιέσει να κάνει κάτι που δεν θέλει.

Με το Προσωπικό συζητά τις ανησυχίες της για το εάν θα βρεθεί κάποιος, που να είναι έτσι «όπως τον θέλει» : «εργατικός, νοικοκύρης, καλός, ευγενικός, τρυφερός». Αισθάνεται λέει «απέχθεια για τα αγόρια γιατί έχουν το μυαλό τους στο sex και θέλουν τα κορίτσια μόνο για αυτό». Αναρωτιέται στο «τι θα κάνει εάν δεν υπάρχει κανένα καλό αγόρι στο σχολείο» της. «Είμαι φεμινίστρια, λέει, και θέλω να είμαι ισότιμη και παραπάνω με τα αγόρια. Την

γυναίκα δεν πρέπει, λέει, να την βλέπουν σαν σκεύος ηδονής αλλά σαν κάτι αγνό και τρυφερό».

Βέβαια το έλλειμμα της φαλλικής σημασίας διαφαίνεται όταν κάποια στιγμή, προσπαθεί να καταλάβει, «τι σημαίνει όταν ένα αγόρι της χαϊδεύει το μάγουλο και της λέει ότι ‘του ανεβάζει το αίμα στο κεφάλι’». Αναρωτιέται εάν «σημαίνει ότι ενδιαφέρεται για εκείνη ή όχι ;». Όπως επίσης όταν λέει ότι είχε «μια ‘επαφή’ μαζί του» για την οποία, όταν την ρωτάμε την ώρα της συνεδρίας, μας λέει ότι ήταν «πάνω από τα ρούχα».

Παράλληλα όμως ζητά συνεχώς να την πάρει «αγκαλίτσα», ένας άλλος φιλοξενούμενος του Ξενώνα. Όταν εκείνος αρνείται εκείνη επιμένει, τον πιέζει, σκαρφαλώνει με το ζόρι στην πλάτη του για να την μεταφέρει στο χώρο. Γίνεται φορτική, του επιβάλει πράγματα σε σημείο που αυτό το παιδί να κλαίει. Τον ρωτά «εάν θα την πανδρευτεί», τον φιλά και τον αγκαλιάζει αποκαλώντας τον «ο λεβέντης μου».

Κάποια άλλη στιγμή, λέει ότι νιώθει ερωτευμένη με ένα άλλο νεαρό από το Εργαστήριο της –τον οποίο θα ονομάσουμε για διευκόλυνση «Τάδε»-, αλλά για τον οποίο ανακαλύπτει από την αρχή ότι έχει σχέση με ένα άλλο κορίτσι. Πηγαίνει πολύ περιποιημένη, βαμμένη και ντυμένη στις εκδηλώσεις του Εργαστηρίου της. Είναι πολύ αποφασισμένη να τον κατακτήσει και δεν έχει νευρωσικές αναστολές. Σύντομα τα «φτιάχνουν»! Κάποια στιγμή δίνουν ένα ραντεβού στην περιοχή του Ξενώνα αλλά ο «Τάδε» μπερδεύεται με τα λεωφορεία και χάνει τον δρόμο του, τότε η Αλκινόη θυμώνει πολύ. Ρωτά συνεχώς εάν πρέπει να διακόψει μαζί του, γιατί έχει «πιο χαμηλό νοητικό επίπεδο από εκείνη». Όταν ανακαλύπτει ότι ο «Τάδε» «βγαίνει» και με μια ακόμη κοπέλα, σταματά την σχέση της μαζί του. Ο νεαρός τότε της κάνει ένα κολιέ δώρο και την παίρνει συνέχεια τηλέφωνο. Εκείνη δεν ενδίδει παρά μόνο όταν εκείνος της λέει ότι «ενδιαφέρεται», σημαίνον που κατανοεί. Στην κατασκήνωση κυκλοφορούν συνεχώς αγκαλιά. Όταν εκείνος της ξανά-ζητά να διακόψουν λέγοντας ότι «τον καταπιέζει» και ότι θέλει να συνεχίσει με την άλλη κοπέλα. Εκείνη τότε «θέλει να πεθάνει από λευχαιμία ή από πνευμονία». Κλαίει στο σχολείο λέγοντας ότι «δεν κλαίει επειδή της λείπει ο φίλος της αλλά γιατί δεν μπορεί χωρίς την «ανδρική συντροφιά», την αγκαλιά, τα φιλά και ότι ζηλεύει την άλλη κοπέλα με την οποία βγαίνει» ο «Τάδε», «γιατί εκείνη χαίρεται την συντροφιά ενός αγοριού». Στην συνέχεια σπάει και πετάει το κινητό της γιατί εκείνος συνεχίζει να της κάνει αναπάντητες κλήσεις.

Σύντομα αρχίζει νέες έρευνες για να βρει αγόρι και ζητά από όλα τα παιδιά να της γνωρίσουν κάποιον. Παράλληλα, ένα αγόρι από τον Ξενώνα είναι ερωτευμένο μαζί της και την ακολουθεί παντού και συνεχώς. Προσπαθεί να μπει στο δωμάτιο της. Η Αλκινόη φοβάται ότι θα την βιάσει [πρόκειται πράγματι για έναν επιθετικό νεαρό]. Προσπαθεί να τον οριοθετήσει. Παρακαλά το Προσωπικό του Ξενώνα να βρει μια λύση στο να μην την ακολουθεί παντού διότι όπως λέει «την ταραίζει». Κλαίει, δεν θέλει να φάει, ζητά διαβεβαιώσεις ότι ο Ξενώνας «θα κάνει κάτι» για αυτό. Προσπαθεί να βάλει την Υπεύθυνη του Ξενώνα να του

απαγορεύσει να γυρίζει μαζί της από το σχολείο και δοκιμάζει να τον χτυπήσει λέγοντας, «αφού εσείς δεν μπορείτε να κάνετε τίποτα...». Διαπιστώνουμε εδώ το πόσο αποφασισμένη είναι να μην παραβεί το πρότυπο αγοριού που έχει σχηματίσει. Ψάχνει προς πάσα κατεύθυνση να ξεσηκώσει πρότυπα, να πάρει πληροφορίες. Έτσι όταν ο νεαρός πηγαίνει, κάποια στιγμή, ταινίες σεξουαλικού περιεχομένου στον Ξενώνα, αυτές κινούν και το δικό της ενδιαφέρον : δεν διστάζει να τις παρακολουθήσει μαζί του! Ζητά και από τους Νοσηλευτές να της μιλήσουν για το σεξ. «Ξέρω, λέει για τις προφυλάξεις που πρέπει να παίρνω, αλλά θέλω να μάθω κι άλλα». Παράλληλα συμμετέχει με δική της πρωτοβουλία σε μια ομάδα που την οργανώνει το Εργαστήριο της και έχει ως αντικείμενο «γυναικεία θέματα και σεξουαλική διαπαιδαγώγηση». Πηγαίνει, ακόμη, και στο Γυναικολόγο για να του θέσει τα ερωτήματα της σε σχέση με την σεξουαλική πράξη.

A.4 «Θεραπευτικός σχεδιασμός» από την Ομάδα του Ξενώνα

Εκτός όλων των εσωτερικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων που η Αλκινόη παρακολούθησε μέσα στον ίδιο το χώρο του Ξενώνα, πήγαινε, αρχικά και στα Επαγγελματικά Εργαστήρια που είχαν την έδρα τους μέσα στο τότε Παιδοψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής και στη συνέχεια στο Ειδικό Σχολείο «ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ». Σε τακτά διαστήματα υπήρχε συνάντηση του Προσωπικού με την εκάστοτε Ομάδα των χώρων αυτών με σκοπό την προσπάθεια να υπάρχει κοινή αντιμετώπιση και από τους δυο χώρους- για παράδειγμα του ότι η Αλκινόη έπλενε συνεχώς τα χέρια της σε σημείο που να τα πληγιάζει ή έξυνε με τέτοια εμμονή το πρόσωπο της ή άλλα σημεία του σώματός της με αποτέλεσμα από το πολύ τρίψιμο να δημιουργεί πληγές.

Για το δεύτερο εκπαιδευτικό πλαίσιο –το Μαργαρίτα-, αλλά και για τις συνεδρίες μαζί μας, χρειάστηκε, να ακολουθήσει «Κυκλοφοριακή αγωγή» να μάθει δηλαδή, με την βοήθεια του Προσωπικού του Ξενώνα, την διαδρομή, ούτως ώστε να πηγαίνει μόνη της. Μέσα στα πλαίσια αυτής της προσπάθειας η Αλκινόη έμαθε να παίρνει και κάποιες πρωτοβουλίες και να χειρίζεται τα χρήματα. Να αναφέρουμε εδώ ότι το θέμα του χειρισμού των χρημάτων την δυσκόλεψε πολύ και αυτό όχι γιατί δεν ήξερε θεωρητικά τις αριθμητικές πράξεις που απαιτούνται αλλά γιατί δεν μπορούσε να τις χρησιμοποιήσει στην πράξη.

Η Αλκινόη εντάχθηκε τα καλοκαίρια, σε διάφορα κατασκηνωτικά προγράμματα αλλά σημαντικότερο ρόλο έπαιξαν οι εκδρομές στις οποίες πήγε μόνη της με το Σχολείο της όπως επίσης και τα ταξίδια που έκανε με το λεωφορείο προς την επαρχία που διαμένουν ο πατέρας της και η μητέρα της, αρχικά συνοδευμένη, όπως θα αναφέρουμε και πιο κάτω, από το Πρόσωπο Αναφοράς της, αλλά στην συνέχεια χωρίς αυτό. Το Πρόσωπο Αναφοράς της είχε συχνή επικοινωνία με τους Δασκάλους της στο Ειδικό Σχολείο.

Έγινε προσπάθεια συνεργασίας με τον πατέρα, ο οποίος παρόλο το ψυχιατρικό του νόσημα, ήταν πάντα πολύ συνεπής σχετικά με την διαθεσιμότητα του απέναντι στην Ομάδα του Ξενώνα. Πραγματοποιήθηκε επίσης συνεργασία με τους υπόλοιπους συγγενείς, για παράδειγμα με τον αδελφό της μητέρας με σκοπό να βρεθεί λύση αναφορικά με την ψυχιατρική και κοινωνική πλαισίωση της μητέρας, για να μπορέσει να επιστρέψει η Αλκινόη σπίτι της. Με τις ίδιες βλέψεις στήριξης της μητέρας, υπήρξε και συνεργασία του Κοινωνικού Λειτουργού του Ξενώνα, με την Πρόνοια της περιοχής.

Όλες αυτές οι προσπάθειες, πλαισίωσης της οικογένειας της Αλκινόης και διαφύλαξης της σχέσης της με αυτήν, εντάθηκαν όταν η Αλκινόη πήρε από μόνη της την απόφαση να επιστρέψει, να μείνει και να βρει εργασία κοντά στην οικογένεια της [θα επανέλθουμε πιο κάτω].

Η Παιδοψυχίατρος του χώρου παρακολούθησε την Αλκινόη, όλο το διάστημα της παραμονής της στον Ξενώνα, μέσα από τις συναντήσεις του Προσωπικού αλλά και πραγματοποιώντας, όποτε θεωρούσε ότι αυτό είναι απαραίτητο, και ατομικές συναντήσεις μαζί της. Είχε έτσι μια «συνέχεια» της πορείας της και ρύθμιζε κατ' αυτό τον τρόπο και την φαρμακευτική της αγωγή⁵⁴⁴.

Για μεγάλο διάστημα της παραμονής της στο Ξενώνα, η Αλκινόη, πήγαινε κάθε βδομάδα στην Ομάδα Ψυχολογικής Στήριξης. Την τελευταία περίοδο όμως, πριν επιστρέψει στο σπίτι της, την διέκοψε όπως εξάλλου διέκοψε και κάθε άλλη δραστηριότητα που από μόνη της θεώρησε ότι δεν της χρειαζόταν πλέον.

Τέλος πραγματοποιούσε ανελλιπώς τις εβδομαδιαίες «Ατομικές συναντήσεις» μαζί μας, αρχικά στο χώρο του Ξενώνα και στη συνέχεια στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο.

B ΟΙ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ

Σε αυτό το σημείο εξετάζονται οι συνεδρίες με την Κλινικό και στην συνέχεια και Ερευνητή : «Τα θέματα που επεξεργάζεται η Αλκινόη στα πλαίσια των συνεδριών της», και οι χειρισμοί της Κλινικού.

⁵⁴⁴ Ενδεικτικά σημειώνουμε την φαρμακευτική Αγωγή που χορήγησε, κατά διαστήματα, η Παιδοψυχίατρος : Risperdal [αντιψυχωσικό] και Zoloft [«αντι-κατευναστικό» δηλαδή αντικαταθλιπτικό], Sonata [για την υπερκινητικότητα], Stedon [αγχολυτικό], Remeron [αντικαταθλιπτικό] και τέλος μόνο Ladose [αντικαταθλιπτικό].

B.1 Τα θέματα που επεξεργάζεται στις συνεδρίες

Τα θέματα που επεξεργάζεται στις συνεδρίες είναι κυρίως η σχέση της με την οικογένεια της :

Η Αλκινόη, κυρίως το τελευταίο διάστημα της παραμονής της, αναφέρεται περισσότερο στους γονείς και ειδικότερα στην μητέρα της. Κάποια φορά κλαίει όταν αναφέρεται στην επίσκεψη που έκανε στο σπίτι της, λέγοντας ότι είναι πολύ στεναχωρημένη με την κατάσταση της (της μητέρας). Αναφέρει το πως ήταν η μητέρα της όταν πήγε εκεί και το πόσο «σοκαρίστηκε με αυτά που της έλεγε για τις ζωγραφιές, τα σπιτάκια, και τα λουλουδάκια που πίστευε ότι υπήρχαν στα πλακάκια της κουζίνας». Η Αλκινόη ενώ δεν τα έβλεπε της έλεγε ότι ήταν πράγματι εκεί, για να μην την στεναχωρήσει, αλλά παράλληλα άρχισε να ξύνει τα χέρια της ήδη από το ξενοδοχείο πριν φύγει από την Επαρχία.

Την περίοδο που η Αλκινόη προσπαθεί να βρει τρόπο να επιστρέψει πίσω στο σπίτι της, έρχεται στη συνάντηση μας πολύ αγχωμένη γιατί ο πατέρας της, όπως λέει, δεν θέλει να πάει [η Αλκινόη] στην Επαρχία. Είναι πολύ αναστατωμένη «Του είπα ότι θέλω να πάω για να βλέπω εκείνον και την μητέρα μου», λέει. Στην ίδια συνεδρία αναφέρεται επίσης και στην θεία της (η οποία επίσης δεν θέλει να πάει η Αλκινόη στην Επαρχία). Η Αλκινόη επιχειρηματολογεί λέγοντας της ότι «είναι ενήλικη και ότι μπορεί να φροντίζει τον εαυτό της». «Θέλω να πάω σπίτι μου, λέει, να δουλέψω. Σπίτι μου δεν θα πληρώνω νοίκι !».

Όταν η κατάσταση της μητέρας της δυσκολεύει ακόμη περισσότερο (η μητέρα χτυπάει το κεφάλι της στο τοίχο, κάνει τον κόκορα), η θεία της Αλκινόης - αδελφή του πατέρα η οποία έχει και την εποπτεία του λόγω του ψυχιατρικού του νοσήματος- την πιέζει να αναλάβει και να υπογράψει να βάλουν την μητέρα της στο ψυχιατρείο αλλά η Αλκινόη θυμώνει και στην συνεδρία αναφέρει ότι την έβρισε, λέγοντας της ότι «Όλα θα γίνουν στο χρόνο τους». Την στηρίζουμε σε αυτό.

Όταν στην συνέχεια η θεία υποχωρεί και δέχεται να πάει η Αλκινόη στην Επαρχία, αλλά της ζητά να δίνει τις οικονομίες της για τα έξοδά της, η Αλκινόη στη συνεδρία λέει : «Η μητέρα μου ποτέ δεν θα με εκμεταλλευόταν. Ούτε θα μου έλεγε να πάρω από δικά μου λεφτά.....». Δράττοντας την ευκαιρία η Κλινικός την ρωτά «γιατί χτύπαγε την μητέρα της». Η Αλκινόη απαντά : «Δεν ξέρω ήμουν άρρωστη τότε. Καμιά φορά είμαστε πολύ στεναχωρημένοι, θλιμμένοι και δεν ξέρουμε το γιατί. Τότε δεν καταλάβαινα ότι η μητέρα μου ήταν άρρωστη». Τοποθετεί έτσι στο παρελθόν την δική της ψυχική ασθένεια. Είναι σημαντικό εδώ το ότι βρίσκει τρόπο να διαφυλάττει την μητέρα.

Όπως γίνεται αντιληπτό από τα στοιχεία που συλλέχθηκαν κατά την διάρκεια της «Παραμονής της στον Ξενώνα», στις δυσκολίες που δημιουργεί η θεία προστίθενται και οι δυσκολίες που της προσθέτουν από το σχολείο της, με αποτέλεσμα η Αλκινόη να έχει πολύ άγχος και να ζητήσει να πάρουν τηλέφωνο την Κλινικό για «να την δει εκτάκτως» αίτημα

που η Κλινικός αποδέχεται. Στη συνεδρία αναφέρει ότι «από το σχολείο της δεν την αφήνουν να φύγει ακόμα, γιατί θεωρούν ότι δεν είναι έτοιμη» «Πρέπει να περάσει διαιτία, μεταφέρει ότι της λένε, για να ολοκληρωθεί το πρόγραμμα της». Η Αλκινόη όμως, με την υποστήριξη της Κλινικού, να κάνει αυτό που θεωρεί σωστό η ίδια, στην συνεδρία αποφασίζει να μην ακολουθήσει αυτό που την συμβουλεύουν, και να φύγει. Στην συνέχεια, στην επόμενη συνάντησή, αναφέρει ότι τσακώθηκε για αυτό με τον δάσκαλο της. Θέλει να βρει, όπως λέει, «γρήγορα δουλειά γιατί της χρειάζονται χρήματα» : «Δεν με νοιάζει, λέει, να είναι καλή, αλλά πρέπει να βρω μια!». Θέλει να γυρίσει στην «Επαρχία» γιατί εκεί «θα πηγαίνει παντού με τα πόδια, ενώ στην Αθήνα θέλει λεωφορείο». «Θέλει και ο πατέρας μου να πάω» λέει. Έχει άγχος μήπως την κρατήσουν για την κατασκήνωση το καλοκαίρι, «δεν θέλει να της χαλάσουν τα σχέδια» λέει. Σε όλα αυτά τα άγχη προστίθεται και το «πώς θα μεταφέρει τα πράγματά της που είναι πολλά».

«Θέλω, ανακοινώνει στην συνεδρία, να γίνω ευτυχισμένη και θα γίνω! Θα πετύχω αυτά που θέλω ! Θα ασχοληθώ πρώτα με τον εαυτό μου και μετά με τους άλλους».

Ένα άλλο θέμα που απασχολεί πολύ την Αλκινόη κατά τις συνεδρίες της, είναι η σχέση της με το άλλο φύλο :

Αρχικά, και στις συνεδρίες, αναφέρεται στο συνεχές άγχος της «γιατί δεν έχει αγόρι» και εξηγεί ότι για αυτό ξύνεται και δεν μπορεί να κοιμηθεί το βράδυ. Όπως ήδη αναφέρθηκε, αρχικά προβληματίζεται για το τι θα πρέπει να κάνει εάν βρει κάποιον.

Αναφέρεται στην «επαφή», η οποία ήταν «πάνω από τα ρούχα». Περιγράφει στην συνεδρία, αυτό που έγινε με κάθε λεπτομέρεια. Αναφέρεται επίσης στο ότι της αρέσει και ένας άλλος νεαρός, ο Τάδε, από το σχολείο της ο οποίος όμως και αυτός «βγαίνει» με μια άλλη κοπέλα. Όταν ο Τάδε τα χαλάει με την κοπέλα του και τα «φτιάχνει» μαζί της η Αλκινόη στην συνεδρία, έχει άγχος ότι τώρα μπορεί να κάνει τα ίδια και με εκείνη να τα φτιάξει δηλαδή με κάποιαν άλλη, όσο είναι μαζί της.

Σε μεταγενέστερες συνεδρίες, κλαίει γιατί ο Τάδε «είναι νευρικός και λέει βρομόλογα σαν τον πατέρα μου, όταν δεν ήταν στα καλά του και έβριζε και τα έσπαγε. Τον φοβόμουν». Αναφέρει ότι όταν δεν είναι ήρεμη γδέρνει τα πόδια της, ότι τα ματώνει.

Ανησυχεί ακόμη, διότι η κοπέλα, με την οποία είχε παλαιότερα σχέση ο Τάδε, είναι τώρα με κάποιον άλλον, ο οποίος την χτυπά, και ο Τάδε έχει αναλάβει να την προστατεύει. Η Αλκινόη ζηλεύει και όσο ζηλεύει ξύνει και τα σπυριά της και το δέρμα της γενικότερα μέχρι που ματώνει. Την ενοχλεί όπως λέει «που είναι άσχημη». Του ζητά να μην βγαίνει με την άλλη κοπέλα και ησυχάζει για ένα διάστημα όταν εκείνος της το υπόσχεται.

Στην συνεδρία «εκμυστηρεύεται» ότι στο σχολείο, ο Τάδε και εκείνη, βάζουν τα άλλα τα παιδιά «να φυλάνε τσίλιες» για να φιληθούν. Κατορθώνει να μην τα λέει όπως παλαιότερα παντού. Ρωτάει την Κλινικό να της πει ποιόν να ρωτήσει για το «πώς χρησιμοποιούν τα

προφυλακτικά». Η Κλινικός αποφεύγει να τοποθετηθεί σε παιδαγωγική θέση και την παραπέμπει στον γυναικολόγο. Δηλώνει αποφασισμένη ότι θέλει να κάνει έρωτα μαζί του και αναφέρει ότι «δεν έχουν που να πάνε».

Κάποια στιγμή που ο Τάδε την πλησιάζει σεξουαλικά -δεν περιορίζεται όπως συνήθως στα φιλά- η Αλκινόη στη συνεδρία προβληματίζεται γιατί δεν θέλει να προχωρήσουν περισσότερο : επεξεργάζεται το εάν θα του πει ναι ή όχι. Λέει ότι δεν τον πιστεύει : «αυτός μόνο το σεξ θέλει».

Αργότερα αρχίζει να προβληματίζεται για το ότι ο Τάδε «δεν πηγαίνει στο σχολείο» και τον ψάχνει στο τηλέφωνο και όταν τον βρίσκει λέει ότι της «μοιάζει σαν μεθυσμένος». «Πείτε μου τι να κάνω;» ρωτάει την Κλινικό «Τσακωνόμαστε πολύ γιατί δεν δουλεύει. Δεν παίρνει το λεωφορείο και χαλάει τα λεφτά του σε ταξί και εγώ που του τα λέω δεν με ακούει». Η Κλινικός προσπαθεί να την παροτρύνει να πει κάτι για αυτό που εκείνη θα ήθελε. Για άλλη μια φορά ο Τάδε δεν ακολουθεί το «μοντέλο» που έχει βάλει σαν υπόδειγμα για να έχει μια σχέση όπως πρέπει».

Κάποια στιγμή καταλήγει στο να καθίσει μαζί του «μέχρι να βρει κάποιον καλύτερο». Αναφέρει ακόμη ότι όταν πήγε σπίτι του, όλοι τσακωνόντουσαν και ότι ήταν πολύ βρώμικα και ακατάστατα και αυτό δεν της άρεσε. Δεν θέλει να κάνει έρωτα μαζί του γιατί, όπως λέει, «θα συνδεθεί και δεν θέλει, γιατί μετά θα πρέπει να χωρίσει».

Κάποια άλλη φορά αναφέρει ότι είναι πολύ στεναχωρημένη γιατί ο Τάδε βρήκε και άλλη φίλη. Τους είδε να φιλιούνται «Δεν ασχολείται πια μαζί μου» λέει και κλαίει. Αναφέρει ότι δεν καταλαβαίνει «γιατί δεν μπορεί να σταματήσει να θέλει να είναι μαζί του». «Πρέπει να προσπαθήσω πολύ για να βρω κάποιον», και προσθέτει «Κάποιος θα υπάρχει και για μένα !» και συμπληρώνει «Όπως και να βρω δουλειά» Βάζοντας στο ίδιο επίπεδο αυτά τα οποία έχει βάλλει ως στόχο.

Κάποια μέρα πηγαίνει στην συνεδρία και ανακοινώνει «Τα χάλασα γιατί δεν ήθελα να με κοροϊδεύει. Ήμουν μαζί του από μοναξιά. Τώρα θέλω να μείνω μόνη μου !». Στις επόμενες συναντήσεις λέει ότι είναι ξαφνιασμένη που δεν την απασχολεί πια ούτε ο Τάδε αλλά ούτε και το ότι είναι με άλλη κοπέλα. Στην συνέχεια όμως τα «ξαναφτιάχνουν». Λίγο διάστημα αργότερα παίρνει την απόφαση, από μόνη της, ότι θέλει να αλλάξει Εργαστήριο, στην Σχολή της : θέλει να πάει σε ένα κάποιο στο οποίο μαθαίνουν να κυκλοφορούν με τα ΜΜΜ, να συνδιαλέγονται με υπηρεσίες κλπ. Δηλώνει ότι στεναχωριέται που δεν θα βλέπει πλέον τον Τάδε, εξ αιτίας της αλλαγής αυτής, αλλά «θέλει να μάθει πράγματα που θα την βοηθήσουν να δουλέψει». Είναι αποφασισμένη μοιάζει να μην έχει ανάγκη ούτε του στηρίγματός μας.

Και το τελευταίο διάστημα της παραμονής της συνεχίζει με συνέπεια να πηγαίνει στις συναντήσεις με την Κλινικό, μολονότι διακόπτεται από όλες τις άλλες δραστηριότητές της.

Κάποιες φορές που έχει πολύ άγχος ζητά να της τηλεφωνούν για να την δει εκτάκτως. Μοιάζει σαν να έχει δομήσει κάποιο αίτημα.

B.2 Η Αλκινόη στις συνεδρίες με την Κλινικό

Η Αλκινόη αρχικά προσπαθεί να κάνει την Κλινικό να «απαντήσει» σε διάφορα αιτήματα της αναφορικά με την διαβίωση της στον Ξενώνα και με τις επισκέψεις της στην «Επαρχία», στους γονείς της. Διαπιστώνει ότι η Κλινικός δεν κάνει τίποτα για να της «απαντήσει», τονίζοντας της ότι «ότι λέγεται την ώρα της συνεδρίας δεν μεταφέρεται αλλού παρά μόνον από εκείνη, εάν και εφόσον θέλει να το κάνει». Η Κλινικός την παραπέμπει στην Ομάδα του Ξενώνα για όλα αυτά τα αιτήματά της. Δεν της προσφέρεται μια άμεση λύση, αλλά αντίθετα της προτείνεται η επεξεργασία και τις τίθενται ερωτήσεις όπως για παράδειγμα «τι θα ήθελες εσύ να κάνεις», «τι σε στεναχωρεί σε αυτό ;». Για αυτό το «κενό απόλαυσης» από την πλευρά της Κλινικού, η Αλκινόη παραπονιέται στο Προσωπικό του Ξενώνα ότι «μόνο την ακούει αλλά δεν της δίνει συμβουλές για να της περάσει το άγχος». Συχνά βάζει την Κλινικό σε αντιπαράθεση είτε με την άλλη Ψυχολόγο των Ξενώνων, η οποία κάνει την «Ομάδα Ψυχολογικής Στήριξης». Λέει για παράδειγμα : «Δεν έχω να σας πω τίποτα τα είπα όλα στην κυρία «Τάδε»⁵⁴⁵ και τώρα βαριέμαι». Θέτει το ερώτημα «που να τα λέει ; σε εκείνην ή στη Κλινικό;» και την αντιπαραθέτει ακόμη και με την Παιδοψυχίατρο η οποία της δίνει φάρμακα με τα οποία όπως λέει «νιώθει καλύτερα», ενώ η Κλινικός «μόνο την ακούει και δεν της δίνει λύσεις», είτε ακόμη με την Ψυχολόγο του Σχολείου της, η οποία την «συμβουλεύει τι να κάνει με τα αγόρια, ενώ η Κλινικός δεν το κάνει !». Κατά κάποιο τρόπο την «προκαλεί» να «απαντήσει». Προσπαθεί να κατανοήσει εάν απολαμβάνει από αυτήν. Όταν αυτή η διαδικασία της αντιπαράθεσης επαναλαμβάνεται η Κλινικός την ρωτάει «μήπως θα ήθελε να συνεχίσει με την κυρία «Τάδε»» απαντά «Όχι είστε πολύ καλή εσείς.» απαντά, «Ε ! Θα είναι υποτιμητικό για εσάς ως Ψυχολόγο», «Καλή είστε. Θα σας αγαπάω και εσάς !» λέει εκλαμβάνοντας την ερώτηση της Κλινικού ως ανησυχία και θεωρώντας ότι της είναι πολύτιμη και προσπαθώντας κατά αυτό το τρόπο να εξευμενίσει τον Άλλο τον οποίο εκπροσωπεί. Ο Άλλος για την Αλκινόη δεν μπορεί να είναι μονοδιάστατος για αυτό μιλά συνεχώς με τον ένα για τον άλλο. Όπως δηλαδή κάνει και με το Προσωπικό όπου κατηγορεί τους μισούς στους άλλους μισούς προσπαθώντας να βρει κάποιο «ψεγάδι» για να μπορεί να μειώσει τον απόλυτο Άλλο.

Μετά λοιπόν από μια σειρά συνεδριών με αυτές τις αντιπαραθέσεις στις οποίες η Κλινικός δεν ενέδωσε, ανακοινώνει ότι «Δεν θέλει να πηγαίνει πια στην «Ομάδα Ψυχολογικής

⁵⁴⁵ Ψυχολόγος της Ομάδας Ψυχολογικής Υποστήριξης.

Στήριξης» με την κυρία «Τάδε» γιατί δεν το έχει ανάγκη : «Έχω το Πρόσωπο Αναφοράς μου, έχω και τη Κλινικό! »

Στη συνέχεια πάλι, αναφέρει ότι μίλησε με την Ψυχολόγο του Σχολείου της και ότι νιώθει μπερδεμένη μεταξύ εκείνης και της Κλινικού, «Εκείνη μου δίνει λύσεις, λέει, εσείς με βάζετε να σκεφτώ». Εφευρίσκοντας και πάλι ένα ζεύγος. Αποφασίζει τελικά ότι θέλει να μας κρατήσει και τις δύο γιατί «Δεν αντέχει να περιμένει. Θα τρελαθεί» λέει. Πριν φύγει από την συνεδρία λέει ότι «Εσείς έχετε πειραχθεί τώρα !», δηλώνοντας κατ' αυτό τον τρόπο την βεβαιότητα της ότι είναι το αντικείμενο που κάνει την Κλινικό να απολαμβάνει. Άλλες φορές πάλι λέει ότι είναι «καλή» η Κλινικός, ότι είναι «πολύ τρυφερή». Ή λέει στους Νοσηλευτές μετά την συνάντηση μαζί της ότι «αισθάνεται καλά». Ή ακόμη τονίζει το «πόσο περίμενε αυτό το ραντεβού» και ότι «χαίρεται από αυτή τη συνάντηση».

Σε μια συνεδρία της εκμυστηρεύεται ότι είπε ψέματα στο Πρόσωπο Αναφοράς της για το πώς χρησιμοποίησε τα χρήματά της και στην συνέχεια την ρωτά εάν θα πει αυτό που της εκμυστηρεύτηκε. Καταλήγει ότι «είναι σίγουρη ότι η Κλινικός θα το αναφέρει και θα την τιμωρήσουν».

Ενώ μιλά αρνητικά στο Νοσηλευτικό για την Κλινικό λέγοντας «ότι δεν την βοηθάει να της περάσει το άγχος», περιγράφει ότι «τα λέει, δεν τα λέει απάντηση δεν παίρνει!», ζητά να της πουν ότι θέλει να είναι πιο συχνές οι συναντήσεις μαζί της ! Φαίνεται να νιώθει ότι κάτι άλλο, από τα συνηθισμένα γίνεται σε αυτές τις συνεδρίες : αντιλαμβάνεται ότι υπάρχει για αυτήν εκεί μια θέση υποκείμενου.

Γ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ

Σε αυτό το μέρος της διατριβής, επεξεργαζόμαστε τα στοιχεία που αφορούν την Αλκινόη και τα οποία έχουν παρατεθεί πιο πάνω, στο μέρος «Συλλογή των στοιχείων και πορεία».

Θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε καταρχήν στο ερώτημα :

«Ποια είναι η δομή στην οποία ανήκει το υποκείμενο-Αλκινόη;».

Γ.1 Διαγνωστική προσέγγιση

Η Αλκινόη παρουσιάζει ήδη πριν την ένταξή της στον Ξενώνα κάποια «στοιχειώδη φαινόμενα»⁵⁴⁶: Οι δυσκολίες της, όπως σημειώνεται στο «Ιστορικό της» αρχίζουν ήδη από

⁵⁴⁶ Βλ. στο κεφ. IV της παρούσας διατριβής.

την Ε' Δημοτικού. Σε αυτές «αμύνεται» με εμμονές - κυρίως με την καθαριότητα και με έντονο ξύσιμο στο δέρμα της- στις οποίες γίνεται αναφορά αναλυτικά πιο κάτω όταν θα εξετάζεται η Αλκινόη «ως αντικείμενο της απόλαυσης του Άλλου». Στο Σχολείο παρουσιάζει μια αυτονόμηση του σημαίνοντος όταν φωνάζει συνεχώς «σκατά», χωρίς αυτό να έχει κάποια σχέση με αυτά που γίνονται ή που λέγονται την ώρα του μαθήματος. Θεωρεί ότι οι συμμαθητές της την κοιτούν και την κοροϊδεύουν. Ακολουθεί Εισαγγελική Παραγγελία βάσει της οποίας νοσηλεύτηκε για ένα δεκαήμερο. Η διάγνωση που τίθεται αυτή τη στιγμή για την Αλκινόη είναι *«Επιθετική συμπεριφορά στα πλαίσια Ελαφριάς Νοητικής Καθυστέρησης και πιθανώς Ψυχωτικής Διεργασίας»*. Μετά μικρό διάστημα παραμονής στο σπίτι της, οι γείτονες, κάνουν νέα Εισαγγελική Παραγγελία, και έτσι νοσηλεύεται στην Μονάδα Επειγόντων Περιστατικών (ΜΕΠ) του ΠΝΑ, για τρεις μήνες. Κατά την παραμονή της εκεί αναφέρει ότι έχει ακουστικές παραισθήσεις : Ακούει τη φωνή της μητέρας της να της δίνει εντολές και να την βρίζει, όπως και φωνές των γειτόνων οι οποίοι επίσης την βρίζουν και την κοροϊδεύουν. Στην γνωμάτευση, από την ΜΕΠ, γράφουν : *«Ψύχωση με έντονα ψυχαναγκαστικά συμπτώματα καθαριότητας, τάξης και ελέγχου»*.

Επίσης, κατά την παραμονή της στον Ξενώνα ακούει φωνές οι οποίες αυτή τη φορά της λένε «να χτυπήσει την Παιδοψυχίατρο». Όταν σβήνει τα φώτα «βλέπει» σκιές και όταν τα ανάβει, βλέπει πολλούς ανθρώπους, τον Χριστό και την Παναγία». Κάποιες φορές παρουσιάζει *«νοητικό αυτοματισμό»*⁵⁴⁷ : κάνει δηλαδή διάλογο με κάποιους ανθρώπους τους οποίους βλέπει. «Αυτοί οι άνθρωποι, εξηγεί η ίδια, είναι είτε από την τηλεόραση είτε κάποιους τους οποίους έχει δει έξω». Δηλώνει δε ότι «Αυτό της αρέσει πολύ» και ότι «θέλει να τους βλέπει και να μιλάει μαζί τους». Η Αλκινόη αποφεύγει να μιλάει για τις φωνές που ακούει λέει ότι «Δεν είναι τίποτα» και στην συνέχεια αναφέρει ότι «είναι τυχερή που δεν ακούει φωνές». Παρουσιάζει επίσης αναίτια γέλια τα οποία συχνά εκνευρίζουν τους ανθρώπους που την περιβάλλουν. Η ίδια αναρωτιέται για το «τι είναι αυτά τα γέλια» και δηλώνει ότι δεν μπορεί να τα σταματήσει, φοβάται όμως ότι εξ αιτίας τους θα «φάει ξύλο» από τα άλλα παιδιά του Ξενώνα».

Παρατηρούμε ότι δια μέσου ταύτισης η Αλκινόη ενισχύει το εγώ της : έχει κάποιες ιδέες μεγαλειότητας όπως ότι «είναι όμορφη και κουκλάρα». Συχνά λέει «τι ομορφιά είναι αυτή, σ' ευχαριστώ Θεέ μου που με έκανες τόσο όμορφη. Α! ρε μάνα τι όμορφη που με έκανες! Αχ εμείς οι όμορφες τι περνάμε ! τόσες ώρες στο καθρέφτη! Σε ευχαριστώ Θεέ μου. Τι κουκλάρα που είμαι !». Πιστεύει ότι «έχει ταλέντο στην Υποκριτική» και ότι «χάνεται αφού δεν την πάνε [από τον Ξενώνα] στην δραματική σχολή». Ρωτάει συνεχώς αν είναι «η καλύτερη από όλους» και «εάν της έχουν εμπιστοσύνη». Φωνάζει ότι «πρέπει να της έχουν εμπι-

⁵⁴⁷ Maleval (J.-C.), (2009-2010), cours *La Psychose*, στο <http://storage.canalblog.com> .

στοσύνη γιατί είναι η καλύτερη στον Ξενώνα». Όταν τα «φτιάχνει» με ένα αγόρι, το οποίο δεν καταφέρνει να βρει το δρόμο για το ραντεβού τους, και χάνεται, θέλει «να διακόψει μαζί του γιατί έχει πιο χαμηλό ‘νοητικό επίπεδο’ από εκείνη».

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι στην περίπτωση της Αλκινόης υπήρξε πλήρης απουσία της Πατρικής μεταφοράς, μη έχοντας. Θα λέγαμε, ορμώμενοι από το ιστορικό αλλά και από την παρακολούθηση της σχέσης της με την μητέρα της, κατά την διάρκεια της παραμονής της στον Ξενώνα, ότι η τελευταία, παρόλο που προσπαθεί να ικανοποιήσει τις ανάγκες της Αλκινόης, την αντιμετωπίζει μέσα από μια παραληρηματική οπτική. Ήδη, όταν ήταν μικρή δεν την άφηνε, για παράδειγμα, να παίζει με τα άλλα παιδιά, γιατί ήταν σίγουρη ότι «θα της κάνουν κακό». Δεν την άφηνε να συναναστρέφεται με κανέναν άλλο πλην της ιδίας. Αυτό κατ’ επέκταση δεν ευνόησε την είσοδο της Αλκινόης στον μεταφορικό λόγο. Η πατρική λειτουργία δεν έχει εγκαθιδρυθεί και η Αλκινόη, ως υποκείμενο δεν κατόρθωσε να περάσει στην θέση του επιθυμούντος υποκειμένου. Είναι πάντοτε στην θέση του αντικειμένου της απόλαυσης του Άλλου. Η δομή της είναι ψυχωτική. Αυτό έρχονται να επαληθεύσουν και τα στοιχειώδη φαινόμενα στα οποία αναφερθήκαμε πιο πάνω.

Θα ασχοληθούμε παρακάτω με το ερώτημα :

**Ποια η διαλεκτική της σχέσης της Αλκινόης ως υποκειμένου
με την απόλαυση του Άλλου ;**

Γ.2 Η διαλεκτική της σχέσης της Αλκινόης ως υποκειμένου με την απόλαυση του Άλλου

Μπορούμε να διακρίνουμε την Αλκινόη ως αντικείμενο της απόλαυσης του Άλλου, μέσα από κάποιες εκδηλώσεις της όπως το ότι δεν μπορεί να σταματήσει να ξύνει το δέρμα της, τα σπυράκια της, μέχρι που κάνει πληγές και παρ’ όλα αυτά συνεχίζει που ματώνει. Όταν για παράδειγμα ανησυχεί ή ζηλεύει, ξύνει το πρόσωπο της ή τους μηρούς της στο εσωτερικό τους. Στην συνέχεια βέβαια, δηλώνει ότι την ενοχλεί «που είναι άσχημη». Αλλά και όταν κτυπάει τους γονείς στην συνέχεια «για να τιμωρήσει τον εαυτό της» που τους χτύπησε, ξύνεται με μανία σαν να επιβάλλει στο σώμα της κάποια τιμωρία. Παρακαλά το Προσωπικό, την Παιδοψυχίατρο να της δώσουν φάρμακα για να την σταματήσουν, για να της βάλουν φρένο. Όπως θα δούμε πιο κάτω αυτή η «ανάθεση έργου» στο Προσωπικό είναι ένα αίτημα βοήθειας, είναι μια προσπάθεια τοποθέτησης του Άλλου σε μια συμβολική θέση προστάτη. Αυτή η αυτό-τιμωρία στην οποία υποβάλλεται, αρνητικοποιεί κατά κάποιο τρόπο αυτό που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί συμβολικά καθότι υπάρχει απουσία της φαλλικής σημασίας. Επιβάλλει απευθείας μια τιμωρία στο ίδιο της το σώμα.

Ένα άλλο παράδειγμα έκφρασης της θέσης της Αλκινόης ως αντικειμένου, είναι, ο τρόπος με τον οποίο κοιτάει τα άλλα παιδιά. Έχει ένα έντονα επικεντρωμένο και «διαπεραστικό» βλέμμα και παράλληλα χαμόγελο. Τα μάτια της την στιγμή που το κάνει είναι γουρλωμένα. Για μεγάλο διάστημα της παραμονής της στον Ξενώνα, τα άλλα παιδιά παραπονιούνται και εκνευρίζονται, εξαιτίας αυτής της συμπεριφοράς. Κάποια από αυτά της επιτίθενται αλλά εκείνη δεν σταματά να τα κοιτά με αυτό τον τρόπο. Δεν την απασχολεί εάν «βγαίνουν εκτός εαυτού». Λέει ότι δεν ξέρει «τι την σπρώχνει να το κάνει αυτό» και ότι δεν μπορεί να το σταματήσει. Κάποιες φορές όμως αναφέρει ότι «της αρέσει που νευριάζουν». Δεν την φοβίζει ότι ίσως κάποιο από τα παιδιά μπορεί να είναι μεγαλόσωμο και να την χτυπήσει. Με αυτό το βλέμμα καταφέρνει κατά κάποιο τρόπο να τα «τρελαίνει», να τα βγάξει έξω από τα όρια τους. Πρόκειται για ένα βλέμμα απόλαυσης. Ένα βλέμμα που διέπεται από την βλεμματική ενόρμηση. Αλλά και αυτό το χαμόγελο είναι διαφορετικό από το γνωστό μας χαμόγελο : δεν είναι της τάξης της ειρωνείας αλλά είναι και αυτό ένδειξη της απόλαυσης η οποία την κατακλύζει. Αυτό το χαμόγελο δεν απευθύνεται σε κάποιον αλλά μοιάζει να την κυριαρχεί. Η Αλκινόη ως υποκείμενο απουσιάζει όταν το κάνει αυτό.

Γ.2.1 Οι αμυντικές προσπάθειες της Αλκινόης

Η Αλκινόη κάνει διάφορες προσπάθειες να αμυνθεί απέναντι στην απόλαυση του Άλλου. Ήδη από το ιστορικό της, πριν την παραμονή της στον Ξενώνα, μαθαίνουμε ότι από την Στ' Δημοτικού εμφάνισε μεγάλη εμμονή με την καθαριότητα η οποία με το καιρό επιδεινώθηκε : περνούσε δύο με τρεις ώρες την ημέρα στο μπάνιο. Όπως αναφέρθηκε ήδη⁵⁴⁸ όταν έπιανε κάποιο αντικείμενο έπλενε συνεχώς τα χέρια της εξηγώντας ότι το κάνει «για να μην κωλύσει μικρόβια ή για να μην μυρίζει άσχημα». Την ίδια αντιμετώπιση είχε για το δωμάτιο της στον Ξενώνα, τουλάχιστον για το πρώτο διάστημα της παραμονής της εκεί.

Μπορούμε να εκλάβουμε το ξύλο που δίνει στους γονείς της ως ακύρωση τους σαν σύμβολο. Αλλά πρόκειται επιπλέον για μια αμυντική προσπάθεια αποσυμπλήρωσης του Άλλου ο οποίος είναι πλήρης. Μπορούμε επίσης να υποθέσουμε ότι τους κτυπάει τους και κυρίως τη μητέρα γιατί δεν στέκεται στο «ύψος» της.

Διαπιστώθηκε ότι η Αλκινόη συνηθίζει να «μεταφέρει» στους Νοσηλευτές, συχνά διαστρεβλωμένα, αυτά που ακούει να συζητάνε τα παιδιά μεταξύ τους. Αλλά και για το Προσωπικό, όπως ήδη αναφέρθηκε⁵⁴⁹, λέει ψέματα και κατηγορεί τους μεν Νοσηλευτές στους δε. Παρατηρούμε εδώ, ότι Αλκινόη μοιράζοντας έτσι το Προσωπικό μοιράζει και την εξουσία του Άλλου. Εάν γινόντουσαν ένα η καταδίωξη θα ερχόταν από παντού. Είναι προτιμη-

⁵⁴⁸ Βλ. «Κοινωνικό Ιστορικό» στο Α.2.

⁵⁴⁹ Βλ. «Συνεδρίες» στο Β.

τέο λοιπόν το να μην μπορούν να τα βρουν μεταξύ τους και για αυτό κατηγορεί τους μεν στους δε. Ο Άλλος κατ' αυτό τον τρόπο δεν είναι συμπαγής.

Μια άλλη προσπάθεια να αντιμετωπίσει την απόλαυση του Άλλου, όπως διαπιστώνουμε ήδη λίγες μέρες πριν την μεταφορά της στην ΜΕΠ, είναι ότι η Αλκινόη, ξυρίζει το κεφάλι της και τα φρύδια της επειδή, όπως λέει, την «ενοχλούν». Αυτή την ίδια συμπεριφορά – να κόβει δηλαδή τα μαλλιά της και τα φρύδια της τσιμπώντας το δέρμα- την ξαναβρίσκουμε κάποια στιγμή, στον Ξενώνα, λίγο πριν φύγει οριστικά για το σπίτι της στην Επαρχία όπου έχει πολύ άγχος. Μέσα από αυτές τις παρεμβάσεις, όπως το κόψιμο μαλλιών, τις οποίες κάνει πάνω στην ίδια της την εικόνα, η Αλκινόη προσπαθεί να ξεφύγει από την εξουσία και την δύναμη που έχει ο Άλλος πάνω της. Παρεμβαίνει δηλαδή στην εικόνα της. Η ίδια εξουσιάζεται από τον Άλλο και αφού ο Άλλος δεν «απόσυμπληρώνεται», δηλαδή δεν του λείπει τίποτα, κάνει η ίδια μια αφαίρεση στον ίδιο της τον εαυτό : Αφαιρεί κάτι από την εικόνα της και την μετατρέπει. Πρόκειται δηλαδή και εδώ για μια προσπάθεια αναχαίτισης της απόλαυσης.

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω κάνοντας την διαγνωστική διερεύνηση η Αλκινόη έχει ακουστικές παραισθήσεις : Ακούει, λέει, την φωνή της μητέρας της να της δίνει εντολές και να την βρίζει, όπως επίσης και φωνές των γειτόνων οι οποίοι επίσης την έβριζαν και την κορόιδευαν. Αλλά και στον Ξενώνα, ακούει φωνές που της λένε να χτυπήσει την Παιδοψυχίατρο. Βλέπει σκιές, βλέπει ανθρώπους με τους οποίους κάνει διάλογο. Αυτοί, λέει, είναι είτε «από την τηλεόραση» είτε «είναι κάποιοι που τους έχει δει έξω». Δηλώνει ότι της αρέσει η παρουσία τους. Θέλει να τους βλέπει και να μιλάει μαζί τους. Η Αλκινόη κατ' αυτό τον τρόπο αμύνεται : καθιστά τον Άλλο παρόντα άρα υπάρχοντα μέσα από τις φωνές. Εάν ο Άλλος υπάρχει μέσα από τις φωνές, υπάρχει και η ίδια.

Η Αλκινόη θέτει ερωτήματα τα οποία γίνονται η βάση πάνω στην οποία στηρίζει τις προσπάθειές δόμησης που κάνει. Φαίνεται ότι η επεξεργασία αρχίζει από την στιγμή που συνειδητοποιεί ότι οι γονείς της δεν θα την πάρουν στις διακοπές του επικείμενου Πάσχα επειδή «δεν την θέλουν γιατί τους είχε χτυπήσει τα περασμένα Χριστούγεννα». Φοβάται και για αυτό όλο τους υπόσχεται από το τηλέφωνο, ότι δεν θα το ξανακάνει. Κλαίει, τους ζητά συγγνώμη είναι πολύ αγχωμένη, ξύνει το πρόσωπό της. Ανησυχεί μήπως «τους χτυπήσει και πάλι» όταν θα είναι στην «Επαρχία».

Παρακάτω γίνεται προσπάθεια να εντοπισθούν τα στοιχεία μέσα από τα οποία σκιαγραφείται η παρουσία της Αλκινόης ως υποκειμένου. Διαφαίνεται ότι η Αλκινόη τοποθετεί διάφορα ερωτήματα τα οποία την κατευθύνουν.

Όπως αναφέρθηκε, σημειώνει τα αισχρόλογα που λέει η μητέρα της και φαίνεται ότι είναι το έναυσμα που την κάνει να θέσει το ερώτημα «τι είναι ψυχικά άρρωστος ;». Αρχίζει να παρατηρεί «πως είναι αυτός που δεν είναι ψυχικά ασθενής». Η Αλκινόη προσπαθεί λοιπόν, να απαντήσει στα ερωτήματα που θέτει για το «πώς κάνουν αυτοί που δεν είναι ασθε-

νείς» και στρέφεται προς το περιβάλλον που την πλαισιώνει για να βρει την απάντηση. Παράλληλα προσπαθεί και εκείνη να πει και να κάνει «σαν» τους υπολοίπους, οι οποίοι δεν είναι ασθενείς.

Επίσης, κάποια στιγμή που δίνει ένα ραντεβού στην περιοχή του Ξενώνα με τον φίλο της, όπως αναφέραμε ο τελευταίος μπερδεύεται με τα λεωφορεία και χάνει τον δρόμο του. Η Αλκινόη, στις συνεδρίες, είναι θυμωμένη και ρωτά συνεχώς εάν πρέπει να διακόψει μαζί του, γιατί έχει «πιο χαμηλό νοητικό επίπεδο από εκείνη». Η Αλκινόη προσπαθεί να μοιάζει σαν αυτούς που θεωρεί ότι δεν είναι άρρωστοι και δεν υπολείπονται νοητικά.

Η Αλκινόη, στις συναντήσεις με την Κλινικό, αναφέρει συχνά το πόσο ζηλεύει τα παιδιά των εργαζομένων που πάνε στις οικογένειες τους. Θα ήθελε λέει, «να βρισκόταν μια οικογένεια που θα της προσέφερε «αγάπη και ένα ζεστό οικογενειακό περιβάλλον, ώστε να μένει μαζί τους». Κάποια στιγμή θεωρεί ότι η ιδανική λύση, στο άγχος που της δημιουργεί το ότι δεν μπορεί να σταματήσει να κτυπά τους γονείς της και κατ' επέκταση δεν την δέχονται πίσω στην «Επαρχία», είναι «να την υιοθετήσει κάποιος». Καταφεύγει κατ' αυτό τον τρόπο σε μια «λογική» και απλουστευμένη λύση. Διαπιστώνουμε εδώ ότι οι λέξεις (οικογένεια, γονείς, ...) δεν έχουν την σημαίνουσα υπόστασή τους, δεν στηρίζονται από το νόημα που η φαλλική σημασία θα τους απέδιδε. Το ζητάει από το Προσωπικό και όταν αυτό της το αρνείται, κλείνεται στο δωμάτιο της και δεν βγαίνει, ούτε για το φαγητό (για μια ημέρα). Συνειδητοποιεί ότι όταν ζηλεύει τα παιδιά των εργαζομένων που είναι με τους γονείς τους, ξεσπά στα χέρια της, ξύνοντας τα. Κάποια φορά για αυτό το λόγο «θόλωσε» όπως λέει και χτύπησε ένα παιδί. Τα παιδιά αυτά, όπως ήδη αναφέρθηκε, παίρνουν για την Αλκινόη την θέση του μικρού άλλου, του απέναντι, του όμοιου στον καθρέφτη, απέναντι στον οποίο επιτίθεται.

Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο, αναφορικά με τις δομικές «προσπάθειες» της Αλκινόης, είναι αυτό της σεξουαλικότητας. Όπως ήδη σημειώθηκε, αναφορικά με τις σχέσεις της, η Αλκινόη λέει συχνά ότι «έχει ανάγκη από ένα αγόρι» αλλά, αναρωτιέται για το «πώς θα κάνει έρωτα μαζί του ;» Αρχικά, λοιπόν στις συνεδρίες, αναφέρεται στο συνεχές άγχος της «γιατί δεν έχει αγόρι» και εξηγεί ότι για αυτό ξύνεται και δεν μπορεί να κοιμηθεί το βράδυ. Είδαμε ότι φτιάχνει το προφίλ του : θέλει να είναι «εργατικός, νοικοκύρης, καλός, ευγενικός, τρυφερός». Παίρνει δηλαδή σαν «μοντέλο» από αυτά που «ακούει» στην καθημερινότητα της. Αφού θα είναι με ένα τέτοιο αγόρι, είναι «σαν να» είναι και η ίδια όπως όλες τις γυναίκες που δεν είναι «ψυχικά άρρωστες». Προσπαθεί, να καταλάβει την σημασία του «πώς κάνει κάποιος που είναι ερωτευμένος». Αναρωτιέται εάν κάποιος την χαϊδεύει «σημαίνει ότι ενδιαφέρεται για εκείνη ή όχι;». «πώς κάνει μια γυναίκα ;» Προσπαθεί με διάφορους τρόπους να βρει κάποιον. Επιμένει, πιέζει, γίνεται φορτική, επιβάλει..... Αμέσως μόλις αρχίζει να βγαίνει με τον Τάδε αρχίζει να αναφέρει το «πόσο ωραία της φέρεται», για τα «όνειρά τους», για το «μέλλον τους». Θυμώνει και προβληματίζεται όταν αντιλαμβάνεται

ότι για παράδειγμα ο «Τάδε» δεν είναι όπως θα ήθελε, δεν μοιάζει δηλαδή με το «μοντέλο». Τότε απευθύνει στην Κλινικό το ερώτημα «Πείτε μου τι να κάνω;» Κάποια στιγμή καταλήγει στο ότι θα καθίσει μαζί του μέχρι να βρει κάποιον καλύτερο. Δεν θέλει να κάνει έρωτα μαζί του και εξηγεί : «Θα συνδεθώ και δεν θέλω, γιατί μετά θα πρέπει να χωρίσω». Όταν διακόπτουν, εκείνη αναφέρει ότι «δεν κλαίει επειδή της λείπει ο φίλος της αλλά γιατί δεν μπορεί χωρίς την «ανδρική συντροφιά», την αγκαλιά, τα φιλά και ότι ζηλεύει την άλλη κοπέλα με την οποία «βγαίνει ο Τάδε», «γιατί αυτή χαίρεται την συντροφιά ενός αγοριού». Την τοποθετεί και αυτήν στην θέση του μικρού άλλου. Όταν αρχίζει νέες έρευνες για να βρει αγόρι ζητά από όλα τα παιδιά να της γνωρίσουν κάποιον.

Απευθύνει προς «πάσα κατεύθυνση» : στους Νοσηλευτές, στο Πρόσωπο Αναφοράς της και στις συνεδρίες, τα ερωτήματα της τα οποία περιστρέφονται γύρω από το «Πως είναι σεξουαλικές σχέσεις ;», «τι κάνουν με τα προφυλακτικά ;», «τι είναι γάμος;», «Πως κάνουν με τα αγόρια;», «πως κάνει μια γυναίκα ;», «είναι, η ίδια ωραία;». Ζητά από τους Νοσηλευτές να της μιλήσουν για το σεξ. «Ξέρω, λέει, για τις προφυλάξεις που πρέπει να παίρνω αλλά θέλω να μάθω κι άλλα !». Αρκετές φορές στην συνεδρία την απασχολεί το «τι θα κάνει όταν θα της έλθει η επιθυμία ;». Παράλληλα συμμετέχει, όπως αναφέρθηκε, με δική της πρωτοβουλία σε μια ομάδα που την οργανώνει το Εργαστήριο της και έχει ως αντικείμενο «γυναικεία θέματα» και «σεξουαλική διαπαιδαγώγηση». Πηγαίνει, ακόμη, και στο Γυναικολόγο για να του θέσει τα ερωτήματα της.

Όπως κάθε ψυχωτικό υποκείμενο, έτσι και η Αλκινόη, παρά τις πληροφορίες που τις παρέχονται, δεν κατανοεί «τι είναι σεξουαλική σχέση». Δεν γνωρίζει καθότι δεν έχει συγκροτήσει την φαλλική σημασία και οι λύσεις που βρίσκει, μέσα από την ταύτιση, δεν βοηθούν πάντα την νοηματική επεξεργασία. Το διαπιστώσαμε όταν αναφέρεται στην «σεξουαλική επαφή πάνω από τα ρούχα», και περιγράφει, στην συνεδρία, αυτό που έγινε με κάθε λεπτομέρεια, εξηγώντας : «Το έκανα γιατί τον αγαπάω και αν αρνιόμουν θα τον έχανα, θα γύριζε στην κοπέλα του».

Παράλληλα αναρωτιέται τι θα γίνει, όταν το αγόρι που κάποια στιγμή την ενδιαφέρει, μάθει ότι «παίρνει ψυχοφάρμακα» και ότι έχει «ψυχαναγκαστικά». Προσπαθεί να σταματήσει την ύπαρξη αυτών των εκδηλώσεων της για να μην είναι «ψυχικά ασθενής». Ρωτά συνεχώς «Πως πρέπει να κάνει ;» και παροτρύνει την Παιδοψυχίατρο να της δώσει φαρμακευτική αγωγή.

Στις συνεδρίες, την απασχολεί επίσης το «εάν είναι ωραία ή όχι». Συχνά λέει ότι «δεν της αρέσει ο εαυτός της» και ότι «στον δρόμο βλέπει «όλο κουκλάρες», ενώ ή ίδια, όπως λέει «ζύνει το πρόσωπο της και γίνεται άσχημη». Παρατηρείται εδώ η παρουσία του υποκειμένου το οποίο παραπονιέται και προσπαθεί να αποφύγει τα αποτελέσματα της «απόλαυσης».

Σε αυτό το σημείο θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα ερωτήματα :

Πως η Αλκινόη αντιλαμβάνεται το «τόπο» που της διαφυλάχτηκε από τον αναλυτή ;

Πως τον χρησιμοποιεί ; Σε ποια θέση τον τοποθετεί ;

Γ.3 Η χρήση του τόπου του αναλυτή από την Αλκινόη

Σε ένα πρώτο χρόνο η Αλκινόη χρησιμοποιεί την ώρα της συνεδρίας της με διαδικαστικά θέματα που έχουν να κάνουν με την παραμονή της στον Ξενώνα, με το Σχολείο της, με την κοπέλα με την οποία μοιράζονται το ίδιο δωμάτιο και με το πότε θα επιστρέψει στην «Επαρχία», στους δικούς της. Ρωτά την Κλινικό κάθε λίγο «πόση ώρα θα την κρατήσει» ή «πόση ώρα έχει ακόμη».

Στις συνεδρίες στο ΙΠΚ επεξεργάσθηκε κυρίως την σχέση της με την μητέρα της και την οικογένειά της και πιο συγκεκριμένα, τον τρόπο με τον οποίο θα επιστρέψει εκεί, πως θα αντιμετωπίσει τις δυσκολίες που της θέτει η θεία της. Στα πλαίσια των συνεδριών της πήρε την απόφαση να αντιτεθεί στις δυσκολίες που τις έθεταν οι δάσκαλοί της στο να φύγει ενώ η ίδια ένιωθε έτοιμη. Επεξεργάζεται ότι μπορεί να αποφασίζει μόνη της.

Αναφέρει επίσης τα ερωτήματα της για το πώς βρίσκουν αγόρι και όταν βρίσκει, για το «πώς γίνεται η σεξουαλική πράξη» και το μέχρι ποιο σημείο να φτάσει η ίδια. Παράλληλα επεξεργάζεται το εάν ο νεαρός με τον οποίο «τα έχει φτιάξει» είναι όσο έξυπνος «πρέπει» και εάν είναι «όσο εργατικός «πρέπει». Αποφασίζει ότι θα τον έχει μέχρι να βρει έναν επόμενο. Τοποθετεί δηλαδή την Κλινικό στην θέση του Άλλου που γνωρίζει και για αυτό συνεχίζει να την ρωτά.

Μέσα στα πλαίσια των συνεδριών στο Ιατροπαιδαγωγικό, η Αλκινόη επεξεργάζεται επίσης το ρόλο του Προσωπικού : Σιγά-σιγά το τοποθετεί σε θέση Άλλου που της απαγορεύει αλλά και που την προστατεύει : να της βάλουν φάρμακα, να ξεχωρίζουν τα γράμματα της μητέρας της που μπορεί ή δεν μπορεί να διαβάξει. Μαθαίνει επίσης να χρησιμοποιεί την βοήθεια που της προσφέρεται από την φαρμακευτική αγωγή την οποία δεν διστάζει να χρησιμοποιήσει, όταν δεν υπάρχει άλλος τρόπος να εμποδιστεί στο να χτυπάει.

Συνειδητοποιεί επίσης ότι, εάν δεν σταματήσει να χτυπάει τους γονείς της, δεν θα μπορέσει να επιστρέψει στην «Επαρχία». Η Αλκινόη αρχίζει να προσπαθεί να οριοθετήσει τις ενορμώσεις της και μία από τις λύσεις που βρίσκει είναι να καταφεύγει στα φυσικά όρια για να μην χτυπήσει την μητέρα της. Εξερευνά συζητά και μαθαίνει, μέσα από την ψυχοπαθολογία της μητέρας της, την διαφοροποίηση μεταξύ ψυχικά και μη ασθενούς. Ενδεχομένως, παρατηρώντας την μητέρα, διακρίνει την ίδια ως ψυχικά ασθενή. Ταυτίζεται με την «καλή κόρη».

«Καταγγέλλει» επίσης, στην Κλινικό, αυτούς που την ενοχλούν. Η Αλκινόη, όπως διαπιστώνουμε, αρχίζει να διαφαίνεται ως υποκειμένο ακριβώς μέσα από αυτά τα παράπονα της και μέσα από την έκφραση της δυσαρέσκειας της : Αναφέρει ότι «δεν αντέχει τις εντάσεις» και για αυτό προτιμά να μένει μόνη της. Μιλά επίσης για το άγχος της όταν την «βάζουν», από την Ομάδα του Ξενώνα, να «κάνει πράγματα» όπως για παράδειγμα τις υποχρεώσεις της αναφορικά με την διαβίωσή της στον Ξενώνα. Την αγχώνει όταν είναι «αναγκασμένη», όπως λέει. Συχνά δηλώνει πολύ κουρασμένη με όλα αυτά που κάνει.

Μέσα στις συνεδρίες λοιπόν αναφέρεται κυρίως σε αυτά που θα κάνει. Κατασκευάζει στρατηγικές και τις ανακοινώνει στην Κλινικό. Ανακοινώνει δηλαδή της αποφάσεις της, πριν τις κάνει πράξη. Θέτει δηλαδή στην συνεδρία το «πώς γίνεται» κάτι και στην συνέχεια επεκτείνει τις έρευνες της και τα ερωτήματά της και αλλού.

Θα προσπαθήσουμε παρακάτω να απαντήσουμε στο ερώτημα :

«Πως μπόρεσε ο αναλυτής να υποστηρίξει και να διαφυλάξει τις προσπάθειες της Αλκινόης ως υποκειμένου:»

Γ.4 Η επιθυμία του αναλυτή στην αγωγή της Αλκινόης

Ενώ αρχικά η Αλκινόη τοποθετεί την Κλινικό στην θέση κάποιου που προσπαθεί να γίνει το αντικείμενο του κολακεύοντας τον στην συνέχεια αυτό αλλάζει. Προσπαθεί επίσης να τοποθετήσει την Κλινικό σε θέση παιδαγωγού μέσα από τα συνεχή και επίμονα ερωτήματά της και όταν η Κλινικός «αντιστέκεται»⁵⁵⁰ στο να τοποθετηθεί στην θέση του Άλλου ο οποίος απολαμβάνει προσφέροντάς της τις ποθητές απαντήσεις και την παραπέμπει σε άλλους Ειδικούς, θυμώνει και αντιπαραβάλλει με την Ψυχολόγο που βρίσκεται στο σχολείο της ή στην Ομάδα «Ελεύθερης έκφρασης» που πραγματοποιείται στον Ξενώνα. Όμως η Αλκινόη δεν εγκαταλείπει αλλά αντίθετα ζητά πιο συχνές συνεδρίες ! Σταματά τις συναντήσεις με την Ψυχολόγο του Σχολείου και δεν πηγαίνει στην Ομάδα Ελεύθερης έκφρασης. Δηλώνει ότι θα συνεχίσει με το Πρόσωπο Αναφοράς της και με την Κλινικό. Είναι οι μοναδικές συναντήσεις που κάνει το τελευταίο διάστημα πριν φύγει για το «Χωριό» της. Διαπιστώνουμε ότι η Αλκινόη προσέχει αυτά που της λέγονται και τα επεξεργάζεται : Η Κλινικός προσπαθεί να την παροτρύνει, μέσα στα μέτρα του δυνατού, να πει κάτι για αυτό που εκείνη θα «ήθελε». Καταλήγει να κάνει αυτό που θεωρεί η ίδια σωστό και αποφασίζει να μην ακολουθήσει αυτό που την συμβουλεύουν από το Σχολείο της, και να φύγει για το «Χωριό» της. Αποδεικνύεται πολύ αποφασιστική. Δεν μπορεί όμως να περιμένει. Αναγκάζεται διότι δεν αντέχει

⁵⁵⁰ Silvestre (M.), « Transfert et interprétation dans les psychoses : une question de technique » στο *Demain la psychanalyse*, Champ Freudien, Seuil, Paris, 1993, σελ. 201 -211.

το άγχος και δεν ξέρει πώς να το διαπραγματευτεί να τσακωθεί για αυτή της την απόφαση με τον δάσκαλο της, ο οποίος πιστεύει ότι «δεν είναι ακόμη έτοιμη να πάρει την κατάσταση στα χέρια της».

Η μετάβαση στο Ιατροπαιδαγωγικό, φαίνεται ότι νοηματοδότησε με διαφορετικό τρόπο τις συνεδρίες της με τη Κλινικό όπως επίσης και το λόγο για τον οποίο πηγαίνει σε αυτές : Η Αλκινόη μέσα από τον κενό από απόλαυση που της διαφυλάσσεται από την Κλινικό, αρχίζει να διαφαίνεται ως υποκείμενο μέσα από αυτά τα παράπονα της και μέσα από την έκφραση της δυσαρέσκειας της.

Μια σημαντική αλλαγή, μέσα στα πλαίσια των συνεδριών στο Ιατροπαιδαγωγικό, είναι ότι η Αλκινόη αρχίζει να επεξεργάζεται το ρόλο του Προσωπικού και την σχέση της μαζί του. Την περίοδο που θέλει να υιοθετηθεί από το Προσωπικό με την επεξεργασία στις συνεδρίες και με τους καλούς χειρισμούς του Προσωπικού αντιλαμβάνεται ότι δεν μπορεί να αντικαταστήσει τους γονείς της : Αυτοί είναι ! Ίσως θα μπορούσε να εκληφθεί και ως ένα συμβολικό όριο. Αναγκάζεται να σκεφτεί άλλες λύσεις : Αρχίζει να ερευνά και μαθαίνει, μέσα από την ψυχοπαθολογία της μητέρας της, την διαφοροποίηση μεταξύ ψυχικά και μη ασθενούς. Ταυτίζεται ίσως και μαζί της αναφορικά με το πώς θα μπορούσε και η ίδια να αποκτήσει παρόμοιες δυσκολίες.

Γ.5 Συμπεράσματα

Γ.5.1 Σκέψεις και συζήτηση

Αρχικά η πρώτη «κατασκευή» που καταφέρει η Αλκινόη είναι ότι βάζει σε μια ιδιαίτερα υποστηρικτική θέση το Προσωπικό του Ξενώνα και κάνει χρήση της βοήθειας που της παρέχεται : «Τοποθετεί» τους άλλους να παίζουν είτε προστατευτικό είτε απαγορευτικό ρόλο. Τους αναθέτει όπως διαπιστώσαμε να διαβάζουν πρώτα εκείνοι τα γράμματα της μητέρας της και να κρίνουν εάν μπορεί να τα διαβάσει. «Κατασκευάζει» και συγχρόνως ζητά κατ' αυτό τον τρόπο βοήθεια από τον Άλλο. Τοποθετεί το Προσωπικό σε μια θέση να προστατεύει, να προφυλάσσει και κάποιες φορές και να απαιτεί να της επιβληθούν όρια. Επεξεργάστηκε αυτή την τακτική στις συνεδρίες.

Η Κλινικός διαφοροποιήθηκε από τον Άλλο του Ξενώνα.

Η προσπάθεια της μαζί με τη Κλινικό να «δώσει νόημα» στα σημαίνοντα : «ψυχικά άρρωστος», «ενήλικη», «καλή κόρη», την βοήθησε, αφενός να σταματήσει το ατέρμονο γλίστρημα νοήματος αλλά συγχρόνως την τοποθέτησε και σε «μια θέση». Είναι «άρρωστοι άνθρωποι» λέει στην Κλινικό και τοποθετείται στην θέση αυτού που προσφέρει βοήθεια, κυρίως στην μητέρα της. Αυτά τα σημαίνοντα γίνονται πυξίδα και την καθοδηγούν. Είναι πέραν της ταύτισης διότι αρχίζει να έχει άποψη και να την υποστηρίζει. Παρατηρούμε δηλαδή ότι η Αλκινόη λίγο –λίγο καταφέρνει πράγματα όπως το να παρατηρεί γύρω της και «δα-

νέιζεται» στοιχεία. Στην συνέχεια τα οικειοποιείται και με αυτά κάνει σχέδια για το μέλλον. Αυτά τα σχέδια γίνονται ο οδηγός της. Δομείται μέσα από αυτά. Δεν είναι παθητική. Τα βάζει σε πράξη : Αρχίζει να ταξιδεύει μόνη της και να δίνει λύσεις με δικές της πρωτοβουλίες στα οικογενειακά και οικονομικά θέματα όπως για παράδειγμα την διαχείριση των οικονομίων της από την ίδια και όχι από τους θείους της. Ασχολείται με την επιμέλεια των ιδίων της των γονιών. Έχει μάθει τι υπηρεσίες της είναι απαραίτητες και τις αποζητά με την βοήθεια του προσωπικού του Ξενώνα και στην συνέχεια δια μέσου των διαφόρων υπηρεσιών στην «Επαρχία» που κατοικεί. Η Αλκινόη αναλαμβάνει ακόμη και αυτά που της είναι δύσκολα.

Ξεσηκώνει πρότυπα από όπου μπορεί, για παράδειγμα, να «κατασκευάσει» τον άνδρα που μια γυναίκα επιθυμεί αποτυπώνοντας κοινοτυπίες που οι γυναίκες χρησιμοποιούν. Προσπαθεί να κάνει «σαν» αυτές. Έτσι βρίσκει μια κατευθυντήρια γραμμή : πρέπει να είναι «εργατικός, νοικοκύρης, καλός, ευγενικός, τρυφερός».

Αυτή όμως η ταύτιση δεν κατορθώνει να καλύψει όλα το έλλειμμα της Πατρικής μεταφοράς : μια «επαφή» πάνω από τα ρούχα, λέει. Αυτή η ταύτιση σε στοιχεία του γυναικείου, την οδηγεί σε μια λύση η οποία προκαλεί την σταθεροποίηση. Δεν γνωρίζουμε εάν πρόκειται για κάτι οριστικό αλλά σίγουρα πρόκειται για μια λειτουργία η οποία κατά κάποιο τρόπο υποκαθιστά την συμβολική έλλειψη που υπάρχει εξ αιτίας της ελλειμματικής Πατρικής μεταφοράς, δηλαδή του ελλείμματος της δομής. Η Αλκινόη κατασκευάζει όπως μπορεί, συλλέγοντας στοιχεία από εδώ και από εκεί κάτι το οποίο έχει «αναπληρωματική» λειτουργία του Ονόματος-του-Πατέρα το οποίο είναι ελλείπον, όμως δεν παύει να θέλει να επιστρέψει στην μητέρα της για να την συμπληρώσει. Είναι όμως καλύτερα ενταγμένη μέσα στον κοινωνικό δεσμό. Κρίνεται ως πολύ σημαντικό το ότι καταφέρνει να αναρωτηθεί «πως την βλέπει ο απέναντι», «πως την κρίνει». Πρόκειται εδώ για μια διαδικασία που πάει πέραν της ταύτισης με τον όμοιο του καθρέφτη.

Καταληκτικά θεωρούμε ότι μολονότι η περίπτωση της Αλκινόης είναι σοβαρή, δεν σημαίνει ότι δεν μπορεί να αναλάβει πρωτοβουλίες και ότι δεν έχει κρίση. Η προσπάθεια της να χρησιμοποιήσει το στήριγμα που της προσφέρεται από την Κλινικό μοιάζει κατά κάποιο τρόπο με επιθυμία. Μέσα στο κενό από απόλαυση που της διαφυλάσσεται από τη Κλινικό τοποθετείται ως υποκείμενο. Γίνεται αποφασιστική.

Γ.5.2 Η επίπτωση στην κοινωνική της ένταξη

Σιγά-σιγά γίνεται αντιληπτό ότι δεν χρειάζεται πλέον να αναθέσει την οριοθέτηση της σε κάποιον άλλο, το αναλαμβάνει μόνη της με κάθε τρόπο : παίρνει για παράδειγμα διπλή δόση από τα φάρμακα της προκειμένου να μην χτυπήσει την μητέρα της ή κτυπάει το κεφάλι της στον τοίχο για να συγκρατηθεί. Προσπαθεί όπως μπορεί να αποκτήσει τον έλεγχο. Παρόμοια είναι και η προσπάθεια της να προστατευτεί, όταν πετάει το κινητό της τηλέφωνο,

και να μην επηρεάζεται από τον φίλο της με τον οποίο δεν τα πάει καλά. Είναι αποφασιστική και δεν υποχωρεί μπροστά στο «τίμημα». Η οριοθέτηση έχει δομική λειτουργία.

Η Αλκινόη αρχίζει, για τις ανάγκες του νέου της Σχολείου αλλά και για τις συναντήσεις της μαζί μας, να μετακινείται μόνη της. Σιγά – σιγά με το να κυκλοφορεί μόνη διευρύνει τις δραστηριότητές της.

Όταν το Πρόσωπο Αναφοράς της, της εμπιστεύτηκε για πρώτη φορά να διαχειριστεί μόνη της τα χρήματα της, στη κατασκήνωση, η Αλκινόη έχει μεγάλο άγχος για το εάν θα τα καταφέρει. Δυσκολεύτηκε πάρα πολύ να κατανοήσει την αξία των χρημάτων μολοντί την ενδιέφερε πολύ. Αυτό ενδεχομένως είναι συνδεδεμένο με τη σχέση της με τον αποχωρισμό από τον μητρικό Άλλο ο οποίος δεν έχει πραγματοποιηθεί. Ο αριθμός δεν έχει για αυτήν μια έννοια διότι το Όνομα-του-Πατέρα δεν έχει εγκαθιδρυθεί. Λίγο-λίγο, δοκιμάζοντας βρίσκει τρόπους να τα καταφέρνει και αρχίζει να μην θέλει να την επιβλέπουν οι Νοσηλευτές σε αυτά που κάνει και το πώς χρησιμοποιεί τα χρήματά της.

Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, παίρνει κάποια στιγμή την πρωτοβουλία να επισκεφτεί την μητέρα της ζητώντας να συνοδεύεται από το Πρόσωπο Αναφοράς της και να διαμένει στο Ξενοδοχείο και όχι στο σπίτι της μητέρας για να εμποδίσει έτσι τον εαυτό της λόγω της φυσικής απόστασης να την ξαναχτυπήσει. Διακρίνουμε και εδώ την χρήση που κάνει, του Προσωπικού. Λίγο αργότερα, κρίνει ότι μπορεί να διαβάσει μόνη της τα γράμματα της μητέρας της. Στην συνέχεια πηγαίνει μόνη της αλλά, πάλι με δική της πρωτοβουλία, ζητά να μείνει στον πατέρα της γιατί εάν μείνει μόνη με την μητέρα της φοβάται ότι θα την χτυπήσει, κάνοντας χρήση αυτή τη φορά του πατέρα. .

Από αυτή την περίοδο και μετά αρχίζει να έχει έντονο αίτημα να επιστρέψει στην «Επαρχία» για να φροντίσει τους γονείς της και επικεντρώνεται στο πως θα σταματήσει «τα ψυχαναγκαστικά» της όπως λέει τις δυσκολίες της.

Αυτός ήταν ο στόχος της από την αρχή : Να μην είναι «ψυχικά ασθενής» και να επιστρέψει πίσω στην μητέρα της.

Αντιτίθεται έντονα στους Δασκάλους της που υποστηρίζουν ότι δεν είναι έτοιμη να φύγει και να το αναβάλει για αργότερα. Την επόμενη φορά που επισκέπτεται τους γονείς της πηγαίνει μόνη της και κατορθώνει να οριοθετήσει την μητέρα της η οποία συνεχίζει να βρίσκεται σε παραληρηματική κατάσταση.

Η Αλκινόη παρά τα εμπόδια, που της θέτει η θεία της η οποία φοβάται ότι θα επιφορτιστεί με την φροντίδα της, επιμένει ότι θέλει να πάει στην «Επαρχία». Τελικά η θεία στέλνει μήνυμα να πάει, αλλά με την ταυτότητά της και το βιβλιário της γιατί η ίδια δεν έχει χρήματα για να την συντηρήσει. Η Αλκινόη όμως αντιδρά πολύ έντονα λέγοντας για τα χρήματα που έχει μαζέψει όλο το διάστημα της παραμονής της στον Ξενώνα είναι η προίκα της και ότι δεν θα την αφήσει να την εκμεταλλευτεί : θα χρησιμοποιεί από τα χρήματα της σύνταξης

του πατέρα της τα οποία διαχειρίζεται η θεία της. Παρατηρούμε ότι είναι αποφασισμένη και δεν υποχωρεί.

Στη συνέχεια, στα πλαίσια προετοιμασίας που εκείνη μόνη της ορίζει, σταματά να συμμετέχει σε όλες τις δραστηριότητες του Ξενώνα. Θέλει να φύγει αμέσως μετά το τέλος της σχολικής χρονιάς. Διαπιστώνουμε ότι έχει αναπτύξει προστατευτικούς μηχανισμούς. «Είμαι ενήλικη, λέει, και θέλω να πάω να ζήσω με τους δικούς μου». Βάζει προτεραιότητες : «να γίνει καλά η μητέρα της, να φτιάξει το σπίτι.....». Προσπαθεί να τα έχει όλα σε έλεγχο. Δεν πρέπει να αργοπορήσει ούτε μέρα. Είναι πολύ προσεκτική και προσπαθεί να αποφεύγει τα ερεθίσματα που θα πρόσθεταν άγχος και θα την έκαναν να χάσει τον έλεγχο : κάνει τις προετοιμασίες με πολύ προγραμματισμό. Γνωρίζει ότι χρειάζεται πλαισίωση και στηρίγματα και γι' αυτό ζητά να της βρει η Ομάδα, ένα Ψυχολόγο και ένα Ψυχίατρο, στην «Επαρχία».

Στην Επαρχία, παρά τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει κυρίως με τους θείους, οι οποίοι αρχικά την αντιμετωπίζουν με ψυχρότητα, παραμένει αρκετά ήρεμη. Στην αρχή είναι σε συνεχή τηλεφωνική επαφή με τον Ξενώνα. Στη συνέχεια πηγαίνει στο ΚΨΥ της περιοχής της (μετά από συνεννόηση της Κοινωνικής Λειτουργού του Ξενώνα) και αρχίζει να ταχτοποιεί σιγά-σιγά τις γραφειοκρατικές εκκρεμότητες. Μαθαίνουμε ότι με το που πήγε στην Επαρχία έβαλε την μητέρα στο Νοσοκομείο «για να την δουν οι γιατροί». Στην συνέχεια η μητέρα παίρνει κάθε μήνα σε ενέσιμη μορφή τα φάρμακά της και παρακολουθείται, κάτω από την επίβλεψη της Αλκινόης από Ψυχίατρο. Καταφέρνει, μαζί με την Κοινωνική Λειτουργό της περιοχής, την οποία συμβουλευεται σε ότι πρωτοβουλία και να πάρει, να επιχορηγούνται και οι δύο με ένα επίδομα και έτσι να έχουν χρήματα. Ψάχνει δουλειά. Ο πατέρας φεύγει από το πατρικό του, που ήταν στην ίδια πολυκατοικία με την μητέρα και την Αλκινόη και μένει σε ένα χωριό «χωρίς να δίνει την διεύθυνση του» στην Αλκινόη, ενδεχομένως εξ αιτίας των συμβάντων «περί σεξουαλικής κακοποίησης», που υπήρχαν όταν πρώτο-νοσηλεύτηκε η Αλκινόη. Ενημερώνει, τον Ξενώνα, από το τηλέφωνο ότι, με τη βοήθεια πάντα της εκεί Κοινωνικής Λειτουργού, ξεκινά «Γυμνάσιο δεύτερης ευκαιρίας». Την αγχώνει η μητέρα της που της λέει ότι δεν θα βρει δουλειά όπως και οι διαμάχες με τους θείους. Πηγαίνει στον Ψυχίατρο μιας διπλανής πόλης και δηλώνει χαρούμενη που θα ανοίξει ΚΨΥ και στην δική της, και θα έχει Ψυχολόγο και Ψυχίατρο.

Γ.5.3 Συνοπτικά

Θα λέγαμε ότι ο αναλυτής με την επιθυμία του προσέφερε στην Αλκινόη ένα τόπο κενό από απόλαυση. Η ίδια η Αλκινόη τον δοκιμάζει : προσπαθεί να καταλάβει εάν απολαμβάνει και πόσο πολύτιμη του είναι ως αντικείμενο. Του απευθύνει τα παράπονα της και την δυσανεμία της και μέσα από αυτά αναδύεται ως υποκείμενο. Μέσα από την μετάβαση από τον Ξενώνα στο ΠΙΚ η Αλκινόη διαφοροποίησε τη Κλινικό από το Προσωπικό το οποίο για αυτήν τοποθετήθηκε στην θέση του συμβολικού Άλλου. Αρχικά το προσωπικό κατέχει την

θέση αυτού που της επιβάλει και εκείνη ακολουθεί ως από την θέση του αντικειμένου. Μέσα από τις συνεδρίες κατορθώνει ακριβώς να αντιτεθεί και να αποφασίσει μόνη της αναφορικά με την επιστροφή της στο Χωριό. Μέσα από την «διαδρομή» της, γίνεται αντιληπτό, ότι η Αλκινόη ακολουθεί μια πορεία η οποία είναι πέραν των απλών αμυντικών προσπαθειών απέναντι στην απόλαυση του Άλλου. Θέτει κάποια ερωτήματα τα οποία είναι ενδείξεις των προσπαθειών της να δομηθεί ως υποκείμενο. Τα ερωτήματά της έχουν μια λογική την οποία ακολουθούν.

Περιστατικό 2:

ΕΚΑΒΗ

Α ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΟΡΕΙΑ

Αυτό το μέρος της διατριβής, έχει ως σκοπό την συλλογή των στοιχείων που αφορούν την Εκάβη μέσα από το «Κοινωνικό της Ιστορικό» και μέσα από την «πορεία της κατά την διάρκεια παραμονής της στον Ξενώνα». Θα εξετάσουμε επίσης τον «Θεραπευτικό Σχεδιασμό» από την πλευρά του Ξενώνα.

Α.1 Εισαγωγικά

Η Εκάβη παρακολουθήθηκε από την Κλινικό, από την αρχή της παραμονής της, ήταν 14 χρόνων όταν άρχισε να φιλοξενείται από τον Ξενώνα και για έξι χρόνια. Διακόπηκαν οι συναντήσεις, όταν ολοκληρώθηκε η έρευνα.

Οι Πληροφορίες που ακολουθούν έχουν συλλέγει :

- Μέσα από τον ατομικό φάκελο της Εκάβης
- Από τις εκθέσεις των ειδικών που εξέτασαν την Εκάβη πριν μεταφερθεί στον Ξενώνα «ΟΡΜΟ»,
- Από τα λεγόμενα της μίας από τις «αδελφές» της όπως και μιας γειτόνισσας.
- Από τα λεγόμενα των ανθρώπων που την συνόδευαν από την Μονάδα Επειγόντων Περιστατικών (ΜΕΠ), του Παιδοψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής, κατά την δοκιμαστική περίοδο ένταξης της στον ξενώνα «ΟΡΜΟ».
- Από το ημερήσιο «Τετράδιο Ενημέρωσης» του Νοσηλευτικού Προσωπικού, των Ξενώνων «ΟΡΜΟΣ» και «ΤΟ ΣΠΙΤΙ».
- Από τα λεγόμενα των Νοσηλευτών των Ξενώνων «ΟΡΜΟΣ» και «ΤΟ ΣΠΙΤΙ».
- Από το τετράδιο με τις Σημειώσεις της Παιδοψυχιάτρου.
- Από την συνεργασία με την Κοινωνική Λειτουργό, τον Γυμναστή, τον Παιδαγωγό, την Καλλιτέχνη και την Ψυχολόγο που πραγματοποιεί την Ομάδα Ψυχολογικής Στήριξης, των Ξενώνων «ΟΡΜΟΣ» και «ΤΟ ΣΠΙΤΙ»
- Από τις Κλινικές εβδομαδιαίες συναντήσεις των Θεραπευτικών Ομάδων των δυο Ξενώνων.
- Από την συνεργασία με τους Δάσκαλους του Ειδικού Σχολείου.
- Από τις ατομικές συνεδρίες της Εκάβης με την Κλινικό.

A.2 Το Κοινωνικό ιστορικό

Παρακάτω καταγράφονται όσες πληροφορίες ήταν δυνατό να συλλεχθούν αναφορικά με την «Ιστορία» της Εκάβης, **των γονιών** της και της ευρύτερης οικογένειάς της. Γίνεται αναφορά στην **προγενέστερη πορεία** της, πριν την φιλοξενία της στους Ξενώνες «ΟΡΜΟ» και «ΤΟ ΣΠΙΤΙ».

Η μητέρα της είχε διάφορες «περιστασιακές» σχέσεις, **τα παιδιά από τις οποίες, άφη-νε σε ιδρύματα**⁵⁵¹. Η Εκάβη και ο ξάδελφος⁵⁵² της **αναγνωρίστηκαν**, από τον ετεροθαλή αδελφό της μητέρας της και την γυναίκα του, την κυρία Χ, ως δικά τους παιδιά, κατόπιν επιμονής της τελευταίας «για να μην καταλήξουν στα ιδρύματα» όπως ανέφερε η ίδια.

Η Εκάβη λοιπόν **γνωρίζει ως μητέρα της, την κυρία Χ., ως πατέρα της, τον ετερο-θαλή αδελφό της μητέρας** και ως **αδέλφια της**, το γιο της κυρίας Χ, από τον πρώτο της γάμο, τον «αναγνωρισμένο» ξάδερφο και τις δυο κόρες, που έκανε ο ετεροθαλής αδελφός της μητέρας της μαζί με τη κυρία Χ. Μοιάζει να μην έχει ποτέ υπάρξει διευκρίνιση στην Εκάβη των πραγματικών συγγενικών της σχέσεων.

Όταν ο ετεροθαλής αδελφός της μητέρας πεθαίνει, η Εκάβη, τριών χρονών τότε, μένει με την κυρία Χ, τον γιο⁵⁵³ της και τον «αναγνωρισμένο» ξάδελφο⁵⁵⁴ αρχικά σε ένα εγκαταλελειμμένο σπίτι χωρίς νερό και ηλεκτρικό ρεύμα και στη συνέχεια σε ένα δωμάτιο-αποθήκη που τους είχε παραχωρηθεί χωρίς ενοίκιο. Οι συνθήκες διαβίωσης τους, περιγράφονται ως «ακατάλληλες». Όσο για τις δύο κόρες της κυρίας Χ που απέκτησε με τον ετεροθαλή αδελφό της μητέρας της Εκάβης, έμεναν αλλού, διότι είχαν παντρευτεί.

Η κυρία Χ και ο γιος της υποχρεώνουν την Εκάβη και το άλλο παιδί να **ζητιανεύουν** και στην περίπτωση που δεν έφερναν χρήματα τους **χτυπούν**.

Σε ηλικία ένδεκα χρονών, αρχίζει η φιλοξενία της Εκάβης, κατόπιν Εισαγγελικής Παραγγελίας «Λόγω σοβαρής παραμέλησης και σωματικής κακοποίησης από το οικογενειακό περιβάλλον και ιδιαίτερα από την μητέρα η οποία την χτύπαγε και την ανάγκαζε να επαιτεί», (την οποία παρακίνησε μια **γειτόνισσα**⁵⁵⁵), στο Σύλλογο το «Χαμόγελο του παιδιού». Παραμένει εκεί για σχεδόν ενάμιση χρόνο.

Μέσα στο διάστημα αυτής της φιλοξενίας πεθαίνει η «μητέρα»⁵⁵⁶ της όταν δηλαδή η Εκάβη είναι δεκατριών χρονών.

⁵⁵¹ Υπάρχουν υπόνοιες ότι κάποια από αυτά τα «πουλούσε».

⁵⁵² Από την αδελφή της μητέρας της, η οποία, κατά το προσωπικό του «Χαμόγελου του παιδιού», ασκούσε την ίδια πρακτική.

⁵⁵³ Είκοσι χρονών τότε.

⁵⁵⁴ Ενός έτους τότε.

⁵⁵⁵ Η οποία όπως θα δούμε και πιο κάτω έχει δείξει συνεχές ενδιαφέρον για την Εκάβη.

⁵⁵⁶ Δηλαδή η κυρία Χ.

Στην συνέχεια, ο Σύλλογος το «Χαμόγελο του παιδιού» κάνει αίτημα νοσηλείας της Εκάβης στην Μονάδα Επειγόντων Περιστατικών (ΜΕΠ) του τότε ΠΝΑ εξ αιτίας *«Εντόνων κρίσεων με τάσεις αυτοτραυματισμού και παρουσία θυμού, επιθετικότητας και αυτοκτονικού ιδεασμού»* όπου και φιλοξενείται.

Εκεί την περιγράφουν «συνεργάσιμη και πάντα πρόθυμη να βοηθήσει στις δουλειές του τμήματος και να συμμετέχει στα προγράμματα θεραπείας και απασχόλησης της» αλλά με ξεσπάσματα θυμού ή κλάματος. Της βάζουν την διάγνωση «Αγχώδης Κατάθλιψη –Ελαφρά Νοητική Καθυστέρηση – Κοινωνικό Πρόβλημα» και της δίνουν φαρμακευτική αγωγή.

Όλο το διάστημα της παραμονής της στο «Χαμόγελο του παιδιού» αλλά και στην ΜΕΠ η Εκάβη, κρατά επαφή με την γειτόνισσα, την οποία ονομάζει «θεία», με την μια από τις «αδελφές» της, την Σ. όπως και με τον μικρότερο «αδελφό» της.

Στη συνέχεια παραπέμπεται από την ΜΕΠ στον Ξενώνα «ΟΡΜΟ», σε ηλικία σχεδόν δεκατεσσάρων ετών, όπου και συναντιόμαστε.

Α.3 Πορεία της Εκάβης κατά την διάρκεια της παραμονής της στους Ξενώνες

Θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η επεξεργασία που ακολουθεί δεν έχει ως γνώμονα την ιστορικότητα των συμβάντων αλλά είναι μέσα στα πλαίσια μιας προσπάθειας να αποδοθούν και να ομαδοποιηθούν οι συμπεριφορές της Εκάβης, μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο το οποίο απαρτίζεται από τον Ξενώνα, το οικογενειακό του περιβάλλον, και το σχολικό πλαίσιο.

Η Εκάβη πραγματοποιεί, όπως αναφέραμε πιο πάνω, την **«Δοκιμαστική της Περίοδο»** στον Ξενώνα ΟΡΜΟ κατά την διάρκεια παραμονής της στην Μονάδα Επειγόντων Περιστατικών (ΜΕΠ). Το Νοσηλευτικό Προσωπικό του Ξενώνα την περιγράφει αρχικά, να **χρήζει μεγάλης επίβλεψης. Τρώει** συνεχώς και τα πάντα. **Κλέβει τσιγάρα** και αναπτήρες από το συρτάρι των Νοσηλευτών ή ψάχνει για γόπες μέσα στα σκουπίδια. Αφαιρεί **χρήματα**.

Την περίοδο αυτή δεν θέλει να ασχοληθεί με καμία από τις υποχρεώσεις της στον Ξενώνα αλλά ούτε μπορεί να ασχοληθεί με το οτιδήποτε για αρκετή ώρα. Την περιγράφουν πολύ αποδιοργανωμένη : Παρουσιάζει νυχτερινή **ενούρηση. Κοιτάζει από την κλειδαρό-τρυπα την ώρα που τα άλλα παιδιά κάνουν το λουτρό τους και τους προτείνει, ανεξάρτητα με το φύλο τους, να έχουν σεξουαλική επαφή.** Πιάνει το στήθος ενός αγοριού και προσπαθεί συνεχώς να καθίσει επάνω του. Αυνανίζεται στίς τουαλέτες σε κοινή θέα. **Ξυρί-ζει τα γεννητικά της όργανα. Ουρεί** μέσα στην σακούλα των σκουπιδιών στο δωμάτιο της. Πετά τη σερβιέτα της στο πάτωμα του μπάνιου. Χυδαιολογεί. **«Δεν έχει αίσθηση κινδύνου»**, για παράδειγμα «βάζει τα χέρια της στις πόρτες όταν κλείνουν, σκύβει από τα παράθυρα ή από την σκάλα, πειράζει τις ηλεκτρικές συσκευές». **Κάθεται στο πρεβάζι του πα-ραθύρου** της (θα επανέλθουμε). Κάποια στιγμή παίζοντας με τον αναπτήρα βάζει φωτιά.

«Εκβιάζει» κλαίγοντας την «αδελφή» της ότι **εάν δεν την πάρει στο σπίτι θα κάνει κακό στον εαυτό της**. Κλαίει νομίζοντας ότι «δεν την θέλει» μια άλλη φιλοξενούμενη η Λυδία⁵⁵⁷.

Στην **Κλινική Συνάντηση**, μετά την **ολοκλήρωση της «Δοκιμαστικής Περιόδου»**, όταν πρέπει να αποφασισθεί το εάν θα παραμείνει στον Ξενώνα ή όχι, το Προσωπικό αρχικά δεν πιστεύει ότι πρέπει να μείνει. Όλοι φοβούνται μήπως της συμβεί κάτι, λένε ότι δεν μπορούν να την προστατέψουν και επαναλαμβάνουν συνεχώς ότι «δεν έχει αίσθηση κινδύνου». Τελικώς παραμένει.

Η «εικόνα» της αμέσως μετά την ένταξή της είναι παρόμοια. **Τρώει** ασταμάτητα, με βουλιμικό τρόπο, με αποτέλεσμα να παχύνει τόσο πολύ που να δυσκολεύεται στην κίνηση. Με τον ίδιο τρόπο καπνίζει. Εάν δεν έχει τσιγάρα πηγαίνει και ψάχνει στους σκουπιδοτενεκέδες στο δρόμο ή πουλά τα πράγματα της.

Η αντίδραση της απέναντι στην **οριοθέτηση** είναι πάντα δύσκολη, συνήθως καταλήγει στο να χτυπάει τα αντικείμενα που βρίσκονται κοντά της και κυρίως αυτά του δωματίου της και στη συνέχεια φεύγει προς άγνωστη κατεύθυνση για να επιστρέψει μετά από μερικές ώρες. Αναφορικά με τις **φυγές** της, περιγράφεται ότι ήδη η Εκάβη, από τότε που έμενε μαζί με την οικογένεια της, έφευγε από το σπίτι και επέστρεφε συχνά με την συνοδεία της Αστυνομίας. Μοιάζει το **όριο** να μην λειτουργεί και όταν η Εκάβη θέλει να φύγει, απλά φεύγει, δεν μπορεί κανείς να την εμποδίσει. Πηδά, για παράδειγμα, από το μπαλκόνι του πρώτου ορόφου όπου βρίσκεται το δωμάτιο της και τριγυρνά στην γειτονιά. Στο Σχολείο πηδά από τα κάγκελα. Όταν επιστρέφει πάντα ζητά αμέσως **συγχώρεση** και υπόσχεται ότι δεν θα επαναληφθεί ή συμπεριφέρεται σαν να μην έχει προηγηθεί τίποτα. Υπάρχουν όμως φορές που φεύγει, αλλά στην συνέχεια ανακαλύπτεται ότι δεν έχει απομακρυνθεί από τον χώρο του Ξενώνα αλλά ότι **απλά κρύβεται**.

Η Εκάβη έχει **εναλλαγές στα συναισθήματα της**. Χωρίς πάντα προφανή αιτία μπορεί να γίνει νευρική και κλαίγοντας να πετάξει, για παράδειγμα, μια γλάστρα από το μπαλκόνι. Φωνάζει ότι «θέλει να φύγει γιατί δεν την νοιάζεται και **δεν την αγαπάει κανείς**». Μπορεί σύντομα να αλλάξει η διάθεσή της και να γίνει ευδιάθετη και χαρούμενη λέγοντας ότι «τους αγαπάει όλους και πολύ».

Μετά από πολύ προσπάθεια του Προσωπικού, η Εκάβη καταφέρνει με επιτυχία να ασχολείται με την «ρουτίνα» των υποχρεώσεων που έχει ένας φιλοξενούμενος στον Ξενώνα όπως για παράδειγμα το να τακτοποιεί τα πράγματά της ή να σιδερώνει τα ρούχα της.

Η Εκάβη στη κατασκήνωση, το καλοκαίρι, γνωρίζει έναν νεαρό τον οποίο «ερωτεύεται» και ο οποίος γίνεται το **«αγόρι»** της. Όμως στην συνέχεια όταν αποδεικνύεται ότι αυτό

⁵⁵⁷ Η Λυδία είναι μια από τους νέους με τους οποίους ασχολούμεθα στην παρούσα εργασία.

το αγόρι είναι **εξάδελφός της** του ζητά να μην την καλεί στο τηλέφωνο. Η κατάσταση της στην συνέχεια, αρχίζει και πάλι να επιδεινώνεται : **Ακούει φωνές**. Έχει σεξουαλικές συνεντεύξεις με διαφόρους, τους ποίους συναντά τυχαία στο δρόμο. Κάνει και πάλι φυγές και μένει για μεγάλο διάστημα στην ΜΕΠ.

Η Εκάβη μετά την «κακή συνάντηση» με τον ξάδερφο της και τα επεισόδια με τις διάφορες περιστασιακές σεξουαλικές επαφές της, που ακολούθησαν, «επικεντρώνεται» για τρία περίπου χρόνια στην **σχέση της με την μια από τις αδελφές της** : Κλαίει συχνά και παραπονιέται ότι ενώ παίρνει στο τηλέφωνο τις αδελφές της, «κανείς δεν της τηλεφωνά». Νιώθει «κουρασμένη» όπως λέει, «χωρίς διάθεση για τίποτα». Συχνά αναφέρει ότι θέλει να πεθάνει και απειλεί ότι θα αυτοκτονήσει .

Καθ' όλη την διάρκεια παραμονής της, στον Ξενώνα, η Εκάβη δεν παύει να ζητά να γυρίσει στο σπίτι της, στην **μητέρα** της, -εννοώντας πάντα την κυρία Χ. - με τέτοιο τρόπο **σαν να είναι ζωντανή** και το σπίτι υπαρκτό. Μολονότι κάποια στιγμή, όπως θα αναφερθεί αναλυτικότερα πιο κάτω⁵⁵⁸, που μιλάει με τον «αδελφό» της⁵⁵⁹, τον ΧΧ, ο οποίος της λέει ότι η δική της μητέρα «ζει» και ότι η μητέρα του, η κυρία Χ, που έχει πεθάνει, δεν είναι και δική της αλλά ότι την είχε υιοθετήσει η Εκάβη **δεν τον πιστεύει**. Όμως με αφορμή αυτό το περιστατικό η Εκάβη αρχίζει να αναφέρει πάλι στο Προσωπικό –έχουν περάσει τρία χρόνια από την τελευταία φορά που είχε μιλήσει για αυτό- κάποια πράγματα από την ζωή της πριν την παραμονή της στον Ξενώνα. Αναφέρει ότι «ο **αδελφός της ο ΧΧ την βίαζε** και ότι την πονούσε». Η ανάμνηση αυτού του **αδελφού** όπως και η πιθανότητα μιας συνάντησης μαζί του είναι πάντα τρομακτική για την Εκάβη.

A.4 «Θεραπευτικός σχεδιασμός» από την Ομάδα του Ξενώνα

Καταγράφουμε εδώ με σύντομο τρόπο, **τον θεραπευτικό σχεδιασμό** με τον οποίο πλαισίωσαν την Εκάβη , οι Ξενώνες «ΟΡΜΟΣ» και κυρίως ο ξενώνας το «ΣΠΙΤΙ» στον οποίο παρέμεινε το μεγαλύτερο διάστημα.

Ο «Θεραπευτικός Σχεδιασμός» για την Εκάβη έχει κυρίως στοιχεία προφύλαξης της από πράγματα στα οποία η ίδια εκθέτει τον εαυτό της. Περιέχει ακόμα την προσπάθεια να μάθει απλά βασικά πράγματα της καθημερινότητας.

Όπως αναφέραμε η Εκάβη δεν αντιλαμβάνεται την οριοθέτηση, τους κανονισμούς και τις απαγορεύσεις, με αποτέλεσμα όλοι οι σχεδιασμοί να περιστρέφονται γύρω από αυτό. Το Προσωπικό εξ αιτίας του ότι νιώθει ανασφάλεια για να μην πάθει κάτι κακό η Εκάβη παίρ-

⁵⁵⁸ Βλ. «Αναφορές στους γονείς» στο Β.1.1.

⁵⁵⁹ Γιος της κυρίας Χ.

νει, αρχικά, **μέτρα προφύλαξης** της, για παράδειγμα σφραγίζει το παράθυρο του δωματίου της, το οποίο βρίσκεται σε όροφο, για να μην κάθεται στο πρεβάζι και πέσει.

Μετά την «Δοκιμαστική Περίοδο» το Προσωπικό προσπαθεί να μάθει στην Εκάβη να φροντίζει τον εαυτό της, για παράδειγμα να ασχολείται με την **προσωπική της υγιεινή**, να κάνει μπάνιο, να αλλάζει ρούχα, να μην ουρεί μέσα στο δωμάτιο της στο καλαθάκι των α-χρήστων αλλά στην τουαλέτα, να μην πετά τις σερβιέτες της στο πάτωμα..... Προσπαθεί ακόμα να αντιμετωπίσει το θέμα της νυχτερινής της **ενούρησης** της με το να την ξυπνά για να την οδηγεί στην τουαλέτα.

Προσανατολίζεται επίσης στο να την μάθει να τακτοποιεί τα πράγματά της και το δωμάτιο της. Την μαθαίνει να μην μπαίνει, για παράδειγμα, στο δωμάτιο των άλλων παιδιών όποτε θέλει εκείνη αλλά να ρωτά πρώτα και ότι ζώντας με τα άλλα παιδιά πρέπει να μοιράζεται και τις υποχρεώσεις για τα κοινά όπως για παράδειγμα, το να πλένει πιάτα ή να στρώνει το τραπέζι, αλλά και να αμύνεται απέναντι στα παιδιά που την εκμεταλλεύονται. Με άλλα λόγια γίνεται προσπάθεια να της μεταφερθεί ότι ο χώρος του Ξενώνα λειτουργεί σαν μια μικρή κοινωνία η οποία διέπεται από **αρχές δικαιώματα και κανονισμούς**.

Επειδή η Εκάβη **καπνίζει** συνεχώς, το Προσωπικό αρχικά προσπαθεί να την κάνει να σταματήσει επιχειρηματολογώντας σχετικά με το νεαρό της ηλικίας της αλλά και αναφορικά με τους κινδύνους που ενέχει το κάπνισμα για την υγεία της- στρατηγική που δεν δίνει αποτελέσματα. Στην Ομάδα αποφασίζεται λοιπόν να της περιορίσουν το κάπνισμα από την μια συνεχίζοντας να της το απαγορεύουν και από την άλλη να κάνουν σαν να μην αντιλαμβάνονται ότι όταν τους ζητά να βγει για λίγο στην αυλή είναι γιατί θέλει για να καπνίσει. Θεωρείται δηλαδή ότι είναι σημαντικό όταν καταφέρνει να έχει μια μορφή **σεβασμού της απαγόρευσης**.

Εάν η επιβολή της **απαγόρευσης του τσιγάρου** είναι πολύ δύσκολη, με τις **φυγές** της Εκάβης τα πράγματα είναι ακόμα δυσκολότερα. Από την αρχή της παραμονής της στον Ξενώνα, αλλά ακόμα και πριν την έλευσή της σε αυτόν, φεύγει, όπως αναφέραμε, χωρίς να ειδοποιεί, χωρίς να ρωτά, χωρίς να λέει που πάει. Προσπαθούν να την παροτρύνουν να μιλήσει για αυτή την διάθεση φυγής που έχει. Η Ομάδα του Ξενώνα ψάχνοντας τρόπο να την οριοθετήσει βρίσκει σαν λύση να της καθορίσει μια συγκεκριμένη ώρα, σε καθημερινή βάση, στην οποία μπορεί να πηγαίνει μια βόλτα για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Εάν η Εκάβη ξεχαστεί και δεν πάει βόλτα, το Προσωπικό την προτρέπει, εάν επιστρέψει στην ώρα της την επιβραβεύει, εάν αργήσει την τιμωρεί. Μια προσπάθεια δηλαδή να της τοποθετηθούν κάποια **όρια τα οποία** δεν πρέπει να ξεπερνά.

Με το σκεπτικό ότι η Εκάβη δεν σταματά μπροστά στην απαγόρευση του να παίρνει χρήματα για παράδειγμα από την τσάντα κάποιου, αλλά και ότι βρίσκεται συνεχώς μπροστά σε αυτήν την ανάγκη, διότι κανείς από την οικογένεια της δεν της δίνει χρήματα για τα διάφορα μικροέξοδα της. Ο Ξενώνας λοιπόν εξοικονομεί από χρήματα που προορίζονται για

άλλες δραστηριότητες και της δίνει ένα πολύ μικρό, αλλά σταθερό ποσό, κάθε μέρα. Περιορίζει δηλαδή αυτό που την κάνει να **«αφαιρεί χρήματα»** από την μια και από την άλλη προσπαθεί να την μάθει να **διαχειρίζεται** αυτό που έχει, όσο περιορισμένο και αν είναι αυτό. Στις περιπτώσεις που συνεχίζει να αφαιρεί πράγματα το Προσωπικό θεωρεί ότι πρέπει να μπαίνει άμεσα μια **τιμωρία**.

Μέσα από την ίδια οπτική, χωρίς δηλαδή να προσπαθεί να την αλλάξει, την περίοδο που η Εκάβη αρχίζει να βγαίνει με διάφορους τυχαίους άνδρες, η Ομάδα προσπαθεί, αναθέτοντας στην Επισκέπτρια Υγείας, να της κάνει **σεξουαλική αγωγή**, να την μάθει το πώς θα πρέπει να προφυλάσσεται από κάποια ασθένεια ή το πώς θα μπορέσει να προστατέψει τον εαυτό της από μια πιθανή εγκυμοσύνη.

Επίσης αρχικά είναι αδύνατο η Εκάβη να ακολουθήσει τα **διατροφικά προγράμματα** που φτιάχνει για αυτήν ο Ξενώνας με την βοήθεια της Διαιτολόγου από το Νοσοκομείο. Για μεγάλο διάστημα αντί να αδυνατίζει... παχαίνει ! Στην συνέχεια πραγματοποιείται μια μεγάλη αλλαγή όπου η Εκάβη αρχίζει να ακολουθεί το διαιτολόγιο της και αυτό να αποφέρει καρπούς, σε σημείο που να χάσει 40 σχεδόν κιλά. Γίνεται πιο ήρεμη, όπως αναφέραμε παραπάνω, προσέχει τον εαυτό της, το ντύσιμό της.

Εκτός όλων των εσωτερικών **εκπαιδευτικών** προγραμμάτων στα οποία η Εκάβη συμμετέχει μέσα στον ίδιο το χώρο του Ξενώνα παρακολουθεί και το Ειδικό Σχολείο. Σε τακτά διαστήματα υπάρχει συνάντηση με τους Δασκάλους όπου γίνεται προσπάθεια να γίνουν αντιληπτές οι ιδιαιτερότητες της και για να υπάρχει κοινή αντιμετώπιση για παράδειγμα στο θέμα των φυγών. Ο Παιδαγωγός του Ξενώνα, παίζοντας συμπληρωματικό και υποστηρικτικό ρόλο, την βοηθάει στις δυσκολίες με τα μαθήματα της.

Θεωρήθηκε ότι ένας από τους στόχους είναι να προσανατολισθεί σε Προεπαγγελματικό Εργαστήριο. Έγιναν και προσπάθειες, όταν η κατάστασή της ήταν πολύ βελτιωμένη, να **εργασθεί** ως βοηθητική σε ένα νηπιακό σταθμό, που όμως, παρά το γεγονός ότι η Εκάβη τα πήγαινε πολύ καλά με τα μικρά παιδιά που επέβλεπε, και έκανε και μεγάλες προσπάθειες να είναι συνεπής, υπήρχαν δυσκολίες με το ότι δεν μπορούσε να σταματήσει να καπνίζει και να μιλά στο κινητό.

Παράλληλα γίνεται προγραμματισμένη προσπάθεια να υπάρξει σταθερή «επαφή» με την μια από τις δύο **αδελφές** η οποία μοιάζει να έχει ένα μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την Εκάβη. Η Ομάδα αποβλέπει σε μια σταθερή συναισθηματική στήριξη από την μεριά αυτής της αδελφής. Πραγματοποιούνται διάφορες επισκέψεις της Εκάβης στο σπίτι της, με την συνοδεία του Κοινωνικού Λειτουργού του Ξενώνα. Αργότερα η αδελφή την φιλοξενεί και για κάποια βράδια αλλά για πολύ λίγες φορές προς απογοήτευση της Εκάβης.

Εφαρμόζεται με επιτυχία και πρόγραμμα **Κυκλοφοριακής αγωγής** με το σκεπτικό ότι εάν η Εκάβη μάθει τα λεωφορεία, θα μπορεί να πηγαίνει μόνη της να επισκέπτεται την αδελφή της.

Όταν αρχίζει να διαφαίνεται ότι δεν υπάρχουν προοπτικές στήριξης από την αδελφή για πιθανή μονιμότερη φιλοξενία της Εκάβης στο σπίτι της, η Ομάδα του Ξενώνα αρχίζει να ψάχνει για «Πλαίσια φιλοξενίας» της Εκάβης που θα μπορούσαν να **διαδεχθούν τον Ξενώνα**.

Αναγνωρίζοντας ότι η Εκάβη υποφέρει που δεν έχει κάποιον να έρχεται να την επισκέπτεται ή να την πηγαίνει βόλτα ή να την παίρνει ένα τηλέφωνο, όπως γίνεται με κάποιους άλλους φιλοξενούμενους του Ξενώνα των οποίων η οικογένεια είναι πιο «παρούσα», γίνεται προσπάθεια να βρεθεί μια **εθελόντρια** με την οποία να αναπτύξει μια κάποια σχέση αυτής της μορφής.

Η **Παιδοψυχίατρος** του χώρου παρακολουθεί την Εκάβη, όλο το διάστημα της παραμονής της στον Ξενώνα, μέσα από τις συναντήσεις του Προσωπικού αλλά και πραγματοποιώντας, όποτε θεωρεί ότι αυτό είναι απαραίτητο, και ατομικές συναντήσεις μαζί της. Έχει έτσι μια «συνέχεια» της πορείας της Εκάβης και ρυθμίζει κατ' αυτό τον τρόπο και την **φαρμακευτική της αγωγή**⁵⁶⁰. Συχνά όμως παίζει και τον ρόλο του ανθρώπου που **οριοθετεί**, όντας παράλληλα και η Επιστημονικά Υπεύθυνη του Ξενώνα.

Μπορεί η Εκάβη να μην πηγαίνει κάθε βδομάδα στην **Ομάδα Ψυχολογικής Στήριξης** αλλά είναι για αυτήν ένας «τόπος – αναφορά» που της προσφέρεται σε εβδομαδιαία βάση, και στον οποίο, πολλές φορές, μεταφέρει τα παράπονα της απέναντι στους άλλους φιλοξενούμενους του Ξενώνα αλλά και τις γενικότερες δυσκολίες της.

Τέλος η Εκάβη έρχεται σε **«Ατομικές συναντήσεις»** με την Κλινικό, αρχικά δεκαπενθήμερες στο χώρο του Ξενώνα και στη συνέχεια εβδομαδιαίες στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο. Στο τελευταίο πηγαίνει με μεγάλη συνέπεια.

Β ΟΙ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ

Σε αυτό το σημείο γίνεται αναφορά στις συνεδρίες με την Κλινικό και στην συνέχεια Ερευνητή. Αρχικά θα ερευνηθούν «τα θέματα που επεξεργάζεται η Εκάβη στα πλαίσια των συνεδριών» και στην συνέχεια οι «χειρισμοί της Κλινικού».

⁵⁶⁰ Η Παιδοψυχίατρος έκανε πολλές αλλαγές προσπαθώντας να ανακουφίσει από το άγχος, την αναστάτωση και την ψυχωτική συμπτωματολογία την Εκάβη. Ενδεικτικά και με επιφύλαξη από μέρους μας σημειώνουμε :Risperdal, Akineton [για τις παρενέργειες των ψυχιατρικών φαρμάκων] και Zoloft. Πρόσθεση Concerta [για την υπερκινητικότητα] για κάποιο διάστημα. Στη συνέχεια Toramac [αντιεπιληπτικό φάρμακο αλλά το δίδουν και ως «σταθεροποιητή» του συναισθήματος] και διακοπή των προηγούμενων. Modiodal.

B.1 Τα θέματα που την απασχολούν κατά τις συνεδρίες

Το περιεχόμενο των Συνεδριών είναι πλούσιο σε αναφορές στους «γονείς» της, στον «πατριό» της, στον «αδελφό» της τον ΧΧ [δηλαδή τον γιο της κυρίας Χ], στις «αδελφές» της και ειδικότερα στην μια από αυτές, στις σχέσεις της με τους άλλους νέους που φιλοξενούνται στους Ξενώνες, κυρίως στη σχέση της με την Λυδία.

B.1.1 Αναφορές στους «γονείς»

Πολλές είναι οι φορές που αναφέρεται στους γονείς της : στην «μητέρα» της και στον «πατέρα» της, αναφέροντας το «πόσο πολύ της λείπουν» και ότι θέλει «χάδια αγκαλιές και φιλία» και το πόσο την αγαπούν και ότι την «βλέπουν από εκεί πάνω». Θέλει «να της μιλήσει» η μητέρα της, «όπως μιλάνε οι μαμάδες στα άλλα παιδιά». «Θα γινόμουν πολύ καλά εάν μου έλεγε μια κουβέντα». Η ιστορία που έχει «φτιάξει δεν είναι «ακριβής» με την καθομιλουμένη έννοια της λέξης, φτάνει τα όρια του παραληρηματικού: οι γονείς υπάρχουν. Η Εκάβη πιστεύει αυτήν την ιστορία. Δεν αμφιβάλει για την ακρίβεια αυτών που λέει. Ανακατασκευάζει την πραγματικότητα διότι «για να υπάρξει ως υποκείμενο πρέπει να υπάρξει ο Άλλος. Κατασκευάζει έναν Άλλο στα μέτρα της. Δεν πρόκειται εδώ για μια φαντασίωση αλλά για μια αναγκαιότητα για να μπορέσει να υπάρξει. Λέει συχνά ότι «θέλει να πάει σπίτι της», μια λογική έκφραση που ο καθένας μας χρησιμοποιεί.

Δηλώνει ότι συγχώρησε την «μητέρα» της για αυτά που της έχει κάνει, δηλαδή που την έδερνε και την έδιωχνε από το σπίτι. Σε κάποια συνεδρία για παράδειγμα αναφέρεται στο ότι «Δεν μπαίνει σε αυτοκίνητα ξένων» διότι «Έτσι μου είχε πει η μητέρα μου». Κάποια στιγμή που είναι πολύ στενοχωρημένη δεν τρώει και δεν θέλει να την πιέζουν να φάει εξηγώντας ότι : «Έτσι φαντάζομαι, λέει, ότι θα έλθει η μητέρα μου να με ταΐσει. Είμαι σαν μωρό που θέλει την μαμά του».

Από την άλλη πάλι, αναφέρει για την «μητέρα» της και τον «αδελφό» της ότι την «έδεναν και την έδερναν» γιατί έπρεπε να φέρει χρήματα ελεημονώντας και να μην είναι ζωηρή.

«Με έδιωξαν από το σπίτι, λέει, και τους ρωτούσα «γιατί ;» και τους έλεγα ότι είναι υπεύθυνοι εάν πάθω κάτι κακό, αλλά εκείνοι επέμεναν να φύγω. Την «μητέρα» μου και τον «πατέρα» μου θα τους συγχωρούσα, γιατί τους αγαπούσα, αλλά τον «αδελφό» μου όχι, γιατί με χτύπαγε και με βίαζε». «Επεφτε από πάνω μου. Δεν μπορώ να πω.... Κλαίει. Έφερνε άνδρες και με βίαζαν και αυτοί». «Αυτός φταίει που η «μητέρα» μου πήγε φυλακή». Κάποια άλλη φορά πάλι διηγείται : «Η μητέρα μου, μου είχε φέρει ένα δάσκαλο να μου κάνει μαθήματα και με άφηνε μόνη μου μαζί του και εκείνος με χούφτωνε», «κάποια μέρα ζήτησε το χέρι μου από την «μαμά» μου. Εκείνη είπε θα δούμε». «Προσπαθούσα να μην γίνει τίποτα και ήθελα να φύγω από το σπίτι, όμως η «μαμά» μου του είχε πει να μην με αφήνει καθόλου να φεύγω». «Μια μέρα ο ΧΧ ήθελε να με τιμωρήσει, δεν το έκανε όμως. Ζήτησε από τον κύριο -τον δάσκαλο- να το κάνει και αυτός ήταν μεθυσμένος και με έδεσε στη καρέκλα και

μου έσκισε τα ρούχα και με έδειρε πολύ». Διηγείται ακόμα πως όταν κάποια στιγμή, η «μητέρα» της «πήγε στο Νοσοκομείο, για να γεννήσει τον μικρό της «αδελφό» και «ο κύριος ήταν πάλι μεθυσμένος, την πίεζε να γδυθεί και να πέσει στο κρεβάτι» εκείνη -κλαίει την ώρα που διηγείται- δεν μπορούσε να ξεφύγει γιατί «ήταν μόνη της» -κλαίει με λυγμούς και δεν μπορεί να διηγηθεί τι έγινε-. Όταν επέστρεψε η «μητέρα» της από το Νοσοκομείο και την είδε να κοιμάται «με αυτόν στο κρεβάτι» της είπε να πάρει τα πράγματά της και να φύγει, μολονότι η Εκάβη της εξηγούσε ότι εκείνη δεν έφταιγε. Αναφέρει ότι έφυγε και άρχισε να γυρνάει στους δρόμους και μετά πήγε και έμεινε σε ένα παλιό σπίτι. Πήγαινε κάποια στιγμή ο ΧΧ και της έλεγε «έλα να δεις την μαμά γιατί πανδρεύεται και φεύγει στη Γερμανία». Έτσι γύρισε πίσω. Η «μητέρα» της πανδρεύτηκε, λέει, με τον κύριο που την είχε βιάσει.

Τα στοιχεία αυτών των συμβάντων δεν αληθεύουν όλα. Η Εκάβη έχει χρησιμοποιήσει κομμάτια από πραγματικότητα και από φαντασίωση μέσα σε μια προσπάθεια να δομήσει κάποιο νόημα. Όπως και να έχει, όμως πάντα βρίσκεται στην θέση του αντικειμένου του Άλλου. Οι αναφορές που κάνει είναι σαν να μιλάει για κάποιον άλλο και όχι την ίδια. Αυτά που λέει τα βιώνει. Δεν υπάρχει απόσταση μεταξύ συμβολικού και πραγματικού. Στις συνεδρίες αναφέρει επίσης ότι ο ΧΧ «είναι που της έκανε όλο το κακό». Τοποθετεί με αυτό τον τρόπο το κακό σε ένα συγκεκριμένο μέρος : στο πρόσωπο του ΧΧ. Πρόκειται εδώ για μια αμυντική προσπάθεια να μην έρχεται το κακό από παντού.

«Μου έρχονται συχνά, λέει, αυτά που μου έκανε ο «αδελφός» μου. «Φοβάμαι μόνη μου μήπως έλθει με αρπάξει και μου βγάλει τα όργανα. Πρόκειται εδώ για ένα σημείο που έχει κλινική αξία διότι δεν το αναφέρει με τρόπο μεταφορικό αλλά κυριολεκτικό. Διαπιστώνονται εδώ τα ελλείμματα του να μην έχει περάσει από το «Στάδιο του καθρέφτη». «Έχω ακούσει» λέει «ότι αυτό κάνουν οι κακοί !» και τονίζει ότι «δεν θα κάνει αυτός ότι θέλει. Θα τον ξεπεράσω ! ». Μια προσπάθεια να μην είναι στην θέση του αντικειμένου του Άλλου.

Κάποια στιγμή επικοινωνεί μαζί της ο «αδελφός» της ο ΧΧ και της λέει ότι «Η μητέρα σου ζει». «Η μητέρα μου -η κυρία Χ- δεν είναι μητέρα σου. Είσαι υιοθετημένη». Η Εκάβη αναστατώνεται πολύ αλλά στην συνέχεια λέει ότι «δεν τα πιστεύει όλα αυτά». «Δεν θέλει να ξαναδεί τον αδελφό της» και ότι «θέλει να μείνει στον Ξενώνα μέχρι να γεράσει γιατί εκεί νιώθει ασφάλεια». Στην συνεδρία που ακολουθεί αυτό το περιστατικό, έρχεται χαρούμενη αλλά γρήγορα βάζει τα κλάματα. Λέει ότι «δεν είναι σίγουρη για το ποια είναι η «μητέρα» της και φοβάται μήπως δεν είναι ούτε ο «πατέρας» της αυτός που νομίζει και φοβάται ότι θα χάσει και την «αδελφή» της» Διαπιστώνεται εδώ ότι δεν υπάρχει κάτι που να είναι σταθερό. Βασιλεύει το χάος. Πρόκειται για απλή λογική. Η Εκάβη φοβάται μήπως συναντήσει την αλήθεια. Την ξέρει αλλά δεν θέλει να την ξέρει. Εάν την αναγνωρίσει ως την μοναδική αλήθεια τότε αυτό θα την έφερνε απέναντι στο ερώτημα «Εγώ από που βγαίνω ?» «Από πού προέρχομαι ?» Η μήτρα όλων των σχέσεων είναι η σχέση με την μητέρα. εάν δεν υπάρχει ο μητρικός Άλλος τότε δεν μπορούν να υπάρξουν ούτε οι άλλοι.

Πρέπει εδώ να αναφερθεί ότι συχνά μετά τις συνεδρίες, το προσωπικό του Ξενώνα μας ενημερώνει ότι η Εκάβη είναι αγχωμένη για αυτά που λέει στις συναντήσεις μας. Κάποια φορά λέει ότι κάτι είπε στην συνεδρία και φοβάται μήπως μεταφέρω αυτά που μου λέει. Με άλλα λόγια μήπως την κάνω και εγώ αντικείμενο της απόλαυσής μου.

Άλλες φορές πάλι γίνεται αντιληπτό, μέσα από αυτά που αναφέρει ότι «**ντρέπεται να πει**» κάποια πράγματα, την παρουσία της ως υποκειμένου

B.1.2 Αναφορές στις «αδελφές»

Θυμάται ότι η μια της «αδελφή» «δεν την άκουγε όταν ήταν μικρή και της φόραγε ότι ρούχα ήθελε εκείνη ακόμα και ένα πουλόβερ που την τσίμπαγε» και ότι κάποιο Πάσχα την υποχρέωσε να παραμείνει κλεισμένη στο δωμάτιο και να κοιμηθεί ενώ όλοι γιόρταζαν λέει ότι «δεν καταλαβαίνει το γιατί». Αναφέρει ότι «Δεν είναι καλή γιατί φέρνει στο σπίτι της Πρεζάκηδες, ίσως και κλέφτες». «**Ανησυχεί για την ανιψιά της** που είναι μικρή μην της κάνουν τα ίδια με εκείνην». «Δεν ασχολείται με την κόρη της» -η αδελφή-.

Αναφέρει ότι και οι δύο «αδελφές» της φέρθηκαν άσχημα στην μητέρα της και συγκρίνει με την δική της συμπεριφορά λέγοντας ότι «παρά όλα αυτά που μου έκανε ο ΧΧ εγώ **έμεινα κοντά στην «μητέρα»** μου.

Την άλλη όμως την «αδελφή» -την Σ- την **δικαιολογεί** «γιατί έχει τραβήξει πολλά». Η Εκάβη της τηλεφωνάει συνεχώς αλλά εκείνη δεν απαντά. Φοβάται λέει μήπως πανδρευτεί με τον «Νταλικέρη» -πρόκειται για κάποιον με τον οποίο η «αδελφή» έχει σχέση- και την πάρει και φύγουν. Όταν την ρωτάω εάν αυτό που φοβάται είναι ότι θα τις χωρίσει, την πιάνουν λυγμοί «Μόνον αυτήν έχω. Θα μου την πάρει. Θα φύγουν», λέει, «Θα ήθελα να είμαι μικρή και να είμαι με την μαμά μου και με τον μπαμπά μου. Ζηλεύω που τα Χριστούγεννα και το Πάσχα πηγαίνουν με τους γονείς τους στα μαγαζιά. Τα παιδιά ρωτάνε πάντα για την μαμά τους. Θέλω να με πάρει αγκαλιά». -Κλαίει-. Την επόμενη φορά που βλέπομαστε, αναφέρει : «Θα πάω στην «αδελφή» μου» λέει «Δεν μου αρέσει αυτός, αλλά θα είμαι μόνη μου τα Χριστούγεννα.....». Η «αδελφή» της όμως δεν απαντά στα μηνύματά της. Η Εκάβη είναι θυμωμένη : «Δεν με ρώτησε αν θέλω τον καινούργιο της άνδρα, εκείνη όμως μου είχε απαγορεύσει να τηλεφωνάω στον Ψ⁵⁶¹. Φοβάται μήπως της έκανε κάτι ο «Νταλικέρης», «μήπως την σκότωσε» λέει και διηγείται μια ιστορία από την τηλεόραση. Λέει «Της είπα ότι δεν τον συμπαθώ». Κλαίει λέγοντας ότι η «αδελφή» της, μια την αγαπάει και μια την ξεχνάει. Θυμώνει και λέει ότι όταν ήταν μικρή και οι δυο της «αδελφές» την χτύπαγαν. «Μόνον η «μαμά» μου και ο «μπαμπάς» μου με φρόντιζαν. Δεν θα πάω στο γάμο της εάν πανδρευτεί. Θα της δείξω. Πάντα δεν αναγνώριζε ποιοι την αγαπούν» «Πονάω» κρατάει το στήθος της και κλαίει. «Θα κλειστώ στον εαυτό μου». **«Μπορώ να της τα δώσω όλα, λέει, μέχρι και**

⁵⁶¹ Το αγόρι της που αποκαλύφθηκε στη συνέχεια ότι ήταν συγγενής.

τη ζωή μου, αλλά εκείνη δεν με αγαπάει σαν μάνα προς παιδί και εγώ εάν δεν με θέλει, δεν υπάρχω». Σε κάποια επόμενη συνεδρία λέει «Θα την αφήσω εγώ πριν με αφήσει εκείνη» «Είναι σαν μητέρα μου, από τότε που πέθανε η «μητέρα» μου. Δεν έχω κανέναν άλλο». «Εάν θέλει να είναι μαζί του και είναι πιο χαρούμενη από τον προηγούμενο γάμο της εγώ θα την αφήσω».

Γίνεται αντιληπτό ότι η αδελφή -η Σ- τοποθετείται στην θέση της μητρικής φιγούρας. Από την μια θυμώνει όταν δεν ασχολείται μαζί της «Θα της δείξω» λέει, από την άλλη «Πονάει» και κρατάει το στήθος της και κλαίει. «Θα κλειστώ στον εαυτό μου», λέει. Στην απελπισία της προτείνει ανταλλάγματα «να της τα δώσει όλα, μέχρι και τη ζωή της. Η ανάγκη να υπάρχει δημιουργεί την σύγχυση μεταξύ μητέρας και αδελφής. Αναφέρεται στην αδελφή και στην μητέρα συγχρόνως. Με αυτό τον τρόπο εκφράζει την πλήρη αφοσίωση της στον μητρικό Άλλο, όμως πρέπει να υπάρχει, και για αυτό είτε τον κατασκευάζει απαρχής είτε τον τοποθετεί στο πρόσωπο της αδελφής. Η σχέση με την αδελφή της είναι ένας τρόπος κοινωνικής ένταξης και κινητοποίησης για την Εκάβη.

B.1.3 Αναφορές στον «Τάδε»

Για δυο χρόνια η Εκάβη ασχολείται στις Συνεδρίες με τον «Τάδε»_ο οποίος είναι ένας νεαρός που γνώρισε στην γειτονιά. Με έναυσμα αυτή τη σχέση, επεξεργάζεται και την σχέση με τον αδελφό της. Αρχικά, με τον Τάδε, δεν έχουν σεξουαλικές επαφές διότι κάθε φορά που την πλησιάζει της θυμίζει τον αδελφό της και αυτό την προβληματίζει και το επεξεργάζεται στις συνεδρίες.

Κάποια στιγμή ζητά να με δει εκτάκτως : Είναι πανικόβλητη : «έκανα έρωτα με τον Τάδε, λέει, και την ώρα που με ακούμπησε το χέρι του στο -Δείχνει τα γεννητικά της όργανα τρώμαξα πολύ και του είπα να σταματήσει γιατί μου θύμιζε αυτά που μου έκανε ο αδελφός μου». Η Εκάβη αναφέρει, σε συνεδρία, ότι έκανε ερωτική εξομολόγηση στον Τάδε. Λέει ότι «ο Τάδε δεν την θέλει αλλά ότι «ανακουφίστηκε» που του «είπε όλα αυτά που σκεφτόταν». Τον σκέφτεται και δεν μπορεί να κοιμηθεί -κλαίει- : «Κάνω σχέδια, λέει, για το μέλλον και για τον άνδρα που θα πάρω». Ο Τάδε αναφέρει «είναι χωρισμένος και έχει παιδί». Όταν όμως της ζητούμε να διευκρινίσει αντιλαμβανόμαστε ότι δεν κατανοεί την διαφορά μεταξύ χωρισμένου και μη χωρισμένου. Είναι πολύ αναστατωμένη. Εύχεται να υπήρχε μόνο εκείνη και αυτός. Νιώθει «ξένα τα παιδιά του Ξενώνα» γιατί θα ήθελε να είναι μαζί με τον Τάδε. Λέει ότι θα ήθελε να είχε μεγαλώσει σε φυσιολογική οικογένεια. Δεν μπορεί πλέον να φάει καθόλου. Νιώθει πολύ θλιμμένη -είναι η περίοδος που έχει αδυνατίσει πολύ- Στις συνεδρίες που ακολουθούν κλαίει και γιατί στο σχολείο της «ο Μουσικός πανδρεύεται». «Είμαι ερωτευμένη μαζί του -με τον Μουσικό-, λέει, είμαι ερωτευμένη ή με παντρεμένους με παιδί ή με παντρεμένους απλά».

Στέλνει μήνυμα στον Τάδε όπου του ζητάει «να τα φτιάξουνε και να μείνουν μαζί». Της λέει να πάει στο σπίτι του. Στην συνεδρία μεταφέρει ότι εκεί της εξηγεί ότι είναι «άλλο να τα φτιάξουμε και άλλο να μείνουμε μαζί». «Έκανα έρωτα «ολοκληρωμένα», μαζί του, με όλες τις προφυλάξεις» λέει, και αναφέρει ότι το είχε κάνει και με τον προηγούμενο φίλο της, τον Δείνα, αλλά ότι «δεν είχε ευχαριστηθεί τόσο». Θυμάται τον «αδελφό» της και τον πατριό της «που την είχαν βιάσει». Λέει ότι «είναι πολύ χαρούμενη που το ευχαριστήθηκε για πρώτη φορά». Αναρωτιέται γιατί είναι διαφορετικά με τον Τάδε.

Στις επόμενες συνεδρίες λέει ότι δεν μπορεί να τον βγάλει από το μυαλό της. Θέλει να μιλήσει μαζί του και να ξεκαθαρίσει αυτά που νιώθει αυτός για εκείνη. Αλλά στην επόμενη συνεδρία λέει ότι όταν ζητά από τον Τάδε να τον δει, εκείνος την βρίζει και της λέει να μην τον ξαναενοχλήσει. Δεν μπορεί να κοιμηθεί. Βλέπει όνειρα ότι την βιάζουν, ότι την χτυπούν, ότι την αφήνουν και όλα αυτά της θυμίζουν τους «γονείς» της και τον «αδελφό» της.

B.1.4 Η σχέση της Εκάβης με την Λυδία και τα άλλα παιδιά

Η σχέση της με την Λυδία είχε πολλές εναλλαγές : Το πρώτο διάστημα της παραμονής της στον Ξενώνα η Εκάβη, κάποιες φορές, την νύχτα την στιγμή που η Λυδία πάει στην τουαλέτα, πετάγεται πηγαίνει στο δωμάτιο της και **ψάχνει** την ντουλάπα της. Κάποιες στιγμές **κλαίει** νομίζοντας ότι η Λυδία δεν την θέλει. Αργότερα, αυτό αλλάζει : φοβάται ότι «θα της κάνει κακό» αλλά λέει και ότι «προσπαθεί να μην της δίνει σημασία». Ο φόβος της είναι τόσο μεγάλος που αποδιοργανώνεται και συχνά αντιδρά με το να φεύγει ξαφνικά και χωρίς να ειδοποιεί το Προσωπικό. Παρόλο που λέει συνεχώς ότι δεν την αντέχει δεν κάνει τίποτα για να αμυνθεί⁵⁶². Η Λυδία της ζητά διάφορα «θελήματα» όπως για παράδειγμα να της ψωνίσει ή να κάνει στην θέση της, πράγματα που απαγορεύονται στον Ξενώνα. Συχνά την βρίζει. Η Εκάβη στη συνεδρία, μιλώντας για την Λυδία και αυτά που της κάνει, κάνει ένα νεολογισμό, λέει : «Θέλω να τη σκοτώσω από τη ζωή μου», «Δεν αντέχω άλλο».

Η Λυδία θέλει να της χαρίζει δώρα όποτε την βλέπει στεναχωρημένη και μολονότι η Εκάβη της εξηγεί ότι είναι στεναχωρημένη γιατί της λείπει η μαμά της και ο μπαμπάς της, η Λυδία δεν το καταλαβαίνει και συνεχίζει να της χαρίζει δώρα. Όταν της εξηγώ ότι μπορεί να αρνηθεί, μπορεί να πει όχι, όταν δεν θέλει να κάνει κάτι, μου λέει ότι την φοβάται, να μην την χτυπήσει και μην της κάνει και «άλλα πράγματα» τα οποία δεν αναφέρει. Δηγείται ότι «της λέει ότι την συγχωρεί αλλά προσθέτει ότι, δεν της λέει αλήθεια». «Δεν μπορώ άλλο, λέει, προτιμώ να κλείνομαι στο δωμάτιο μου όταν με πιέζει». Σκέφτεται ότι «θα μπορούσε να φύγει» αλλά ότι «δεν φεύγει γιατί δεν θέλει να αφήσει τον Ξενώνα». Κάνει παράπονα επίσης και για τα άλλα παιδιά λέγοντας ότι «όλο την κατηγορούν» και ότι τους λέει «να μην τα βάζουν όλο μαζί της»

⁵⁶² Θα διαπιστώσουμε πιο κάτω, εξετάζοντας την περίπτωση της Λυδίας ότι βασανίζει όλα τα παιδιά.

B.2 Η Εκάβη στις συνεδρίες με την Κλινικό

Οι συνεδρίες αρχικά πραγματοποιούνται μέσα στο χώρο του Ξενώνα. Εκεί η Εκάβη δεν είναι συνεπής : ξεχνάει τις συναντήσεις της γιατί κοιμάται ή γιατί έχει βγει βόλτα. Φαίνεται όμως ότι, η «μεταφορά» του τόπου της συνεδρίας, στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο, επέδρασε με τρόπο τέτοιο, που να κάνει την Εκάβη, να υπολογίζει πολύ σε αυτή την εβδομαδιαία συνάντηση και να την αποζητά.

Στις συνεδρίες στο Ιατροπαιδαγωγικό η Εκάβη πηγαίνει πάντα πάρα πολύ περιποιημένη και νωρίτερα από την ώρα της συνεδρίας της. Η Εκάβη αρχικά δηλώνει ότι «Δεν θέλει να αργεί στην συνεδρία γιατί φοβάται ότι η Κλινικός θα την μαλώσει» σε σημείο που να βάζει τα κλάματα. Αναφέρει επίσης ότι φοβάται μήπως μεταφερθεί από την Κλινικό εκτός συνεδρίας αυτά που λέγονται εκεί. Με άλλα λόγια η Εκάβη φοβάται αρχικά μήπως γίνει αντικείμενο της απόλαυσής της Κλινικού την τοποθετεί δηλαδή στην θέση του μεγάλου Άλλου στον οποίο είναι αντικείμενο και ο οποίος απολαμβάνει με έναν απόλυτο τρόπο εξουσιάζοντας την.

Από την στιγμή που έγινε αυτή η μεταφορά του τόπου των συναντήσεων, η Εκάβη αρχίζει να της απευθύνεται στον πληθυντικό, πράγμα που δεν έκανε προηγούμενα. Να σημειωθεί ότι ενώ αρχικά ο τρόπος που της μιλάει είναι παιδικός μετά γίνεται λίγο-λίγο πιο καθαρός και με φωνή ενήλικα σαν να φεύγει από την θέση του παιδιού. Οργανώνει, σιγά-σιγά όλες της τις δραστηριότητες σε συνάρτηση με τις συναντήσεις αυτές. Κάποιες φορές ζητά και επιπλέον ραντεβού.

Άλλες φορές ενδιαφέρεται, να μάθει ποιους άλλους βλέπει η Κλινικός . Αν δηλαδή είναι η ίδια το αποκλειστικό της ενδιαφέρον ή εάν έχει και άλλα αντικείμενα.

Ενδιαφέρεται ακόμη για το «τι είναι Ψυχολόγος ;». Δηλώνει στη Κλινικό πόσο της αρέσει που πηγαίνει στις συνεδρίες γιατί «την ανακουφίζει». «Πόσο καλό μου έχετε κάνει !» της επαναλαμβάνει συχνά.

Σε κάποια συνεδρία θέλει να της δώσει η Κλινικός όλο «το πρόγραμμα των συναντήσεών τους» μολονότι γνωρίζει ότι μπορεί να το βρει στον Πίνακα με τις δραστηριότητές της. Όταν η Κλινικός αρχίζει να της δίνει τις ημερομηνίες διαπιστώνει ότι η Εκάβη τις γνωρίζει και τις θυμάται απέξω.

Όταν η Κλινικός της αναφέρει ότι θα πρέπει να σταματήσουν τις συναντήσεις (επειδή τελείωσε η έρευνα και παράλληλα μεταφερόταν σε άλλο Νοσοκομείο) κλαίει με λυγμούς «Δεν θέλω να τα λέω αλλού», της δηλώνει «Γιατί μου συμβαίνει εμένα αυτό και χάνω όσους αγαπώ». Στην επιστροφή της στον Ξενώνα, μετά από αυτή τη συνεδρία, η Κλινικός πληροφορείται ότι κλαίει λέγοντας ότι «δεν ξέρει τι θα κάνει. σε ποιον θα μιλά ; με την Κλινικό είναι αλλιώς». Στις συνεδρίες που ακολουθούν είναι πολύ στεναχωρημένη και θέλει να μάθει τους δρόμους για να πηγαίνει στο άλλο Νοσοκομείο που θα είναι η Κλινικός . Η τελευ-

ταία της προτείνει να βάλει ένα όριο στις συνεδρίες, που εκείνη θα το αποφασίσει το οποίο θα είναι συγχρόνως και η αρχή με την άλλη Ψυχολόγο. Στην επόμενη συνεδρία της φέρνει δώρα «επειδή η Κλινικός φεύγει».

Γ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ

Σε αυτό το μέρος της διατριβής, επεξεργαζόμαστε τα στοιχεία που αφορούν την Εκάβη και τα οποία εκτίθενται πιο πάνω, στο μέρος «Σύλλογή των στοιχείων και πορεία».

Αρχικά θα απαντήσουμε στο ερώτημα

«Ποια είναι η δομή στην οποία ανήκει το υποκείμενο-Εκάβη;».

Γ.1 Διαγνωστική προσέγγιση

Όπως αναφέρθηκε, στο «Ιστορικό» της Εκάβης, η παραπομπή της για νοσηλεία στην Μονάδα Επειγόντων Περιστατικών (ΜΕΠ), έγινε λόγω *«Εντόνων κρίσεων με τάσεις αυτοτραυματισμού και παρουσία θυμού, επιθετικότητας και αυτοκτονικού ιδεασμού»*. Μετά την παραμονή της εκεί, όπου την περιγράφουν *«συνεργάσιμη και πάντα πρόθυμη να βοηθήσει στις δουλειές του τμήματος και να συμμετέχει στα προγράμματα θεραπείας και απασχόλησης της»*, της βάζουν την διάγνωση *«Αγχώδης Κατάθλιψη –Ελαφρά Νοητική Καθυστέρηση – Κοινωνικό Πρόβλημα»* και της δίνουν φαρμακευτική αγωγή.

Κατά την διάρκεια της παραμονής της στον Ξενώνα διαπιστώνεται ότι η Εκάβη παρουσιάζει «στοιχειώδη φαινόμενα» -τα οποία θα επεξεργαστούμε και πιο κάτω από άλλη σκοπιά- :

Δεν έχει συνοχή ο λόγος της, πετάγεται από το ένα θέμα στο άλλο. Επίσης μια Νοσηλεύτρια την ακούει να συνομιλεί με κάποιον ο οποίος δεν υπάρχει λέγοντας *«σηκώνω τα χέρια μου ψηλά, πιάστε με»*, *«με πονάνε τα μάτια μου αλλά πρέπει να τα κρατήσω ανοιχτά»*. Επίσης ακούει φωνές οι οποίες λένε το όνομα της ή της λένε να *«κάνει αταξίες»*. Άλλες φορές πάλι ακούει τις φωνές των άλλων παιδιών να της μιλούν, να την φωνάζουν, ενώ αυτά απουσιάζουν από τον Ξενώνα. Αναφέρει ότι όλα αυτά την αναστατώνουν αλλά ότι με τα φάρμακα σύντομα θα περάσουν.

Κάποιες φορές, αναφέρει ότι στο δρόμο της *«επιτέθηκε ένας άνδρας»*, πιστεύει σε αυτό και στεναχωριέται που το Προσωπικό του Ξενώνα της λέει ότι *«δεν αληθεύει»*.

Η Εκάβη έχει διάφορους φόβους : φοβάται, κυρίως στο αρχικό διάστημα της παραμονής της στον Ξενώνα, ότι τα άλλα παιδιά και το προσωπικό *«θα της κάνουν κάτι γιατί την μισούν»*, κάποιες φορές φοβάται ότι κάποιος θα έλθει στον ύπνο της και *«θα της κάνει κακό»* και για αυτό δεν μπορεί να κοιμηθεί, ακούει θορύβους οι οποίοι δεν υπάρχουν. Παρουσιάζει έξαρση αυτών των φόβων την περίοδο που αντιλαμβάνεται ότι ο νεαρός που γνώρισε

στην κατασκήνωση και με τον οποίο «τα φτιάχνουν», είναι ξάδελφος της. Αλλά και αργότερα κατά την περίοδο επίσης που «βγαίνει» με τον 'Τάδε', εμπιστεύεται στην Κλινικό, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω⁵⁶³, ότι τον φοβάται : «Φοβάται, ότι «θα έλθει και θα πετάξει πέτρα στο παράθυρο της». Όταν την ρωτάει η Κλινικό «γιατί θα μπορούσε να το κάνει αυτό», απαντά «για να με κλέψει» και εννοεί την ίδια -όχι για παράδειγμα τα χρήματά της- , πραγματοποιώντας έτσι μια «παρείσφρηση του σημαίνοντος»⁵⁶⁴, μη διαφοροποιώντας δηλαδή το σημαίνον και το σημαινόμενο. Φοβάται ότι «θα την κυνηγήσει», ότι «θα της κάνει κακό όπως ο αδελφός της». Για τον τελευταίο φοβάται ότι «θα της βγάλει τα όργανα». Πιστεύουμε ότι αυτή η αναφορά, η οποία επαναλαμβάνεται συχνά, έχει τραυματική αξία⁵⁶⁵.

Την προβληματίζει που δεν μπορεί να κάνει έρωτα με τον «Τάδε» γιατί όπως λέει, της θυμίζει τον αδελφό της. Αυτό το σημείο έχει κλινική αξία δεν πρόκειται για πρόταση που έχει μεταφορική σημασία. Το σώμα εδώ λειτουργεί σαν όργανο που δεν έχει την ενότητα του διότι δεν έχει περάσει από το Στάδιο του καθρέφτη. Η εικόνα της δεν έχει ολοκληρωθεί : τα όργανα μπορούν να αποσπαστούν. Αυτοί οι διάφοροι φόβοι της Εκάβης είναι ένδειξη ότι δεν υπάρχει κανένα όριο στην απόλαυση του Άλλου, η απόλαυση είναι παντού και ο φόβος της Εκάβης είναι μια προσπάθεια εντοπισμού του, είναι δηλαδή κάτι σαν μια άμυνα, σαν το σύμπτωμα του Νευρωτικού. Προσπαθεί να εντοπίσει κάπου τον Άλλο, στο πρόσωπο του αδελφού, του Τάδε, της Λυδίας, για να προβλέψει από που θα εμφανιστεί το κακό, για να το ξορκίσει, για να το διώξει. Η Εκάβη την στιγμή που τρομάζει όταν ο Τάδε ακουμπάει το χέρι του στα γεννητικά της όργανά «μιλά» από την θέση του αντικειμένου.

Να σημειώσουμε επίσης ότι, η Εκάβη συχνά κάνει «όλα τα χατίρια» της Λυδίας, την οποία επίσης φοβάται. Αναφέρει και για αυτήν ότι «θα της κάνει κακό όπως της έκανε ο αδελφός της ο ΧΧ». Ταράζεται τόσο που δεν ξέρει τι να κάνει. Στην συνεδρία, μιλώντας για αυτά που η Λυδία της κάνει, και προσπαθώντας να δώσει ιδιαίτερη έμβαση σε αυτό που νιώθει, κάνει ένα «νεολογισμό», λέγοντας : «Θέλω να τη σκοτώσω από τη ζωή μου». «Δεν αντέχω άλλο»!

Παρατηρήθηκε⁵⁶⁶ μια ακόμη δυσκολία στη νοηματική κατανόηση των σημαινόντων όταν ο Τάδε της λέει ότι είναι «χωρισμένος», και δεν καταφέρνει να κάνει την διαφοροποίηση μεταξύ «χωρισμένου» και «μη χωρισμένου».

Όπως έχει αναφερθεί -αλλά θα γίνει και περαιτέρω επεξεργασία όταν θα αναφερθούμε στην «ανάδυση της Εκάβης ως υποκείμενο»⁵⁶⁷- παραπονιέται κλαίγοντας και αναφέρεται

⁵⁶³ Βλ. «Αναφορές στον «Τάδε» στο Β.1.3.

⁵⁶⁴ Maleval (J.-C.), (2009-2010), cours *La Psychose*, στο <http://storage.canalblog.com>.

⁵⁶⁵ Με την έννοια με την οποία αποδίδει ο Freud αναφορικά με τις Νευρώσεις.

⁵⁶⁶ Βλ. «Αναφορές στον «Τάδε» στο Β.1.3.

⁵⁶⁷ Βλ. Στο κεφ. Γ στο υποκεφ 2.1.

στην «μητέρα» της και στον «πατέρα» της σαν να ζουν. Περιγράφει το πόσο την αγαπούν. Δηλώνει ότι «θέλει να γυρίσει σπίτι» ενώ σπίτι δεν υπάρχει. Όταν αρχίζει να επισκέπτεται την εκκλησία διανθίζει προσθέτοντας, ότι την «βλέπουν από εκεί πάνω». Όταν ο «αδελφός» της ο ΧΧ την παίρνει τηλέφωνο και της λέει ότι «η μητέρα της ζει και ότι είναι υιοθετημένη» από την μητέρα του η Εκάβη δεν τον πιστεύει, δεν τον «ακούει». Πιστεύουμε ότι η κατασκευή αυτή έχει παραληρηματικό χαρακτήρα. Έχει αξία αναδόμησης της πραγματικότητας⁵⁶⁸. Προσπαθεί να απαντήσει στο αίνιγμα που είναι για αυτήν «ποιοι είναι οι γονείς της ; », «ποιοι την έφεραν στον κόσμο ;».

Θα ασχοληθούμε παρακάτω με το ερώτημα :

**Ποια η διαλεκτική της σχέσης της Εκάβης ως υποκειμένου
με την απόλαυση του Άλλου ;**

Γ.2 Η διαλεκτική της σχέσης της Εκάβης ως υποκειμένου με την απόλαυση του Άλλου

Διαπιστώνουμε ότι η οριοθέτηση και οι απαγορεύσεις από το Προσωπικό του Ξενώνα, εκλαμβάνονται από την Εκάβη - μη μπορώντας να τις αντιληφθεί σε συμβολικό επίπεδο - ως μια εξουσία πάνω της, ως ένας τρόπος απόλαυσης του Άλλου. Έτσι κάθε φορά απαντά σε αυτές με βία, σπάζοντας πράγματα, πετώντας γλάστρες, χτυπώντας πόρτες, και φεύγοντας, ενδείξεις όλα της απουσίας της ως υποκειμένου. Να σημειώσουμε, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω⁵⁶⁹ τίποτα δεν μπορεί να την σταματήσει όταν θέλει να φύγει : Πηδάει από το μπαλκόνι του δωματίου της -μολονότι αυτό βρίσκεται στον πρώτο όροφο- ή πηδάει από τα κάγκελα του σχολείου της ή ακόμα μπορεί να κάνει ότι φεύγει αλλά απλά να κρύβεται κάπου. Ήδη από τότε που έμενε μαζί με την κυρία Χ, συχνά έκανε φυγές και περιπλανιόταν στους δρόμους. Επέστρεφε είτε μόνη της είτε με την συνοδεία της Αστυνομίας.

Κάποιες φορές η απόγνωσή της την κάνει να χτυπάει το κεφάλι της με τα χέρια της ή να το χτυπάει στον τοίχο. Χαστουκίζει το ίδιο της το πρόσωπο ή βάζει τα δάχτυλα της στο στόμα για να κάνει εμετό. Κάποια φορά, που την έπιασαν στο σχολείο να κλέβει, χάραξε τα χέρια της με το ψαλίδι. Άλλες φορές πάλι τα χαράζει με το ξυραφάκι της ξύστρας ή ακουμπάει το αναμμένο τσιγάρο στο δέρμα της, στο στήθος. Σε αυτές τις στιγμές της κρίσης το σημαίνον δεν λειτουργεί για να την καθοδηγήσει, δεν υπάρχει το νόημα, η Εκάβη ως υποκείμενο απουσιάζει, χάνεται πίσω από την έλλειψη σημασίας και κατ' επέκταση έλλειψη της

⁵⁶⁸ Freud (S.), (1911), « Remarques psychanalytiques sur l' autobiographie d'un cas de paranoïa (Le Président Schreber)» στο *Cinq psychanalyse*, PUF, Paris, 1988, σελ. 263-324.

⁵⁶⁹ Βλ. «Πορεία»

σημαίνουσας αλυσίδας. Η μη λειτουργία της Πατρικής μεταφοράς έχει ως αποτέλεσμα την μη εγγραφή της φαλλικής σημασίας στο σώμα, το οποίο δεν «αισθάνεται», όπως αναφέρθηκε και στην περίπτωση του Joyce⁵⁷⁰.

Κάποιες φορές, ξυρίζει τα γεννητικά της όργανα ή κόβει με το ψαλιδάκι τα φρύδια της και τα μαλλιά της παρεμβαίνοντας έτσι στην εικόνα της για την οποία νιώθει ότι εξουσιάζεται από τον Άλλο. Παρεμβαίνει στον Άλλο : ο Άλλος και το αντικείμενο του -που είναι η ίδια- είναι ένα. Αφαιρώντας δηλαδή κάτι από τον εαυτό της αποσυμπληρώνει τον Άλλο, χτυπώντας τον εαυτό της είναι σαν να τον εκδικείται. Όλες αυτές οι εκδηλώσεις βίας και αποφυγής είναι μια αμυντική προσπάθεια να βάλει κάποιο όριο στην απόλαυση του η οποία «ξεχειλίζει».

Η Εκάβη γνωρίζει καλά πως είναι να βρίσκεται κάποιος στην θέση του αντικειμένου της απόλαυσης του Άλλου, το διαπιστώνουμε για μια ακόμη φορά, όταν η Λυδία της ζητά να κάνει διάφορα «θελήματα» όπως για παράδειγμα να της ψωνίσει ή να κάνει στην θέση της, πράγματα που απαγορεύονται στον Ξενώνα και ενώ την βρίζει και την βασανίζει, η Εκάβη συνεχίζει να κάνει αυτά που της ζητάει. Στη συνεδρία που αναφέρει ότι «θέλει να τη “σκοτώσει από τη ζωή της” διότι «δεν αντέχει άλλο» προσθέτει και ότι «θέλει να φύγει αλλά δεν ξέρει το “αντίβαρο”», κάνοντας ακόμη ένα νεολογισμό.

Η Εκάβη είναι αναστατωμένη σεξουαλικά : στην αρχή της παραμονής της, κοιτάζει μια άλλη κοπέλα από την κλειδαρότρυπα την ώρα που η τελευταία κάνει μπάνιο και της ζητά «να κάνουν έρωτα» και να πάρουν μαζί και ένα αγόρι. Κάποιες στιγμές πιάνει το στήθος αυτού του αγοριού και προσπαθεί συνεχώς να καθίσει επάνω του. Αυνανίζεται στις τουαλέτες με ανοιχτές τις πόρτες. «Πηγαίνει» με διαφόρους τους οποίους γνωρίζει στο δρόμο. Τους «κερνά», και τους δίνει τα χρήματά της. Η σεξουαλική της ταυτότητα δεν διέπεται από την φαλλική σημασία, έτσι η Εκάβη είναι το αντικείμενο του Άλλου: Νιώθει δηλαδή υποχρεωμένη να του δοθεί. Ερμηνεύει, αυτά που συμβαίνουν μέσα από αυτό το πρίσμα : Αν κάποιος την κοιτά, θεωρεί ότι την κοιτά ερωτικά, μπαίνει δηλαδή σε ερωτομανιακή διαθεσιμότητα.

Η Εκάβη πιστεύει ότι όλα της τα δεινά προέρχονται από τον αδελφό της : εκτός από τον τραυματικό χαρακτήρα πρόκειται εδώ για μια αμυντική προσπάθεια τοποθέτησης του κακού δηλαδή της απόλαυσης σε ένα συγκεκριμένο μέρος, κατ’ επέκταση δεν έρχεται από παντού.

Επιπλέον, όπως ήδη αναφέραμε, η ίδια η Εκάβη εκθέτει τον εαυτό της σε κίνδυνο, για παράδειγμα το πρώτο διάστημα της παραμονής της στον Ξενώνα όταν βγαίνει και κάθεται στο πρεβάζι του παραθύρου της ή ακόμα όταν σκύβει πολύ και σχεδόν κρέμεται από το κεφαλόσκαλο. Το Προσωπικό, λέει, ότι η Εκάβη «δεν έχει αίσθηση κινδύνου», πιστεύουμε

⁵⁷⁰ Βλ. στο «Πέμπτο Κεφάλαιο» της παρούσης διατριβής.

όμως ότι αυτό δεν είναι αλήθεια γιατί εάν δεν είχε αίσθηση κινδύνου δεν θα τον αποζητούσε, όπως τον αποζητά. Στο σπίτι της ήταν μαθημένη να βρίσκεται σε ένα συνεχή κίνδυνο. Μοιάζει σαν ο κίνδυνος να είναι μια φυσιολογική κατάσταση για αυτήν : ο «αδελφός» και ο πατριός [τρίτος σύζυγος της κυρίας Χ] που την κακοποιούν σεξουαλικά και σωματικά, η «μητέρα» που την δέρνει και την διώχνει, οι διάφοροι που πηγαиноέρχονται στο σπίτι και συμμετέχουν και αυτοί με τον τρόπο τους, στο γενικότερο χάος και στην κακοποίηση, αλλά και συνολικότερα οι συνθήκες διαβίωσης αυτής της οικογένειας, θα εξέθεταν σε κίνδυνο οποιοδήποτε παιδί. Η ανάμνηση του τραύματος είναι λοιπόν ανεξίτηλα οδυνηρή για την Εκάβη η οποία «αποζητά» να επαναλάβει την απόλαυση έτσι όπως την γνώρισε τότε.

Σε αυτό το σημείο θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα ερωτήματα :

Πως η Εκάβη αντιλαμβάνεται το «τόπο» που της διαφυλάχτηκε από τον αναλυτή ;

Πως τον χρησιμοποιεί ; Σε ποια θέση τον τοποθετεί ;

Γ.3 Η «χρήση» του «τόπου» του αναλυτή από την Εκάβη

Η ιστορία που η Εκάβη έχει «κατασκευάσει», αναφορικά με τους γονείς της, δεν είναι «ακριβής», φτάνει τα όρια του παραληρηματικού : συνοπτικά αυτό που λέει είναι ότι «οι γονείς της ζουν» και το σπίτι της υπάρχει κάπου όπου μπορεί να πάει. Η Εκάβη δεν αμφιβάλλει για την ακρίβεια αυτών που λέει. Η «αλήθεια» της στα πλαίσια του Ξενώνα, δηλαδή εκτός του «τόπου» που την επεξεργάζεται με την Κλινικό, είναι μια «ανακριβής» αλήθεια η οποία πρέπει να αποκατασταθεί. Αυτά που λέει τα βιώνει.

Όταν ο «αδελφός» της προσπαθεί να της πει ότι είναι «υιοθετημένη», η Εκάβη αναστατώνεται πολύ αλλά λέει ότι «δεν τα πιστεύει όλα αυτά». Στην συνεδρία όμως που ακολουθεί αναφέρει ότι «δεν είναι σίγουρη για το ποια είναι η «μητέρα» της και φοβάται μήπως δεν είναι ούτε ο «πατέρας» της αυτός που νομίζει. Φοβάται ότι θα χάσει και την «αδελφή» της. Πρόκειται δηλαδή για απλή λογική, για ένα λογικό συμπέρασμα μέσα από το οποίο, η Εκάβη φοβάται μήπως συναντήσει την αλήθεια. Την ξέρει αλλά δεν θέλει να την ξέρει. Εάν την αναγνώριζε ως την μοναδική αλήθεια τότε αυτό θα την έφερνε απέναντι στο ερώτημα «Εγώ από που βγαίνω ;» «Από πού προέρχομαι ;» Διαπιστώνεται εδώ ότι δεν υπάρχει κάτι που να είναι σταθερό. Βασιλεύει το χάος. Η μήτρα όλων των σχέσεων είναι η σχέση με την μητέρα. Εάν δεν υπάρχει ο μητρικός Άλλος τότε δεν μπορεί να υπάρξει ούτε η Εκάβη.

Η Εκάβη ανατρέχει στον «τόπο» του αναλυτή ως ένα τόπο που είναι σταθερός.

Η Κλινικός δεν αποβλέπει στην αποκατάσταση της «αντικειμενικής» αλήθειας : Αφήνει την Εκάβη να πάρει το χρόνο της και να προχωρήσει στην κατασκευή της «αλήθειας» της με τον τρόπο που η ίδια ως υποκείμενο μπορεί.

Σε κάποια άλλη συνεδρία ανακοινώνει «Θέλω να σας μιλήσω για **τα αισθήματά μου**» και εξηγεί : «Σήμερα έμαθα τι σημαίνει αυτή η λέξη !» Δηλώνει ότι δεν ξέρει από πού να αρχίσει : «από τα καλά ή από τα άσχημα ;» Αρχίζει από τα καλά : Θα πάει εκδρομή με το Σχολείο. Τα άσχημα : Θέλει να χωρίσει με τον φίλο της, τον Δείνα, με τον οποίο «φιλιούνται», «χαϊδεύονται» και έχουν «κάνει έρωτα». Η Κλινικός της ζητά να εξηγήσει αυτό που εννοεί. «Βγάλαμε τα ρούχα μας.....» την ακούει και την στηρίζει στην προσπάθειά της να επεξεργασθεί και να σταθεροποιήσει τα σημαίνοντα γύρω από την σεξουαλικότητα.

Με τον ίδιο τρόπο η Κλινικός υποδεικνύει στην Εκάβη, αναφορικά με την πίεση που της ασκεί η Λυδία την οποία φοβάται, ότι μπορεί να αρνηθεί, ότι μπορεί να πει όχι, ότι μπορεί να μην είναι απαραίτητα το αντικείμενο που προσφέρει απόλαυση. Έτσι κάποια άλλη φορά περνάει ολόκληρη τη συνεδρία κλαίγοντας για κάτι που θα ήθελε να πει, αλλά το οποίο «υποσχέθηκε ότι θα το κρατήσει μυστικό» και λέει «Σήμερα δεν μπορώ να σας πω !». Η Κλινικός διαφυλάττει έναν «τόπο» για την Εκάβη, στον οποίο η τελευταία κατάφερε να τοποθετήσει μια άρνηση απέναντι στο Άλλο, χωρίς κίνδυνο. Δοκιμάζει το να μην είναι το αντικείμενο που προσφέρεται για να απολαμβάνει ο Άλλος. Η Κλινικός την διαβεβαιώνει ότι εάν αυτό θέλει καλά θα κάνει να μην πει τίποτα.

Στον Ξενώνα, τονίζει η Εκάβη, αναφορικά με τις συνεδρίες που προηγούμενα πραγματοποιούνταν εκεί, ότι «δεν μπορούσε να μιλήσει, ότι ο χώρος ήταν κλειστός και την άκουγαν». Στο Προσωπικό αναφέρει ότι «της φεύγει ένα βάρος» όταν πηγαίνει στην συνάντησή της με την Κλινικό. Γίνεται αντιληπτό και χρησιμοποιείται από την Εκάβη το κενό απόλαυσης που υπάρχει στον τόπο του αναλυτή. Αυτό το κενό, όταν οι συνεδρίες πραγματοποιούνταν στο χώρο των Ξενώνων, ήταν αδύνατο να γίνει αντιληπτό.

Καταφεύγει σε παράπονα. Αναφέρει αυτά που της έκανε η μητέρα της, κλαίγοντας γοερά, λέει το πόσο την κτυπούσε το ότι την έβγαζε στο δρόμο να κάνει ελεημοσύνη. Αναφέρει επίσης το πώς την κακοποιούσε σεξουαλικά ο αδελφός το πώς την «έδινε» και σε άλλους να την κακοποιούν. Πως την κακοποιεί στο σήμερα η Λυδία..... Χρησιμοποιεί δηλαδή την Κλινικό ως μάρτυρα.

Θα προσπαθήσουμε παρακάτω να απαντήσουμε στο ερώτημα :

«Πως μπόρεσε ο αναλυτής να υποστηρίξει και να διαφυλάξει τις προσπάθειες της Εκάβης ως υποκειμένου;»

Γ.4 Η επιθυμία του αναλυτή στην αγωγή της Εκάβης

Οι συνεδρίες με την Κλινικό, αναγνωρίζονται και παίρνουν υπόσταση για την Εκάβη όταν αυτές αρχίζουν να πραγματοποιούνται στον Ιατροπαιδαγωγικό. Να υπενθυμίσουμε ότι

αρχικά η Εκάβη αντιμετωπίζει τις συνεδρίες αυτές σαν μια έξοδο από τον Ξενώνα, σαν μια βόλτα.

Η Κλινικός της προσφέρει ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο μιλά για την ζωή της στο Ξενώνα, για τις σχέσεις της με τα αλλά παιδιά που μένουν και αυτά εκεί, για το τι έφαγε, για το ποιους συνάντησε στο δρόμο την ώρα που ερχόταν. Μέσα από αυτόν εντάσσεται λίγο – λίγο μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο. Δεν είναι ότι και πριν δεν τα έλεγε και στους Νοσηλευτές του Ξενώνα, τα έλεγε και συνέχισε να λέει, όμως η διαφορά είναι ότι εκείνοι τρώμαζαν, σχολίαζαν, ρωτούσαν.....κλπ. Με άλλα λόγια απολάμβαναν.

Η Κλινικός, στα πλαίσια της αναλυτικής κλινικής, την υποδέχεται και γίνεται μάρτυρας των παραπόνων και της οδύνης της. Εκλαμβάνει τα παράπονα και τις διαμαρτυρίες αυτές ως προσπάθειες να πει κάτι από θέση υποκειμένου. Η Εκάβη αποκτά μια διεύθυνση, ενώ αρχικά στις συναντήσεις τους, στο χώρο του Ξενώνα αποτελούσε και η Κλινικός μέρος του γενικότερου χάους, του δικού της χάους και της σύγχυσης της σε όλους τους τομείς. Με την «πράξη» του ο αναλυτής δημιουργεί ένα διαχωρισμό και η Εκάβη με τη σειρά της αναγνωρίζει ότι κάτι διαφορετικό γίνεται σε αυτές τις συνεδρίες. Με βάση τις συναντήσεις με τη Κλινικό δημιουργεί μια «σταθερά» η οποία όχι μόνον δεν μεταβάλλεται αλλά γίνεται σημείο αναφοράς. Ενδιαφέρεται να έρχεται σε αυτές αλλά κυρίως οργανώνεται γύρω από αυτές.

Η Κλινικός επικεντρώνεται στην θεραπευτική αξία της ιστορίας που έχει «κατασκευάσει» η Εκάβη. Πρόκειται για την αλήθεια της μέσα από την οποία τοποθετεί την ύπαρξη του 'Άλλου για να μπορέσει να υπάρξει και η ίδια.

Η μεγαλύτερη ανάγκη υποστήριξης της Εκάβης παρουσιάζεται όταν αυτή η «αλήθεια» για κάποιο λόγο, κλονίζεται. Τα αποτελέσματα είναι οδυνηρά : **«δεν είναι πλέον σίγουρη για το ποια είναι η «μητέρα» της, ποιος είναι ο πατέρας της, ποια είναι η ίδια» και το άγχος είναι κατακλυσμικό. Τότε η Εκάβη απευθύνεται στον τόπο που διαφυλάττεται από τον αναλυτή σαν κάτι που μπορεί να κρατηθεί σταθερό.** Είναι εκεί που υπάρχει κάτι που είναι αναφορά για την Εκάβη : ο τόπος της ως υποκείμενο, στον οποίο θα ξαναμαζέψει τα «κομμάτια» της ιστορίας της και θα «κατακτήσει» την αλήθεια της. Αυτή είναι η δυσκολία και συγχρόνως το «ρίσκο» όταν δεν υπάρχει η «αναγνώριση» της ύπαρξης του υποκειμένου, έτσι όπως αυτή πραγματοποιείται από την Φροϋδική και την Λακανική ψυχανalyτική προσέγγιση : θα μπορούσε να προσπαθήσει κάποιος να αποδώσει την αντικειμενική αλήθεια ή να προσπαθήσει να κάνει την Εκάβη να «μην παραληρεί».

Γ.5 Συμπερασματικά

Γ.5.1 Σκέψεις και συζήτηση

Όταν η Εκάβη αρχίζει να διαμένει στον Ξενώνα είναι βουτηγμένη μέσα στην απόλαυση και δεν μπορεί να τα βγάλει πέρα με τον Άλλο.

Οι συνεδρίες με την Κλινικό, αναγνωρίζονται και παίρνουν υπόσταση για την Εκάβη όταν αυτές αρχίζουν να πραγματοποιούνται στο Ιατροπαιδαγωγικό. Σε αυτές βρίσκει ένα τόπο για να απευθύνει τα παράπονα και τις διαμαρτυρίες της. Οι διαμαρτυρίες αυτές μοιάζουν με προσπάθειες να πει κάτι από θέση υποκειμένου. Χρησιμοποιεί την Κλινικό σαν μάρτυρα. Την κάνει μια διεύθυνση, που ενώ αρχικά στις συναντήσεις τους, στο χώρο του Ξενώνα αποτελούσε και η Κλινικός μέρος του γενικότερου χάους, του δικού της χάους και της σύγχυσης της σε όλους τους τομείς, σιγά-σιγά δημιουργείται ένας διαχωρισμός. Ξεχωρίζει ότι κάτι διαφορετικό γίνεται σε αυτές τις συνεδρίες.

Αρχικά αντιμετωπίζει τον ερχομό της στις συνεδρίες, στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο κάτι σαν μια έξοδο από τον Ξενώνα, σαν μια βόλτα όπου βάζει τα ρούχα της, στολίζεται σαν σε ραντεβού. Μιλά για την ζωή της στο Ξενώνα, για τις σχέσεις της με τα αλλά παιδιά που μένουν και αυτά εκεί, για το τι έφαγε, για το ποιους συνάντησε στο δρόμο την ώρα που ερχόταν, εντάσσεται έτσι λίγο – λίγο μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο. Δεν είναι ότι και πριν δεν τα έλεγε και στους νοσηλευτές του Ξενώνα, τα έλεγε, όμως η διαφορά είναι ότι εκείνοι τρώμαζαν, σχολίαζαν, ρωτούσαν.....κλπ. Με άλλα λόγια απολάμβαναν.

Αργά-αργά αρχίζει να λέει και ορισμένα πράγματα γύρω από αυτό που την κάνει να υποφέρει και το επεξεργάζεται όπως μπορεί. Έτσι δημιουργείται ένα πλέγμα το οποίο η Εκάβη αναπτύσσει έχοντας ως βάση τις συναντήσεις με την Κλινικό. Ενδιαφέρεται να έρχεται σε αυτές αλλά κυρίως οργανώνεται γύρω από αυτές. Η Κλινικός γίνεται ένα σταθερό σημείο αναφοράς. Οι ιστορίες που κατασκευάζει στα πλαίσια των συνεδριών έχουν την υπόσταση της αλήθειας της. Δεν ψάχνουμε να βρούμε εάν αληθεύουν ή όχι. Η Κλινικός δεν απολαμβάνει μέσα από μια τέτοιου είδους έρευνα, ούτε εξάγει συμπεράσματα. Επικεντρώνεται στην θεραπευτική τους αξία για την Εκάβη : την ύπαρξη του Άλλου για να μπορέσει να υπάρξει και η ίδια. Κατασκευάζει ιστορίες, όπως αναφέραμε πιο πάνω, και τοποθετεί εκεί τους γονείς της σαν να είναι ζωντανοί για να την προστατεύουν για να την επιβλέπουν. Όταν βέβαια η «αλήθεια» αυτή κλονίζεται, για παράδειγμα όταν λέει ότι **«δεν είναι σίγουρη για το ποια είναι η «μητέρα» της.....»** απευθύνεται στην Κλινικό σαν κάτι που **μπορεί να κρατηθεί** σταθερό. Όταν αναστατώνεται πολύ, λέει ότι «θέλει να μείνει στον Ξενώνα μέχρι που να γεράσει» Εκεί μόνον νιώθει ασφάλεια, στον Ξενώνα αυτό είναι το σπίτι της και από εκεί είναι που φοβάται μήπως την διώξουν κάθε φορά που επιστρέφει από τις φυγές της και για αυτό παρακαλά το Προσωπικό : «Να είστε ανεκτικοί μαζί μου γιατί είμαι πολύ στεναχωρημένη». Επίσης να σημειώσουμε ότι μια φαρμακευτική αγωγή που θα απέβλεπε στην πλήρη εξαφάνιση των παραληρηματικών ιδεών της θα είχε ολέθριο αποτέλεσμα.

Να σημειώσουμε επίσης ότι η Εκάβη παράλληλα προσπαθεί να τοποθετήσει με κάποιο τρόπο το συμβολικό Νόμο όταν για παράδειγμα οριοθετεί τον νεαρό που αποδείχθηκε ξάδερφος της -που ήταν το αγόρι της- και ο οποίος συνεχίζει να την παίρνει τηλέφωνο, του

λέει λοιπόν «Είμαστε ξαδέλφια και πρέπει να σταματήσεις να μου τηλεφωνάς !» Μέσα στα ίδια πλαίσια προστασίας της από την απόλαυση του Άλλου είναι και τα αιτήματα της να έλθει η Αστυνομία ή να μεταφερθεί στην ΜΕΠ, όταν τα «σπάει όλα» στον Ξενώνα, γιατί όπως λέει «δεν αντέχει άλλο» και θέλει να «ησυχάσει το κεφάλι της» Εκεί μπορούμε να εντάξουμε και την προσπάθεια της να πηγαίνει για ένα μεγάλο διάστημα, σχεδόν καθημερινά στην εκκλησία.

Γ.5.2 Η επίπτωση στην κοινωνική της ένταξη

Την περίοδο στην οποία η Εκάβη είναι πιο ήρεμη και οργανωμένη : κάνει δίαιτα και χάνει σχεδόν 40 κιλά. Προσπαθεί και μειώνει το κάπνισμα. Περιποιείται τον εαυτό της. Όταν έχει εκρήξεις κάποιες φορές φωνάζει την Αστυνομία ή ζητά από μόνη της να μεταφερθεί στην ΜΕΠ⁵⁷¹. Την ενδιαφέρουν πράγματα. Πηγαίνει κάθε μέρα στην εκκλησία. Παρακολουθεί με συνέπεια τα προγράμματα της. Γνωρίζει στην γειτονιά έναν νεαρό⁵⁷² και κάνει «σχέση»⁵⁷³ μαζί του.

Ένα εξάμηνο μετά την αποχώρηση μας από τους Ξενώνες μαθαίνουμε ότι της βρήκαν μια απασχόληση σε έναν **Παιδότοπο** όπου αρχικά τα πηγαίνει πολύ καλά προσέχοντας τα παιδιά και παίρνει μια συμβολική αμοιβή για την «εργασία» της. Ο εργοδότης της την περιγράφει πολύ προσεκτική και προστατευτική απέναντι στα παιδιά. Το μόνο που δεν πηγαίνει καλά είναι ότι μιλά πολύ συχνά στο κινητό. Παράλληλα όμως, έχει γνωριστεί με κάποιους οι οποίοι της ζητούν να τους κερνάει και να τους αγοράζει τηλεκάρτες με τα χρήματα της. Στην συνέχεια σιγά – σιγά αρχίζει κάποια βράδια να μην επιστρέφει στον Ξενώνα. Μερικούς μήνες αργότερα μαθαίνουμε ότι **«πηγαίνει» με κάποιους οι οποίοι της κλείνουν ραντεβού με κάποιους τρίτους**. Δηλώνει ερωτευμένη με έναν από αυτούς.

Η Εκάβη σήμερα ζει μαζί με την μια από τις αδελφές της, αυτήν που έπαιζε πάντα μητρικό ρόλο για αυτήν.

⁵⁷¹ ΜΕΠ : Μονάδα Επείγουσας Νοσηλείας.

⁵⁷² Για τις ανάγκες της εργασίας μας τον ονομάζουμε «Ταδε».

⁵⁷³ Σε αυτήν την σχέση θα επανέλθουμε πιο κάτω.

Περιστατικό 3:

ΓΛΑΥΚΟΣ

Α ΣΥΛΛΟΓΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΟΡΕΙΑ

Αυτό το μέρος της διατριβής, έχει ως σκοπό την συλλογή των στοιχείων που αφορούν τον Γλαύκο μέσα από το «Κοινωνικό της Ιστορικό» και μέσα από την «Πορεία του κατά την διάρκεια παραμονής του στον Ξενώνα». Θα εξετάσουμε επίσης ο «Θεραπευτικός Σχεδιασμός» από την πλευρά του Ξενώνα.

A.1 Εισαγωγικά

Ο Γλαύκος παρακολουθήθηκε από την Κλινικό από την ηλικία των 10 χρονών, στον Ξενώνα «ΟΡΜΟ», για τα τέσσερα χρόνια που παρέμεινε εκεί. Ο Γλαύκος σήμερα διαμένει μαζί με την μητέρα του κάτω από την επίβλεψη της θείας του (αδελφή της μητέρας). Διέκοψε τις συνεδρίες του με την Κλινικό ακριβώς λόγω της αποχώρησής του από τον Ξενώνα.

Οι Πληροφορίες οι οποίες ακολουθούν έχουν συλλέγει :

- Μέσα από τον ατομικό φάκελο του Γλαύκου
- Από τις εκθέσεις των ειδικών που εξέτασαν τον Γλαύκο στο «Κέντρο Πρόληψης και Θεραπείας για το Παιδί και την Οικογένεια» των «Παιδικών Χωριών SOS», πριν μεταφερθεί στον Ξενώνα «ΟΡΜΟ» του Σισμανογλείου Νοσοκομείου⁵⁷⁴.
- Από τα λεγόμενα της μητέρας της και της θείας που τον συνόδευαν στην Εισαγωγή του στον Ξενώνα.
- Από τα λεγόμενα αλλά και από το ημερήσιο «Τετράδιο Ενημέρωσης» του Νοσηλευτικού Προσωπικού του Ξενώνα.
- Από το τετράδιο με τις Σημειώσεις της Παιδοψυχιάτρου.
- Από την συνεργασία με τους Κοινωνικούς Λειτουργούς, τον Γυμναστή, τον Παιδαγωγό, την Καλλιτέχνη και την Ψυχολόγο που πραγματοποιεί την «Ομάδα Ψυχολογικής Στήριξης» του Ξενώνα.
- Από τις εβδομαδιαίες Κλινικές Συναντήσεις της Θεραπευτικής Ομάδας του Ξενώνα.
- Από την συνεργασία με το Ειδικό Σχολείο.
- Από τις ατομικές συνεδρίες του Γλαύκου με την Κλινικό.

⁵⁷⁴ Τότε άνηκε στο ΠΝΑ.

Α.2 Κοινωνικό ιστορικό

Σε αυτό το μέρος της διατριβής καταγράφουμε όσες πληροφορίες μπορέσαμε να συλλέξουμε αναφορικά με την «Ιστορία» του Γλαύκου, της μητέρας του και της ευρύτερης οικογένειας του. Αναφερόμαστε ακόμη στην προγενέστερη πορεία του, πριν την φιλοξενία του στον Ξενώνα «ΟΡΜΟ» του Σισμανογλείου Νοσοκομείου.

Ο Γλαύκος γεννήθηκε σε επαρχιακή πόλη. Είναι μοναχοπαίδι.

Η παραπομπή του έγινε από το «Κέντρο Πρόληψης και Θεραπείας για το Παιδί και την Οικογένεια»⁵⁷⁵. Οι γονείς του δεν πανδρεύτηκαν και δεν έζησαν ποτέ μαζί. Η μητέρα γνώρισε τον πατέρα του όταν η ίδια ήταν σε ηλικία 17 ετών και μετά από κάποιο διάστημα έμεινε έγκυος. Όταν ο πατέρας ενημερώθηκε για την εγκυμοσύνη αρνήθηκε το παιδί και είπε ότι «δεν θέλει ευθύνες». Πρόκειται για έναν πρώην τοξικομανή, που στη γέννηση του Γλαύκου ήταν 26 ετών. Δεν υπάρχουν άλλες πληροφορίες για αυτόν. Ο Γλαύκος δεν τον γνωρίζει.

Η μητέρα διέμενε με την μητέρα της, τον πατριό της και την ετεροθαλή αδελφή της, όταν σε ηλικία 19 ετών γέννησε τον Γλαύκο. Έχει ψυχιατρικές δυσκολίες και παρακολουθείται για αυτές. Αδυνατεί να στηρίξει τον εαυτό της αλλά και το παιδί της. Οι σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας της είναι καλές. Ο αδελφός και η αδελφή της, ήταν και είναι πολύ βοηθητικοί στην φροντίδα του Γλαύκου αλλά και της μητέρας του. Εξ ίσου βοηθητικός ήταν και ο πατριός της μέχρι τον θάνατο του. Η μητέρα της μητέρας, δηλαδή η γιαγιά του Γλαύκου είχε και αυτή ψυχιατρικές δυσκολίες.

Ο Γλαύκος περπάτησε και είπε τις πρώτες λέξεις σε ηλικία 10 μηνών και απέκτησε τον έλεγχο σφικτήρων ενάμισι έτους. Σε ηλικία 8 μηνών, μετά από εμβολιασμό εμφάνισε πολύ υψηλό πυρετό που του προκάλεσε σπασμούς. Σπασμούς έχει μέχρι και σήμερα κάθε φορά που η θερμοκρασία του υπερβαίνει τους 37.3 βαθμούς.

Δεν περιγράφουν να έπαιζε ιδιαίτερα με κάποιο παιγνίδι, ασχολείτο κυρίως με τα ζώα του κτήματος της οικογένειας του. Ο θάνατος του παππού του μοιάζει να τον επηρέασε πολύ -όταν πέθανε ήταν πέντε ετών- αναφέρει η θεία του.

Στο Νηπιαγωγείο δεν έπαιρνε πρωτοβουλίες και είχε δυσκολίες στη συγκέντρωση. Όταν γίνεται η αίτηση φιλοξενίας του στον Ξενώνα, είναι μαθητής της Γ' Δημοτικού. Δεν είχε μέχρι τότε τακτική παρακολούθηση. Έχει αλλάξει πολλές φορές Σχολείο. Η μητέρα, έκανε την αίτηση φιλοξενίας του Γλαύκου στον Ξενώνα με τη βοήθεια της μίας από τις αδελφές της.

Στην Ψυχολογική και Λογοπεδική αξιολόγηση, που προηγήθηκε της ένταξης του στον Ξενώνα, η οποία πραγματοποιήθηκε στο «Κέντρο Πρόληψης και Θεραπείας για το Παιδί

⁵⁷⁵ Υπηρεσία των παιδικών χωριών SOS.

και την Οικογένεια» των «Παιδικών Χωριών SOS» σημειώνεται ότι ο Γλαύκος παρουσιάζει Ελαφρά Νοητική Υστέρηση.

A.3 Πορεία και σχέσεις του Γλαύκου κατά την παραμονή του στον Ξενώνα

Θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η επεξεργασία που ακολουθεί δεν έχει ως γνώμονα την ιστορικότητα των συμβάντων αλλά είναι μέσα στα πλαίσια μιας προσπάθειας να αποδοθούν και να ομαδοποιηθούν οι συμπεριφορές του Γλαύκου, μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο το οποίο απαρτίζεται από τον Ξενώνα, το οικογενειακό του περιβάλλον, και το σχολικό πλαίσιο.

Ο Γλαύκος φιλοξενήθηκε για τέσσερα χρόνια στον Ξενώνα.

Στην Δοκιμαστική Περίοδο τον περιγράφουν να κάνει «στερεοτυπικές» κινήσεις : να «ανοίγει το στόμα του, να γυρίζει τα δάχτυλα του προς τα μέσα, να γέρνει, γυρίζοντας το κεφάλι του και να δυναμώνει την φωνή του χωρίς να υπάρχει λόγος». Επαναλαμβάνει λέξεις και εκφράσεις που ακούει από τα άλλα παιδιά και συχνά «μιμείται» το γέλιο της Αλκινόης⁵⁷⁶. Υπάρχουν στιγμές που το βλέμμα του είναι «κενό». Στον Ξενώνα κάποια μέρα, ξαφνικά αρχίζει να κλαίει διότι είδε το σκύλο έξω από το παράθυρο να τον κοιτάει και θεώρησε ότι είναι αγριεμένος ότι θα τον δαγκώσει. Συνομιλεί με την γάτα στο παράθυρο και περιγράφει στην Νοσηλεύτρια : ότι «Τώρα λέει ότι δεν την αγαπάμε» και προσθέτει «Με ρωτάει (η γάτα) τι κάνει έτσι ; και εγώ της απαντάω ο άνεμος», και «Αναρωτιέται πως την καταλαβαίνω». Το Προσωπικό περιγράφει ότι όταν νομίζει ότι δεν τον βλέπουν κάνει σαν να «γρυλίζει», δείχνει τα δόντια του μπροστά στη τζαμαρία και βγάζει την γλώσσα του.

Όταν μια Νοσηλεύτρια προσπαθεί να τον μάθει να στρώνει το κρεβάτι του, εκείνος χτυπά το κεφάλι του στον τοίχο. Αλλά και οι Δάσκαλοι στο Σχολείο σημειώνουν ότι όταν του γίνεται μια παρατήρηση μπορεί να αρχίσει να «χτυπάει το κεφάλι του στο τοίχο», «να βρίζει τον εαυτό του», να κάνει γκριμάτσες και «πτερυγισμούς» με τα χέρια του ή να ακινητοποιηθεί σαν να «κοκαλώνει», σταματώντας να μιλά σαν να μην βρίσκει τις λέξεις και να κάνει αρκετή ώρα να ξαναμιλήσει.

Για κάποιο διάστημα, στον Ξενώνα, ουρεί σε μια γωνία του δωματίου του και όταν τον ρωτούν λέει ότι «φοβάται να βγει από το δωμάτιο να πάει στην τουαλέτα μην κάνει φασαρία». Στη τουαλέτα ουρεί έξω από τη λεκάνη. Ουρεί και στην αυλή και μόλις πήρε είδηση ότι τον κοιτάει μια Νοσηλεύτρια χτυπάει το κεφάλι του με ένα παιγνίδι. Στην «Ομάδα Ψυχολογικής Στήριξης» όταν τα άλλα παιδιά του φώναζαν και του κάνουν παράπονα⁵⁷⁷, πετάγεται και πάει να πηδήξει από το παράθυρο, και όταν η Ψυχολόγος φωνάζει για να τον προλάβει, εκείνος κάθεται στο πάτωμα κλαίγοντας γοερά.

⁵⁷⁶ Η Αλκινόη είναι μια από του έξι νέους με τους οποίους ασχολούμεθα στην εργασία αυτή.

⁵⁷⁷ Παράπονα ότι «τα κατηγορεί σε ένα άλλο παιδί και αυτό μετά τους χτυπάει».

Στο να πλυθεί η δυσκολία είναι ότι αδειάζει όλο το σαμπουάν και μολονότι η Νοσηλεύτρια του εξηγεί συνεχώς το πώς πρέπει να το κάνει, εκείνος δεν τα καταφέρνει. Οι απορίες του έχουν να κάνουν με το εάν «πρέπει να λουστεί 3 ή 4 φορές» και τον απασχολεί το «Τι το κάνουν το σφουγγάρι». Η θεία, σε συνάντηση με το Προσωπικό, αναφέρει ότι ο Γλαύκος στο χωριό ήταν χωρίς καμία επίβλεψη.

Ο Γλαύκος κάνει πολλές ερωτήσεις "πως" και "γιατί" : Ασχολείται με το βάρος του, δεν μπορεί να κατανοήσει «πως μπορεί αφού ήταν 37 κιλά να πήγε 44» και ρωτάει «Τι σημαίνει αυτό αφού δεν έχω παχύνει ;», στην συνέχεια απαντά μόνος του «Αυτό σημαίνει ότι μεγαλώνω, ότι ψηλώνω». Προσθέτει «Μεγάλωσα τώρα» και εξηγεί ότι «βλέπει κάτι να αλλάζει στο πρόσωπο του» και ότι «'μαυρίζει' το χέρι του». Στα γενέθλια του αναφέρεται στο πόσο έχει ψηλώσει και ότι ακόμη και το μικρό του δαχτυλάκι μεγάλωσε. Λέει και ξαναλέει ότι «από εχθές μέχρι σήμερα ψήλωσα πολύ» και ρωτάει τον Γυμναστή «πως έγινε αυτό ?». Τον απασχολούν οι ηλικίες για παράδειγμα ρωτά συνεχώς μια Νοσηλεύτρια «πόσο ο ίδιος περνάει την γιαγιά του» και πόσο «η γιαγιά του περνάει εκείνη(την Νοσηλεύτρια)». Ζωγραφίζει ανθρωπάκια με διαφορετικά ύψη και τους βάζει από ένα νούμερο. Ρωτά επίσης «πόση ποσότητα H₂O» πρέπει να πει, πριν πάει για ύπνο, για να μην πάθει αφυδάτωση. Θέλει να μάθει «τι είναι έμμηνος ρήση». Παίρνει ένα ημερολόγιο και το ξεφυλλίζει, έχει την απορία «γιατί υπάρχουν στο ημερολόγιο ονομαστικές γιορτές». Κάποια στιγμή μοιάζει βυθισμένος σαν να μην ακούει. Τον ρωτά η Νοσηλεύτρια «τι σκέφτεται» και εκείνος απάντα τους μήνες και τις μέρες που περνούν και «αναρωτιέται γιατί δεν μπορούμε να τις σταματήσουμε». Αφιερώνει πολύ χρόνο κάνοντας μαθηματικές πράξεις και «μελετώντας» τον χάρτη της Ελλάδος ή φτιάχνοντας έναν χάρτη που έχει πόλεις με ονόματα δικής του επινόησης. Συγκρίνει αποστάσεις μεταξύ του τόπου που βρίσκεται ο Ξενώνας και άλλων όπως για παράδειγμα το χωριό του. Κάποιες φορές μετράει και με βήματα διάφορες αποστάσεις. Σημειώνει διάφορες λέξεις που ακούει ή φτιάχνει άλλες, τις οποίες σημειώνει σε ένα τετράδιο. Τα μεσημέρια κάθεται στο δωμάτιο του και γράφει προτάσεις που άλλες βγάζουν νόημα, όπως «Θα σε σκοτώσω. Θα σε κάνω μαύρο στο ξύλο», και άλλες όχι. Έχει διάφορους φόβους όπως για παράδειγμα ένα βράδυ που έχει διακοπή ρεύματος φοβάται ότι έχει φαντάσματα και πηγαίνει συνεχώς πίσω από μια Νοσηλεύτρια. Δεν μπορεί να ξεχωρίσει τις έννοιες όπως μικρός/μεγάλος ή ψηλός/κοντός. Γνωρίζει πολύ καλά την ώρα αλλά, δεν θυμάται τι ημέρα είναι. Στην συνεδρία όταν κάποια φορά τον ρωτήσαμε τότε επέστρεψε από το Χωριό⁵⁷⁸ του, στο οποίο είχε πάει για μερικές μέρες, δεν μπορούσε να διαφοροποιήσει το χθες με το προχθές. Κάποια μέρα πηγαίνει στον Ξενώνα να τον πάρει η θεία του, για να περά-

⁵⁷⁸ Αποφεύγοντας να ονομάζουμε το όνομα του χωριού του θα το λέμε γενικά «Χωριό».

σουν την μέρα μαζί, τότε ο Γλαύκος γεμίζει ένα ολόκληρο σακβουαγιάζ με ρούχα και είναι αδύνατο να πεισθεί ότι δεν του χρειάζονται όλα αυτά για τόσο μικρό διάστημα.

Στην Εργασιοθεραπευτρία λέει ότι «βλέπει στον ύπνο του τον μπαμπά του», ότι «είναι ζωντανός» και ότι «κυνηγάει την μαμά του». Μια άλλη φορά που μιλά μόνος του για αυτό το θέμα και μπήκε μέσα μια Νοσηλεύτρια άρχισε να χτυπά το κεφάλι του λέγοντας «Εγώ φταίω, μιλάω δυνατά και μόνος μου !»

Όταν ολοκληρώνεται η Δοκιμαστική του Περιόδος ο Γλαύκος εντάσσεται στα διάφορα προγράμματα του Ξενώνα και πραγματοποιεί και την μεταγραφή του από το Δημοτικό Σχολείο του «Χωριού» του, σε Ειδικό Σχολείο. Αυτήν την χρονική στιγμή αρχίζουν και οι συναντήσεις μας.

Σε όλες του τις δραστηριότητες και υποχρεώσεις, στο Σχολείο και τον Ξενώνα, αυτά τα τέσσερα χρόνια όλοι τον περιγράφουν σαν πολύ επιμελή και αφοσιωμένο και να προσπαθεί συνεχώς.

Οι επαφές με την μητέρα του και την θεία του, όλο το διάστημα της παραμονής του στον Ξενώνα, ήταν σταθερές και με συνέπεια. Με την πρώτη πάντα κρατούσε μια προστατευτική σχέση : δεν της μίλαγε ποτέ για τις εκάστοτε δυσκολίες του, ενώ με την θεία του συζητούσε περισσότερο και εξέφραζε αρκετά συχνά τα διάφορα παράπονα του⁵⁷⁹.

Σε γενικές γραμμές οι άλλοι φιλοξενούμενοι στον Ξενώνα κυρίως τον εκμεταλλεύονταν ή τον χειριζόντουσαν.

Μια σημαντική στιγμή, στην τετραετή παραμονή του Γλαύκου στον Ξενώνα, μπορεί να θεωρηθεί όταν πέθανε η γιαγιά του και στη συνέχεια νοσηλεύτηκε η μητέρα του⁵⁸⁰.

Την τέταρτη χρονιά φιλοξενίας του στον Ξενώνα, η θεία αποφασίζει να τον πάρει στο σπίτι της μετά το πέρας του Σχολικού έτους. Η θεία στην συνέχεια νοίκιασε σπίτι για τον Γλαύκο και την μητέρα του. Ο Γλαύκος γράφτηκε στο ΤΕΕ⁵⁸¹ της περιοχής του.

4.3.1 Οι σχέσεις του Γλαύκου

Σημαντικό μέρος της πορείας του Γλαύκου στον Ξενώνα είναι η εξέταση των σχέσεών του κατά την διάρκεια παραμονής του εκεί. Θα εξετασθεί παρακάτω η σχέση του με την οικογένειά του, με τα άλλα παιδιά τα οποία επίσης φιλοξενούνται από τον Ξενώνα, και με το άλλο φύλο, έτσι όπως αυτές περιγράφονται από την Ομάδα του Ξενώνα και αναλύεται από τον ίδιο τον Γλαύκο, στα πλαίσια των ατομικών του συνεδριών του με την Κλινικό.

⁵⁷⁹ Θα επανέλθουμε πιο κάτω τις σχέσεις του.

⁵⁸⁰ Και σε αυτό θα επανέλθουμε πιο κάτω.

⁵⁸¹ Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση.

Α.3.1.1 Η σχέση του Γλαύκου με την μητέρα του

Η σχέση του Γλαύκου με την μητέρα του είναι ιδιαίτερη : Καθ' όλη την διάρκεια της παραμονής του στον Ξενώνα, ο Γλαύκος την «προστατεύει» αποκρύπτοντας τις διάφορες δυσκολίες του. Εκείνη του τηλεφωνά συχνά για να του πει τα προβλήματά της και τα παράπονα της, για παράδειγμα όταν τσακώνεται με την αδελφή της ή με την μητέρα της. Ο Γλαύκος πάντα την καθησυχάζει λέγοντας ότι «Όλοι τσακωνόμαστε αλλά μετά τα ξαναβρίσκουμε». Της δίνει συμβουλές όπως «Όταν βλέπεις τους άλλους θυμωμένους να μην τους μιλάς, να περιμένεις και να τους μιλάς μετά». Παρατηρούμε ότι ο Γλαύκος τοποθετείται απέναντι στην μητέρα σε θέση Άλλου προστάτη. Οι ρόλοι έχουν αντιστραφεί : αντί να προσφεύγει ο Γλαύκος στην μητέρα προσφεύγει η μητέρα στον Γλαύκο για να υποστηριχθεί.

Συχνά την ρωτά αν έκανε αυτό που την συμβούλεψε. Της λέει «Μην το κάνεις αυτό, σε αγαπάνε, μη στεναχωριέσαι δεν φωνάζουν σε εσένα. Όλα θα πάνε καλά». Την παρηγορεί λέγοντας της «Έχεις εμένα, έχεις την γιαγιά, τον θείο. Σου αρέσει η θάλασσα πήγαινε για μπάνιο». Όταν κάποια φορά του τηλεφωνά η μητέρα του αναστατωμένη από ένα τσακωμό με την δική της μητέρα και ο Γλαύκος προσπαθεί να την καθησυχάσει λέγοντας της ότι «Η γιαγιά δεν έχει νεύρα με εσένα αλλά με κάτι δικό της». Κάποια στιγμή στην "Ομάδα Ψυχολογικής Στήριξης" λέει ότι είναι στεναχωρημένος και κλαίει γιατί του είπε η μητέρα του ότι «την δέρνει ο αδελφός της», δηλαδή ο θείος του Γλαύκου. Αυτό τον αναστατώνει πολύ. Στην ίδια στο τηλέφωνο λέει αναφερόμενος στον εαυτό του : «Είσαι τυχερή που έχεις γεννήσει ένα παιδί δυνατό και γι' αυτό να μην στεναχωριέσαι ! Θα πάει εκείνος (μιλά στο τρίτο πρόσωπο) κάτω και θα τους κανονίσει όλους». Της επισημαίνει ότι «Δεν είναι πια μικρός» και ότι «ο θείος δεν μπορεί πια να του τραβήξει πια το αφτί, γιατί είναι μεγάλος και δεν μπορεί να τον βάλει πια κάτω !» και προσθέτει ότι «Θα τους ρίξει ξύλο να ησυχάσουν». Την μαλώνει, λέγοντάς της ότι εκείνη τους «έδωσε αέρα» αλλά ότι «τώρα δεν είναι πια μόνη γιατί έχει εκείνον» και την ρωτάει : «Τι θα έκανες χωρίς εμένα ; ». Της υπενθυμίζει ότι «κάποτε της πήγαινε λουλούδια» και ότι «την αγαπά πολύ και ότι δεν θέλει να πάθει τίποτα». Της λέει ότι τα Χριστούγεννα θα πάει να την δει και ότι «δεν τον νοιάζει τίποτα, αρκεί να είναι μαζί της». Της ζητά να πάνε βόλτα. Την διαβεβαιώνει ότι «τα νιώθει αυτά που της λέει», και την ρωτά εάν και «εκείνη νιώθει το ίδιο». Της ζητά να προσευχηθεί να έλθουν τα Χριστούγεννα γρήγορα.

Όταν της μιλά, μιλά κρυφά και συνωμοτικά και προσπαθεί να μην τον ακούνε οι Νοσηλευτές που μπορεί να είναι δίπλα του. Δεν αναφέρει ποτέ τι γίνεται σπίτι του ή τι λέει με την μητέρα του.

Όταν η μητέρα του είναι άσχημα και νοσηλεύεται, του τηλεφωνά συχνά, αλλά το Προσωπικό σε συνεννόηση με την θεία, δεν τον δίνει διότι η τελευταία θέλει να τον προστατέψει και του κρύβει την κατάσταση της μητέρας. Ο Γλαύκος καταλαβαίνει ότι «κάτι δεν πάει καλά» με την μητέρα και αρχίζει να είναι εκνευρισμένος, να μην θέλει να τον αγγίζουν

τα άλλα παιδιά, ούτε να μπαίνουν στο δωμάτιο του. Φωνάζει με το παραμικρό, χτυπάει πόρτες και διαμαρτύρεται ότι τον ενοχλούν στο δωμάτιο του, ενώ δεν υπάρχει κανείς. Όταν, στη συνέχεια η μητέρα του, του λέει ότι «την έχουν κλειδωμένη» θυμώνει πάρα πολύ με τον θείο και την θεία. Υπόσχεται στην μητέρα του ότι «θα τους μαλώσει» και ότι «θα κάνει ότι μπορεί για να την βγάλει από εκεί». Η μητέρα συνεχίζει να τον παίρνει τηλέφωνο και να του ζητά βοήθεια και ο Γλαύκος συνεχίζει να της υπόσχεται χωρίς όμως να ξέρει τι να κάνει με αποτέλεσμα να αγχώνεται πολύ. Το συζητά με όλο τον κόσμο. Λέει ότι θα πάρει την θεία του και τον θείο του για να «τους τα πει !» και ότι «δεν θα αφήσει άλλο την κατάσταση έτσι!». Δεν είναι σε θέση να μιλήσει για τίποτα άλλο παρά το πως θα την βοηθήσει. Τονίζει σε μια Νοσηλεύτρια ότι «όταν μεγαλώσει, η μαμά του θα έχει εκείνον και δεν θα κινδυνεύει από κανέναν».

Όταν πεθαίνει η γιαγιά, η θεία δεν του το λέει αμέσως γιατί θέλει να του το πει από κοντά και όχι από το τηλέφωνο. Εκείνος στο τηλέφωνο εντοπίζει και πάλι ότι η μητέρα του «κάτι έχει» και λέει ανήσυχος και κλαίγοντας ότι «κάπως παράξενα μου μίλησε» «Δεν την έχω ξανακούσει έτσι». Όταν ο Γλαύκος μαθαίνει για τον θάνατο της γιαγιάς δεν μοιάζει να επηρεάζεται από αυτό, αντίθετα είναι πολύ ανήσυχος για το «που θα πάει η μητέρα του, που τώρα είναι μόνη της». Τα Χριστούγεννα που ακολουθούν, η θεία φιλοξενεί, στο σπίτι της, τον Γλαύκο και την μητέρα του, η οποία είναι πολύ άσχημα. Η θεία διηγείται στην ομάδα, ότι ο Γλαύκος «της έβαζε όρια και την περιποιόταν».

4.3.1.2 Η σχέση του Γλαύκου με τα άλλα παιδιά

Ο Γλαύκος φοβάται μήπως η Λυδία τον μαλώσει για αυτό της λέει πάντα «ναι». Κλείνεται στο δωμάτιο του προκειμένου να την αποφύγει.

Κάποια φορά επιστρέφει πολύ τρομοκρατημένος από το σχολείο γιατί η Λυδία, η οποία συνεχώς τον μαλώνει και τον φοβερίζει, τον απειλεί ότι θα τον δειρεί, επειδή έχασε τη σακούλα με το φαγητό της. Κλαίει με λυγμούς και φωνάζει «Θεέ μου τι θα κάνω, δεν αντέχω άλλο». Ο φόβος του είναι τέτοιος, αναφέρει το Προσωπικό, που του προκαλεί σιελόρροια και έχει τη γλώσσα κρεμασμένη έξω. Αυτές τις στιγμές μοιάζει να μην επικοινωνεί με το περιβάλλον. Την φοβάται τόσο που δεν φέρνει καμία αντίρρηση σε ότι και να του ζητάει η Λυδία. Εκείνη διατάζει και εκείνος εκτελεί, για παράδειγμα σταματά το παιχνίδι του μόλις εκείνη ξυπνήσει και κάθεται φοβισμένος στο σαλόνι. Για την Λυδία λέει «Φοβάμαι μην μας σκοτώσει. Φοβάμαι ότι θα χαλάσει το κτήριο».

Στην «Ομάδα Ψυχολογικής Στήριξης», ο Γλαύκος αναφέρει, πως τον φοβίζει, μια άλλη κοπέλα, η Αλκινόη έτσι όπως τον κοιτάει και γελάει⁵⁸². Η Αλκινόη του κάνει και αυτή συ-

⁵⁸² Έχουμε αναφερθεί εξετάζοντας την περίπτωση της Αλκινόης για αυτό τον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο κοιτάει.

νεχώς παρατηρήσεις και υποδείξεις. Ο Γλαύκος, στα πλαίσια της Ομάδας, της ζητά να μην του λέει πως να κάνει τις δουλειές του. Κλαίει όμως όταν η Αλκινόη φεύγει να πάει, τα Χριστούγεννα, στους δικούς της.

Αποφεύγει την Χρυσίπη⁵⁸³, μια άλλη φιλοξενούμενη του Ξενώνα, η οποία τον κυνηγάει να τον φιλήσει λέγοντας του «Μανάρα μου». Τον απομονώνει στην κουζίνα και του λέει να «πηδηχτούν» αλλά εκείνος της λέει ότι θα φωνάζει τους Νοσηλευτές. Απελπισμένος, πηδάει από το παράθυρο, ευτυχώς του ισογείου, και ενώ τον φωνάζουν, εκείνος δεν απαντά και δείχνει σαν να μην «επικοινωνεί». Όταν, στη συνέχεια, τον ρωτούν γιατί πήδηξε από το παράθυρο απαντά ότι «δεν την αντέχω είναι συνέχεια από πίσω μου, με ενοχλεί», «θέλω να πεθάνω». Σε άλλη παρόμοια κατάσταση την πιάνει από τον λαιμό, την βάζει κάτω και της πιέζει το κεφάλι στο πάτωμα και όταν αντιλαμβάνεται ότι η Χειροτέχνης είναι κοντά και τον βλέπει, την αφήνει λέγοντας ότι «έπαιζαν». Άλλες φορές πάλι, πάντα όταν δεν τον βλέπει το Προσωπικό, την προκαλεί, της κάνει γκριμάτσες και την σπρώχνει.

Όταν ένας έφηβος φιλοξενούμενος πηγαίνει στον Ξενώνα, ο Α, ο Γλαύκος μπροστά του δείχνει να τον υποστηρίζει αλλά όταν απουσιάζει, τον σχολιάζει αρνητικά. Ο Α του ζητά να κάνει πράγματα και ο Γλαύκος αμέσως τρέχει να τα εκτελέσει. Ο Γλαύκος τον ακολουθεί παντού. «Μιμείται» τον Α, τρώει σκόρδο όπως αυτός, τυρί με ψωμί όπως αυτός, παίρνει παγάκια από το ψυγείο όπως.... αυτός. Του δίνει το κασετόφωνο του και το ρολόι του από φόβο μήπως τον χτυπήσει και «ξέρει καράτε!». Παρά τις προσπάθειες του Προσωπικού να τον απομακρύνουν από τον Α, ο οποίος αποδεικνύεται επιθετικός και επικίνδυνος για όλα τα παιδιά, ο Γλαύκος αφήνει όλες τις δουλειές του και τρέχει από πίσω του. Το βράδυ βάζει καρέκλα πίσω από την πόρτα πριν κοιμηθεί με την δικαιολογία ότι χτυπάει από τον αέρα και ενώ το Προσωπικό προσπαθεί να τον προστατέψει απομακρύνοντας τον από τον Α., ο Γλαύκος συνεχίζει να πηγαίνει να του κάνει τις δουλειές, τον καλύπτει στους Νοσηλευτές και δεν αναφέρει, για παράδειγμα ότι τον ξυπνά μέσα στην νύχτα επειδή θέλει να του φέρει νερό. Του δίνει την τηλεκάρτα του. Όταν τον καλύπτει αναλαμβάνει ο ίδιος την ευθύνη για πράγματα που δεν έχει κάνει.

Κάποια στιγμή, για πρώτη φορά, τσακώνεται ανοιχτά, για πρώτη φορά, με τον Α. και παίζουν ξύλο, για κάποιο παιχνίδι που του πήρε από την τσάντα και στην Ομάδα λέει ότι δεν τον θέλει για φίλο του, γιατί δεν τον αφήνει να κάνει ότι θέλει. Στη συνέχεια βοηθάει στο να βρεθούν τα ποδήλατα που έχει κλέψει και κρύψει ο Α.

Ο Γλαύκος αγκαλιάζει συχνά έναν άλλο φιλοξενούμενο, τον Χ., τον χαϊδεύει, αλλά μόλις πλησιάζει κάποια Νοσηλεύτρια απομακρύνεται. Όταν τον ρωτούν «τι κάνει», απαντά ότι «είναι φίλος μου και τον αγαπώ». Με αυτό το παιδί, όπως και με τον Α., ο Γλαύκος, θέλει να

⁵⁸³ Η Χρυσίπη είναι και αυτή μια από τους έξι νέους με τους οποίους ασχολούμεθα στην εργασία αυτή.

κάνει «τις ίδιες δουλειές». Όταν για παράδειγμα του ζητιέται να κάνει λουτρό καθαριότητας ελέγχει πρώτα εάν θα κάνει και ο Χ.

A.4 Θεραπευτικός σχεδιασμός από την Ομάδα του Ξενώνα

Καταγράφουμε παρακάτω, με σύντομο τρόπο, τον θεραπευτικό σχεδιασμό με τον οποίο πλαισίωσε τον Γλαύκο, ο Ξενώνας.

Ο Γλαύκος έχει αρκετές δυσκολίες αναφορικά με την αυτό-φροντίδα του και την προσωπική του υγιεινή. Η μητέρα του τον έπλενε και τον έντυνε με αποτέλεσμα η εκμάθηση της αυτή να αρχίσει «εκ του μηδενός» στον Ξενώνα, για παράδειγμα το πώς να κάνει μπάνιο ή το να αλλάξει ρούχα. Ο Γλαύκος δεν ζητάει ποτέ κάτι για παράδειγμα «δεν έχω παντόφλες» ή «οι πιτζάμες μου είναι μικρές και δεν μου κάνουν».

Στο χώρο του Ξενώνα ο Γλαύκος παρακολουθεί την Ομάδα Δημιουργικής Απασχόλησης όπου, η Χειροτέχνης, που την οργανώνει τον περιγράφει ως πολύ συγκεντρωμένο και σε συνεχή προσπάθεια. Παρακολουθεί ακόμα το πρόγραμμα που οργανώνει ο Γυμναστής με τον οποίο έχει αναπτύξει μια ιδιαίτερη σχέση και το πρόγραμμα της Εργοθεραπείας.

Εκτός όλων των εσωτερικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων που ο Γλαύκος παρακολουθεί μέσα στον ίδιο το χώρο του Ξενώνα, πηγαίνει επίσης στο Ειδικό Σχολείο. Σε τακτά διαστήματα υπάρχει επικοινωνία με την Δασκάλα του με σκοπό την κοινή αντιμετώπιση των δυσκολιών του, είτε από το Πρόσωπο Αναφοράς του, είτε από τον Κοινωνικό Λειτουργό είτε από τον Γυμναστή του Ξενώνα. Ο Γλαύκος περιγράφεται και εκεί ως πολύ συνεπής στις υποχρεώσεις του, πάντα ανελλιπώς διαβασμένος. Ο Παιδαγωγός του Ξενώνα τον βοηθάει στην μελέτη του.

Ο Γλαύκος εντάσσεται σε διάφορα κατασκηνωτικά προγράμματα τα δύο πρώτα καλοκαίρια της παραμονής του στον Ξενώνα. Τα δύο τελευταία η θεία μεριμνά να πηγαίνει στο σπίτι του στην «Επαρχία» και να περνά μαζί με την μητέρα του μεγάλο μέρος των διακοπών του και στη συνέχεια να πηγαίνει στον παππού του.

Σημαντικός είναι και ο ρόλος του Εθελοντή του με τον οποίο πραγματοποιούν διάφορες εξωτερικές δραστηριότητες για παράδειγμα την ημέρα του Πάσχα.

Υπάρχει συνεχής συνεργασία με την θεία η οποία επιβλέπει παράλληλα και την μητέρα. Αλλά και με την μητέρα όσο αυτό είναι εφικτό λόγω του ψυχιατρικού της προβλήματος.

Η Παιδοψυχίατρος του Ξενώνα παρακολούθησε την Γλαύκο, όλο το διάστημα της παραμονής του στον Ξενώνα, μέσα από τις συναντήσεις του Προσωπικού αλλά και πραγματοποιώντας, όποτε θεωρεί ότι αυτό είναι απαραίτητο, και ατομικές συναντήσεις μαζί του. Έχει έτσι μια «συνέχεια» της πορείας του. Μια και μόνη φορά χρειάστηκε να παρέμβει και φαρ-

μακευτικά⁵⁸⁴, αμέσως μετά τον θάνατο της γιαγιάς του, περίοδο κατά την οποία νοσηλεύτηκε η μητέρα του

Όλο το διάστημα της παραμονής του στο Ξενώνα πηγαίνει κάθε βδομάδα στην Ομάδα Ψυχολογικής Στήριξης.

Τέλος πήγαινε ανελλιπώς στις «Ατομικές συναντήσεις» με την Κλινικό. Αρχικά στο χώρο του Ξενώνα και στη συνέχεια στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο. Για αυτό το δεύτερο πλαίσιο χρειάστηκε ο Γλαύκος, σε πλαίσια «Κυκλοφοριακής αγωγής» να μάθει την διαδρομή ούτως ώστε να έρχεται μόνος του.

Β ΟΙ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ

Σε αυτό το σημείο θα εξετάσουμε τις συνεδρίες με την Κλινικό και στην συνέχεια Ερευνητή. Αρχικά θα μας απασχολήσουν «Τα θέματα που επεξεργάζεται ο Γλαύκος στα πλαίσια των συνεδριών» και στην συνέχεια οι «χειρισμοί της Κλινικού».

B.1 Τα θέματα που επεξεργάζεται στις συνεδρίες

Ο Γλαύκος, όπως έχει ήδη αναφερθεί, ασχολείται με το να εξερευνά το χάρτη. Αυτή την πρακτική αναπαράγει συχνά και στις συναντήσεις μας : Φέρνει ένα σχολικό χάρτη και δείχνει που είναι το χωριό του. Προσπαθεί να μετρήσει την απόσταση από το μέρος που είναι ο Ξενώνας μέχρι εκεί. Μετά αρχίζει να μετράει τις αποστάσεις από τον Ξενώνα μέχρι τις διάφορες πόλεις που έχει ακούσει.

Τον απασχολεί επίσης στα πλαίσια των συνεδριών, το θέμα του ύψους του. Αναρωτιέται για το «πόσο έχει ψηλώσει». «Ποιος είναι πιο ψηλός εγώ ή εσύ ;»ρωτά, «Είμαι τόσο ;», «Πόσο έχω ψηλώσει ;», «Είμαι πιο ψηλός τώρα ; «Γιατί έχω ψηλώσει τόσο ;» αναρωτιέται, «Είμαι ο μόνος στο κόσμο που έχω ψηλώσει τόσο ;». Άλλες στιγμές πάλι ασχολείται με τα μαλλιά του που μάκρυναν ή με τις ημέρες : «Οι μέρες περνούν σαν το νερό, λέει, εκεί που είναι 15 Μαρτίου γίνεται 2 Απριλίου». Διαπιστώνεται εδώ ότι πρόκειται για τον πραγματικό χαρακτήρα του μετρήματος, δηλαδή για το μέτρημα ως μέτρημα και όχι ως το μέτρημα που ο λόγος, δίνοντας συμβολική διάσταση, εγγυάται.

Ο Γλαύκος, στις συναντήσεις μας, αναρωτιέται για τα ονόματα των παππούδων και για το πόσοι είναι. Όταν τους μετράει αναρωτιέται «γιατί είναι τρεις» : «Ένας, ο μπαμπάς της μαμάς, ένας, ο «Τάδε» στο χωριό [πατριός της μαμάς] και κάποιος άλλος.....»[δεν θυμάται

⁵⁸⁴ Χορηγώντας Entact που είναι αντικαταθλιπτικό

ποιος άλλος]. Με ρωτάει «πόσους έχουν οι άλλοι ;». Του απαντώ δύο : ένας ο μπαμπάς της μαμάς και ένας ο μπαμπάς του μπαμπά.

Σιγά-σιγά φτάνει να αναρωτιέται για το όνομα του. Αναφέρει ότι «το μικρό όνομα του πατέρα του είναι το ίδιο με το δικό του». «Τα παιδιά, λέει, παίρνουν το όνομα του πατέρα!» και συνεχίζει «Εμένα, η μητέρα μου και ο πατέρας μου είχαν το ίδιο όνομα : Τάδε». Ο Γλαύκος έχει το όνομα της μητέρας του καθότι ο πατέρας του δεν τον αναγνώρισε. «Έτυχε, έτυχε !» λέει, «Συμβαίνουν αυτά !» Δίνοντας έτσι λύση μέσα από το τυχαίο και όχι μέσα από το συμβολικό νόμο. Ο Γλαύκος προσπαθεί με τα μέσα που διαθέτει να τακτοποιήσει τα συμβάντα πριν την έλευση του στο κόσμο. Φτιάχνει ερμηνείες. Προσπαθεί έτσι να τοποθετηθεί κάτω από το σημαίνον του πατρικού ονόματος. Αναφέρει ότι ο πατέρας του πέθανε. Μιλά για τα διάφορα συμβάντα που γνωρίζει για αυτόν, για την μητέρα του και για τις θείες του. Κάποια φορά, στην συνεδρία, ο Γλαύκος μιλά για την μητέρα του και για το «πόσο του λείπει». «Η μητέρα μου, λέει, είναι σε Ξενώνα μαθαίνει ζωγραφική. Την είχε σταματήσει ο πατέρας μου για να κάνουν εμένα. Ήθελε να γίνει σχεδιάστρια μόδας». Κατασκευάζει έτσι όπως μπορεί, την ιστορία του και συνεχίζει αναφερόμενος στις θείες του «που έχουν όλες περίεργα ονόματα» και όπως και άλλες φορές τονίζει αναλαμβάνοντάς τα : «Σε εμένα συμβαίνουν όλα αυτά !». Δηγείται πράγματα που έχει κάνει με τον Εθελοντή του ή με τον παππού του στο χωριό. Μιλάει για τα πρόβατα και θυμάται κάποιες ιστορίες «με πατάτες που τις έψαχνε στο χωράφι». Μεταφέρει ακόμα, πως περνάει με τον Γυμναστή του Ξενώνα, που «είναι τόσο αστείος» και με το Δάσκαλο στο Σχολείο. Σχεδόν πάντα καταλήγει επαναλαμβάνοντας : «Σε εμένα συμβαίνουν όλα αυτά !», δίνοντας τους έτσι μια αξία προσωπικής ιστορίας.

Ο Γλαύκος προσπαθεί στις Συνεδρίες να επεξεργασθεί την αρρώστια : Είναι η περίοδος που ο θείος του έχει αρρωστήσει. Δηλώνει ότι «καταλαβαίνει όταν οι άνθρωποι αρρωσταίνουν από το πρόσωπο». Αναφέρεται στον θείο του ο οποίος πάσχει από το στομάχι του. «Είναι πολύ άρρωστος». «Την άλλη φορά είχα μείνει 2 μέρες στο Νοσοκομείο, τώρα έχει διάρροιες», «Μα γιατί ;» «Πριν ήταν καλά ! Μαγείρευε ! Γέλαγε ! Τώρα έχει αδυνατήσει : 58 κιλά....» «Η γιαγιά είναι συνεχώς δίπλα του.» « Τη μαμά μου δεν την αφήνει η γιαγιά να πάει για να μην στενοχωρηθεί».

Προσπαθεί να επεξεργασθεί το ερώτημα : «πως καταλαβαίνουμε πότε πεθαίνουν οι άνθρωποι ;» : Όταν πέθανε η γιαγιά του, η θεία, όπως έχει αναφερθεί ήδη⁵⁸⁵, σε ένα πρώτο χρόνο, δεν του το έχει πει. Στην συνεδρία εκείνων των ημερών αναφέρεται στην μητέρα του : «Είναι στο τάδε χωριό και η γιαγιά μου είναι στο τάδε χωριό» . «Ο παππούς μου το ήξερε πριν πεθάνει, είπε εδώ στο «Χωριό» που υποθέτει ότι βρίσκεται η γιαγιά του, θα γίνουν με-

⁵⁸⁵ Βλ. «Πορεία»

ζονέτες και έγιναν !». Όταν πλέον η θεία του, του λέει ότι πέθανε η γιαγιά του, στην Συνεδρία επαναλαμβάνει συνεχώς τα ίδια ερωτήματα : «Δεν μπορώ να καταλάβω πέθανε ενώ δεν φαινόταν; ». «Δεν την πρόλαβε κανείς ;», «Καθόταν όταν πέθανε ;», «Πως έτσι ξαφνικά ;», « Είναι δυνατόν; της μίλησα πριν 40 ημέρες και ήταν καλά !», « Μου φαίνεται περίεργο. Δεν το πιστεύω. Το καλοκαίρι ήταν καλά !» λέει, αναζητώντας μέσα από όλες αυτές τις ερωτήσεις να βρει κάποιες ενδείξεις που να προαναγγέλλουν τον θάνατό.

B.2 Ο Γλαύκος στις συνεδρίες με την Κλινικό

Οι συνεδρίες του Γλαύκου με την Κλινικό αρχικά πραγματοποιούνται μέσα στο χώρο του Ξενώνα. Ο Γλαύκος έρχεται εκεί με την σταθερότητα που τον διακρίνει σε όλες του τις δραστηριότητες χωρίς αρχικά να διαφοροποιεί το τόπο των συνεδριών από τις υπόλοιπες δραστηριότητές του.

Αρχικά, όταν ήλθε η ώρα της μετάβασης από τον Ξενώνα στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο, η Κλινικός δεν πίστευε ότι ο Γλαύκος, θα μπορούσε να συνεχίσει τις συνεδρίες του εκεί, λόγω του ότι δεν μπορούσε να έλθει μόνος του και εξ αιτίας της έλλειψης Προσωπικού, δεν ήταν δυνατό να τον συνοδέψει κάποιος από τον Ξενώνα. Κατ' επέκταση η Κλινικός αναγκάστηκε να του ανακοινώσει ότι έπρεπε να διακόψουν και να συνεχίσει τις συνεδρίες του με μια άλλη Ψυχολόγο. Ο Γλαύκος όμως αρχικά αντέδρασε με κλάματα και απελπισία λέγοντας ότι «Δεν θέλει άλλο Ψυχολόγο !». Επαναλάμβανε συνεχώς : «Μην με αφήνετε, σας παρακαλώ», «Μια φορά το μήνα δεν μπορείτε ;» και καθόταν με το κεφάλι ανάμεσα στα χέρια σκυμμένος κλαίγοντας με λυγμούς, τόσο που του κοβόταν η αναπνοή. Ομολογούμενως η Κλινικός δεν περίμενε μια τόσο έντονη αντίδραση. Το αποτέλεσμα που επέφερε αυτή του η αντίδραση, ήταν να κινητοποιηθεί το Προσωπικό και να βρει ως λύση την εκμάθηση της διαδρομής από τον Γλαύκο ούτως ώστε να έρχεται μόνος του, χωρίς την συνοδεία του Προσωπικού, στις συναντήσεις μας. Διαπιστώνουμε εδώ ότι ο Γλαύκος καταφέρνει, με επιχειρήματα και αποφασιστικότητα, να βρει μια λύση μέσα από την οποία κινητοποιείται ο ίδιος και κινητοποιεί και το Προσωπικό !

Την περίοδο που οι συνεδρίες πραγματοποιούνταν ακόμη στον Ξενώνα, η Κλινικός συνειδητοποιεί ότι ο Γλαύκος γίνεται εύκολα τόπος προβολών. Διαπιστώνει ότι γίνεται αντιληπτός με διαφορετικό τρόπο από τον κάθε παρεμβαίνοντα : στον Γυμναστή φαίνεται κινητικός σαν «αγρίμι», στην Εργοθεραπεύτρια «μελαγχολικός», στον Κοινωνικό Λειτουργό ότι «απαντά στερεοτυπικά» σαν να λέει «όλα καλά και ωραία», σε μια Νοσηλεύτρια ότι είναι πολύ «γλυκό παιδί». Στα πλαίσια των συνεδριών η Κλινικός ακριβώς προσπαθεί να διαφυλάξει έναν τόπο «κενό» από απόλαυση για να μπορέσει ο Γλαύκος να αναδυθεί ως υποκειμένο, χωρίς να παρεμποδίζεται από τις προβολές του υποκειμένου το οποίο βρίσκεται πίσω από την Κλινικό.

Μεταφερόμενοι στο Ιατροπαιδαγωγικό μεταφέρθηκαν μαζί και οι αναφορές που ο Γλαύκος είχε πραγματοποιήσει ήδη μέσα από τις συνεδρίες του, στον Ξενώνα. Θεωρώντας ότι είναι πολύ σημαντικό το ότι στον «τόπο» του αναλυτή, μεταφέρει και επεξεργάζεται τα ερωτήματα της ύπαρξής του, έγινε προσπάθεια να δημιουργηθούν κάποιες σταθερές αναφορές : τοποθετήθηκε από την Κλινικό, ένα σημάδι στην πόρτα του γραφείου το οποίο συχνά χρησιμοποιεί για να δείχνει τις διαφορές του. Επίσης η Κλινικός του ζητά να φέρνει και τα σχέδια του για να τα συζητά. Εμπιστεύεται την Κλινικό και αφήνει στο γραφείο της τους χάρτες του πάνω στους οποίους βρίσκει τα σημεία που είναι η περιοχή στην οποία βρίσκεται ο Ξενώνας και το «Χωριό» του. Η Κλινικός άκουσε και προσπάθησε παρακολουθήσει τις ερωτήσεις του αποβλέποντας στο να τοποθετήσει κάποια «σταθεροποίηση» στα νοήματα κυρίως αναφορικά με την προέλευσή του και με την οικογένειά του, τις γενεές και το όνομά του. Επεξεργαστήκαμε μαζί του το ότι μπορεί να πει και «όχι» κυρίως σε αυτούς που τον κακοποιούν.

Στις συνεδρίες αυτές, εναποθέτει τα ερωτήματά του για το «πώς μεγαλώνουν/ψηλώνουν οι άνθρωποι», «πώς φαίνονται όταν αρρωσταίνουν», «πότε πεθαίνουν», «από πού παίρνουν το όνομα τους»

Γ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ

Σε αυτό το μέρος της διατριβής επεξεργαζόμαστε τα στοιχεία που αφορούν το Γλαύκο και τα οποία εκτέθηκαν πιο πάνω, στο μέρος «Συλλογή των στοιχείων και πορεία».

Αρχικά θα απαντηθεί το ερώτημα :

Ποια είναι η δομή στην οποία ανήκει το υποκείμενο-Γλαύκος;».

Γ.1 Διαγνωστική προσέγγιση

Παρατηρούμε ότι ο Γλαύκος δεν πραγματοποιεί την διαφοροποίηση μεταξύ ζώου και ανθρώπου: μπορεί, όπως θα διαπιστώσουμε πιο κάτω, να συνομιλεί με τα ζώα ! Νομίζει ότι του μιλούν. Τα παρατηρεί. Βρίσκονται σε θέση σωσία απέναντι του διότι δεν υπάρχει το στήριγμα του νοήματος. Αυτό το διαπιστώνουμε επίσης και από το ότι όταν κοιτάζεται στην τζαμαρία βγάζει την γλώσσα του έξω «γρυλίζοντας σαν ζώο», όπως λένε οι Νοσηλευτές. Κοιτάζει την αντανάκλαση του στο τζάμι αλλά δεν αναγνωρίζει ότι είναι ο ίδιος. Μιλά μόνος του και απαντά συγχρόνως, κάνοντας διάλογο. Το παιγνίδι του δεν είναι συμβολικό. Δεν πρόκειται για το υποκείμενο της εκφοράς. Μιλά όπως καθρεφτίζεται : σαν σε αντανάκλαση. Μιλά στον σωσία του και μιλά και από την πλευρά του σωσία του. Μιλά στον μικρό άλλο του καθρέφτη. Κάνει τον ίδιο αλλά και τον απέναντι. Επαναλαμβάνει, όπως διαπιστώσαμε,

λέξεις και εκφράσεις που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι που τον περιβάλλουν αλλά και διαλόγους που κάνουν οι ηθοποιοί στην τηλεόραση. Μιμείται το γέλιο της Αλκινόης. Κάνει ότι κάνουν τα άλλα παιδιά, όπως ο Α. ή ο Χ., τους οποίους ακολουθεί, κινείται όπως αυτοί, τρώει ότι αυτοί

Όταν είναι χαρούμενος κάνει στερεοτυπικές κινήσεις με τα χέρια ή ανοίγει το στόμα, γυρίζει τα δάχτυλα του προς τα μέσα, γέρνει το κεφάλι του. Όταν νομίζει ότι δεν τον βλέπει κανείς ανοιγοκλείνει το στόμα του, κουνάει τα δάχτυλα του. Υπάρχουν στιγμές, όπως προαναφέρθηκε⁵⁸⁶, που μοιάζει σαν να μην ακούει τίποτα, σαν να είναι στο κόσμο του. Κάνει γκριμάτσες, πτερυγισμούς. Στέκεται μπροστά στο τζάμι και κάνει γκριμάτσες, ανοιγοκλείνει το στόμα του.

Αντιλαμβανόμαστε ότι ο Γλαύκος δεν έχει κατακτήσει την εικόνα του σώματος του, το σώμα του δεν έχει οριοθετηθεί από την φαλλική σημασία. Μέσα στην κουζίνα, κάποια φορά, άρχισε να φωνάζει «είμαι πέτρα» και όταν τον ρώτησε η Νοσηλεύτρια «γιατί το λέει αυτό» της απήντησε ότι «έτσι τον είπε ένας φίλος του στο σχολείο». Της έλεγε επίσης ότι όταν «τον χτυπούσαν τα άλλα παιδιά έκανε το λιοντάρι για να τον αφήσουν». Πρόκειται εδώ για το πραγματικό του σημαίνοντος. Ο Γλαύκος δεν ξεχωρίζει την διαφορά μεταξύ ζώων και ανθρώπων : Συνομιλεί με την γάτα στο παράθυρο και περιγράφει : «τώρα λέει ότι δεν την αγαπάμε» ή «τώρα ρωτάει ‘τι κάνει έτσι ?’» της απαντά : «ο άνεμος». Για τον Γλαύκο το φανταστικό έχει την πρωτοκαθεδρία. Το Στάδιο του καθρέφτη δεν έχει ολοκληρωθεί και η εικόνα του δεν έχει δομηθεί μέσα από τα σημαίνοντα του συμβολικού Άλλου.

Όταν του γίνεται κάποια παρατήρηση χτυπά το κεφάλι του στον τοίχο ή ακινητοποιείται. Οι Δάσκαλοι από το Σχολείο του αναφέρουν, ότι όταν κάποιος του κάνει μια παρατήρηση ο Γλαύκος βρίζει τον εαυτό του και λέει ότι θα χτυπήσει το κεφάλι του στο τοίχο.

Σχετικά με την Λυδία την οποία φοβάται λέει «Φοβάμαι μην μας σκοτώσει, φοβάμαι ότι θα χαλάσει το κτήριο». Οι λέξεις δεν έχουν τη συμβολική τους διάσταση. Το Προσωπικό του Ξενώνα τον περιγράφει «λογορροϊκό, επίμονο και κολλώδη» Κάποιες στιγμές μιλά έντονα χωρίς να υπάρχει λόγος. Γελά αναίτια, χωρίς να ξέρει να εξηγήσει το γιατί. Όταν είναι ταραγμένος ή έχει άγχος επαναλαμβάνει λέξεις και προτάσεις που λένε οι άλλοι χωρίς συνοχή χωρίς να καταφέρνει να πει κάτι που να είναι κατανοητό. Γράφει λέξεις και προτάσεις που άλλες βγάζουν νόημα όπως «θα σε σκοτώσω, θα σε κάνω μαύρο στο ξύλο» και άλλες όχι. Η γλώσσα δεν εξυπηρετεί πάντα με επιτυχία τον επικοινωνιακό της σκοπό. Μέσα από όλα αυτά τα στοιχεία καταλήγουμε στο ότι υπάρχει ριζική έλλειψη της Πατρικής μεταφοράς με αποτέλεσμα η δομή του Γλαύκου να είναι ψυχωτική.

Θα ασχοληθούμε παρακάτω με το ερώτημα :

⁵⁸⁶ Βλ. «Πορεία...»

**Ποια η διαλεκτική της σχέσης του Γλαύκου ως υποκειμένου με την
απόλαυση του Άλλου ;**

Γ.2 Η διαλεκτική της σχέσης του Γλαύκου ως υποκειμένου με την απόλαυση του Άλλου

Καταρχήν στην σχέση του με την μητέρα του : ταυτίζεται πλήρως με το αντικείμενο που την συμπληρώνει. Της μιλά για τον εαυτό του στο τρίτο πρόσωπο. Βρίσκει μια θέση μέσα από την οποία της δημιουργεί μια ανάγκη : της λέει ότι «είναι τυχερή που τον έχει γεννήσει» και για αυτό την παροτρύνει να μην στεναχωριέται όταν εκείνη του παραπονιέται ότι την κρατούν περιορισμένη τα αδέρφια της. Της υπόσχεται ότι «θα τους κανονίσει» εκείνος. Εκθειάζει δηλαδή σε εκείνην αυτά που μπορεί να της προσφέρει. Της υπογραμμίζει ότι της είναι πολύτιμος και ότι του αρκεί να είναι μαζί της. της προσφέρεται ως το μοναδικό αντικείμενο που μπορεί να της προσφέρει απόλαυση. Είναι πολύ προσεκτικός σε αυτά που εκείνη του λέει και είναι εξαιρετικά ευαίσθητος στις διακυμάνσεις του συναισθήματος της και ενώ για παράδειγμα όλοι προσπαθούν να του αποκρύψουν ότι έχει πεθάνει η γιαγιά του, εκείνος αντιλαμβάνεται ότι «κάτι συμβαίνει» από τον τρόπο που του μιλάει η μητέρα του. Ο Γλαύκος τοποθετείται ακριβώς εκεί που αντιλαμβάνεται ότι η μητέρα είναι αδύναμη : παίρνει την θέση του γονιού για αυτήν. Προσπαθεί να προλαβαίνει την επιθυμία της. Την διαβεβαιώνει για αυτά που της λέει ότι νιώθει για εκείνην και την ρωτά για τα δικά της συναισθήματα. Όταν παρευρίσκεται το Προσωπικό την ώρα που συνομιλεί μαζί της στο τηλέφωνο. Όπως αναφέραμε, της μιλά ψιθυριστά μη αφήνοντας να παρεμβάλλεται κάποιος άλλος ανάμεσα τους. Όταν πεθαίνει η γιαγιά δεν τον απασχολεί ο θάνατος της αλλά το «που θα πάει η μητέρα του» η οποία μέχρι τότε έμενε μαζί της.

Ο Γλαύκος λοιπόν βρίσκεται τοποθετημένος στην θέση του αντικειμένου της απόλαυσης του Άλλου και δεν μπορεί να διαφύγει από εκεί. Παρατηρούμε για παράδειγμα ότι όταν τα άλλα παιδιά του κάνουν παράπονα, δεν μπορεί να τα αντιληφθεί ως τέτοια αλλά τα εκλαμβάνει ως μια απειλή από τον Άλλο και για αυτό πάει να πηδήξει από το παράθυρο, κλαίει και είναι σε απόγνωση.

Όλοι, στο Σχολείο, τον περιγράφουν ως «πολύ επιμελή και αφοσιωμένο στα μαθήματά του, πάντα προετοιμασμένο».

Δεν είναι σε δυνατότητα να πει «εγώ δεν συμφωνώ με αυτό ή με το άλλο». Φαίνεται να «υπακούει» στα σημαίνοντα και να είναι αφοσιωμένος και προσαρμοστικός. Υπακούει πειθήνια σαν να πρόκειται για μια προσταγή από τον Άλλο.

Γ.2.1 Οι αμυντικές προσπάθειες του Γλαύκου

Ο Γλαύκος, όπως αναφέραμε, «κοκαλώνει», μένει ακινητοποιημένος, όταν κάποιος τον μαλώνει ή του επιτίθεται. Περιγράφουν ότι αυτές τις στιγμές δεν επικοινωνεί με το περιβάλ-

λον, έχει σιελόρροια και την γλώσσα έξω από το στόμα. Στοιχεία που αποκαλύπτουν την μη δυνατότητα του να αμυνθεί, τον πλήρη αφανισμό του, την ανυπαρξία του ως υποκείμενο.

Κάποιες φορές όταν το Προσωπικό προσπαθεί να του μάθει να στρώνει το κρεβάτι του ή όταν ακόμη οι Δάσκαλοι στο σχολείο, του κάνουν κάποια παρατήρηση, ο Γλαύκος κτυπάει το κεφάλι του στον τοίχο, κάνει πτερυγισμούς, κάνει γκριμάτσες ή «παγώνει» σταματώντας κάθε κίνηση, ομιλία ή δραστηριότητα. Όταν για παράδειγμα κάποια φορά ούρησε στον κήπο και στην συνέχεια αντιλήφθηκε ότι τον κοιτούν χτυπά το κεφάλι του στον τοίχο. Ενδείξεις, όλες, του ότι ο Άλλος είναι «πλήρης» χωρίς καμία έλλειψη. Η λειτουργία της Πατρικής μεταφοράς η οποία θα μπορούσε να οριοθετήσει την απόλαυση δεν έχει εγκαθιδρυθεί. Οι απλές ενδείξεις ορίων, οι οποίες είναι αποτέλεσμα συμβολοποίησης όπως το ότι θα πρέπει να ουρεί στην τουαλέτα, δεν γίνονται αντιληπτές από τον Γλαύκο ως τέτοιες. Ή ακόμη ότι δεν μπορεί να κατανοήσει ότι δεν χρησιμοποιούμε όλο το σαμπουάν για να λουστούμε, αλλά ένα μέρος του.

Η μόνη του αμυντική προσπάθεια που καταφέρνει είναι τοποθετώντας «φυσικά εμπόδια» όπως το να κλείσει την πόρτα του δωματίου του, ή να αφαιρέσει τον ίδιο του τον εαυτό πηδώντας από το παράθυρο. Είναι σε απελπισία μπροστά στην απόλαυση αυτή η οποία δεν έχει κανένα φραγμό : «Θεέ μου τι θα κάνω ;» λέει «Δεν αντέχω άλλο», «Φοβάμαι μην μας σκοτώσει», «Μην χαλάσει το κτήριο», λέει για την Λυδία η οποία τον εξουσιάζει. «Θέλω να πεθάνω» λέει και όπως διαπιστώνουμε κάποια φορά, η αγωνία του φτάνει μέχρι να πιάσει από το λαιμό την Χρυσίπη και να πρέπει να μεσολαβήσει κάποιος για να την αφήσει.

Γ.2.2 Τα «ίχνη» του Γλαύκου ως υποκειμένου

Όπως διαπιστώθηκε, ο Γλαύκος κάνει πολλές ερωτήσεις : Προσπαθεί να καταλάβει το νόημα των μεγεθών όπως το βάρος του, το ύψος, τις ηλικίες, ποιος είναι πιο μικρός και ποιος είναι πιο μεγάλος. Ρωτάει αλλά και προσπαθεί να κατανοήσει ζωγραφίζοντας ανθρωπάκια με διαφορετικά ύψη βάζοντάς τους νούμερα. Θέλει να μάθει το νόημα κάποιων σημαινόντων όπως για παράδειγμα «τι είναι έμμηνος ρήση», γιατί υπάρχουν ημερολόγια και εάν μπορούμε να σταματήσουμε το χρόνο. Αφιερώνει πολύ χρόνο κάνοντας μαθηματικές πράξεις και «μελετώντας» τον χάρτη της Ελλάδος. Συγκρίνει αποστάσεις. Φτιάχνει λέξεις τις οποίες γράφει σε ένα τετράδιο και προτάσεις που άλλες βγάζουν νόημα, όπως «Θα σε σκοτώσω. Θα σε κάνω μαύρο στο ξύλο», και άλλες όχι. Προσπάθειες όλες να τακτοποιήσει το χάος που δημιουργεί η έλλειψη φαλλικής σημασίας. Προσπάθειες όλες να βρεθούν σταθερά σημεία αναφοράς, να σταματήσει το «γλίστρημα» του νοήματος κάνει συνεχώς ερωτήσεις, έχει συνεχώς απορίες όπως : «εάν πρέπει να λουστεί 3 ή 4 φορές», «Τι το κάνουν το σφουγγάρι». Το βράδυ ρωτά «Πόση ποσότητα H₂O πρέπει να πει, πριν πάει για ύπνο, για να μην πάθει αφυδάτωση». Ασχολείται καθημερινά με το βάρος του : δεν μπορεί να καταλάβει «Πως μπορεί από 37 κιλά να πήγε 44». Αναρωτιέται «Τι σημαίνει ότι πήρε επτά κιλά

ενώ δεν έχει παχύνει ;» και στην συνέχεια απαντά μόνος του : «Αυτό σημαίνει ότι μεγαλώνω, ψηλώνω !». Όταν έχει τα γενέθλια του αναφέρεται στο «Πόσο έχει ψηλώσει! Ακόμη και το μικρό του δαχτυλάκι έχει μεγαλώσει!», «Ψήλωσε, λέει, σε μια μέρα, από εχθές μέχρι σήμερα έχει ψηλώσει πολύ !», «Πως έγινε αυτό ?» αναρωτιέται. Δεν μπορεί να ξεχωρίσει τις έννοιες «μικρός» και «μεγάλος», «ψηλός» και «κοντός», «χθες» με «προχθές». Γεμίζει ένα σακβουαγιάζ με ρούχα για να περάσει μια μόνον μέρα της θείας του.

Η γλώσσα διέπεται από ένα συνεχές «γλίστρημα»⁵⁸⁷, δεν έχει υπάρξει «σημείο διαρραφής»⁵⁸⁸

Κοιτάζει το ημερολόγιο στον τοίχο και έχει απορίες : «Γιατί υπήρχαν στο ημερολόγιο γραμμένα «Μαρία», «Ιωάννης»....». Αναφέρεται ακόμη στους μήνες και στις μέρες που περνούν και αναρωτιέται «γιατί δεν μπορούμε να σταματήσουμε τον χρόνο ;».

Επίσης όταν μιλά μόνος του και αντιλαμβάνεται ότι κάποιος το έχει καταλάβει, χτυπά το κεφάλι του λέγοντας «εγώ φταίω, μιλάω δυνατά και μόνος μου».

Παρακολουθούμε ότι μέσα από την μίμηση προσπαθεί να βρει αναφορές συμπεριφοράς και ταυτότητας παρατηρώντας και μιμούμενος τους άλλους. Μιμείται το γέλιο της Αλκινόης και αυτά που κάνουν τα άλλα παιδιά. Για παράδειγμα κάποια στιγμή που τα παιδιά γελούν με κάτι στην τηλεόραση γέλαγε και ο Γλαύκος στον κάτω όροφο μονολογώντας ότι «αφού γελάνε θα γελάσω και εγώ». Επαναλαμβάνει αυτά που λένε οι άλλοι. Κάνει τις ίδιες δουλειές που κάνουν οι άλλοι. Όταν του ζητιέται να κάνει κάτι, για παράδειγμα λουτρό καθαριότητας, πάντα ρωτάει «θα κάνει και ο Δ ?». Μιμείται τον Α. για παράδειγμα τρώει σκόρδο επειδή τρώει ο Α., θέλει ο τυρί με ψωμί όταν θέλει εκείνος, βρίζει όταν βρίζει εκείνος, παίρνει παγάκια από το ψυγείο όταν παίρνει εκείνος.

Κάνει συνομιλίες μόνος του : Την ώρα που κάνει μπάνιο μιλάει σε κάποιο υποτιθέμενο φίλο. Ο ίδιος κάνει και τους δυο ρόλους : και τον ίδιο και τον φίλο. Η συζήτηση ήταν για το πόσο θα έλειπε ο ένας από τον άλλο τώρα που θα έφευγε για μερικές μέρες από τον ξενώνα.

Κάνει διάλογο με κάποιον που τον λέει «πατέρα» του : ο Γλαύκος τον επαινεί για το πόσο σκληρά δουλεύει και ο πατέρας τον επαινεί για το πόσο καλή συμπεριφορά έχει, του λέει ότι «είναι υπερήφανος που είχε ένα τέτοιο γιο». Ο υποτιθέμενος πατέρας μιλά στην υποτιθέμενη μητέρα του Γλαύκου : «είδες βρε Νταίζυ τι γιο έχουμε» (δεν υπάρχει κάποια Νταίζυ στην οικογένεια του).

Συγκρίνει αυτά που μαθαίνει ότι έχουν συμβεί στην Αλκινόη με αυτά που έχουν συμβεί στον ίδιο. Προσπαθεί να εντοπίσει τον εαυτό του μέσα στο χρόνο και προσπαθεί να δημι-

⁵⁸⁷ Lacan (J.), (1960), «Subversion du sujet et dialectique du désir dans l'inconscient freudien » στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1973, σελ. 805.

⁵⁸⁸ «point de capiton».

ουργήσει αναφορές : Ρωτά την μητέρα του στο τηλέφωνο εάν την χτυπούσε όταν ήταν μικρός, (πιθανώς να άκουσε ότι η Α χτυπούσε τους γονείς της).

Θεωρούμε ως ένδειξη ανάδυσης του υποκειμένου όταν αρχίζει να αντιδρά στο πως τον κοιτάει η Αλκινόη⁵⁸⁹. Της ζητά να μην του λέει πώς να κάνει τις δουλειές του. Μπροστά στον Α. δεν δηλώνει πόσο τον ενοχλεί γιατί τον φοβάται αλλά εκφράζει τα παράπονά του στους Νοσηλευτές. Καταφέρνει κάποια φορά να τσακωθεί μαζί του και ανοιχτά. Δηλώνοντας ότι «δεν τον θέλει για φίλο του γιατί δεν τον αφήνει να κάνει ότι θέλει» Καταφέρνει να τοποθετήσει ένα όριο στο να είναι το υποχέριο της απόλαυσης του Άλλου. Να σημειωθεί βέβαια ότι ο Γλαύκος τοποθετεί την ένστασή του, χρησιμοποιώντας ως μοντέλο συμπεριφοράς αυτό που του προσφέρεται από την συμπεριφορά του Α. για παράδειγμα «πιάνονται στα χέρια».

Αντίστοιχα λειτουργεί και στην περίπτωση ενός άλλου παιδιού, του Χ. τον οποίο ο Γλαύκος αγκαλιάζει και χαϊδεύει συχνά, αλλά μόλις πλησιάζει κάποια Νοσηλεύτρια απομακρύνεται. Όταν τον ρωτούν «Τι κάνει στον Χ», απαντά ότι «είναι φίλος μου και τον αγαπώ». Και με αυτό το παιδί θέλει να κάνει «τις ίδιες δουλειές», όπως έχουμε διαπιστώσει ότι κάνει και με τον Α. Όταν για παράδειγμα του ζητιέται να κάνει λουτρό καθαριότητας ελέγχει πρώτα εάν θα κάνει και ο Χ. Διαπιστώνουμε εδώ ότι ο Γλαύκος προσπαθεί να ανταπεξέλθει δια μέσου της μίμησης.

Κάποια στιγμή, χωρίς προφανή λόγο, δίνει μια πολύ δυνατή σφαλιάρα, σε σημείο που έμεινε το αποτύπωμα των δάχτυλων του επάνω στο σβέρκο του Χ. Στην αρχή δεν το παραδέχεται αλλά μετά λέει ότι τον χτύπησε γιατί «βλέπει εφιάλτες» και χτυπάει όποιον βρίσκει μπροστά του. Κάποια άλλη στιγμή που επίσης τον χτυπά, στο πρόσωπο αυτή τη φορά, και τον ρωτά το Προσωπικό «γιατί κλαίει ο Χ ;» ο Γλαύκος απαντά «Γιατί τον πονάει το πόδι του όπως εμένα χθες». Διακρίνουμε εδώ ότι ο Γλαύκος βρίσκεται δομικά να μην έχει ολοκληρώσει το Στάδιο του καθρέφτη : βρίσκεται σε σύγχυση. Το σώμα του δεν έχει ξεκάθαρα όρια από το σώμα του άλλου. Διαπιστώνουμε ότι ο Γλαύκος κάνει στον Χ. επίδειξη δύναμης, τον υποτάσσει όπως κάνει στον ίδιο ο Α. Με άλλα λόγια ταυτίζεται με τον Άλλο που βασανίζει και εξουσιάζει. Τον κάνει και αυτός με την σειρά του δικό του αντικείμενο και για αυτό τον πονάει.

Αυτός είναι που προστατεύει την μητέρα και ακούει τα παράπονά της, την καθησυχάζει, τις δίνει συμβουλές, την παρηγοράει και την καθοδηγεί. Είναι εκείνος που της βάζει όρια μετά τον θάνατο της γιαγιάς. Ο Γλαύκος τοποθετείται στην θέση αυτού που συμπληρώνει τον μητρικό Άλλο : το επιτυγχάνει όντας ο προστάτης της δίνοντας της συμβουλές τις

⁵⁸⁹ Βλ. στην περίπτωση «Αλκινόη».

οποίες συλλέγει από το περιβάλλον του για να την καθησυχάσει μιμούμενος αυτούς που τον φροντίζουν και προσπαθούν να καθησυχάσουν εκείνον.

Μέσα από την «διαδρομή» του, αντιλαμβανόμαστε ότι ο Γλαύκος δεν ακολουθεί μια ιδιαίτερη πορεία η οποία να είναι πέραν των απλών αμυντικών προσπαθειών απέναντι στην απόλαυση του Άλλου. Τα ερωτήματα τα οποία θέτει είναι ενδείξεις των προσπαθειών του να δομηθεί ως υποκείμενο και ακολουθούν μια κάποια λογική αναφορικά με το να είναι πάντα στην θέση του αποκλειστικού αντικειμένου για τον μητρικό Άλλο.

Σε αυτό το σημείο θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα ερωτήματα :

Πως ο Γλαύκος αντιλαμβάνεται το «τόπο» που του διαφυλάχτηκε από τον αναλυτή ;

Πως τον χρησιμοποιεί ; Σε ποια θέση τον τοποθετεί ;

Γ.3 Η χρήση του «τόπου» του αναλυτή από τον Γλαύκο

Την πρώτη φορά που πηγαίνει στο Ιατροπαιδαγωγικό δηλώνει «πολύ χαρούμενος» και τονίζει : «Ήρθα μόνος μου, θα φύγω μόνος μου» και την επόμενη φορά λέει ότι «του έλειψε το μέρος» και ότι «του έλειψε και η Κλινικός ». Μετά την επιστροφή του, από την πρώτη αυτή συνάντηση, στον Ξενώνα μαθαίνουμε ότι λέει στη Νοσηλεύτρια : «Ωραία ήταν στην κυρία Ελένη ! Ωστε λες να μην φοβάμαι ότι θα με μαλώσει και να της τα λέω όλα, ακόμα και αυτά που δεν μπορώ να πω σε σας (εννοεί στο Νοσηλευτικό Προσωπικό) γιατί φοβάμαι ότι θα με μαλώσετε ;». Εκφράζει με αυτό τον τρόπο τον φόβο του στο πως απολαμβάνει η Κλινικός.

Μολονότι δηλαδή, για αρκετό διάστημα παρακολουθούσαμε τον Γλαύκο στον Ξενώνα, φαίνεται ότι από την μεταφορά των συνεδριών εκτός του χώρου του και μετά, υπάρχει μια νέα αντίληψη από τον Γλαύκο, του τι γίνεται στα πλαίσια αυτών των συναντήσεων. Τοποθετεί από την αρχή την Κλινικό ως τον τόπο στον οποίο δεν θα υπάρχει ο Άλλος ο οποίος θα απολαμβάνει από αυτόν τιμωρώντας τον για πράγματα που κάνει ή που δεν κάνει. Ποτέ μέχρι τότε δεν είχε τεθεί το θέμα τι μπορεί να μας πει και τι όχι.

Στις μέχρι τότε συνεδρίες δεν είχε ποτέ τεθεί το ερώτημα για το ποια άλλα παιδιά έχουν συνεδρίες με την Κλινικό. Ο χώρος ήταν κοινής θέασης και όλοι γνώριζαν με ποιόν γίνονται οι συναντήσεις και πότε. Στο πλαίσιο του Ιατροπαιδαγωγικού, ο Γλαύκος, αρχίζει να δείχνει ενδιαφέρον και να κάνει διάφορες ερωτήσεις, οι οποίες αφορούν το αντικείμενο από το οποίο απολαμβάνει ο Άλλος τον οποίο εκπροσωπεί η Κλινικός όπως «Τι είναι εδώ ;», «Τι είναι τα άλλα παιδιά που βλέπετε ;».

Ο Γλαύκος με την επιμονή του και διεκδικώντας κατάφερε να «ακολουθήσει» για τις συνεδρίες του, την Κλινικό στο Ιατροπαιδαγωγικό.

Αναφέρει τις ιστορίες που γνωρίζει για την οικογένειά του, για τα συγγενικά του πρόσωπα και κατασκευάζει έτσι, έστω και πλημμελώς, την προσωπική του ιστορία .

Θα προσπαθήσουμε παρακάτω να απαντήσουμε στο ερώτημα :

«Πως μπόρεσε ο αναλυτής να υποστηρίξει και να διαφυλάξει τις προσπάθειες του Γλαύκου ως υποκειμένου:»

Γ.4 Η επιθυμία του αναλυτή στην αγωγή του Γλαύκου

Όπως αναφέραμε, ο Γλαύκος γίνεται εύκολα τόπος προβολών ή με άλλα λόγια, γίνεται αντικείμενο απόλαυσης των παρεμβαινόντων στον Ξενώνα. Στα πλαίσια των συνεδριών η Κλινικός, ακριβώς προσπαθεί να διαφυλάξει έναν τόπο «κενό» από απόλαυση, για να μπόρεσει ο Γλαύκος να διαφανεί ως υποκείμενο.

Ο Γλαύκος ήδη από τον Ξενώνα πήγαινε την ώρα της συνεδρίας τα ερωτήματα του α-ναφορικά, όπως αναφέραμε όταν εξετάζαμε την περίπτωση του, με τις ηλικίες, τα ύψη, τους τόπους, τις αρρώστιες, τον θάνατο και το όνομά του. Συνοπτικά θα λέγαμε ότι ο Γλαύκος μεταφέρει και επεξεργάζεται τα ερωτήματα της ύπαρξης του. Η προσπάθεια της Κλινικού προσανατολίστηκε από αυτήν την «ρευστότητα» νοήματος. Προσπάθησε να δημιουργήσει κάποιες «σταθερές» όπως το σημάδι στην πόρτα για να μετρά και να συγκρίνει το ύψος του όποτε το είχε ανάγκη. Η Κλινικός προσπάθησε να παρακολουθήσει την σκέψη του Γλαύκου. Προσπάθησε να σταθεροποιήσει κάποια νοήματα⁵⁹⁰. Προσπάθησε επίσης να του επεξηγήσει, έστω με την λογική γιατί μπορεί να λέει «όχι», σε αυτούς που τον κακοποιούν, εγχείρημα από ότι διαφάνηκε δύσκολο, καθότι όσο τον στήριζε η Κλινικός το κατάφερνε αλλιώς το εγχείρημα απέβαινε μάταιο γενεές και το όνομά του. Επεξεργαστήκαμε μαζί του το ότι μπορεί να πει και «όχι» κυρίως σε αυτούς που τον κακοποιούν, να αντιληφθεί ότι μπορεί να τοποθετηθεί και σε άλλη θέση....

Μια από τις ερωτήσεις που θέτει κάποια στιγμή στην Κλινικό είναι «Γιατί δεν θα με βλέπετε κάθε βδομάδα ;». Η συνεδρία του είναι αρχικά κάθε δεκαπέντε μέρες. Δυστυχώς σε αυτήν την τελευταία ερώτηση η Κλινικός απάντησε : «Γιατί βλέπουμε πολλά παιδιά και δεν υπάρχει χρόνος να τους βλέπουμε όλους κάθε εβδομάδα» Αυτή η απάντηση, χωρίς να το αναλογιστεί, είχε αξία ερμηνείας για τον Γλαύκο : τοποθέτησε την Κλινικό στην θέση ενός Άλλου ο οποίος δεν μπορούσε να αποχωριστεί τα αντικείμενα του. Το λογικό συμπέρασμα ήταν ότι δεν υπήρχε χώρος για τον Γλαύκο ! Η Κλινικός τοποθετήθηκε δηλαδή στην θέση του Άλλου που είναι πλήρης ! Ο Γλαύκος συνέχισε να πηγαίνει στις συνεδρίες αλλά, όταν η θεία του τον πήρε για να διαμείνει μόνιμα στο σπίτι της και η Κλινικός του προτείνει: «Εάν θέλει, μπορεί να πηγαίνει στις συναντήσεις τους και από το σπίτι της θείας του». Απαντά

⁵⁹⁰ Lacan (J.), (1960), «Subversion du sujet et dialectique du désir dans l'inconscient freudien »στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1973 σελ. 793-827.

ότι «Δεν του είναι πρόβλημα». Και όταν η Κλινικός του προτείνει ότι, πλέον μπορούν να συναντιούνται κάθε βδομάδα, ο Γλαύκος απαντά «Μα αφού έχετε άλλα παιδιά ! Έχετε πολλά παιδιά !». Έτσι από την εγκατάσταση στο σπίτι της θείας και μετά, και χωρίς παράλληλα την πλαισίωση από το Προσωπικό του Ξενώνα, δεν ξαναπήγε πια στις συναντήσεις με την Κλινικό.

Τέλος δεν καταφέραμε, όπως εξηγήσαμε αναλυτικά στο σημείο που αναφερόμαστε στους χειρισμούς της Κλινικού, να αποφύγουμε να μπούμε στην θέση του Άλλου ο οποίος που απολαμβάνει με αποτέλεσμα να αναγνωρισθεί η Κλινικός από τον Γλαύκο ως πλήρης, άρα ως μη έχων χώρο για τον Γλαύκο.

Έτσι από την εγκατάσταση στο σπίτι της θείας και μετά, και χωρίς παράλληλα την πλαισίωση από το Προσωπικό του Ξενώνα, δεν ξαναήλθε πια στις συναντήσεις με την Κλινικό.

Η εξέλιξη των συνεδριών αυτών ενδεχομένως να είχαν ακόμη ωφελιμότερη έκβαση για τον Γλαύκο εάν η Κλινικός είχε αποφύγει να μπει στην θέση του πλήρους Άλλου.

Γ.5 Συμπεράσματα

Ο πατέρας δεν έχει καταλάβει συμβολική θέση για τον Γλαύκο αυτό, ενισχύει τα ερωτηματικά του σχετικά με το «από που προήλθε», «πως απέκτησε το όνομά του», «τι συμβαίνει στα άλλα παιδιά». Κάπως σαν να διέπεται από μια φαντασίωση παρθενογέννησης.

Ο Γλαύκος τοποθετείται για την μητέρα του ως το αποκλειστικό αντικείμενο, ένα αυτό-ερωτικό αντικείμενο. Η λειτουργία της Πατρικής μεταφορά είναι ριζικά αποκλεισμένη. Ο Γλαύκος δεν μπορεί να στηριχτεί στην συμβολική συνδρομή του πατέρα, και να μπορέσει να διαφοροποιηθεί από τον μητρικό Άλλο. Φέρει ως επώνυμο το επώνυμο της μητέρας. Δεν υπάρχει η συμβολική απόδοση του Ονόματος-του-Πατέρα για να μπορεί να ταυτιστεί με το σημαίνον του ονόματος του. Η θέση του στην κοινωνία είναι επισφαλής. Αντιμετωπίζει την ίδια του την ύπαρξη με αινιγματικό τρόπο. Προσπαθεί να ανακαλύψει τις διαστάσεις της βάζοντας ερωτήματα για το ύψος του, την ηλικία του, τα κιλά του και αυτό γιατί ο αποχωρισμός από τον μητρικό Άλλο δεν έχει πραγματοποιηθεί. Ο αριθμός δεν είναι για αυτόν μια έννοια διότι το Όνομα-του-Πατέρα, ως μεταφορική σημασία, δεν έχει εγκαθιδρυθεί. Το τρίτο στοιχείο μεταξύ μητέρας και παιδιού δεν έχει υπάρξει έτσι κανένα νούμερο δεν υπάρχει ούτε το «δυο» έτσι που να του προσφέρει κάποιο νόημα.

Ο Γλαύκος προσπαθεί λοιπόν να παραμείνει το αντικείμενο που συμπληρώνει το μητρικό Άλλο αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο συνεχώς της το τονίζει και της λέει πόσο τυχερή είναι. Δομικά δεν έχει ολοκληρώσει το Στάδιο του καθρέφτη όπως διαπιστώσαμε μέσα από την σύγχυση που έχει με τον άλλο σε όλα τα επίπεδα όπως για παράδειγμα ότι μιλά στην γάτα ή ότι κοιτάζεται στον καθρέφτη και κάνει γκριμάτσες ή ακόμη όταν φοβάται

τους συμμαθητές του κάνει το λιοντάρι για να τους τρομάξει. Για να προφυλαχθεί και να αμυνθεί από την απόλαυση του Άλλου, βάζει κυρίως «φυσικά» εμπόδια όπως κλείνει πόρτες ή πηδά από το παράθυρο αφαιρώντας την φυσική του παρουσία.

Ο Γλαύκος κινητοποιήθηκε και κινητοποίησε και το Προσωπικό για να συνεχίσει τις συνεδρίες του με την Κλινικό στο Ιατροπαιδαγωγικό. Ο «τόπος» του αναλυτή κατάφερε να γίνει ένας «τόπος» στον οποίο μετέφερε και επεξεργάστηκε τα ερωτήματα της ύπαρξής του. Σε αυτό το τόπο χρησιμοποίησε κάποιες από τις σταθερές αναφορές που του προσφέρθηκαν.

Περιστατικό 4:

ΗΦΑΙΣΤΟΣ

Α ΣΥΛΛΟΓΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΟΡΕΙΑ

Αυτό το μέρος της διατριβής, έχει ως σκοπό την συλλογή των στοιχείων που αφορούν τον Ήφαιστο, μέσα από το «Κοινωνικό του Ιστορικό» και μέσα από την «πορεία του κατά την διάρκεια παραμονής του στον Ξενώνα». Εξετάζεται επίσης ο «Θεραπευτικός Σχεδιασμός» που πραγματοποίησε η Ομάδα του Ξενώνα.

A. 1 Εισαγωγικά

Ο Ήφαιστος παρακολουθήθηκε από την Κλινικό, από την αρχή της παραμονής του, ήταν τότε 15 χρονών, στον Ξενώνα «ΤΟ ΣΠΙΤΙ» και για τρία χρόνια. Διακόπηκαν τις συναντήσεις μας λόγω ολοκλήρωσης της έρευνάς μας. Ο Ήφαιστος συνέχισε να διαμένει εκεί. Σήμερα φιλοξενείται από έναν άλλο Ξενώνα, για ενήλικες, και παρακολουθεί ένα ΤΕΕ Νοσηλευτικής.

Οι Πληροφορίες που ακολουθούν έχουν συλλέγει :

- Από τις εκθέσεις των ειδικών που φρόντισαν τον Ήφαιστο -πριν μεταφερθεί στον Ξενώνα- στα πλαίσια της Παιδοψυχιατρικής Κλινικής του Νοσοκομείου Παίδων «Αγία Σοφία», του Ξενώνα «Ίρις» και του Τμήματος Επείγουσας Νοσηλείας (ΤΕΝ) του «Αγία Σοφία».
- Μέσα από τον ατομικό φάκελο του Ήφαιστου
- Από τα λεγόμενα της θείας του και του πατέρα του, που τον συνόδευαν στην εισαγωγή του στον Ξενώνα.
- Από το ημερήσιο «Τετράδιο Ενημέρωσης» του Νοσηλευτικού Προσωπικού του Ξενώνα.
- Από τα λεγόμενα του Νοσηλευτικού Προσωπικού.
- Από το τετράδιο με τις Σημειώσεις της Παιδοψυχιάτρου.
- Από την συνεργασία με τους Κοινωνικούς Λειτουργούς, τον Γυμναστή, τον Παιδαγωγό, την Καλλιτέχνη και την Ψυχολόγο που πραγματοποιεί την «Ομάδα Ψυχολογικής Στήριξης» του Ξενώνα.
- Από τις Κλινικές εβδομαδιαίες συναντήσεις της Θεραπευτικής Ομάδας του Ξενώνα.
- Από την συνεργασία με το Κέντρο Ημέρας του Γενικού Κρατικού Νοσοκομείου.
- Από την συνεργασία με το ΤΕΕ.

- Από τις ατομικές συνεδρίες με τον Ήφαιστο.

A.2 Κοινωνικό Ιστορικό

Σε αυτό το μέρος της διατριβής καταγράφονται όσες πληροφορίες ήταν δυνατόν να συλλεχθούν αναφορικά με την «Ιστορία» του Ήφαιστου, των γονιών του και της ευρύτερης οικογένειάς του. Γίνεται αναφορά στην προγενέστερη πορεία του, πριν την φιλοξενία του στον Ξενώνα «ΤΟ ΣΠΙΤΙ» του Σισμανογλείου Νοσοκομείου⁵⁹¹.

Ο Ήφαιστος έχει γεννηθεί στην Αθήνα, από μητέρα Ελληνίδα και πατέρα Τούρκο. Οι γονείς του χώρισαν όταν ήταν τριών χρονών. Η οικογένεια της μητέρας ποτέ δεν ήθελε τον πατέρα του εξ αιτίας της εθνικότητάς του.

Αρχικά, μετά τον χωρισμό, ο Ήφαιστος διέμενε με την μητέρα του και την μητρική γιαγιά. Η μητέρα του πάσχει από σχιζοφρένεια. Στην ίδια πολυκατοικία διέμενε και ο θείος του (αδελφός της μητέρας) με την γυναίκα του, οι οποίοι, σύμφωνα με την νονά του Ήφαιστου, χτυπούσαν την μητέρα με την συναίνεση και της μητρικής γιαγιάς του Ήφαιστου η οποία έλεγε ότι «Καλά κάνουν, γιατί της χρειάζεται».

Όταν ο Ήφαιστος είναι 6 χρονών, την ημέρα της ονομαστικής του εορτής, η μητέρα του έφυγε και από τότε κανείς δεν γνωρίζει που βρίσκεται. Μέχρι τότε, ο ίδιος ο Ήφαιστος περιγράφει, ότι η μητέρα του τον έπαιρνε μαζί «όταν είχε σεξουαλική επαφή» με διάφορους κυρίους τους οποίους έβρισκε τυχαία στο δρόμο.

Ο γάμος με την μητέρα του Ήφαιστου ήταν ο δεύτερος για τον πατέρα. Από τον πρώτο του, με μια Γερμανίδα, ο πατέρας έχει ένα παιδί ακόμα, ένα αγόρι το οποίο διαμένει στη Γερμανία. Ο πατέρας του Ήφαιστου εργάζεται στο εργοστάσιο που έχουν οι συγγενείς της μητέρας του Ήφαιστου. Παίρνει πολύ λίγα χρήματα και, όπως λέει, «τα καταφέρνει με δυσκολία». Είναι άρρωστος από καρκίνο στο ήπαρ και συχνά μπαίνει στο Νοσοκομείο. Παίζει τυχερά παιχνίδια.

Ο Ήφαιστος δεν πήγε σε Παιδικό Σταθμό, ούτε στο Νηπιαγωγείο. Οι πληροφορίες από το φάκελο του, λένε ότι δυσκολεύτηκε στην προσαρμογή του στο Δημοτικό. Δεν είχε φίλους και τα άλλα παιδιά τον κορόιδευαν. Παρουσίαζε μαθησιακές δυσκολίες. Το διάστημα που οι γονείς ήταν μαζί, συχνά τον έδεναν στη καρέκλα για να μην τους ενοχλεί.

Όταν η μητέρα του έφυγε, ο Ήφαιστος έμεινε με την μητρική γιαγιά του η οποία ήταν άρρωστη, με άνοια, με αποτέλεσμα να μεγαλώνει χωρίς έλεγχο. Στη συνέχεια η γιαγιά τοποθετήθηκε από τους θείους, σε οίκο ευγηρίας. Την ίδια αυτή περίοδο γίνεται και η πρώτη νοσηλεία του Ήφαιστου σε ηλικία 13 ετών, στην Παιδοψυχιατρική Κλινική Παίδων του Αγία Σοφία κατόπιν «Εισαγγελικής Παραγγελίας» με αίτημα των θείων του για «Παραμέληση και

⁵⁹¹ Τότε άνηκε στο ΠΝΑ.

υποσιτισμό» όπως και για «Ψυχολογικά προβλήματα». Παραμένει νοσηλευμένος εκεί, για τρεις μήνες. Αμέσως μετά ο Ήφαιστος πηγαίνει κατασκήνωση όπου οι εκεί εργαζόμενοι, αναφέρουν ότι «κανένας δεν τον επισκέφτηκε» και ότι, όταν τελείωσε ο χρόνος της κατασκήνωσης, «κανένας δεν πήγε να τον παραλάβει» με αποτέλεσμα να αναγκασθεί η εκεί Υπεύθυνη να τον φιλοξενήσει σπίτι της μέχρι να αποφασισθεί τι θα γίνει.

Στην συνέχεια πήγε στο σπίτι του πατέρα του, όπου παρέμεινε για τρεις μήνες. Κατόπιν νοσηλεύεται και πάλι, για άλλους τέσσερεις, στην ίδια κλινική του Παίδων Αγία Σοφία που είχε ξανα-νοσηλευτεί. Αυτό το διάστημα περιγράφουν ότι έχει «Σημαντική βελτίωση της Κλινικής του εικόνας». «Μπορεί, γράφουν, να οργανώνει το άγχος του και τη σκέψη του. Μπορεί και κάνει σχέσεις με την Ομάδα και των Νοσηλευτών αλλά και των παιδιών». Μετά από αξιολόγηση με το Wisc - III, του αποδίδουν φυσιολογική νοημοσύνη.

Από εκεί μεταφέρεται στον Ξενώνα «ΙΡΙΣ»⁵⁹² όπου φιλοξενήθηκε για περίπου ενάμισι χρόνο. Κατά την διάρκεια της παραμονής του εκεί, έκανε διάφορες μικροκλοπές. Έκλεβε κυρίως DVD και περιοδικά με σεξουαλικό περιεχόμενο, από τα περίπτερα. Περιγράφουν ακόμη ότι είχε «Παρορμητική και επιθετική συμπεριφορά» και για τον λόγο αυτό χρειάστηκε να νοσηλευτεί για δέκα ημέρες στο Ψυχιατρικό τμήμα του Σισμανογλείου⁵⁹³.

Μετά την ολοκλήρωση της φιλοξενίας του στον Ξενώνα «ΙΡΙΣ» παραπέμφθηκε πάλι στο «Τμήμα Επείγουσας Νοσηλείας» (TEN) του Αγία Σοφία και από εκεί έγινε αίτημα φιλοξενίας στον Ξενώνα εφήβων «ΤΟ ΣΠΙΤΙ» όπου και συναντιόμαστε.

A.3 Η πορεία, τα συμβάντα και οι σχέσεις του Ήφαιστου κατά την διάρκεια παραμονής του στον Ξενώνα

Εστιαζόμαστε σε αυτό το μέρος της διατριβής, στην καταγραφή των συμβάντων που πραγματοποιεί το Προσωπικό του Ξενώνα καθ' όλη την διάρκεια παραμονής του Ήφαιστου εκεί.

Θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η επεξεργασία που ακολουθεί δεν έχει ως γνώμονα την ιστορικότητα των συμβάντων αλλά είναι μέσα στα πλαίσια μιας προσπάθειας να αποδοθούν και να ομαδοποιηθούν οι συμπεριφορές του Ήφαιστου, μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο το οποίο απαρτίζεται από τον Ξενώνα, το οικογενειακό του περιβάλλον, και το σχολικό πλαίσιο.

Η Ήφαιστος πραγματοποιεί την «Δοκιμαστική Περίοδο» όντας νοσηλευμένος στο «Τμήμα Επείγουσας Νοσηλείας» του «Αγία Σοφία» Στις πρώτες του επισκέψεις στον Ξενώνα πηγαίνει συνοδευόμενος από την θεία του και από κάποιον εργαζόμενο, που ανήκει στην

⁵⁹² Ο Θεραπευτικός Ξενώνας Εφήβων «ΙΡΙΣ» είναι μία μονάδα «για τη θεραπεία και την ψυχοκοινωνική αποκατάσταση εφήβων με προβλήματα ψυχικής υγείας», στην περιοχή του Δήμου Χαλανδρίου, από την Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου (Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.).

⁵⁹³ Εκεί του χορηγήθηκε φαρμακευτική αγωγή: Risperdal.

Ομάδα του Αγία Σοφία. Ο πατέρας δεν έρχεται πάντα στις προκαθορισμένες συναντήσεις προφασιζόμενος εργασιακούς λόγους. Δηλώνει ότι θέλει να ασχοληθεί με τον Ήφαιστο αλλά δεν μπορεί να τον έχει στο σπίτι. Σε αυτές τις πρώτες συναντήσεις με το Προσωπικό αλλά και με τους φιλοξενούμενους του Ξενώνα, ο Ήφαιστος είναι πολύ ευγενικός, χαμογελαστός και με ενδιαφέρον κυρίως για λειτουργικά θέματα.

Κάποιο διάστημα μετά την ένταξή του στον Ξενώνα αρχίζει να δηλώνει ότι τα άλλα παιδιά «τον κουράζουν», και ότι περνάει καλύτερα μόνος του. Συχνά τα κατηγορεί και τους κάνει παρατηρήσεις.

Στην προσωπική του υγιεινή, ενώ αρχικά χρειαζόταν παρότρυνση για να πλυθεί, στη συνέχεια κάνει λουτρό καθαριότητας 2 και 3 φορές ημερησίως. Αναφέρει ότι προσπαθεί να το μειώσει αλλά ότι «και ένα ψίχουλο ψωμιού να πέσει επάνω του δεν το αντέχει». Δεν μπορεί να φανταστεί τον εαυτό του για παράδειγμα, να πλένει πιάτα και μετά να μην κάνει μπάνιο. Όταν παίρνει μια πετσέτα, παίρνει πάντα την τελευταία και ποτέ την πρώτη. Την ανοίγει να την ελέγξει ότι είναι καθαρή και να την μυρίσει. Την βάζει πάντα, αμέσως μετά, στα άπλυτα. Πλένει συνεχώς τα ρούχα του χωρίς να είναι βρώμικα και μόλις βγαίνουν από το πλυντήριο τα ξαναβάζει εκεί γιατί δεν τα βρίσκει καθαρά. Πλένει τους τοίχους του δωματίου του με χλωρίνη. Στο Κέντρο Ημέρας που πηγαίνει τα πρωινά, καθαρίζει και ελέγχει συνεχώς για σκόνη. Δεν ακουμπάει πράγματα και ούτε θέλει να τον ακουμπάνε. Συχνά γελά αναίτια και κάποιες φορές μονολογεί. Παραπονιέται για πολλούς σωματικούς πόνους. Τρώει όλο και λιγότερο και χάνει, μολονότι είναι ήδη πολύ αδύνατος, και άλλα κιλά. Περιγράφουν ότι έχει πολλούς φόβους που τον αγχώνουν και τον ταλαιπωρούν πολύ. Ο ίδιος τους ονομάζει «κουσούρια». Λέει, για παράδειγμα, ότι «φοβάται μήπως, την ώρα που κάνει μπάνιο, βγει από το σωλήνα ηλεκτρικό και πάθει ηλεκτροπληξία» και για αυτό δεν τραβάει ποτέ την κουρτίνα –που αποτρέπει να πέφτουν τα νερά έξω από την μπανιέρα– για να μπορεί να πηδήξει αν χρειασθεί. Φοβάται ακόμα μήπως «κάποιος κρυφτεί κάτω από το κρεβάτι του ή στην ντουλάπα του και του κάνει κακό». Τα βράδια αποφεύγει να πάει στην τουαλέτα, γιατί φοβάται «τι θα βρει ανοίγοντας την πόρτα του μπάνιου». Φοβάται επίσης όταν γαβγίζουν τα σκυλιά, φοβάται τους σεισμούς ή μήπως πάθει καρδιακό επεισόδιο, μήπως για κάποιο λόγο μείνει φυτό, ή μήπως πάθει εγκεφαλικό. Ο Ήφαιστος πιστεύει ότι τα όνειρα που βλέπει είναι προφητικά, ότι «θα συμβεί κάτι κακό σε όλους» και για αυτό έχει διάθεση να φωνάζει «Τρέξε κόσμε να κρυφτείς στις σπηλιές».

Το Νοσηλευτικό Προσωπικό μεταφέρει ότι όταν κάποια μέρα ο Ήφαιστος βλέποντας τηλεόραση, αρχίζει να βρίζει τους πολιτικούς λέγοντας ότι «Είναι άχρηστοι, δεν κάνουν τίποτα άλλο από το να τρώνε τα χρήματα του Δημοσίου». «Για αυτό θα γίνω εγώ πλανητάρχης στην Αμερική και έτσι θα σωθεί ο κόσμος». Λέει ακόμα ότι κάποια στιγμή «που θα γίνει ηθοποιός θα πάρει βραβείο στο Los Angeles και θα περπατήσει στο κόκκινο χαλί την ώρα που όλοι θα τον χειροκροτούν». «Ίσως του χρόνου να είμαι σε κάποιο σήριαλ» λέει και

προσθέτει. «Ψωνίζομαι όταν βλέπω τηλεόραση!». Όταν μια Νοσηλεύτρια τον ρωτάει εάν θέλει να πει στους γιατρούς για αυτά που τον φοβίζουν, εκείνος απαντά ότι «Δεν μιλάω με γιατρούς και ψυχολόγους για όλα αυτά γιατί θα με πουν μανιακό και φαντασιόπληκτο και θα μου βάλουν φάρμακα». «Εξ άλλου, προσθέτει, όσες φορές έχω πάρει φάρμακα δεν έχω δει καμιά βοήθεια». «Η μεγαλύτερη προσπάθεια που κάνω, λέει, είναι όταν λέω κάτι που στο βάθος του μυαλού μου γνωρίζω πως δεν είναι σωστό, και καταφέρνω να τα μπαλώσω», «αν και, δεν κάνω ποτέ λάθος, είμαι πάντα σωστός, και κάποια μέρα αυτοί που με κρίνουν σήμερα αύριο θα με προσκυνάνε.»

Ο Ήφαιστος παίρνει χρήματα από την θεία του, αλλά δεν τα δίνει στο Προσωπικό όπως κάνουν όλα τα παιδιά, τα χαλάει όλα σε πορνοπεριοδικά και video. Αλλά και στην Ομάδα χειροτεχνίας όταν συμμετέχει, συμμετέχει με το σκεπτικό ότι θα πάρει χρήματα από την πώληση αυτών που φτιάχνει. Στο Κέντρο Ημέρας, της Μονάδας Εφήβων του Γενικού Κρατικού, που πηγαίνει για κάποιο διάστημα τα πρωινά, δημιουργεί προβλήματα με τα χρήματα, διότι δεν πληρώνει τις υποχρεώσεις του, μολονότι από τον Ξενώνα του δίνουν ότι έχει ανάγκη για τα έξοδά του, πιέζει τις συμμαθήτριες του να τον κερνούν. Όταν το Προσωπικό του Ξενώνα αποφασίζει για να τον τιμωρήσει, να έχει τον έλεγχο των χρημάτων του, για ένα μήνα, εκείνος φωνάζει, χτυπάει, και σκίζει το «Συμβόλαιο υποχρεώσεων» που έχει υπογράψει στο Κέντρο Ημέρας. Λέει στο Προσωπικό του Ξενώνα ότι «βαρέθηκε» και ότι «από το Κέντρο Ημέρας λένε ψέματα» αλλά και στο Κέντρο Ημέρας λέει ότι «το Προσωπικό του Ξενώνα λέει ψέματα». Χρησιμοποιεί συχνά την τακτική, του να κατηγορεί συχνά κατηγορεί τους μεν στους δε.

Στην κατασκήνωση που πηγαίνει το καλοκαίρι παρενοχλεί σεξουαλικά κάποιους εργάτες. Όταν το Προσωπικό προσπαθεί να τον περιορίσει, αρχίζει να απειλεί λέγοντας: «Μην νομίζεται πως δεν μπορώ να σας κάνω κακό, έχω σκεφτεί για όλους σας κάτι που μπορώ να σας κάνω. Την γιαγιά μου ήθελα να την σκοτώσω και την τελευταία στιγμή κάτι με σταματούσε. Άπειρες φορές της έβαζα το μαξιλάρι για να την πνίξω. Της έκανα «κοκτέιλ» με τα φάρμακα της και για αυτό πήγε στο Νοσοκομείο σε κώμα. Όταν της έβαλα το μαξιλάρι έλεγα: Πέθανε παλιόγρια. Πέθανε.». «Δεν με ενδιαφέρει με πιο τρόπο θα βγάλω χρήματα. Αν θα με λένε τρελό ή ομοφυλόφιλο. Αρκεί να μην με λένε ‘καθυστερημένο’», σημαίνουν που χρησιμοποιεί ο πατέρας του για να τον χαρακτηρίσει.

Από κάποια στιγμή και μετά ο Ήφαιστος αρχίζει να αργοπορεί συστηματικά όταν επιστρέφει στον Ξενώνα από το Κέντρο Ημέρας. Ο πατέρας του ενημερώνεται για αυτό και τον απειλεί ότι «δεν θα τον ξαναδεί εάν συνεχίσει την ίδια τακτική». Ο Ήφαιστος έχει μάθει από μια φίλη του, ότι ο φύλακας που εργάζεται κοντά στο Κέντρο Ημέρας είναι «αμφισεξουαλικός». Γνωρίζεται μαζί του και κάνουν παρέα. Ένα Σαββατοκύριακο που έχει πάει να μείνει στο σπίτι του πατέρα του και φεύγει με την δικαιολογία ότι πάει βόλτα στο σπίτι μιας φίλης του, πηγαίνει στο Κέντρο Ημέρας και παίρνει τα κλειδιά από αυτόν τον φύλακα και μπαίνει

στην αίθουσα που έχει υπολογιστές για το Προσωπικό. Κάθεται εκεί όλη τη νύχτα και βλέπει DVD πορνό και κάνει διάφορα «ροζ» τηλέφωνα. Την επομένη το πρωί πηγαίνει στο αεροδρόμιο και παίζει ηλεκτρονικά και μπαίνει ξανά στο internet. Όλο αυτό το διάστημα έχει κλείσει το κινητό του, ο πατέρας του νομίζει ότι έχει πάει στο σπίτι της φίλης και μετά στον Ξενώνα, καθώς και από τον Ξενώνα νομίζουν ότι βρίσκεται στο σπίτι του πατέρα. Όταν αποκαλύπτονται όλα αυτά, τα διηγείται αναλυτικά στην Νοσηλεύτρια χαμογελώντας, και όπως αναφέρει η ίδια, με ύφος σαν να έκανε κάποιο κατόρθωμα : «Δεν έκανα, λέει, και κανένα έγκλημα. Κακό θα ήταν να έκλεβα». Διαπιστώνουμε εδώ κάποια διαστροφικά στοιχεία : προσπαθεί να την εντυπωσιάσει αλλά και να την τρομάξει με τις διηγήσεις του.

Κάποια άλλη μέρα, από το Κέντρο Ημέρας του έχουν αναθέσει να μοιράσει προσκλήσεις για το παζάρι τους, όπου, όπως λέει ο ίδιος «πέρασε και από τα χειρουργεία και παρακολούθησε μια εγχείρηση». Αρχικά δεν γίνεται πιστευτός. Στην συνεδρία περιγράφει ότι από τότε και μετά «δεν μπορεί να αποτρέψει τον εαυτό του από το να θέλει να πηγαίνει συνεχώς στα χειρουργεία». Συνεχώς καταστρώνει σχέδια για το πώς θα καταφέρει να βρει τρόπο να μπαίνει εκεί. Πράγματι στην Μονάδα Εντατικής Θεραπείας τα έχει «κάνει πλακάκια», όπως λέει, με μια Νοσηλεύτρια στην οποία δηλώνει Ειδικευόμενος Νοσηλευτής και τον αφήνει να μπαίνει. Έχει πάρει από τα ντουλάπια του Νοσηλευτικού Προσωπικού την στολή του Νοσηλευτή. Στο Νοσηλευτικό Προσωπικό του Ξενώνα λέει ότι «του αρέσει να βλέπει, στην τηλεόραση, να βγάζουν συκωταριές». Από αυτές τις «επισκέψεις» του στα χειρουργεία, επιδιώκει, να παίρνει και κάποια πράγματα ως ενθύμιο, όπως γάζες και ορούς. Θέλει, λέει, να γίνει Νοσηλευτής.

Όταν στο Κέντρο Ημέρας ανακαλύπτουν αυτές τις δραστηριότητες του Ήφαιστου, σταματούν να τον δέχονται στα προγράμματα τους. Εκείνος δηλώνει ότι «Δεν έχει πει την τελευταία του κουβέντα διότι υπάρχουν και χειρουργεία που δεν τον γνωρίζουν όπου θα μπορούσε να δώσει αναισθησία. «Δεν θα φταίω εγώ, λέει αλλά ο Αναισθησιολόγος που θα έχει αργήσει. Αυτόν θα βάλουν μέσα !». Έχει πάθος, λέει στις Συνεδρίες, με το να πηγαίνει «εκεί που είναι απαγορευμένα για το κοινό» και θέλει να βρει και τον τρόπο να μπαίνει και «μέσα» στο αεροδρόμιο, εκεί που είναι απαγορευμένα για το κοινό. Είναι, μας λέει, το «επόμενο σχέδιο του».

Προσπαθεί να κάνει διάρρηξη στο χώρο του Κέντρου Ημέρας, πάντα στην διαδρομή από τον πατέρα του προς τον Ξενώνα. Έχει κάνει αντικλείδι, αλλά, το Προσωπικό έχει αλλάξει την κλειδαριά μετά από τα συμβάντα που αναφέραμε πιο πάνω. Επειδή λοιπόν, η πόρτα δεν ανοίγει, ο Ήφαιστος, παραβιάζει το παράθυρο της κουζίνας. Δεν καταφέρνει όμως ούτε τότε να μπει στο γραφείο της Προϊσταμένης όπου υπήρχαν χρήματα και υπολογιστής, γιατί είναι κλειδωμένο και έτσι εγκαταλείπει την προσπάθεια. Τα κλειδιά, λέει, ότι δεν τα άφησε γιατί σκέφτηκε ότι θα είναι το άλλοθι του εάν τον υποψιαστούν. Για το μόνο που στενοχωρήθηκε, λέει, ήταν το ότι έσπασε κάτι γλάστρες και λερώθηκε ο χώρος. Πολύ περή-

φανος, λέει στο Προσωπικό, ότι «είναι πολύ έξυπνο που έβγαλε αντικλείδια και δεν χρησιμοποίησε τα κλειδιά του Προσωπικού».

Λίγο διάστημα αργότερα, αποκαλύπτει στην Νοσηλεύτρια που είναι Πρόσωπο Αναφοράς του, ότι όταν αργεί να επιστρέψει στον Ξενώνα, πηγαίνει με το λεωφορείο στην εκκλησία του αεροδρομίου και παίρνει λεφτά από το παγκάρι πράγμα που περιγράφει επίσης σαν κατόρθωμα. Στη συνεδρία εξηγεί ότι το να πηγαίνει στο αεροδρόμιο είναι μια εμμονή, που «τον βασανίζει συνεχώς» και δεν μπορεί να κάνει διαφορετικά γιατί «τον πνίγει». Αναφέρει ότι σκέφτεται να πάρει κάτι σαν σπαθί για να σκοτώσει την καθαρίστρια του αεροδρομίου. «Το θεωρεί εύκολο γιατί είναι αλλοδαπή». Θα την κόψει κομματάκια, λέει, θα την βάλει σε μια σακούλα και θα πάρει την κάρτα της για να μπορεί να μπαίνει χωρίς πρόβλημα στους χώρους που απαγορεύονται». Διηγείται όλα αυτά χαμογελώντας.

Ο πατέρας, αντιδρώντας στα παραπάνω του λέει ότι είναι «βρομόπαιδο» και τον αποκαλεί «τσογλάνι». Του λέει ότι «πέταξε στα σκουπίδια τα ρούχα, που είχε αφήσει στο σπίτι του, γιατί δεν θέλει να κωλύσει καμιά αρρώστια». Του δηλώνει ότι «δεν θέλει να τον ξαναδεί» και σταματά κάθε επικοινωνία μαζί του. Όταν καταλαβαίνει ότι ο Ήφαιστος του τηλεφονά δεν απαντά. Στο Προσωπικό, που μετά από προσπάθειες τον βρίσκει, λέει ότι «δεν θέλει να ασχοληθεί πια μαζί του» και ότι «έχει δικά του προβλήματα, με την υγεία του». Περνούν οι μήνες αλλά ο πατέρας συνεχίζει να λέει «να τον αφήσουν ήσυχο και ότι δεν ενδιαφέρεται καθόλου».

Την επόμενη σχολική χρονιά ο Ήφαιστος εγγράφεται σε ένα Τ.Ε.Ε Ειδικής Αγωγής όπου αρχικά είναι πολύ ασυνεπής κάνοντας συνεχείς «κοπάνες». Διαμαρτύρεται ότι δεν του αρέσει εκεί γιατί τα παιδιά είναι καθυστερημένα και δεν μπορεί να κάνει παρέα μαζί τους. Θέλει να επιστρέψει στο Κέντρο Ημέρας, από όπου τον έχουν διώξει. Στην συνέχεια όμως αλλάζει γνώμη. Προς μεγάλη έκπληξη του Προσωπικού αρχίζει να διαβάζει γιατί «θέλει να γίνει Νοσηλεύτης». Οι καθηγητές του αρχίζουν να τον περιγράφουν «με καλή συμπεριφορά και να καταβάλλει προσπάθειες», αλλά «πολύ απομονωμένο» και να απουσιάζει συχνά. Όλο αυτό το διάστημα, από τον Ξενώνα, εξ αιτίας των συμβάντων στο Κέντρο Ημέρας, δεν του επιτρέπεται να βγαίνει χωρίς συνοδό. Η Ομάδα αποφασίζει, θέλοντας να επιβραβεύσει τις παραπάνω προσπάθειες του στο σχολείο, ότι μπορεί να κυκλοφορεί και να διαχειρίζεται ξανά μόνος του το χρόνο του. Μετά από επεξεργασία στα πλαίσια της συνεδρίας κάνει αίτημα ο ίδιος να του επιτρέπεται να πηγαίνει στο internet – cafe της περιοχής. Σε όλη την μετέπειτα πορεία του στον Ξενώνα, τον περιγράφουν ως «συνεπή και τυπικό στις υποχρεώσεις του».

Ο Ήφαιστος συνεχίζει να τηλεφωνά στον πατέρα και καταφέρνει να αρχίσουν μια νέα επαφή. Ο τελευταίος, αρχικά του μιλά πολύ άσχημα αλλά στην συνέχεια, ο Ήφαιστος τον καταφέρνει να συναντηθούν μερικές φορές. Κάποια στιγμή ο πατέρας εμφανίζεται στον Ξενώνα μαζί με την νονά του Ήφαιστου, η οποία δείχνει ενδιαφέρον. Παράλληλα, ο πατέρας

του ανακοινώνει ότι «βγαίνει στην σύνταξη και ίσως φύγει από την Ελλάδα». Όταν, κάποια στιγμή ο πατέρας τον παίρνει στο σπίτι, ο Ήφαιστος του κάνει υποδείξεις όπως για παράδειγμα ότι «δεν πρέπει να τρώει τα χρήματα του στα τυχερά παιγνίδια γιατί δεν έχουν ούτε καρέκλα να κάτσουν». Ο πατέρας τότε θυμώνει πολύ και τον λέει «ηλίθιο», «καθυστερημένο» και τον διώχνει από το σπίτι και εξαφανίζεται. Σε αυτό το σημείο αρχίζει μια περίοδος όπου ο Ήφαιστος εμφανίζει **ζαλάδες** οι οποίες τον εμποδίζουν να κυκλοφορήσει και αναγκάζεται να μειώσει σχεδόν όλες τις δραστηριότητες του. Από τις ιατρικές εξετάσεις βγαίνει ότι δεν υπάρχει κανένα παθολογικό πρόβλημα. Χάνει κιλά. Συνεχίζει να τηλεφωνά πολλές φορές στον πατέρα του αλλά εκείνος δεν του απαντά. Για να κυκλοφορήσει στον δρόμο «κολλάει» πάνω στο σώμα των Νοσηλευτών, αναγκάζεται να περνάει ξυστά από τα αυτοκίνητα και να κραυγάζει όταν δεν είναι κάποιος κοντά του. Μόνο μέσα στο Ξενώνα περπατά κανονικά. Ζητά να τον κρατούν χέρι – χέρι. Μολονότι θέλει πάρα πολύ να πάει στο internet-cafe και κάνει υπεράνθρωπη προσπάθεια, δεν τα καταφέρνει και ζητά και πάλι βοήθεια. Όταν είναι μόνος του σχεδόν λιποθυμά. Δεν έρχεται ούτε στις συναντήσεις μας, στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο στις οποίες θα γίνει αναφορά πιο κάτω στην επεξεργασία των συνεδριών του. Συμπεραίνεται εδώ ότι αυτές οι ζαλάδες είναι έκφραση της μην λειτουργίας του υποκειμένου. Το υποκείμενο φτάνει σχεδόν μέχρι την λιποθυμία η οποία είναι ένδειξη της αφάνισής του.

A.3.1 Οι σχέσεις του Ήφαιστου

Για να γίνει κατανοητή η πορεία του Ήφαιστου κρίνεται απαραίτητο να εξεταστούν οι εκφάνσεις και η εξέλιξη των σχέσεών του με τον πατέρα του, με τους άλλους νέους οι οποίοι επίσης φιλοξενούνται από τον Ξενώνα και με το Προσωπικό, έτσι όπως αυτές περιγράφονται από την Ομάδα του Ξενώνα καθώς επίσης και από τον ίδιο τον Ήφαιστο στα πλαίσια των ατομικών του συνεδριών με την Κλινική.

A.3.1.1 Η σχέση του Ήφαιστου με τον πατέρα του

Αρχικά ο πατέρας του, όπως ήδη αναφέρθηκε⁵⁹⁴, δείχνει πολύ διαθέσιμος και πρόθυμος να τον παίρνει σπίτι του τα Σαββατοκύριακα. Βαθμιαία όμως αραιώνει την μια με την δικαιολογία ότι εργάζεται, την άλλη, ότι έχει τα υδραυλικά του σπιτιού του χαλασμένα..... Ο Ήφαιστος όμως πάντα ψάχνει να τον βρει.

Στις τηλεφωνικές επικοινωνίες ο Ήφαιστος συχνά του λέει διάφορα ψέματα για το Προσωπικό του Ξενώνα αλλά και του Κέντρου Ημέρας, τα οποία ο πατέρας πιστεύει, με αποτέλεσμα να γίνεται επιθετικός, να κάνει παρατηρήσεις και να «ζητάει το λόγο» από το Προσωπικό γιατί για παράδειγμα του «βάζουν φάρμακα». Έτσι λοιπόν ο Ήφαιστος αφενός, καταφέρνει να κεντρίσει το ενδιαφέρον του πατέρα του και αφετέρου, καταφέρνει να απει-

⁵⁹⁴ Βλ. «Πορεία...» στο Α.3.

λήσει το Προσωπικό ότι «Θα τα πει όλα στον πατέρα του και θα τους κανονίσει όλους στα κανάλια». Κατηγορεί για παράδειγμα ότι «η τάδε Νοσηλεύτρια τον χτύπησε», ότι «η μαγειρίσσα δεν μαγειρεύει καλά», ότι «οι Νοσηλευτές τον κατηγορούν». Διαμαρτύρεται ακόμη ότι «δεν τον χωνεύει κανείς». Διαπιστώνεται εδώ ότι ο Ήφαιστος τοποθετεί τον πατέρα του στην θέση του Άλλου της απόλαυσης η οποία είναι χωρίς όρια. Πρόκειται εδώ για τον πατέρα της απόλαυσης έτσι όπως μας τον περιέγραψε ο Freud στο *Τοτέμ και ταμπού*⁵⁹⁵ Συμπεραίνεται επίσης ότι σε αυτό συντελεί και ο τρόπος με τον οποίο ο πατέρας τον τιμωρεί : δεν τον παίρνει, για παράδειγμα, στο σπίτι τα Σαββατοκύριακα για ένα μήνα. Διαφαίνεται δηλαδή ότι αυτός ο τρόπος, με τον οποίο ο πατέρας πλαισιώνει το Ήφαιστο, στερώντας του την παρουσία του ή απαγορεύοντάς του να πηγαίνει στο σπίτι, κάθε άλλο παρά συμβολικό χαρακτήρα έχει.

Α.3.1.2 Η σχέση του Ήφαιστου με τα άλλα παιδιά

Ο Ήφαιστος θεωρεί τα «παιδιά του Ξενώνα πολύ κατώτερα του» και για αυτό το λόγο δεν μπορεί να μιλάει μαζί τους για «θέματα επιπέδου», όπως λέει. Κλέβει από τα χρήματα τους για να αγοράζει τα πορνό-περιοδικά του. Θέλει πάντα να βάζει τους όρους του. Τους κάνει συνεχώς παρατηρήσεις. Για παράδειγμα στο παιδί με το οποίο κοιμούνται στο ίδιο δωμάτιο, λέει συνεχώς, «πως πρέπει να είναι στρωμένο το κρεβάτι» και του απαγορεύει «να ακουμπάει τα πράγματά του επάνω». Τα «βάζει» μαζί του λέγοντας ότι μυρίζει ποδαρίλα το δωμάτιο τους. Του παίρνει το σαμπουάν του. Τον φωνάζει «Ούφο», «καθυστερημένο», σημαίνοντα που χρησιμοποιεί ο πατέρας του για να χαρακτηρίσει τον ίδιο. Τον αναγκάζει να **πλένει** τους τοίχους με χλωρίνη. Κάποια φορά φτάνει μέχρι να τον **διώξει** από την κουζίνα, **απειλώντας τον με μαχαίρι γιατί ήθελε να φάει μόνος του**. Τον βάζει να σφουγγαρίσει και εκείνος κάθετα και ξεφυλλίζει τα περιοδικά του. **Τον ξυπνά το βράδυ για να βγει έξω** από το δωμάτιο «γιατί θέλει να αλλάξει ρούχα». Τον χτυπάει στο πρόσωπο. Αλλά και στα άλλα παιδιά η συμπεριφορά του δεν είναι πολύ διαφορετική : τους υποδεικνύει τι να βλέπουν στην τηλεόραση, τα βάζει να του **μυρίζουν τα πόδια**. Δεν συμμετέχει στις υποχρεώσεις του στον Ξενώνα δηλώνει «κουρασμένος» και θεωρεί ότι πρέπει να κάνουν εκείνα τις δουλειές του. Όταν του γίνεται παρατήρηση από τους Νοσηλευτές, απαντά ότι «Δεν κάθετα καλά για αυτό τον χτυπάω». Διαπιστώνεται ότι ταυτίζεται φαντασιακά με τον Άλλο της απόλαυσης. Φουσκώνει το εγώ του, γίνεται ανώτερος. Ταυτίζεται με τον Άλλο ο οποίος είναι καταδικαστικός για τα άλλα παιδιά.

Α.3.1.3 Σχέση του Ήφαιστου με το Προσωπικό του Ξενώνα

Για το Προσωπικό, ο Ήφαιστος λέει διάφορα αρνητικά. Κατηγορεί τους μεν στους δε : το Προσωπικό του Κέντρου Ημέρας στον Ξενώνα και αντιστρόφως. Τους απειλεί και τους

⁵⁹⁵ Freud (S.) (1912-1913) *Totem et tabou*, P.B.P., Payot, Paris, 1992.

κατηγορεί στον πατέρα του. Διαπιστώνεται δηλαδή ότι με αυτό τον τρόπο διαιρεί την εξουσία του Άλλου, την μοιράζει σε δύο μέρη για να τον αποδυναμώσει.

Το «περνάει» από διάφορες δοκιμασίες τρομάζοντας το, αναφερόμενος στο ότι «θα ήθελε να δει ανοιχτές κοιλίες» και «να βγάλει συκωταριές».

A.4 Θεραπευτικός σχεδιασμός από την Ομάδα του Ξενώνα

Παρακάτω γίνεται καταγραφή με σύντομο τρόπο, του θεραπευτικού σχεδιασμού με τον οποίο πλαισίωσε τον Ήφαιστο, ο Ξενώνας.

Ο Ήφαιστος δεν έχει δυσκολίες αναφορικά με την αυτό-φροντίδα του και την προσωπική του υγιεινή. Ούτε παρουσιάζει πολλές δυσκολίες στο να κυκλοφορεί με τις συγκοινωνίες ή με την διαχείριση των χρημάτων. Ο «Θεραπευτικός Σχεδιασμός» του Ξενώνα για αυτόν αποβλέπει κυρίως στην προφύλαξη και επίβλεψή του από τις δυσκολίες στις οποίες η ίδια του η Ψυχοπαθολογία τον εκθέτει.

Γίνεται προσπάθεια να του μεταφερθεί ότι ο χώρος του Ξενώνα λειτουργεί σαν μια μικρή κοινωνία η οποία διέπεται από αρχές, δικαιώματα και κανονισμούς εξ ίσου για όλους τους φιλοξενούμενους και ότι δεν έχει δικαίωμα ούτε να κακοποιεί ούτε να κλέβει τα άλλα παιδιά.

Όλες οι απαγορεύσεις που προσπαθεί ανεπιτυχώς να βάλει η Ομάδα του Ξενώνα επικεντρώνονται για ένα μεγάλο διάστημα στο να μην αργεί στην επιστροφή του από το Κέντρο Ημέρας ή από το σπίτι του πατέρα του. Όταν πρόκειται για τιμωρία η οποία του προσθέτει υποχρεώσεις, για παράδειγμα να πλένει τα πιάτα για μια βδομάδα, ο Ήφαιστος μοιάζει να την αντιμετωπίζει με καρτερικότητα αλλά χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είναι αποτελεσματική. Εκεί που «δεν αντέχει» είναι όταν η τιμωρία έχει να κάνει με έλεγχο για παράδειγμα τον έλεγχο της διαχείρισης των χρημάτων του. Το διάστημα που η Ομάδα αναγκάστηκε, προσπαθώντας να τον οριοθετήσει σχετικά με την παραβίαση του χώρου του Κέντρου Ημέρας, να του επιβάλλει να είναι, σε όλες του τις δραστηριότητες, συνοδευμένος, αυτό παραδόξως δεν τον έκανε να διαμαρτύρεται.

Εκτός όλων των εσωτερικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων που παρακολουθεί μέσα στον ίδιο το χώρο του Ξενώνα, όπως αυτό με τον Γυμναστή, ο Ήφαιστος πήγαινε όπως αναφέρθηκε αρχικά και στο Κέντρο Ημέρας. Σε τακτά διαστήματα υπήρχε συνάντηση με την εκεί Ομάδα στα πλαίσια της οποίας γινόταν προσπάθεια να υπάρξει κοινή αντιμετώπιση για παράδειγμα στο θέμα της οριοθέτησης του Ήφαιστου αναφορικά με το ότι αργεί να πάει στα προγράμματά του, και ακόμα στο ότι δεν πληρώνει τις εκεί υποχρεώσεις του και ότι, αναγκάζει τις συμμαθήτριάς του να του τις πληρώνουν. Παρόμοια είναι και η συνεργασία που ακολούθησε αργότερα και με την Διευθύντρια του ΤΕΕ, με σκοπό την επίβλεψη του αναφορικά με τις αργοπορίες του και τις απουσίες του.

Παράλληλα ο Παιδαγωγός του Ξενώνα, παίζοντας συμπληρωματικό και στηρικτικό ρόλο, τον βοηθάει στις εξετάσεις του όπου ο Ήφαιστος καταφέρνει να πάρει μέσο όρο 12.

Επίσης εντάσσεται σε διάφορα κατασκηνωτικά προγράμματα το καλοκαίρι.

Γίνεται προσπάθεια συνεργασίας με τον πατέρα ο οποίος, όπως αναφέρθηκε, δεν είναι πάντα συνεπής σχετικά με την διαθεσιμότητα που έχει δηλώσει ότι θα έχει για τον Ήφαιστο. Το Προσωπικό προσπαθεί να του υπενθυμίζει να τον παίρνει στο σπίτι τα Σαββατοκύριακα. Επιπλέον αποφασίζουν από κοινού ο πατέρας και η Ομάδα του Ξενώνα την περίοδο που ο πατέρα τον τιμωρεί να μην πηγαίνει στο σπίτι [εξ αιτίας των συμβάντων στο Νοσοκομείο Ημέρας], αλλά να τον επισκέπτεται ο πατέρας στο χώρο του Ξενώνα, πράγμα που δεν τήρησε.

Από την Ομάδα έγινε προσπάθεια συνεργασίας με την θεία του και τον θείο του η οποία απέβλεπε στην προοπτική να βρεθεί διαμέρισμα κοντά τους, μετά το πέρας της φιλοξενίας του στο Ξενώνα, όπου θα διέμενε ο Ήφαιστος μόνος του αλλά και συγχρόνως κάτω από κάποια επίβλεψη τους. Σχέδιο που όμως δεν ευδοχώθηκε γιατί οι θείοι από την αρχή πρότειναν να πάει στη συνέχεια σε άλλο Ξενώνα ενηλίκων.

Πράγματι όταν αρχίζει να διαφαίνεται ότι δεν υπάρχουν προοπτικές στήριξης από το οικογενειακό του περιβάλλον, η Ομάδα του Ξενώνα αρχίζει να ψάχνει για «Πλαίσια φιλοξενίας» του που θα μπορούσαν να διαδεχθούν τον Ξενώνα.

Η Παιδοψυχίατρος του χώρου παρακολουθεί τον Ήφαιστο, όλο το διάστημα της παραμονής του στον Ξενώνα, μέσα από τις συναντήσεις του Προσωπικού αλλά και πραγματοποιώντας, όποτε θεωρεί ότι αυτό είναι απαραίτητο, και ατομικές συναντήσεις μαζί του. Έχει έτσι μια «συνέχεια» της πορείας του και ρυθμίζει κατ' αυτό τον τρόπο και την φαρμακευτική του αγωγή⁵⁹⁶. Συχνά όμως παίζει και τον ρόλο του ανθρώπου που τον οριοθετεί, όντας παράλληλα και η Επιστημονικά Υπεύθυνη του Ξενώνα.

Όλο το διάστημα της παραμονής του στο Ξενώνα, ο Ήφαιστος, πηγαίνει στην εβδομαδιαία Ομάδα Ψυχολογικής Στήριξης –πλην της περιόδου που είναι με ζαλάδες-. Στην Ομάδα των Καλλιτεχνικών πηγαίνει μόνον όταν υποψιάζεται ότι θα υπάρχει οικονομικό όφελος από την πώληση αυτών που κατασκευάζουν.

Τέλος οι «Ατομικές συναντήσεις» μαζί μας, αρχικά δεκαπενθήμερες στο χώρο του Ξενώνα και στη συνέχεια εβδομαδιαίες στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο όπου έρχεται μόνος του συνεχίσθηκαν με άλλη Ψυχολόγο μετά την διακοπή της δικής μας παρουσίας.

⁵⁹⁶ Ενδεικτικά και με επιφύλαξη από μέρους μας σημειώνουμε την φαρμακευτική αγωγή που χορήγησε η Παιδοψυχίατρος : Ο Ήφαιστος πήρε αρχικά Remeron το οποίο είναι ένα αντικαταθλιπτικό το οποίο αντικαθίσταται στη συνέχεια από το Zoloft που είναι επίσης αντικαταθλιπτικό το οποίο και αυτό με την σειρά του αντικαθίσταται από το Zyprexa που είναι «αντιψυχωσικό» και δίδεται κυρίως σε ασθενείς που πάσχουν από σχιζοφρένεια.

B ΟΙ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ

Σε αυτό το σημείο θα επικεντρωθούμε στις συνεδρίες του Ήφαιστου με την Κλινικό και στην συνέχεια και Ερευνητή. Αρχικά θα ερευνηθούν «τα θέματα που επεξεργάζεται ο Ήφαιστος στα πλαίσια των συνεδριών» και στην συνέχεια οι «χειρισμοί της Κλινικού».

B.1 Τα θέματα που επεξεργάζεται στις συνεδρίες

Στα πλαίσια των **συνεδριών** ο Ήφαιστος κυρίως αναφέρει τα διάφορα παράπονα του. Επεξεργάζεται επίσης την σχέση του με τον πατέρα του. Αναφέρεται ακόμη στις ερμηνείες που κάνει ο ίδιος, για παράδειγμα για την φίλη του από το Κέντρο Ημέρας όπως : «Η Τάδε μου παραπονέθηκε ότι δεν την έχω καλέσει ποτέ στο σπίτι μου. Αυτό μου το είπε γιατί με θεωρεί κατώτερο που μένω σε Ξενώνα».

Απευθύνει στην Κλινικό τα **παράπονα και τις διαμαρτυρίες** του για παράδειγμα για την θεία του λέγοντας : «Ήθελε να με ξεφορτωθεί», «Δεν την ενδιέφερε τι ήθελα», «Κοίταζε να χαλάσει όσο το δυνατό λιγότερα λεφτά» Ή «Δεν με πήρε ο πατέρας μου. Νιώθω βαρεμάρα, ζαλίζομαι, με πονάει το κεφάλι μου.....», ή ακόμη «Δεν καταλαβαίνω τα μαθήματα...», «Στο σχολείο κανείς δεν μου δίνει σημασία», «Με κοροϊδεύουν».

Απευθύνει επίσης τα παράπονα του κατά την περίοδο που ο πατέρας του δεν θέλει να τον βλέπει. Ο Ήφαιστος αυτή την περίοδο έχει λιποθυμικές τάσεις και ζαλάδες με αποτέλεσμα να μην μπορεί να πάει πουθενά χωρίς να συνοδεύεται από κάποιον από το Προσωπικό Στη συνεδρία, στην οποία με πολύ κόπο και υποστήριξη καταφέρνει να έλθει, αναφέρει ότι «δεν καταλαβαίνει γιατί τον έδιωξε ο πατέρας του». Αναρωτιέται «Γιατί δεν τον αφήνει πια να βλέπει πορνό στην τηλεόραση». Να σημειωθεί ότι παλαιότερα έβλεπαν, πατέρας και γιος, μαζί πορνο-ταινίες. Αναφέρει επίσης ότι «του λέει ότι είναι χαζός, ότι είναι καθυστερημένος και ότι εάν τον πάει στις πουτάνες δεν θα μπορέσει να τις ευχαριστήσει» . Ο πατέρας λέει στον Ήφαιστο ότι «τον έχουν κωλύσει AIDS ή Ηπατίτιδα και να πάρει τα ρούχα του από το σπίτι του να μην τον κωλύσει». Τον λέει «άρρωστο». Ο Ήφαιστος δακρυσμένος δηλώνει ότι «Δεν θέλει να του πει τίποτα γιατί είναι ο πιο κοντινός άνθρωπος που έχει και τον αγαπάει πιο πολύ από όλους τους συγγενείς του».

Μιλά επίσης για τις «**έμμονες ιδέες**» του όπως ο ίδιος τις ονομάζει : «Δεν μπορώ να ησυχάσω, εάν δεν πάω στο χειρουργείο», «Βλέπω εφιάλτες ότι είμαι σε ένα διάδρομο και δεν βρίσκω την πόρτα του χειρουργείου» «Φοβάμαι, ότι θα πάθω κάτι εάν δεν κάνω κοπάνα από το σχολείο για να πάω με το λεωφορείο στο «Τάδε» μέρος. Αναφέρεται σε αυτές τις εμμονές συχνά. Πρόκειται δηλαδή για μια επανάληψη την οποία δεν κατανοεί όπως ο ίδιος αναφέρει, αλλά ούτε και μπορεί να αποφύγει. Πρόκειται για μια οδυνηρή «έλξη».

Άλλες φορές πάλι περνά όλη τη συνεδρία με το να περιγράφει τα απαγορευμένα πράγματα που κάνει, όπως για παράδειγμα : «Έκανα κοπάνα, την περασμένη Δευτέρα και πήγα στη Σαρωνίδα και έφαγα τυρόπιτα.».... «Πήρα λεφτά από το παγκάρι της εκκλησίας του αεροδρομίου.....». Αναλύει δηλαδή, στο πλαίσιο των συνεδριών, τον τρόπο με τον οποίο μπαίνει ο ίδιος στη θέση του Άλλου της εξαίρεσης, ανατρέποντας την απαγόρευση.

Κάποιες φορές αναφέρεται σε κάποια ότομα τα οποία θεωρεί αδύναμα και τα οποία τοποθετεί σε μια θέση αντικειμένου χωρίς αξία. Αναφέρει για παράδειγμα το «Πως πήγε να πνίξει την γιαγιά του με το μαξιλάρι» ή ακόμη το πως «θα κομμάτιαζε την καθαρίστρια στο αεροδρόμιο» της οποίας εποφθαλμιά την κάρτα εισόδου στους χώρους που απαγορεύεται για το κοινό.

B.2 Ο Ήφαιστος στις συνεδρίες με την Κλινικό

Το πρώτο διάστημα οι συνεδρίες πραγματοποιούνταν στο χώρο του Ξενώνα από την Κλινικό και στην συνέχεια, αφού ο Ήφαιστος ερωτήθηκε, στο χώρο του Ιατροπαιδαγωγικού, κατά την διάρκεια της έρευνας, όπου ερχόταν εκείνος μετά το σχολείο του.

Από την αρχή ήδη, στις συνεδρίες αναφέρεται με λεπτομέρειες στα πορνοπεριοδικά ή στα φιλμ που βλέπει με την φίλη του όπως «.....είχε γεμίσει όλο πληγές, έτρεχαν αίματα....». Δημιουργείται η αίσθηση ότι τα λέει και παράλληλα παρατηρεί την Κλινικό. Φαίνεται σαν ερώτημα σε σχέση με το εάν η τελευταία απολαμβάνει ή όχι από αυτά. Αυτές οι διηγήσεις μένουν ασχολίαστες από την Κλινικό. Είναι παρόμοιες με αυτές που κάνει στο Προσωπικό του Ξενώνα. Φαίνεται στη Κλινικό σαν να περιμένει τα λεγόμενα του να τρομάξουν, να ξαφνιάσουν ή να αηδιάσουν. Οι Νοσηλευτές συνήθως προσπαθούν να τον αποτρέψουν, όταν τις απευθύνει σε αυτούς. Διαφαίνεται ότι ο ίδιος απολαμβάνει, με ένα διαστροφικό τρόπο, παρατηρώντας την ταραχή που δημιουργούν αυτές οι διηγήσεις. Μετά από πολλές προσπάθειες που έκανε, διαπιστώνει, ότι δεν υπάρχει ανταπόκριση από την Κλινικό και σταματά.

Αναφορικά με την περίοδο όπου ο πατέρας του είναι ανένδοτος, στο να συναντήσει τον Ήφαιστο : Του ανακοινώνει ότι δεν θέλει να τον ξαναδεί και ότι θα φύγει, ο Ήφαιστος τότε αρχίζει, όπως αναφέρθηκε⁵⁹⁷, να ζαλίζεται πολύ, σχεδόν να λιποθυμά. Για τρεις συνεδρίες δεν έρχεται στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο όπου γίνονται συναντήσεις. Τηλεφωνά και ακυρώνει τις συναντήσεις του με την Κλινικό, λέγοντας ότι «δυσκολεύεται πολύ να περάσει απέναντι το δρόμο». Της ζητά «εάν θα μπορούσε να πηγαίνει εκείνη στον Ξενώνα για την συνεδρία». Λέει «Θα πέσω, χρειάζομαι κάποιον να με στηρίξει». Η Κλινικός προσπαθεί να τον καθησυχάσει τονίζοντάς του ότι «δεν θα τον αφήσει». Προσπαθεί κατ' αυτό τον τρόπο

⁵⁹⁷ Βλ. στην «Πορεία».

να βγάλει από την θέση του απορρίμματος, του «τίποτα» για τον Άλλο. Είναι δισταχτικός. Η Κλινικός του δηλώνει τη διαθεσιμότητα της προσπαθώντας όμως να μην τον τοποθετεί σε θέση αντικειμένου, δηλαδή να μην τοποθετηθεί η ίδια (η Κλινικός) στην θέση του Άλλου που απολαμβάνει προσφέροντας βοήθεια. Το ξανασκέπτεται. Του ζητιέται να πει τι προτείνει. Απαντά «Να με φέρνουν και να με παίρνουν» Η Κλινικός του προτείνει να το κανονίσει. Του τονίζεται ότι είναι κρίμα που δεν έρχεται να πει αυτά που τον στεναχωρούν και ότι τον περιμένει στην επόμενη προγραμματισμένη συνεδρία. Λέει ότι δεν κοιμάται καλά γιατί φοβάται το βράδυ. Πριν κλείσει το τηλέφωνο δηλώνει ότι «θα έλθει». Πράγματι έρχεται με συνοδεία και υποβασταζόμενος.

Επίσης το τελευταίο κυρίως διάστημα των συναντήσεων αναφέρεται στο ότι θα ήθελε να αγοράσει «πορνο-ταινίες» και με άνδρες και με γυναίκες «όλοι μαζί» και ότι «θα ήθελε μια δεύτερη κούκλα, γιατί το Προσωπικό του πήρε την πρώτη- την οποία είχε αγοράσει από sex-shop- και δεν του την έχει επιστρέψει». Επαναλαμβάνει πολλές φορές το «Πόσο ντρέπεται που τα αναφέρει όλα αυτά», λέει ακόμη ότι «Ντρέπεται να το πει αλλά «Μερικές φορές φαντασιώνεται και άνδρες, όχι μόνο γυναίκες». «Θέλω να πάω σε πουτάνα» λέει κάποια φορά. «Δεν σας λέω λεπτομέρειες γιατί ντρέπομαι» και στη συνέχεια ζητά να συγχωρεθεί «που μιλάει έτσι». Αυτή η ντροπή, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν εδώ κάποιες ενδείξεις ύπαρξης, κάποιας μορφής επιθυμίας, από την πλευρά του υποκειμένου. Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι ο Ήφαιστος στο πλαίσιο της επεξεργασίας που κάνει στο πλαίσιο των συνεδριών με την Κλινικό καταφέρνει να βρει ένα τόπο στον οποίο να μπορεί να αναφέρει.

Γ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ

Σε αυτό το μέρος της διατριβής μας, επεξεργαζόμαστε τα στοιχεία που αφορούν τον Ήφαιστο και τα οποία έχουμε εκθέσει πιο πάνω, στο μέρος «Συλλογή των στοιχείων και πορεία».

Θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε καταρχήν στο ερώτημα :

«Ποια είναι η δομή στην οποία ανήκει το υποκείμενο-Ήφαιστος;».

Γ.1 Διαγνωστική προσέγγιση

Εκ πρώτης όψεως θα μπορούσε κάποιος να αξιολογήσει τους φόβους του Ήφαιστου, τα άγχη του και τις εμμονές του για καθαριότητα ως ανήκοντα σε νευρωτική δομή. Κάποιες από τις ιδέες του διαφαίνονται ως μεγαλομανιακές, στις οποίες έχουμε αναφερθεί⁵⁹⁸ όπως :

⁵⁹⁸ Βλ. «Πορεία...» στο Α3.

«Είναι άχρηστοι, δεν κάνουν τίποτα άλλο από το να τρώνε τα χρήματα του Δημοσίου» ή ακόμη ότι «θα γίνει πλανητάρχης στην Αμερική και έτσι θα σωθεί ο κόσμος», «θα γίνει η-θοποιός [...] θα τον χειροκροτούν». Τέλος το ότι θεωρεί ότι «δεν κάνει ποτέ λάθος, ότι εί-ναι πάντα σωστός, και ότι κάποια μέρα αυτοί που τον κρίνουν σήμερα αύριο θα τον προσκυ-νάνε». Αντιλαμβανόμαστε εδώ ότι πρόκειται για «υπερτροφία» του εγώ του, πρόκειται δη-λαδή για φαντασιακές ταυτίσεις. Αντίστοιχα και οι απειλές που εκτοξεύει, όταν το Προσω-πικό προσπαθεί να τον περιορίσει, όπως : «Μην νομίζετε πως δεν μπορώ να σας κάνω κακό, έχω σκεφτεί για όλους σας κάτι που μπορώ να σας κάνω, μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ταυτίζεται με τον Άλλο της απόλαυσης ο οποίος είναι σε θέση διώκτη.

Όλες αυτές οι ιδέες, μεμονωμένες, ίσως δεν θα αρκούσαν από μόνες τους για να θεω-ρήσουμε ότι η δομή του Ήφαιστου είναι ψυχωτική, εάν δεν λαμβάναμε υπόψη μας τον τρό-πο με τον οποίο εκδηλώνεται, αυτό που θα ονομάσουμε η «σεξουαλικότητά του», όρο που τον χρησιμοποιούμε εδώ κατ' επίφαση.

Αναφέραμε ότι, στην κατασκήνωση παρενοχλεί σεξουαλικά κάποιους εργάτες. Επίσης, όπως μας λέει στην συνεδρία ότι «δεν μπορεί να αποτρέψει τον εαυτό του από το να θέλει να πηγαίνει συνεχώς στα χειρουργεία» για να «βλέπει ανοιχτές κοιλίες» και γι' αυτό κατα-στρώνει συνεχώς σχέδια για να μπαίνει εκεί : Μασκαρεύεται ως Ειδικευόμενος Νοσηλευτής. Παράλληλα δηλώνει ότι «του αρέσει να βλέπει, στην τηλεόραση, να «βγάζουν συκωταριές». Κάνει επίσης διάρρηξη στο χώρο του Κέντρου Ημέρας, διότι γνωρίζει την ύπαρξη του inter-net από όπου μπορεί να παρακολουθήσει πορνο-ταινίες. Τέλος παίρνει κρυφά τα χρήματα των άλλων παιδιών, τα οποία διαμένουν στον ξενώνα, όπως επίσης και τα χρήματα από το παγκάρι της εκκλησίας για να μπορεί να προμηθεύεται τα πορνο-περιοδικά.

Ο Ήφαιστος δεν ενδιαφέρεται για το άλλο φύλο αλλά ούτε και για το ίδιο φύλο. Ενδια-φέρεται να μάθει τι γίνεται μεταξύ ανδρών και γυναικών. Αυτό που τον ενδιαφέρει είναι ο ίδιος ο ευνουχισμός. Το σώμα του φαίνεται να μην «λειτουργεί» κάτω από την φαλλική ση-μασία, τον συμβολισμό που αυτή παρέχει και τα όρια της. Αυτός είναι ο λόγος που στην πε-ρίπτωση του Ήφαιστου δεν μπορούμε να μιλήσουμε για καθεαυτό «σεξουαλικότητα». Αυτή του η δραστηριότητα δεν εντάσσεται στα πλαίσια της φαλλικής σημασίας. Ο ευνουχισμός δεν έχει πραγματοποιηθεί και αυτό διότι υπάρχει ριζική έλλειψη της Πατρικής μεταφοράς. Δεν υπάρχει δυνατότητα να δομηθεί το σώμα του ως φαλλικό. Πρόκειται για ένα σώμα «κρέας». Καταυτό τον τρόπο μπορούμε να κατανοήσουμε το γιατί ψάχνει τις απαντήσεις του στο χειρουργείο και γιατί χρησιμοποιεί πλαστικές κούκλες αντί να ψάξει για κάποια συ-νεύρεση. Ενορμησιακά το να «βλέπει», είναι για αυτόν κάτι που τον «τραβάει», κάτι που τον «ελκύει».

Ο Άλλος, ως συμβολικός του οποίου την θέση θα καταλάμβανε ο πατέρας, δεν λει-τουργεί ως τρίτος. Ο Ήφαιστος απέναντί του βρίσκεται σε συμμετρική θέση. Αυτός είναι ο λόγος που κάνει παρατηρήσεις στον πατέρα. Δεν υπάρχει απαγόρευση και κατ' επέκταση το

συμβολικό δεν λειτουργεί. Αντίθετα όλα λειτουργούν στον άξονα του εικονοφαντασιακού. Έτσι μπορούμε να κατανοήσουμε το γιατί όλες του οι ενασχολήσεις περιστρέφονται γύρω από την εύρεση χρημάτων για να αγοράσει «πορνο-περιοδικά» ή φουσκωτές κούκλες.

Τέλος, δεν πρέπει να παραλείψουμε να αναφερθούμε στην παρουσία κάποιων διαστροφικών στοιχείων : Όπως αναφέρθηκε ο Ήφαιστος διηγείται, με πολλές λεπτομέρειες και συνήθως μειδιώντας στους Νοσηλευτές, τις ταινίες που βλέπει, τις κλοπές που κάνει από το παγκάρι της εκκλησίας του αεροδρομίου, τις κρυφές εισόδους του στα χειρουργεία. Προσπαθεί να τους εντυπωσιάσει και συγχρόνως να τους φοβίσει. Φαίνεται να απολαμβάνει με ένα διαστροφικό τρόπο από τις αντιδράσεις αυτές. Το διαπιστώνουμε επίσης μέσα από τον τρόπο με τον οποίο χειρίζεται τα άλλα παιδιά, τα οποία βασανίζει και φοβίζει και αυτά με την σειρά τους κάνουν ότι τους επιβάλλει.

Θα ασχοληθούμε παρακάτω με το ερώτημα :

**Ποια η διαλεκτική της σχέσης του Ήφαιστου ως υποκειμένου
με την απόλαυση του Άλλου ;**

Γ.2 Η διαλεκτική της σχέσης του Ήφαιστου ως υποκειμένου με την απόλαυση του

Όπως διαπιστώθηκε, σε συνέχεια των συμβάντων της διάρρηξης του Κέντρου Ημέρας από τον Ήφαιστο, ο τρόπος με τον οποίο ο πατέρας τιμωρεί τον Ήφαιστο είναι δια της στέγρης της παρουσίας του ή με το να μην τον παίρνει στο σπίτι. Διαφαίνεται ότι ο πατέρας δεν δύναται να καταλάβει συμβολική θέση. Σε αυτή την απουσία δεν υπάρχει κανένα όριο : μπορεί να κρατήσει μήνες και δεν έχει αρχή ή τέλος. Ο Ήφαιστος συνήθως βρίσκει κάποιο τρόπο να τον βρει ψάχνοντάς τον επισταμένα. Όμως, σε συνέχεια ενός μεγάλου καυγά μεταξύ τους : ο Ήφαιστος του κάνει παρατηρήσεις και ο πατέρας θυμώνει πολύ και τον λέει «ηλίθιο», «καθυστερημένο», του ανακοινώνει ότι θα φύγει στο εξωτερικό, τον διώχνει από το σπίτι και στη συνέχεια εξαφανίζεται. Ο Ήφαιστος αρχίζει να ζαλίζεται τόσο που δεν πηγαίνει πλέον ούτε βόλτα. Διακόπτει όλες του τις δραστηριότητες και δεν μπορεί να κυκλοφορήσει παρά μονάχα όντας κολλημένος πάνω σε κάποιον. Περνάει, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, ξυστά από τα αυτοκίνητα, κραυγάζει και θέλει να τον κρατούν από το χέρι. Οι ζαλάδες αυτές υποδηλώνουν ότι ως υποκείμενο δεν λειτουργεί. Είναι «αφανισμένο». Βρίσκεται στην θέση απορρίμματος. Κάποιες στιγμές σαν αυτή ο Ήφαιστος δεν μπορεί να κατέχει παρά μόνο την θέση του αντικειμένου-απορρίμματος. Πρόκειται για την απόλαυση του Άλλου, για την οποία δεν υπάρχει καμία οριοθέτηση, ούτε υπάρχει εδώ δυνατότητα αμυντικής τοποθέτησης κάπου ούτως ώστε να είναι διαχωρίσιμη. Το παράπονο του Ήφαιστου, όταν αυτό μπορεί να εκφραστεί, είναι ακριβώς ότι ο Άλλος δεν τον αναγνωρίζει. Δεν τον εκτιμά. Έτσι ο Ήφαιστος συρρικνώνεται ως υποκείμενο με αποτέλεσμα να μην μπορεί ούτε να φάει.

Γ.2.1 Οι αμυντικές προσπάθειες του Ήφαιστου

Ο Ήφαιστος αμύνεται απέναντι στην οδύνη της απόλαυσης «χρησιμοποιώντας» διάφορες φοβίες όπως μικροβιοφοβία : κάνει, όπως αναφέρθηκε, λουτρό καθαριότητας 2 και 3 φορές ημερησίως, μυρίζει τις πετσέτες για να ελέγξει εάν είναι καθαρές και μόλις τις χρησιμοποιήσει, τις βάζει αμέσως στα άπλυτα. Καθαρίζει το δωμάτιο του με χλωρίνη. Όλες αυτές οι φοβίες, όσο διαρκούν, παίρνουν την μορφή εμμονών με την καθαριότητα. Αυτές οι εμμονές εξυπηρετούν στο να είναι η απόλαυση αντιμετωπίσιμη όντας επικεντρωμένη σε ένα μέρος.

Ένας ακόμη τρόπος για να ελέγξει την απόλαυση η οποία προέρχεται από τον Άλλο που εκπροσωπείται από το Προσωπικό, είναι να κατηγορεί τους μισούς στους άλλους μισούς προσπαθώντας έτσι να μοιράσει την απόλαυση στα δυο.

Μέσα από όλους αυτούς τους φόβους και αυτές τις εμμονές και τις διαμαρτυρίες, ο Ήφαιστος προσπαθεί να εντοπίσει και να αναχαιτίσει την απόλαυση του Άλλου, η οποία είναι χωρίς όρια, και την οποία βιώνει κατακλυσμική και να έρχεται από παντού. Προσπαθεί να αμυνθεί ενάντια στην οδύνη του να είναι το αντικείμενο μέσα από το οποίο απολαμβάνει ο Άλλος.

Γ.2.2 Στοιχεία που μας οδηγούν στην ύπαρξη του Ήφαιστου ως υποκείμενου

Αναφερθήκαμε παραπάνω στις αμυντικές προσπάθειες του Ήφαιστου οι οποίες από μόνες τους ως τέτοιες είναι ενδείξεις της ανάδειξης του ως υποκειμένου. Θα επικεντρωθούμε παρακάτω στην «σκιαγράφιση» του Ήφαιστου ως υποκειμένου, μέσα από τις στρατηγικές που ακολουθεί.

Ο Ήφαιστος μέσα από εικονοφαντασιακές ταυτίσεις προσπαθεί να αντιμετωπίσει τον Άλλο «φουσκώνοντας» το εγώ του, για παράδειγμα όταν λέει ότι «θέλει να γίνει Πλανητάρχης για να σώσει τον κόσμο», ταυτίζεται με αυτόν που έχει την εξουσία, με αυτόν που έχει την δύναμη. Ταυτίζεται με τον μεγάλο Άλλο, όταν για παράδειγμα λέει ότι «θα πάρει βραβείο και θα περπατήσει στο κόκκινο χαλί» ή ακόμη όταν «κάποια μέρα θα τον προσκυνάνε». Θεωρεί ότι είναι έξυπνος και το διατυμπανίζει όταν για παράδειγμα έβγαλε αντικλείδια του Κέντρου Ημέρας. Σαν κατόρθωμα περιγράφει επίσης το ότι μπήκε στον απαγορευμένο, για το κοινό, χώρο του αεροδρομίου.

Γίνεται αντιληπτό, ως απόρροια αυτών των εικονοφαντασιακών ταυτίσεων, το γιατί ο Ήφαιστος θεωρεί τα «παιδιά του Ξενώνα πολύ κατώτερα του», τα βασανίζει και τα βάζει να κάνουν τις υποχρεώσεις του. Ενσαρκώνει κατ' αυτό τον τρόπο τον απόλυτο Άλλο, ο οποίος απολαμβάνει με διαστροφικό τρόπο.

Όπως διαπιστώσαμε και αναφέραμε πιο πάνω ο Ήφαιστος κάνει πράγματα, τα οποία είναι απαγορευμένα : Παίρνει χρήματα από το παγκάρι της εκκλησίας του αεροδρομίου. Παίρνει χρήματα από την θεία του, τα οποία δεν δίνει στο Προσωπικό όπως κάνουν όλα τα

παιδιά, αλλά τα χαλάει όλα σε πορνοπεριοδικά και video. Επιπλέον εξαιρεί τον εαυτό του από τις υποχρεώσεις του Ξενώνα, και στο Κέντρο ημέρας και υποχρεώνει τα άλλα παιδιά να τις κάνουν στην θέση του. Μπαίνει δηλαδή ο ίδιος σε θέση εξαίρεσης ανατρέποντας την απαγόρευση.

Οι «κινήσεις» του Ήφαιστου ακολουθούν μια στρατηγική: Για παράδειγμα γνωρίζει τον φύλακα, για τον οποίο, αντιλαμβανόμαστε ότι θεωρεί ότι αποτελεί την εξαίρεση του κανόνα διότι μπορεί να μπαίνει μέσα σε αυτά που για τον Ήφαιστο είναι απαγορευμένα. Προμηθεύεται τα κλειδιά του Κέντρου Ημέρας και έτσι μπαίνει αυτός στην θέση του Άλλου που εξαιρείται, στην θέση του υποκειμένου της απόλαυσης. Εφαρμόζει δηλαδή ψυχρά την στρατηγική αυτή για να πάρει τα κλειδιά και να μπει στο Κέντρο Ημέρας και βλέπει στο internet πορνοταινίες και στην συνέχεια καυχιέται για το κατόρθωμά του.

Παρόμοια στρατηγική εφαρμόζει και για την είσοδο του στο χειρουργείο όπου «ντύνεται» Νοσηλεύτης.

Ίσως μέσα σε αυτό το σκεπτικό βρίσκεται η πεποίθηση του ότι «εάν έλλειπε η καθαρίστρια θα μπορούσε να έχει τα κλειδιά της και να μπαίνει σε απαγορευμένα για το κοινό μέρη». Μόνο που εδώ αυτή η «λογική» μπορεί να οδηγήσει σε μια εξαιρετικά επικίνδυνη έκβαση : την εξαφάνιση της καθαρίστριας.

Όταν ο Ήφαιστος θέλει να αγοράσει το πορνο- περιοδικό του, του χρειάζονται χρήματα, τα παίρνει λοιπόν από εκεί που υπάρχουν. Το ίδιο και με τα χρήματα των άλλων παιδιών του Ξενώνα. Δεν πρόκειται για κλοπή αλλά για μια πράξη «απαραίτητη» για να αποκτήσει το περιοδικό του. Χρησιμοποιεί κάθε μέσον για να βρει **απάντηση στο αίνιγμα του ευνουχισμού, στο αίνιγμα της διαφοράς των φύλων**. Αυτή η προσπάθεια να απαντήσει σε αυτό το αίνιγμα είναι που τον καθοδηγεί.

Αντιλαμβανόμαστε την αδυναμία του Ήφαιστου να δομήσει ένα σώμα μέσα από την φαλλική λειτουργία. Αυτή είναι που τον οδηγεί στο να το αντιμετωπίζει «σαν κρέας» χωρίς την φαντασιακή και την συμβολική του διάσταση : «Του αρέσει, λέει, να βλέπει, να **βγάζουν συκωταριές**», αυτός είναι ο λόγος που θέλει να γίνει Νοσηλεύτης⁵⁹⁹.

Ο Ήφαιστος δεν παίρνει την απάντησή που ψάχνει. Δεν καταφέρνει να βρει κάποιο νόημα και για αυτό συνεχίζει.

Σε αυτό το σημείο θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα ερωτήματα :

Πως αντιλαμβάνεται ο Ήφαιστος το «τόπο» που του διαφυλάχτηκε από τον αναλυτή ;
Πως τον χρησιμοποιεί ; Σε ποια θέση τον τοποθετεί ;

⁵⁹⁹ Συναντώντας τον τυχαία στο Σισμανόγλειο διαπιστώνουμε ότι κάνει εκεί πρακτική ως Νοσηλεύτης.

Γ.3 Η χρήση του «τόπου» του αναλυτή από τον Ήφαιστο

Ο Ήφαιστος εκφράζει στις συνεδρίες, τα παράπονά του και τις διαμαρτυρίες του για την θεία και κυρίως για τον πατέρα του ο οποίος τον τοποθετεί στην θέση του αντικειμένου απορρίμματος. Πρόκειται για μια σημαντική προσπάθεια να αμυνθεί είναι δια μέσου αυτών των διαμαρτυριών και καταγγελιών τις οποίες απευθύνει στον «τόπο» που έχει δημιουργήσει η Κλινικός την οποία τοποθετεί στην θέση του «μάρτυρα». Αυτά τα παράποντα και οι διαμαρτυρίες που αφορούν τον Άλλο που τον υποτιμά, τον οποίο καταγγέλλει μέσα στις συνεδρίες, είναι μια ένδειξη της προσπάθειάς του να μπει στη θέση του υποκειμένου. Αυτό που είναι σημαντικό είναι ότι όλα αυτά τα απευθύνει κάπου. Υπάρχει ένας τόπος στον οποίο μπορεί να τα «καταθέσει». Δεν έχει σημασία με ποιον τρόπο τα εκφράζει αλλά το ότι κάπου τα απευθύνει.

Μετά την μεταφορά του τόπου συνεδρίας εκτός Ξενώνα όπου υπήρξε διαφοροποίηση του «τόπου» του αναλυτή απευθύνει επίσης παράποντα και παρατηρήσεις στη Κλινικό όπως : «Περιμένω πολύ ώρα» ή «Πότε είναι το επόμενο ραντεβού μας» ή «Γρήγορα τελειώσαμε σήμερα !» ή κάνει σχόλια αναφορικά με την συνεδρία ότι για παράδειγμα «Η διάρκεια είναι μικρή». Παρόμοιες παρατηρήσεις δεν είχε κάνει όσο διάστημα οι συνεδρίες πραγματοποιούνταν στον Ξενώνα.

Ο Ήφαιστος καταφέρνει να μιλήσει, στον κενό από απόλαυση «τόπο» του αναλυτή, για τις έμμονες ιδέες του οι οποίες αφορούν το σώμα, την διαφορά των φύλων, την σεξουαλικότητα και ότι άλλο έχει αφήσει αναπάντητο η απουσία του ευνουχισμού και η έλλειψη φαλλικής σημασίας.

Η Κλινικός του δίνει την δυνατότητα να επεξεργαστεί τα ερωτήματα του αποφεύγοντας να τα κάνει πράξη. Ερωτήματα στα οποία προσπαθεί να απαντήσει μέσα από πορνοπεριοδικά και πορνο-ταινίες, μέσα από επισκέψεις στα χειρουργεία και στα απαγορευμένα για το κοινό, του αεροδρομίου.

Πιστεύουμε ότι ο Ήφαιστος κατάφερε να κάνει χρήση του κενού από απόλαυση «τόπου» που του προσφέρθηκε από τον αναλυτή. Κατάφερε να πλαισιώσει μέσα σε αυτό το «τόπο», για παράδειγμα τις φαντασιώσεις του περί κομματιάσματος της καθαρίστριας. Μπόρεσε να αναφερθεί σε όλες αυτές τις φαντασιώσεις με τα αίματα, χωρίς να τρομάζει τη Κλινικό, όπως θα γινόταν στην περίπτωση των Νοσηλευτών οι οποίοι τις αντιμετωπίζουν σαν να είναι πραγματικότητα. Η πλαισίωση των φαντασιώσεων του μέσα από την συνεδρία, μπόρεσε να τις συγκρατήσει στο επίπεδο της φαντασίωσης.

Θα προσπαθήσουμε παρακάτω να απαντήσουμε στο ερώτημα :

«Πως μπόρεσε ο αναλυτής να υποστηρίξει και να διαφυλάξει τις προσπάθειες του Ήφαιστου ως υποκειμένου:»

Γ.4 Η επιθυμία του αναλυτή στην αγωγή του Ήφαιστου

Επεξεργαζόμαστε το ποια είναι η βοήθεια που του προσφέρεται, αναφορικά με την διαχείριση της απόλαυσης του Άλλου.

Ο Ήφαιστος προσπαθώντας να κατανοήσει εάν η Κλινικός απολαμβάνει, την υποβάλει σε δοκιμασίες, όπως αυτές με τα αίματα και τις ανοιχτές κοιλίες. Αυτές οι διηγήσεις μένουν ασχολίαστες από τη Κλινικό η οποία δεν τον τοποθετεί σε θέση του αντικειμένου μέσα από το οποίο θα μπορούσε να απολαμβάνει με αυτά τα τρομακτικά που ο Ήφαιστος λέει ή κάνει.

Θεωρούμε ότι είναι σημαντικό, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, να μπορεί ο Ήφαιστος να απευθύνει όλα αυτά τα φαντασιακά σενάρια κάπου. Είναι απαραίτητο να υπάρχει ένας τόπος στον οποίο μπορεί να τα «καταθέσει», για παράδειγμα τις φαντασιώσεις του περί κομματιάσματος της καθαρίστριας.

Επίσης η Κλινικός αφήνει ένα κενό απόλαυσης όταν ο Ήφαιστος διηγείται ότι παρατηρεί και άνδρες και γυναίκες και ότι «θα ήθελε μια δεύτερη κούκλα από sex-shop»

Η Κλινικός τον καθησυχάζει όταν νιώθει αδύναμος, εξ αιτίας αυτών που έχουν συμβεί με τον πατέρα του, και δεν μπορεί να πάει στις συνεδρίες. Προσπαθεί να τοποθετηθεί ως ένα σταθερό σημείο αναφοράς για να τον βγάλει από την θέση του απορρίμματος. Του δηλώνει τη διαθεσιμότητα της προσπαθώντας όμως να μην τον τοποθετεί σε θέση αντικειμένου, δηλαδή να μην τοποθετηθεί η ίδια στην θέση του Άλλου που απολαμβάνει προσφέροντας βοήθεια.

Θεωρούμε ότι ο Ήφαιστος κατάφερε να κάνει ικανοποιητική χρήση του κενού απόλαυσης, τύπου που του προσέφερε ο «τόπος» του αναλυτή.

Γ.5.2 Σκέψεις και συζήτηση

Συμπεραίνουμε ότι ο Ήφαιστος δεν κατάφερε να δομήσει μια ικανοποιητική απάντηση στα ερωτήματα του και για αυτό συνεχίζει να ψάχνει. ακλουθώντας μία πορεία η οποία δεν αποκλίνει.

Στην περίπτωση του Ήφαιστου, η πατρική λειτουργία δεν έχει εγκαθιδρυθεί και ο Ήφαιστος, ως υποκείμενο δεν κατορθώνει να περάσει στην θέση του επιθυμούντος υποκειμένου. Είναι πάντοτε στην θέση του αντικειμένου της απόλαυσης του Άλλου.

Η μητέρα του μέσα από μια παραληρηματική οπτική δεν κατόρθωσε να μεταφέρει στον Ήφαιστο το συμβολικό νόμο στον οποίο –κρίνοντας από την ψυχοπαθολογία της- ούτε και η ίδια αναφερόταν. Ο πατέρας του Ήφαιστου, δεν επέβαλε την απαγόρευση για να μπορέσει να λειτουργήσει σαν συμβολικός. Όπως διαπιστώνουμε από το ιστορικό αλλά και μέσα από την παρακολούθηση το διάστημα της παραμονής του Ήφαιστου στον Ξενώνα, ο πατέρας καταλαμβάνει μια θέση απόλυτου Άλλου ο οποίος απολαμβάνει. Δεν γίνεται ποτέ συμβολικός ούτως ώστε να οριοθετήσει την απόλαυση και κατ' επέκταση να προφυλάξει τον Ήφαι-

στο. Υπάρχει ριζική έλλειψη της Πατρικής μεταφοράς. Ο Ήφαιστος δεν μπορεί να στηριχτεί στην συμβολική συνδρομή του πατέρα για να πάρει την θέση του υποκειμένου. Παράλληλα ο Ήφαιστος υποφέρει που ο πατέρας του δεν τον αναγνωρίζει, που δεν τον εκτιμά, που δεν έχει κάποια αξία γι' αυτόν τοποθετώντας τον στην θέση του αντικειμένου «απορρίμματος».

Κατά την διάρκεια της «πορείας» του στον Ξενώνα και μέσα από τα διάφορα συμβάντα, διαπιστώνουμε ότι ο Ήφαιστος ανατρέπει κάθε είδους απαγόρευση, ακυρώνει δηλαδή την συμβολική διάσταση και τοποθετείται ο ίδιος στη θέση της εξαίρεσης. Συχνά προσπαθεί να ταυτιστεί με τον Άλλο και να γίνει ο ίδιος το υποκείμενο της απόλαυσης. Τοποθετείται σε συμμετρική θέση απέναντί του και προσπαθεί να τον ανταγωνιστεί.

Ο Ήφαιστος «χρησιμοποιεί» τις εμμονές ως αμυντικό μέσον για να ξεφύγει από την απόλαυση του Άλλου στην οποία είναι καταδικασμένος.

Αντιλαμβανόμαστε ότι ο ευνουχισμός είναι για αυτόν ένα αίνιγμα. Προσπαθεί να δώσει μια απάντηση στο αίνιγμα της διαφοράς των φύλων. Αυτή η προσπάθεια του είναι που τον καθοδηγεί. Δεν αφήνει τίποτα στη τύχη. Χρησιμοποιεί μια «ψυχρή λογική» δια μέσου της οποίας «προσπαθεί» να απαντήσει σε αυτό που δεν κατανοεί. Αυτό που τον ελκύει στο «σεξουαλικό» είναι το πραγματικό του ευνουχισμού διότι δεν έχει την δυνατότητα να κατασκευάσει την φαλλική λειτουργία.

Μέσα από τις συνεδρίες με την Κλινικό κατάφερε όσο διάστημα διήρκεσαν αυτές να πλαισιώσει τις φαντασιώσεις του και να μην αποζητήσει να τις κάνει πράξη.

Γ.5.3 Σκέψεις πάνω στην Κοινωνική ένταξη του Ήφαιστου

Το νήμα που οδηγεί τον Ήφαιστο είναι το αίνιγμα του ευνουχισμού, ο οποίος δεν έχει εγγραφεί και έχει ως αποτέλεσμα την μη κατανόηση της διαφοράς των δυο φύλων και την μη αντίληψη της σεξουαλικής επαφής.

Η πορεία του δεν αποκλίνει και δίνει την επιφανειακή εντύπωση ότι ο Ήφαιστος είναι ικανοποιητικά ενταγμένος στο κοινωνικό σύνολο καθότι έχει την δυνατότητα να μετακινείται, να χρησιμοποιεί τα χρήματα, να προσέχει τον εαυτό του, να παρακολουθεί σπουδαστικά προγράμματα.... Αυτό ακριβώς είναι και το οξύμωρο....! Ίσως αυτό που θα μπορούσε να τον «προδώσει» είναι τα κάποια διαστροφικά στοιχεία που παρουσιάζει. Χωρίς αυτά θα περνούσε απαρατήρητος. Η «ψυχρή λογική» που ακολουθεί ενδέχεται, πράγμα που απευχόμαστε⁶⁰⁰, να τον οδηγήσει σε κάτι εντελώς παράλογο και επικίνδυνο!

⁶⁰⁰Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η Φ. Τσαλίκoglou αναφέρει στο βιβλίο της *Ο Μύθος του επικίνδυνου ψυχασθενή*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1987 ότι «Καμία μεθοδολογία [...] δεν μπορεί να εγγυηθεί την ύπαρξη κριτηρίων ικανών να προβλέψουν μια μελλοντική βίαιη, επικίνδυνη συμπεριφορά» (στη σελ.93).

Περιστατικό 5:

ΛΥΔΙΑ

Α ΣΥΛΛΟΓΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΟΡΕΙΑ

Αυτό το μέρος της διατριβής μας, έχει ως σκοπό την συλλογή των στοιχείων που αφορούν την Λυδία, μέσα από το «Κοινωνικό της Ιστορικό» και μέσα από την «πορεία της κατά την διάρκεια παραμονής της στον Ξενώνα». Θα εξετάσουμε επίσης τον «Θεραπευτικό Σχεδιασμό» τον οποίο έφτιαξε ο Ξενώνας.

A.1 Εισαγωγικά

Η Λυδία παρακολουθήθηκε από την Κλινικό από την ηλικία των 12 χρονών, στον Ξενώνα «ΟΡΜΟ» και στη συνέχεια στον Ξενώνα «ΤΟ ΣΠΙΤΙ» για τα σχεδόν έξι χρόνια που παρέμεινε εκεί. Διακόψαμε όταν η Λυδία επέστρεψε, στο σπίτι της μητέρας της και του πατριού της, στο νησί απ' όπου προέρχεται. Σήμερα διαμένει στο ψυχιατρείο της Λέρου.

Οι Πληροφορίες που ακολουθούν έχουν συλλεγεί :

- Από τις εκθέσεις των ειδικών που φρόντισαν την Λυδία στο «Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Θηλέων» στο «Χωριό» της.
- Από τις εκθέσεις των ειδικών που την φρόντισαν κατά την πρώτη νοσηλεία της στην «Μονάδα Επειγόντων Περιστατικών» του Παιδοψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής αλλά, και στην συνέχεια, κατά την διάρκεια των διαφόρων νοσηλείων της εκεί, στην διάρκεια της παραμονής της στον Ξενώνα.
- Από τις πληροφορίες που έδωσαν οι εργαζόμενοι στο ίδρυμα «Παμμακάριστος»
- Από τις πληροφορίες που έδωσαν οι εργαζόμενοι στο ίδρυμα «Άγιος Ανδρέας» του ΕΟΠ
- Μέσα από τον ατομικό φάκελο της Λυδίας
- Από τις Κλινικές εβδομαδιαίες συναντήσεις της Θεραπευτικής Ομάδας του Ξενώνα «ΟΡΜΟΣ» και στη συνέχεια «ΤΟ ΣΠΙΤΙ».
- Από τα λεγόμενα της μητέρας της η οποία την συνόδευε στην Εισαγωγή της στο ΠΝΑ.
- Από το ημερήσιο «Τετράδιο Ενημέρωσης» του Νοσηλευτικού Προσωπικού του Ξενώνα.
- Από την συνεργασία μας με το Νοσηλευτικό Προσωπικό.
- Από το τετράδιο με τις Σημειώσεις της Παιδοψυχιάτρου του Ξενώνα.

- Από την συνεργασία με τους Κοινωνικούς Λειτουργούς, τον Γυμναστή, τον Παιδαγωγό, την Καλλιτέχνη και την Ψυχολόγο που πραγματοποιεί την «Ομάδα Ψυχολογικής Στήριξης» των δύο Ξενώνων.
- Από την συνεργασία με το Ειδικό Σχολείο.
- Από τις ατομικές συνεδρίες της Λυδίας με την Κλινικό.

A.2 Κοινωνικό ιστορικό

Σε αυτό το μέρος της εργασίας μας καταγράφουμε όσες πληροφορίες ήταν δυνατό να συλλέξουμε αναφορικά με την «Ιστορία» της Λυδίας, των γονιών της και της ευρύτερης οικογένειας της. Αναφερόμαστε ακόμη στην προγενέστερη πορεία της, πριν την φιλοξενία της στον Ξενώνα «Ο ΟΡΜΟΣ», του Σισμανογλείου Νοσοκομείου.

Η Λυδία έχει γεννηθεί σε ένα νησί. Έχει δύο μικρότερα αδέρφια, έναν αδελφό και μια αδελφή. Η μητέρα της μεγάλωσε σε Ίδρυμα από την ηλικία των πέντε ετών «λόγω θανάτου» της δικής της μητέρας. Ο πατέρας της έχει δυο παιδιά από τον προηγούμενο γάμο του. Το ζευγάρι διέμενε με τον αδελφό της μητέρας σε ένα σπίτι δύο δωματίων, που είχε παραχωρήσει η Πρόνοια στα δυο αδέρφια. Για αυτό το σπίτι, οι καυγάδες, μεταξύ του αδελφού και του ζευγαριού, ήταν πολύ συχνοί και πολύ έντονοι και τους οδηγούσαν συχνά είτε στο Νοσοκομείο είτε στην Αστυνομία. Περιγράφονται και οι τρεις ως εξαιρετικά βίαιοι, με καθημερινούς ξυλοδαρμούς και συχνά σε κατάσταση μέθης, με άρση αναστολών, να αφήνουν συχνά τη Λυδία και τον αδελφό της μόνους για πολύ. Η μητέρα περιγράφεται ως έχουσα Νοητική Υστέρηση και ο πατέρας με προβλήματα με την Αστυνομία λόγω αλκοολισμού.

Η Λυδία πηγαίνει για πρώτη φορά σε Ίδρυμα⁶⁰¹ σε ηλικία τεσσάρων ετών. Οι γονείς της ζητούν από το ίδιο το Ίδρυμα που μεγάλωσε και η μητέρα, να φιλοξενηθεί η Λυδία μέχρι να γεννηθεί το τρίτο τους παιδί. Όμως μετά τη γέννηση του τελευταίου, η μητέρα εγκαταλείπει τη συζυγική στέγη αφήνοντας και τα παιδιά. Έτσι η Λυδία παραμένει στο ίδρυμα και λίγο αργότερα τοποθετείται εκεί και ο αδελφός της. Το δε νεογέννητο παιδί, ένα κοριτσάκι, δίδεται σε αναδοχή.

Όλο το διάστημα, της παραμονής της Λυδίας στο Ίδρυμα, η μητέρα απουσιάζει για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Όταν εμφανίζεται είναι πάντα απροειδοποίητα για να «ξαναχαθεί», μετά από λίγο, με τον ίδιο τρόπο. Η Λυδία περιγράφεται, από το Προσωπικό του Ιδρύματος, πάντα σε κατάσταση αναμονής και επιθετικότητας. Παράλληλα η μητέρα, όταν εμφανίζεται, κρατά απορριπτική στάση απέναντι της, της λέει ότι «θέλει να την ξεγράψει», διότι όπως δηλώνει «δεν θα χαλαλίσει την ζωή της για αυτούς», εννοώντας τα παιδιά της και τον σύζυγό της και ότι θα ξαναπαντρευτεί.

⁶⁰¹ Στο «Κέντρο Παιδικής Μέριμνας θηλαίων στο «Χωριό» της Λυδίας.

Ως μοναδική σταθερή παρουσία στο Ίδρυμα περιγράφεται ο πατέρας, ο οποίος όμως, όπως αναφέρουμε και πιο πάνω, είναι μέθυσος : Συχνά, εξ αιτίας του αλκοολισμού του, όταν πηγαίνει να πάρει τη Λυδία, διαδραματίζονται, άσχημες σκηνές από το Ίδρυμα με αποτέλεσμα η ίδια η Λυδία να τον φοβάται και να μην θέλει να βγαίνει μαζί του από το ίδρυμα. Όταν η Λυδία είναι εννέα ετών ο πατέρας της κατηγορείται για τη σεξουαλική της κακοποίηση. Συλλαμβάνεται και καταδικάζεται σε φυλάκιση. Είναι η μητέρα που έχει υποβάλλει την μήνυση. Μέχρι τότε -δηλαδή από το διαζύγιο και μετά- είναι ο πατέρας που έχει την επιμέλεια και των δύο παιδιών (της Λυδίας και του αδελφού της).

Κατά την διάρκεια της παραμονής της Λυδίας, σε αυτό το ίδρυμα, έγιναν προσπάθειες, τα Σαββατοκύριακα, η Λυδία να φιλοξενείται από φιλικές οικογένειες αυτό όμως, περιγράφουν, δεν είχε «θετικά αποτελέσματα γιατί γινόταν περισσότερο επιθετική και αρνητική».

Η μητέρα μετά από τις πιέσεις της οικογένειας του πατέρα, αποσύρει⁶⁰² την μήνυση εναντίον του και έτσι εκείνος δεν εκτίει ολόκληρη την ποινή, εξαγοράζει ένα μέρος της και αφήνεται ελεύθερος. Στην συνέχεια η ίδια η μητέρα αποκαλύπτει δηλώνοντας, ενώπιον του δικαστηρίου, ότι πήρε «πολύ λιγότερα από τα συμφωνηθέντα χρήματα» και έτσι γίνεται αντιληπτό ότι χρηματοδοτήθηκε για να αποσύρει την μήνυση.

Να σημειώσουμε εδώ ότι από τη γνωστοποίηση του συμβάντος της κακοποίησης και μετά απαγορεύεται στην Λυδία να πηγαίνει στο σπίτι της, όπως και το να βγαίνει γενικότερα από το Ίδρυμα. Παράλληλα, σύμφωνα με το Προσωπικό του Ιδρύματος, δέχεται πολλές πιέσεις από την οικογένεια του πατέρα για να ανακαλέσει και εκείνη τις κατηγορίες περί σεξουαλικής κακοποίησης. Τις ίδιες πιέσεις δέχεται και από την μητέρα της. Όσο δεν το κάνει, το οικογενειακό της περιβάλλον γίνεται πολύ απορριπτικό : Ο πατρικός παππούς της, για παράδειγμα, της λέει ότι «δεν έχει καρέκλα για αυτήν στο σπίτι του». Μέχρι το δικαστήριο, ο πατέρας παίρνει τον αδελφό να μείνει στο σπίτι του (η Λυδία είναι τότε δέκα ετών) ενώ η ίδια παραμένει στο Ίδρυμα. Αυτή την περίοδο νοσηλεύεται για πρώτη φορά, για είκοσι μέρες στην «Μονάδα Επειγόντων Περιστατικών» του Παιδοψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής.

Να σημειωθεί επίσης ότι, κατά την διάρκεια της φυλάκισής του πατέρα, η κατάσταση χειροτερεύει ακόμα περισσότερο διότι ο αδελφός της της επιρρίπτει ευθύνες για την επανοτοποθέτηση του στο Ίδρυμα επειδή δεν μπορεί να διαμένει πλέον στο σπίτι του πατέρα τους.

⁶⁰² Η Β. Αρτινοπούλου στο βιβλίο της *Αιμομιξία Θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004, αναφέρει ότι η «ανάκληση» του περιεχομένου της κατάθεσης από την πλευρά της μητέρας είναι συχνό φαινόμενο στις περιπτώσεις αιμομιξίας μεταξύ πατέρα και κόρης. «Είναι δείκτης της σύγχυσης που επικρατεί στην αιμομικτική οικογένεια μετά την αποκάλυψη της αιμομικτικής σχέσης», είναι αποτέλεσμα έντονων πιέσεων που δέχεται η μητέρα από τον πατέρα αιμομίκτη. Κεντρικό ρόλο παίζουν και «οι οικονομικές συνέπειες [...] δεδομένου του χαμηλού βιοτικού επιπέδου» (σελ.284-286) της οικογένειας.

Στη συνέχεια πραγματοποιείται άρση της επιμέλειας της και από τους δυο γονείς.

Όταν λοιπόν αποφυλακίζεται ο πατέρας, το Προσωπικό του Ιδρύματος «εκτιμά» ότι η απομάκρυνση της Λυδίας από την περιοχή θα «έθετε τα φυσικά όρια στις συζητήσεις και τις συνεχείς ματαιώσεις της» για να μπορέσει η Λυδία, να έχει μια «πιο ήρεμη διαβίωση». Έτσι σε ηλικία ένδεκα χρονών, η Λυδία μεταφέρεται σε άλλο Ίδρυμα⁶⁰³, στην Αττική αυτή τη φορά. Εκεί οι συνομιλίες με τον πατέρα είναι απαγορευμένες, μολονότι εκείνος της τηλεφωνά τακτικά. Περιγράφεται ότι η Λυδία, από την μια επιθυμούσε να μιλήσει με τον πατέρα της αλλά από την άλλη φοβόταν για το τι θα μπορούσε να συμβεί εάν εκείνος πήγαινε να την βρει, στο νέο Ίδρυμα. Η Λυδία δεν καταφέρνει να προσαρμοσθεί εκεί και για αυτό παραμένει μόνον ένα μήνα. Στη συνέχεια εισάγεται στο «Τμήμα Επείγουσας Νοσηλείας» (TEN) του «Αγία Σοφία» για περίπου ένα και μισό μήνα, εκεί της βάζουν την διάγνωση «**Διαταραχές Διαγωγής**». Περιγράφουν ότι έχει «συναισθηματική ανωριμότητα, διαταραχές στη συμπεριφορά και χαμηλή αυτοεκτίμηση». Κατόπιν, μεταφέρεται σε ένα άλλο ίδρυμα, τον Άγιο Ανδρέα⁶⁰⁴, στο οποίο ανατέθηκε και η προσωρινή επιμέλεια της. Εκεί περιγράφουν ότι ήταν «αδύνατο να ελεγχθεί ο θυμός της και η επιθετικότητα της» και έτσι επιστρέφει και πάλι, μετά από ένα μήνα πίσω στο «TEN». Εκεί στην ψυχομετρική εξέταση που της γίνεται διαπιστώνουν ότι «Η Λεκτική νοημοσύνη της είναι σε επίπεδα ελαφριάς νοητικής καθυστέρησης, ενώ η Πρακτική της κυμαίνεται σε οριακά κατώτερα επίπεδα». Στην συνέχεια παραπέμπεται στον Ξενώνα «ΟΡΜΟ» που τότε άνηκε στο Παιδοψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής όπου γίνονται συναντήσεις με την Κλινικό.

Α.3 Πορεία και σχέσεις της Λυδίας κατά την παραμονή της στον Ξενώνα

Η Λυδία εγκαθίσταται κατευθείαν στον Ξενώνα, χωρίς να έχει πραγματοποιηθεί η «Δοκιμαστική Περίοδος» και η προετοιμασία που συνηθίζεται, καθότι η γενέτειρα της βρίσκεται μακριά από την Αττική, για να μπορεί να γίνει σταδιακά η μετάβαση.

Το πρώτο πράγμα που ειπώθηκε για αυτήν και γράφτηκε με κόκκινα γράμματα στα ενημερωτικά έντυπα, είναι ότι «Δεν επιτρέπεται να δέχεται ή να κάνει τηλεφωνήματα στον πατέρα της, και στον αδελφό της». Ο τελευταίος βρίσκεται, την περίοδο αυτή, επίσης σε Ίδρυμα στην Αττική.

Τις πρώτες μέρες την περιγράφουν ως πολύ συνεργάσιμη, να συγυρίζει το δωμάτιο της και να αυτοεξυπηρετείται για το πρωινό της. Αυτό το διάστημα όμως κρατά πολύ λίγο. Στην συνέχεια η Λυδία αποζητά συνεχώς την επιστροφή της στο «Χωριό» της. Κρατά πολύ συχνή, καθημερινή επαφή, με την μητέρα της και την νονά της και αργότερα και με τον πατέρα

⁶⁰³ Στην «Παμμακάριστο».

⁶⁰⁴ Το ίδρυμα «Άγιος Ανδρέας» άνηκε στον «Εθνικό Οργανισμό Κοινωνικής Φροντίδας» (ΕΟΚΦ).

της παρά τις αρχικές απαγορεύσεις. Και οι δύο γονείς της στέλνουν συνεχώς πακέτα τα οποία περιέχουν χρήματα, ρουχισμό και τρόφιμα. Σε αυτά περιορίζεται και το περιεχόμενο των τηλεφωνικών τους ανταλλαγών.

Αυτή την πρώτη περίοδο η Λυδία είναι πολύ αναστατωμένη, συχνά μιλά δυνατά, μόνη της, βρίζει και γελά. Επαναλαμβάνει ότι «έχει τρελαθεί», ότι δεν αισθάνεται καλά, ότι «έχει νεύρα». Προκαλεί τις συγκρούσεις. «Μιλά δυσνόητα, σαν μια περίεργη γλώσσα» λένε οι Νοσηλευτές. Μιλάει σε κάποιον που δεν υπάρχει. Παραπονιέται ότι «δεν μπορεί να σταματήσει να μιλάει και δεν ξέρει το γιατί». Λέει πολλά αισχρόλογα. Βγάζει κραυγές. Πηγαίνει στο σχολείο και λέει ότι «πήγε ο πατέρας της στον Ξενώνα [δεν αληθεύει] και την έδειρε». Τρώει συνεχώς. Για παράδειγμα τρώει το πρωινό της και αμέσως μετά ρωτάει πότε θα φάει το μεσημεριανό. Πέφτει στο πάτωμα και τρώει βρομιές. Προσπαθεί να σπάσει την τηλεόραση και το τηλέφωνο. Θέλει να βάλει φωτιά. Λέει ότι «Θέλει να πεθάνει εάν δεν φύγει» να πάει στο «Χωριό» της. Κάποιες φορές το «σκάει» χωρίς να ξέρει το Προσωπικό που πηγαίνει αλλά μετά επιστρέφει. Τρέχει στους δρόμους την ώρα που περνούν αυτοκίνητα. Συνήθως την φέρνει πίσω η αστυνομία. Μεταφέρεται πολύ συχνά στην Μονάδα Επειγόντων Περιστατικών (ΜΕΠ). Πολλές φορές το ζητάει μόνη της και ετοιμάζει τα πράγματα της. Απειλεί τα παιδιά και το προσωπικό. Όταν κάποια φορά η γιατρός της εξηγεί ότι δεν μπορεί να πάει στην ΜΕΠ η Λυδία φεύγει και πηγαίνει έξω από το αστυνομικό τμήμα. Όταν την φέρνει πάλι πίσω το περιπολικό απειλεί ότι θα πει στην Αστυνομία ότι την «βιάζουν στον Ξενώνα», «Αύριο θα σας καταγγείλω» λέει, «θα κάνω σημάδια πάνω μου και θα φωνάξω την Αστυνομία για να πω ότι με χτυπάτε και με βιάζετε».

Άλλες φορές πάλι απειλεί ότι θα αυτοκτονήσει. Βγαίνει από το παράθυρο και ακροβατεί πάνω στην κληματαριά. Απειλεί ότι «θα καταπιεί μια βίδα» ή ότι «θα βάλει τη βίδα στην πρίζα για να πάθει ηλεκτροπληξία». Σύντομα αλλάζει, και ζητά από το Πρόσωπο Αναφοράς της να την βάλει στο κρεβάτι της και την λέει «μανούλα» και στην συνέχεια ζητά συγνώμη από φόβο μήπως «έκανε κάτι που την πόνεσε».

Σε μια βόλτα πηγαίνει η Λυδία στο σπίτι μιας γειτόνισσας την οποία δεν βρίσκει αλλά είναι εκεί ο μεθυσμένος αδελφός της ο οποίος, λέει η Λυδία, «την βιάζει». Αναφέρει ότι «την απειλούσε με καραμπίνα, ότι της έβγαλε τα ρούχα με το ζόρι και ότι της είχε κλειστό το στόμα». Λέει ότι «πόναγε πολύ και ότι ήταν τρομαγμένη». Διηγείται ότι «είχε κλειδώσει την πόρτα». Μετά αναφέρει ότι της «ανέβασε το παντελόνι και την πέταξε έξω». Βγαίνοντας συνάντησε την γειτόνισσα στην οποία δεν είπε τίποτα γιατί όπως λέει «Σιγά μην με πιστέψει. Έτσι δεν με πίστευε και η αδελφή του μπαμπά». Αναφέρει ότι «μόνον ο πατέρας της, της έχει κάνει ολοκληρωμένα έρωτα και ότι και με εκείνον πονούσε το ίδιο. Λέει ότι με τους άλλους ήταν πάντα πάνω από τα ρούχα γιατί δεν τους άφηνε». Θέλει να πάει, λέει, να του κάνει ζημιά. Ζητά να του κάνουν μήνυση. Τηλεφωνά στην μητέρα της και της τα λέει. Την πηγαίνουν για Ιατροδικαστική και Γυναικολογική εξέταση. Παίρνει αντισύλληψη για προ-

ληπτικούς λόγους. Συλλαμβάνουν τον αδελφό της γειτόνισσας. Στην ανάκριση η Λυδία λέει κάθε φορά και άλλα πράγματα. Τα επαναλαμβάνει σε όποιον βλέπει. Εισάγεται στη ΜΕΠ γιατί λέει ότι «θέλει να πέσει από το παράθυρο να σκοτωθεί». Δεν έγινε ακόμη γνωστό, από την Ιατροδικαστική και την γυναικολογική εξέταση εάν επρόκειτο για πραγματικό συμβάν ή για το περιεχόμενο του παραληρήματός της.

Να σημειωθεί, ότι στη συνέχεια η Λυδία μιλά για αυτό το «συμβάν» σε όποιον συναντά. Χρειάζεται δηλαδή την μαρτυρία ότι ο Άλλος την παιδεύει και την κακοποιεί. Λέει ότι «θέλει να πέσει από το μπαλκόνι». «Κάνει σαν μωρό». Μια φίλη της αναφέρει ότι «της ζήτησε να την πάρει στα γόνατα» Ζητά να της «δώσουν φάρμακα για να ηρεμήσει, γιατί δεν αντέχει άλλο». Εισάγεται πάλι στην ΜΕΠ.

Σε συνέχεια αυτού του συμβάντος αυτοτραυματίζεται και απειλεί ότι θα το ξανακάνει διότι «της λείπει η μητέρα της». Απειλεί ότι «θα πέσει από το παράθυρο». Θέλει, λέει, «να αρρωστήσει να κάνει πυρετό». Αναφέρει στο Πρόσωπο Αναφοράς της ότι «πρέπει να γίνει κάτι οπωσδήποτε γιατί θα αρχίσει να βάζει φωτιά σε διάφορα σημεία του σώματος της και ότι θα τραυματίζεται με αιχμηρά αντικείμενα. Ότι «δεν αντέχει άλλο τον Ξενώνα». Δείχνει τις πληγές στο πρόσωπο της και στο πόδι της. Απειλεί ότι «θα κόψει τις φλέβες της». Κάποια φορά που απειλεί ότι θα αυτοκτονήσει ειδοποιεί η ίδια την Νοσηλεύτρια, η οποία την βρίσκει να έχει δεθεί στο κρεβάτι της έχοντας ένα μαντίλι μέσα στο στόμα. Κάποια άλλη φορά πάλι λέει ότι θα φύγει, την ψάχνουν και την βρίσκουν να είναι κρυμμένη μέσα στην ντουλάπα της.

Κάποια στιγμή όντας νοσηλευμένη στην ΜΕΠ παίρνει τηλέφωνο στον Ξενώνα για να μιλήσει στο Νοσηλευτικό Προσωπικό και τους λέει ότι «πρέπει να με καταλάβετε : δεν μπορώ να το ελέγξω». Ζητά να μιλήσει «με γιατρό και ψυχολόγο».

Για μεγάλο διάστημα κανείς δεν την επισκέπτεται στον Ξενώνα μολονότι η ίδια περιμένει με αγωνία. Η μητέρα αρχίζει να επισκέπτεται την Λυδία όταν κάνει σχέση με κάποιον ο οποίος στη συνέχεια παίζει πολύ θετικό και καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη των σχέσεων μεταξύ μητέρας και Λυδίας. Αυτός ο σύντροφος της μητέρας και κατόπιν σύζυγος, είναι πάντα σταθερός και δίνει λύσεις στην μητέρα και κατ' επέκταση και στην Λυδία. Ήδη από τις πρώτες επισκέψεις τοποθετήθηκε προστατευτικά απέναντί της. Όλες τις φορές που η μητέρα πηγαίνει στον Ξενώνα την συνοδεύει.

4.3.1 Οι σχέσεις της Λυδίας

Για να κατανοήσουν την πορεία της Λυδίας κρίνουμε απαραίτητο να εξετάσουμε τις εκφάνσεις και την εξέλιξη των σχέσεών της με την μητέρα της, με τον πατέρα της, με τους άλλους νέους οι οποίοι επίσης φιλοξενούνται από τον Ξενώνα και με το Προσωπικό, έτσι όπως αυτές περιγράφονται από την Ομάδα του Ξενώνα και επεξεργάζονται από την ίδια την Λυδία στα πλαίσια των ατομικών της συνεδριών, με την Κλινικό.

Α.3.1.1 Η σχέση της Λυδίας με την μητέρα της

Η μητέρα όπως αναφέραμε πιο πάνω, τα πρώτα χρόνια δεν πηγαίνει να επισκεφτεί την Λυδία. Συχνά της υπόσχεται ότι θα πάει να την δει αλλά δεν το πραγματοποιεί και τότε η Λυδία είναι όλη την ώρα σε αναμονή, πηγαиноέρχεται, βρίζει και ξεσπά στα άλλα παιδιά. Κλαίει λέγοντας «Εγώ που έκανα χθες τόσες δουλειές, εγώ που της έγραψα, εγώ που της ζωγράφισα.....». Θεωρεί ότι η αιτία που δεν πάει να την δει είναι ότι «πήγε με κάποιον άνδρα, όπως έκανε παλιά και στο Χωριό» Κάποιες φορές αφού ηρεμήσει αρχίζει να την δικαιολογεί : «Ίσως χάθηκε» λέει «μπορεί να είναι κουρασμένη από την διαδρομή και να πήγε κάπου να κοιμηθεί και να έλθει αύριο». Διαφαίνεται ότι την προφυλάσσει. Όμως η ηρεμία αυτή δεν κρατάει πολύ. Άλλες φορές πάλι περιμένοντας την, απειλεί τα άλλα παιδιά : «θα δείτε τι θα πάθετε εάν δεν έλθει αύριο η μαμά μου» ή λέει ακόμη ότι «δεν με ενδιαφέρει η μαμά μου αλλά είναι που θέλω τα ρούχα που θα μου φέρει. Αυτή δεν με νοιάζει, ας πάει να γ....ει». Συχνά όταν την περιμένει ετοιμάζει τα πράγματά της γιατί θέλει να φύγει μαζί της.

Από το τηλέφωνο την βρίζει, λέγοντας ότι δεν κάνει τίποτα για την πάρει στο Χωριό. Την απειλεί ότι θα κόψει τις φλέβες της. Της λέει ότι «θα αδυνατήσω πολύ για να της βάλουν ορό». Κάποιες φορές φοβάται ότι, η μητέρα της θα πάρει πρώτα τον αδελφό της και στην συνέχεια εκείνη. Την φαντάζεται λοιπόν να την επισκέπτεται στο Νοσοκομείο και να λέει «Τι έπαθε το παιδάκι μου !» και προσθέτει «Θα της δείξω εγώ !». Κάποια φορά, όντας νευριασμένη, χτυπάει ένα παιδί και όταν πηγαίνει μια Νοσηλεύτρια να τους χωρίσει, την πιάνει από τα μαλλιά και δεν την αφήνει παρά μετά από την μεσολάβηση ενός άλλου παιδιού. Στην συνέχεια όμως παίρνει δυο μαχαίρια από την κουζίνα, κλείνεται στο δωμάτιο της και σχίζει με αυτά τα ρούχα των άλλων παιδιών. Όταν βγαίνει, μετά από ώρες, από το δωμάτιο της τρομοκρατεί με αυτά τα άλλα παιδιά, ότι θα τα σφάζει.

Κάποια φορά που μιλά με την μητέρα της στο τηλέφωνο ξεσπά σε κλάματα λέγοντας ότι «δεν φταίει εκείνη για αυτά που της έχουν συμβεί και ότι θέλει πια να πάει σπίτι της». Τα τηλεφωνήματα, μεταξύ τους είναι καθημερινά και περιστρέφονται, όπως αναφέρθηκε, κυρίως γύρω από πακέτα, χρήματα και την επιστροφή της Λυδίας στο Χωριό. Μολονότι η μητέρα, της στέλνει συνεχώς ρούχα και πολλά τρόφιμα, η Λυδία νευριάζει πολύ όταν δεν ικανοποιούνται άμεσα τα αιτήματά της, γιατί η μητέρα, για παράδειγμα, της λέει ότι δεν έχει χρήματα. Της ζητά να πάρει χρήματα από τον άνθρωπο με τον οποίο συζεί για να δώσει σε εκείνη.

Παρατηρούμε, ότι την περίοδο που ο συνοδός της μητέρας της Λυδίας μπόρεσε έστω και για λίγο να παίξει τον ρόλο του τρίτου ανάμεσα στην Λυδία και μητέρα της, οι ισορροπίες άλλαξαν. Αυτό όμως δεν ήταν ικανό για κάποια οριστική αλλαγή.

Η μητέρα κάποια στιγμή της ανακοινώνει ότι θα πανδρευτεί. Η Λυδία θυμώνει πάρα πολύ και μολονότι, για τον σύντροφο της μητέρας της λέει, ότι «τον έχει σαν πατέρα της» είναι εξαγριωμένη και της φωνάζει λέγοντας της : «Κρατάς τον Α (σύντροφος της μητέρας)

και εμένα δεν με παίρνεις στο Χωριό !». Της λέει ότι «θέλει να την χτυπήσει γιατί δεν την έδωσε σε οικογένεια όπως έκανε με την αδελφή της , η οποία παρέμεινε στο «Χωριό»» και ότι «μόνον ο πατέρας της την αγαπάει».

Από την μεριά της η μητέρα δηλώνει στο Νοσηλευτικό Προσωπικό, πολύ στεναχωρημένη με την συμπεριφορά της Λυδίας. Την θεωρεί «αχάριστη γιατί εκείνη περνάει καλύτερα από τον αδελφό της» και αναρωτιέται γιατί αφού «Της στέλνει χρήματα, δέματα, και την επισκέπτεται στον Ξενώνα εκείνη συνεχίζει να μην είναι ευχαριστημένη : «Έχει τα πάντα, λέει, τι άλλο θέλει και τα κάνει όλα αυτά ?».

Κάποια φορά που η μητέρα βρίσκεται στην Αθήνα, πάνε για ψώνια. Η Λυδία δείχνει πολύ ευχαριστημένη, μένουν όμως συνολικά μαζί γύρω στις δυο ώρες και αυτό διότι κάποια στιγμή η Λυδία φεύγει γιατί θέλει να πάει στο Γυμναστήριο, παρόλο που η μητέρα της είναι ακόμη στην Αθήνα. Δεν την χαιρετά μολονότι γνωρίζει ότι θα έχει φύγει την ώρα που θα επιστρέψει. Στην επιστροφή της δεν αναφέρεται καθόλου σε αυτά που έκανε με την μητέρα της. Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι η σχέση τους περιορίζεται στα πακέτα και στα υλικά και μολονότι η μητέρα μπορεί να την επισκέπτεται, εκείνη συνεχίζει τις δραστηριότητές χωρίς να επιδεικνύει κάποια συναισθηματική φόρτιση.

Α.3.1.2 Η σχέση της Λύδιας με τον πατέρα της

Αρχικά, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, το Προσωπικό του Ξενώνα δεν δίνει την Λυδία στο τηλέφωνο όταν την ζητάει ο πατέρας της διότι αυτό ήταν αποφασισμένο από το Ίδρυμα από όπου προερχόταν. Όμως εκείνη, μόλις αντιλαμβάνεται ότι την καλεί πηγαίνει και του τηλεφωνά από το καρτοτηλέφωνο. Έτσι σιγά-σιγά η απαγόρευση να μιλά με τον πατέρα της ακυρώνεται. Όμως ο πατέρας όταν τηλεφωνά συχνά είναι σε κατάσταση μέθης και απειλεί το Προσωπικό ότι θα πάει και «θα τους γ...ει όλους εάν δεν φέρονται καλά στην κόρη του» Με δεδομένο αυτό, η Λυδία συχνά απειλεί ότι «θα σας πάρει ο πατέρας μου και θα σας κανονίσει».

Όταν κάποια στιγμή διαπιστώνει ότι ο πατέρας της συζητά με μια Νοσηλεύτρια στο τηλέφωνο, θυμώνει πάρα πολύ και της επιτίθεται πετώντας της πράγματα, χτυπώντας την και τραβώντας της τα μαλλιά. Στην συνέχεια φεύγει και πηγαίνει στο γειτονικό περίπτερο και κατηγορεί τους Νοσηλευτές ότι «κακοποιούν παιδιά» με αποτέλεσμα η κυρία που έχει το περίπτερο να καλέσει την Αστυνομία .

Ο πατέρας συχνά ανακοινώνει ότι «μέχρι την «τάδε» ημερομηνία, τα Χριστούγεννα για παράδειγμα, θα την έχει πάρει στο Χωριό και ότι δεν πρόκειται να τον σταματήσει ούτε ο Εισαγγελέας ούτε κανένας άλλος». Η Λυδία αναστατώνεται από τα τηλεφωνήματα αυτά. Ζητά να μην της τον δίνουν όταν είναι μεθυσμένος. Κάποια στιγμή δίνει στο Νοσηλευτικό το κινητό της για να μην το σηκώνει εκείνη. Άλλες φορές πάλι ζητά να της τον δίνουν από φόβο μην κατηγορήσει την μητέρα της ή μην έλθει στον Ξενώνα και «κάνει κακό στους αν-

θρώπους που είναι εκεί» όπως λέει. Το Νοσηλευτικό Προσωπικό προσπαθεί να την πείσει να μην του τηλεφωνά και αναστατώνεται αλλά εκείνη συνεχίζει.

Κάποια στιγμή που τον παίρνει στο τηλέφωνο του λέει ότι «θέλει να του αποδείξει ότι είναι δυνατή και ότι δεν τον φοβάται». Του μιλά για «αυτό που της έκανε» στο παρελθόν. Τον κατηγορεί ως «υπεύθυνο που βρίσκεται στον Ξενώνα και που παίρνει φάρμακα». Άλλη στιγμή πάλι σπάει το κινητό της και λέει ότι νιώθει καλύτερα χωρίς αυτό. Διαπιστώνουμε ότι προσπαθεί να βάλει όρια έστω και «φυσικά». Ζητά από την μητέρα της και από τον αδελφό της να πουν στον πατέρα της ότι είναι σε άλλο Ξενώνα για να μην γνωρίζει που βρίσκεται. Όμως μια - δύο μέρες αργότερα του τηλεφωνά η ίδια : τον βρίζει και του λέει ότι «δεν κάνει τίποτα για να την πάρει από εκεί».

Όταν για τον ένα ή τον άλλο λόγο το Νοσηλευτικό προσπαθεί να την οριοθετήσει, του τηλεφωνά και του λέει ψέματα ότι την χτυπάνε. Εκείνος στη συνέχεια τηλεφωνά στον Ξενώνα και ζητά να του εξηγήσει η Νοσηλεύτρια «γιατί την κακομεταχειρίζονται», τότε η Λυδία φωνάζει, για να ακούει εκείνος ότι «Λέει ψέματα η Νοσηλεύτρια». Όταν κλείνει το τηλέφωνο, η Λυδία χοροπηδά χαρούμενη και φωνάζει ότι κατάφερε να κάνει τον πατέρα της να πιστέψει τα ψέματα που του είπε. Μέσα από αυτή την εξαπάτηση η Λυδία κατορθώνει να χειραγωγήσει τον Άλλο. Καταφέρνει να γίνει το αντικείμενο του.

Στο τηλέφωνο όταν μιλούν όλες τους οι συζητήσεις περιστρέφονται - όπως αναφέραμε και για την μητέρα- γύρω από πακέτα και χρήματα για τα οποία δεν τον ευχαριστεί αλλά αντίθετα του μιλάει απότομα και κλείνει το τηλέφωνο βιαστικά. Κάποια φορά την ώρα που του μίλαγε, του λέει να το κλείσει γρήγορα γιατί «σε λίγο θα πάει σε οικογένεια» και μια άλλη ότι έχει «ραντεβού με γκόμενο».

Τα τηλεφωνήματα του πατέρα σε κατάσταση μέθης συνεχίζονται. Της λέει πως την αγαπάει και ότι θα έρθει πάλι μετά από μερικές ημέρες. Την ρωτά «εάν τον αγαπάει και εκείνη». Η Λυδία απαντά «Ναι αλλά σαν πατέρα μου». Του ζητά «να μην έλθει εάν συνεχίσει να πίνει» και «να πάει σε κλινική να αποτοξινωθεί από το αλκοόλ» «να γίνει καλός», «να μην βρίζει και τότε ίσως αλλάξει και αυτή τα συναισθήματα της για αυτόν». Του λέει ότι «δεν ξεχνάει ότι της έχει κάνει και για αυτό δεν μπορεί να τον αγαπάει», του ζητάει όμως «να μην θυμώνει».

Όταν ο πατέρας θέλει να την δει, η Λυδία έχει πολύ μεγάλο άγχος. Φοβάται ότι θα μεθύσει και θα δημιουργήσει φασαρίες. Αρχικά δεν θέλει να έλθει. Εκείνος συνεχίζει να τηλεφωνά συνεχώς. Η Λυδία αναστατώνεται και ζητά από μια Νοσηλεύτρια να τηλεφωνήσει στην ΜΕΠ να έλθουν να την πάρουν. Φοβάται ότι ο πατέρας της «θα γίνει όπως παλιά και θα ξεσπάσει όπου βρει». Όμως και πάλι του τηλεφωνά συνεχώς για να τον ρωτήσει εάν θα πάει να την δει.

Όταν ο πατέρας ζητά, για πρώτη φορά μετά από την έξοδο του από την φυλακή, να την επισκεφτεί, η Λυδία του ξεκαθαρίζει αμέσως ότι «δεν μπορούν να μείνουν μόνοι οι δυο

τους». Του λέει επίσης που βρίσκεται η Αστυνομία σε περίπτωση «που μεθύσει και την ενοχλήσει». Εκείνος, όταν η επίσκεψη αυτή πραγματοποιείται, της φέρνει ρούχα και γλυκίσματα και η Λυδία, είναι πολύ χαρούμενη.

Λίγο διάστημα αργότερα, όταν ο πατέρας ετοιμάζεται να ξαναέλθει, η Λυδία τον παραπέμπει στην Υπεύθυνη του Ξενώνα και όταν φτάνει η ώρα της επίσκεψης, ζητά από την Νοσηλεύτρια «να μην την αφήσει να βγει έξω μόνη μαζί του». Όταν έρχεται στην αρχή είναι πολύ αναστατωμένη. Τον στέλνει κάθε λίγο να της ψωνίσει. Όταν εκείνος φεύγει η Λυδία αναφέρει ότι «δεν τον θέλει αλλά θέλει τα πράγματα που της ψωνίζει και τα χρήματα που της δίνει». Μέσα από αυτά κατανοεί το ενδιαφέρον του.

4.3.1.3 Η σχέση της Λυδίας με τα άλλα παιδιά

Η Λυδία βασανίζει τα άλλα παιδιά. Όπως συμβαίνει με την Εκάβη : ενώ αρχικά την φροντίζει και θέλει να μένουν μαζί στο ίδιο δωμάτιο, στην συνέχεια, όταν κάποια στιγμή που εκείνη είναι πολύ άσχημα, κλαίει και θέλει τους γονείς της, η Λυδία γυρίζει γύρω-γύρω λέγοντας «τι ωραία πράγματα της στέλνει η μητέρα της». Διαπιστώνουμε εδώ την παρουσία κάποιων διαστροφικών στοιχείων. Άλλη στιγμή πάλι θεωρεί ότι η Εκάβη κλαίει γιατί την ζηλεύει επειδή ήλθε να την δει ο πατέρας της.

Και με τον Γλαύκο η κατάσταση είναι παρεμφερής : Σε ένα πρώτο χρόνο τον φροντίζει –τις ημέρες που ο Γλαύκος έχει πρωτοπάει στον Ξενώνα-, του βάζει το φωτάκι της στο δωμάτιο του, του δίνει τη φόρμα της και τις πιτζάμες της. Όμως στην συνέχεια αρχίζει να τον εξουσιάζει. Του λέει ότι «δεν θα τον ξαναπάει βόλτα» και ότι «θα σπάσει στο ξύλο όποιον άλλον θελήσει να τον πάει».

Γενικά δεν αφήνει τα άλλα παιδιά να βγαίνουν έξω μόνα τους παρά μόνον με την συνοδεία της. Τα υποχρεώνει να την ρωτάνε για ότι θέλουν να κάνουν. Τα χτυπάει εάν τα δει να παίζουν κάτι μεταξύ τους και να γελούν. Τους παίρνει τα πράγματα που μπορεί να τους έχει φέρει η οικογένεια τους, για παράδειγμα τα μπισκότα που έφερε στον Γλαύκο τη θεία του.

Το αποκορύφωμα είναι με τον «Δ.» ο οποίος είναι ένα παιδί νοητικά στερημένο και δεν μπορεί να αμυνθεί. Ενώ τον προσέχει και κάνουν μαζί καλή παρέα, αυτός είναι ο πιο συχνός αποδέκτης της επιθετικότητας της Λυδίας : τον χτυπά, του τραβά τα μαλλιά, τον κλωτσά, τον δαγκώνει, τον καταβρέχει είτε γιατί κάποιο πακέτο της δεν έχει φτάσει, είτε γιατί η μητέρα της δεν έρχεται Δεν τον αφήνει να παίζει. Του λέει ψέματα ότι κατάστρεψε και πέταξε την μάσκα που είχε φτιάξει στο σχολείο του και γελάει βλέποντας τον να κλαίει και μετά του την φέρνει άθικτη ζητώντας του συγνώμη και λέγοντας του ότι «δεν θα το ξανακάνει».

Μια άλλη «ιδιαιτέρη σχέση» της Λυδίας είναι με την Αλκινόη μοιάζει και αυτή με τις προηγούμενες όπως αναφέραμε πιο πάνω : Αρχικά κάνουν παρέα. Της χαρίζει κάποια ρούχα αλλά μόλις έχει τα νεύρα της, της τα ζητάει πίσω. Όταν πηγαίνουν βόλτες τα παιδιά, αρ-

νείται επίμονα να είναι και η Αλκινόη μαζί και για αυτό την κλωτσάει, την πιάνει από τον λαιμό, την χτυπάει και την βρίζει. Κάποια φορά επιτέθηκε και μια Νοσηλεύτρια προσπάθησε να μπει ανάμεσα τους, η Λυδία αρπάζει από τα μαλλιά την Νοσηλεύτρια, σε σημείο να της ξεριζώσει ένας μέρος. Τραβάει το καλώδιο του τηλεφώνου από τον τοίχο να μην μπορεί, η τελευταία, να ζητήσει βοήθεια. Μετά παίρνει μαχαίρια από την κουζίνα και απειλεί ότι θα τις σφάζει και τις δύο. Συνήθως μετά από τέτοια επεισόδια, μεταφέρεται στην ΜΕΠ. Αλλά όταν επιστρέφει ξαναρχίζει να κυνηγάει την Αλκινόη «για να την πνίξει»: Όταν μια άλλη φορά μια Νοσηλεύτρια, η οποία τυχαίνει να είναι και Πρόσωπο Αναφοράς της Λυδίας, προσπαθεί να μπει ανάμεσα τους για να προστατέψει την Αλκινόη, τότε η Λυδία βρίσκει ένα μαρμαράκι και χτυπά την Νοσηλεύτρια στο κεφάλι, ανάμεσα στα μάτια, την τραυματίζει και της σπάει τα γυαλιά. Μεταφέρεται και πάλι στην ΜΕΠ. Όταν επιστρέφει θεωρεί ότι «της πήραν πράγματα από το δωμάτιο της» και κατηγορεί και πάλι την Αλκινόη. Της απαγορεύει να πηγαίνει στην γειτόνισσα⁶⁰⁵. Της δίνει ξύλο γιατί, όπως λέει «δεν ήταν υπάκουη όταν της είπε να πλύνει τα δόντια της». Κάποιο βράδυ μπαίνει μέσα στο δωμάτιο της και την χτυπά, χωρίς λόγο, την ώρα που κοιμάται, της δίνει μια μπουνιά και της λέει ότι «την εκνευρίζει έτσι όπως κοιτάει»⁶⁰⁶. Όταν κάποια στιγμή η Αλκινόη αντιδρώντας την χτυπάει, και στη συνέχεια κλείνεται μέσα στο δωμάτιο της, η Λυδία βάζει σκάλα από την αυλή και προσπαθεί να μπει από το παράθυρο. Μην καταφέρνοντας το, αρχίζει να χτυπά και να βρίζει τα άλλα παιδιά που βρίσκονται εκεί κοντά.

Κάποιο βράδυ, κρύβεται μέσα στην ντουλάπα της Αλκινόης - όταν εκείνη έχει πάει στην τουαλέτα. Εμφανίζεται την στιγμή που η Αλκινόη έχει κλειδώσει από μέσα και έχει ξαπλώσει για να κοιμηθεί. Την απειλεί με την λίμα του νυχοκόπτη λέγοντας της ότι «θα την σκοτώσει και μετά θα αυτοκτονήσει γιατί δεν θέλει να κλειστεί στον Κορυδαλλό».

Να σημειωθεί εδώ ότι πολλές φορές μετά από παρόμοια συμβάντα ζητά μόνη της, επίμονα να πάει στην ΜΕΠ και όταν επιστρέφει λέει πως «είναι πολύ στεναχωρημένη που χτύπησε τα παιδιά», και τους ζητά συγγνώμη.

A.3.1.4 Η σχέση της Λύδιας με το Προσωπικό

Η Λυδία, όπως ήδη διαπιστώσαμε μέσα από τις σχέσεις της με τα άλλα παιδιά, ζηλεύει όταν κάποιος από το Προσωπικό του Ξενώνα ασχολείται με κάποιο άλλο παιδί εκτός από εκείνην, π.χ. η Κηπουρός η οποία προσπαθούσε, κάποια στιγμή, να φτιάξει ένα μπουκετάκι με την Αλκινόη. Η Λυδία σαν αντίδραση την φτύνει. Παίρνει τα μαχαίρια από την κουζίνα και αρχίζει να την απειλεί ότι θα την σκοτώσει και ότι θα σκοτωθεί. Στο τέλος παίρνει ξυραφάκια και λέει ότι «εάν δεν την πάνε στην ΜΕΠ θα κόψει τις φλέβες της».

⁶⁰⁵ Πρόκειται για μια γειτόνισσα που όλα τα παιδιά πηγαίνουν επισκέψεις σπίτι της

⁶⁰⁶ Στο μέρος της εργασίας μας που αναφερόμαστε στην Αλκινόη θα δούμε ότι το βλέμμα αυτό, το οποίο είναι επί τούτου επίμονο, «αναστατώνει» πολύ κόσμο.

Συχνά η συμπεριφορά της είναι αμφιθυμική, για παράδειγμα πιάνει από τον λαιμό την καθαρίστρια και της τον σφίγγει και στην συνέχεια την αγκαλιάζει και την φιλά. Το ίδιο συμβαίνει με το Πρόσωπο Αναφοράς της. Άλλη φορά πάλι χτυπάει το χέρι της πάνω στο γραφείο και πετάει τα πράγματα κάτω και ξαφνικά αρχίζει να κλαίει και να ζητά αγκαλιά. Αυτές οι εναλλαγές γίνονται πολύ γρήγορα και είναι πολύ συχνές. Μοιάζει σαν να συνυπάρχουν δύο καταστάσεις.

A.4 Θεραπευτικός σχεδιασμός από την Ομάδα του Ξενώνα

Καταγράφουμε εδώ, με σύντομο τρόπο, τον θεραπευτικό σχεδιασμό με τον οποίο πλαισίωσε την Λυδία, ο Ξενώνας.

Εκτός όλων των εσωτερικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων που παρακολούθησε μέσα στον ίδιο το χώρο του Ξενώνα, όπως αυτό με τον Γυμναστή και την Εργοθεραπεύτρια, η Λυδία πήγαινε στο Ειδικό Σχολείο που έχει την έδρα του στο Παιδοψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής. Σε τακτά διαστήματα υπήρχε συνεργασία και κάποιες φορές και συνάντηση με την εκεί Ομάδα στα πλαίσια της οποίας γινόταν προσπάθεια να υπάρχει κοινή αντιμετώπιση για παράδειγμα στο θέμα της οριοθέτησης της αναφορικά με το ότι χτυπά τα άλλα παιδιά και με το ότι ήταν «διαταρακτική» και ανήσυχη μέσα στην τάξη.

Μαζί με το Πρόσωπο Αναφοράς της μαθαίνει να διαχειρίζεται τα χρήματα και να κυκλοφορεί στην Κοινότητα.

Με δυσκολία πήγαινε στο πρόγραμμα Κηπουρικής. Αλλά και όταν πήγαινε, οι δυσκολίες εξ αιτίας της ψυχοπαθολογίας της, καθιστούσαν την προσαρμογή της και τις ανταλλαγές της με τα άλλα παιδιά, πολύ δύσκολες.

Εντάχθηκε σε πρόγραμμα Θεατρικής Ομάδας στο Δήμο στο οποίο όμως δεν έμενε για πολύ καιρό. Εντάχθηκε και σε διάφορα κατασκηνωτικά προγράμματα το καλοκαίρι.

Σε όλη την διάρκεια της παραμονής της γίνεται προσπάθεια συνεργασίας με τον «Ε-ΟΠ» ο οποίος είχε την προσωρινή επιμέλεια της όπως και με το Ίδρυμα στο Χωριό της όπου είχαν μια πιο σφαιρική εικόνα της οικογένειάς της.

Πολλές αλλά για καιρό άκαρπες προσπάθειες έγιναν μεταξύ Κοινωνικού Λειτουργού των Ξενώνων και της Εισαγγελίας για να μπορέσει η Λυδία να επιστρέψει τελικά στην γενέτειρά της.

Με την μητέρα, η οποία διέμενε στο Χωριό, η Ομάδα των Ξενώνων είχε συνεχή επαφή, με κοινό στόχο την σταθερότητα της επαφής της με την Λυδία, την πλαισίωση της μητέρας στον χειρισμό των συνεχών «υλικών απαιτήσεων» της Λυδίας αλλά και αναφορικά με την επιστροφή της τελευταίας στο Χωριό της.

Υπήρξε προσπάθεια συνεργασίας και με την νονά της η οποία της έστελνε κατά διαστήματα και αυτή διάφορα πακέτα και τηλεφωνούσε κάποιες φορές.

Η συνεργασία με τον πατέρα ήταν πιο δύσκολη καθότι αρχικά η Λυδία του μίλαγε, παρά τις απαγορεύσεις, από το καρτοτηλέφωνο αλλά και στην συνέχεια διότι τηλεφωνούσε σχεδόν αποκλειστικά όντας μεθυσμένος. Όταν προς το τέλος της παραμονής της Λυδίας στον Ξενώνα, ο πατέρας την επισκέφτηκε δύο – τρεις φορές, το Προσωπικό είχε την επαφή αυτή πολύ οριοθετημένη.

Για μεγάλο διάστημα το Σαββατοκύριακο η Λυδία πήγαινε σε διάφορες εξωτερικές δραστηριότητες με την Εθελόντρια της.

Η Παιδοψυχίατρος του χώρου παρακολούθησε την Λυδία, όλο το διάστημα της παραμονής της στους Ξενώνες παρευρισκόμενη στις συναντήσεις του Προσωπικού αλλά και πραγματοποιώντας, όποτε θεωρούσε απαραίτητο, και ατομικές συναντήσεις μαζί της, έχοντας έτσι μια «συνέχεια» της πορείας της και προσπαθώντας να ρυθμίσει κατ' αυτό τον τρόπο και την φαρμακευτική της αγωγή⁶⁰⁷. Κρατώντας παράλληλα μια συνεχή συνεργασία με την Μονάδα Επείγουσας Νοσηλείας διότι, όπως θα δούμε επίσης παρακάτω, η Λυδία πολύ συχνά στα έξι χρόνια παραμονής της στους δύο Ξενώνες, χρειάστηκε νοσηλεία. Συχνά έπαιξε και τον ρόλο του ανθρώπου που οριοθετεί, όντας στη θέση της Επιστημονικά Υπεύθυνης του Ξενώνα.

Τέλος πραγματοποιήθηκαν «Ατομικές συναντήσεις» με την Κλινικό, με τις οποίες ασχολούμαστε διεξοδικά στην «Επεξεργασία και Ανάλυση» του περιστατικού, οι οποίες αρχικά ήταν δεκαπενθήμερες στο χώρο του Ξενώνα και στη συνέχεια εβδομαδιαίες στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο στο οποίο ερχόταν μόνη της μέχρι που έφυγε για το «Χωριό» της.

B. ΟΙ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ

Σε αυτό το σημείο θα ασχοληθούμε με τις συνεδρίες με την Κλινικό και στην συνέχεια Ερευνητή. Αρχικά θα μας απασχολήσουν «Τα θέματα που επεξεργάζεται η Λυδία στα πλαίσια των συνεδριών της και στην συνέχεια οι «χειρισμοί της Κλινικού».

⁶⁰⁷ Η Παιδοψυχίατρος έκανε πολλές φαρμακευτικές αλλαγές προσπαθώντας να ανακουφίσει από το άγχος, την αναστάτωση και την ψυχωτική συμπτωματολογία την Λυδία. Ενδεικτικά και με επιφύλαξη από μέρους μας σημειώνουμε : Melleril [αντιψυχωσικό] και Akineton [για τις παρενέργειες των ψυχιατρικών φαρμάκων] Ladose [αντικαταθλιπτικό], Αργότερα Aloperidin [αντιψυχωτικό επιδρά στις ψευδαισθήσεις/παραισθήσεις] και Depakin [αντιεπιληπτικό] με διακοπή του Ladose [αντικαταθλιπτικό]. Στην συνέχεια Milithin [περιέχει Λίθιο], Depakin, Seroquel [για διπολική] και αργότερα Remeron [αντικαταθλιπτικό] και Seroquel. Ένα χρόνο αργότερα της χορηγείται Zyprexa και μετά Depakin. Μετά Topamac [αντιεπιληπτικό] και Zyprexa. Και τέλος προστίθεται και Stedon [αγχολυτικό].

B.1 Τα θέματα που επεξεργάζεται στις Συνεδρίες

Τα θέματα που απασχολούν την Λυδία και στο πλαίσιο των συνεδριών με την Κλινικό περιστρέφονται γύρω από τη σχέση της με τον πατέρα της, την μητέρα της, τα άλλα παιδιά και κυρίως το πως θα καταφέρει να επιστρέψει πίσω στο «Χωριό» της.

Η Λυδία ζηλεύει αυτά που κάνουν τα άλλα παιδιά που κατέχουν για αυτήν την θέση του μικρού άλλου για παράδειγμα : θέλει να φέρει «μια καλή ζωγραφιά» για τον τοίχο του γραφείου μας, γιατί βλέπει εκεί κρεμασμένα τα σχέδια άλλων παιδιών. Συγκρίνεται συνεχώς με τον άλλο, τον μικρό άλλο, τον όμοιο. Ακόμη όταν περιγράφει την ζωή της δίπλα στον πατέρα της και τον αδελφό της, επικεντρώνεται στο ότι «ο αγαπημένος του ήταν ο Τάδε», ότι σε εκείνον έπαιρνε λιχουδιές ενώ σε εκείνην όχι. Θέλει επίσης να έχει οικογένεια «όπως γίνεται με την αδελφή της». Έτσι παίρνει την απόφαση να πάει σε Ξενώνα «όπως πήγε» κάποιο άλλο παιδί. Η θέση που καταλαμβάνει είναι πάντα σε συνάρτηση με την ζήλια που νιώθει απέναντι στον άλλο. Ζηλεύει την θέση που θεωρεί ότι κατέχει για τον Άλλο.

Στις συνεδρίες επεξεργάζεται την ζήλια που νιώθει όταν η Εκάβη πηγαίνει στην αδελφή της «Ζηλεύω, ζηλεύω πολύ ! Κλαίω», λέει. Αναφέρει επίσης ότι την χτυπάει μολονότι πιστεύει ότι «Δεν φταίει». Κάποια φορά αναφέρει «Χτύπησα την Εκάβη και μετά παρακαλούσα να μην με βάλουν τιμωρία. Ζητούσα συγνώμη. Πήρα και την μητέρα μου. Δεν με έβαλαν. Μετά προσπαθούσα να με τιμωρήσω μόνη μου : Χτύπησα το πόδι μου είκοσι φορές στην πόρτα. Τσιμπούσα το χέρι μου με το τσιμπιδάκι. Ήταν χειρότερη τιμωρία από αυτήν που θα μου έβαζαν».

Αναφορικά με τον πατέρα της λέει κάποια φορά ότι «Δεν του έχω πει για το καινούργιο κινητό, μόνο στη μάνα μου το είπα. Του είπα ότι χάλασε και δεν μπορεί να μου πάρει άλλο γιατί είναι ακριβό. Του είπα ότι δεν μπορεί να μου πάρει ούτε η μάνα μου». Παρατηρούμε ότι προσπαθεί μόνη της να βρει τρόπο να βάλει τα όρια στον πατέρα της. Τον τοποθετεί στην θέση του Άλλου της απόλαυσης τον οποίο προσπαθεί να οριοθετήσει τοποθετώντας «φυσικά» εμπόδια στην πρόσβαση του προς εκείνη. Αναφέρει επίσης, στην Κλινικό, ότι ζήτησε, από την Ομάδα του Ξενώνα, να είναι και ένας Νοσηλευτής όταν θα συναντήσει τον πατέρα της, για να μπορεί να του ζητήσει βοήθεια εάν χρειασθεί. Αναφέρει ακόμα ότι όταν θα δει τον πατέρα της «θα φοράει φούστα». Προσπαθεί να κάνει την μητέρα της να δεσμευτεί ότι θα έχει και η ίδια (η Λυδία) κλειδιά για να μπορεί να κλειδώνεται «γιατί φοβάται και τον πατριό της». Να αναφερθεί εδώ ότι η μητέρα έμενε με τον πατέρα την εποχή που ο πατέρας παρενοχλούσε σεξουαλικά την Λυδία. Ίσως για αυτό η Λυδία δεν κάνει έκλυση προστασίας στην μητέρα της, δεν την τοποθετεί στην θέση του Άλλου με τον οποίο νιώθει ασφάλεια, αλλά προσπαθεί η ίδια να βρει τρόπους να θέσει τα όρια. Θέλει να κλειδώνεται και «όταν θα λείπει η μητέρα της και ο πατριός της» γιατί φοβάται μην έλθει ο πατέρας της. Ελλείπει συμβολικών ορίων, που το Όνομα –του- Πατέρα θα μπορούσε να θέσει, η Λυδία

προσπαθεί να επιβάλει «φυσικά» εμπόδια όπως πόρτες που κλειδώνουν, κινητά που δεν δουλεύουν....

Στην μητέρα της αναφέρεται κυρίως κάνοντας παράπονα ότι δεν την παίρνει στο Χωριό. «Μπορεί να το βρίσκετε χαζό, λέει, αλλά μου λείπει πολύ η μητέρα μου». «Μόνο η μητέρα μου και η νονά μου με αγαπάει» «Παίρνω τα χρήματα της αδελφής του πατέρα μου όχι γιατί τα θέλω αλλά γιατί το θέλει η μητέρα μου». Παρατηρούμε εδώ την αφοσίωση της στο να είναι στην θέση του αντικειμένου της απόλαυσης του Άλλου.

Σε κάποια συνεδρία η Κλινικός την παρακινεί να επεξεργαστεί το θέμα των ατελειών των πακέτων που λαμβάνει σε καθημερινή βάση και από τους δύο της γονείς. Μετά από διάφορα «πρέπει» και «είναι υποχρεωμένοι» καταλήγει στο ερώτημα : «Τι να τις κάνω τις κάρτες και τα πακέτα. Να τα βάλει στο «κώλο» του (ο πατέρας της). Νομίζει ότι είμαι χαζή, επειδή παίρνω φάρμακα, ότι δεν καταλαβαίνω; Μόνο πακέτα θέλουν να μου δίνουν. Τι να τις κάνω τις κάρτες ; Μόνο εγώ παίρνω τηλέφωνο και την μαμά και τον μπαμπά και τη νονά». Μέσα από αυτά τα παράπονα η Λυδία τοποθετείται στην θέση υποκειμένου. Αρθρώνει ξεκάθαρα τα παράπονα της και την απόγνωσή της που δεν κατορθώνει να γίνει το αντικείμενο του Άλλου. Παραπονιέται που είναι τοποθετημένη στην θέση του απορρίμματος και τοποθετεί την Κλινικό στην θέση του μάρτυρα αυτών που της συμβαίνουν.

B.2 Η Λυδία στις συνεδρίες με την Κλινικό

Η Λυδία προσπαθεί να τοποθετηθεί για την Κλινικό στην θέση του αντικειμένου της, πηγαίνει για παράδειγμα πολύ νωρίς στις συνεδρίες και περιμένει στην αίθουσα αναμονής, μολοντί από τον Ξενώνα την μαλώνουν γιατί φεύγει τόσο νωρίς. Όταν αργεί πηγαίνει τρέχοντας και ζητώντας συνεχώς συγγνώμη. Συχνά της προσφέρει διάφορα δώρα που φτιάχνει στο Σχολείο της ή λουλούδια από τον κήπο του Ξενώνα. Προσπαθεί κατ' αυτό τον τρόπο να την «θέλξει».

Παρατηρεί τις ζωγραφιές που είναι στο τοίχο⁶⁰⁸ και λέει στην Κλινικό : «Μόνο η δική μου λείπει» «Την άλλη φορά θα φέρω μια ωραία για να την βάλετε στο γραφείο σας». Όταν κάποια φορά η Κλινικός ακυρώνει την συνεδρία, φωνάζει και βρίζει λέγοντας ότι «Δεν είναι καλά». Όταν μια Νοσηλεύτρια της προτείνει «να τα πει στη Παιδοψυχίατρο ή στην άλλη Ψυχολόγο» της απαντά «Είσαι τρελή ; Αυτά που λέμε με τη Κλινικό, δεν τα λέμε αλλού. Είναι ειδική συμφωνία. Δεν τα λέμε πουθενά». Τονίζοντας έτσι την πλήρη αφοσίωση της στον Άλλο που εκπροσωπείται από την Κλινικό.

Όταν η Κλινικός απουσιάζει λόγω διακοπών παραπονιέται : «Η κυρία Στάμου λείπει και δεν αντέχω άλλο θα σκάσω». Όταν πάλι η Κλινικός , σε κάποια συνάντηση προσπαθεί

⁶⁰⁸ Το γραφείο ανήκει σε μια συνάδελφο η οποία κολλάει τις ζωγραφιές των παιδιών στο τοίχο.

να ρυθμίσει το κλιματιστικό, του γραφείου της ζητά να μην ασχολείται με τίποτα άλλο παρά μόνο να την ακούει.

Κάποια φορά μολονότι νοσηλεύεται στην Μονάδα Επειγόντων Περιστατικών (ΜΕΠ) ζητά να πάει στην συνεδρία της. Εκεί μας δηλώνει ότι «θα έβρισκε τρόπο να πάει ακόμη και εάν δεν την άφηναν»⁶⁰⁹.

Κάποια στιγμή παρόλο που η μητέρα της είναι στην Αθήνα την αφήνει και πηγαίνει στην συνεδρία - μολονότι μας είχε ειδοποιήσει ότι είναι η μητέρα της στην Αθήνα και μάλλον δεν θα έλθει - λέγοντας «Ήλθα. Είδατε που τα κατάφερα ;», δηλώνοντας έτσι την αφοσίωση της.

Κάποια άλλη φορά που η Λυδία χτυπά πάλι την Εκάβη, στη συνέχεια λέει στο Προσωπικό ότι «θέλει να το συζητήσει με την Κλινικό για να βρει άλλο τρόπο εκτόνωσης». Λέει «Πως θα το πει στη Κλινικό ;» και μετά από κάποιες μέρες ανακοινώνει ότι «Κατάφερε να τα πει». Αντιλαμβανόμαστε ότι τοποθετεί την Κλινικό στην θέση του Άλλου που θα της δώσει κάποια λύση σε αυτά που δεν ξέρει γιατί τα κάνει. Φοβάται τις επιπτώσεις του να δυσαρεστηθεί ο Άλλος που εκπροσωπείται από την Κλινικό. Συχνά δηλώνει ότι της «αρέσει πάρα πολύ να πηγαίνει στις συνεδρίες».

Λέει συχνά στην Κλινικό, ότι είναι όμορφη και ότι της αρέσουν τα μαλλιά της. Κάποια φορά της λέει «Να δω τι θα κάνετε άμα φύγω». Τοποθετεί κατ' αυτό τον τρόπο ένα ερωτηματικό εάν ο Άλλος αντέχει χωρίς αυτήν, εάν δηλαδή αντέχει να μην είναι πλήρης. Κάποια άλλη φορά πάλι, στη συνεδρία πηγαίνει μούσκεμα και στάζει από τη βροχή και η Κλινικός την βοηθάει να βγάλει το μουλιασμένο μπουφάν. Η Λυδία της λέει χαμογελώντας : «Μαμά». « Μαμά σου ;» της επαναλαμβάνει η Κλινικός . «Ναι ! Γιατί εσύ είσαι ήρεμη ενώ η μαμά μου όλο μου φωνάζει» και προσθέτει «Είσαι καλή μαμά ;», ταυτιζόμενη έτσι με το υποτιθέμενο παιδί της Κλινικού. Παράλληλα συμβουλεύει τα άλλα παιδιά «να μιλάνε και να τα βγάζουν από μέσα τους όταν πηγαίνουν ραντεβού με τη Κλινικό».

Κάποια φορά που η Κλινικός την ρωτάει «τι εννοεί με αυτά που λέει» της απαντά «Εσείς να μου πείτε τι εννοώ.....» και περιμένει να βάλει η Κλινικός λόγια στα λεγόμενα της.

Συχνά κατά την παραμονή της στον Ξενώνα κάνει διάφορες προετοιμασίες προσπαθώντας να ελέγξει την επάνοδό και την παραμονή της στο «Χωριό» της : Σε μια συνεδρία ζητά από την Κλινικό να της εξασφαλίσει ότι «θα υπάρχει γιατρός ή Ψυχολόγος που θα την βλέπει στο «Χωριό της». Την ρωτά εάν «αυτός θα λέει στον πατέρα της να μην την πειράζει». Αντιλαμβανόμαστε ότι την τοποθετεί στη θέση κάποιου που την προστατεύει και που θα ήθελε το καλό της.

⁶⁰⁹ Η ΜΕΠ είναι ένα τμήμα που είναι «κλειστό» και δεν υπάρχει δυνατότητα στους νοσηλευόμενους να μουν ή να βγουν όποτε εκείνοι θέλουν.

Τέλος να σημειώσουμε ακόμη ότι από την στιγμή που ο τόπος της συνεδρίας μεταφέρθηκε στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο η Λυδία άρχισε να απευθύνεται στην Κλινική στο πληθυντικό και σταμάτησε να την αποκαλεί με τον μικρό της όνομα όπως έκανε όταν οι συνεδρίες πραγματοποιούνταν στον Ξενώνα.

Γ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ

Σε αυτό το μέρος της διατριβής επεξεργαζόμαστε τα στοιχεία που αφορούν την Λυδία και τα οποία εκθέσαμε πιο πάνω, στο μέρος «Συλλογή των στοιχείων και πορεία».

Θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε καταρχήν στο ερώτημα :

«Ποια είναι η δομή στην οποία ανήκει το υποκείμενο-Λυδία;».

Γ.1 Διαγνωστική προσέγγιση

Η ψυχιατρική διάγνωση με την οποία η Λυδία μεταφέρθηκε στον Ξενώνα όπως σημειώσαμε στο «Κοινωνικό Ιστορικό» είναι «*Διαταραχή της διαγωγής*» σε πλαίσια Οριακής Νοημοσύνης.

Η Λυδία βρίσκεται στη θέση του αντικειμένου της απόλαυσης του Άλλου. Η πλήρης απουσία της ως υποκείμενο εκφράζεται με διάφορους τρόπους κυρίως την πρώτη περίοδο της εγκατάστασής της στον Ξενώνα, όπως ήδη αναφέραμε⁶¹⁰ όπου είναι πολύ αναστατωμένη : γελά, λέει αισχρόλογα., βγάζει κραυγές και όπως η ίδια λέει «δεν μπορεί να σταματήσει να μιλάει και δεν ξέρει το γιατί». Επίσης τρώει συνεχώς, ακόμη και βρωμιές από το πάτωμα. Κάνει «φυγές». Βγαίνει από το παράθυρο.... Η Λυδία, παρουσιάζει στοιχειώδη φαινόμενα: «Μιλάει σε κάποιον, λένε οι Νοσηλευτές, ο οποίος δεν υπάρχει» και λέει «Τι κάνεις μωρέ εκεί;» και μετά κλείνει τα αφτιά της για να μην ακούει. Οι Νοσηλευτές σημειώνουν επίσης ότι «μιλάει μόνη της μια περίεργη γλώσσα». Η σημαίνουσα αλυσίδα έχει χάσει την δομή της και την αξία της: υπάρχει αυτονόμηση των γλωσσικών φαινομένων. Ο λόγος της δεν έχει πάντα επικοινωνιακή αξία. Λέει ασυναρτησίες σε μια Νοσηλεύτρια όπως ότι «έξω έχει ένα ποντίκι σκοτωμένο» και την ρωτάει «εάν θα ήθελε να το φάει».

Η Λυδία αναστατώνεται όταν ο πατέρας της τηλεφωνά συνεχώς. Κάποια φορά της κάνουν μια ενέσιμη αγωγή στη συνέχεια της οποίας αρχίζει να αναφέρει ότι φοβάται «μήπως χάσει το μωρό από το ενέσιμο» και προσθέτει ότι «και την προηγούμενη φορά έχασε το ένα από τα δυο της μωρά». Ζητά από μια Νοσηλεύτρια να της χαρίσει το βιβλίο «Πώς έρχονται

⁶¹⁰ Βλ. «Κοινωνικό Ιστορικό» στο Α.2.

τα παιδιά στον κόσμο». Μιλά⁶¹¹ συνεχώς για αυτό το «μωρό» της. Προσπαθεί να απαντήσει, μέσα από αυτήν την παραληρηματική κατασκευή⁶¹², στο «πώς έρχονται τα παιδιά στον κόσμο» «τι γίνεται με την εγκυμοσύνη». Αυτή την περίοδο συχνά αυτοτραυματίζεται, απειλεί με μαχαίρια και με καλώδια. Κάνει πληγές στα χείλη της με ξυραφάκι και σημάδια στο σώμα της και στο πρόσωπό της με τσιγάρο. Κάποια φορά δένεται στο κρεβάτι της έχοντας ένα μαντίλι μέσα στο στόμα. Η ίδια δηλώνει ότι «πρέπει να με καταλάβετε, δεν μπορώ να το ελέγξω». Αντιλαμβανόμαστε ότι είναι έρμαιο της απόλαυσης του Άλλου από την οποία δεν καταφέρνει να βρει τρόπο διαφυγής. Όλα τα παραπάνω μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η δομή της είναι ψυχωτική

Θα ασχοληθούμε παρακάτω με το ερώτημα :

Ποια η διαλεκτική της σχέσης της Λυδίας ως υποκειμένου με την απόλαυση του Άλλου;

Γ.2 Η διαλεκτική της σχέσης της Λυδίας ως υποκειμένου με την απόλαυση του Άλλου

Οι εκδηλώσεις της μπορεί να γίνουν πολύ επιθετικές όταν θεωρεί ότι δεν έχει η ίδια, την θέση του αποκλειστικού αντικειμένου για τον Άλλο, για παράδειγμα στη σχέση της με την Αλκινόη ενώ αρχικά είναι ήρεμη μαζί της, της χαρίζει διάφορα πράγματά και κάνουν παρέα, στην συνέχεια αρχίζει να την εξουσιάζει, από την θέση του αντικειμένου, επιβάλλοντας της να πηγαίνει βόλτες, μόνο μαζί της και όχι με τα άλλα παιδιά και για το λόγο αυτό την κλωτσάει, την πιάνει από τον λαιμό, την χτυπάει και την βρίζει.

Ένα παράδειγμα είναι το συμβάν το οποίο έχουμε ήδη αναφέρει⁶¹³ με την Αλκινόη, όπου η Λυδία επιτίθεται στις Νοσηλεύτριες διότι εκλαμβάνει τις κινήσεις τους, να τις χωρίζουν, ως υπέρ της Αλκινόης : στην πρώτη περίπτωση ξεριζώνει τα μαλλιά της Νοσηλεύτριας και στην δεύτερη της πετάει ένα μαρμαράκι με αποτέλεσμα να την χτυπήσει στο κεφάλι. Όπως αποδεικνύεται εδώ η Λυδία δεν διεκδικεί απλά το ενδιαφέρον : διεκδικεί το αποκλειστικό ενδιαφέρον. Δεν μπορεί να υπάρχει παρά μόνον αυτή ως αντικείμενο του Άλλου.

Η Λυδία «γλιστράει» συχνά στην θέση του Άλλου της απόλαυσης. Ταυτίζεται μαζί του όταν για παράδειγμα, περιμένοντας την μητέρα της η οποία δεν έρχεται, απειλεί τα άλλα παιδιά και τα βασανίζει. Ένα παράδειγμα είναι αυτό με την Εκάβη, όπου όταν η τελευταία

⁶¹¹ Στο μέρος που αναφερόμαστε στην πορεία της στον Ξενώνα.

⁶¹² Maleval (J.-C.), (2009-2010), cours *La Psychose*, στο <http://storage.canalblog.com> .

⁶¹³ Βλ. "Σχέση της Λυδίας με τα άλλα παιδιά» στο Α.3.1.3 .

είναι στενοχωρημένη, η Λυδία γυρίζει γύρω της λέγοντας «τι ωραία πράγματα της έστειλε η μητέρα της». Διαπιστώνουμε δηλαδή εδώ και κάποια διαστροφικά στοιχεία.

Η Λυδία δεν έχει τέτοιες συμπεριφορές αποκλειστικά με την Εκάβη αλλά και με τα άλλα παιδιά όπως στην περίπτωση του Γλαύκου τον οποίο αρχικά φροντίζει αλλά στην συνέχεια τον εξουσιάζει μη αφήνοντας τον να πάει βόλτα παρά μόνον με την ίδια. Υποχρεώνει τα παιδιά να την ρωτάνε όταν θέλουν να κάνουν κάτι, τα χτυπάει εάν τα δει να ευχαριστιούνται κάνοντας κάτι χωρίς εκείνη. Τους αφαιρεί τα δώρα που τους προσφέρει η οικογένεια τους. Προσπαθεί να είναι για αυτά το αποκλειστικό τους αντικείμενο. Από την θέση αυτή προσπαθεί να τα εξουσιάζει και για να το κατορθώσει, τα χτυπά, τους τραβά τα μαλλιά, τα κλωτσά, τα δαγκώνει....

Επιτίθεται όταν ο άλλος, ο μικρός άλλος, πάει να πάρει την μια και μοναδική θέση αντικειμένου που υπάρχει. Κατανοούμε λοιπόν ότι η Λυδία απειλείται από τον «όμοιο», τον «απέναντι μέσα στο καθρέφτη»⁶¹⁴ ο οποίος διεκδικεί και όταν κερδίζει το ενδιαφέρον του Άλλου, μπαίνει σε καλύτερη θέση από την ίδια. Μπορούμε να θεωρήσουμε ότι αυτό εντείνεται και από τις εμπειρίες που έχει η Λυδία στα πλαίσια της οικογένειάς της : φαίνεται να της είναι οικείες οι συμπεριφορές βίας οι οποίες γίνονταν στο σπίτι της μεταξύ των γονιών της και του αδελφού της μητέρας⁶¹⁵. Η Λυδία γίνεται επικίνδυνη όταν συμπλέκονται παραπάνω από δυο άτομα. Όταν βρίσκεται κάποιος που διεκδικεί την θέση του αντικειμένου του Άλλου, είναι σαν να μην υπάρχει θέση για εκείνη.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι όταν θεωρεί ότι το ενδιαφέρον του Άλλου δεν είναι επικεντρωμένο μόνον σε εκείνη αρχίζει τις απειλές σε όσους το διεκδικούν. Συχνά όμως απειλεί και τον Άλλο, όπως αναλυτικά αναφέραμε στο «Ιστορικό» της : ότι θα αυτοκτονήσει καταπίνοντας βίδες ή ότι «θα βάλει τη βίδα στην πρίζα για να πάθει ηλεκτροπληξία». Απειλεί την μητέρα της ότι θα κόψει τις φλέβες της, ότι «θα χάσει κιλά» και στη συνέχεια φαντάζεται, όπως λέει στη συνεδρία, ότι η μητέρα της θα την επισκέπτεται στο Νοσοκομείο λέγοντας της : «Τι έπαθε το παιδάκι μου !». Απειλεί δηλαδή τον Άλλο ότι θα «αφαιρέσει» τον εαυτό της. Τον απειλεί ότι θα τον αφήσει χωρίς το αντικείμενο που τον κάνει να απολαμβάνει. Απευθύνει αυτές τις απειλές στο Προσωπικό, στην μητέρα της, στον πατέρα της. Πρόκειται για μια προσπάθεια χειρισμού του και εκβιασμού του Άλλου όντας στην θέση του αντικείμενου του.

Μολονότι η μητέρα, της στέλνει συνεχώς χρήματα, ρούχα και πολλά τρόφιμα, η Λυδία νευριάζει όταν δεν ικανοποιούνται άμεσα και συνεχώς τα αιτήματά της, και όταν η μητέρα, της λέει για παράδειγμα, ότι δεν έχει χρήματα. Ζητά αποδείξεις της μοναδικότητάς της ζη-

⁶¹⁴ Βλ. «Στάδιο του καθρέφτη» στο «Πρώτο Κεφάλαιο».

⁶¹⁵ Βλ. στο «Κοινωνικό Ιστορικό».

τώντας να πάρει χρήματα από τον άνθρωπο με τον οποίο συζεί για να δώσει σε εκείνη. Να μην είναι δηλαδή ο σύντροφος της το αντικείμενο της.

Διαπιστώνουμε δηλαδή ότι η Λυδία ταυτίζεται και με τις δυο θέσεις : και με αυτόν που κακοποιεί και με αυτόν που κακοποιείται και για αυτό δεν ξέρουμε ποτέ από ποια πλευρά βρίσκεται με αποτέλεσμα η συμπεριφορά της φαίνεται «αμφιθυμική», για παράδειγμα όταν πιάνει από τον λαιμό την καθαρίστρια και της τον σφίγγει και συγχρόνως την αγκαλιάζει και την φιλά, ή ακόμη όταν αγκαλιάζει και φιλά την Νοσηλεύτρια η οποία είναι το Πρόσωπο Αναφοράς της και συγχρόνως την σφίγγει και την απειλεί ότι θα την πνίξει. Αυτές οι εναλλαγές γίνονται πολύ γρήγορα, σχεδόν παράλληλα και είναι πολύ συχνές. Μοιάζει σαν να συνυπάρχουν και δύο καταστάσεις. Φαίνεται εδώ, στην περίπτωση της Λυδίας, ότι το αντικείμενο δεν είναι πάντα αυτό που περιέχεται αλλά μπορεί να πάρει και την θέση αυτού που περιέχει.

Όλα τα παράπονα της Λύδιας περιστρέφονται γύρω από τα συγγενικά της πρόσωπα : στην μητέρα της, στον πατέρα της και στη νονά της. Αφορούν αιτήματα για διάφορα πακέτα όπως αναφέραμε πιο πάνω. Τα «ατελείωτα» τηλεφωνήματα, οι επιπλήξεις, τα παράπονα, οι καυγάδες κυρίως με την μητέρα της αλλά και με τον πατέρα της, είναι η ένδειξη του ελέγχου που κάνει μέσα από αυτά στον Άλλο. Αυτά τα πακέτα, όμως, φαίνεται να είναι το αποκλειστικό και κομβικό στοιχείο ανταλλαγής με τους δικούς της. Είναι το στοιχείο-δείκτης για το εάν ασχολούνται ή όχι μαζί της. Ποτέ δεν τους ευχαριστεί για αυτές τις «αποστολές»! Φαίνεται δηλαδή σαν να μην υπάρχει άλλος τρόπος να υπάρξει κάποια σχέση μεταξύ τους, παρά μόνον μέσα από αυτά τα πακέτα, ψώνια Το αίτημα του υποκειμένου – Λυδία για την προσοχή του Άλλου περνά μόνον από εκεί.

Γ.2.1 Αμυντικές προσπάθειες της Λυδίας

Κατά την περίοδο παραμονής της στον Ξενώνα, πολύ συχνά, όταν η Λυδία ζητά να μεταφερθεί στην Μονάδα Επειγόντων Περιστατικών (ΜΕΠ), επειδή νιώθει αναστατωμένη και η απόλαυση την κατακλύζει, Αν δεν το καταφέρει συνήθως πηγαίνει και κάθεται έξω από το Αστυνομικό τμήμα. Τοποθετεί δηλαδή στην ΜΕΠ και στην Αστυνομία την εξουσία που θα την προστατέψει, θα της βάλει κάποιο φραγμό και θα τοποθετήσει σε κάποια απόσταση, την απόλαυση του Άλλου.

Μια άλλη μορφή επίκλησης του Άλλου είναι όταν η Λυδία ζητά από το Προσωπικό να μην της δίνουν στο τηλέφωνο τον πατέρα της όταν είναι μεθυσμένος και κάποια στιγμή δίνει στο Νοσηλευτικό το κινητό της για να μην το σηκώνει ίδια. Τοποθετεί δηλαδή το Προσωπικό του Ξενώνα σε μια παρόμοια θέση με αυτήν της Αστυνομίας στην θέση δηλαδή αυτού που οριοθετεί τον πατέρα της, σε μια θέση φίλτρου ανάμεσα στην ίδια και σε εκείνον. Παρόμοια ενεργεί και με την Υπεύθυνη του Ξενώνα. Όταν, για παράδειγμα, ο πατέρας της ετοιμάζεται να πάει στον Ξενώνα για να την δει, η Λυδία τον απευθύνει στην Υπεύθυνη του

Ξενώνα για να του δώσει εξηγήσεις και να του θέσει το πλαίσιο της συνάντησης. Όταν φτάνει η ώρα αυτής της επίσκεψης, ζητά από την Νοσηλεύτρια «να μην την αφήσει να βγει μόνη της μαζί του έξω».

Επίσης, όπως αναφέραμε πιο πάνω, ζητά από το Προσωπικό και κυρίως από την Παιδοψυχίατρο, να της «δώσει φάρμακα για να ηρεμήσει, γιατί δεν αντέχει άλλο». Θέλει το Προσωπικό να την καταλάβει «γιατί δεν μπορεί να το ελέγξει» και ζητά να μιλήσει με γιατρό και με ψυχολόγο.

Αναφερθήκαμε πιο πάνω, στα «Θέματα που επεξεργάζεται στις συνεδρίες», τον τρόπο με τον οποίο προσπαθεί να αμυνθεί τοποθετώντας κάποια «φυσικά όρια», όπως να μην χρησιμοποιεί το κινητό της τηλέφωνο, ή θεωρώντας ότι εάν έχει κλειδιά θα μπορέσει να προστατευτεί από τον πατέρα της, όταν θα πάει στο «Χωριό», κλειδώνοντας την πόρτα.

Μέσα από τον τρόπο με τον οποίο δικαιολογεί την μητέρα όταν αυτή δεν είναι συνεπής στις υποχρεώσεις της, με εξαίρεση τα παράπονα, συμπεραίνουμε ότι προσπαθεί να προστατέψει τον Άλλο, προσπαθεί να διαφυλάξει την ύπαρξη του, διότι εάν δεν μπορεί να υπάρξει ο Άλλος δεν μπορεί να υπάρξει και η ίδια ως το αντικείμενο του.

Σε αυτό το σημείο θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα ερωτήματα :

Πως η Λυδία αντιλαμβάνεται το «τόπο» που της διαφυλάχτηκε από τον αναλυτή ;

Πως τον χρησιμοποιεί ; Σε ποια θέση τον τοποθετεί ;

Γ.3 Η χρήση του «τόπου» του αναλυτή από την Λυδία

Η Λυδία χρησιμοποιεί τον «τόπο» που της προσφέρεται από τον αναλυτή ως κάτι το ξεχωριστό μέσα στο οποίο γίνονται πράγματα «που δεν γίνονται αλλού» όπως λέει η ίδια. Επεξεργάζεται εκεί την ζήλια της, τον φθόνο της για τα άλλα παιδιά. Κατορθώνει να αρθρώσει διάφορα παράπονα για τους δικούς της. Ζητά από τη Κλινικό να βάλει λόγια⁶¹⁶ στα λεγόμενά της. Να ασχολείται αποκλειστικά μαζί της, να είναι δηλαδή το αποκλειστικό της αντικείμενο. Η ίδια τονίζει συχνά στην Κλινικό ότι θα έκανε οτιδήποτε για να είναι στις συνεδρίες. Τοποθετεί τη Κλινικό στην θέση του Άλλου που την προστατεύει και της βρίσκει λύσεις.

Θα προσπαθήσουμε παρακάτω να απαντήσουμε στο ερώτημα :

«Πως μπόρεσε ο αναλυτής να υποστηρίξει και να διαφυλάξει τις προσπάθειες της Λυδίας ως υποκειμένου:»

⁶¹⁶ Βλ. στο Β.2, «Η Λυδία στη σχέση της με την Κλινικό».

Γ.4 Η επιθυμία του αναλυτή στην αγωγή της Λυδίας

Η Κλινικός προσπάθησε να δημιουργήσει μια σταθερή πλαισίωση στην Λυδία και να της δημιουργήσει ερωτήματα αναφορικά με το τι κρύβεται πίσω από αυτά τα ατελείωτα πακέτα τα οποία της έστελναν σε καθημερινή βάση οι δικοί της. Παράλληλα μέσα από την προσφορά ενός «τόπου» κενού από απόλαυση η Λυδία κατάφερε να παραπονεθεί και για τον πατέρα της αλλά κυρίως για την μητέρα της. η Κλινικός τοποθετήθηκε στην θέση του «μάρτυρα».

Καταφέρνει επίσης να ζητήσει από την Κλινικό να εγγυηθεί ότι θα βρεθούν κάποιοι που θα την προστατεύουν όταν θα επιστρέψει στο «Χωριό»

Κατόπιν παρότρυνσης της Κλινικού, επεξεργάζεται τα διάφορα πακέτα που της δίνουν συνεχώς οι δικοί της, και μέσα από αυτά καταφέρνει να θυμώσει παίρνοντας την σαν μάρτυρα.

Ο «τόπος» αυτός, όντας κενός από απόλαυση, κατάφερε να μην επαναλάβει, η Λυδία, να τοποθετηθεί στην θέση του αντικειμένου από το οποίο απολαμβάνει ο Άλλος. Προτείνει έναν «τόπο» ο οποίος γίνεται για την Λυδία σημείο αναφοράς.

Συμπερασματικά

Η δομή της Λυδίας είναι ψυχωτική : παρουσιάζει στοιχειώδη φαινόμενα, καταφεύγει σε μια παραληρηματική κατασκευή αναφορικά με την εγκυμοσύνη και έλευση στο κόσμο, αυτοτραυματίζεται, επιτίθεται και τραυματίζει τα άλλα παιδιά και Προσωπικό του Ξενώνα. Όταν υποσιάζεται ότι μπορεί τα άλλα παιδιά να «καταλάβουν» την θέση του αντικειμένου του Άλλου τους επιτίθεται και γίνεται κακοποιητική. Ο όμοιος την απειλεί.

Η Λυδία όταν είναι από την πλευρά του αντικείμενου προσπαθεί να εξουσιάζει τον Άλλο ελέγχοντας τον. Εάν δεν «υπακούει» στις απαιτήσεις της του επιτίθεται. Μέσα από αυτές τις προσπάθειες, να βρίσκεται στην θέση του αποκλειστικού αντικείμενου του Άλλου, η Λυδία τον «εκβιάζει» και με την εξαφάνισή της.

Επίσης, συχνά ταυτίζεται με έναν Άλλο ο οποίος απολαμβάνει όταν κάποιος υποφέρει, στοιχείο που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι παρουσιάζει διαστροφικά στοιχεία.

Μέσα από όλες αυτές οι μεταβάσεις, από την μια θέση στην άλλη, δεν είναι πάντα εύκολο να εντοπίσουμε που βρίσκεται η Λυδία την κάθε στιγμή, με αποτέλεσμα να γίνεται πολύ απρόβλεπτη.

Ο μοναδικός τρόπος μέσα από τον οποίο η Λυδία κρατά επαφή με τους οικείους της είναι τα υλικά αγαθά, την ανταλλαγή των οποίων διαφυλάττει με σθένος και εμμονή. Μέσα από τα παράπονα για αυτά και για την προσοχή του Άλλου, ο οποίος είναι ο αποστολέας τους, μπορούμε να διακρίνουμε την «σκιά» της Λυδίας ως υποκειμένου.

Η Λυδία προσπαθεί να προστατευτεί από την απόλαυση που την κατακλύζει επικαλούμενη την οριοθέτηση από την Μονάδα Επειγόντων Περιστατικών (ΜΕΠ), την Αστυνομία και το Προσωπικό του Ξενώνα.

Η Λύδια ενδιαφέρεται να πηγαίνει στις συνεδρίες με την Κλινικό και είναι πολύ συνεπής : Προσπαθεί αρχικά να εγγραφεί ως αντικείμενο της απόλαυσης του Άλλου τον οποίο εκπροσωπείται για αυτήν από την Κλινικό. Καταφέρνει να πραγματοποιήσει μια διαφοροποίηση μεταξύ της συνάντησης αυτής και των άλλων συναντήσεων που πραγματοποιεί στον Ξενώνα ή και αλλού. Οι συναντήσεις αυτές έγιναν για την Λυδία ένα σημείο αναφοράς, μια «διεύθυνση». Προστατεύει και προσπαθεί να κρατήσει σε μια διαφοροποιημένη θέση την Κλινικό, σε σχέση με το υπόλοιπο Προσωπικό. Διαφαίνεται ότι ερμηνεύει την «επιθυμία» του αναλυτή ως ενδιαφέρον για αυτήν. Τοποθετεί στην θέση του «μάρτυρα» την Κλινικό, κατορθώνοντας να τοποθετείται η ίδια στη θέση του υποκειμένου της ομιλίας το οποίο παραινιέται. Της μεταδίδει κάτι από την οδύνη–απόλαυση που την βασανίζει, μέσα από την διαμαρτυρία, μέσα από αυτά τα παράπονα τα οποία θεωρούμε ως ένδειξη της ύπαρξης του υποκειμένου.

Περιστατικό 6:

ΧΡΥΣΙΠΠΗ

Α ΣΥΛΛΟΓΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΟΡΕΙΑ

Αυτό το μέρος της διατριβής έχει ως σκοπό την συλλογή των στοιχείων που αφορούν την Χρυσίππη μέσα από το «Κοινωνικό της Ιστορικό» και μέσα από την «πορεία της κατά την διάρκεια παραμονής της στον Ξενώνα». Εξετάζεται επίσης ο «Θεραπευτικός Σχεδιασμός» από την πλευρά του Ξενώνα.

A.1 Εισαγωγικά

Παρακολουθήσαμε τη Χρυσίππη από την αρχή της παραμονής της, ήταν τότε 11 χρόνων, στον Ξενώνα «ΟΡΜΟ» και για τα δύο χρόνια και οκτώ μήνες που παρέμεινε εκεί. Η Χρυσίππη σήμερα βρίσκεται σε Ψυχιατρείο ενηλίκων. Οι συνεδρίες διεκόπησαν λόγω της ολοκλήρωσης της έρευνάς στους Ξενώνες.

Οι Πληροφορίες που ακολουθούν έχουν συλλέγει :

- Μέσα από τον ατομικό φάκελο της Χρυσίππης
- Από τις εκθέσεις των ειδικών που εξέτασαν την Χρυσίππη πριν μεταφερθεί στον Ξενώνα του ΠΝΑ,
- Από τα λεγόμενα της μητέρας, των μητρικών παππούδων και της πατρικής γιαγιάς.
- Από τα λεγόμενα των ειδικών στο ΠΕΡΙΒΟΛΑΚΙ II που την φιλοξένησε πριν τον Ξενώνα
- Από το ημερήσιο «Τετράδιο Ενημέρωσης» του Νοσηλευτικού Προσωπικού, του Ξενώνα «ΟΡΜΟΣ».
- Από τη συνεργασία με τους Νοσηλευτές του Ξενώνα.
-
- Από την συνεργασία με την ΜΟΝΑΔΑ ΕΠΕΙΓΟΥΣΑΣ ΝΟΣΗΛΕΙΑΣ (ΜΕΠ) του ΠΝΑ στην οποία φιλοξενήθηκε κατά διαστήματα.
- Από το τετράδιο με τις Σημειώσεις της Παιδοψυχιάτρου.
- Από την συνεργασία με την Κοινωνική Λειτουργό, τον Γυμναστή, τον Παιδαγωγό, την Καλλιτέχνη και την Ψυχολόγο που πραγματοποιεί την Ομάδα Ψυχολογικής Στήριξης, του Ξενώνα «ΟΡΜΟΣ»
- Από τις Κλινικές εβδομαδιαίες συναντήσεις της Θεραπευτικής Ομάδας του Ξενώνα «ΟΡΜΟΣ».

- Από την συνεργασία με τους Δάσκαλους του Ειδικού Σχολείου, στο οποίο πηγαίνει η Χρυσίππη κατά την διάρκεια της παραμονής της στον Ξενώνα.
- Από τις ατομικές συνεδρίες με την Κλινικό.

A. 2 Το Κοινωνικό ιστορικό

Σε αυτό το μέρος της εργασίας μας καταγράφουμε όσες πληροφορίες μπορέσαμε να συλλέξουμε αναφορικά με την «Ιστορία» της Χρυσίππης, των γονιών της και της ευρύτερης οικογένειας της. Αναφερόμαστε ακόμη στην προγενέστερη πορεία της, πριν την φιλοξενία της στον Ξενώνα «ΟΡΜΟ» του Σισμανογλείου Νοσοκομείου.

Η Χρυσίππη είναι μοναχοπαίδι.

Η μητέρα της πάσχει από αλφισμό δηλαδή από έλλειψη μελανίνης και εξ αιτίας αυτού έχει μειωμένη όραση κατά 70 % με αποτέλεσμα να έχει δυσκολία στο να είναι αυτόνομη. Δεν εργάζεται. Η ίδια αναφέρει ότι «πάντοτε είχε προβλήματα» και ότι «στην εφηβεία είχε αποπειραθεί τρεις φορές να αυτοκτονήσει». Παρακολουθείται από Ψυχίατρο και παίρνει φαρμακευτική αγωγή. Για τον εαυτό της, η μητέρα λέει ότι έχει αυτισμό : «Όπως και η κόρη μου αλλά, σε μικρότερο βαθμό από εκείνη». Περιγράφει ακόμα ότι, σε ηλικία 6 και 11 ετών «είχε παρενοχληθεί σεξουαλικά από έναν εξ αγχιστείας θείο της».

Το γονεϊκό ζευγάρι, στον ενάμισι μήνα γνωριμίας, αρραβωνιάστηκε και στους 9 μήνες πανδρεύτηκε. Η μητέρα περιγράφει τον γάμο της με πολλές εντάσεις και τσακωμούς.

Οι εργαζόμενοι στον Ξενώνα «Περιβολάκι II⁶¹⁷», όπου η Χρυσίππη φιλοξενήθηκε πριν την έλευση της στον Ξενώνα, αναφέρουν ότι «η μητέρα της μαζί με τον πατέρα της **την έδερναν** πάρα πολύ».

Ο πατέρας της Χρυσίππης πέθανε από έμφραγμα σε ηλικία 42 ετών, όταν δηλαδή η Χρυσίππη ήταν 10 ετών και 4 μηνών. Δύο μήνες αργότερα η μητέρα την τοποθέτησε στο «Περιβολάκι II». Από εκεί παραπέμφθηκε στον Ξενώνα «ΟΡΜΟ».

Η **μητέρα** αναφέρει ότι πριν το θάνατο του συζύγου της, μοιραζόντουσαν και οι δυο την φροντίδα της Χρυσίππης. Τονίζει ότι «οι δυσκολίες της συχνά αποτελούσαν «αφορμή για καυγάδες» με το σύζυγο της», ο οποίος, όπως λέει «δεν αναγνώριζε την αναγκαιότητα παρέμβασης των Ειδικών». Πολύ συχνά, την έδεναν με χειροπέδες στο κρεβάτι της είτε για να τους αφήσει «λίγο ήσυχους» είτε για να βγουν έξω. Η ίδια η μητέρα της Χρυσίππης λέει ότι σε αντίθεση με το σύζυγο της η ίδια δεν επιθυμούσε την εγκυμοσύνη.

⁶¹⁷ Το Περιβολάκι II λειτουργεί από το 2002 και απαρτίζεται από δυο επιμέρους δομές, τον Ξενώνα και το Κέντρο Ημέρας. Ο Ξενώνας αποσκοπεί στη στήριξη και στην ανακούφιση των παιδιών και των οικογενειών τους σε περιόδους κρίσης και περιλαμβάνει δυο Μονάδες, τη Μονάδα Διάγνωσης και τη Μονάδα Φιλοξενίας.

Προσθέτει ότι «είναι αγοροκόριτσο». «Η Νηπιαγωγός, της είχε πει ότι «κάτι έχει αυτό το παιδί» : έπαιρνε το κολατσιό από τα άλλα παιδιά και τα έσπρωχνε χωρίς λόγο. Η δασκάλα στο σχολείο της έλεγε ότι «εξ αιτίας της δεν μπορούσε να ασχοληθεί με τα άλλα παιδιά». Επίσης ότι «η Χρυσίππη έσπρωξε ένα άλλο παιδί και αυτό πέφτοντας χτύπησε τη μέση του»

Το πρώτο διάστημα της παραμονής της στο Ξενώνα, σε κάποια συνάντηση με την Ομάδα του Ξενώνα, η μητέρα περιγράφει ότι η Χρυσίππη «ενδιαφέρεται μόνον για τον εαυτό της» και ότι «πάντα ήταν πολύ επιθετική και με τους δυο γονείς της». «Όταν πέθανε ο πατέρας της, έγινε λιγότερο επιθετική προς την μητέρα», όπως η ίδια περιγράφει. Προσθέτει επίσης ότι η Χρυσίππη «δεν έχει συναισθήματα. Η μητέρα δηλώνει ότι «το κατάλαβε τη στιγμή που πέθανε ο πατέρας της μπροστά στα μάτια της : ενώ στην αρχή τον χάιδευε, στην συνέχεια, όταν τον πήρε το ασθενοφόρο, χόρευε σαν να μην έχει συμβεί τίποτα». Η μητέρα συμπληρώνει ακόμη ότι « δεν μπορεί να της βάλει όρια όπως της τα έβαζε ο σύζυγος της» και εξηγεί ότι «υποχωρεί εξ αιτίας αυτών που της έχουν πει ότι θα πάθει, ότι δηλαδή αργότερα, όταν θα μεγαλώσει, θα έχει χειρουργεία.....». Όμως, παρά τις ερωτήσεις της Ομάδας του Ξενώνα, η μητέρα δεν είναι σε θέση να δώσει παραπάνω πληροφορίες για το τι συμβαίνει στην υγεία της Χρυσίππης, λέει μόνον ότι «Θα πρέπει να προσέχει πολύ την διατροφή της για να μην πάρει κιλά». Όταν της ζητούνται οι ιατρικές εξετάσεις της, η μητέρα δεν τις δίνει, διότι όπως λέει «Ούτως ή άλλως τα χαρτιά λένε ψέματα, μου κρύβουν την αλήθεια». Με κάποιους που συζήτησε για την υγεία της κόρης της, της είπαν ότι «αυτό που έχει είναι χειρότερο και από καρκίνο και ότι δεν θα ζήσει πολλά χρόνια». «Της ζήτησαν, λέει, να εμφανιστεί σε εκπομπές στη τηλεόραση και να μιλήσει για το πρόβλημα της αλλά δεν δέχθηκε γιατί όπως και να έχει η κατάσταση της υγείας της δεν είναι αναστρέψιμη. Ίσως χρειασθεί να χειρουργηθεί». Αποτρέπει το Προσωπικό να της κάνει εξετάσεις «διότι δεν χρειάζεται. Έχω πάει η ίδια και άλλες εξετάσεις λένε ότι θα κάνει εγχείρηση και άλλες όχι. Είναι και αυτή η αργοπορία στα ραντεβού!». «Η Χρυσίππη, αναφέρει η μητέρα, εξ αιτίας των ορμονών, στην αρχή συμπεριφερόταν και έπαιζε σαν αγόρι, τώρα έχει αρχίσει να ενδιαφέρεται για την εμφάνιση της, να βάφεται και να φορά τακούνια»⁶¹⁸.

Σε μια άλλη συνάντηση με το Νοσηλευτικό η μητέρα λέει ότι «το παιδί είναι αυτιστικό και για αυτό του έδινε παραπάνω από το φάρμακο από αυτό που της είχαν πει οι γιατροί» και δηλώνει ότι «έχει φτάσει στα όρια της με την «κατάσταση» της Χρυσίππης σε σημείο που κάποτε έκανε απόπειρα αυτοκτονίας εξ αιτίας της και εξ αιτίας του αδιεξόδου που της δημιουργεί».

Την ίδια περίοδο, οι γονείς της μητέρας αναφέρουν ότι και η δική τους σχέση με την Χρυσίππη δεν είναι καλή διότι «έχει δυο προσωπικότητες, δυο χαρακτήρες» και διότι είναι

⁶¹⁸ Όταν η μητέρα λέει τα παραπάνω η Χρυσίππη είναι δώδεκα χρονών.

πολύ επιθετική «Όταν κάποιος δεν της κάνει τα χατίρια καταστρέφει πράγματα και τα πετάει πίσω από έναν καναπέ». «Παίρνει πράγματα». Δηγούνται ότι «Στο σχολείο δημιουργούσε πολλά προβλήματα και τα παιδιά την αποκαλούσαν τρελή». Την χαρακτηρίζουν «κλεπτομανή», «κουρδισμένη» και ως μη έχουσα αίσθηση κινδύνου. «Εβγαине, λένε, από το σχολείο με το κεφάλι ίσια μπροστά και μια φορά πήγε να πέσει πάνω σε ένα λεωφορείο». Αναφέρουν επίσης ότι στο σχολείο έλεγε «Ο πατέρας μου τώρα πέθανε, εμείς είμαστε φτωχοί τώρα, βοηθήστε μας». Προσθέτουν επίσης ότι η μητέρα «είχε προβλήματα με τους άλλους γονείς οι οποίοι της καταλόγιζαν ευθύνες για τη συμπεριφορά της κόρης της».

Η πατρική γιαγιά με το σύντροφο της, αναφέρει σε συνάντηση με το Προσωπικό, ότι όταν πέθανε ο πατέρας της Χρυσίππης, η νύφη της, της ζήτησε «Να πάρει το παιδί γιατί ήθελε να ζήσει την ζωή της» αλλά στη συνέχεια όταν η γιαγιά τηλεφώνουσε, στο σπίτι τους, για να μιλήσει με την Χρυσίππη, η μητέρα δεν της την έδινε. Αναφέρει στο Προσωπικό ότι «όταν ζούσε ο γιος της, οι σχέσεις μεταξύ των δυο οικογενειών ήταν καλές». Λέει ακόμα ότι «η μητέρα είχε στο σπίτι πάρα πολλά ζώα : σκύλο, παπαγάλο, πάπια, φίδι, καναρίνια». «Το ζευγάρι με το παιδί, ζούσαν, κάτω από άθλιες συνθήκες. Η μητέρα δεν μαγειρεύε. Την άφηναν μόνη της στο σπίτι από πολύ μικρή. Την κλείδωναν στο δωμάτιο της και δεν της άνοιγαν ούτε για την ανάγκη της την οποία έκανε στο χαλί. Το σπίτι ήταν πολύ βρώμικο. Έτρωγε πολύ ξύλο με τη κουτάλα στο κεφάλι. Συχνά είχε μελανιές σε όλο της το σώμα».

Περιγράφει ακόμα την Χρυσίππη ως υπερκινητική και να θέλει συνεχώς αγκαλιά. Πείραζε, λέει, στο Σχολείο τα άλλα παιδιά και για αυτό η μητέρα της τη σταμάτησε. Αναφέρει ακόμη ότι η Χρυσίππη παρευρέθηκε στη κηδεία του πατέρα της.

A.3 Η πορεία και οι σχέσεις της Χρυσίππης κατά την διάρκεια της παραμονής της στον Ξενώνα

Ήδη από την αρχή της Δοκιμαστικής Περιόδου υπήρχαν δυσκολίες αναφορικά με την οριοθέτηση της Χρυσίππης. Για παράδειγμα μολονότι της είχε εξηγηθεί ότι δεν θα μπορούσε, όσο διάστημα θα ήταν σε Δοκιμαστική Περίοδο, να συμμετέχει στις Ομάδες που οργανώνονται από τον Ξενώνα, εκείνη προσπαθεί συνεχώς να μπει «λαθραία» στο χώρο που αυτές πραγματοποιούνται. Με δυσκολία δέχεται να κάνει τις υποχρεώσεις της : δεν θέλει για παράδειγμα να πλυθεί ή να μαζέψει το δωμάτιο της. Ανά πάσα στιγμή φεύγει από τον χώρο, χωρίς να ενημερώσει και για αυτό το Νοσηλευτικό Προσωπικό αναγκάζεται, για να μπορεί να την επιβλέπει, να κλειδώνει τις πόρτες του Ξενώνα. Αυτό όμως δεν την σταματά διότι πηδά από τα παράθυρα, ακόμα και όταν αυτά είναι σε όροφο. Όταν δεν την αφήνουν να βγει, πετάει πράγματα και χτυπάει τα άλλα παιδιά. Οι Νοσηλευτές και οι Δάσκαλοι την περιγράφουν επιθετική απέναντι στα άλλα παιδιά : να τα απειλεί, να τα βρίζει, να τα κτυπά χωρίς να υπάρχει κάποιος λόγος. Το Προσωπικό περιγράφει ότι θέλει να είναι αρχηγός. Ενώ

αποζητά την συντροφιά των άλλων παιδιών συγχρόνως τα σπρώχνει, συνήθως σε μέρη που είναι επικίνδυνα όπως για παράδειγμα στην άκρη της σκάλας. Όλη την ημέρα δεν σταματά καθόλου να κινείται. Δεν θέλει να ασχοληθεί με τίποτα άλλο εκτός από το παιχνίδι. Όταν κάποιο παιδί ασχολείται με κάτι, για παράδειγμα ένα πάζλ, πάει και του το χαλάει. Επιβάλλει στα παιδιά να παίζουν όπως εκείνη θέλει. Όταν κάποια φορά η Χρυσίππη σπρώχνει την Αλκινόη και η τελευταία το ανταποδίδει, αρχίζει να χτυπά το κεφάλι της στο τοίχο. Το Νοσηλευτικό Προσωπικό σημειώνει ότι «Μοιάζει να μην κατανοεί τον πόνο και το συναίσθημα των άλλων». Μιμείται το ντύσιμο μεγάλων γυναικών φορώντας τακούνια και βάφοντας τα χείλη της. Αλλά κάποια φορά μακιγιάρει και βάφει τα νύχια και ενός αγοριού. Αλλάζει συνεχώς ρούχα : κατά περιόδους όταν είναι σε έξαρση μπορεί, για παράδειγμα, σε μισή ώρα να αλλάξει τέσσερις φορές τα ρούχα της. Με άλλα φεύγει το πρωί για το Σχολείο και με άλλα επιστρέφει το μεσημέρι : τα ανταλλάσει. Συχνά τα καταστρέφει κόβοντας τα με το ψαλίδι.

Τα παιδιά στον Ξενώνα αλλά και στο Σχολείο την φοβούνται. Συχνά είναι τιμωρημένη από τους Δασκάλους της να μην πηγαίνει στο Σχολείο. «Αφαιρεί» πράγματα από όλους και από παντού⁶¹⁹.

Όταν προσπαθούν να την οριοθετήσουν δικαιολογείται λέγοντας ότι «Εγώ είμαι αυτιστική, μου το είπε η μαμά μου. Τα αυτιστικά έτσι κάνουν». Το Προσωπικό την βρίσκει συχνά να κόβει τα μαλλιά της. Αλλά και στην Κατασκήνωση την ώρα που ξυρίζει τα πόδια της, να ξυρίζει και τα φρύδια της.

Α.3.1 Οι σχέσεις της Χρυσίππης

Για να κατανοήσουμε την πορεία της Χρυσίππης κρίνουμε απαραίτητο να εξετάσουμε τις εκφάνσεις και την εξέλιξη των σχέσεών της με την μητέρα της, με τους παππούδες της, με τους άλλους νέους οι οποίοι επίσης φιλοξενοούνται από τον Ξενώνα, με το Προσωπικό του και συγκεκριμένα με την Χειροτέχνη και τέλος με τα ζώα με τα οποία όπως θα διαπιστώσουμε η Χρυσίππη έχει μια ιδιαίτερη σχέση.

Α.3.1.1 Η σχέση της Χρυσίππης με την μητέρα της

Κατά την διάρκεια όλης της παραμονής της, σε πρωταγωνιστικό ρόλο είναι η σχέση της με την μητέρα της. Οι επισκέψεις της στο σπίτι της μητέρας της, δεν είναι ούτε συχνές, ούτε έχουν σταθερό χαρακτήρα, μοιάζει να εξαρτώνται και από τις ψυχιατρικές δυσκολίες της ίδιας της μητέρας. Η τελευταία κάνει μεγάλα διαστήματα να πάρει την Χρυσίππη στο σπίτι δικαιολογούμενη ότι «δεν έχει χρήματα». Πολλές φορές όταν την παίρνει, την πηγαίνει πίσω στον Ξενώνα συντομότερα από το προβλεπόμενο, γιατί «δεν την αντέχει». Επίσης όταν η Χρυσίππη είναι στο σπίτι, πολύ συχνά η μητέρα κοιμάται, αφήνοντας την μόνη να περνάει όλο της το χρόνο μπροστά στην τηλεόραση.

⁶¹⁹ Σε αυτό θα επανέλθουμε ενδελεχώς.

Παράλληλα, η μητέρα, όπως αναφέρθηκε στο «Ιστορικό», απαγορεύει την σχέση της Χρυσίππης με την πατρική γιαγιά, αποκλείοντας κατά αυτό τον τρόπο το ενδεχόμενο για μια σχέση της Χρυσίππης με κάποιον άλλον εκτός από την ίδια και τους μητρικούς παππούδες, οι οποίοι, όπως διαπιστώνεται πιο κάτω, έχουν εξ ίσου απορριπτική συμπεριφορά απέναντι της.

Η μητέρα συχνά χρησιμοποιεί ως τιμωρία, τη στέρηση της παρουσίας της. Την βάζει για παράδειγμα τιμωρία «να μην την δει» αλλά χωρίς να πει για πόσο διάστημα. Ή ακόμη της υπόσχεται, ότι θα πάει να την πάρει αλλά μετά το ακυρώνει λέγοντας της ότι «ίσως να την πάρει μετά από δεκαπέντε ημέρες εάν είναι φρόνιμη». Ή πηγαίνει να την πάρει και όταν βρίσκει στην τσάντα της πράγματα τα οποία έχει «πάρει» από τον Ξενώνα, την τιμωρεί φεύγοντας και αφήνοντάς την στον Ξενώνα. Όταν στην συνέχεια η Χρυσίππη κλαίει, φωνάζει και προσπαθεί να της τηλεφωνήσει, εκείνη της το κλείνει. Κάποια φορά, της ανακοινώνει ότι θα πάει ταξίδι στο εξωτερικό και ζητά στη συνέχεια από το Προσωπικό του Ξενώνα να λέει ψέματα ότι λείπει.

Αλλά και όποτε την παίρνει στο σπίτι βρίσκει ότι η Χρυσίππη «είναι πολύ ανήσυχη, νευρική, υπερκινητική και ότι δεν κάθεται λεπτό σε ένα σημείο, ότι «τσακώνεται συνεχώς με τη γιαγιά», ότι «είναι πολύ εριστική», ότι «νευριάζει εύκολα και με την παραμικρή α-φορμή», ότι «αργεί να κοιμηθεί». Δηλώνει συνεχώς «πολύ κουρασμένη από την συμπεριφορά της Χρυσίππης». Απορεί «γιατί είναι τόσο ανήσυχη» και θεωρεί ότι «αφού είχε τόσο καιρό να πάει σπίτι της έπρεπε να είναι πιο ήσυχη και να συμπεριφέρεται καλύτερα».

Η Χρυσίππη απέναντι σε αυτές τις «ποινές – στερήσεις της μητρική παρουσίας», είναι απαρηγόρητη, για παράδειγμα κάποια φορά οι Νοσηλευτές την βρήκαν, εκτός Ξενώνα, καθισμένη στα χόματα, να κλαίει με λυγμούς, αγκαλιά με ένα σκυλάκι λέγοντας ότι της λείπει η μητέρα της. Οι Νοσηλευτές κάνοντας προσπάθεια να την ηρεμήσουν, ψάχνουν να βρουν την μητέρα για να της ζητήσουν να πάει στον Ξενώνα να την επισκεφτεί έστω και για λίγο. Εκείνη όμως τους απαντά ότι «Αυτά είναι διάφορα κόλπα. Τα ίδια έκανε και ο πατέρα της». «Σας το είχα πει ότι είναι τέλεια ηθοποιός και ικανή για όλα», λέει και δεν πηγαίνει. Άλλη στιγμή πάλι, της ανακοινώνει ότι θα την παίρνει «μόνο μια φορά το μήνα» στο σπίτι γιατί οι δικοί της γονείς δηλαδή οι παππούδες της Χρυσίππης ενοχλούνται που καπνίζει και λένε ότι «δεν την αναγνωρίζουν για εγγονή τους». Της λέει ακόμα ότι με τη συμπεριφορά που έχει, την έχει «κάνει να την μισήσει». Η Χρυσίππη κλαίει συνεχώς.

Η μητέρα εξηγεί στο Προσωπικό, ότι τοποθέτησε την Χρυσίππη στον Ξενώνα με την ελπίδα της βελτίωσης της συμπεριφοράς της, για να μπορέσει να «την αντέξει», αλλά τονίζει ότι «δεν είναι και πολύ αισιόδοξη για το αποτέλεσμα». Ξέρει, λέει, ότι η Χρυσίππη στον Ξενώνα είναι ευτυχισμένη, ενώ όταν μένει στο σπίτι, τα νεύρα της είναι χάλια. Προσθέτει επίσης ότι «Ο λόγος που την πήγε εκεί είναι για να μην σκοτώσει η (ίδια) την Χρυσίππη ή να μην σκοτώσει η Χρυσίππη εκείνην».

Μια άλλη φορά πάλι, δηλώνει ότι «δεν την μπορεί στο σπίτι», ότι «Με αυτό το παιδί δεν θέλει να συμβιώσει», ότι «δεν την θέλει γιατί δεν έχει συναισθήματα» και ρωτά το Προσωπικό εάν «υπάρχει μηχανήμα που να μετρά τα συναισθήματα» για να το αποδείξει. Η μόνη καλυτέρευση που βλέπει από την παραμονή της στον Ξενώνα είναι ότι «η Χρυσίππη δεν την βλέπει πλέον την μητέρα της μόνο για υλικά αγαθά» και ότι «δεν της ζητάει πια πράγματα», της λέει «μαμά κράτησε τα, τα έχεις ανάγκη». Σκέφτεται λοιπόν να «την αφήσει οριστικά στον Ξενώνα γιατί δεν θέλει να ξαναγίνει «τέρας»», ότι «δεν θα την πάρει πίσω στο σπίτι ούτε στα δεκαοκτώ της» χρόνια, όταν θα έχει ολοκληρωθεί η παραμονή της Χρυσίππης στον Ξενώνα.

Η μητέρα συχνά πηγαίνει δώρα στα άλλα παιδιά του Ξενώνα χωρίς να φέρνει κάτι στην Χρυσίππη. Τους τηλεφωνά στις γιορτές τους χωρίς να ζητά να μιλήσει στην κόρη της. Επίσης όταν την χτυπούν τους δίνει πάντα δίκιο. Η Χρυσίππη είναι σε απόγνωση. Όταν της φέρνει δώρα στην ίδια είναι όλα **γυναικεία ρούχα και παπούτσια**. Της χαρίζει επίσης **μακιγιάζ**. Η Χρυσίππη λοιπόν βάφεται συνεχώς και πολύ, με αποτέλεσμα να παθαίνει μολύνσεις στα μάτια. Στο σχολείο ανταλλάσσει τα παπούτσια της με άλλα ψηλοτάκουνα τα οποία φορά ακόμα και εάν της είναι μικρά. Όσο και να προσπαθεί το Προσωπικό του Ξενώνα να την πείσει ότι αυτό δεν αρμόζει στην ηλικία της, εκείνη αρνείται να αφαιρέσει την σκιά από τα μάτια της λέγοντας ότι «της την έχει αγοράσει η μητέρα της», αρνείται να βγάλει τα ψηλοτάκουνα ως ύστατη προσπάθεια να πάρει την «μορφή» του αντικειμένου για τον μητρικό Άλλο.

Κάποια άλλη φορά που η Χρυσίππη προσπαθεί να πείσει την μητέρα της, η οποία είναι ανένδοτη στο να την πάρει στο σπίτι, της προτείνει να βάλει η ίδια **τα έξοδα από το χαρτζιλίκι** της. Στο Προσωπικό λέει «Είναι μόνη της και στεναχωριέται γιατί δεν έχει χρήματα για να έλθει να με πάρει». «Με πήρατε από το σπίτι μου και η μητέρα μου στεναχωριέται. Δεν μπορεί να με πάρει πίσω. Είναι μόνη της. Ορκίζομαι στην ψυχή του πατέρα μου ότι μια μέρα θα φύγω και θα εξαφανιστώ από εδώ». Διαφαίνεται εδώ ότι μπερδεύει την επιθυμία του Άλλου με την απόλαυση του.

Άλλες φορές πάλι παραπονιέται και ζητά από το Προσωπικό του Ξενώνα, «να της αλλάξουν τα φάρμακα» διότι όπως λέει, «δεν την βοηθούν στο να ελέγξει τα νεύρα της και **να γίνει καλή** για να την πάρει η μητέρα της τα Χριστούγεννα πολλές μέρες». «Οι γονείς μου, λέει, έλεγαν ότι τα άλλα παιδιά είναι τα καλά παιδιά!». Συχνά προσπαθεί λοιπόν να μαθαίνει τι σκαρώνουν τα άλλα παιδιά, σαν **αταξίες, και τα λέει** στους Νοσηλευτές, τονίζοντας τους το «πόσο καλή είναι» η ίδια.

Αναφέρει ότι της λείπει ο **πατέρας** της και αποφασίζει να αποκαλεί ένα Νοσηλευτή, για τον οποίο θεωρεί ότι του μοιάζει : «**μπαμπά**». Όταν τον ρωτάει εάν συμφωνεί και εκείνος αρνείται, κλαίει γοερά.

Κάποιες στιγμές αντιμετωπίζει με παράπονο την συμπεριφορά της μητέρας λέγοντας : «Η μητέρα μου δεν έχει χρόνο να έλθει να με δει λες και δουλεύει ! Φοβάται ότι θα της φάω τη σύνταξη. Η μαμά της «Τάδε» έρχεται διαρκώς. Γιατί δεν έρχεται όπως είχαμε πει ‘ένα Σαββατοκύριακο να με παίρνει ;’ αλλά βέβαια είμαι εγώ η τρελή. Όταν η μάνα μου πήρε φάρμακα εγώ δεν στενοχωρήθηκα, ούτε όταν πέθανε ο πατέρας μου. Βέβαια με χτυπούσαν συνέχεια αλλά πάλι ήταν καλύτερα από εδώ. Θέλω να την βλέπω. Θέλω να πάω σπίτι μου». Σπανιότερα λέει, ότι «δεν θέλει να πάει σπίτι της διότι η μητέρα της ασχολείται μόνον με τον υπολογιστή και όλο καπνίζει». «Τουλάχιστον, προσθέτει, στον Ξενώνα κάνουμε και καμιά βόλτα» και παραπονιέται ότι «δεν περνά καλά μαζί της γιατί δεν πηγαίνουν πουθενά, και είναι συνεχώς στην «μούγκα»». Αραιότερα μπορεί να αναφερθεί στην μητέρα της θυμωμένα : «Οι μεγάλοι με κατάντησαν τρελή». «Όλοι λένε συνεχώς ότι σε όλα φταίω εγώ ακόμα και το για το φαί που δεν έγινε καλό χθες, πάλι εγώ φταίω. Σε όλα φταίω εγώ».

Ένα βράδυ είναι τόσο απελπισμένη που δεν θέλει να φάει ούτε να πει τίποτα άλλο εκτός από γάλα «Μόνο αυτό μπορώ να πιω» λέει. Κλαίει και ζητάει την μητέρα της «Είμαι μωρό, λέει, και έχω ανάγκη την μητέρα μου».

Μπορεί ακόμη να χρησιμοποιήσει και τεχνάσματα για να «κινήσει» το ενδιαφέρον της όπως για παράδειγμα όταν λέει στην μητέρα της στο τηλέφωνο, με λεπτομέρειες και ύφος σαν να γινόταν εκείνη την στιγμή, ότι «δεν έχει το δικαίωμα ο Νοσηλευτής να την χτυπά και να της τραβά τα μαλλιά». Πρέπει να σημειωθεί ότι ο συγκεκριμένος Νοσηλευτής δεν εργαζόταν εκείνη την στιγμή. Προσθέτει ότι «της φέρονται όπως στην τηλεόραση που χτυπάνε τα παιδιά στα ιδρύματα».

4.3.1.2 Σχέση της Χρυσίππης με τους παππούδες

Οι **γονείς της μητέρας** όπως αναφέρθηκε στο «Ιστορικό», δεν έχουν καλές σχέσεις με την Χρυσίππη διότι «καπνίζει», παίρνει πράγματα, είναι σαν «κουρδισμένη» και δημιουργεί προβλήματα στην μητέρα της.

Όταν στις γιορτές - η μητέρα δεν καταφέρνει να κρατήσει την Χρυσίππη στο σπίτι όσο ήταν προγραμματισμένο - η **μητρική γιαγιά** την συνοδεύει πίσω στον Ξενώνα. Ζητά από την Νοσηλεύτρια να της δίνει «και κανένα χαστούκι που και που γιατί της χρειάζεται» και εκφράζει την απορία «γιατί δεν παίρνει πλέον το Risperdal ;». Προτείνει επίσης «το μεσημέρι να παίρνει κάτι πιο ισχυρό». Το Νοσηλευτικό Προσωπικό περιγράφει ότι όση ώρα παρέρμεναν στο χώρο του Ξενώνα οι παππούδες «την μαλώνουν συνεχώς», «της μιλούν όλοι μαζί», ότι και να κάνει της λένε ότι «το κάνει για να τους τραβήξει την προσοχή».

Παράλληλα , αναφορικά με την **πατρική γιαγιά** : στις επισκέψεις της στον Ξενώνα, μιλώντας με την Χρυσίππη επαναλαμβάνει ότι είναι «η μόνη που την αγαπά τόσο πολύ». Της μιλά συνεχώς για τον μπαμπά της. Όταν η Χρυσίππη, κάποια στιγμή, στρέφει το ενδιαφέρον της κάπου αλλού, η γιαγιά ενοχλείται και της ζητάει με έντονο ύφος, «να ασχολείται

μόνον με εκείνην. Της φέρνει μια φωτογραφία του μπαμπά της «Για να μην τον ξεχάσει». Την οποία η Χρυσίππη στη συνέχεια δείχνει κλαίγοντας στο Πρόσωπο Αναφοράς της ρωτώντας «Είναι όμορφος ο μπαμπάς μου ;»

A.3.1.3 Σχέση της Χρυσίππης με τα άλλα παιδιά

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, όταν εξετάσθηκε η «Πορεία...» η Χρυσίππη χτυπάει τα άλλα παιδιά. Όταν, οι Νοσηλεύτριες, την επιπλήττουν λέει ότι «Μα λίγο τον χτύπησα». Τα παιδιά την φοβούνται. Σε ένα καυγά με ένα αγόρι, παίρνει ένα **μαχαίρι** από την κουζίνα και τον απειλεί. Εκείνο της λέει πολύ άσχημες κουβέντες και τότε η Χρυσίππη τηλεφωνά στο 100 από το καρτο-τηλέφωνο με αποτέλεσμα να έλθει η Αστυνομία για να δει τι συμβαίνει.

Κάποια άλλη μέρα όταν δυο αγόρια έπαιζαν μόνα τους και δεν την έβαζαν στο παιχνίδι τους, παίρνει πέτρα για να τους χτυπήσει και χαλάει αυτό που φτιάχνουν.

Την ώρα που είναι όλα τα παιδιά συγκεντρωμένα στην «Ομάδα Διαβίωσης» εκείνη λέει ότι σε ένα αγόρι ότι «δεν θέλει να κάτσει δίπλα του γιατί είναι βρομιάρης και ότι « όλοι είναι ηλίθιοι και μηδενικά».

Ιδιαίτερη είναι η σχέση της με τον Γλαύκο, τον οποίο ακολουθεί παντού. Κατά διαστήματα τον απειλεί, τον βρίζει και γίνεται επιθετική μαζί του. Κάποια άλλη στιγμή ξαφνικά και χωρίς προφανή λόγο του πετάει ένα λουκέτο στο κεφάλι, με αποτέλεσμα να τον χτυπήσει ανάμεσα στα μάτια. Άλλη φορά του πετάει μια πέτρα και μετά λέει ότι δεν κατάλαβε ότι θα μπορούσε να τον χτυπήσει. Την βρίσκουν οι Νοσηλευτές να τον παρενοχλεί σεξουαλικά και αυτός να μην ξέρει τι να κάνει και να αλλάζει θέση για να την αποφύγει. Τον απομονώνει στη κουζίνα και του ζητάει να «πηδηχτούν». Τον βρίσκει στο λουτρό την ώρα που κάνει μπάνιο και του πιάνει τα γεννητικά όργανα, παρόλο που εκείνος διαμαρτύρεται. Θέλει να τον φιλήσει και του λέει «Μανάρα μου».

Φαίνεται επίσης ότι η Χρυσίππη, μιμείται ένα άλλο κορίτσι το οποίο φιλοξενείται από τον Ξενώνα . Κάνει τρύπα στην μύτη της και ξυρίζει τα γεννητικά της όργανα, κάνει τρύπες στα αφτιά της με τον διαβήτη και περνάει βελόνες, «όπως αυτό το κορίτσι». Προσπαθεί να τρυπήσει και τα χείλια της και το ρουθούνι της με τον διαβήτη για να βάλει σκουλαρίκι. Όταν οι τρύπες μολύνονται, αρνείται κατηγορηματικά να τις περιποιηθεί. Γεμίζει όλο το σώμα της με ζωγραφιστά τατουάζ «όπως αυτό το κορίτσι» και βάφει με κόκκινο μαρκαδόρο τα μάτια της. Ντύνεται με αλυσίδες και στα μαύρα. Φοράει το σουτιέν που είχε πετάξει «αυτό» το κορίτσι στα σκουπίδια. Μέσα στην προσπάθεια της να μπει στην θέση του Άλλου και να τον εντοπίσει μέσα από τις συμπεριφορές του και από τα στοιχεία που τον χαρακτηρίζουν μεταχειρίζεται το σώμα της κακοποιητικά αλλά χωρίς να το αντιλαμβάνεται.

A.3.1.4 Σχέση της Χρυσίππης με την Χειροτέχνη

Σε όλους στον Ξενώνα και στο Σχολείο είναι γνωστό ότι η Χρυσίππη ζωγραφίζει πολύ ωραία. Το «Εργαστήριο Χειροτεχνίας» είναι ο χώρος που πήγαινε ανελλιπώς και με πολύ

συνέπεια. Κάνει εκεί ωραίες ζωγραφιές και κατασκευές και επιβραβεύεται για αυτό. Κάποια στιγμή όμως, παίρνει τη σακούλα με τις χάντρες και τα κολιέ που άνηκαν στο «Εργαστήριο» και όταν η Χειροτέχνης την τιμωρεί να μην πάει στο μάθημα, εκείνη πηγαίνει και κάθεται στο Εργαστήριο, χωρίς να μιλά και χωρίς να κάνει κάτι. Η Χειροτέχνης την αφήνει να παραβρεθεί αλλά περιορίζοντας την στο να μην κάνει τίποτα και της προτείνει την επόμενη φορά που θα θέλει κάτι να το ζητάει. Της απαγορεύει να ξαναπάρει το οτιδήποτε από το Εργαστήριο χωρίς την έγκριση της. Διαπιστώνεται εδώ ότι ο χειρισμός που κάνει η Χειροτέχνης είναι επιτυχής. Καταφέρνει να μην της βάλει μια τιμωρία για την κλοπή που κάνει αλλά, μια απαγόρευση. Κατ' αυτό τον τρόπο της αφήνει μια θέση υποκειμένου. Η Χρυσίππη, σε όλες της τις ανταλλαγές αναγνωρίζεται από το ότι ζωγραφίζει πολύ ωραία. Καταφέρνει να κεντρίσει το ενδιαφέρον του Άλλου με αυτό της το χαρακτηριστικό. Έχει βρει ένα τρόπο να κάνει τον Άλλο να απολαμβάνει. Αυτό που της «λέει» η Χειροτέχνης, το οποίο έχει συμβολική αξία, είναι ότι «δεν απολαμβάνει από αυτά που κάνει». Της υπογραμμίζει ότι δεν έχει αξία αντικειμένου απόλαυσης για αυτήν. Έτσι η Χρυσίππη κάτω από την απαγόρευση παρευρίσκεται στο «Εργαστήριο Χειροτεχνίας» χωρίς όμως να κάνει κάτι.

A.3.1.5 Η σχέση της Χρυσίππης με τα ζώα

Καθ' όλη την διάρκεια παραμονής της στον Ξενώνα ασχολείται με κάποιο ζώο, ακολουθώντας έτσι τα αχνάρια της μητέρας της. Φροντίζει κάποια νεογέννητα σκυλάκια από τη γειτονιά. Βάζει μια ζακέτα από τα ρούχα της για να κάθονται επάνω. Τους δίνει γάλα και λουκάνικα και όταν στην συνέχεια το Προσωπικό της επαναλαμβάνει ότι θα πρέπει να τα αποχωρισθεί, προσπαθεί με αγγελίες να βρει τρόπο να τα δώσει.

Στη συνέχεια βρίσκει ένα περιστέρι και αναλαμβάνει την φροντίδα του. «Έγινα μητέρα!», λέει και παίρνει πολύ σοβαρά το ρόλο αυτό. Μεταφέρει το περιστέρι στο δωμάτιο της, το φιλά στο στόμα, το χαϊδεύει. Παρά τις παρατηρήσεις δεν το αποχωρίζεται καθόλου. Αναφέρει ότι το χειμώνα θα του φοράει ρούχα. Μέχρι την στιγμή που μια γάτα της το αρπάζει. Στενοχωριέται και κλαίει. Απειλεί ότι θα την σκοτώσει αν την πιάσει στα χέρια της. Ετοιμάζει ένα μπολ με γιαούρτι, νερό και απορρυπαντικό : «Για να το φάει η γάτα και να δηλητηριαστεί». Καταφέρνει να την πιάσει. Προσπαθεί να την χτυπήσει αλλά η γάτα την γρατζουνάει.

Πολύ σύντομα βρίσκει έναν βάτραχο και τον βάζει μέσα σε ένα παγούρι. Την πιέζουν οι Νοσηλεύτές και τον αφήνει ελεύθερο.....

Η σχέση της Χρυσίππης με τα ζώα είναι αντίστοιχη με αυτήν της μητέρας. Πρόκειται για μια ακόμη προσπάθεια της Χρυσίππης, όπως με τα ρούχα που δεν είναι της ηλικίας της⁶²⁰ και τις συμπεριφορές της άλλης κοπέλας⁶²¹, να μπει στην θέση του μητρικού Άλλου,

⁶²⁰ Βλ. «Σχέση της Χρυσίππης με την μητέρα της» στο Α.3.1.1.

εν προκειμένω για να τον εντοπίσει και για να αναπαράγει τις συμπεριφορές του και τα στοιχεία που τον χαρακτηρίζουν.

A.4 Θεραπευτικός σχεδιασμός από την Ομάδα του Ξενώνα

Καταγράφουμε εδώ με σύντομο τρόπο, **τον θεραπευτικό σχεδιασμό** με τον οποίο πλαισίωσε την Χρυσίππη, ο Ξενώνας

Η πλαισίωση της Χρυσίππης έχει πολλά στοιχεία **προφύλαξης και φροντίδας** από πράγματα στα οποία η ίδια εκθέτει τον εαυτό της. Το Προσωπικό την περιγράφει «ανυπάκουη, χωρίς όρια, παρορμητική και χωρίς αίσθηση κινδύνου». Προσπαθεί ανεπιτυχώς, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, να της βάλει κάποια όρια και περιορισμούς στις εξόδους της κλειδώνοντας τις εξώπορτες

Εξαιτίας της **μη κατανόησης των ορίων** από την Χρυσίππη, το Προσωπικό κάνει προσπάθεια να την μάθει **να μην μπαίνει**, για παράδειγμα, **στο δωμάτιο** των άλλων παιδιών όποτε θέλει εκείνη αλλά να τα ρωτά πρώτα. Να την μάθει ότι συμβιώνοντας με τα άλλα παιδιά πρέπει επίσης να **μοιράζεται τις υποχρεώσεις** για τα κοινά όπως για παράδειγμα, το να πλένει και εκείνη τα πιάτα ή να στρώνει το τραπέζι. Με άλλα λόγια γίνεται προσπάθεια να της μεταφερθεί ότι ο χώρος του Ξενώνα λειτουργεί σαν μια μικρή κοινωνία η οποία διέπεται από αρχές δικαιώματα και κανονισμούς.

Το Προσωπικό προσπαθεί επίσης μέσα από τιμωρίες εκπαιδευτικού χαρακτήρα, να πλαισιώσει την **επιθετικότητα** της, την οποία απευθύνει σε Προσωπικό και παιδιά στον Ξενώνα, αλλά και στο Σχολείο. Την βάζουν, για παράδειγμα, να παραμείνει για 10' της ώρας στο δωμάτιο της. Θεωρείται δηλαδή ότι θα καταφέρει, με αυτό τον τρόπο, να έχει μια μορφή «σεβασμού» της **απαγόρευσης**. Επιπλέον με το σκεπτικό ότι η Χρυσίππη «παίρνει» πράγματα χωρίς να ρωτά και **τα θεωρεί δικά της**, για παράδειγμα ένα CD των άλλων παιδιών, ένα βιβλίο από το Σχολείο ή τα κοσμήματα μιας άλλης φιλοξενούμενης στον Ξενώνα, πρέπει οι **κυρώσεις** που της επιβάλλονται, να εφαρμόζονται άμεσα. Όμως καμία τέτοιου είδους λύση δεν αποδίδει παρά για λίγο.

Μέσα στα πλαίσια του «Θεραπευτικού Σχεδιασμού» στον Ξενώνα είναι και κάθε είδους **εκπαιδευτική** προσπάθεια : από το να μάθει τα πιο απλά και βασικά πράγματα της καθημερινότητας για παράδειγμα, το πως να τακτοποιεί το δωμάτιο της ή ακόμα, πιο σημαντικό αναφορικά με την **προσωπική της υγιεινή**, το πώς να κάνει μπάνιο καθαριότητας, για παράδειγμα, χωρίς να φοράει το μαγιό της [όπως έκανε όταν πρωτοπήγε στον Ξενώνα], ή να μην βγαίνει έξω με σκισμένα ρούχα.

⁶²¹ Βλ. «Σχέση της Χρυσίππης με τα άλλα παιδιά» στο Α.3.1.3.

Διαφορές δραστηριότητες οργανώνονται στα πλαίσια των προγραμμάτων, μέσα στον Ξενώνα είτε μαζί με άλλα παιδιά, για παράδειγμα Εργοθεραπεία ή Γυμναστική, είτε ατομικά όπως η βοήθεια που της παρέχεται από τον Παιδαγωγό με τον οποίο προετοιμάζει τις υποχρεώσεις της για το Σχολείο. Η Χρυσίππη είναι πολύ συνεπής στο Εργαστήριο Χειροτεχνίας όπου, κατά την Χειροτέχνη, επέδειξε «καλλιτεχνικές τάσεις»

Με το **Ειδικό Σχολείο** στο οποίο πηγαίνει υπάρχει συνεχής συνεργασία από την μια, για να παρακολουθείται η πορεία της Χρυσίππης αλλά και από την άλλη, για να υπάρχει δυνατότητα αποσυμφόρησης των εντάσεων που δημιουργεί στο Σχολείο για παράδειγμα όταν κλέβει, ή όταν χτυπά κάποιον. Γίνεται προσπάθεια μέσα από αυτή την συνεργασία μεταξύ του Προσωπικού του Ξενώνα και των Δασκάλων να εφαρμοσθεί μια κοινή πορεία, όπου αυτό είναι εφικτό. Να σταματήσουν, για παράδειγμα, να την αντιμετωπίζουν **με λύπη** δίνοντας της τα παλιά τους ρούχα ή κάνοντας έρανο για να της πάρουν παπούτσια.

Γίνεται προγραμματισμένη πρόσκληση σε τακτικά διαστήματα για να έλθει η **μητέρα** στον Ξενώνα να μιλήσει για την Χρυσίππη και την συμπεριφορά της όταν πηγαίνει στο σπίτι, να μιλήσει για τις δυσκολίες της και κυρίως, με δεδομένο πλέον ότι η μητέρα έχει την «τάση» να την «αφήνει» στον Ξενώνα, να μουν κοινοί προγραμματισμοί.

Ακόμα, στα πλαίσια **επισκέψεων στο σπίτι** της μητέρας, από την Κοινωνική Λειτουργό διαπιστώθηκε ότι είναι πολύ εγκαταλελειμμένο, βρώμικο, με κόπρανα και ούρα του σκύλου και κουτσουλίες από τα πουλιά που έχει η μητέρα. Γίνεται λοιπόν προσπάθεια να βάλει η μητέρα κάποιο προγραμματισμό αναφορικά με την υγιεινή την δική της και της Χρυσίππης.

Η **Παιδοψυχίατρος** του χώρου παρακολουθεί την Χρυσίππη, όλο το διάστημα της παραμονής της στον Ξενώνα, στα πλαίσια των συναντήσεων του Προσωπικού αλλά και πραγματοποιώντας, όποτε θεωρεί ότι αυτό είναι απαραίτητο, και ατομικές συναντήσεις μαζί της. Έχει έτσι μια «συνέχεια» της πορείας της και ρυθμίζει κατ' αυτό τον τρόπο και την **φαρμακευτική της αγωγή**⁶²². Συχνά όμως παίζει και τον ρόλο του ανθρώπου που την **οριοθετεί** καλώντας την στην Ομάδα για να συζητήσει κάποια δυσκολία ή συμπεριφορά της. Παράλληλα η Παιδοψυχίατρος του Ξενώνα ανταλλάσσει κάποιες φορές με τον Ψυχίατρο της μητέρας.

Η Χρυσίππη πηγαίνει στην εβδομαδιαία **Ομάδα Ψυχολογικής Στήριξης** στα πλαίσια της οποίας συχνά γίνεται αποδέκτης των παραπόνων που της απευθύνουν οι άλλοι φιλοξενούμενοι για την επιθετική της συμπεριφορά και για τις κλοπές που κάνει εις βάρος τους.

⁶²² Η Παιδοψυχίατρος έκανε αλλαγές προσπαθώντας να ανακουφίσει από την κινητικότητα, την αναστάτωση και την ψυχωτική συμπτωματολογία την Χρυσίππη. Ενδεικτικά και με επιφύλαξη από μέρους μας σημειώνουμε την φαρμακευτική Αγωγή : Modiodal [για την ενίσχυση της πνευματικής λειτουργίας] και Risperdal [αντιψυχωσικό] Strattera [για την υπερκινητικότητα]. Entact [αντικαταθλιπτικό] Risperlen και Toramac [αντιεπιληπτικό].

Τέλος πραγματοποιεί «Ατομικές συνεδρίες» με την Κλινικό, με τις οποίες ασχολούμεθα παρακάτω διεξοδικά.

Β ΟΙ ΣΥΝΕΔΡΙΕΣ

Σε αυτό το σημείο θα ασχοληθούμε με τις συνεδρίες με την Κλινικό και στην συνέχεια Ερευνητή. Αρχικά θα μας απασχολήσουν «Τα θέματα που επεξεργάζεται η Χρυσίππη στα πλαίσια των συνεδριών της με την Κλινικό, η ύπαρξη ή μη «μεταβίβασης» της Χρυσίππης και τέλος η «επιθυμία» του αναλυτή.

B.1 Τα θέματα που επεξεργάζεται στις συνεδρίες

Στο επίκεντρο των συναντήσεων με την Κλινικό είναι η σχέση της με την μητέρα της. Συχνά κάνει παράπονα για το ότι δεν πηγαίνει να την βλέπει και ότι δεν την παίρνει στο σπίτι.

Σε μια συνεδρία, άξια μνείας, η Χρυσίππη είναι θυμωμένη με την μητέρα της και φωνάζει : «Την μια μου λέει πως έτσι με έκανε ο Θεός !» (δηλαδή να κλέβει και να είναι κακό παιδί) «και την άλλη θυμώνει μαζί μου. Δεν καταλαβαίνω γιατί θυμώνει». «Δεν καταλαβαίνω, γιατί ο Θεός κάνει παιδιά με προβλήματα, που κλέβουν, που είναι άρρωστα και τα βάζουν σε Ξενώνες και πηγαίνουν σε Ψυχολόγους» και συνεχίζει για την μητέρα της «Μου είπε ότι όταν θα μεγαλώσω θα μου πει πράγματα. Μου κρύβει πράγματα». Διαμαρτύρεται γιατί την λέει «νιάνιαρο». Έχω μεγαλώσει είμαι έφηβη. Θέλω να πηγαίνω σε κανονικό Σχολείο, όπως όλα τα παιδιά». «Δεν ξέρω τι με πιάνει και κλέβω. Δεν θέλω να κλέβω. Θέλω να είμαι καλό παιδί. Επειδή είμαι κακό παιδί είμαι στον Ξενώνα, αλλιώς θα ήμουν με την μητέρα μου. Μου είπε ότι μπορεί να κάνει οτιδήποτε εάν είμαι καλό παιδί»

Κάθεται σκεπτική και λέει «Δεν θα μου πείτε γιατί παίρνω πράγματα ;» στην ερώτηση της Κλινικού για το «τι θεωρεί η ίδια», η Χρυσίππη απαντά ότι «Ο Θεός κάποιους τους φτιάχνει έτσι» και στην ερώτηση που ακολουθεί εάν «μπορεί με κάποιο τρόπο κάτι να αλλάξει σε αυτό», απαντά ότι «Έτσι γίνεται. Μερικούς τους κάνει έτσι. Για να αλλαχθεί πρέπει να το θέλει»..... δηλώνοντας κατ' αυτό τον τρόπο την παντοδυναμία, την αδιαλλαξία και την σκληρότητα του απόλυτου Άλλου, χωρίς να μπορεί να διαφοροποιηθεί από αυτόν ως υποκείμενο.

Σχεδόν σε όλες τις συναντήσεις παίζει με τα διάφορα παιγνίδια μέχρι που κάποια φορά, την ώρα της συνεδρίας της, έρχεται η κοπέλα που έχει την επόμενη συνεδρία και ανοίγει την πόρτα χωρίς να χτυπήσει, κοιτάει μέσα, την ξανακλείνει και μετά φεύγει. Η Χρυσίππη, το εξέλαβε υπό την μορφή ερμηνείας και παρατάει το παιγνίδι της λέγοντας «Τι θα πει η «Τά-

δε» για μένα ;» «Θα πει ότι παίζω και ότι είμαι μικρή ακόμα. Τα παιδιά της Α΄ Γυμνασίου δεν παίζουν ! ». Η Κλινικός μάταια προσπάθησε να αντιτείνει κάτι.... Η ευκαιρία είχε χαθεί. Η Χρυσίππη από ένα τυχαίο γεγονός σταμάτησε οριστικά «να παίζει ως παιδί» στις Συνεδρίες !

B.2 Η Χρυσίππη στις συνεδρίες με την Κλινικό

Η Χρυσίππη οδηγήθηκε στο να ζητήσει από μόνη της συναντήσεις με την Κλινικό, μετά από τις ερωτήσεις που έκανε στο Νοσηλευτικό Προσωπικό για το «τι κάνουν τα άλλα παιδιά όταν πηγαίνουν σε αυτές».

Οι συναντήσεις αυτές πραγματοποιούνταν σε ένα πρώτο χρόνο, στο χώρο του Ξενώνα και στην συνέχεια στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο, σε εβδομαδιαία βάση. Το αίτημα της, το οποίο είχε επεξεργαστεί με το Πρόσωπο Αναφοράς της ήταν «να διορθώσει το ότι χτυπάει τα άλλα παιδιά». Την ενοχλεί, λέει που «όταν τα χτυπάει μετά δεν την παίζουν».

Στον Ξενώνα δεν κατάφερε να υπάρξει κάποια συνέπεια στην προσέλευση στις συναντήσεις διότι συνήθως τις ξεχνούσε είτε γιατί κοιμόταν είτε γιατί είχε κάτι καλύτερο να κάνει το οποίο προέκυπτε την τελευταία στιγμή. Όταν αρχίζει να πηγαίνει, με συνοδεία κάποιας Νοσηλεύτριας, στο Ιατροπαιδαγωγικό είναι πολύ περιποιημένα τα ρούχα της –σε αντίθεση με την εμφάνισή της στον Ξενώνα και στο Σχολείο. Βρίσκει ότι τα παιχνίδια που υπάρχουν στο γραφείο της Κλινικού είναι «τα ίδια με αυτά που έχει στο σπίτι της». Ενδιαφέρεται για τα άλλα παιδιά που πραγματοποιούν παρόμοιες συναντήσεις και για το «εάν η Αλκινόη ζωγραφίζει ωραία». Ρωτάει ακόμη εάν τα άλλα παιδιά, που γνωρίζει, «πηγαίνουν κανονικά στις συναντήσεις τους».

Το αίτημα της με τον καιρό μεταβάλλεται. Στο «Να της βρει η Κλινικός τρόπο να μην κλέβει» διότι έτσι θα την παίρνει η μητέρα της στο σπίτι. Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι τοποθετεί την Κλινικό στην θέση αυτού που γνωρίζει τι της συμβαίνει και κατ' επέκταση γνωρίζει και το νόημα των κλοπών της. Την ενοχλούν τα άσχημα αποτελέσματά και το αντίκτυπο που έχουν στο να την δέχονται οι άλλοι. Τα τοποθετεί κατά κάποιο τρόπο σαν ένα «ψυχαναλυτικό σύμπτωμα». Αντιμετωπίζει αυτές τις κλοπές, τις οποίες δεν ελέγχει σαν κάτι το «σκοτεινό» το οποίο την ξεπερνάει και για το οποίο παραπονιέται έντονα στα πλαίσια των συνεδριών αυτών. Δεν μπορεί ούτε να μην το κάνει αλλά ούτε και να επωμισθεί τις συνέπειες του να μην την θέλουν τα άλλα παιδιά αλλά κυρίως τις συνέπειες του να μην την θέλει η μητέρα της. Δηλαδή αυτά τα δύο αιτήματα είναι ουσιαστικά ένα και αφορούν την ύπαρξη της για τον Άλλο.

Όταν κάποια φορά η Κλινικός καθυστερεί να την φωνάξει μέσα στο γραφείο, η Χρυσίππη θυμώνει πάρα πολύ που περιμένει. Στην επόμενη Συνεδρία πηγαίνει πιο νωρίς και ζητά να πάρει τη θέση ενός άλλου παιδιού για το οποίο έμαθε ότι επειδή θα λείπει δεν θα

πάει στην συνάντησή του. Απευθύνει στην Κλινικό, με αυτό τον τρόπο, το ερώτημα, για το εάν είναι για αυτήν, το αντικείμενο που της προσφέρει απόλαυση. Διαφαίνεται επίσης και το ερώτημα εάν ένα αντικείμενο μπορεί να αντικατασταθεί από κάποιο άλλο. Μετά την αρνητική τοποθέτηση της Κλινικού, στο να πάρει την ώρα της συνεδρίας του άλλου παιδιού, θυμώνει πάρα πολύ. Οι επιπτώσεις αυτού του χειρισμού είναι καθοριστικές : Τις επόμενες δύο Συνεδρίες δεν πηγαίνει στις συνεδρίες της. Φαίνεται ότι αυτό που «άκουσε» από αυτό το χειρισμό της Κλινικού ίσως ήταν ότι ο Άλλος δεν την θέλει ως αντικείμενο, διότι απολαμβάνει από αλλού και δεν υπάρχει κάποιο όφελος απόλαυσης από εκείνην.

Όταν ξαναπηγαίνει, είναι χαρούμενη και χαμογελαστή γιατί θα πήγαινε στην μητέρα της. Μιλάει για την ζωγραφική και μας ρωτάει εάν ζωγραφίζει ωραία. Τοποθετώντας προς τον Άλλο που εκπροσωπείται από την Κλινικό, το καλλιτεχνικό στοιχείο που είναι η δική της εκπροσώπηση, σαν προσπάθεια αναγνώρισης της ως αντικείμενο της απόλαυσής της Κλινικού.

Σε κάποιες από τις επόμενες συνεδρίες πηγαίνει, όπως λέει, για να κάνει το «χατίρι» στο Πρόσωπο Αναφοράς της. Σε κάποιες άλλες συναντήσεις πηγαίνει, πάντα μετά την παρότρυνση του Προσωπικού του Ξενώνα, για να πει ότι «δεν θα πάει» και ότι «δεν θέλει να μιλήσει».

Γ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ

Σε αυτό το μέρος της διατριβής, πραγματοποιείται η επεξεργασία των στοιχείων που αφορούν την Χρυσίππη και τα οποία έχουν συλλεχθεί πιο πάνω, στο μέρος «Συλλογή των στοιχείων και πορεία». Αρχικά θα εξετασθεί το ερώτημα :

«Ποια είναι η δομή στην οποία ανήκει το υποκείμενο-Χρυσίππη;».

Γ.1 Διαγνωστική προσέγγιση

Η Χρυσίππη παρουσιάζει διαταραχές στη γλώσσα. Το Προσωπικό του Ξενώνα αναφέρει ότι μιλάει μόνη της και ότι «δεν βγαίνει νόημα από αυτά που λέει». Κάποιες φορές «συνομιλεί», πριν κοιμηθεί με το «αγόρι» της ή με την μητέρα της ενώ αυτοί δεν παρευρίσκονται στο δωμάτιο. Η Χρυσίππη παίρνει τα σημαίνοντα κατά γράμμα και όχι με συμβολικό τρόπο, όταν για παράδειγμα η μητέρα της, της αναφέρει ότι είδε σε ένα όνειρο ότι «της κόψανε το πόδι», τρομάζει πάρα πολύ και πανικοβάλλεται. Εκλαμβάνει ως πιθανή την περίπτωση το πόδι της να είναι αποσπάσιμο. Επίσης, σε κάποια συνεδρία κάνει ότι καπνίζει κρατώντας μια κιμωλία, γεγονός που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως συμβολικό παιχνίδι, όμως στη συνέχεια αναφέρει ότι «η μητέρα της όλο λέει ότι θα το κόψει και όλο δεν το κό-

βει» και έτσι όπως κρατά την κιμωλία την κόβει στα δυο. Το σημαίνουν είναι ταυτισμένο με το σημαινόμενο.

Επειδή το φαντασιακό δεν είναι οριοθετημένο από το συμβολικό οι ενορμήσεις εξουσιάζουν το σώμα της Χρυσίππης : Συνεχώς κάτι θέλει να τρώει. Συνεχώς είναι σεξουαλικά αναστατωμένη και κάνει χειρονομίες σεξουαλικού περιεχομένου. Κυνηγά, όπως αναφέρθηκε⁶²³ διαρκώς τον Γλαύκο και τον απομονώνει λέγοντάς του «να πηδηχτούν» ή του πιάνει τα γεννητικά όργανα. Ντύνεται προκλητικά με αποκαλυπτικά ρούχα τα οποία σηκώνει μέχρι το στήθος ή σηκώνει το φόρεμα της ανεβαίνοντας και χορεύοντας, για παράδειγμα, πάνω στο θρανίο. Κάνει ερωτήσεις στα άλλα παιδιά σεξουαλικού χαρακτήρα του τύπου όπως «Σε ‘βιάζει’ όταν είστε μόνοι σας ;». Γράφει μια αγγελία στην οποία λέει ότι «θέλει να την γαμήσουν με τα μουνιά τους και τα ψωλιά τους» Ανακοινώνει άλλοτε πως είναι «λεσβία» και άλλοτε πως πήγε με ένα αγόρι που μόλις γνώρισε στο δρόμο. Διαπιστώνεται από τα παραπάνω ότι η Χρυσίππη βρίσκεται εκτός έλεγχου χωρίς την «προστασία» της φαλλικής λειτουργίας-. Η απόλαυση δεν έχει ρυθμιστεί από το Όνομα-του-Πατέρα. Είναι έρμαιο των ενορμήσεων της. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο όπου οι ενορμήσεις δεν οριοθετούνται από την φαλλική σημασία φιλιέται και κάνει σεξουαλικές χειρονομίες σε άγνωστα αγόρια και κορίτσια. Κοιτάει μέσα από την κλειδαρότρυπα την ώρα που τα άλλα παιδιά του Ξενώνα κάνουν μπάνιο καθαριότητας. Βρίσκεται συνεχώς σε ερωτομανιακή ετοιμότητα. Θεωρεί δηλαδή ότι η ίδια είναι η αφορμή της απόλαυσης του Άλλου. Δεν υπάρχει άλλη σύνδεση για να είναι κάτι για τον Άλλο παρά μόνον όντας το αντικείμενο της απόλαυσης του.

Αναφέρθηκε⁶²⁴ ότι η Χρυσίππη, μέσα από την προσπάθειά της να μπει στην θέση του μητρικού Άλλου, για να τον εντοπίσει και για να αναπαράγει τις συμπεριφορές του «αναλαμβάνει» κάποια στοιχεία που τον χαρακτηρίζουν, όπως για παράδειγμα αναλαμβάνει ως «μητέρα» την φροντίδα διαφόρων ζώων, με τέτοιο τρόπο που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια παραληρηματική κατασκευή μέσα σε μια προσπάθεια να δώσει κάποια απάντηση στο **αίνιγμα της προέλευσης**.

Τέλος όπως αναφέρθηκε ήδη⁶²⁵, μεταχειρίζεται με κακοποιητικό τρόπο το σώμα της σαν να μην πονάει. Για παράδειγμα μολονότι τα μάτια της είναι πρησμένα από την μόλυνση που τους έχει κάνει, εκείνη συνεχίζει βάφοντάς τα με μαρκαδόρους. Δεν υποφέρει ούτε όταν τρυπά με βελόνες και με τον διαβήτη τα χείλη της και τα αφτιά της. Γίνεται αντιληπτό ότι η

⁶²³ Βλ. «Σχέση με τα άλλα παιδιά» στο Α.3.1.3.

⁶²⁴ Βλ. «Σχέση με τα ζώα» στο Α.3.1.5.

⁶²⁵ Βλ. «Σχέση με τα άλλα παιδιά» στο Α.3.1.3.

δομή της Χρυσίππης είναι ψυχωτική διότι όπως διαφαίνεται η φαλλική σημασία δεν έχει οριοθετήσει το σώμα⁶²⁶ της.

Θα ασχοληθούμε παρακάτω με το ερώτημα :

**Ποια είναι η διαλεκτική της σχέσης της Χρυσίππης ως υποκειμένου
με την απόλαυση του Άλλου ;**

Γ.2 Η διαλεκτική της σχέσης της Χρυσίππης ως υποκειμένου με την απόλαυση του Άλλου

Η Χρυσίππη όπως αναφέραμε στην «Πορεία...» με δυσκολία δέχεται να κάνει τις υποχρεώσεις της : πηδά από τα παράθυρα όταν το Προσωπικό προσπαθεί να την οριοθετήσει, πετάει πράγματα, απειλεί και χτυπά τα άλλα παιδιά⁶²⁷. Τοποθετώντας κατ' αυτό τον τρόπο, το Προσωπικό που προσπαθεί να την οριοθετήσει, στην θέση του μεγάλου απόλυτου Άλλου, απέναντι στο οποίο προσπαθεί να αμυνθεί.

Η Χρυσίππη περιγράφεται, από τους παππούδες, ως «κλεπτομανής», «κουρδισμένη» και ως μη έχουσα αίσθηση κινδύνου⁶²⁸. Από τον Ξενώνα την περιγράφουν να μην κατανοεί τον πόνο των άλλων, όταν τους χτυπά χωρίς λόγο, αλλά και να μην αισθάνεται πόνο και η ίδια, όταν προσπαθεί για παράδειγμα να τρυπήσει με διαβήτη τα αφτιά και την μύτη της, για να κάνει όπως μια άλλη κοπέλα.

Διαπιστώθηκε επίσης ότι θέτει τον εαυτό της σε ερωτομανιακή διαθεσιμότητα παρενοχλώντας τον Γλαύκο αλλά και άλλα παιδιά. Οι ενορμήσεις της εξουσιάζουν το σώμα της όπως παρατηρείται μέσα από το γεγονός ότι συνεχώς κάτι τρώει και ότι συνεχώς είναι σεξουαλικά αναστατωμένη⁶²⁹. Συνήθως ντύνεται προκλητικά και έχει σεξουαλικές επαφές και με αγόρια και με κορίτσια που τα γνωρίζει στο δρόμο. Συμπεραίνεται ότι βρίσκεται εκτός έλεγχου ελλείπει «προστασίας» από την φαλλική λειτουργία⁶³⁰ καθώς δηλαδή η απόλαυση δεν έχει οριοθετηθεί από το Όνομα-του-Πατέρα, με αποτέλεσμα να είναι έρμαιο των ενορμήσεων της.

Μέσα στα ίδια πλαίσια προσπάθειας, για ενορμησιακή ικανοποίηση, μπορούμε να αντιληφθούμε και τις κλοπές που διαπράττει : Παίρνει» πράγματα από οπουδήποτε, από το σπίτι της μητέρας ή της γιαγιάς, από τον Ξενώνα ή από το Σχολείο. Βιβλία, ρολόγια, εσώ-

⁶²⁶ Maleval (J.-C.), (2005-2006), *Cours de psychopathologie : Les psychoses* στο <http://docs.zetudiant.fr>

⁶²⁷ Βλ. «Η Πορεία και οι σχέσεις...» στο Α.3.

⁶²⁸ Βλ. «Κοινωνικό Ιστορικό» στο Α.2.

⁶²⁹ Βλ. «Σχέση με τα άλλα παιδιά» στο Α.3.1.3.

⁶³⁰ Βλ. «Διαγνωστική Προσέγγιση» στο Γ.1

ρουχα, κοσμήματα : Τα κρατάει όπως λέει γιατί «δεν της είπε κανένας τίποτα και για αυτό τα πήρε». Δεν υπάρχει κανένα συμβολικό όριο. Παίρνει τα πράγματα και τα χρησιμοποιεί μπροστά σε αυτόν τον οποίο ανήκουν σαν να μην υπάρχει διαφορά μεταξύ αυτού που είναι δικό της και αυτού που δεν της ανήκει. Η απώλεια φαίνεται να μην είναι εγγεγραμμένη, να μην αφήνει κενό να μην «λείπει» τίποτα από τον Άλλο.

Γ.2.1 Οι αμυντικές προσπάθειες της Χρυσίππης

Όπως διαπιστώνεται⁶³¹ η Χρυσίππη ζητά συνεχώς συγνώμη όταν κάνει κάτι για παράδειγμα όταν «αφαιρεί» τα πράγματα κάποιου παιδιού. Αυτό γίνεται γιατί με τον καιρό καταλαβαίνει ότι οι άλλοι δεν την θέλουν, ότι την αποφεύγουν και γιατί η μητέρα της, της τονίζει σαν αιτία που δεν την παίρνει στο σπίτι, το ότι «παίρνει πράγματα που δεν της ανήκουν». Για τους ίδιους λόγους, διαπιστώθηκε, ότι ζητά βοήθεια και από την Κλινικό. Πρόκειται δηλαδή για ένα αίτημα που δημιουργήθηκε διότι θέλει να βρει μια λύση σε κάτι που δεν καταλαβαίνει.

Ένα αμυντικό στοιχείο απέναντι στην κατακλυσμική απόλαυση του Άλλου είναι το ότι το Προσωπικό την βρίσκει συχνά να κόβει τα μαλλιά της και να ξυρίζει τα φρύδια της, κάνοντας δηλαδή, κατ' αυτό τον τρόπο μια παρέμβαση στον ίδιο της τον εαυτό, ως αντικείμενο αδιαφοροποίητο από τον Άλλο, μέσα σε μια προσπάθεια αποσυμπλήρωσης του.

Να αναφέρουμε επίσης ότι κάποια φορά, την ώρα που η ίδια χτυπάει ένα παιδί και αυτό προσπαθεί να αμυνθεί, τηλεφωνά στο 100 σαν να προσπαθεί να βρει κάποιον που θα μπορέσει να την οριοθετήσει και κατ' επέκταση να οριοθετήσει και την απόλαυση του Άλλου με την οποία η ίδια δεν ανταπεξέρχεται.

Όπως διαπιστώθηκε⁶³² η Χρυσίππη απέναντι στην τιμριτική «στέρηση παρουσίας», που της επιβάλει η ίδια της η μητέρα, άλλες φορές είναι απαρηγόρητη, και κλαίει γοερά, άλλες βρίσκεται σε απόγνωση, διότι καταλαβαίνει, μέσα από το ότι πηγαίνει δώρα στα άλλα παιδιά του Ξενώνα ενώ αγνοεί την ίδια, ότι την απορρίπτει, και ότι «δεν την θέλει». Κάποιες φορές πάλι είναι τόσο απελπισμένη που δεν μπορεί ούτε να φάει, και που τοποθετείται ολοκληρωτικά στην θέση του αντικειμένου απορρίμματος για την μητέρα.

Η Χρυσίππη προσπαθεί λοιπόν να κάνει ότι ο μητρικός Άλλος της ζητά : βάφεται, ντύνεται σαν μεγαλύτερη γυναίκα, φοράει τακούνια και αρνείται σθεναρά να τα αφαιρέσει, παρά τις προσπάθειες του Προσωπικού του Ξενώνα να την πείσει ότι δεν είναι της ηλικίας της. Παράλληλα πιστεύει ότι η ίδια είναι απαραίτητη στην μητέρα της και ότι το εμπόδιο είναι το ότι είναι «κακό» παιδί επειδή «αφαιρεί» πράγματα.

⁶³¹ Βλ. στο ίδιο.

⁶³² Βλ. «Σχέση με την μητέρα» στο Α.3.1.1

Κάποιες στιγμές αντιμετωπίζει με παράπονο την συμπεριφορά της μητέρας αναγνωρίζοντας ότι η τελευταία την βλέπει σαν κάτι που θα της κάνει κακό. Σπανιότερα δε, αρνείται η ίδια να πάει στο σπίτι της μητέρας διότι της συμπεριφέρεται σαν να μην υπάρχει ασχολούμενη αποκλειστικά με τον υπολογιστή της.

Τέλος κάποιες φορές κατορθώνει να θυμώσει μαζί της και να διαμαρτυρηθεί λέγοντας ότι δεν φταίει για όλα εκείνη.

Μέσα από την οδύνη, την απελπισία, τα παράπονα και τον θυμό της Χρυσίππης διαπιστώνονται τα «ίχνη» της ως υποκείμενο.

Σε αυτό το σημείο θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα ερωτήματα :

Πως η Χρυσίππη αντιλαμβάνεται το «τόπο» που της διαφυλάχτηκε από τον αναλυτή;

Πως τον χρησιμοποιεί ; Σε ποια θέση τον τοποθετεί ;

Γ.3 Η χρήση του τόπου του αναλυτή από την Χρυσίππη

Η Χρυσίππη το μόνο που κατάφερε να αρθρώσει ήταν κάποια παράπονα για το ότι ο μητρικός Άλλος απολαμβάνει τοποθετώντας την σε θέση απορρίμματος.

Το βασικό της ερώτημα της θα μπορούσε να εκφραστεί : «πως θα καταφέρει να κεντρίσει και να διαφυλάξει το ενδιαφέρον του μητρικού Άλλου». Από αυτό οδηγείται στο αίτημα απέναντι στην Κλινικό να μάθει «γιατί κλέβει» αποβλέποντας σε μια λύση που θα οδηγούσε τον μητρικό Άλλο στο να την αποδεχθεί. Διαφαίνεται όμως ότι δεν πήρε τις απαντήσεις που περίμενε. Επιπλέον εξέλαβε την οριοθέτηση της συνεδρίας, από την Κλινικό όχι με την συμβολική της διάσταση αλλά ως επανάληψη της απόρριψης.

Θα προσπαθήσουμε παρακάτω να απαντήσουμε στο ερώτημα :

«Πως μπόρεσε ο αναλυτής να υποστηρίξει και να διαφυλάξει τις προσπάθειες της Χρυσίππης ως υποκειμένου:»

Γ.4 Η επιθυμία του αναλυτή στην αγωγή της Χρυσίππης

Η Κλινικός δεν κατάφερε να τοποθετήσει ένα πλαίσιο εργασίας. Η Χρυσίππη, τοποθετούμενη από την πλευρά αυτού που εξαιρείται των ορίων, δεν κατάφερε να πλαισιωθεί από τα όρια που τοποθετούνται ως ένα μίνιμουμ για την διεξαγωγή της θεραπευτικής διαδικασίας. Η μη κατανόηση της διαφύλαξης της θέσης της ως μοναδικής και μη ανταλλάξιμης, και όντας σε αντιπαλότητα με τον μικρό άλλο, τον άλλο του Σταδίου του καθρέφτη, την οδήγησαν στο να εκλάβει την οριοθέτηση της συνεδρίας από την Κλινικό ως απόρριψη από τον Άλλο και για αυτό σύντομα εγκατέλειψε. Εξάλλου ο Άλλος όπως αντιληφθήκαμε σε κάποια συνεδρία, εκλαμβάνεται ως απόλυτος «κάνει παιδιά που κλέβουν και είναι άρρωστα

....»⁶³³. Η μόνη παρουσία της Χρυσίππης ως υποκειμένου διαφαίνεται από τα κάποια παράπονα που κάνει για την μητέρα της. Το αίτημά της επικεντρώνεται στο να μην «αφαιρεί» πράγματα για να κατορθώσει να την κάνει αποδεκτή. Να την αποδεχθεί ως αντικείμενο που έχει αξία για αυτήν. Επιπλέον καταφέρνει για λίγο να μπει στην θέση του παιδιού. Όμως το τυχαίο συμβάν να την δει ένα άλλο κορίτσι να παίζει διακόπτει την διαδικασία αυτή και μαζί της εξάγει και την Χρυσίππη από την θέση του παιδιού.

Συμπερασματικά

Διαφαίνεται ότι η μητέρα μέσα στο παραλήρημα της πιστεύει ότι η Χρυσίππη «την ζηλεύει και την ανταγωνίζεται» και ότι «θέλει να της κάνει κακό», «να της πάρει τα κινητά, τα ρούχα και ότι άλλο αξεσουάρ έχει». Πιστεύει ακόμη ότι «θα της αλλάξει τα μαλλιά και θα της τα πάρει». Την τοποθετεί στην ίδια γενιά με την δική της. Το συμβολικό δεν λειτουργεί. Τίποτα δεν λειτουργεί ως νόμος. Διαπιστώνουμε ότι η μητέρα κατέχει θέση απόλυτου Άλλου για την Χρυσίππη. Έτσι μπορεί να κατανοηθεί ότι όσο η Χρυσίππη έμενε στο σπίτι, την κλειδώνει στο δωμάτιο της και δεν την αφήνει να βγει ούτε για τις ανάγκες της στην τουαλέτα, της φοράει μαζί με τον πατέρα χειροπέδες όταν θέλουν να «έχουν την ησυχία τους ή για να βγουν έξω. Όσο η Χρυσίππη είναι στον Ξενώνα εφαρμόζει ένα σύστημα τιμωριών μέσα από την στέρηση της παρουσίας της.

Η Χρυσίππη αντιδρά με απόγνωση, παράπονο και απελπισία στην μητρική τακτική. Κάνει απέλπιδες προσπάθειες, μέσα από το «να μην κλέβει» και μέσα από το να προσπαθεί να «είναι γυναίκα» για να μην βρίσκεται στην θέση του αντικειμένου- απορρίμματος για τον μητρικό Άλλο.

Θα λέγαμε ότι το κεντρικό της ερώτημα της είναι το «Πως μπορεί να υπάρξει για τον Άλλο». Παράλληλα προσπαθεί να εντοπίσει τον Άλλο, μέσα από τα στοιχεία που τον διακρίνουν όπως τα ζώα για την μητέρα. Μη βρίσκοντας κάποιο τρόπο να μην είναι σε αυτή τη θέση αντικειμένου - απορρίμματος καταλήγει να «απαντά» οπουδήποτε μέσα από μια πλήρη διαθεσιμότητα η οποία καταλήγει σε ερωτομανιακή ετοιμότητα.

Τέλος, μέσα από τις κάποιες φορές που καταφέρνει να θυμώσει και να παραπονεθεί εντοπίζουμε τα ίχνη της ως υποκείμενο.

Στις συνεδρίες με την Κλινικό στον Ξενώνα δεν έγινε εφικτό να τοποθετηθεί κάποιο πλαίσιο. Στο Ιατροπαιδαγωγικό αρχικά πηγαίνει με προθυμία. Εκεί κυρίως αναφέρεται σε παράπονα για την μητέρα της. Το αίτημά της επικεντρώνεται στο να μην «αφαιρεί» πράγματα για να κατορθώσει να γίνει αποδεκτή από την μητέρα. Καταφέρνει για λίγο να μπει στην

⁶³³ Βλ. στο «Θέματα που επεξεργάζεται στη συνεδρία»

θέση του παιδιού. Όμως το τυχαίο συμβάν, που περιγράψαμε πιο πάνω, διακόπτει την διαδικασία αυτή. Παράλληλα η Χρυσίππη, τοποθετούμενη από την πλευρά αυτού που εξαιρείται των ορίων, δεν κατάφερε να πλαισιωθεί επί μακρόν από τα όρια που τοποθετούνται ως ένα μίνιμουμ για την διεξαγωγή της θεραπευτικής διαδικασίας. Διαφαίνεται ότι της είναι πολύ δύσκολο να βγει από αυτήν την θέση του αντικειμένου-απορρίμματος για τον Άλλο.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΥΖΗΤΗΣΗ και ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Εισαγωγικά

Παρακάτω θα ασχοληθούμε με τα συμπεράσματα της παρούσης έρευνας αποβλέποντας να απαντήσουμε στο εάν «Η λακανική ψυχαναλυτική κλινική παρέμβαση και πράξη μπορεί να βρει στους Ξενώνες μια θέση η οποία να υποστηρίζει την ανάδειξη και τις προσπάθειες δόμησης του ψυχωτικού έφηβου ως υποκειμένου». Κατ' επέκταση τα συμπεράσματά μας αφορούν τα τρία επίπεδα που μας απασχόλησαν στη προηγούμενη έρευνα:

Στο Δέκατο τρίτο κεφάλαιο με τίτλο «Συζήτηση και συμπεράσματα πάνω στην λειτουργία των δύο ξενώνων» μας απασχολεί ο ρόλος του αναλυτή και η «πράξη» του, στα πλαίσια της Ομαδικής παρέμβασης στον Ξενώνα. Ο ρόλος του αναλυτή, ως «λειτουργία» είναι η ανάδειξη και η διαφύλαξη του υποκειμένου.

Μετά την ενδελεχή κλινική και δομική επεξεργασία των έξι περιστατικών από τη Κλινικό, στο Δέκατο τέταρτο κεφάλαιο, το οποίο έχει το τίτλο «Συμπεράσματα πάνω στα περιστατικά» καταλήγουμε αναφορικά με την **ριζική έλλειψη της Πατρικής μεταφοράς**, δηλαδή αναφορικά με την 'δομή' και την 'διαλεκτική του υποκειμένου στη σχέση του με την απόλαυση του 'Άλλου'. Τα συμπεράσματα αυτά είναι απαραίτητα για να οδηγηθούμε στο Δέκατο πέμπτο κεφάλαιο.

Το Δέκατο πέμπτο κεφάλαιο με τίτλο «Συμπεράσματα πάνω στην παρέμβαση και πράξη του αναλυτή» είναι το «απόσταγμα» της επεξεργασίας μας. Σε αυτό ασχολούμεθα με τις διαπιστώσεις μας αναφορικά αφενός με την «λογική» που οδηγεί τις «κινήσεις» του υποκειμένου σε σχέση με τις προσπάθειες δόμησης του και αφετέρου με τον σημαντικό ρόλο της «επιθυμίας» του αναλυτή χωρίς την οποία αυτές οι προσπάθειες του υποκειμένου θα παρέμεναν στο σκοτάδι. Τέλος επανακαθορίζουμε τον ρόλο του στα πλαίσια της Ομάδας των παρεμβαίνόντων.

Δέκατο Τρίτο Κεφάλαιο:

ΣΧΟΛΙΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΑΝΩ ΣΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΞΕΝΩΝΩΝ

1 Ομαδική λειτουργία και παρέμβαση

Αντιλαμβανόμαστε ότι, όπως ο κάθε ψυχιατρικός θεσμός συντονίζει την λειτουργία του μέσα από τις Ομαδικές του συναντήσεις, έτσι και ο κάθε ένας από τους δύο αυτούς Ξενώνες έχει ως πυρήνα της λειτουργίας του κυρίως την «Κλινική Συνάντηση», εκεί είναι ο τόπος που προσπαθούν οι παρεμβαίνοντες να κατανοήσουν τι ακριβώς διακυβεύεται στην περίπτωση του κάθε έφηβου ώστε να καταστρώσουν τις ανάλογες δράσεις.

Στους κόλπους αυτών των συναντήσεων, όπως έχουμε αναφέρει και αλλού⁶³⁴, συγκεντρώνονται όλα τα «βλέμματα», οι απόψεις και οι προσεγγίσεις των διαφορετικών ειδικών αποβλέποντας από την μια στην «Σύνθεση» του εκάστοτε περιστατικού και από την άλλη στην «Σύνθεση» της συνολικότερης λειτουργίας της Διεπιστημονικής Θεραπευτικής Ομάδας (ΔΘΟ). Στο τραπέζι αυτών των κοινών συναντήσεων, προσπαθούν να δημιουργήσουν την “κλινική παρέμβαση”. Τα διαφορετικά αυτά “βλέμματα” επικεντρώνονται στον κάθε έφηβο συμπληρώνοντας, το κάθε ένα από αυτά, ένα κομμάτι στο πάζλ της μοναδικότητας του. Μια λειτουργία που έχει ως στόχο την ανάλυση και την επεξεργασία της κάθε πλευράς του.

Η λειτουργία της ίδιας της Κλινικής συνάντησης αντανακλά την ασυνείδητη θέση, που μπορεί να κρατά ένας έφηβος για την ίδια την Ομάδα των παρεμβαίνόντων. Υπάρχουν, για παράδειγμα, έφηβοι οι οποίοι δεν συζητούνται συχνά στο τραπέζι αυτών των συναντήσεων. Παρατηρείται ότι, αυτό συμβαίνει είτε γιατί οι ίδιοι έχουν τη τάση να απομονώνονται, είτε γιατί μη ζητώντας τίποτα, το Προσωπικό έχει τη τάση να τους ξεχνά. Γίνεται λοιπόν προσπάθεια να «μιλιούνται» όλοι οι έφηβοι και να αποφεύγεται η τάση του Προσωπικού να ασχολείται μόνον με τους έφηβους που διαταράσσουν την ηρεμία του χώρου διαφυλάσσοντας κατά αυτό τον τρόπο μια σταθερότητα. Ο Levy ονομάζει αυτήν την τάση, «τάση για σταθερότητα»⁶³⁵ και αναφέρει ότι είναι από την φύση της μια φυσιολογική ανθρώπινη συμπεριφορά που όμως κατέχει θέση εμποδίου στην οποιαδήποτε προσπάθεια αλλαγής. Η ανίχνευση

⁶³⁴ Στάμου (Ε.), (1999), «Ξενώνες του Παιδοψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής : Μια κλινική προσέγγιση και επεξεργασία της λειτουργίας των Ξενώνων του ΠΝΑ : Προστατευμένη Κατοικία Παλλήνης και Ξενώνας Νέας Παλλήνης στο *Τετράδια Ψυχιατρικής*, Νο 68, σελ. 22-26.

⁶³⁵ Levy (Μ.), «Psychothérapie Institutionnelle » στο <http://inventionpsychanalyse.wifeo.com> σελ. 3/26.

του υποκειμένου θα λέγαμε, οφείλει να μπορεί την αναστάτωση, την αλλαγή και την έκπληξη.

Οι ίδιοι οι έφηβοι αναρωτιούνται συχνά τι γίνεται σε αυτές τις συναντήσεις. Γνωρίζουν ότι εκεί συζητούνται. Φαίνεται κάποιες φορές σαν να αναρωτιούνται για το τι είναι μέσα στην επιθυμία του Άλλου ο οποίος εκπροσωπείται από την Ομάδα.. Αντιδρούν λοιπόν ανάλογα μ' αυτό που έχουν ως φαντασιακή απάντηση. Για παράδειγμα μερικοί νέοι θέλουν κι' αυτοί να παρέμβουν σε αυτές τις συναντήσεις και κάποιοι άλλοι φτάνουν μέχρι να υποστηρίξουν ότι βάζουν μαγνητόφωνο και ακούν τι λέγεται εκεί.

Οι παρεμβαίνοντες που ανήκουν στην Διεπιστημονική Θεραπευτική Ομάδα (ΔΘΟ), του κάθε ενός από τους δύο Ξενώνες, λειτουργούν χωρίς να κατευθύνονται από ένα ξεκάθαρο κοινό θεωρητικό υπόβαθρο, ψυχαναλυτικό ή οποιοδήποτε άλλο. Το νήμα που οδηγεί, τον κάθε έναν τους, είναι οι αναφορές που έχει από την ειδικότητα του αλλά κυρίως καθοδηγείται από την κοινή μέριμνα «να πάνε καλύτερα τα περιστατικά».

Αυτό που διαφυλάττει η παρουσία του αναλυτή μέσα στα πλαίσια αυτά των συναντήσεων της Ομάδας των παρεμβαίνόντων είναι η προσπάθεια εντοπισμού του υποκειμένου που βρίσκεται πίσω από τον εκάστοτε ψυχωτικό έφηβο, η καταγραφή των ερωτημάτων του, ο εντοπισμός της απόλαυσης που τον βασανίζει, η αναγνώριση των αμυντικών του προσπαθειών για να την αντιμετωπίσει και η καταγραφή αυτού που απορρέει ως ένα «νήμα», ως μια λογική που ακολουθούν οι «κινήσεις» του.

2 Η ομαδική λειτουργία και η «ανάδειξη» του υποκειμένου

Η λειτουργία των Ξενώνων σε μια ιδανική μορφή αποβλέπει στο να διέπεται από την προσπάθεια προς την αυτονόμηση του εκάστοτε έφηβου, ως ένα άνοιγμα προς την επίγνωση της προβληματικής κατάστασης που δημιουργεί η ψυχιατρική του δυσκολία. Υπάρχουν όμως, όπως έχουμε αναφέρει αλλού⁶³⁶, ποικίλα «εμπόδια» τα οποία μπορεί να τοποθετηθούν ως τροχοπέδη στις προσπάθειες αναγνώρισης του υποκειμένου.

Σε γενικές γραμμές ένα «γλίστρημα, στο οποίο μπορεί να υποπέσει η Ομάδα των παρεμβαίνόντων είναι να κριθούν ως κατάλληλοι για τους Ξενώνες, έφηβοι που δεν δημιουργούν προβλήματα στο Προσωπικό που τα περιθάλπει. Άτομα που εκτελούν πειθήνια τις κατευθύνσεις, τους κανονισμούς και τα προγράμματα. Με άλλα λόγια έφηβοι που κρατούν μια θέση “αντικειμένου”, απέναντι στις επιθυμίες κάποιου που έχει πάρει τη θέση ενός απόλυτου και αυστηρού “Άλλου”.

⁶³⁶ Στάμου (Ε.), (1999), ό.π.

Συχνά η ανακούφιση και η προστασία που μπορεί να προσφέρουν οι Ξενώνες στους έφηβους που περιθάλπουν μπορεί να φτάνει μέχρι την υπερπροστασία και το “ντάντεμα” και κατ’ επέκταση την εξαφάνιση της πρωτοβουλίας.

Ένας άλλος κίνδυνος είναι να αντιμετωπίζονται όλοι οι έφηβοι με ομοιογενές τρόπο, σαν να έχουν τις ίδιες ανάγκες, τις ίδιες επιθυμίες και τα ίδια αιτήματα. Κατ’ αυτό τον τρόπο, ο κάθε έφηβος δεν αντιμετωπίζεται ως υποκείμενο ξεχωριστό.

Το προσωπικό βάζει τον καλύτερο του εαυτό για να οργανώσει ομάδες και να «παρασύρει» σε αυτές τους έφηβους. Στους Ξενώνες αυτές οι Ομάδες έχουν στόχο παιδαγωγικό και οργανωτικό όπως για παράδειγμα η «Ομάδα Διαβίωσης», η οποία οργανώνεται από τους Νοσηλευτές ή θεραπευτικό όπως η «Ομάδα Ελεύθερης Έκφρασης», η οποία οργανώνεται από Ψυχολόγο. Ο στόχος δηλαδή είναι να λειτουργούν σαν χώρος συνάντησης, συναναστροφής και ανταλλαγής με τους άλλους, σαν τόπος όπου οι νέοι βάζουν τα όρια τους και αντιμετωπίζουν τα όρια των άλλων. Σχετικά με τις Ομάδες, μας διαφωτίζει ο Oury, δεν δημιουργούνται έτσι απλά: στην αρχή δημιουργούν ένα ενδιαφέρον το οποίο είναι «αποτέλεσμα της έκπληξης»⁶³⁷ όμως ο κίνδυνος είναι στην συνέχεια αυτό να εξαφανιστεί, όταν αυτές αποκτήσουν μια περιοδικότητα μέσα στο χρόνο.

Επίσης, είναι προφανής η αναγκαιότητα επεξεργασίας της ψυχοπαθολογίας των νέων με στήριγμα τα διάφορα διαγνωστικά κριτήρια. Είναι όμως δύσκολο να αποφεύγονται οι διαγνωστικές “ταμπέλες” οι οποίες ως γνωστό δυσκολεύουν την θεραπευτική πλαισίωση, την ανάπτυξη της σχέσης μεταξύ του παρεμβαίνοντος και του νέου. Κατηγοριοποιώντας έναν νέο, υπάρχει κίνδυνος να αναμένουμε συγκεκριμένες συμπεριφορές, με αποτέλεσμα να μην είμαστε στην αναζήτηση των «σημαδιών» που αφήνει ως υποκείμενο. Στους Ξενώνες πάντα γινόταν προσπάθεια τουλάχιστον, να μην υπάρχουν παγιωμένες απαντήσεις στις ανάγκες των νέων, να μην αντιμετωπίζονται πάντα σε ομαδικό επίπεδο, αλλά μέσα από μια προσπάθεια προσαρμογής ανάλογη με τον κάθε νέο ξεχωριστά. Ο Oury⁶³⁸ αναφέρει σχετικά ότι, η δυσκολία έγκειται στο ότι από την μια ο κάθε «χρήστης» πρέπει να αντιμετωπισθεί ως μοναδικός την ίδια στιγμή που από την άλλη πρέπει να μπει σε λειτουργία ένα συλλογικό σύστημα που να ισχύει για όλους.

Μια άλλη δυσκολία είναι όταν η Ομάδα διέπεται από την φαντασίωση ότι μπορεί να διορθώσει όλα τα “κακώς κείμενα” που αφορούν τους γονείς των εφήβων ή τα μέχρι την έλευση στους Ξενώνες, υποκατάστατα τους. Σαν μια επιθυμία να ταξινομηθούν από τη μια μεριά “οι κακοί και ελλειμματικοί γονείς, η κακιά κοινωνία, οι κακές καταστάσεις και συγκυρίες” και, από την άλλη “οι καλοί θεραπευτές” που θα τα διορθώσουν όλα ξεκινώντας

⁶³⁷ Oury (J.), Cours du « 21 novembre 1984 » στο *Le Collectif. Le Séminaire de Sainte-Anne*, Collection psychothérapie institutionnelle, Champ social éditions, 2005, σελ. 55.

⁶³⁸ Oury (J.), το ίδιο.

από το μηδέν. Σαν μια ψευδαίσθηση, κατά κάποιο τρόπο, ότι το Προσωπικό θα μπορούσε να γίνει μια υποτιθέμενη ιδανική οικογένεια, και ότι οι χώροι των Ξενώνων θα μπορούσαν να γίνουν το “σπιτικό” που τους έλειψε. Σαν μια προσπάθεια αντικατάστασης αυτού που είχε σταθεί ανεπαρκές και που τους ήταν τραυματικό. Μια θέση δικαστού που ψάχνει για απόδοση δικαιοσύνης. Όμως, η υποτιθέμενη υποκατάσταση δεν βοηθά την αποδοχή, την επεξεργασία και την ωρίμανση, συχνά δε, καταλήγει στην απογοήτευση! Οδηγούμενοι από τις «φαντασιώσεις παντοδυναμίας»⁶³⁹ όπως αναφέρει ο Tosquelles, αφήνουμε το υποκείμενο στην δυστυχία του. Σκεφτόμαστε ότι οι διάφοροι χώροι, που φιλοξενούν έφηβους, όπως οι Ξενώνες στους οποίους αναφερόμαστε, και οι οποίοι δεν βρίσκονται σε επεξεργασία των διαφόρων φαινομένων, αμυνών και φαντασιώσεων που αφορούν το ίδιο τους το Προσωπικό, διατρέχουν τον κίνδυνο επανάληψης ρόλων που έχουν ήδη «παιχθεί» αλλού, όπως για παράδειγμα, ενδεχόμενης απόρριψης ή υπερβολικής προστασίας και κατ’ επέκταση παγίωσης θέσεων που δεν βοηθούν στην ανάδυση του υποκειμένου. Πιστεύουμε δηλαδή ότι ο κίνδυνος που ελλοχεύει είναι η τοποθέτηση των νέων αυτών στην θέση του αντικειμένου.

Η εξέταση της ιστορίας του εκάστοτε νέου στα πλαίσια της ομάδας θα μπορούσε να είναι ένας πιθανός δρόμος για μια εξατομικευμένη πλασίωση των νέων. Μπορούμε όμως να αντιληφθούμε ότι είναι πολύ δύσκολο αυτή να μην περνά μέσα από την απόλαυση, δηλαδή τις φαντασιώσεις και τις προβολές του Προσωπικού, για το «πως» έδρασαν επάνω στον έφηβο, τα διάφορα συμβάντα της ζωής του και πόσο μάλλον όταν υποβόσκει η ασυνείδητη επιθυμία των παρεμβαινόντων για ένα καλύτερο και πιο ευτυχισμένο μέλλον για τον κάθε φιλοξενούμενο. Το ερώτημα πρέπει ακριβώς να επικεντρώνεται σε αυτό το «πως», διότι αυτό είναι το ζητούμενο, το «πως» δηλαδή ο ίδιος ο έφηβος, ως υποκείμενο τα περιγράφει και τι κάνει με αυτά. Είναι απαραίτητο να αφήνεται «χώρος» στο νεαρό υποκείμενο και στην επεξεργασία που αυτό το ίδιο μπορεί να κάνει. Πιστεύουμε ότι η επεξεργασία, η νοηματοδότηση και η συμβολοποίηση μπορούν συχνά να προλάβουν «περάσματα στην πράξη»⁶⁴⁰, «φυγές» και απόπειρες αυτοκτονίας, πράξεις γνωστές σ’ όσους δουλεύουν σε Ξενώνες όπου φιλοξενούνται ψυχωτικοί ασθενείς. Να δίδεται για παράδειγμα ξεχωριστή σημασία σε κάποιες καταστάσεις, όπως για παράδειγμα στην οργάνωση μιας αποχαιρετιστήριας γιορτής, ή στην προσφορά κάποιου δώρου την στιγμή κάποιας οριστικής αποχώρησης ενός νέου. Θεωρούμε δηλαδή ότι πρέπει να γίνεται προσπάθεια από το Προσωπικό να συμβολοποιούνται κάποιες στιγμές σαν αυτή που καθορίζει την αλλαγή της ζωής κάποιου νέου, όποια και να είναι η συνέχεια της. Να σημειωθεί βέβαια ότι τέτοιες στιγμές δεν σημαδεύουν μόνο τον έφηβο που, για παράδειγμα αποχωρεί οριστικά από τον Ξενώνα, αλλά και την δυναμική της

⁶³⁹ Tosquelles (F.), *De la personne au groupe. A propos des équipes de soins*, Collection « Des travaux et des jours » Eres, 2003, σελ.36.

⁶⁴⁰ Μεταφραστική απόδοση του «passage `a l’ acte»

ομάδας των εφήβων που μένει πίσω. Είναι απαραίτητο να υπάρχει χώρος για τη διεργασία του πένθους, για τις αμφιταλαντεύσεις είτε του ίδιου του έφηβου, είτε των υπολοίπων οι οποίοι μένουν πίσω, είτε ακόμα και για το ίδιο το Προσωπικό⁶⁴¹. Ο Oury σημειώνει ότι αυτό που είναι σημαντικό, για τους φιλοξενούμενους στους Ξενώνες, δεν είναι να δημιουργούμε απ' ευθείας σχέσεις μαζί τους, αλλά και με πλάγιους τρόπους, μέσα από την «συλλογικότητα»⁶⁴² έργο του καθενός θα πρέπει να είναι το να μπορεί να επεξεργάζεται τα διάφορα φαινόμενα, τις διάφορες συμπεριφορές των εφήβων, αλλά και τις συμπεριφορές αυτού του ίδιου.

3 Το «αντικείμενο» των θεραπευτικών παρεμβάσεων

Η λειτουργία των Ξενώνων βασίζεται σε πολλούς και διαφορετικούς στόχους για κάθε επίπεδο παρέμβασης, οι οποίοι περνούν μέσα από πράξεις και άξονες που οριοθετούνται από διαφορετικές θεωρίες και αξίες στις οποίες αναφέρεται ο κάθε παρεμβαίνων, ανάλογα με την ειδικότητά του. Μέσα από αυτές αποβλέπει στην επίτευξη της «αποκατάστασης», της «θεραπείας», της «ένταξης», της «κοινωνικοποίησης», της εκπαίδευσης του εκάστοτε έφηβου. Από κοινού οι παρεμβαίνοντες στους Ξενώνες, βάζουν τον καλύτερο δυνατό στόχο για αυτόν.

Αυτό είναι το κοινό που έχουν μεταξύ τους οι διαφορετικές παρεμβάσεις : τοποθετούνται όλες από την πλευρά της γνώσης, από την πλευρά του «maitre», από την πλευρά του Άλλου που κάτι απαιτεί από τους νέους. Αυτή η μεγάλη προσπάθεια να πραγματοποιηθούν όλα αυτά που «αρμόζουν», δεν τους αφήνει κανένα περιθώριο να μιλήσουν οι ίδιοι για τους ίδιους ως υποκείμενα. Αυτό είναι ένα σύμπτωμα συνηθισμένο, στα θεσμικά πλαίσια, πόσο μάλλον όταν αυτά απευθύνονται σε έφηβους. Όταν όλοι προσπαθούν φιλότιμα για το «καλό» των εφήβων, και βάζουν σε αυτό όλη τους την ευσυνειδησία, αυτό συχνά μπορεί να οδηγήσει στην πλάνη ότι η καλοπροαίρετη διάθεση και η υποστήριξη θα οδηγήσει τον έφηβο πιο κοντά στην «φυσιολογικότητα». Όσο ο εκάστοτε φιλοξενούμενος έφηβος παραμένει, στο βλέμμα των διαφόρων παρεμβαίνόντων σε δομές σαν αυτές των Ξενώνων, ένα «Κλινικό περιστατικό», ένα «αντικείμενο φροντίδας», ένα «αντικείμενο παρατήρησης» δεν μπορεί

⁶⁴¹ Ο Σ. Στυλιανίδης επεξεργαζόμενος την συμβολή του Bion στο άρθρο του «Θεραπευτικό πλαίσιο και θεραπευτική διαδικασία : Διεργασία της πράξης και της σκέψης» στο *Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεία της Σχιζοφρένειας*, Καστανιώτης, Αθήνα, 2008, σελ. 129-161, αναφέρεται στις φαντασιώσεις και στα ομαδικά φαινόμενα στα πλαίσια της «θεραπευτικής ομάδας» τα οποία χρήζουν επεξεργασίας αφενός για την λειτουργία της ίδιας της ομάδας και αφετέρου για την «θεραπευτική λειτουργία».

⁶⁴² Oury (J.), Cours du « 21 novembre 1984 » στο *Le Collectif. Le Séminaire de Sainte-Anne*, Collection psychothérapie institutionnelle, Champ social éditions, 2005, σελ. 56.

παρά να συνεχίζει να βρίσκεται σε θέση «αντικειμένου». Ενός αντικειμένου που προσφέρει απόλαυση σε αυτούς που το φροντίζουν.

4 Η «σιγή» του αναλυτή ως προσφορά

Όπως αναπτύξαμε και αλλού⁶⁴³, η Κλινικός στους Ξενώνες, πραγματοποίησε αρχικά στο χώρο τους τις ατομικές συνεδρίες με τους έφηβους. Οι συνεδρίες δηλαδή πραγματοποιούνταν στον ίδιο χώρο με αυτόν που διέμεναν οι έφηβοι και κατ' επέκταση ήταν μέρος της καθημερινότητάς τους. Ένα προφανές αποτέλεσμα αυτού είναι, όπως αναφέραμε ενδελεχώς στην εξέταση των περιστατικών, ότι στα πλαίσια των συνεδριών τους, οι έφηβοι ζητούσαν από τη Κλινικό, αυτή την περίοδο, να ικανοποιήσει κάποιο αίτημά τους. Αυτό ήταν αποτέλεσμα της μη δυνατότητας διαφοροποίησης της παρέμβασης του αναλυτή ως κάτι το διαφορετικό από τις άλλες παρεμβάσεις.

Κάθε φορά που ένα τέτοιο αίτημα προέκυπτε η Κλινικός προσπαθούσε να τους παραπέμπει στην Ομάδα των παρεμβαινόντων προσπαθώντας έτσι να εξαιρεθεί για να διαφοροποιηθεί από την εξουσία που έπαιρνε τις αποφάσεις. Αναπόφευκτα οδηγήθηκε στο να σιωπά όταν του απεύθυναν τέτοιου είδους αιτήματα. Αυτό βέβαια δημιούργησε δυσφορία σε κάποιους από τους έφηβους, οι οποίοι είχαν συνεδρίες μαζί του.

Θεωρούμε ότι είναι αναγκαίο να μην τοποθετείται ο αναλυτής ούτε από την μεριά του όμοιου, του συντρόφου, αυτού με τον οποίο ο έφηβος μοιράζεται τις χαρές και τις λύπες του, την καθημερινότητα του, αλλά ούτε και να βρίσκεται από την μεριά αυτού που θα του επέβαλε πράγματα και θα τον καθοδηγούσε σαν ένας συμβολικός Άλλος, αλλά ούτε και από την μεριά του Άλλου που απολαμβάνει.

Ο αναλυτής υποκινούμενος από την «επιθυμία» του χρειάστηκε να πραγματοποιήσει μια «πράξη» με την οποία να στηρίζει την δημιουργία ενός «τόπου» που θα μπορούσε να υποδεχθεί το υποκείμενο.

⁶⁴³ Στάμιου (Ε.), (2012), "Πώς μια πράξη μπορεί να ανοίξει έναν τόπο ομιλίας στο πλαίσιο ενός ψυχιατρικού θεσμού;" στο *Η είσοδος στην ανάλυση και το πέρασμα: Από τον Freud στον Lacan*, συλλογικό έργο, επιμ. Κανελλοπούλου (Β.-Λ.), Εκδοτικός Όμιλος Ίων, σελ. 97-103.

5 Η δημιουργία ενός νέου πλαισίου : επαναπροσδιορισμός της ατομικής συνεδρίας

Χρειάστηκε να υπάρξει συνεννόηση μεταξύ της Κλινικού και της Διεύθυνσης του Ιατροπαιδαγωγικού (ΙΠΚ). Η τελευταία, ευτυχώς μόνο αρχικά δυσκολεύτηκε να καταλάβει το γιατί, εφόσον η Κλινικός ήταν εργαζόμενη και στους δύο χώρους στους Ξενώνες και στο ΙΠΚ), ήθελε να καταναλώνει τον χρόνο της εργασίας της που ήταν αφιερωμένος στο ΙΠΚ για να βλέπει τους έφηβους οι οποίοι διέμεναν στους Ξενώνες.

Αλλά και οι παρεμβαίνοντες στους Ξενώνες δυσκολεύτηκαν αρχικά να προσαρμοσθούν και να αποδεχθούν αυτήν την αλλαγή. Ήταν αναγκαίο για δυο από τους έφηβους, τον Γλαύκο και τη Χρυσίππη, οι οποίοι δεν μπορούσαν να πηγαίνουν μόνοι τους στη συνεδρία τους, να συνοδεύονται από κάποιο μέλος του Προσωπικού των Ξενώνων. Κατ' επέκταση, θα έπρεπε να υπάρχει «προγραμματισμένο» επιπλέον Προσωπικό την ώρα της συνεδρίας τους.

Αλλά και οι έφηβοι ξαφνιάστηκαν όταν η Κλινικός τους ανακοίνωσε ότι, «εάν θα το επιθυμούσαν», θα μπορούσαν να πραγματοποιούν τις συνεδρίες τους στον ΙΠΚ. Να σημειωθεί εδώ ότι υπήρχε και η εναλλακτική λύση, να συνεχίσουν τις συνεδρίες τους στο χώρο του Ξενώνα με κάποιον άλλο Ψυχολόγο.

Κάποιοι έφηβοι, όπως για παράδειγμα η Εκάβη, μολονότι μέχρι τότε έμοιαζαν αδιάφοροι για τις συνεδρίες τους, έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για αυτή την αλλαγή, διότι το θεώρησαν αρχικά σαν μια έξοδο, σαν μια βόλτα.

Στη συνέχεια αυτή η αλλαγή άρχισε να παίρνει μεγάλες διαστάσεις : κάποιοι από τους έφηβους, όπως η Εκάβη, η Αλκινόη και ο Ήφαιστος άρχισαν ήδη μετά από τρεις – τέσσερις συνεδρίες να κανονίζουν όλο τους το πρόγραμμα με βάση την συνάντησή τους με τη Κλινικό. Κάποιοι, όπως η Λυδία και η Εκάβη, με την πάροδο του χρόνου άρχισαν να πηγαίνουν πολύ πιο νωρίς στην συνεδρία τους και να κάθονται στο προθάλαμο περιμένοντας. Η Εκάβη, όπως αναφέρθηκε, όταν εξετάσαμε την περίπτωση της, κάποια φορά στα πλαίσια της συνεδρίας είπε ότι «τώρα μπορεί να μιλήσει χωρίς να την ακούνε όπως στο Ξενώνα» Να σημειωθεί επίσης, ότι κάποιοι από τους έφηβους, όπως για παράδειγμα η Εκάβη και η Λυδία, άρχισαν να απευθύνονται στην Κλινικό στον πληθυντικό και με το επώνυμό του.

Η ψυχαναλυτική κλινική όπως αναφέρει ο Holvoet⁶⁴⁴ δεν είναι το πέρασμα από τον ένα στο συλλογικό αλλά αντίθετα από το συλλογικό στον ένα. Σε αυτό το πέρασμα αποβλέπει κάθε εργασία σε ψυχιατρικό πλαίσιο⁶⁴⁵ η οποία κατευθύνεται από την ψυχανάλυση.

⁶⁴⁴ Holvoet (D.), « Le programme de la civilisation ...et celui de la psychanalyse » in *Les feuillets du Courtil : Désir, Demande et idéal en institution*, No 8/9, juin 1994, σελ. 111-117.

⁶⁴⁵ Ελεύθερη μετάφραση του όρου institution.

Όμως δεν θα μπορούσε η Κλινικός να είναι εκτός της Ομάδας των παρεμβαλλόντων κατ' επέκταση αυτή η θέση έπρεπε να εφευρεθεί από την αρχή. Η Κλινικός συνέχισε να συμμετέχει στις Κλινικές συναντήσεις του Προσωπικού και να κρατάει μια σταθερή επαφή με τους παρεμβαίνοντες όλων των ειδικοτήτων, αλλά μέσα σε ένα νέο πλαίσιο : άρχισε να προσπαθεί να «ακούει» καλύτερα αυτά που έλεγαν οι άλλοι παρεμβαίνοντες όπως οι Νοσηλεύτές, ο Γυμναστής, ο Παιδαγωγός των νέων. Η κατανόησή του επικεντρώθηκε στην δική τους «ανάγνωση». Παράλληλα προσπάθησε να δώσει μέσα από το ρόλο του αναλυτή, ο οποίος αναφέρεται στην Λακανική ψυχαναλυτική προσέγγιση, κατευθύνσεις μέσα από ένα πρίσμα προσπάθειας να γίνει ο κάθε έφηβος αντιληπτός ως ένα υποκείμενο το οποίο έχει μια συγκεκριμένη δομή. Προσπάθησε να συλλέγει και να καταγράφει τις πληροφορίες που η Ομάδα των παρεμβαλλόντων μπόρεσε να του προσφέρει σε αυτές τις συναντήσεις.

6 Η ομάδα ως τόπος άντλησης πληροφοριών αναφορικά με το υποκείμενο

Μολονότι ένας ψυχωτικός έφηβος μπορεί να χρησιμοποιεί σημαίνοντα, αυτά δεν μπορούν παρά να συνεχίσουν να βρίσκονται σε ένα ασταμάτητο γλίστρημα σημασίας. Η Bernard-Desoria⁶⁴⁶ θεωρεί ότι τα σημαίνοντα είναι άδεια από κάθε σημασία και εντελώς άχρηστα όταν βρίσκονται μακριά από την διαλεκτική που εισάγει η συνάντηση με τον αναλυτή, δηλαδή μακριά από εκεί που μπορεί να υπάρξει μεταβίβαση.

Αλλά και όταν ένα υποκείμενο που στέκει αμίλητο, όπως για παράδειγμα κάποιος έφηβος σε μια ψυχιατρική δομή, που είναι χωρίς λόγο και χωρίς θέση μέσα από την οποία να μπορούσε να αρθρώσει το οτιδήποτε, αναγκάζει τον αναλυτή να επικεντρώσει την προσοχή του και πέραν του μοναδικού χώρου που μπορεί να υφίσταται μεταβίβαση, και να δώσει προσοχή στις όποιες «κινήσεις» του υποκειμένου. Κάποια σημαίνοντα που είναι ιδιαίτερα στο υποκείμενο πρέπει να συλλεχτούν από τους υπόλοιπους παρεμβαίνοντες, οι οποίοι υπεισέρχονται στην καθημερινότητα του, για παράδειγμα στο χώρο του Ξενώνα, για να μπορέσουν να μεταδοθούν στη συνέχεια, στο υποκείμενο, εκεί που υφίσταται η μεταβίβαση. Βέβαια αυτό ενέχει τον κίνδυνο να «γλιστρήσει» ο αναλυτής σε θέση παντοδύναμου Άλλου που «όλα» τα γνωρίζει ακόμα και όταν είναι απών.

Ο αναλυτής λοιπόν δεν πρέπει απλά να αφηθεί στα αποτελέσματα που η Ομαδική εξεργασία παράγει αλλά, ούτε να κάνει σαν να μην υπάρχουν. Οφείλει να λαμβάνει υπόψη

⁶⁴⁶ Bernard-Desoria (O.), *Poil de Carotte ou l'acte psychanalytique en institution*, Point Hors Ligne, 1986, σελ. 114.

του όλες τις πλευρές δηλαδή και αυτήν της ιατρικής, και αυτήν των νοσηλευτών και αυτήν των άλλων ειδικοτήτων που παρεμβαίνουν στους Ξενώνες.

Ο αναλυτής διαπερνάται από την «επιθυμία» του να στηρίζει το ψυχωτικό έφηβο να αναδειχθεί ως υποκείμενο. Αυτή δεν λειτουργεί μόνον στο πεδίο της στενά νοούμενης συνάντησης του στα πλαίσια της συνεδρίας, αλλά λειτουργεί και στο πεδίο της επεξεργασίας και της έρευνας στα πλαίσια των συναντήσεων του με τους διάφορους παρεμβαίνοντες στους Ξενώνες. Η «επιθυμία» του αυτή είναι που δίνει ψυχή στην πράξη του.

Παρακάτω θα ασχοληθούμε ακριβώς με τα αποτελέσματα της επεξεργασίας που πραγματοποίησε ο αναλυτής στα πλαίσια των συνεδριών με τους έξι ψυχωτικούς έφηβους.

Δέκατο Τέταρτο Κεφάλαιο:

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΑΝΩ ΣΤΑ

ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

Έχοντας τοποθετήσει στο προηγούμενο κεφάλαιο, τον ρόλο του αναλυτή μέσα στα πλαίσια της Ομάδας και για να μπορέσουμε να απαντήσουμε στο κεντρικό ερώτημα της παρούσης διατριβής, θα περάσουμε παρακάτω στα συμπεράσματα που αποκομίσαμε από την επεξεργασία των έξι περιπτώσεων ψυχωτικών εφήβων με τις οποίες ασχολείται αυτή η διατριβή.

1 «Η δομή στην οποία ανήκει το κάθε υποκείμενο- έφηβος».

Καταγράψαμε καταρχήν τις Κλινικές εκδηλώσεις του κάθε έφηβου από τους έξι και στην συνέχεια προσπαθήσαμε να συμπεράνουμε την δομή του. Παρακάτω παραθέτουμε συνοπτικά τα συμπεράσματα μας για τον κάθε έναν :

Η Αλκινόη παρουσιάζει ήδη πριν την ένταξή της στον Ξενώνα κάποια «στοιχειώδη φαινόμενα»⁶⁴⁷. Από το Σχολείο παρουσιάζει μια αυτονόμηση του σημαίνοντος όταν φωνάζει συνεχώς «σκατά», χωρίς αυτό να έχει κάποια σχέση με αυτά που γίνονται ή που λέγονται την ώρα του μαθήματος. Θεωρεί ότι οι συμμαθητές της την κοιτούν και την κοροϊδεύουν. Κατά την παραμονή της στον Ξενώνα αναφέρει ότι έχει ακουστικές παραισθήσεις. Όταν σβήνει τα φώτα «βλέπει σκιές και όταν τα ανάβει, βλέπει πολλούς ανθρώπους, τον Χριστό και την Παναγία». Κάποιες φορές παρουσιάζει «νοητικό αυτοματισμό»⁶⁴⁸ : κάνει δηλαδή διαλόγους. Παρουσιάζει επίσης αναίτια γέλια. Από τα παραπάνω καταλήξαμε ότι η δομή της Αλκινόης είναι ψυχωτική.

Κατά την διάρκεια της παραμονής της στον Ξενώνα διαπιστώνεται ότι η Εκάβη παρουσιάζει «στοιχειώδη φαινόμενα». Ο λόγος της δεν έχει συνοχή με αποτέλεσμα να «πετάγεται» από το ένα θέμα στο άλλο. Συνομιλεί με κάποιον ο οποίος δεν υπάρχει. Επίσης ακούει φωνές οι οποίες λένε το όνομα της ή της λένε να «κάνει αταξίες». Κάποιες φορές, αναφέρει ότι στο δρόμο της «επιτέθηκε ένας άνδρας», χωρίς αυτό να αληθεύει. Έχει διάφορους φόβους : φοβάται, ότι τα άλλα παιδιά και το προσωπικό «θα της κάνουν κάτι γιατί την μισούν», ότι κάποιος θα της κάνει κακό στον ύπνο της. Φοβάται ότι ο αδελφός της «θα της

⁶⁴⁷ Βλ. στο κεφ. IV.

⁶⁴⁸ Maleval (J.-C.), (2009-2010), cours *La Psychose*, στο <http://storage.canalblog.com> .

βγάλει τα όργανα» : σημείο που έχει κλινική αξία διότι η πρόταση αυτή δεν έχει μεταφορική σημασία. Το σώμα εδώ λειτουργεί σαν όργανο που δεν έχει την ενότητα του διότι δεν έχει περάσει από το «Στάδιο του καθρέφτη». Η εικόνα της δεν έχει ολοκληρωθεί : τα όργανα μπορούν να αποσπαστούν. Αυτοί οι διάφοροι φόβοι της Εκάβης είναι ένδειξη ότι δεν υπάρχει κανένα όριο στην απόλαυση του Άλλου, η απόλαυση είναι παντού και ο φόβος της Εκάβης είναι μια προσπάθεια εντοπισμού του. Καταλήξαμε ότι η Εκάβη έχει ψυχωτική δομή.

Παρατηρούμε ότι ο Γλαύκος δεν πραγματοποιεί την διαφοροποίηση μεταξύ ζώου και ανθρώπου: μπορεί να συνομιλεί με τα ζώα γιατί νομίζει ότι του μιλούν. Βρίσκονται σε θέση σωσία απέναντι του διότι δεν υπάρχει το στήριγμα του νοήματος. Κοιτάζει την αντανάκλαση του στο τζάμι αλλά δεν αναγνωρίζει ότι είναι ο ίδιος. Μιλά μόνος του και απαντά συγχρόνως, κάνοντας διάλογο. Το παιγνίδι του δεν είναι συμβολικό. Μιλά όπως καθρεφτίζεται : σαν σε αντανάκλαση. «Απευθύνεται» στον μικρό άλλο του «Σταδίου του καθρέφτη». Επαναλαμβάνει λέξεις και εκφράσεις που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι που τον περιβάλλουν ή που βλέπει στην τηλεόραση. Μιμείται το γέλιο της Αλκινόης. Κάνει ότι κάνουν τα άλλα παιδιά, τους οποίους ακολουθεί, κινείται όπως αυτοί, τρώει ότι αυτοί. Κάνει στερεοτυπικές κινήσεις με τα χέρια. Ο Γλαύκος δεν έχει κατακτήσει την εικόνα του σώματος του, το σώμα του δεν έχει οριοθετηθεί από την φαλλική σημασία. Το «Στάδιο του καθρέφτη» δεν έχει ολοκληρωθεί και η εικόνα του δεν έχει δομηθεί μέσα από τα σημαίνοντα του συμβολικού Άλλου. Οι λέξεις δεν έχουν τη συμβολική τους διάσταση. Γελά αναίτια, χωρίς να ξέρει να εξηγήσει το γιατί. Γράφει λέξεις και προτάσεις που άλλες βγάζουν νόημα και άλλες όχι. Η γλώσσα στην περίπτωση του Γλαύκου δεν εξυπηρετεί πάντα με επιτυχία τον επικοινωνιακό της σκοπό. Όλα τα παραπάνω μας οδήγησαν στο συμπέρασμα της ψυχωτικής δομής.

Ο Ήφαιστος σε μια προσέγγιση, χωρίς την βοήθεια της δομικής ανάλυσης, θα μπορούσε να μην θεωρηθεί ως έχων ψυχωτική δομή. Συμπέρασμα που αλλάζει εάν λάβουμε υπόψη μας τον τρόπο με τον οποίο εκδηλώνεται, αυτό που ονομάσαμε η κατ' επίφαση «σεξουαλικότητά του». Ο Ήφαιστος «δεν μπορεί να αποτρέψει τον εαυτό του από το να θέλει να πηγαίνει συνεχώς στα χειρουργεία» για να «βλέπει ανοιχτές κοιλίες», «του αρέσει να βλέπει, στην τηλεόραση, να «βγάζουν συκωταριές», παρακολουθεί πορνο-ταινίες. Για όλα αυτά δεν έχει κανέναν ενδιασμό για το πώς θα τα καταφέρει : κλέβει χρήματα από όπου μπορεί, διαρρηγνύει το Κέντρο Ημέρας, μπαίνει στα χειρουργεία υποδουόμενος τον Νοσηλευτή. Ο Ήφαιστος δεν ενδιαφέρεται για το άλλο φύλο αλλά ούτε και για το ίδιο με εκείνον φύλο. Ενδιαφέρεται να μάθει τι γίνεται μεταξύ ανδρών και γυναικών. Αυτό που τον ενδιαφέρει είναι ο ίδιος ο ευνουχισμός. Το σώμα του φαίνεται να μην «λειτουργεί» κάτω από την φαλλική σημασία, και τον συμβολισμό που αυτή παρέχει. Ο ευνουχισμός δεν έχει πραγματοποιηθεί και αυτό διότι υπάρχει ριζική έλλειψη της Πατρικής μεταφοράς.

Η Λυδία βρίσκεται στη θέση του αντικειμένου της απόλαυσης του Άλλου. Η πλήρης «απουσία» της ως υποκείμενο εκφράζεται με διάφορους τρόπους : γελά, λέει αισχρολόγα,

βγάζει κραυγές, τρώει συνεχώς, ακόμη και βρωμιές, κάνει «φυγές», βγαίνει από το παράθυρο, παρουσιάζει στοιχειώδη φαινόμενα»: «Μιλάει σε κάποιον ο οποίος δεν υπάρχει». Παραπονιέται ότι «δεν μπορεί να σταματήσει να μιλά» και ότι «δεν ξέρει για τι πράγμα μιλά». Η σημαίνουσα αλυσίδα έχει χάσει την δομή της και την αξία της. Ο λόγος της δεν έχει πάντα επικοινωνιακή αξία. Παρουσιάζει μια παραληρηματική κατασκευή μέσα από την οποία φαίνεται να προσπαθεί να απαντήσει στο «πώς έρχονται τα παιδιά στον κόσμο». Από αυτά τα δεδομένα, οδηγηθήκαμε και στην περίπτωση της Λυδίας στο συμπέρασμα ότι παρουσιάζει ψυχωτική δομή.

Τέλος, η Χρυσίπη μιλάει μόνη της αλλά «δεν βγαίνει νόημα από αυτά που λέει». Παίρνει τα σημαίνοντα κατά γράμμα δηλαδή όχι με συμβολικό τρόπο. Η απόλαυση δεν έχει ρυθμιστεί από το Όνομα-του-Πατέρα : το φανταστικό δεν είναι οριοθετημένο από το συμβολικό και οι ενορμήσεις εξουσιάζουν το σώμα της με αποτέλεσμα να θέλει συνεχώς να τρώει και να είναι συνεχώς σεξουαλικά αναστατωμένη : έρχεται σε «επαφή» με άγνωστα αγόρια και κορίτσια. Βρίσκεται συνεχώς σε ερωτομανιακή ετοιμότητα. Θεωρεί δηλαδή ότι η ίδια είναι αυτό που προκαλεί την απόλαυση του Άλλου. Δεν υπάρχει άλλη σύνδεση για να είναι κάτι για τον Άλλο παρά μόνον όντας το αντικείμενο του. «Αναλαμβάνει» ως «μητέρα» την φροντίδα διαφόρων ζώων, με τέτοιο τρόπο που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μια παραληρηματική κατασκευή και μέσα από αυτήν φαίνεται να προσπαθεί να δώσει κάποια απάντηση στο αίνιγμα της προέλευσης. Μεταχειρίζεται με κακοποιητικό τρόπο το σώμα της, τρυπώντας το, σαν να μην πονάει. Η φαλλική σημασία δεν έχει οριοθετήσει το σώμα⁶⁴⁹ της. Ολοκληρώνοντας και για την περίπτωση της καταλήξαμε και για την περίπτωση της ότι πρόκειται περί ψυχωτικής δομής.

Η παρουσία των παραπάνω στοιχείων μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι σε όλα τα περιστατικά που εξετάζουμε στην διατριβή μας παρατηρείται αποκλεισμός του σημαίνοντος του Ονόματος-του-Πατέρα» το οποίο έχει ως αποτέλεσμα την μη λειτουργία της «Πατρικής μεταφοράς». Καταλήγουμε μέσα από την παραπάνω επεξεργασία ότι και τα έξι υποκείμενα-έφηβοι, τα οποία εξετάζουμε στην παρούσα διατριβή, παρουσιάζουν ψυχωτική δομή. Κατόπιν αυτού του συμπεράσματος προσπαθήσαμε να διαλευκάνουμε την «διαλεκτική της σχέσης του κάθε ενός, από αυτούς τους έξι νέους, με την απόλαυση του Άλλου».

⁶⁴⁹ Maleval (J.-C.), (2005-2006), *Cours de psychopathologie : Les psychoses* στο <http://docs.zetudiant.fr>.

2 «Η διαλεκτική της σχέσης του ψυχωτικού υποκειμένου-έφηβου με την απόλαυση του Άλλου»

Για να κατανοήσουμε την διαλεκτική αυτή επεξεργασθήκαμε τις «**αμυντικές προσπάθειες του ψυχωτικού υποκειμένου-έφηβου**» **απέναντι στην απόλαυση του Άλλου και κατ' επέκταση την «ανάδειξή του ως υποκειμένου».**

Συνοπτικά αναφερόμαστε παρακάτω στην κάθε περίπτωση που εξετάσαμε :

Μπορούμε να διακρίνουμε την Αλκινόη μέσα από την θέση του αντικειμένου της απόλαυσης του Άλλου, μέσα από κάποιες εκδηλώσεις της όπως το ότι δεν μπορεί να σταματήσει να ξύνει το δέρμα της, τα σπυράκια της, μέχρι που κάνει πληγές και παρ' όλα αυτά συνεχίζει. Επίσης από τον τρόπο με τον οποίο κοιτάει τα άλλα παιδιά : έχει ένα έντονα επικεντρωμένο και «διαπεραστικό» βλέμμα και παράλληλα χαμογελά. Τα μάτια της την στιγμή που το κάνει είναι γουρλωμένα. Πρόκειται για ένα βλέμμα απόλαυσης. Ένα βλέμμα που διέπεται από την βλεμματική ενόρμηση. Αλλά και αυτό το χαμόγελο είναι διαφορετικό από το γνωστό μας χαμόγελο : δεν είναι της τάξης της ειρωνείας αλλά είναι και αυτό ένδειξη της απόλαυσης η οποία την κατακλύζει. Αυτό το χαμόγελο δεν απευθύνεται σε κάποιον αλλά μοιάζει να την κυριαρχεί. Η Αλκινόη ως υποκείμενο απουσιάζει όταν κάνει τα παραπάνω. Η Αλκινόη κάνει διάφορες προσπάθειες να αμυνθεί απέναντι στην απόλαυση του Άλλου. Εμφανίζει μεγάλη εμμονή με την καθαριότητα. Επίσης μπορούμε να εκλάβουμε ως αμυντική προσπάθεια αποσυμπλήρωσης του Άλλου, ο οποίος είναι πλήρης, το ξύλο που δίνει στους γονείς της. Απέναντι στο Προσωπικό λέει ψέματα και κατηγορεί τους μεν Νοσηλευτές στους δε. Μοιράζει δηλαδή το Προσωπικό και κατ' επέκταση μοιράζει και την εξουσία του Άλλου. Η ίδια εξουσιάζεται από τον Άλλο και αφού ο Άλλος δεν «αποσυμπληρώνεται», δηλαδή δεν του λείπει τίποτα, κάνει μια «αφαίρεση» στον ίδιο της τον εαυτό. Αφαιρεί κάτι από την εικόνα της και την μετατρέπει : Ξυρίζει το κεφάλι της και τα φρύδια της. Η Αλκινόη αναδεικνύεται ως υποκείμενο μέσα από τα διάφορα ερωτήματα που θέτει τα οποία γίνονται η βάση πάνω στην οποία στηρίζει και κατευθύνει τις προσπάθειές της. Ερωτήματα όπως «τι είναι ψυχικά άρρωστος» την οδηγούν, στο να προσπαθεί να μην μοιάζει σε αυτούς που θεωρεί ότι είναι ψυχικά άρρωστοι ή υπολείπονται νοητικά. Τα πολλά ερωτήματα της γύρω από την «σεξουαλικότητα» που την οδηγούν στο να προσπαθεί, να καταλάβει την σημασία του να είναι «κάποιος ερωτευμένος» ή του «πως είναι οι σεξουαλικές σχέσεις» ή ακόμη «τι κάνουν τα προφυλακτικά», «τι είναι γάμος» ή «πως κάνουν με τα αγόρια», «πως κάνει μια γυναίκα». «Είναι ωραία η ίδια ή όχι». Την απασχολεί το «τι θα κάνει όταν θα της έλθει η επιθυμία». Οι απαντήσεις που συλλέγει για τα παραπάνω δεν της αρκούν ποτέ, θέλει πάντα να μάθει κι άλλα !

Η Εκάβη εκλαμβάνει την οριοθέτηση και τις απαγορεύσεις από το Προσωπικό του Ξε-
 νώνα, ως μια εξουσία πάνω της, ως ένας τρόπος απόλαυσης του Άλλου. Έτσι κάθε φορά
 απαντά σε αυτές βίαια, σπάζοντας πράγματα, πετώντας γλάστρες, χτυπώντας πόρτες, και
 φεύγοντας, ενδείξεις όλα της απουσίας της ως υποκειμένου. Τίποτα δεν μπορεί να την στα-
 ματήσει όταν θέλει να φύγει και φτάνει μέχρι να πηδήξει από το μπαλκόνι του δωματίου
 της. Κάποιες φορές στην απόγνωσή της, χτυπάει το κεφάλι της με τα χέρια της ή το χτυπάει
 στον τοίχο. Χαστουκίζει το ίδιο της το πρόσωπο ή βάζει τα δάχτυλα της στο στόμα για να
 κάνει εμετό. Χαράζει τα χέρια της με το ψαλίδι ή ακουμπάει το αναμμένο τσιγάρο στο δέρ-
 μα της. Σε αυτές τις στιγμές της κρίσης το σημαίνουν δεν λειτουργεί για να την καθοδηγήσει,
 δεν υπάρχει το νόημα. Η μη λειτουργία της Πατρικής μεταφοράς έχει ως αποτέλεσμα την μη
 εγγραφή της φαλλικής σημασίας στο σώμα, το οποίο δεν «αισθάνεται». Ξυρίζει τα γεννητι-
 κά της όργανα ή κόβει με το ψαλιδάκι τα φρύδια της και τα μαλλιά της παρεμβαίνοντας έτσι
 στην εικόνα της για την οποία νιώθει ότι εξουσιάζεται από τον Άλλο. Αφαιρώντας δηλαδή
 κάτι από τον εαυτό της τον αποσυμπληρώνει, χτυπώντας τον εαυτό της τον εκδικείται. Όλες
 αυτές οι εκδηλώσεις βίας και αποφυγής είναι μια αμυντική προσπάθεια να βάλει κάποιο ό-
 ριο στην απόλαυση. Επίσης η Εκάβη, είναι αναστατωμένη σεξουαλικά, ζητά από αγόρια και
 κορίτσια να κάνουν έρωτα, κοιτάζει από την κλειδαρότρυπα την ώρα που τα άλλα παιδιά
 κάνουν μπάνιο. Αυνανίζεται στις τουαλέτες με ανοιχτές τις πόρτες. «Πηγαίνει» με διαφό-
 ρους τους οποίους γνωρίζει στο δρόμο. Αν κάποιος την κοιτά, θεωρεί ότι την κοιτά ερωτικά,
 είναι δηλαδή σε ερωτομανιακή διαθεσιμότητα. Η Εκάβη τοποθετεί όλα της τα δεινά στο
 πρόσωπο του αδελφού ο οποίος την έχει κακοποιήσει όταν ήταν μικρή. Πρόκειται για μια
 αμυντική προσπάθεια στο να μην έρχεται το κακό, δηλαδή η απόλαυση, από παντού.

Διαπιστώσαμε ότι ο Γλαύκος ταυτίζεται πλήρως με το αντικείμενο που συμπληρώνει
 τον μητρικό Άλλο. Μέσα από αυτή την θέση εκθειάζει τα «προσόντα του» υπογραμμίζοντας
 το πόσο «πολύτιμος» είναι και ότι του αρκεί να είναι μαζί με την μητέρα του. Της προσφέ-
 ρεται ως το μοναδικό αντικείμενο που μπορεί να της προσφέρει απόλαυση. Είναι πολύ προ-
 σεκτικός σε αυτά που εκείνη του λέει και είναι εξαιρετικά ευαίσθητος στις διακυμάνσεις του
 συναισθήματος της. Ο Γλαύκος τοποθετείται ακριβώς εκεί που αντιλαμβάνεται ότι η μητέρα
 είναι αδύναμη. Δεν έχει τη δυνατότητα να πει «εγώ δεν συμφωνώ με αυτό ή με το άλλο».
 Φαίνεται να «υπακούει» στα σημαίνοντα και να είναι αφοσιωμένος και προσαρμοστικός.
 Υπακούει πειθήνια σαν να πρόκειται για μια προσταγή από τον Άλλο. Όταν κάποιος προ-
 σπαθεί να του μάθει κάτι εκείνος το εκλαμβάνει ως κάποια εξουσία από την πλευρά του Άλ-
 λου και αρχίζει να κτυπάει το κεφάλι του στον τοίχο, να κάνει πτερυγισμούς, γκριμάτσες ή
 να «παγώνει» σταματώντας κάθε κίνηση, ομιλία ή δραστηριότητα. Ενδείξεις ότι ο Άλλος
 είναι «πλήρης» χωρίς καμία έλλειψη και ότι ο Γλαύκος βρίσκεται στην θέση του αντικειμέ-
 νου που τον συμπληρώνει. Η λειτουργία της Πατρικής μεταφοράς η οποία θα μπορούσε να
 οριοθετήσει την απόλαυση δεν έχει εγκαθιδρυθεί. Η μόνη του αμυντική προσπάθεια είναι να

τοποθετεί «φυσικά εμπόδια» όπως το να κλείσει την πόρτα του δωματίου του, ή να «αποσύρει» τον ίδιο του τον εαυτό πηδώντας από το παράθυρο. Είναι σε απελπισία μπροστά στην απόλαυση αυτή η οποία δεν έχει κανένα φραγμό : «Θεέ μου τι θα κάνω;» λέει «Δεν αντέχω άλλο!». Κάποια «ίχνη» του Γλαύκου ως υποκειμένου διακρίνονται μέσα από τα ερωτήματα του. Προσπαθεί να καταλάβει το νόημα των μεγεθών όπως το βάρος του, το ύψος, τις ηλικίες, ποιος είναι πιο μικρός και ποιος είναι πιο μεγάλος. Αφιερώνει πολύ χρόνο κάνοντας μαθηματικές πράξεις και «μελετώντας» τον χάρτη της Ελλάδος. Συγκρίνει αποστάσεις. Φτιάχνει λέξεις και προτάσεις που άλλες βγάζουν νόημα και άλλες όχι. Είναι όλες προσπάθειες για να τακτοποιήσει το χάος που δημιουργεί η έλλειψη φαλλικής σημασίας. Προσπαθεί να βρει σταθερά σημεία αναφοράς για να σταματήσει το «γλίστρημα» του νοήματος. Προσπαθεί επίσης να βρει αναφορές συμπεριφοράς και ταυτότητας μέσα από την μίμηση παρατηρώντας τους άλλους. Τα ερωτήματα τα οποία θέτει είναι ενδείξεις των προσπαθειών του να δομηθεί ως υποκείμενο.

Ο Ήφαιστος, ως αποτέλεσμα της πατρικής συμπεριφοράς στο συμβάν του Κέντρου Ημέρας, αρχίζει να ζαλίζεται τόσο που δεν πηγαίνει πλέον ούτε βόλτα. Διακόπτει όλες του τις δραστηριότητες και δεν μπορεί να κυκλοφορήσει παρά μονάχα όντας κολλημένος πάνω σε κάποιον. Περνάει, ξυστά από τα αυτοκίνητα, κραυγάζει και θέλει να τον κρατούν από το χέρι. Οι ζαλάδες αυτές υποδηλώνουν ότι ως υποκείμενο δεν λειτουργεί. Είναι «αφανισμένο». Βρίσκεται στην θέση του αντικειμένου-απορρίμματος. Πρόκειται για την απόλαυση του Άλλου, για την οποία δεν υπάρχει καμία οριοθέτηση. Δεν υπάρχει κάποια δυνατότητα αμυντικής τοποθέτησης ούτως ώστε να είναι διαχωρίσιμη. Το παράπονο του Ήφαιστου, όταν αυτό μπορεί να εκφραστεί, είναι ακριβώς ότι ο Άλλος δεν τον αναγνωρίζει. Δεν τον εκτιμά. Δεν κατορθώνει να κατέχει παρά μόνο την θέση του αντικειμένου-απορρίμματος για αυτόν. Ο Ήφαιστος αμύνεται απέναντι στην οδύνη της απόλαυσης «χρησιμοποιώντας» διάφορες φοβίες όπως μικροβιοφοβία κάνοντας λουτρό καθαριότητας 2 και 3 φορές ημερησίως ή καθαρίζοντας το δωμάτιο του με χλωρίνη. Αυτές οι εμμονές εξυπηρετούν στο να είναι η απόλαυση αντιμετωπίσιμη όντας επικεντρωμένη σε ένα μέρος. Ένας ακόμη τρόπος για να ελέγξει την απόλαυση η οποία προέρχεται από τον Άλλο που εκπροσωπείται από το Προσωπικό, είναι να κατηγορεί τους μισούς στους άλλους μισούς προσπαθώντας έτσι να μοιράσει την απόλαυση στα δυο. Ο Ήφαιστος μέσα από εικονοφαντασιακές ταυτίσεις προσπαθεί να αντιμετωπίσει τον Άλλο «φουσκώνοντας» το εγώ του ή μπαίνοντας ο ίδιος στην θέση του Άλλου της απόλαυσης ο οποίος εξαιρείται. Ο Ήφαιστος χρησιμοποιεί κάθε μέσον για να βρει απάντηση στο αίνιγμα του ευνουχισμού, στο αίνιγμα της διαφοράς των φύλων. Αυτή η προσπάθεια να απαντήσει σε αυτό το αίνιγμα είναι που τον καθοδηγεί. Η αδυναμία του να δομήσει ένα σώμα μέσα από την φαλλική λειτουργία τον οδηγεί στο να το αντιμετωπίζει «σαν κρέας» χωρίς την φαντασιακή και την συμβολική του διάσταση. Ο Ήφαιστος δεν παίρνει τις

απαντήσεις που ψάχνει. Δεν καταφέρνει να βρει κάποιο νόημα και για αυτό συνεχίζει να ψάχνει με ότι αυτό συνεπάγεται.

Η Λυδία δεν διεκδικεί απλά το ενδιαφέρον του Άλλου αλλά διεκδικεί την θέση του αποκλειστικού του αντικείμενου. Αρχικά φροντίζει να του γίνει απαραίτητη αλλά στην συνέχεια τον εξουσιάζει. Υποχρεώνει για παράδειγμα τα παιδιά να την ρωτάνε όταν θέλουν να κάνουν κάτι, τα χτυπάει εάν τα δει να ευχαριστιούνται κάνοντας κάτι χωρίς εκείνη. Προσπαθεί να είναι για αυτά το αποκλειστικό τους αντικείμενο. Επιτίθεται όταν ο άλλος, ο μικρός άλλος του «Σταδίου του καθρέφτη», πάει να πάρει την μια και μοναδική θέση αντικείμενου που υπάρχει. Απειλείται από τον «όμοιο», τον «απέναντι μέσα στο καθρέφτη»⁶⁵⁰ ο οποίος όταν κερδίζει το ενδιαφέρον του Άλλου, μπαίνει σε καλύτερη θέση από την ίδια. Συνεχώς απειλεί και τον Άλλο ότι θα πάθει κάτι η ίδια ως αντικείμενο ότι για παράδειγμα θα αυτοκτονήσει. Τον απειλεί δηλαδή ότι θα τον αφήσει χωρίς το αντικείμενο που τον κάνει να απολαμβάνει. Πρόκειται για μια προσπάθεια χειρισμού του και εκβιασμού του Άλλου όντας στην θέση του αντικείμενου του. Ζητά αποδείξεις της μοναδικότητάς της. Η Λυδία τοποθετείται δηλαδή και στις δυο θέσεις : και με αυτόν που κακοποιεί και με αυτόν που κακοποιείται και για αυτό δεν ξέρουμε ποτέ από ποια πλευρά βρίσκεται με αποτέλεσμα η συμπεριφορά της φαίνεται «αμφιθυμική. Όλα τα αιτήματα της αφορούν διάφορα πακέτα. «Ατελείωτα» τηλεφωνήματα, επιπλήξεις παράπονα, καυγάδες είναι η ένδειξη του ελέγχου που κάνει μέσα από αυτά τα πακέτα στον Άλλο. Είναι το αποκλειστικό στοιχείο ανταλλαγής με τους δικούς της. Είναι το στοιχείο-δείκτης για το εάν ασχολούνται ή όχι μαζί της. Οι αμυντικές προσπάθειες της Λυδίας περιορίζονται στο να ζητά βοήθεια από το Αστυνομικό τμήμα, από την ΜΕΠ, από το Προσωπικό και την Υπεύθυνη του Ξενώνα. Ζητά να βάλουν κάποιο φραγμό και να τοποθετήσουν σε κάποια απόσταση, την απόλαυση του Άλλου, όπως για παράδειγμα να μην της δίνουν στο τηλέφωνο τον πατέρα της όταν είναι μεθυσμένος ή να μην την αφήσουν να βγει μόνη της με τον πατέρα της έξω όταν θα την επισκεφτεί.

Η Χρυσίππη τοποθετεί το Προσωπικό που προσπαθεί να την οριοθετήσει, στην θέση του μεγάλου απόλυτου Άλλου, απέναντι στον οποίο προσπαθεί να αμυνθεί. Δεν κατανοεί τον πόνο των άλλων, τους χτυπά χωρίς λόγο, αλλά δεν αισθάνεται και η ίδια πόνο προσπαθώντας να τρυπήσει με διαβήτη τα αφτιά και την μύτη της για να μιμηθεί μια άλλη κοπέλα. Οι ενορμήσεις της εξουσιάζουν το σώμα της όπως παρατηρείται μέσα από το γεγονός ότι συνεχώς κάτι τρώει και ότι συνεχώς είναι σεξουαλικά αναστατωμένη⁶⁵¹. Θέτει τον εαυτό της σε ερωτομανιακή διαθεσιμότητα παρενοχλώντας τα άλλα παιδιά και έχοντας σεξουαλικές επαφές και με αγόρια και κορίτσια που τα γνωρίζει στο δρόμο. Συμπεραίνεται ότι βρί-

⁶⁵⁰ Βλ. «Στάδιο του καθρέφτη» στο «Πρώτο Κεφάλαιο».

⁶⁵¹ Βλ. «Σχέση με τα άλλα παιδιά» στο Α.3.1.3.

σκεται εκτός έλεγχου ελλείπει «προστασίας» από την φαλλική λειτουργία⁶⁵² καθότι η απόλαυση του Άλλου δεν έχει οριοθετηθεί από το Όνομα-του-Πατέρα το οποίο είναι ριζικά αποκλεισμένο. Μέσα στα πλαίσια προσπάθειας, για ενορμησιακή ικανοποίηση, μπορούμε να ερμηνεύσουμε και τις κλοπές που διαπράττει : «Αφαιρεί» πράγματα από οπουδήποτε και οτιδήποτε και όπως λέει η ίδια τα παίρνει γιατί κανείς «δεν της είπε να μην τα πάρει». Δεν έχει κάποιο συμβολικό όριο. Δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ αυτού που είναι δικό της και αυτού που δεν της ανήκει. Η απώλεια δεν είναι εγγεγραμμένη στον Άλλο. Ένα αμυντικό στοιχείο απέναντι στην κατακλυσμική απόλαυση του Άλλου είναι ότι το Προσωπικό την βρίσκει συχνά να κόβει τα μαλλιά της και να ξυρίζει τα φρύδια της, κάνοντας δηλαδή, κατ' αυτό τον τρόπο μια παρέμβαση στον ίδιο της τον εαυτό, ως αντικείμενο αδιαφοροποίητο του Άλλου, μέσα σε μια προσπάθεια αποσυμπλήρωσης του. Κάποια φορά, χτυπάει ένα παιδί και στην συνέχεια καλεί η ίδια το «100» σαν να προσπαθεί να βρει κάποιον που θα μπορέσει να την οριοθετήσει και κατ' επέκταση να οριοθετήσει και την απόλαυση του Άλλου με την οποία η ίδια δεν ανταπεξέρχεται. Η τιμωριτική «στέρηση παρουσίας», που της επιβάλει η μητέρα της, την τοποθετούν στην θέση του αντικειμένου – απορρίμματος. Την κάνουν να είναι απρηγόρητη, να κλαίει γοερά, και να βρίσκεται σε απόγνωση.

Στην προσπάθεια της να αποδείξει ότι είναι ένα αντικείμενο με αξία για τον μητρικό Άλλο κάνει ότι η μητέρα της της ζητά : βάφεται, ντύνεται σαν μεγαλύτερη γυναίκα, φοράει τακούνια. Οι αμυντικές της προσπάθειες απέναντι στην απόλαυση του Άλλου είναι ελάχιστες. Η Χρυσίπη διακρίνεται ως υποκείμενο μόνον μέσα από κάποια παράπονα και κάποια φορά θυμώνοντας για την συμπεριφορά της μητέρας της. Μέσα από την οδύνη, την απελπισία, τα παράπονα και τον θυμό της Χρυσίπης διαπιστώνονται μονάχα αυτά τα «ίχνη» της ως υποκείμενο.

⁶⁵² Βλ. «Διαγνωστική Προσέγγιση» στο Γ.1.

Δέκατο Πέμπτο Κεφάλαιο:

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ ΤΟΥ ΑΝΑΛΥΤΗ

Η ερευνητική αυτή εργασία προσπαθεί να απαντήσει στο ερώτημα: «**Η λακανική ψυχαναλυτική κλινική παρέμβαση και πράξη μπορεί να βρει, στους Ξενώνες μια θέση η οποία να υποστηρίζει την ανάδειξη και τις προσπάθειες δόμησης του ψυχωτικού έφηβου ως υποκειμένου ;** ».

Στο προηγούμενο κεφάλαιο εκθέσαμε την κλινική και δομική επεξεργασία που πραγματοποίησε ο αναλυτής βασιζόμενος στην λακανική θεώρηση.

Παρακάτω εκθέτουμε συνθετικά τα συμπεράσματά αναφορικά με τα ερωτήματα που επεξεργασθήκαμε σε αυτήν την διατριβή όπως : «Πως μπορεί ο αναλυτής να υποστηρίξει και να διαφυλάξει τις προσπάθειες του ψυχωτικού υποκειμένου;» και «Πως αυτοί οι έφηβοι αντιλήφθηκαν τον «τόπο» που τους διαφυλάχθηκε από τον αναλυτή;». Πρόκειται για δύο ερωτήματα τα οποία είναι αλληλένδετα και τα οποία επεξεργαστήκαμε ενδελεχώς για το κάθε ψυχωτικό έφηβο-υποκείμενο όταν αναλύαμε την περίπτωση του.

Ο αναλυτής μέσα από την «επιθυμία» του, να αναδείξει την ύπαρξη του υποκειμένου πίσω από τις «κινήσεις» του κάθε ενός από τους έξι αυτούς ψυχωτικούς έφηβους διαπίστωσε ότι : οι «κινήσεις» του ακολουθούν μια «λογική». Την «λογική» αυτή εκθέτουμε παρακάτω για τον κάθε έναν ξεχωριστά. Η συνειδητοποίηση της είναι το αποτέλεσμα της εργασίας του και παράλληλα είναι ο άξονας που κατεύθυνε τις παρεμβάσεις του.

1 Η λογική των «κινήσεων» του κάθε ψυχωτικού υποκειμένου – έφηβου

Προσπαθήσαμε να κατανοήσουμε, για τον κάθε ένα από αυτούς τους έξι έφηβους, την λογική που κατευθύνει τις προσπάθειές του. Θεωρούμε ότι οι αμυντικές προσπάθειες που κάνει το κάθε ψυχωτικό υποκείμενο-έφηβος και τα ερωτήματα στα οποία προσπαθεί να απαντήσει σκιαγραφούν μια «στρατηγική», ένα «νήμα» το οποίο συνθέτει μια «λογική» η οποία κατευθύνει τις «κινήσεις» ως υποκείμενο. Πρόκειται για την λογική η οποία διέπει την ύπαρξη του.

Οι «κινήσεις» της Αλκινόης ως υποκείμενο ακολουθούν ένα **κατευθυντήριο νήμα**. Η Αλκινόη συνειδητοποιεί ότι οι γονείς της την αποφεύγουν επειδή τους κτυπά. Η Κλινικός την στηρίζει στο να εξηγήσει «τι είναι αυτό που «την σπρώχνει» να κτυπάει την μητέρα

της». Συνειδητοποιεί λοιπόν ότι αυτό είναι η συμπεριφορά της μητέρας. Από τις βρισιές και τα αισχρόλογα που η μητέρα της γράφει στα γράμματα που της απευθύνει και τα οποία η Αλκινόη συζητάει με τους Νοσηλευτές, αρχίζει να θέτει το ερώτημα «τι είναι ψυχικά άρρωστος». Ρωτάει την Κλινικό, το Προσωπικό του Ξενώνα αλλά και άλλους. Αρχίζει να προσπαθεί να «ξεχωρίζει», αυτούς που είναι ψυχικά ασθενείς. Προσπαθεί και εκείνη να πει και να κάνει «σαν» τους υπολοίπους που δεν είναι «ψυχικά ασθενείς»: θεωρεί ότι, η ιδανική λύση για το ότι δεν μπορεί να σταματήσει να κτυπά τους γονείς της, είναι «να υιοθετηθεί» από κάποιο άτομο του Προσωπικού και έτσι θα έχει μια οικογένεια «χωρίς προβλήματα». Καταφεύγει κατ' αυτό τον τρόπο σε μια «λογική» και απλουστευμένη λύση.

Η Αλκινόη λοιπόν προσπαθεί να μοιάζει «σαν» αυτούς που θεωρεί ότι **δεν** είναι άρρωστοι και δεν υπολείπονται νοητικά. Προσπαθεί επίσης να κάνει όπως οι άλλες γυναίκες που συναντά : θέλει να έχει σχέση όπως εκείνες και μάλιστα σεξουαλική. Αυτό της δημιουργεί άγχος διότι δεν γνωρίζει «πως είναι οι σεξουαλικές σχέσεις », «τι είναι γάμος», «πως κάνει μια γυναίκα » και κυρίως όπως λέει η ίδια «τι θα κάνει όταν θα της έλθει η επιθυμία». Απευθύνεται στην Κλινικό ως τον Άλλο που κάτι γνωρίζει, με το ερώτημα «Πείτε μου τι να κάνω;» και ζητά να της δοθεί κάποια κατεύθυνση και κάποιο «νόημα». «Δανείζεται» το προφίλ του ιδανικού άνδρα από αυτά που ακούει στην καθημερινότητά της και αποζητά κάποιον που να είναι «εργατικός, νοικοκύρης, καλός, ευγενικός, τρυφερός.....». Έτσι θα είναι : «σαν να» είναι και η ίδια όπως όλες οι γυναίκες που δεν είναι «ψυχικά άρρωστες». Προσπαθεί, ακόμη να καταλάβει «πως κάνει κάποιος που είναι ερωτευμένος ;». Αναρωτιέται εάν κάποιος την χαϊδέψει «σημαίνει ότι ενδιαφέρεται για εκείνη ή όχι ;». Προσπαθεί με διάφορους τρόπους να βρει κάποιον από το περιβάλλον του Ξενώνα και του Σχολείου της : Επιμένει, πιέζει, γίνεται φορτική, επιβάλλει..... Αμέσως, μόλις αρχίζει να βγαίνει με κάποιον, μιλά κατευθείαν για το «κοινό μέλλον τους....».

Παρά τις πληροφορίες που παρέχονται στην Αλκινόη από το Προσωπικό του Ξενώνα αλλά και από αλλού, διαπιστώνουμε –για παράδειγμα δια μέσου της «σεξουαλικής επαφής πάνω από τα ρούχα»- ότι όπως κάθε ψυχωτικό υποκείμενο, του οποίου η διαδικασία της Πατρικής μεταφοράς δεν έχει πραγματοποιηθεί,⁶⁵³ έτσι και η Αλκινόη, δεν κατορθώνει να κατανοήσει τι είναι «η σεξουαλική επαφή» και δεν μπορεί να της δώσει κάποιο νόημα καθότι δεν έχει συγκροτήσει την φαλλική σημασία.

Μέσα στην ίδια διαλεκτική προσπαθεί να σταματήσει την ύπαρξη των «ψυχαναγκαστικών της», όπως λέει, για να μην είναι «ψυχικά ασθενής» και προσφεύγει σε όποιον μπορεί να της δώσει «χείρα βοηθείας» προς αυτή τη κατεύθυνση.

⁶⁵³ Lacan (J.), (1958), «D'une question préliminaire a tout traitement possible de la psychose» στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ. 531-583.

Όταν καταφέρνει να έχει κάποιον έλεγχο απέναντι στις δυσκολίες της αρχίζει να ασχολείται και με τις δυσκολίες της μητέρας της, την οποία με μεγάλη αποφασιστικότητα, οδηγεί στον ψυχίατρο για φαρμακευτική αγωγή. Σιγά –σιγά ταυτίζεται με την «καλή κόρη» η οποία δεν χτυπά, αντίθετα προσέχει και φροντίζει την μητέρα. «Όλα θα γίνουν στο χρόνο τους» λέει η ίδια και ακολουθεί με συνέπεια αυτό που έχει χαράξει ως πορεία : να μείνει στο σπίτι στην «Επαρχία» για να μην έχει νοίκι, να βρει μια δουλειά, να βρει ψυχολόγο και ψυχίατρο κοντά στο σπίτι της, για να πανδρευτεί...

Η Αλκινόη, μέσα από αυτές τις ταυτίσεις, με την βοήθεια του φαντασιακού, παίρνει αποφάσεις για την ζωή της «αντιγράφοντας» την φυσιολογικότητα των άλλων. Αποκτά μέσα από αυτές **ένα «νήμα»** το οποίο ακολουθεί και το οποίο της προσφέρει την σιγουριά⁶⁵⁴ του «πως πρέπει να κάνει». **Αυτό το «νήμα» έχει μια αυτό-θεραπευτική ιδιότητα.** Μπορεί να μην δύναται να δώσει μια φαλλική ερμηνεία σε αυτά που της συμβαίνουν και τα οποία προσπαθεί να κατανοήσει, αλλά καταφέρνει ακολουθώντας το «μοντέλο» που φτιάχνει δια μέσου της μίμησης να «αναπληρώσει» το κενό που άφησε το σημαίνον του Ονόματος-του-Πατέρα και κατ' επέκταση να «φράξει»⁶⁵⁵ την ψύχωση της. Το να «τοποθετείται» η Αλκινόη στους μη «ψυχικά ασθενείς» είναι ένα δημιουργήμα το οποίο την βοηθάει στο να σταθεροποιήσει την απόλαυση.⁶⁵⁶ Την βοηθάει επίσης στο να έχει μια θέση στην κοινωνία : αυτήν της «καλής κόρης». Θεωρούμε ότι αυτό το δημιουργήμα έχει την λειτουργία και κατέχει θέση ενός «sinthome», όπως αυτό του Joyce⁶⁵⁷, το οποίο κατέχει την θέση ενός στοιχείου που λειτουργεί όπως θα λειτουργούσε το Όνομα-του-Πατέρα. Παρέχει δηλαδή μια λειτουργία «αναπλήρωσης».

Δεν γνωρίζουμε εάν οι λύσεις που εφευρίσκει είναι μόνιμες. Σίγουρα όμως πρόκειται για μια μορφή «σταθεροποίησης» της απόλαυσης. Δεν γνωρίζουμε πότε και εάν θα ακολουθήσει μια «αποσταθεροποίηση».⁶⁵⁸

Η επιθυμία του αναλυτή⁶⁵⁹ έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αγωγή της Αλκινόης.

⁶⁵⁴ Lacan (J.), (1955-1956), *Le Séminaire, Livre III Les psychoses*, Seuil, Paris, 1981, σελ 231.

⁶⁵⁵ Hoffmann (C.), “Quelques réflexions à propos du déclenchement de la psychose et de ses suppléances dans le monde de l'adolescent contemporain” στο *Figures de la psychanalyse*, 2004, No 9, σελ 49-61.

⁶⁵⁶ Martinez Westerhausen (A.), “Symptôme et suppléance, deux concepts de la clinique psychanalytique » στο *Symptômes et suppléances. Séminaire des enseignants et recueil de travaux*, 2005-2006, σελ. 7-13.

⁶⁵⁷ Βλ. Πέμπτο κεφάλαιο, 3^ο υποκεφάλαιο της παρούσης διατριβής.

⁶⁵⁸ Soler (C.), *L'inconscient a ciel ouvert de la psychose*, Psychanalyse &, Presses Universitaires du Mirail, Toulouse, 2002, σελ. 197.

⁶⁵⁹ Βλ. στο Β.3, «Η επιθυμία του αναλυτή».

Με προθυμία ακολούθησε η Αλκινόη την Κλινικό στην αλλαγή του τόπου των **συνεδριών**⁶⁶⁰. Ενώ αρχικά τοποθετεί τη Κλινικό στην θέση κάποιου στον οποίο προσπαθεί να γίνει το αντικείμενο του κολακεύοντας τον στην συνέχεια αυτό αλλάζει.

Στο χώρο των Ξενώνων προσπαθεί να κάνει τη Κλινικό να «απαντήσει» σε διάφορα αιτήματα της αναφορικά με την διαβίωση της εκεί και με τις επισκέψεις της στους γονείς της στην «Επαρχία»⁶⁶¹. Η Αλκινόη αρχικά παραπονιέται στο Προσωπικό του Ξενώνα, ότι «η Κλινικός δεν της δίνει τις λύσεις που θα ήθελε». Την προκαλεί κατ' αυτό το τρόπο να «απαντήσει» αποβλέποντας να πάρει πληροφορίες για το εάν απολαμβάνει ή όχι από αυτήν. Η Κλινικός, από την θέση του αναλυτή, «αντιστέκεται»⁶⁶² στο να τοποθετηθεί στην θέση του Άλλου ο οποίος απολαμβάνει και δεν της προσφέρει τις ποθητές απαντήσεις αλλά την παραπέμπει σε άλλους Ειδικούς.

Μετά την μετάβαση της συνεδρίας στο Ιατροπαιδαγωγικό (ΙΠΚ) η Αλκινόη βλέπει την Κλινικό μόνον την ώρα της συνεδρίας. Διαπιστώνει ότι συνεχίζει να μην της «απαντά» και να μην της προσφέρει μια άμεση και «έτοιμη» λύση στα αιτήματά της, αλλά αντίθετα της προτείνει να αποφασίζει μόνη της. Η Αλκινόη τότε βρίσκει άλλη στρατηγική : την αντιπαραβάλλει με την Ψυχολόγο που βρίσκεται στο σχολείο της ή στην Ομάδα «Ελεύθερης έκφρασης» που πραγματοποιείται στον Ξενώνα, οι οποίες τις προτείνουν λύσεις, και μέσα από την ίδια λογική προσπαθεί να καταλάβει εάν η Κλινικός «έχει πειραχθεί».⁶⁶³ Αυτή είναι και η περίοδος στην οποία η Αλκινόη μεταφέρει στη Κλινικό διάφορα παράπονα της για το Προσωπικό τα οποία, μέσα από την **μεταβίβαση**, φοβάται ότι η Κλινικός θα πει στο Προσωπικό και αυτό «θα την τιμωρήσει». Η «επιθυμία» όμως του αναλυτή διαφυλάσσει ένα «τόπο» κενό από απόλαυση για την Αλκινόη και φαίνεται ότι εκείνη το αντιλήφθηκε με αποτέλεσμα να μην εγκαταλείψει αλλά αντίθετα να ζητήσει πιο συχνές συνεδρίες!⁶⁶⁴ Φαίνεται να ένιωθε ότι κάτι άλλο, από τα συνηθισμένα γίνεται σε αυτές τις συνεδρίες. Επιπλέον σταματά τις συναντήσεις με την Ψυχολόγο του Σχολείου και δεν πηγαίνει ούτε στην Ομάδα Ελεύθερης έκφρασης που πραγματοποιείται στον Ξενώνα. Δηλώνει ότι «θα συνεχίσει με το Πρόσωπο Αναφοράς της και με τη Κλινικό».⁶⁶⁵ Είναι οι μοναδικές συναντήσεις που διατηρεί το τελευταίο διάστημα παραμονής της στον Ξενώνα, πριν δηλαδή φύγει για την «Επαρχία».

⁶⁶⁰ Βλ. στο Β. «Οι συνεδρίες»,

⁶⁶¹ Βλ. στο Β.1 «Τα θέματα που επεξεργάζεται στις συνεδρίες».

⁶⁶² Silvestre (M.), « Transfert et interprétation dans les psychoses : une question de technique » στο *Demain la psychanalyse*, Champ Freudien, Seuil, Paris, 1993, σελ. 201-211,

⁶⁶³ Βλ. στο Β.2 «Η Αλκινόη στις συνεδρίες με την Κλινικό».

⁶⁶⁴ Βλ. στο ίδιο.

⁶⁶⁵ Βλ. στο ίδιο.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι η Αλκινόη προσέχει αυτά που της λέγονται και τα επεξεργάζεται. Ο αναλυτής με την «επιθυμία» του προσπαθεί να την παροτρύνει, μέσα στα μέτρα του δυνατού, να πει κάτι για αυτό που εκείνη θα «ήθελε». Προσπάθεια που φαίνεται ότι καρποφόρησε καθότι η Αλκινόη, όπως διαπιστώσαμε, καταλήγει να κάνει αυτό που θεωρεί «η ίδια σωστό» αποφασίζοντας να μην ακολουθήσει αυτό που την συμβουλεύουν από το Σχολείο της, και να φύγει για την «Επαρχία». Βέβαια δεν μπορεί να περιμένει πολύ. Είναι βιαστική διότι δεν έχει μεγάλες αντοχές στο άγχος και δεν ξέρει πώς να το χειρισθεί και έτσι αναγκάζεται να τσακωθεί για αυτή της την απόφαση με τον δάσκαλο της,⁶⁶⁶ ο οποίος πιστεύει ότι «δεν είναι ακόμη έτοιμη να πάρει την κατάσταση στα χέρια της».

Η Αλκινόη αποδεικνύεται πολύ αποφασιστική, μέσα από τις κινήσεις της ως υποκείμενο τις οποίες θα μπορούσαμε να ονομάσουμε **αυτό-θεραπευτικές**. Με την απομάκρυνση της συνεδρίας από τον Ξενώνα όπου άρχισε να εκφράζει τα παράπονα της για το Προσωπικό και την δυσανεπεία της για την πίεση που ένιωθε να της ασκείται για να κάνει τις διάφορες υποχρεώσεις στον Ξενώνα αρχίζουν να διαφαίνονται και τα πρώτα «ίχνη» της ως υποκείμενο. Η Αλκινόη κατάφερε να διαφοροποιήσει τον κενό από απόλαυση «τόπο» που της διαφύλαξε ο αναλυτής από τους υπολοίπους. Διαφαίνεται ότι νοηματοδότησε με διαφορετικό τρόπο τις συνεδρίες της με τη Κλινική όπως επίσης και το λόγο για τον οποίο πηγαίνει σε αυτές. Παράλληλα μέσα στα πλαίσια των συνεδριών στο Ιατροπαιδαγωγικό, η Αλκινόη αρχίζει να επεξεργάζεται και το ρόλο του Προσωπικού και την σχέση της μαζί του. Την περίοδο που έχει τοποθετήσει το Προσωπικό στην θέση του Άλλου που την προστατεύει και της δίνει λύσεις και η Αλκινόη θέλει να υιοθετηθεί⁶⁶⁷ από κάποιον από τα μέλη του, με την επεξεργασία στις συνεδρίες και με τους καλούς χειρισμούς του Προσωπικού αντιλαμβάνεται ότι δεν μπορεί να αντικαταστήσει τους γονείς της : Αυτοί είναι ! «Άρρωστοι άνθρωποι»⁶⁶⁸ όπως και η ίδια λέει. Ίσως αυτό θα μπορούσε να εκληφθεί και ως ένα συμβολικό όριο. Από εκεί αναγκάζεται να σκεφτεί άλλες λύσεις. Από εκεί αρχίζει να ερευνά και να μαθαίνει, μέσα από την ψυχοπαθολογία της μητέρας της, την διαφοροποίηση μεταξύ «ψυχικά και μη ασθενούς» η οποία ήταν το έναυσμα για να προσπαθήσει να «δομήσει» κάτι στην θέση του Ονόματος-Πατέρα.

Τέλος θεωρούμε ότι η σημαντικότερη «χρήση» του **«τόπου» του αναλυτή** που κάνει η Αλκινόη είναι μέσα από τις ανακοινώσεις των «στρατηγικών που κατασκευάζει. Ανακοινώνοντας τις αποφάσεις της, πριν τις κάνει πράξη -όταν για παράδειγμα παίρνει την απόφαση να αντιτεθεί στις δυσκολίες που τις έθεταν οι δάσκαλοί της στο να φύγει για την «Επαρχία» ενώ η ίδια ένιωθε έτοιμη- τις αναλαμβάνει ως υποκείμενο.

⁶⁶⁶ Βλ. στο Β.1, «Τα θέματα που επεξεργάζεται στις συνεδρίες».

⁶⁶⁷ Βλ. στο Α.3.1.3 «Η σχέση της Αλκινόης με το Προσωπικό του Ξενώνα».

⁶⁶⁸ Βλ. στο Α.3.1.1 «Η σχέση της Αλκινόης με την οικογένεια της».

Η **Εκάβη** «ανακατασκευάζει» την σχέση της με τους «γονείς» της ακολουθώντας μια **λογική**. Να υπενθυμίσουμε εδώ ότι η μητέρα της την έχει εγκαταλείψει από τότε που ήταν μικρή και ότι είναι αγνώστου πατρός⁶⁶⁹. Η «μητέρα» στην οποία αναφέρεται -είναι η σύζυγος του θείου- την έδερνε και την έστελνε να επαιτεί. Όσο για τον «πατέρα» της, στην πραγματικότητα είναι ο θεός της ο οποίος έφυγε πολύ γρήγορα από την ζωή. Παρόλα αυτά η Εκάβη αναφέρεται συχνά στους «γονείς» της τονίζοντας το «πόσο πολύ της λείπουν» και ότι θέλει «χάδια αγκαλιές και φιλιά», το «πόσο την αγαπούν», ότι την «βλέπουν από εκεί_πάνω». «Μόνο η μαμά μου και ο μπαμπάς μου με προσέχουν» λέει κάποιες φορές σε παρόντα χρόνο σαν να ζουν. Συχνά ανακοινώνει ότι «Θέλει να πάει σπίτι της», το οποίο, όπως έχουμε επισημάνει, δεν υφίσταται.

Θεωρούμε ότι η Εκάβη «δομεί» την ιστορία της από αναγκαιότητα διότι για να υπάρξει η ίδια θα πρέπει να υπάρξει πρώτα ο Άλλος. Προσπαθεί δηλαδή να φτιάξει μια ιστορία η οποία έχει **αυτό-θεραπευτική λειτουργία**. Τα στοιχεία που χρησιμοποιεί δεν αληθεύουν όλα. Χρησιμοποιεί κομμάτια από την «αντικειμενική» πραγματικότητα και μαζί προσθέτει και κομμάτια από φαντασίωση. Προσπαθεί να καλύψει αυτά που δεν «αντέχονται», αυτά που λείπουν και να τους δώσει υπόσταση και νόημα. Βάζει «κάτι από τον εαυτό»⁶⁷⁰ της για να αναπληρώσει το δομικό έλλειμμα. Η ιστορία που κατασκευάζει μολονότι είναι παραληρηματική κατέχει για την Εκάβη υπόσταση προσωπικής αλήθειας. Μέσα από αυτήν την φαντασιακή «αλήθεια» η Εκάβη προσπαθεί να **«σταθεροποιήσει»**⁶⁷¹ το νόημα της ύπαρξής της. Προσπαθεί να δώσει μια απάντηση για την ίδια της την ύπαρξη ως υποκειμένου.⁶⁷² Προσπαθεί να αντισταθεί στην αποδιοργάνωση και καταφεύγει στο παραλήρημα : Ταυτίζεται με το παιδί αυτών των γονιών τους οποίους κατασκευάζει να νοιάζονται, να ζουν και να την περιμένουν «στο σπίτι». Τους τοποθετεί στη θέση του Άλλου που την προστατεύει. Όταν όμως η παραληρηματική κατασκευή καταρρέει, χάνει τους «γονείς» της και κατ' επέκταση δεν μπορεί να απαντήσει στην ερώτηση του «ποια είναι» η ίδια διότι δεν υφίσταται ο Άλλος ως αναφορά, για να μπορέσει να υπάρξει και η ίδια.

Όμως δεν είναι οι μοναδικές **προσπάθειες «σταθεροποίησης» και αυτό-θεραπείας**, τις οποίες κάνει η Εκάβη δομώντας την προσωπική της αλήθεια. Προσπαθεί εκτός από τους «προστάτες γονείς», να τοποθετήσει κάπου και το συμβολικό Νόμο για να οριοθετήσει την απόλαυση του Άλλου η οποία είναι απόρροια της μη λειτουργίας της πατρικής μεταφοράς : επικαλείται για παράδειγμα τον ερχομό της Αστυνομίας ή την μεταφορά της στην Μονάδα

⁶⁶⁹ Βλ. στο Α.2 «Το Κοινωνικό ιστορικό».

⁶⁷⁰ Martinez Westerhausen (Α.), ό.π.

⁶⁷¹ Βλ. Πέμπτο κεφάλαιο «Προσπάθειες οργάνωσης του ψυχωτικού υποκειμένου», στο 1. «Η παραληρηματική μεταφορά ως μέσο Σταθεροποίησης».

⁶⁷² Lacan (J.), (1958), «D'une question préliminaire a tout traitement possible de la psychose» στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ.531-583.

Επειγόντων Περιστατικών (ΜΕΠ) ή ακόμη την πλαισίωση της εκκλησίας στην οποία πηγαίνει για μεγάλο διάστημα, σχεδόν καθημερινά⁶⁷³.

Οι συνεδρίες⁶⁷⁴ της Εκάβης με τη Κλινικό αρχικά πραγματοποιούνται μέσα στο χώρο του Ξενώνα. Εκεί η Εκάβη δεν είναι συνεπής : ξεχνάει τις συναντήσεις της γιατί κοιμάται ή γιατί έχει βγει βόλτα. Φαίνεται όμως ότι, η «μεταφορά» του τόπου της συνεδρίας, στο Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο, έκανε την Εκάβη να υπολογίζει πολύ σε αυτή την εβδομαδιαία συνάντηση και να την αποζητά. Αρχικά η Εκάβη αντιμετωπίζει τις συνεδρίες αυτές σαν μια έξοδο από τον Ξενώνα, σαν μια έξοδο γενικώς. «Δεν θέλει να αργεί στην συνεδρία γιατί φοβάται ότι η Κλινικός θα την μαλώσει». Την τοποθετεί δηλαδή, αρχικά, στην θέση του Άλλου που εξουσιάζει και είναι απόλυτος. «Μιλά» λοιπόν από την θέση του αντικειμένου που πρέπει να του προσφέρει απόλαυση. Ενδιαφέρεται να μάθει ποιους άλλους βλέπει η Κλινικός, δηλαδή εάν είναι η ίδια το αποκλειστικό της ενδιαφέρον ή εάν έχει και άλλα αντικείμενα. Διαπιστώνουμε την μεταβίβαση της όταν απευθύνεται στη Κλινικό στον πληθυντικό και να αλλάζει τον τρόπο ομιλίας της από παιδικό σε καθαρότερο και με φωνή ενήλικα σαν να φεύγει από την θέση του παιδιού. Στη συνέχεια οργανώνει όλες τις δραστηριότητες σε συνάρτηση με τις συνεδρίες της. Κάποιες φορές ζητά και επιπλέον ραντεβού. Δηλώνει το πόσο «την ανακουφίζουν» οι συναντήσεις αυτές. «Πόσο καλό μου έχετε κάνει !» επαναλαμβάνει συχνά στη Κλινικό. Όταν η τελευταία της ανακοινώνει την αποχώρηση της, μετά το πέρας της παρούσης έρευνας, κλαίει με λυγμούς λέγοντας ότι «δεν θέλει να τα λέει αλλού» και δηλώνει ότι «δεν ξέρει τι να κάνει και σε ποιον να μιλά διότι με τη Κλινικό είναι αλλιώς».

Ο αναλυτής της προσφέρει ένα πλαίσιο μέσα από το οποίο αρχικά μιλά για την ζωή της στο Ξενώνα, για τις σχέσεις της με τα άλλα παιδιά που μένουν και αυτά εκεί, για το τι έφαγε, για το ποιους συνάντησε στο δρόμο την ώρα που ερχόταν. Μέσα από αυτό εντάσσεται λίγο – λίγο μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο. Δεν είναι ότι και πριν δεν τα έλεγε και στους Νοσηλευτές του Ξενώνα, τα έλεγε και συνέχισε να τα λέει, όμως η διαφορά είναι ότι εκείνοι τρώμαζαν, σχολίαζαν, ρωτούσαν κλπ. Με άλλα λόγια απολάμβαναν. Αυτό το «κενό» απόλαυσης από την πλευρά του αναλυτή ήταν αδύνατο να διαφανεί, όταν οι συνεδρίες πραγματοποιούνταν στο χώρο των Ξενώνων.

Η Κλινικός, στα πλαίσια της αναλυτικής κλινικής, την υποδέχεται και γίνεται μάρτυρας των παραπόνων και της οδύνης της. Εκλαμβάνει τα παράπονα και τις διαμαρτυρίες αυτές ως προσπάθειες να πει κάτι από θέση υποκειμένου. Με τον ίδιο τρόπο της υποδεικνύει αναφορικά με την πίεση που της ασκεί η Λυδία, την οποία φοβάται,⁶⁷⁵ ότι μπορεί να αρνηθεί.

⁶⁷³ Βλ. στο Α.3 «Πορεία της Εκάβης κατά την διάρκεια της παραμονής της στους Ξενώνες».

⁶⁷⁴ Βλ. στο Β. «Οι συνεδρίες».

⁶⁷⁵ Βλ. στο Β.1.4 «Η σχέση της Εκάβης με την Λυδία και τα άλλα παιδιά».

ότι μπορεί να πει «όχι», ότι μπορεί και να μην είναι το αντικείμενο που προσφέρει απόλαυση. Η Εκάβη μέσα στην συνεδρία δοκιμάζει να πει «όχι». Αρνείται να πει στη Κλινικό κάποιο «μυστικό» που κάπου έχει υποσχεθεί ότι θα κρατήσει. Η Κλινικός συναινεί στην άρνηση αυτή, της διαφυλάττει δηλαδή έναν «τόπο» στον οποίο καταφέρνει να τοποθετήσει μια άρνηση απέναντι στο Άλλο, χωρίς κίνδυνο.

Η Εκάβη αποκτά μια διεύθυνση μέσα από τις συναντήσεις στο ΙΠΚ, σε αντιδιαστολή με το χώρο του Ξενώνα όπου αποτελούσε και ο αναλυτής μέρος του γενικότερου χάους, του δικού της χάους και της σύγχυσης της σε όλους τους τομείς. Με την «πράξη» του ο αναλυτής δημιούργησε ένα διαχωρισμό και η Εκάβη με τη σειρά της αναγνωρίζει ότι κάτι διαφορετικό γίνεται σε αυτές τις συνεδρίες.

Με βάση τις συναντήσεις με τη Κλινικό δημιουργεί μια «σταθερά» η οποία όχι μόνον δεν μεταβάλλεται αλλά γίνεται σημείο αναφοράς. Πηγαίνει σε αυτές αλλά κυρίως οργανώνεται γύρω από αυτές. Μέσα στις συνεδρίες για παράδειγμα επεξεργάζεται και προσπαθεί να σταθεροποιήσει τα σημαίνοντα που της «κεντρίζουν» το ενδιαφέρον όπως αυτά γύρω από την σεξουαλικότητα.

Η Κλινικός επικεντρώνεται στην αυτό-θεραπευτική και σταθεροποιητική αξία της ιστορίας που έχει «κατασκευάσει» η Εκάβη. Πρόκειται για την αλήθεια της μέσα από την οποία τοποθετεί την ύπαρξη του Άλλου για να μπορέσει να υπάρξει και η ίδια. Η Εκάβη στηρίχτηκε στην «επιθυμία του αναλυτή»⁶⁷⁶ σε αυτές τις προσπάθειες. **Χρησιμοποίησε τον «τόπο» του αναλυτή**⁶⁷⁷ δομώντας και στηρίζοντας εκεί την «αλήθεια» της. Στα πλαίσια του Ξενώνα, δηλαδή εκτός του «τόπου» που την επεξεργάζεται με τη Κλινικό, είναι μια «ανακριβής» αλήθεια η οποία πρέπει να αποκατασταθεί. Η Κλινικός δεν αποβλέπει στην αποκατάσταση της «αντικειμενικής» αλήθειας. Η Εκάβη μπόρεσε έτσι να πάρει το χρόνο της και να προχωρήσει στην κατασκευή της «αλήθειας» της με τον τρόπο που η ίδια ως υποκείμενο μπορεί. Μπόρεσε για παράδειγμα να μιλήσει για αυτά που της έκανε η μητέρα της, κλαίγοντας γοερά, για το πόσο την κτυπούσε, για το ότι την έβγαζε στο δρόμο να κάνει επαιτεία, για το πώς την κακοποιούσε σεξουαλικά ο αδελφός της και για το πώς την «έδινε» και σε άλλους να την κακοποιούν. Χρησιμοποιεί δηλαδή τη Κλινικό ως μάρτυρα.

Όπως διαπιστώνουμε λοιπόν οι «λύσεις» στις οποίες ανατρέχει η Εκάβη έχουν «**σταθεροποιητικό**»⁶⁷⁸ **χαρακτήρα** αλλά, δεν διαρκούν πολύ. Τότε η Εκάβη βυθίζεται στην αγωνία και την αποσταθεροποίηση. Το όποιο κατακτημένο νόημα παύει να είναι διασφαλισμένο και τα «γλιστρήματα» προς την πλευρά του αντικειμένου της απόλαυσης του Άλλου,

⁶⁷⁶ Βλ. στο Β.3, «Η επιθυμία του αναλυτή».

⁶⁷⁷ Βλ. στο Β.2, «Η Μεταβίβαση».

⁶⁷⁸ Βλ. Πέμπτο κεφάλαιο «Προσπάθειες οργάνωσης του ψυχωτικού υποκειμένου», στο 1. «Η παραληρηματική μεταφορά ως μέσο Σταθεροποίησης».

είναι οδυνηρά. Τότε είναι η μεγαλύτερη ανάγκη υποστήριξης της Εκάβης : όταν αυτή η «αλήθεια» κλονίζεται. Όπως διαπιστώσαμε τα αποτελέσματα είναι οδυνηρά διότι «δεν είναι πλέον σίγουρη για το ποια είναι η «μητέρα» της, ποιος είναι ο πατέρας της, ποια είναι η ίδια» και το άγχος είναι κατακλυσμικό. Τότε η Εκάβη απευθύνεται στον «τόπο» που διαφυλάττεται από τον αναλυτή σαν κάτι που μπορεί να κρατηθεί σταθερό. Είναι εκεί που υπάρχει κάτι στο οποίο μπορεί να αναφερθεί. Εκεί είναι ο τόπος της ως υποκειμένο, μέσα από τον οποίο ξαναμαζεύει τα «κομμάτια» της ιστορίας της και «ξανά-κτίζει» την αλήθεια της. Αυτή είναι η δυσκολία και συγχρόνως ο κίνδυνος όταν δεν υπάρχει η «αναγνώριση» της ύπαρξης του υποκειμένου, έτσι όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από την Φροϋδική και την Λακανική ψυχαναλυτική προσέγγιση : θα μπορούσε για παράδειγμα κάποιος να προσπαθήσει να «βοηθήσει» την Εκάβη να κάνει χρήση της «αντικειμενικής αλήθειας» να την κάνει δηλαδή να «μην παραληρεί».

Αναφερθήκαμε στην πλειάδα ερωτήσεων που κάνει ο Γλαύκος στη Κλινικό προσπαθώντας να δώσει κάποιο νόημα για παράδειγμα στα μεγέθη και στις ηλικίες. Αναφέραμε⁶⁷⁹ ότι βρίσκει ως μέσον, εκτός από τις ερωτήσεις, να ζωγραφίζει ανθρωπάκια με διαφορετικά ύψη βάζοντάς τους νούμερα ή να κάνει μαθηματικές πράξεις ή να μελετάει τον χάρτη της Ελλάδος συγκρίνοντας αποστάσεις ή να φτιάχνει λέξεις και προτάσεις τις οποίες γράφει στο τετράδιο του. Τον απασχολεί η σημασία του χρόνου που κυλά : το χθες με το προχθές. Όλα αυτά τα ερωτήματα έχουν για τον Γλαύκο πρωταρχική σημασία. Έχουν να κάνουν με το «πώς» και το «γιατί» της ύπαρξης. Φαίνεται να οδηγούν στην προσπάθεια πλήρωσης δομικών ελλειμμάτων. Μια ατέρμονη προσπάθεια να κάνει τα σημαίνοντα να σταθεροποιηθούν και να γίνουν σημεία αναφοράς για να μπορέσει να τακτοποιηθεί το χάος που δημιουργεί η έλλειψη φαλλικής σημασίας. Μια προσπάθεια η οποία θα μπορούσε να εκληφθεί ως **αυτό-θεραπευτική**. Προσπαθεί δηλαδή να σταματήσει το «γλίστρημα»⁶⁸⁰ του νοήματος μέσα από αυτές τις συνεχείς απορίες. Προσπαθεί να δημιουργήσει κάποιο «σημείο διαρραφής»⁶⁸¹. Αλλά, οι προσπάθειες αυτές δεν φαίνεται να αποφέρουν τους ποθητούς καρπούς.

Παρακολουθήσαμε επίσης ότι μέσα από την μίμηση προσπαθεί να βρει αναφορές συμπεριφοράς και ταυτότητας παρατηρώντας τους άλλους. Μιμείται το γέλιο και αυτά που λένε και που κάνουν τα άλλα παιδιά. Φτιάχνει ακόμη ιστορίες μέσα από τις οποίες παίζει όλους τους ρόλους. Φαντασιώνεται τον πατέρα του να τον επαινεί. Συγκρίνει αυτά που του συμβαίνουν με αυτά που συμβαίνουν στα άλλα παιδιά. Στην προσπάθεια να βρει σημεία αναφοράς και ταυτίζεται φαντασιακά με αυτούς που συναναστρέφεται. Ταυτίζεται με τον

⁶⁷⁹ Βλ. στο Α.3, «Πορεία και σχέσεις του Γλαύκου κατά την παραμονή του στον Ξενώνα.

⁶⁸⁰ Lacan (J.), (1960), «Subversion du sujet et dialectique du désir dans l'inconscient freudien» στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1973, σελ. 805.

⁶⁸¹ «point de capiton».

μικρό άλλο, τον απέναντι, τον άλλο του Σταδίου του καθρέφτη. Όμως, αυτή η ταύτιση, δεν είναι «ανθεκτική», δεν του προσφέρει κάποια σταθεροποίηση.

Χρησιμοποιεί επίσης κάποια στοιχεία της ιστορίας του ως αναφορές τα οποία όμως είναι όλα σε σύγχυση. Ακόμη και η αναφορά στο επώνυμο του, όπως διαπιστώσαμε, περνά από το μικρό του όνομα, διότι ως επώνυμο έχει αυτό της μητέρας.

Διακρίνονται κάποια στοιχεία από το υποκείμενο, κάποιες αντιδράσεις οι οποίες το σκιαγραφούν : Που και που υπάρχει κάποια δυσφορία ή κάποια ένσταση η οποία το αναδεικνύει ως υπαρκτό. Μέσα από την «διαδρομή» του, αντιλαμβανόμαστε ότι ο Γλαύκος πραγματοποιεί κάποιες αμυντικές προσπάθειες απέναντι στην απόλαυση του Άλλου οι οποίες είναι ενδείξεις των προσπαθειών του να δομηθεί ως υποκείμενο. Όμως αυτές δεν κατορθώνουν να αποκτήσουν «σταθεροποιητικό» χαρακτήρα. Αντίθετα αυτό που είναι σταθερό και ακολουθεί κάποιο κατευθυντήριο νήμα είναι η φαντασιακή του ταύτιση⁶⁸² με αυτόν που είναι ο προστάτης της μητέρας⁶⁸³ : Ο Γλαύκος προσπαθεί με κάθε τρόπο να της είναι απαραίτητος. Της τονίζει ότι μεγάλωσε και ότι είναι πλέον ικανός να «την προστατέψει από τον θείο», για τον οποίο θεωρεί ότι την βασανίζει βάζοντας την σε Ξενώνα. Το μέλημά του δηλαδή είναι να βρίσκεται στην θέση του ολοκληρωτικού της αντικείμενου, να είναι δηλαδή ένα σημείο αναφοράς για αυτήν : «όλα τα μπορεί, όπως ο ίδιος λέει, αρκεί να είναι μαζί της», αρκεί να είναι το αντικείμενο που την συμπληρώνει. Αυτό είναι που οδηγεί τις «κινήσεις» του που όμως τον οδηγεί στην θέση του αποκλειστικού αντικειμένου για τον μητρικό Άλλο και το οποίο είναι αντίθετο με την δόμηση του ως υποκείμενο.

Όπως αναφέραμε, ο Γλαύκος γίνεται εύκολα τόπος προβολών από τα μέλη του Προσωπικού του Ξενώνα ή με άλλα λόγια, γίνεται αντικείμενο απόλαυσης των. Στα πλαίσια των συνεδριών ο αναλυτής με την «επιθυμία» του προσπαθεί να του διαφυλάξει έναν τόπο «κενό» από απόλαυση, προσπαθώντας να μπορέσει ο Γλαύκος να διαφανεί ως υποκείμενο. Ο Γλαύκος το αντιλαμβάνεται αυτό : από τις πρώτες ερωτήσεις που έθεσε στο Προσωπικό αναφορικά με αυτές τις συναντήσεις είναι εάν μπορεί να τα λέει «όλα» στη Κλινικό, χωρίς να «φοβάται ότι θα τον μαλώσει»,⁶⁸⁴ αναρωτιέται δηλαδή εάν η Κλινικός απολαμβάνει ή όχι

Ο χώρος των συνεδριών στον Ξενώνα ήταν κοινής θέασης και όλοι γνώριζαν με ποιόν είχε συνεδρία η Κλινικός και πότε. Στο πλαίσιο του Ιατροπαιδαγωγικού, αυτό δεν υπάρχει και τότε παρατηρούμε ότι ο Γλαύκος αρχίζει να παρουσιάζει **μεταβιβαστικά στοιχεία**, αρχίζοντας να δείχνει ενδιαφέρον και να κάνει διάφορες ερωτήσεις, οι οποίες αφορούν το α-

⁶⁸² Πέμπτο κεφάλαιο «Προσπάθειες οργάνωσης του ψυχωτικού υποκειμένου», στο 2.3 «Προσπάθειες «αναπλήρωσης» δια μέσου της φαντασιακής ταύτισης».

⁶⁸³ Βλ. στο Α.3.1.1. «Η σχέση του Γλαύκου με την μητέρα του».

⁶⁸⁴ Βλ. στο Γ.3, «Η χρήση του «τόπου» του αναλυτή από τον Γλαύκο.

ντικείμενο από το οποίο απολαμβάνει ο Άλλος τον οποίο εκπροσωπεί η Κλινικός όπως «Τι είναι εδώ ;», «Τι είναι τα άλλα παιδιά που βλέπετε ;». ⁶⁸⁵

Για την αγωγή του Γλαύκου, η Κλινικός θεώρησε ότι θα έπρεπε να κρατήσει κάποιες αναφορές που ήδη είχαν τεθεί στις συνεδρίες στον Ξενώνα. Συνέχισαν λοιπόν να επεξεργάζονται τα ερωτήματα του αναφορικά με τα σχέδια του, με τους χάρτες του, με τις ηλικίες, με τα ύψη, με τους τόπους, με τις αρρώστιες, με τον θάνατο και με το όνομά του σε σχέση με το όνομα του πατέρα του. Συνοπτικά θα λέγαμε ότι ο Γλαύκος μεταφέρει και επεξεργάζεται τα ερωτήματα της ύπαρξης του. Στον «τόπο» του αναλυτή κατασκευάζει, έστω και πλημμελώς, την προσωπική του ιστορία.

Δια μέσω της **επιθυμίας του, ο αναλυτής** ⁶⁸⁶ προσπάθησε να βρει τρόπους να σταθεροποιήσει αυτήν την «ρευστότητα» νοήματος. Θεώρησε δηλαδή, όπως ήδη αναφέραμε, ότι όλες αυτές οι ερωτήσεις, τις οποίες θέτει ο Γλαύκος είναι μια **αυτό-θεραπευτική** προσπάθεια από την πλευρά του ως υποκειμένου για κάποια «σταθεροποίηση» στα νοήματα. ⁶⁸⁷

Προσπάθησε να δημιουργήσει κάποιες «σταθερές» όπως το σημάδι στην πόρτα για να μετρά και να συγκρίνει το ύψος του όποτε το είχε ανάγκη. Προσπάθησε να του εξηγήσει, έστω με την λογική ότι μπορεί να λέει «όχι», σε αυτούς που τον κακοποιούν, εγχείρημα το οποίο από ότι διαφάνηκε ήταν δύσκολο, καθότι όσο τον στήριζε η Κλινικός το κατάφερνε αλλά όταν ήταν μόνος του το εγχείρημα απέβαινε μάταιο.

Ένα σημείο το οποίο θα μπορούσε να τοποθετηθεί ως σημείο ένστασης στα παραπάνω είναι αυτό αναφορικά με τις πρωτοβουλίες που πήρε για να ακολουθήσει τη Κλινικό όταν ο τόπος των **συνεδριών** ⁶⁸⁸ άλλαξε. Να θυμίσουμε ότι όταν η Κλινικός του ανακοίνωσε ότι θα διέκοπταν τις συνεδρίες, ο Γλαύκος αντέδρασε με κλάματα, λυγμούς και απελπισία επαναλαμβάνοντας συνεχώς : «Μην με αφήνετε, σας παρακαλώ.....» ⁶⁸⁹ με αποτέλεσμα να δοθεί η λύση της εκμάθησης της διαδρομής από τον ίδιο το Γλαύκο ούτως ώστε να πηγαίνει μόνος του στις συνεδρίες. Παρατηρούμε βέβαια ότι ο Γλαύκος κατάφερε να κινητοποιηθεί για να πηγαίνει μόνος του στις συνεδρίες αλλά το εκλαμβάνουμε ως μια ακόμη προσπάθεια να είναι το αντικείμενο του Άλλου, ο οποίος εκπροσωπείται εν προκειμένω από την Κλινικό.

Μια από τις ερωτήσεις που ο Γλαύκος θέτει κάποια στιγμή στην Κλινικό και η οποία έκρινε την περαιτέρω εξέλιξη της αγωγής είναι «Γιατί δεν θα με βλέπετε κάθε βδομάδα ;». ⁶⁹⁰ Η συνεδρία του είναι αρχικά κάθε δεκαπέντε μέρες. Δυστυχώς σε αυτήν την τελευταία

⁶⁸⁵ Βλ. στο Β.1, «Τα θέματα που επεξεργάζεται στις συνεδρίες».

⁶⁸⁶ Βλ. στο Β.3, «Η επιθυμία του αναλυτή».

⁶⁸⁷ Lacan (J.), (1960), ό.π.

⁶⁸⁸ Βλ. στο Β. «Οι συνεδρίες».

⁶⁸⁹ Βλ. στο Β.2, «Ο Γλαύκος στις συνεδρίες με την Κλινικό».

⁶⁹⁰ Βλ. στο Γ.4, «Η επιθυμία του αναλυτή στην αγωγή του Γλαύκου».

ερώτηση η Κλινικός απάντησε : «Γιατί βλέπουμε πολλά παιδιά και δεν υπάρχει χρόνος να τους βλέπουμε όλους κάθε εβδομάδα» Αυτή η απάντηση, χωρίς να το αναλογιστεί, είχε αξία ερμηνείας για τον Γλαύκο : τοποθέτησε την Κλινικό στην θέση ενός Άλλου ο οποίος δεν μπορούσε να αποχωριστεί τα αντικείμενα του. Το λογικό συμπέρασμα ήταν ότι δεν υπήρχε χώρος για τον Γλαύκο! Η Κλινικός τοποθετήθηκε δηλαδή στην θέση του Άλλου που είναι πλήρης! Ο Γλαύκος συνέχισε να πηγαίνει στις συνεδρίες αλλά, όταν η θεία του τον πήρε για να διαμείνει μόνιμα στο σπίτι της και η Κλινικός του προτείνει: «Εάν θέλει, μπορεί να πηγαίνει στις συναντήσεις τους και από το σπίτι της θείας του». Απαντά ότι «Δεν του είναι πρόβλημα». Και όταν η Κλινικός του προτείνει ότι, πλέον μπορούν να συναντιούνται κάθε εβδομάδα, ο Γλαύκος απαντά «Μα αφού έχετε άλλα παιδιά ! Έχετε πολλά παιδιά !». Έτσι από την εγκατάσταση στο σπίτι της θείας και μετά, και χωρίς παράλληλα την πλαισίωση από το Προσωπικό του Ξενώνα, δεν ξαναπήγε πια στις συναντήσεις με την Κλινικό. Η εξέλιξη των συνεδριών αυτών ενδεχομένως να είχαν ακόμη ωφελιμότερη έκβαση για τον Γλαύκο εάν η Κλινικός είχε αποφύγει να μπει στην θέση του πλήρους Άλλου.

Ο Ήφαιστος μέσα από εικονοφαντασιακές ταυτίσεις προσπαθεί να αντιμετωπίσει τον Άλλο «φουσκώνοντας» το εγώ του. Ταυτίζεται με τον μεγάλο Άλλο, όταν για παράδειγμα λέει ότι «θα πάρει βραβείο και θα περπατήσει στο κόκκινο χαλί.....»⁶⁹¹ Ενσαρκώνει τον απόλυτο Άλλο, ο οποίος απολαμβάνει με διαστροφικό τρόπο όταν βασανίζει τα άλλα παιδιά. Μπαίνει ο ίδιος σε θέση εξαίρεσης ανατρέποντας την απαγόρευση, όταν αφαιρεί χρήματα από το παγκάρι της εκκλησίας⁶⁹². Οι «κινήσεις» του ακολουθούν μια ψυχρή λογική η οποία μπορεί να οδηγήσει σε επικίνδυνες εκβάσεις. Χρησιμοποιεί κάθε μέσον για να βρει απάντηση στο αίνιγμα του ευνουχισμού, στο αίνιγμα της διαφοράς των φύλων. Αυτή η προσπάθεια να απαντήσει σε αυτό το αίνιγμα καθοδηγεί τις «κινήσεις» του. Δεν πρόκειται όμως εδώ για ένα κατευθυντήριο νήμα το οποίο θα μπορούσε να τον οδηγήσει σε κάποιου είδους «αναπλήρωση» της ριζικής έλλειψης της Πατρικής μεταφοράς αλλά για την αδυναμία του Ήφαιστου να δομήσει ένα σώμα μέσα από την φαλλική λειτουργία όπου μη παίρνοντας τις απαντήσεις που έχει ανάγκη συνεχίζει να ψάχνει.

Το διάστημα που οι συνεδρίες⁶⁹³ του Ήφαιστου πραγματοποιούνταν στο χώρο του Ξενώνα, ήταν αναγκαίο να του τις υπενθυμίζει το Προσωπικό. Στην συνέχεια αυτό άλλαξε όταν ερχόταν από μόνος του, μετά το σχολείο του, στο ΠΚ.

Την περίοδο όπου ο πατέρας τιμωρεί τον Ήφαιστο, μη θέλοντας να τον ξαναδεί, ο τελευταίος ζαλίζεται και δεν μπορεί να βγαίνει από τον Ξενώνα και για αυτό προσπαθεί να

⁶⁹¹ Βλ. στο Α.3, «Η πορεία, τα συμβάντα και οι σχέσεις του Ήφαιστου κατά την διάρκεια παραμονής του στον Ξενώνα».

⁶⁹² Βλ. στο Α.3.1.1 «Η σχέση του Ήφαιστου με τον πατέρα του».

⁶⁹³ Βλ. στο Β, «Οι συνεδρίες».

ακυρώσει τις συνεδρίες του. Όταν η Κλινικός δηλώνει την διαθεσιμότητά της εκείνος της προτείνει να συναντιούνται στον Ξενώνα. Η καθησυχαστική στάση της Κλινικού, η παρακίνησή της, η δυνατότητα επιλογής που του αφέθηκε και το ότι δεν τον τοποθέτησε σε θέση αντικειμένου, αλλά και η **μεταβίβαση** από την πλευρά του, τον στηρίζουν να συνεχίσει τις συνεδρίες του στον ΙΠΚ συνοδευόμενος από το Προσωπικό.

Η παρουσία υτροπής⁶⁹⁴ την οποία δηλώνει αναφορικά με το ότι θέλει να παρατηρεί στις πορνό-ταινίες όχι μόνον γυναίκες αλλά και άνδρες και οι εκμυστηρεύσεις για τις πλαστικές κούκλες που είχε αγοράσει από sex-shop μας οδηγεί στον εντοπισμό «κάποιας» επιθυμίας από την πλευρά του υποκειμένου.

Τέλος, ο Ήφαιστος κάνει μια σημαντική προσπάθεια να αμυνθεί, την οποία απευθύνει στον «τόπο»⁶⁹⁵ που έχει δημιουργήσει ο αναλυτής : εκφράζει στις συνεδρίες, τα παράπονα του και τις διαμαρτυρίες του κυρίως για τον πατέρα του ο οποίος τον τοποθετεί στην θέση του αντικειμένου-απορρίμματος. Αυτά τα παράπονα και οι διαμαρτυρίες που αφορούν τον Άλλο που τον υποτιμά, είναι μια ένδειξη της παρουσίας του υποκειμένου. Πρόκειται για μια **αυτο-θεραπευτική** προσπάθεια. Είναι σημαντικό το ότι υπάρχει ένας «τόπος» στον οποίο μπορεί να τα «καταθέσει». Δεν έχει σημασία με ποιον τρόπο τα εκφράζει αλλά ότι «μιλάει» από την θέση του υποκειμένου και ότι τα απευθύνει στη Κλινικό τον οποίο παίρνει ως «μάρτυρα». Μετά την μεταφορά του τόπου συνεδρίας εκτός Ξενώνα ο Ήφαιστος απευθύνει επίσης παράπονα και παρατηρήσεις στην ίδια τη Κλινικό διεκδικώντας να είναι στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός της.

Ο Ήφαιστος προσπαθώντας να κατανοήσει εάν η Κλινικός απολαμβάνει, την υποβάλει σε δοκιμασίες, όπως αυτές με τις διηγήσεις για τις πορνό-ταινίες και για τα αίματα και τις ανοιχτές κοιλιές.⁶⁹⁶ Αυτές οι διηγήσεις μένουν ασχολίαστες από τη Κλινικό ο οποίος δεν τον τοποθετεί σε θέση του αντικειμένου μέσα από το οποίο θα μπορούσε να απολαμβάνει από αυτά τα τρομακτικά που λέει ότι θέλει να κάνει ή φαντάζεται ότι κάνει ή κάνει. Ο Ήφαιστος τις σταματά όταν διαπιστώνει ότι δεν υπάρχει ανταπόκριση. Η «**επιθυμία**» του αναλυτή⁶⁹⁷ στην αγωγή του Ήφαιστου ήταν κεντρικής σημασίας αναφορικά με την διαχείριση της απόλαυσης του Άλλου. Η Κλινικός του δίνει την δυνατότητα να επεξεργαστεί τα ερωτήματα του αποφεύγοντας να τα κάνει πράξη. Η πλαισίωση των φαντασιώσεων του μέσα από την συνεδρία, μπόρεσε να τις συγκρατήσει στο επίπεδο της φαντασίωσης. Κατάφερε να πλαισιώσει μέσα σε αυτό το «τόπο», την φαντασίωση για παράδειγμα περί κομματιάσματος της καθαρί-

⁶⁹⁴ Βλ. στο Β.2, «Ο Ήφαιστος στις συνεδρίες με την Κλινικό».

⁶⁹⁵ Βλ. στο Β.2 «Η Μεταβίβαση».

⁶⁹⁶ Βλ. στο Α.3 «Η πορεία, τα συμβάντα και οι σχέσεις του Ήφαιστου κατά την διάρκεια παραμονής του στον Ξενώνα».

⁶⁹⁷ Βλ. στο Β.3, «Η επιθυμία του αναλυτή».

στριας. Πιστεύουμε ότι ο Ήφαιστος κατάφερε να κάνει χρήση του κενού από απόλαυση «τόπου» που του προσφέρθηκε από τον αναλυτή : μπόρεσε να αναφερθεί σε αυτές χωρίς να τρομάζει η Κλινικός, όπως θα γινόταν στην περίπτωση των Νοσηλευτών οι οποίοι τις αντιμετώπιζουν σαν να είναι πραγματικότητα.⁶⁹⁸

Η Λυδία ακολουθεί μια «στρατηγική» : κατασκευάζει τον Άλλο ο οποίος είναι προστατευτικός και την νοιάζεται. Αποδίδει» για παράδειγμα στην Μονάδα Επειγόντων Περιστατικών (ΜΕΠ) προστατευτικό ρόλο : ζητά να πηγαίνει εκεί όταν νιώθει αναστατωμένη και κατακλυσμένη από την απόλαυση του Άλλου. Διαπιστώνουμε επίσης ότι παρόμοιο ρόλο δίνει και στο Αστυνομικό τμήμα της περιοχής όπου πηγαίνει όταν η ίδια νιώθει ότι έχει παραβεί τα οποιαδήποτε όρια, κτυπώντας για παράδειγμα κάποιο παιδί. Επικαλείται επίσης το Προσωπικό ή την Υπεύθυνη του Ξενώνα, όταν θεωρεί ότι δεν ανταπεξέρχεται με τον πατέρα της. Τοποθετεί δηλαδή κάποιον στην θέση του συμβολικού Άλλου ο οποίος απαγορεύει, ο οποίος οριοθετεί. «Βάζει» τον Άλλο να της τοποθετεί όρια να μην κτυπάει την μητέρα της. Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι πρόκειται για μια «στρατηγική» την οποία εφευρίσκει η Λυδία όταν δεν μπορεί να ανταπεξέλθει μόνη της. Παράλληλα προσπαθεί να προστατεύει τον Άλλο βρίσκοντας για παράδειγμα δικαιολογίες όταν δεν είναι συνεπής όπως διαπιστώσαμε στην περίπτωση της μητέρα της⁶⁹⁹.

Εάν δεν υπάρχει ο Άλλος δεν μπορεί να υπάρξει ούτε η ίδια. Εκείνη είναι στην θέση του αντικειμένου που του είναι αφοσιωμένο. Μέσα από αυτήν την θέση τον ελέγχει : υποχρεώνει για παράδειγμα την μητέρα της και τον πατέρα της να της στέλνουν συνεχώς πακέτα⁷⁰⁰ για να αποδείξουν ότι ασχολούνται συνεχώς μαζί της, όπως διαπιστώσαμε στο επεισόδιο με το Πρόσωπο αναφοράς της και την Αλκινόη. Ζητά συνεχώς αποδείξεις για το ενδιαφέρον του : δεν τον αφήνει να ασχολείται με τίποτα άλλο, όπως κάνει με τα άλλα παιδιά τα οποία υποχρεώνει να πηγαίνουν βόλτα μόνον μαζί της⁷⁰¹. Όταν όμως η Λυδία θεωρήσει ότι ο Άλλος έχει «στρέψει την προσοχή» του προς κάποια άλλη κατεύθυνση, και δεν την έχει ως το αποκλειστικό του αντικείμενο όπως στην περίπτωση που το Πρόσωπο Αναφοράς της μπήκε ανάμεσα σε εκείνη και την Αλκινόη, γίνεται βίαιη, του επιτίθεται και μπορεί να του κάνει κακό⁷⁰².

Όμως η «στρατηγική» στην οποία ανατρέχει η Λυδία δεν οδηγεί σε κάποια «αναπλήρωση» της ριζικής έλλειψης της Πατρικής μεταφοράς που θα είχε ως αποτέλεσμα την αυτονόμηση της ως υποκείμενο. Η διάρκεια των λύσεων που βρίσκει δεν μπορεί να διαρκέ-

⁶⁹⁸ Βλ. στο Α.3.1.3, «Σχέση του Ήφαιστου με το Προσωπικό του Ξενώνα».

⁶⁹⁹ Βλ. στο Α.3.1.1, «Η σχέση της Λυδίας με την μητέρα της».

⁷⁰⁰ Βλ. στο Α.3.1.3, «Η σχέση της Λυδίας με τα άλλα παιδιά».

⁷⁰¹ Βλ. ό.π.

⁷⁰² Βλ. ό.π.

σει. Η «σταθεροποίηση»⁷⁰³ η οποία έχει **αυτό-θεραπευτικό** χαρακτήρα, που με τόσο κόπο αποκτά, σύντομα καταρρίπτεται. Στην περίπτωση της Λυδίας, δεν υπάρχει κάτι που να **ανα-πληρώνει το ελλείπον Όνομα-του-Πατέρα**.

Όσο διάστημα οι **συνεδρίες**⁷⁰⁴ πραγματοποιούνταν στον Ξενώνα, η Λυδία δεν τηρούσε τις ώρες των συνεδριών αλλά πήγαινε όποτε τύχαινε να βρει την Κλινικό μέσα στο γραφείο της. Στο ΙΠΚ αυτό αλλάζει αφού πηγαίνει πολύ νωρίς και περιμένει στην αίθουσα αναμονής να έλθει η ώρα της. Τρέχει και ζητά συγνώμη όταν αργεί. Απευθύνεται στην Κλινικό στον πληθυντικό και σταματά να την αποκαλεί με τον μικρό της όνομα. Της προσφέρει διάφορα δώρα προσπαθώντας να την «θέλξει». Θέλει να βάλει ζωγραφίες της στο τοίχο του γραφείου της. Δεν πηγαίνει, μολονότι το έχει ανάγκη σε άλλο Ειδικό όταν η Κλινικός λείπει αλλά την περιμένει λέγοντας ότι «αυτά που λέμε με τη Κλινικό δεν τα λέμε αλλού. Είναι ειδική συμφωνία. Δεν τα λέμε πουθενά». Τονίζοντας έτσι την πλήρη αφοσίωση της στον Άλλο που εκπροσωπείται από την Κλινικό. Ακόμη και όταν νοσηλεύεται στην Μονάδα Επειγόντων Περιστατικών (ΜΕΠ) ή όταν η μητέρα της την επισκέπτεται από το «Χωριό» εκείνη δίνει προτεραιότητα στις συνεδρίες της. Όταν κακομεταχειρίζεται τα άλλα παιδιά εναποθέτει στην Κλινικό να της βρει κάποια λύση τοποθετώντας την στην θέση του Άλλου που ξέρει γιατί συμπεριφέρεται έτσι. Φοβάται επίσης τις επιπτώσεις του να δυσανεσθηθεί η Κλινικός από τις πράξεις της. Της θέτει το ερώτημα «να δω τι θα κάνετε άμα φύγω»⁷⁰⁵ επερωτώντας κατ' αυτό τον τρόπο, μέσα από την θέση στην οποία την τοποθετεί στην **μεταβίβαση**, εάν ο Άλλος αντέχει χωρίς αυτήν, εάν δηλαδή αντέχει να μην είναι πλήρης. Ζητά στην Κλινικό να βάλει νόημα στα λεγόμενά της και όταν έρχεται η στιγμή της επιστροφής της στο «Χωριό» της ζητά να της εξασφαλίσει ότι «θα υπάρχει Γιατρός ή Ψυχολόγος που θα την βλέπει εκεί» την τοποθετεί δηλαδή στη θέση του Άλλου ο οποίος θέλει το καλό της.

Η Λυδία **χρησιμοποιεί τον «τόπο»**,⁷⁰⁶ που της προσφέρεται από τον **αναλυτή** ως κάτι το ξεχωριστό μέσα στο οποίο γίνονται πράγματα «που δεν γίνονται αλλού». Κατασκευάζει και εκεί έναν Άλλο στον οποίο προσπαθεί να είναι σημαντική. Η Κλινικός προσπάθησε να αντιτεθεί στην προσπάθεια της αυτή : να τον τοποθετήσει στην θέση του Άλλου και συγχρόνως να τοποθετηθεί η ίδια στην θέση του αντικειμένου του. Προσπάθησε να της διαφυλάξει ένα «τόπο» στον οποίο να μπορεί να απευθυνθεί ως υποκείμενο. **Ο αναλυτής με την «επιθυμία»**⁷⁰⁷ του προσπάθησε να δημιουργήσει μια σταθερή πλαισίωση στην Λυδία έναν τόπο που να μπορεί να απευθύνεται, που να της είναι ένα σταθερό σημείο αναφοράς.

⁷⁰³ Βλ. στο Πέμπτο Κεφάλαιο «Προσπάθειες οργάνωσης του ψυχωτικού υποκειμένου», στο 1.3.

⁷⁰⁴ Βλ. στο Β. «Οι συνεδρίες».

⁷⁰⁵ Βλ. στο Β.2 «Η Λυδία στις συνεδρίες με την Κλινικό».

⁷⁰⁶ Βλ. στο Β.2 «Η Μεταβίβαση».

⁷⁰⁷ Βλ. στο Β.3, «Η επιθυμία του αναλυτή».

Το βασικό ερώτημα της Χρυσίπης θα μπορούσε να εκφραστεί με το «πώς να καταφέρει να κεντρίσει και να διαφυλάξει το ενδιαφέρον του μητρικού Άλλου ;». Από αυτό οδηγείται στο αίτημα να μάθει «γιατί κλέβει» αποβλέποντας σε μια λύση που θα την οδηγούσε στο να βρει τον τρόπο να γίνει αρεστή τον μητρικό Άλλο και κατ' επέκταση στο να την αποδεχθεί. Διαφαίνεται όμως ότι δεν πήρε τις απαντήσεις που περίμενε.

Επιπλέον εξέλαβε την οριοθέτηση της συνεδρίας, από την Κλινικό ως επανάληψη της απόρριψης από τον Άλλο.

Οι «κινήσεις» της Χρυσίπης είναι σπασμωδικές και αποτέλεσμα απόγνωσης και δεν ακολουθούν κάποιο συγκεκριμένο «νήμα» το οποίο θα μπορούσαμε να πούμε ότι της είναι κατευθυντήριο και το οποίο θα μπορούσε να αναπληρώσει το Όνομα-του-Πατέρα. Η μόνη λογική στις «κινήσεις» της είναι η προσπάθειά της να υπάρξει ως αντικείμενο, άλλο από αυτό του «απορρίμματος», για τον μητρικό Άλλο. Ο μόνος τρόπος να υπάρξει είναι από την θέση του αντικειμένου-απορρίμματος. Δεν έχει τρόπο να τραβήξει την προσοχή του Άλλου παρά μόνον όντας προκλητική, όπως διαπιστώσαμε για παράδειγμα από το ότι ανεβαίνει και χορεύει ημίγυμνη πάνω στο θρανίο⁷⁰⁸.

Οι αμυντικές «στρατηγικές» που χρησιμοποιεί διαφαίνονται «φτωχές». Οι **αυτό-θεραπευτικές** της προσπάθειες είναι ανεπιτυχείς και χωρίς να μπορούν να της προσφέρουν κάποια «**σταθεροποίηση**». Μια προσπάθεια εντοπίζεται δια μέσου της μίμησης, για παράδειγμα όταν κάνει ότι κάνει η άλλη κοπέλα στον Ξενώνα⁷⁰⁹. Αυτή η προσπάθεια μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η Χρυσίπη δεν έχει ολοκληρώσει με επιτυχία την διαδικασία του «Σταδίου του Καθρέφτη»⁷¹⁰. Προσπαθεί επίσης, να μπει στην θέση του Άλλου και να τον εντοπίσει μέσα από τις συμπεριφορές του όπως αναπαράγοντας τις συμπεριφορές της μητέρας απέναντι στα ζώα⁷¹¹ ή «παίρνοντας» και χρησιμοποιώντας τα αντικείμενά του, χωρίς να έχει την συναίσθηση της κλοπής.

Η τιμωριτική «στέρηση παρουσίας» από την πλευρά της μητέρας⁷¹² κάνει την Χρυσίπη να βρίσκεται σε απόγνωση και απελπισία. Την κάνει έρμαιο της απόλαυσης του Άλλου. Η Χρυσίπη προσπαθεί να κάνει ότι ο μητρικός Άλλος της ζητά : από απελπισία βάφεται, ντύνεται σαν μεγαλύτερη γυναίκα, φοράει τακούνια ⁷¹³ Πιστεύει ότι είναι απαραίτητη

⁷⁰⁸ Βλ. στο Γ.1 «Διαγνωστική προσέγγιση».

⁷⁰⁹ Βλ. στο Α.3.1.3 «Σχέση της Χρυσίπης με τα άλλα παιδιά»

⁷¹⁰ Βλ. στο Πρώτο κεφάλαιο «Οι απαρχές της δημιουργίας του υποκειμένου, στο 1 «Το Στάδιο του καθρέφτη».

⁷¹¹ Βλ. στο Α.3.1.5 «Η σχέση της Χρυσίπης με τα ζώα».

⁷¹² Βλ. στο Α.3.1.1 «Η σχέση της Χρυσίπης με την μητέρα της».

⁷¹³ Βλ. στο Α.3.1.1 «Η σχέση της Χρυσίπης με την μητέρα της».

στον μητρικό Άλλο. Δεν του αντιτίθεται με κανένα τρόπο. Τα παράπονα⁷¹⁴ της όπως διαπιστώσαμε και οι διαμαρτυρίες της είναι ελάχιστα. Τίποτα δεν μπορεί να λειτουργήσει ως νόμος εκτός από τον απόλυτο Άλλο ο οποίος είναι απόλυτος και βασανιστικός. Η Χρυσίππη τον περιγράφει γλαφυρά : «Δεν καταλαβαίνω, γιατί ο Θεός κάνει παιδιά με προβλήματα, που κλέβουν, που είναι άρρωστα και τα βάζουν σε Ξενώνες και πηγαίνουν σε Ψυχολόγους»⁷¹⁵ με άλλα λόγια καμία διέξοδος. Το παραλήρημα⁷¹⁶ της, ως μόνο μέσον **αυτό-θεραπευτικής** ένδειξης, έρχεται να απαλύνει την οδύνη της προσπαθώντας να δώσει κάποια απάντηση στο ερώτημα της προέλευσης.

Η Χρυσίππη οδηγήθηκε στο να ζητήσει **συνεδρίες**⁷¹⁷ με την Κλινικό, μετά από τις ερωτήσεις που έκανε στο Νοσηλευτικό Προσωπικό για το «τι κάνουν τα άλλα παιδιά όταν πηγαίνουν σε αυτές». Στις συνεδρίες στον Ξενώνα, έπρεπε κάποιος να υπενθυμίζει στην Χρυσίππη τις συναντήσεις της με την Κλινικό διότι τις ξεχνούσε γιατί κοιμόταν ή γιατί έκανε κάτι άλλο. Αυτό άλλαξε όταν οι συνεδρίες πραγματοποιούνταν στο ΠΙΚ, αλλά δεν διήρκεσε : στην συνέχεια ερχόταν μόνον κατόπιν παρότρυνσης του Προσώπου Αναφοράς της. Το αίτημα που απευθύνει στην Κλινικό αρχικά είναι να την βοηθήσει «να διορθώσει το ότι χτυπάει τα άλλα παιδιά γιατί μετά δεν την παίζουν». Στο Ιατροπαιδαγωγικό πηγαίνει αρχικά με πολύ περιποιημένη εμφάνιση. Βρίσκει ότι τα παιχνίδια που υπάρχουν στο γραφείο της Κλινικού, είναι «τα ίδια με αυτά που έχει στο σπίτι της». Ενδιαφέρεται για το τι κάνουν τα άλλα παιδιά όταν πηγαίνουν εκεί. Στην συνέχεια το αίτημα της μεταβλήθηκε στο να την βοηθήσει η Κλινικός να μην κλέβει διότι όταν κλέβει δεν την παίρνει η μητέρα της στο σπίτι. Την τοποθετεί δηλαδή στην θέση αυτού που γνωρίζει κάτι για αυτήν άρα και για το νόημα των κλοπών της. Η Χρυσίππη θυμώνει όταν τύχει να περιμένει για την συνεδρία της. Ζητά να πάρει την συνεδρία των άλλων παιδιών. Επερωτά κατ' αυτό τον τρόπο εάν κάποιος μπορεί να είναι «ανταλλάξιμος» και κατά πόσο ο Άλλος μπορεί να απολαμβάνει με τον ίδιο τρόπο από όλα τα αντικείμενα. Η **χρήση** που κάνει η Χρυσίππη **στο «τόπο» του αναλυτή**⁷¹⁸, φαίνεται να περιορίζεται μόνο στο να αρθρώσει κάποια παράπονα ως υποκείμενο για το ότι ο μητρικός Άλλος, τον οποίο παρουσιάζει ως απόλυτο, απολαμβάνει από αυτήν τοποθετώντας την σε θέση αντικειμένου-απορρίμματος. Ο **αναλυτής παρά την «επιθυμία»**⁷¹⁹ του, να εντοπίσει την Χρυσίππη ως υποκείμενο και να διασφαλίσει ένα τόπο «καθαρό» από απόλαυση, δεν κατάφερε να τοποθετήσει ένα πλαίσιο εργασίας. Η Χρυσίππη, τοποθετούμε-

⁷¹⁴ Βλ. στο Β.1 «Τα θέματα που επεξεργάζεται στις συνεδρίες».

⁷¹⁵ Βλ. στο ίδιο.

⁷¹⁶ Βλ. Πέμπτο κεφάλαιο «Προσπάθειες οργάνωσης του ψυχωτικού υποκειμένου», στο 1. «Η παραληρηματική Μεταφορά ως μέσον «Σταθεροποίησης».

⁷¹⁷ Βλ. στο Β. «Οι συνεδρίες».

⁷¹⁸ Βλ. στο Β.2 «Η Χρυσίππη στις συνεδρίες με την Κλινικό».

⁷¹⁹ Βλ. στο Β.3, «Η επιθυμία του αναλυτή».

νη από την πλευρά αυτού που εξαιρείται των ορίων, δεν κατάφερε να πλαισιωθεί από τα όρια που τοποθετούνται ως ένα μίνιμουμ για την διεξαγωγή της αγωγής. Η μη κατανόηση από την Χρυσίππη ότι η θέση της, ως υποκείμενο, είναι μοναδική και μη ανταλλάξιμη, και όντας σε αντιπαλότητα με τον μικρό άλλο, τον άλλο του «Σταδίου του καθρέφτη», την οδήγησαν στο να εκλάβει την οριοθέτηση της συνεδρίας ως απόρριψη από τον Άλλο. Υποθέτουμε ότι αυτό που «άκουσε» από το χειρισμό της Κλινικού, μέσα σε μεταβιβαστικά πλαίσια, είναι ότι ο Άλλος δεν την θέλει ως αντικείμενο, διότι απολαμβάνει από αλλού και δεν υπάρχει κάποιο όφελος απόλαυσης από αυτήν. Άκουσε δηλαδή ότι «ακούει» από τον μητρικό Άλλο. Στις επόμενες συνεδρίες, όπως διαπιστώσαμε, πηγαίνει, όπως λέει, «για να κάνει το «χατίρι» στο Πρόσωπο Αναφοράς της» ή «για να πει ότι ...δεν θα πάει»⁷²⁰ ή ότι «δεν θέλει να μιλήσει». Σύντομα διακόπτεται.

Η Κλινικός οδηγήθηκε στην συνειδητοποίηση ότι σχεδόν και οι έξι ψυχωτικοί έφηβοι, ως υποκείμενα την υπέβαλλαν, σε διάφορες «δοκιμασίες», αναφορικά με την «επιθυμία του αναλυτή» οι οποίες όμως «έκριναν» την διεξαγωγή της αγωγής τους.

2 Οι δοκιμασίες που υποβάλει στον αναλυτή, το ψυχωτικό υποκείμενο-έφηβος, επερωτώντας την «επιθυμία» του

Ο αναλυτής με την «επιθυμία» του προσπαθεί να στηρίξει την Αλκινόη να πει κάτι για αυτό που εκείνη θα «ήθελε». Η Αλκινόη όμως τον περνάει από δοκιμασίες διότι δεν της δίνει τις «λύσεις που θα ήθελε». Το συζητάει με το προσωπικό του Ξενώνα με την ελπίδα ότι κάτι θα καταφέρει να πετύχει προς αυτή τη κατεύθυνση. Όταν όμως η Κλινικός συνεχίζει να «αντιστέκεται»⁷²¹ στο να τοποθετηθεί η ίδια στην θέση του Άλλου ο οποίος απολαμβάνει από την Αλκινόη ως αντικείμενο, η τελευταία βρίσκει άλλη στρατηγική : τον αντιπαράβάλλει στην συνεδρία με την Ψυχολόγο που βρίσκεται στο σχολείο της ή στην Ομάδα «Ελεύθερης έκφρασης» που πραγματοποιείται στον Ξενώνα.

Η Κλινικός στηρίζει την Εκάβη, και της δείχνει ότι υπάρχει και η δυνατότητα να αρνηθεί όταν της ζητούν κάτι, να αρνηθεί δηλαδή στο να είναι το αντικείμενο που προσφέρει απόλαυση. Η Εκάβη προσπαθεί μέσα στην συνεδρία να το κάνει πράξη, περνώντας από δοκιμασία τη Κλινικό λέγοντας «όχι» αναφορικά με κάποιο μυστικό. Η Κλινικός συναινεί με την άρνηση αυτή, διαφυλάττοντας έναν «τόπο» στον οποίο η Εκάβη καταφέρνει να τοποθετήσει μια άρνηση απέναντι στο Άλλο, χωρίς κίνδυνο.

⁷²⁰ Βλ. στο Β.2 «Η Χρυσίππη στις συνεδρίες με την Κλινικό».

⁷²¹ Silvestre (M.), « Transfert et interprétation dans les psychoses : une question de technique » στο *Demain la psychanalyse*, Champ Freudien, Seuil, Paris, 1993, σελ. 201-211.

Η ερώτηση που έθεσε ο Γλαύκος : «Γιατί δεν θα με βλέπετε κάθε βδομάδα ;»⁷²² έθεσε τη Κλινικό σε μια δοκιμασία την οποία χωρίς να το καταλάβει απέτυχε δίνοντας μια «απάντηση» η οποία είχε αξία ερμηνείας για τον Γλαύκο και τον οδήγησε να τοποθετήσει τη Κλινικό στην θέση ενός Άλλου ο οποίος είναι πλήρης και δεν έχει θέση για τον Γλαύκο. Με αποτέλεσμα ο Γλαύκος λίγο-λίγο να αποσυρθεί από τις συνεδρίες.

Ο Ήφαιστος προσπαθώντας να κατανοήσει εάν η Κλινικός απολαμβάνει, την υποβάλει σε δοκιμασίες, όπως αυτές με τις διηγήσεις για τις πορνο-ταινίες και για τα αίματα και τις ανοιχτές κοιλιές⁷²³. Αυτές οι διηγήσεις μένουν ασχολίαστες από τη Κλινικό η οποία δεν τον τοποθετεί σε θέση του αντικειμένου μέσα από το οποίο θα μπορούσε να απολαμβάνει από αυτά τα τρομακτικά που λέει ότι θέλει να κάνει ή φαντάζεται ότι κάνει ή κάνει (όπως γινόταν όταν αυτές οι διηγήσεις απευθύνονταν στους Νοσηλευτές οι οποίοι τρόμαζαν). Ο Ήφαιστος τις σταματά όταν διαπιστώνει ότι δεν υπάρχει ανταπόκριση.

Η Χρυσίππη θυμώνει όταν τύχει να περιμένει για την συνεδρία της. Ζητά να πάρει την συνεδρία των άλλων παιδιών. Επερωτά κατ' αυτό τον τρόπο εάν κάποιος μπορεί να είναι «ανταλλάξιμος» και κατά πόσο ο Άλλος μπορεί να απολαμβάνει με τον ίδιο τρόπο από όλα τα αντικείμενα. Η Κλινικός προσπάθησε να δείξει στην Χρυσίππη ότι η θέση της, ως υποκειμένου, είναι μοναδική και μη ανταλλάξιμη. Όμως η τελευταία όντας σε αντιπαλότητα με τον μικρό άλλο, τον άλλο του «Σταδίου του καθρέφτη», εξέλαβε αυτήν την οριοθέτηση ως απόρριψη από τον Άλλο, κάτι αντίστοιχο δηλαδή με αυτά που διαπιστώνει από τον μητρικό Άλλο με αποτέλεσμα σύντομα να διακόψει.

Όπως διαπιστώσαμε παραπάνω ο αναλυτής με την «επιθυμία» του κατάφερε, στα πλαίσια των συνεδριών, να αναδείξει την ύπαρξη του υποκειμένου. Το ψυχωτικό έφηβο υποκείμενο «κινείται» ακολουθώντας μια δική του «λογική» μέσα από την οποία κατευθύνεται ως άτομο.

Καταλήγοντας

Σκοπός αυτής της διδακτορικής διατριβής ήταν να διερευνήσει εάν «**Η λακανική ψυχαναλυτική κλινική παρέμβαση και πράξη μπορεί να βρει, στους Ξενώνες μια θέση η οποία να υποστηρίζει την ανάδειξη και τις προσπάθειες δόμησης του ψυχωτικού έφηβου ως υποκειμένου**».

⁷²² Βλ. στο Γ.4, «Η επιθυμία του αναλυτή στην αγωγή του Γλαύκου».

⁷²³ Βλ. στο Α.3 «Η πορεία, τα συμβάντα και οι σχέσεις του Ήφαιστου κατά την διάρκεια παραμονής του στον Ξενώνα».

Προσπαθήσαμε πρώτα από όλα να διαλευκάνουμε την ‘δομή’ του κάθε έφηβου μέσα από την παρουσία ή την **ριζική έλλειψη της Πατρικής μεταφοράς** και καταλήξαμε στο ότι όλοι οι έφηβοι έχουν **ψυχωτική δομή**.

Στη συνέχεια επεξεργαστήκαμε το ότι ο ψυχωτικός έφηβος εξ αιτίας της ριζικής έλλειψης της Πατρικής μεταφοράς έρχεται **αντιμέτωπος με την απόλαυση του Άλλου**. Απέναντι σε αυτή την απόλαυση η οποία παρουσιάζεται ως οδύνη, το έφηβο ψυχωτικό υποκείμενο προσπαθεί να αμυνθεί. Εξετάσαμε λοιπόν την **διαλεκτική** αυτής της σχέσης. Μέσα από αυτήν την επεξεργασία αντιληφθήκαμε ότι τα ψυχωτικά υποκείμενα αμυνόμενα, εφευρίσκουν τρόπους οι οποίοι τους είναι **αποκλειστικοί**.

Ο αναλυτής μέσα από την «επιθυμία» του αντιλήφθηκε αυτές οι **αμυντικές προσπάθειες** ως βοηθητικές στο να βγουν από την χαοτική κατάσταση στην οποία βρίσκονται εξ αιτίας της **ριζικής έλλειψης της Πατρικής μεταφοράς**, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την τοποθέτηση τους ως αντικείμενα της απόλαυσης του Άλλου. Αυτές οι προσπάθειες **αναπλήρωσης** της Πατρικής μεταφοράς μπορούν να ονομαστούν «**αυτό-θεραπευτικές**» και η Κλινικός τις αντιμετώπισε ως τέτοιες. Αποτύπωσε αυτά τα «ίχνη» του κάθε ψυχωτικού έφηβου στην προσπάθειά του να αμυνθεί και να καταλάβει την θέση του υποκειμένου. Διαπιστώνουμε ότι αυτές οι **αμυντικές προσπάθειες ακολουθούν ένα «νήμα», μια «λογική»** η οποία βρίσκεται πίσω από αυτά που κάνει το υποκείμενο ως άτομο. Το υποκείμενο δηλαδή ακολουθεί αυτό το κατευθυντήριο «νήμα» το οποίο αποτελείται από τα ουσιώδη ερωτήματα της ύπαρξης του.

Όλη η παραπάνω επεξεργασία ήταν απόρροια της «επιθυμίας του αναλυτή». Η Κλινικός προσπάθησε μέσα από την **αγωγή** του ψυχωτικού έφηβου να δημιουργήσει τις συνθήκες μέσα από τις οποίες να αναδειχθεί ως υποκείμενο. Χρειάστηκε να **διαφοροποιήσει με την «πράξη» του, τον «τόπο» του** αναλυτή από τους υπόλοιπους στους Ξενώνες (εκπαιδευτικός, κοινωνικός, ψυχιατρικός). Ο «τόπος» του αναλυτή είναι «**κενός**» **από απόλαυση**. Ο Lacan ορίζει τον «τόπο» του αναλυτή ως τον τόπο του Άλλου που είναι διαγραμμένος, ένας τόπος ο οποίος είναι καθαρός από απόλαυση⁷²⁴. Από τον «τόπο» αυτό, τον χωρίς απόλαυση, ο αναλυτής με την «επιθυμία» του και με την «πράξη» του προσέφερε στο έφηβο ψυχωτικό υποκείμενο την δυνατότητα να συναντήσει τον Άλλο ο οποίος είναι διαγραμμένος, έχει δηλαδή ένα άλλο αντικείμενο απόλαυσης από το υποκείμενο. Μια δυνατότητα δηλαδή, να «δομηθεί» με ένα δικό του τρόπο. Η Κλινικός στήριξε τις «κατασκευές» που είχε εφεύρει το ψυχωτικό υποκείμενο. Διαπιστώσαμε ότι αυτές οι κατασκευές άλλες φορές λειτουργούν ως «**αναπλήρωση**» της ριζικής έλλειψης της Πατρικής μεταφοράς, έτσι όπως ο Lacan χρησιμοποιεί τον όρο στην περίπτωση του Joyce, και άλλοτε ως **αναπλήρωση** υπό την μορφή

⁷²⁴ Bernard-Desoria, (Ο.), *Poil de Carotte ou l'acte psychanalytique en institution*, Point Hors Ligne, 1986, σελ. 125.

της «σταθεροποίησης» της ύπαρξής του υποκειμένου είτε αυτή έχει διάρκεια είτε είναι για λίγο. Διαπιστώσαμε ότι οι ψυχωτικοί έφηβοι **χρησιμοποίησαν τον «τόπο» του αναλυτή** ο καθένας με τον τρόπο του. Όλοι βέβαια, όπως διαπιστώσαμε, τον υπέβαλαν σε διάφορες δοκιμασίες οι οποίες ήταν καίριες για την διεξαγωγή της αγωγής τους. Σε αυτές, κρίνουμε ότι η Κλινικός άλλοτε κατάφερε να ανταπεξέλθει και άλλοτε όχι. Κρίνουμε επίσης ότι χωρίς την ύπαρξη της «επιθυμίας του αναλυτή» όλες αυτές οι προσπάθειες του ψυχωτικού έφηβου υποκειμένου θα «παρέμεναν στο σκοτάδι» ανεκμετάλλευτες.

Ο αναλυτής δεσμεύεται **μόνος στο πλάι** της Ομάδας των παρεμβαινόντων να λειτουργήσει χρησιμοποιώντας την επιθυμία του και την μεταβίβαση του ψυχωτικού έφηβου υποκειμένου. Πιστεύουμε, ότι είναι απαραίτητο να μην τοποθετείται ούτε από την μεριά του όμοιου, με τον οποίο μοιράζεται την καθημερινότητα του, ούτε και να βρίσκεται από την μεριά αυτού που του επιβάλλει λύσεις και είναι καθοδηγητικός. Εν ολίγοις κρίνουμε απαραίτητο να μην τοποθετείται από την μεριά αυτού που απολαμβάνει έχοντας τον ως αντικείμενο.

Θεωρούμε ότι ο αναλυτής δεν πρέπει να είναι εκτός της Ομάδας των παρεμβαινόντων. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η Κλινικός έπρεπε να εφεύρει την θέση του από την αρχή : Συμμετείχε στις «Κλινικές συναντήσεις» του Προσωπικού αλλά κρατώντας μια διαφορετική επαφή με τους παρεμβαίνοντες των άλλων ειδικοτήτων, μια θέση ακροατή αυτών που λέγονταν για τους έφηβους, εκεί επικεντρώθηκε δηλαδή και στην δική τους «ανάγνωση». Προσπάθησε να συλλέγει και να καταγράφει τις πληροφορίες που η Ομάδα των παρεμβαινόντων μπόρεσε να του προσφέρει, σε αυτές τις συναντήσεις, αποβλέποντας να συλλέξει στοιχεία αναφορικά με τα «ίχνη» του υποκειμένου, με το «νήμα» που αυτό ακολουθεί.

Ένας Κλινικός μπορεί να έχει προσληφθεί σε ένα θεσμικό πλαίσιο με μια ιδιότητα όπως για παράδειγμα ψυχολόγος, ψυχίατρος κλπ ποτέ δεν μοιάζει να έχει προσληφθεί με το status του αναλυτή. Αυτό ακριβώς που καλείται να κάνει ως αναλυτής στο θεσμικό πλαίσιο δεν είναι παρά **μια «λειτουργία»**. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο είναι «διεγραμμένοι», για αυτόν, ρόλοι όπως αυτός του Υπεύθυνου που αποφασίζει μέσα από την απόλυτη εξουσία του⁷²⁵. Ο τόπος του πρέπει να διαφυλάσσεται από την καθημερινότητα τους.⁷²⁶

⁷²⁵ Bernard-Desoria, ό.π. , σελ. 128

⁷²⁶ Στάμου (Ε.), (1999) «Ξενώνες του Παιδοψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής : Μια κλινική προσέγγιση και επεξεργασία της λειτουργίας των Ξενώνων του ΠΝΑ : Προστατευμένη Κατοικία Παλλήνης και Ξενώνας Νέας Παλλήνης στο Τετράδια Ψυχιατρικής, Νο 68, σελ. 22-26.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Ολοκληρώνοντας αυτήν την έρευνα θα αναφερθούμε σε προτάσεις μέσα από τις οποίες η λακανική ψυχαναλυτική κλινική και πράξη μπορεί να βρει σε θεσμικά πλαίσια, όπως αυτών των δυο Ξενώνων που εξετάσαμε, μια θέση μέσα από την οποία να υποστηρίζει την ανάδειξη και τις προσπάθειες δόμησης του ψυχωτικού έφηβου ως υποκείμενο.

Θα αναφερθούμε αρχικά στις προτάσεις μας σχετικά με την «λειτουργία» του αναλυτή μέσα :

από τις συνεδρίες με τον ψυχωτικό έφηβο.

από την «λειτουργία» του ως μέλους της Ομάδας των παρεμβαλλόντων στους Ξενώνες.

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε στις δυσκολίες και στους περιορισμούς που αντιμετωπίζει αυτή η έρευνα κατά την διεξαγωγή της.

Και τέλος θα αναφερθούμε σε διάφορες πιθανές έρευνες τις οποίες προτείνουμε ως συνέχιση, συμπλήρωση και ολοκλήρωση της παρούσας.

A. Προτάσεις αναφορικά με την «λειτουργία» του αναλυτή

1 Η «λειτουργία» του αναλυτή μέσα από τις συνεδρίες

Μέσα από αυτή τη διατριβή επεξεργαστήκαμε δομικά και κλινικά έξι περιπτώσεις ψυχωτικών εφήβων αποβλέποντας στο να αναδείξουμε την αναγκαιότητα της λακανικής ψυχαναλυτικής επεξεργασίας κατά την διάρκεια της φιλοξενίας τους σε δύο Ξενώνες.

Η ψυχαναλυτική κλινική όπως αναφέρει ο Holvoet⁷²⁷ δεν είναι το πέρασμα από τον ένα στο συλλογικό αλλά αντίθετα από το συλλογικό στον ένα. Σε αυτό το πέρασμα πρέπει να αποβλέπει κάθε εργασία σε ψυχιατρικό πλαίσιο⁷²⁸ η οποία κατευθύνεται από την ψυχανάλυση.

Από αυτήν την επεξεργασία απορρέουν οι παρακάτω προτάσεις αναφορικά με το τι πρέπει να κάνει ο αναλυτής κατά την διεξαγωγή της αγωγής :

Πρώτα από όλα ως Κλινικός ο αναλυτής πρέπει να επεξεργαστεί και να κατανοήσει την δομή του κάθε έφηβου, ως υποκειμένου. Αυτό μπορεί να το επιτύχει διερευνώντας την παρουσία ή την ριζική έλλειψη της Πατρικής μεταφοράς. Θεωρούμε ότι είναι πολύ σημαντικό να γνωρίζει εάν είναι ψυχωτικό ή νευρωτικό το υποκείμενο.

⁷²⁷ Holvoet (D.), « Le programme de la civilisation ...et celui de la psychanalyse » στο *Les feuillets du Courtil : Désir, Demande et idéal en institution*, No 8/9, 1994, σελ. 111-117.

⁷²⁸ Ελεύθερη μετάφραση του όρου «institution».

Στην συνέχεια κρίνουμε απαραίτητη την αναζήτηση της διαλεκτικής της σχέσης του υποκειμένου με την απόλαυση του Άλλου. Ως Κλινικός, ο αναλυτής οφείλει να αναγνωρίσει τις αμυντικές στρατηγικές που χρησιμοποιεί το υποκείμενο προσπαθώντας να βγει από την θέση του αντικειμένου που προσφέρει απόλαυση στον Άλλο. Ο εντοπισμός των αμυνών αυτών είναι χρήσιμος στην πρόθεση του αναλυτή να υποστηρίξει το υποκείμενο σε αυτές του τις προσπάθειες.

Είναι λοιπόν απαραίτητος ο εντοπισμός αυτών των αμυντικών και κατ' επέκταση αυτό-θεραπευτικών προσπαθειών του υποκειμένου, όπως αυτών που διαπιστώσαμε στα περιστατικά μας (μιας «ανακατασκευής», μιας «αναπλήρωσης» της λειτουργίας της Πατρικής μεταφοράς, μιας «σταθεροποίησης»...). Σε αυτά τα πλαίσια ο αναλυτής οφείλει να στηρίζει τις εικονοφαντασιακές ταυτίσεις του υποκειμένου.

Μέσα στις αυτό-θεραπευτικές «λύσεις» που εφευρίσκει το υποκείμενο είναι και η δόμηση του παραληρήματος. Ενδεχομένως αυτό μπορεί να υποστεί κάποιες «λογικές» διορθώσεις με την βοήθεια της «επιθυμίας» του αναλυτή. Η Bernard-Desoria⁷²⁹ θεωρεί ότι τα σημαίνοντα είναι άδεια από κάθε σημασία και εντελώς άχρηστα όταν βρίσκονται μακριά από την διαλεκτική που εισάγει η συνάντηση με τον αναλυτή, δηλαδή μακριά από εκεί που μπορεί να υπάρξει μεταβίβαση. Οι παραληρηματικές ερμηνείες του ψυχωτικού υποκειμένου ίσως επιδέχονται κάποιες αλλαγές εάν ο αναλυτής καταφέρει να εμφυσήσει κάποια αμφιβολία απέναντι στο παραλήρημά του ούτως ώστε το ψυχωτικό υποκείμενο να πάρει κάποια απόσταση. Εκδήλωση αμφιβολίας⁷³⁰, από την πλευρά του υποκειμένου θα μπορούσε για παράδειγμα να είναι κάποια κριτική πάνω στο περιεχόμενό του ή κάποια χιουμοριστική αντιμετώπιση του. Ο στόχος του αναλυτή είναι η δημιουργία μιας νέας γνώσης ή σύμφωνα με την φροϋδική ορολογία μιας «ανακατασκευής»⁷³¹, η οποία δημιουργείται μέσα από την κοινωνικά ενταγμένη σχέση του υποκειμένου με τον αναλυτή.

Κατά την διαχείριση της μεταβίβασης του ψυχωτικού υποκειμένου αρχικά ο αναλυτής ίσως πρέπει τεχνηέντως να αφήσει το ψυχωτικό υποκείμενο να τον τοποθετήσει στην θέση του Άλλου αποβλέποντας από εκεί να τον μετατοπίσει σιγά-σιγά από την θέση του αντικειμένου σε μια θέση υποκειμένου. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνον «ακούγοντάς» τον. Έχει καταλυτική σημασία, ο λόγος του υποκειμένου μέσα στην ψυχαναλυτική αγωγή. Το ψυχωτικό υποκείμενο αλλάζει θέση μόνον όταν υπάρχει μια θέση «κενή από απόλαυση» για να πει αυτά που έχει να πει ως υποκείμενο. Κατά την έρευνα αυτή διαπιστώσαμε ότι ο αναλυ-

⁷²⁹ Bernard-Desoria (O.), *Poile de Carotte ou l'acte psychanalytique en institution*, Point Hors Ligne, 1986, σελ. 114.

⁷³⁰ Cantin (L.), "La cure du psychotique" στο *Santé mentale au Québec*, vol.13, no 1, 1988, σελ. 177-191.

⁷³¹ Freud (S.), (1937), "Constructions dans l'analyse", στο *Résultats, idées, problèmes*, Vol. II, (1921-1938), PUF, Paris, 1985, σελ. 269-281.

τής οφείλει να μπορεί να επεξεργαστεί και να διαχειριστεί τις δοκιμασίες που του επιβάλλει ο ψυχωτικός έφηβος-υποκείμενο διότι μέσα από αυτές κρίνεται η εξέλιξη της αγωγής του. Ο αναλυτής πρέπει να προσπαθεί να αφήνει έναν «κενό» από απόλαυση «τόπο». Το ψυχωτικό υποκείμενο με την σειρά του αναγνωρίζει την διαφορετικότητα του «τόπου» αυτού σε σύγκριση με αυτό αλλού. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί για παράδειγμα, εάν ο αναλυτής παραπέμψει τους νέους, οι οποίοι του ζητούν ικανοποίηση κάποιων αναγκών τους, στην Ομάδα των παρεμβαίνόντων. Κατ' επέκταση ίσως καταφέρει να εξαιρεθεί και να διαφοροποιηθεί από την εξουσία που παίρνει τις αποφάσεις στον Ξενώνα. Με άλλα λόγια πρέπει να «σιωπά» μπροστά σε τέτοιου είδους αιτήματα. Θεωρούμε δηλαδή ότι είναι αναγκαίο να μην τοποθετείται ο αναλυτής ούτε από την μεριά του όμοιου, του συντρόφου, αυτού με τον οποίο ο έφηβος μοιράζεται τις χαρές και τις λύπες του, την καθημερινότητα του, αλλά ούτε και να βρίσκεται από την μεριά αυτού που του επιβάλλει πράγματα και τον καθοδηγεί ως ένας συμβολικός Άλλος, και ούτε να τοποθετείται από την πλευρά του Άλλου ο οποίος απολαμβάνει.

Πραγματοποιώντας αυτήν την έρευνα προσπαθήσαμε να αξιολογήσουμε την παρέμβαση μας και τις «πράξεις» μας κατά την ψυχανalyτική αγωγή. Διαπιστώσαμε ότι είναι αδύνατο να το επιτύχουμε χωρίς να λάβουμε υπόψη μας την θέση στην οποία τοποθετείται το υποκείμενο απέναντι στην απόλαυση του Άλλου και κυρίως χωρίς να λάβουμε υπόψη, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, την «λογική» που διέπει τις κινήσεις του ως υποκείμενο.

Καταλήξαμε επίσης, ότι οφείλουμε να λάβουμε υπόψη μας τον τρόπο με τον οποίο οι ίδιοι οι ψυχωτικοί έφηβοι περιγράφουν⁷³² την αγωγή τους με τον αναλυτή, στις συνεδρίες τους μαζί του, αλλά δεν εμβαθύνουμε περεταίρω.

Ήδη το γεγονός ότι χρησιμοποιώντας τις συνεδρίες παίρνουν τον λόγο και μιλούν για τους ίδιους, για τις σχέσεις τους με τους άλλους και για αυτά που θέλουν να κάνουν, είναι στοιχείο που αναδεικνύει ότι ωφελήθηκαν σε κοινωνικό και ατομικό επίπεδο.

Ολοκληρώνοντας τις προτάσεις μας για την αγωγή του ψυχωτικού έφηβου υποκειμένου στα πλαίσια δομών όπως αυτές των Ξενώνων υπογραμμίζουμε ότι ο αναλυτής δεν πρέπει να τοποθετείται απέναντι στον ψυχωτικό έφηβο στην θέση αυτού που γνωρίζει, διότι αυτός που γνωρίζει είναι ο ίδιος ο ψυχωτικός έφηβος ως υποκείμενο! Ο αναλυτής προσφέρει την «ακοή» του, την επεξεργασία του, την πράξη του, αποβλέποντας στην «σταθεροποίησή» του έφηβου είτε αυτή πραγματοποιείται δια μέσου της «αναπλήρωσης» της λειτουργίας του Ονόματος-του-Πατέρα, είτε δια μέσου της παραληρηματικής μεταφοράς, είτε δια μέσου κάποιας φαντασιακής ταύτισης είτε τέλος δια μέσου κάποιας μη μόνιμης «σταθεροποίησης» που το ψυχωτικό υποκείμενο με κόπο καταφέρνει να πραγματοποιήσει. Παρά τις «προκλή-

⁷³² Cantin (L.), «Comment penser une évaluation d'un traitement psychanalytique des psychoses», στο *La cure psychanalytique du psychotique. Enjeux et strategies*, 2008, Giifric, Quebec, σελ. 87-120.

σεις» λοιπόν για απαντήσεις, του ψυχωτικού υποκειμένου, ο αναλυτής θα πρέπει να αντιστέκεται στο να τοποθετηθεί σε αυτή την θέση, διότι εάν υποκύψει τότε τοποθετείται στην θέση του Άλλου ο οποίος απολαμβάνει.

2 Η «λειτουργία» του αναλυτή στα πλαίσια της Ομάδας των παρεμβαίνόντων

Δεν θα μπορούσε ο αναλυτής ως Κλινικός να είναι εκτός της Ομάδας των παρεμβαίνόντων σε αυτές τις δομές. Κατ' επέκταση αυτή η θέση πρέπει να εφευρεθεί από την αρχή. Ο αναλυτής οφείλει όπως διαπιστώσαμε, να συμμετέχει στις Κλινικές συναντήσεις του Προσωπικού και να κρατάει μια σταθερή επαφή με τους παρεμβαίνοντες όλων των ειδικοτήτων, αλλά μέσα από ένα νέο πλαίσιο συνεργασίας.

Κατ' αρχήν κρίνουμε ότι είναι αναγκαία η ενημέρωση των παρεμβαίνόντων πάνω στα αποτελέσματα της εργασίας του με τον έφηβο. Μια προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση θα μπορούσε να είναι η προσπάθεια αναγνώρισης του υποκειμένου που κρύβεται πίσω από τις «κινήσεις» του ατόμου όπως επίσης και οι εξηγήσεις πάνω στην ύπαρξη του πεδίου της απόλαυσης του Άλλου. Θεωρούμε ότι είναι απαραίτητο να γνωρίζει ο κάθε παρεμβαίνων ότι ο έφηβος ως υποκείμενο έχει μια συγκεκριμένη δομή η οποία θα παραμείνει αμετάβλητη σε όλη του τη ζωή. Επίσης ότι το ψυχωτικό υποκείμενο είναι τοποθετημένο στην θέση του αντικειμένου το οποίο προσφέρει απόλαυση του Άλλου. Τέλος είναι εξαιρετικής σημασίας, όπως διαπιστώσαμε από τα κλινικά περιστατικά μας και όπως αναφέραμε και πιο πάνω, να αναγνωρίζονται οι προσπάθειες αυτό-θεραπείας που κάνει από μόνο του το ψυχωτικό υποκείμενο, οι οποίες όχι μόνον μπορεί να περνούν απαρατήρητες από τους παρεμβαίνοντες, διότι δεν αξιολογούνται ως τέτοιες, αλλά πολλές φορές μπορεί να παρεμποδίζονται, όπως για παράδειγμα η μη αξιολόγηση της πολυτιμότητας του περιεχομένου του παραληρήματος. Η «λειτουργία» του αναλυτή, στα πλαίσια της Ομάδας των παρεμβαίνόντων, είναι δηλαδή να διαφυλάττει την «παρουσία» του υποκειμένου. Ως Κλινικός μπορεί να δια φωτίσει τους παρεμβαίνοντες για παράδειγμα για το τι μπορεί να κρύβεται πίσω από τις βίαιες εκδηλώσεις από την πλευρά του ψυχωτικού εφήβου. Ότι είναι δηλαδή πράξεις που μπορεί να αποδεικνύουν την απουσία του συμβολικού και κατ' επέκταση την απουσία του υποκειμένου. Οι ψυχωτικοί ασθενείς καταφεύγουν συχνά σε καταστροφικές εκδηλώσεις όπως για παράδειγμα να «τα σπάνε όλα»⁷³³ ή να γίνονται αυτό-επιθετικοί. Ο ψυχωτικός δεν βρίσκεται στα πλαίσια του συμβολικού. Πρέπει λοιπόν να αναδεικνύει ότι η εκδήλωση καταστροφικότητας μπορεί να είναι ο καρπός της προσπάθειας ανάδυσής του ως υποκειμένου. Βέβαια αυτό δεν σημαίνει ότι οι παρεμβαίνοντες σε τέτοιους χώρους θα πρέπει να βγαίνουν στο κυνήγι

⁷³³ Είδαμε κάποια παραδείγματα στο κλινικό μέρος της παρούσης διατριβής, όταν επεξεργαζόμασταν τις περιπτώσεις των έξι νέων.

νοηματοδότησης των συμπεριφορών των εφήβων ούτε ότι η «ιστορικοποίηση»;⁷³⁴, είναι αυτό που θα οδηγήσει το υποκείμενο στην επιθυμία του. Είναι δηλαδή απαραίτητο μερικές καταστάσεις, να περνούν από διεργασία, να συζητούνται στην Ομάδα των παρεμβαίνόντων για να διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο διαφαίνεται το υποκείμενο μέσα από τις «κινήσεις» του ατόμου. Αυτό μόνον μέσα από την «επιθυμία» και την «παρέμβαση» του αναλυτή μπορεί να επιτευχθεί και όπως υποστηρίζει ο Oury⁷³⁵ δεν πρέπει να αφήνουμε ποτέ τα πράγματα στην τύχη τους.

Ο στόχος του αναλυτή δεν είναι η απόδοση νοήματος πάνω στις συμπεριφορές του ψυχωτικού έφηβου αλλά η **δημιουργία ερωτημάτων** σε Ομαδικό επίπεδο. Ακριβώς αυτό που παρατηρήσαμε στην ερευνά μας είναι ότι συχνά μπορεί να υπάρξει διάσταση στη κατανόηση από τους διάφορους παρεμβαίνοντες αναφορικά με τις ενέργειες κάποιου έφηβου.⁷³⁶ Είναι προφανές η αναγκαιότητα επεξεργασίας της ψυχοπαθολογίας των νέων με στήριγμα τα διάφορα διαγνωστικά κριτήρια, όμως πρέπει να αποφεύγονται οι διαγνωστικές “ετικέτες” οι οποίες ως γνωστό δυσκολεύουν την θεραπευτική πλαισίωση, την ανάπτυξη της σχέσης μεταξύ του παρεμβαίνοντος και του έφηβου. Κατηγοριοποιώντας έναν έφηβο, υπάρχει κίνδυνος να αναμένουμε συγκεκριμένες συμπεριφορές, με αποτέλεσμα να μην είμαστε στην αναζήτηση των «σημαδιών» που αφήνει ως υποκείμενο.

Να υπογραμμίσουμε βέβαια ότι αυτή η διαδικασία δεν εμποδίζει το παιδαγωγικό και το κοινωνικό πεδίο, απλά το κάθε ένα έχει μια συγκεκριμένη θέση και λειτουργία. Βέβαια οφείλουμε να σημειώσουμε ότι, τα ερωτήματα που θέτει η παρουσία του αναλυτή μπορεί να είναι χρήσιμα, αλλά είναι απαραίτητο και οι άλλοι παρεμβαίνοντες να «θέλουν» να λάβουν υπόψη τους την ύπαρξη του υποκειμένου.

Δεδομένου, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, ότι ο χώρος των δομών αυτών όπως στο παράδειγμα των Ξενώνων, είναι και αυτός ένας χώρος όπως όλοι οι άλλοι, ο κάθε έφηβος ενδεχομένως **επαναλαμβάνει** εκεί καταστάσεις της παιδικής του ηλικίας. Φέρνει τα συμβάντα του παρελθόντος του στο παρόν. Η ιστορία του δεν μπορεί παρά να είναι ανακριβής και φαντασιακή, και να καλύπτεται από άμυνες. Αυτά που λέει σήμερα σίγουρα, μιλούν για το χθες του, δεν παύει όμως να πρόκειται για μια μοναδική αλήθεια, την δική του αλήθεια και για το νόημα που προσπαθεί ο ίδιος να δώσει σε αυτήν. Η εξέταση της ιστορίας του εκάστοτε έφηβου στα πλαίσια της Ομάδας είναι πολύ δύσκολο να μην περνά μέσα από την απόλαυση, δηλαδή τις φαντασιώσεις και τις προβολές του Προσωπικού, για το «πως» έδρασαν επάνω στον έφηβο, τα διάφορα συμβάντα της ζωής του και πόσο μάλλον όταν υποβόσκει η

⁷³⁴ Βλ. στο «Ομαδική λειτουργία και ανάδειξη του υποκειμένου».

⁷³⁵ Oury (J.), Cours du « 19 septembre 1984 » στο *Le Collectif. Le Séminaire de Sainte-Anne*, Collection psychothérapie institutionnelle, Champ social éditions, 2005.

⁷³⁶ Βλ. την περίπτωση του «Ηφαιστου».

ασυνείδητη επιθυμία για ένα καλύτερο και πιο ευτυχισμένο μέλλον για αυτόν. Πρόκειται δηλαδή για μια συνηθισμένη δυσκολία σε τέτοια πλαίσια : οι παρεμβαίνοντες «απολαμβάνουν» μέσα από την φαντασίωση ότι μπορούν να διορθώσουν όλα τα “κακώς κείμενα” της μέχρι τότε ζωής τους. Ο ρόλος του αναλυτή είναι να κάνει αντιληπτή στο ίδιο το Προσωπικό ότι η διάθεση του για υπερπροστασία και “ντάντεμα” είναι μια «απόλαυση» η οποία τοποθετεί τον έφηβο στην θέση του αντικειμένου. Αυτό χρήζει μεγάλης πλαισίωσης και επεξεργασίας αλλά δεν ήταν δυνατό να ασχοληθούμε στα πλαίσια της παρούσας έρευνας. Επίσης η αντιμετώπιση του με ομοιογενή τρόπο, σαν να έχουν όλοι οι έφηβοι τις ίδιες ανάγκες, τις ίδιες επιθυμίες και τα ίδια αιτήματα, δηλαδή να μην αντιμετωπίζονται ως ξεχωριστά υποκείμενα, τοποθετεί επίσης τον έφηβο σε θέση αντικειμένου.

Η «λειτουργία» του αναλυτή στο θεσμό είναι να τακτοποιεί και να αποδιώχνει την απόλαυση των μελών της Ομάδας από τον «τόπο» του υποκειμένου. Αντίθετα εάν ο αναλυτής απλά συμμετέχει στις συναντήσεις των παρεμβαλλόντων, λέγοντας και αυτός μια γνώμη, μαζί με τους υπόλοιπους, τότε είναι και αυτός ένας μικρός άλλος ανάμεσα στους άλλους που είναι «φυλακισμένοι» σε παιδαγωγικές, ψυχιατρικές και κοινωνικές πράξεις οι οποίες κάθε άλλο παρά τοποθετούνται προς την μεριά της ανάδειξης του υποκειμένου. Οφείλει να μεριμνά να αποφεύγονται τα «γλιστρήματα» στα οποία μπορεί να υποπέσει η Ομάδα των παρεμβαλλόντων, όπως για παράδειγμα η παράληψη αναφοράς για συζήτηση των εφήβων που δεν δημιουργούν προβλήματα στο Προσωπικό, και οι οποίοι ακολουθούν πειθήνια κάθε εντολή του. Με άλλα λόγια να γίνει αντιληπτό ότι τέτοιες συμπεριφορές γίνονται γιατί ο έφηβος δεν είναι τοποθετημένος στην θέση του υποκειμένου αλλά του αντικειμένου απέναντι στις επιθυμίες κάποιου που έχει πάρει τη θέση ενός απόλυτου και απαιτητικού “Άλλου”. Στην «λειτουργία» του αναλυτή είναι να θέτει ερωτήματα στην Ομάδα και να διασφαλίζει το να αφήνεται μια θέση «ικανοποιητικά κενή η οποία θα επιτρέψει στο υποκείμενο και στα σημαίνοντά του να τοποθετηθούν».⁷³⁷ Ο αναλυτής είναι υποχρεωμένος να «μιλάει» για το υποκείμενο και παράλληλα να στέκεται ως εμπόδιο στην σύγχυση και στην απόλαυση που προέρχεται από τα μέλη της Ομάδας.⁷³⁸

Η δυσκολία της θέσης του, μέσα σε ένα ψυχιατρικό πλαίσιο, έγκειται στο ότι πρέπει παράλληλα να βρίσκεται στη θέση αυτού που προσπαθεί να δια φωτίσει, μέσα από τις πράξεις του ατόμου «που βρίσκεται το υποκείμενο», αλλά πρέπει συγχρόνως και να μην τις τροφοδοτεί δίνοντας τους μεγάλη βαρύτητα. Όμως ακόμη και η ελάχιστη διαφώτιση πάνω στο νόημα τους δίνει την δυνατότητα στον κάθε ειδικό να βγαίνει εκτός της παντοδυναμίας του και να βρίσκει μια θέση απέναντι στο ψυχωτικό έφηβο υποκείμενο.

⁷³⁷ Holvoet D., « Le programme de la civilisation ...et celui de la psychanalyse » στο *Les feuillets du Courttil : Désir, Demande et idéal en institution*, No 8/9, 1994, σελ. 114.

⁷³⁸ Bernard-Desoria (O.), ό.π., σελ. 144-145.

Συνοψίζοντας λοιπόν θα λέγαμε ότι ο αναλυτής ως «λειτουργία» προωθεί την επεξεργασία και τοποθετεί «φρένο» στην απόλαυση του Άλλου που εκπροσωπείται από τους παρεμβαίνοντες. Ο ψυχωτικός έφηβος «γνωρίζει» ότι ο Άλλος που συνεχώς μιλά στην θέση του και φροντίζει για την εκπλήρωση των αναγκών του, απολαμβάνει. Πρόκειται εδώ για τον μεγάλο απόλυτο Άλλο ο οποίος είναι ενσαρκωμένος από την γνώση της επιστήμης.

Ως Κλινικός ο αναλυτής λοιπόν δεν πρέπει απλά να αφεθεί στα αποτελέσματα που η Ομαδική επεξεργασία παράγει αλλά ούτε και τα αγνοεί. Οφείλει να λαμβάνει υπόψη του όλες τις πλευρές δηλαδή και αυτήν της ιατρικής, και αυτήν των νοσηλευτών και αυτήν των άλλων ειδικοτήτων που παρεμβαίνουν στους Ξενώνες. Παράλληλα με την «χρησιμοποίηση» του από την Ομάδα των παρεμβαίνόντων μπορεί και ο ίδιος να «εκμαιεύσει» διάφορες πληροφορίες αναφορικά με το υποκείμενο εάν προσπαθεί να «ακούει» καλύτερα αυτά που λένε και οι παρεμβαίνοντες. Να επικεντρωθεί δηλαδή στην δική τους «ανάγνωση». Από την συμμετοχή στην Ομάδα ως Κλινικός μπορεί να αντλήσει πληροφορίες, όταν ένα υποκείμενο που στέκει «αμίλητο», όπως για παράδειγμα κάποιος έφηβος σε μια ψυχιατρική δομή, που είναι χωρίς λόγο και χωρίς θέση μέσα από την οποία να μπορούσε να αρθρώσει το οτιδήποτε, αναγκάζει τον αναλυτή να επικεντρώσει την προσοχή του και πέραν του μοναδικού χώρου που μπορεί να υφίσταται μεταβίβαση, και να δώσει προσοχή στις όποιες «κινήσεις» του υποκειμένου αλλού. Κάποια σημαίνοντα που είναι ιδιαίτερα στο υποκείμενο πρέπει να συλλεχθούν από τους υπόλοιπους παρεμβαίνοντες, οι οποίοι υπεισέρχονται στην καθημερινότητα του, για παράδειγμα στο χώρο του Ξενώνα, για να μπορέσουν να μεταδοθούν στη συνέχεια, στο υποκείμενο, εκεί που υφίσταται η μεταβίβαση. Βέβαια αυτό ενέχει τον κίνδυνο να «γλιστρήσει» ως Κλινικός σε θέση παντοδύναμου Άλλου που «όλα» τα γνωρίζει ακόμα και όταν είναι απών.

Η θέση που με κανένα τρόπο ο αναλυτής δεν πρέπει να «καταλάβει» είναι αυτή της εξιδανίκευσης. Δεν είναι στον αναλυτή, αναφέρει ο Stevens⁷³⁹, «να απαντά», να «διατυπώνει κρίσεις» ή «να κατανοεί», αλλά να διατηρεί ένα τόπο «κενό» τον οποίο θα προορίζει για το υποκείμενο και την αλήθεια του. Μια θέση που είναι αντίθετη με αυτήν του Lebonici ο οποίος υπογραμμίζει την σημαντικότητα του να είναι ο αναλυτής «ουδέτερος, καλοπροαίρετος και υπομονετικός»⁷⁴⁰. Είναι απαραίτητος ένας «τόπος», καθαρός από απόλαυση, στον οποίο να μπορεί να ειπωθεί το ανείπωτο. Χρειάζεται δηλαδή μεγάλη προσοχή από τον αναλυτή ως Κλινικό στις Ομάδες να μην γλιστρήσει σε αυτή την θέση του μικρού άλλου για

⁷³⁹ Stevens (A.), « La psychanalyse appliquée » στο *Les feuillets du Courtil : Désir, Demande et idéal en institution*, No 8/9, 1994, σελ. 252.

⁷⁴⁰ Lebonici (S.), «Le psychanalyste et la psychiatrie d'aujourd'hui» στο *Le psychanalyste sans divan. La psychanalyse et les institutions des soins psychiatriques*, Bibliothèques scientifique Payot, σελ. 43-53.

τους υπόλοιπους παρεμβαίνοντες⁷⁴¹. Η τοποθέτηση του αναλυτή από την πλευρά της γνώσης δηλαδή από την πλευρά του Άλλου που όλα τα γνωρίζει και κάτι απαιτεί και από τους παρεμβαίνοντες και από τους έφηβους. Αλλά ούτε να υπάρχει η ψευδαίσθηση ότι όλοι οι παρεμβαίνοντες μπορούν να παίξουν το ρόλο του αναλυτή, όπως διαπιστώσαμε στην περίπτωση κάποιων δομών όπως αυτών του Courtil ή της Antenne. Όσες γνώσεις και να αποκτήσουν οι παρεμβαίνοντες σε δομές που φιλοξενούν έφηβους, πάνω στην ψυχαναλυτική κλινική, δεν θα μπορέσουν να έχουν την «λειτουργία» του αναλυτή. Ο «τόπος» του αναλυτή είναι εκεί όπου υπάρχει μεταβίβαση του υποκειμένου και αυτή είναι μια.

Ο αναλυτής διαπερνάται από την «επιθυμία» του να στηρίζει το ψυχωτικό έφηβο να αναδειχθεί ως υποκείμενο και να αποκτήσει την δική του επιθυμία. Θεωρούμε, στην περίπτωση της παρέμβασης σε πλαίσια που φιλοξενούν ψυχωτικούς έφηβους, όπως αυτά των Ξενώνων, ότι η επιθυμία του δεν λειτουργεί μόνον στο πεδίο της στενά νοούμενης συνάντησής του με το ψυχωτικό έφηβο υποκείμενο, δηλαδή στα πλαίσια της συνεδρίας μαζί του, αλλά ότι λειτουργεί και στο πεδίο της επεξεργασίας και της έρευνας, δηλαδή και στα πλαίσια των συναντήσεων του με τους διάφορους παρεμβαίνοντες. Η «επιθυμία» του αυτή είναι που δίνει ψυχή στην «πράξη» του.

Συμπερασματικά στο ερώτημα «Τι κάνει αναλυτής μέσα σε ένα ψυχιατρικό πλαίσιο;» ο A. Stevens⁷⁴² απαντά λέγοντας ότι ο σκοπός δεν είναι η συμπλήρωση των πληροφοριών αλλά η κλινική κατανόηση του υποκειμένου και βέβαια να προσθέσουμε σε αυτό, την αναγκαιότητα και της δομικής κατανόησης. Καταλήγουμε λοιπόν ότι ο ρόλος του αναλυτή μέσα στην Ομάδα μιας δομής που φιλοξενεί ψυχωτικούς έφηβους, θα πρέπει να είναι συμβουλευτικός αναφορικά με την αναγνώριση του υποκειμένου και τον εντοπισμό των «αποτυπωμάτων» που αφήνει στο πέρασμά του, με την καταγραφή των ερωτημάτων του και των αμυντικών προσπαθειών του, με την αναγνώριση και την καταγραφή αυτού που απορρέει ως ένα «νήμα», δηλαδή ως μια λογική που ακολουθούν οι «κινήσεις» του. Όπως σημειώνει ο Lehmann⁷⁴³, ο αναλυτής ως Κλινικός, διατηρώντας πάντα το απόρρητο οφείλει να μπορεί να δώσει στους παρεμβαίνοντες πληροφορίες που τους είναι απαραίτητες για να μπορούν να θέσουν ερωτήματα σε σχέση με το τι συμβαίνει στον ψυχωτικό έφηβο ως υποκείμενο.

Καταλήγουμε λοιπόν στο ότι η ψυχαναλυτική κλινική παρέμβαση και πράξη μπορεί να βρει μια θέση σε δομές όπως αυτές των Ξενώνων οι οποίες υποδέχονται ψυχωτικούς έφη-

⁷⁴¹ Bernard-Desoria (O.), ό.π. , σελ. 137.

⁷⁴² Stevens (A.), « La psychanalyse appliquée » in *Les feuillets du Courtil : Désir, Demande et idéal en institution*, No 8/9, 1994, σελ. 252.

⁷⁴³ Lehmann (A.), «Le psychanalyste `a l'hôpital» στο *Che vuoi ? Loin du divan ? Des psychanalystes dans les structures de santé*, No 17, L' Harmattan, 2002, σελ.71-88.

βους. Θεωρούμε ότι μπορεί δίπλα στις άλλες παρεμβάσεις να έχει συμπληρωματικό και δια-φωτιστικό χαρακτήρα.

B. Περιορισμοί και δυσκολίες στην διεξαγωγή αυτής της έρευνας

Σε ιδανικές συνθήκες η ιατρική και η ψυχανάλυση είναι συνδεδεμένες και αλληλο - συμπληρωματικές. Οι δυσκολίες που μπορεί να παρουσιασθούν από την ιατρική φροντίδα «σταματά» το «λόγο» του υποκειμένου επειδή ακριβώς αναισθητοποιείται η οδύνη του δια μέσου της φαρμακευτικής αγωγής χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η παρουσία του υποκειμέ-νου. Ευχής έργο θα ήταν να μπορούσε η ιατρική να μην αγνοεί την ύπαρξη του, έτσι θα μπορούσε ο γιατρός να το προφυλάξει δίνοντας του χώρο να μιλήσει και να συμμετάσχει ενεργά στην αγωγή του.

Η ήδη υπάρχουσα λειτουργία των Ξενώνων και οι σκοποί στους οποίους οι διάφοροι παρεμβαίνοντες αποβλέπουν συχνά δημιουργεί δυσκολία στον εντοπισμό του υποκειμένου. Σε αυτό συντελεί κυρίως το ότι, όπως αναφέραμε ήδη, όλοι «πλαισιώνουν» τον ψυχωτικό έφηβο μέσα από την «φροντίδα» για το σώμα του και για τις καθημερινές του ανάγκες και αυτό διότι πρωταρχική μέριμνα στους χώρους αυτούς είναι η διαπαιδαγώγησή του, η ασφάλεια του, και κυρίως η εξάλειψη των «συμπτωμάτων» του όπως για παράδειγμα του παρα-ληρηματός του ή των παραισθήσεων του χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ότι πρόκειται για αυ-τό-θεραπευτικές προσπάθειες δόμησης του υποκειμένου. Διαπιστώσαμε συχνά ότι το υπο-κείμενο γλιστρά σε μια θέση αδυναμίας να πάρει το λόγο, σε μια θέση από την οποία δεν ζητά απολύτως τίποτα. Όλοι μιλούν για αυτόν είτε αυτός είναι παρών είτε είναι απών και δεν υπάρχει χώρος για τον ίδιο να «μιλήσει».

Να συμπληρώσουμε στα παραπάνω και την δυσκολία απέναντι στην αλλαγή και τον νεοτερισμό όταν για παράδειγμα ανακοινώθηκε η μεταφορά του χώρου πραγματοποίησης των συνεδριών στο Ιατροπαιδαγωγικό αντί του Ξενώνα.

Ο αναλυτής ως Κλινικός στις συνεδρίες με το έφηβο ψυχωτικό υποκείμενο «λειτουργ-γεί» και «πράττει» σύμφωνα με την «επιθυμία» του, όμως τα πράγματα δεν ακολουθούν τους ίδιους δρόμους όταν πρόκειται για τον αναλυτή ως Κλινικό στα πλαίσια μιας Ομάδας παρεμβαίνόντων οι οποίοι δεν είναι ευαισθητοποιημένοι με την ψυχαναλυτική προσέγγιση και κυρίως την λακανική. Μια από τις κυριότερες δυσκολίες σε αυτή την έρευνα ήταν να καταφέρουμε να προδιαθέσουμε θετικά για την ψυχαναλυτική Κλινική, τους Παρεμβαίνον-τες στους Ξενώνες. Ακόμη δυσκολότερο ήταν να τους στηρίξουμε να αναρωτηθούν τι α-κριβώς συμβαίνει πίσω από αυτό που είχαν μάθει να «βλέπουν», δηλαδή πίσω από αυτά που κάνει ο έφηβος ως άτομο. Είναι αδύνατο κάποιος να τοποθετήσει ερωτήματα πάνω στην ύπαρξη του υποκειμένου και των αμυντικών του προσπαθειών απέναντι στην απόλαυση του

Άλλου. Η μη κατάρτιση στην λακανική ψυχαναλυτική κλινική θα μπορούσε να λειτουργήσει ως τροχοπέδη εάν είχαμε αποφασίσει να συμπεριλάβουμε στην έρευνά μας την ενεργή συμμετοχή των παρεμβαλλόντων στους Ξενώνων. Καταλήξαμε στο ότι εάν κάποιος δεν είναι «έτοιμος» να θέσει ερωτήματα τα οποία να γίνουν άξονας της προσέγγισης του, είναι αδύνατο να του επιβληθεί εκ των έξω όποια και να είναι η «επιθυμία» και η επένδυση του αναλυτή. Αυτή η έρευνα λοιπόν, απαρχής δεν είχε ως αντικείμενο τις αντιστάσεις των παρεμβαλλόντων απέναντι στην ψυχαναλυτική κλινική και θεωρία. Η διεργασία με το Προσωπικό ήταν πλημμελής. Η Κλινικός επικεντρώθηκε κυρίως στα ευρήματα από τις συνεδρίες, από το ιστορικό, από τα λεγόμενα των Παρεμβαλλόντων και όχι στις άμυνες και τις πράξεις των τελευταίων. Ο ρόλος της ήταν συμβουλευτικός και όχι καθοδηγητικός ή εκπαιδευτικός ως προς την λακανική ανάλυση και προσέγγιση.

Γ. Προτάσεις για άλλες μελλοντικές έρευνες

Καταρχήν πιστεύουμε ότι θα ήταν χρήσιμο αυτή η έρευνα να συμπληρωθεί από μια άλλη πάνω στις αντιστάσεις, στις φαντασιώσεις αλλά και στις προσπάθειες που κάνουν οι Παρεμβαλλόντες, στους χώρους αυτούς, απέναντι στα ερωτήματα που θέτει η ψυχαναλυτική «ματιά» πάνω στο ψυχωτικό έφηβο υποκείμενο.

Να προσθέσουμε στα παραπάνω την αναγκαιότητα για εκπαίδευση του Προσωπικού αναφορικά με τις βασικές αρχές της ψυχαναλυτικής θεωρίας, αποβλέποντας στην ευαισθητοποίησή του απέναντι στην ύπαρξη του υποκειμένου, στην ύπαρξη της απόλαυσης, στην ύπαρξη των αμυνών..... πριν την παρέμβαση του αναλυτή. Όμως μέσα από ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα που δεν θα τους έδινε την εντύπωση ότι μπορούν όλοι να κάνουν αναλυτικές «πράξεις» όπως συμβαίνει σε κάποιες δομές τις οποίες αναφέραμε πιο πάνω.

Κρίνουμε ότι μια εξέλιξη που θα μπορούσε να έχει η παρούσα έρευνα θα ήταν προς την πλευρά της αξιολόγησης της ψυχαναλυτικής αυτής προσέγγισης. Θεωρούμε όμως απαραίτητο να μην εξαιρούνται της αξιολόγησης αυτής, οι ίδιοι οι ενδιαφερόμενοι ψυχωτικοί έφηβοι. Δεν μπορεί να μην λαμβάνεται υπόψη η μαρτυρία του ίδιου του υποκειμένου αναφορικά με την ίδια του την αγωγή.

Μια άλλη έρευνα σε λίγο διαφορετικό πλαίσιο θα μπορούσε να εξετάσει από δομικής σκοπιάς τους γονείς αυτών των ψυχωτικών νέων και αυτό διότι κατά την έρευνα αυτή διαπιστώσαμε ότι στην πλειονότητα τους έχουν και αυτοί ψυχωτική δομή.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aparicio (S.), *Les psychoses dans la psychanalyse freudienne (De la forclusion et du Nom-du-Père)*, Thèse pour le Doctorat de troisième Cycle, Université de Paris VIII, 1985.
- Azoulay (J.), “Le psychiatre – analyste en institution ou la psychothérapie institutionnelle aujourd’hui” στην ιστοσελίδα www.spp.asso.fr
- Bataille (L.), “Desir de l’analyste et désir d’être l’analyste” *Ornicar* ?, No 20/21, 1980, σελ. 71-73.
- Bernard-Desoria (O.), *Poil de Carotte ou l’acte psychanalytique en institution*, Point Hors Ligne, 1986.
- Biagi-Chai (F.), “Sinthome ou suppléance comme réponses au vide” στην ιστοσελίδα www.lacan-universite.fr
- Blanchet (R.), “Transfert et contre transfert”, *Le Pont Freudien*, ανοιχτή διάλεξη, Québec, 17 Νοεμβρίου 2006..
- Caitucoli (D.), « Clinique des psychoses en institution, a éclairage de l’expérience de l’Ecole expérimentale de Bonneuil » στην ιστοσελίδα www.cairn.info
- Cantin (L.), “La cure du psychotique” στο *Santé mentale au Québec*, vol.13, no 1, 1988, σελ. 177-191.
- Cantin (L.), «Comment penser une évaluation d’un traitement psychanalytique des psychoses», στο *La cure psychanalytique du psychotique. Enjeux et stratégies*, 2008, Giifric, Québec, σελ. 87-120.
- Deutsch (H.), (1938-1970), *Les “comme si” et autres textes*, Seuil, Paris, 2007.
- Diatkine (R.)- Lebovici (S.) – Racamier (P.-C.), « Les psychanalystes devant l’exercice psychiatrique institutionnel, στο *Le psychanalyste sans divan La psychanalyse et les institutions de soins psychiatriques*, Bibliothèque scientifique Payot, Paris, 1993, σελ. 13-14.
- Diatkine (R.), « L’apport de la théorie psychanalytique a la compréhension des maladies mentales et, éventuellement, a l’organisation d’institutions destinées à les traiter » στο *Le psychanalyste sans divan La psychanalyse et les institutions de soins psychiatriques*, Bibliothèque scientifique Payot, Paris, 1993, σελ. 15-42.
- Dor (J.), (1985), *Introduction `a la lecture de Lacan: L’inconscient est structure comme un langage*, Denoël, Paris, 1993.
- Dor (J.), (1985), *Εισαγωγή στην ανάγνωση του Lacan, Το ασυνείδητο δομημένο σαν γλώσσα, Πλέθρον –Θεωρία και κοινωνία*, Αθήνα, 1993.
- Dor (J.), (1998), *Le Père et sa fonction en psychanalyse*, Eres, Point Hors Ligne, 2008.
- Evans (D.), *Εισαγωγικό λεξικό της Λακανικής ψυχανάλυσης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2005.
- Fellahian(C.), *La psychose selon Lacan : Evolution d’un concept*, L’Harmattan, Paris, 2005.

- Fink (B.), *Κλινική Εισαγωγή στη Λακανική Ψυχανάλυση: Θεωρία και Τεχνική*, Πλέθρον, Κοινωνικές επιστήμες, Αθήνα, 2006.
- Freud (S.), (1887-1902), *Naissance de la psychanalyse*, Puf, Paris, 1991.
- Freud (S.), (1894), “Les psychonévroses de défense” στο *Névrose, Psychose et Perversion*, Presses Universitaires de France, 1985.
- Freud (S.), (1895), *Etudes sur l’hystérie*, PUF, Paris, 1989.
- Freud (S.), (1896), “Nouvelles remarques sur les psychonévroses de défense” στο *La première théorie des Névroses*, Puf, Paris, 1995, σελ. 95-120.
- Freud (S.), (1900), *L’interprétation des rêves*, Presses Universitaires de France, 1987.
- Freud (S.), (1900), *L’interprétation des rêves*, Presses Universitaires de France, 1987.
- Freud (S.), (1905), *Trois essais sur la théorie de la sexualité*, Folio, Essais, Paris, 1985.
- Freud (S.), (1909), “L’homme aux rats” στο *Cinq psychanalyses*, Paris, PUF, σελ 198-261, 1988.
- Freud (S.), (1911), “Remarques psychanalytiques sur l’autobiographie d’un cas de paranoïa (Le Président Schreber)” στο *Cinq psychanalyse*, PUF, Paris, 1988, σελ.263-324.
- Freud (S.), (1912-1913), *Totem et tabou*, P.B.P, Payot, Paris, 1992.
- Freud (S.), (1914-15), «Extrait de l’histoire d’une névrose infantile : L’homme aux loups » στο *Cinq psychanalyses*, PUF, Paris, 1988, 324-422.
- Freud (S.), (1915), “L’inconscient” στο *Métapsychologie*, Folio, Essais, Paris, 1968.
- Freud (S.), (1915), *La technique psychanalytique*, Puf, Paris, 1992.
- Freud (S.), (1920), «Au-delà du principe de plaisir » στο *Essais de psychanalyse*, Petite Bibliothèque Payot, Paris, 1990.
- Freud (S.), (1921-1938), “Constructions dans l’analyse», στο *Résultats, idées, problèmes*, Vol. II, PUF, Paris, 1985, σελ. 269-281.
- Freud (S.), (1923) και (1924), “L’organisation génitale infantile”, και “La disparition du complexe d’Oedipe”, στο *La vie sexuelle*, Puf, Paris, 1992, σελ 113-122.
- Freud (S.), (1924), “Le problème économique du masochisme” στο *Névrose, psychose et perversion*, Paris, PUF, 1974.
- Freud (S.), (1925), “Différence anatomique entre les sexes” στο *La vie sexuelle*, PUF, Paris, 1992.
- Freud (S.), (1925), “La négation” στο *Résultats, idées, problèmes*, PUF, Paris, σελ. 135-139.
- Freud (S.), (1937), “Constructions dans l’analyse», στο *Résultats, idées, problèmes*, Vol. II, (1921-1938), PUF, Paris, 1985, σελ. 269-281.
- Freud (S.), (1937), *L’analyse finie et l’analyse infinie*, 1937, traduction M-L Lauth – Vagner.
- Freud (S.), (1938), *Le clivage du moi dans le processus de défense*, στην ιστοσελίδα [www. pagesperso-orange.fr](http://www.pagesperso-orange.fr)
- Freud (S.), (1950), *La naissance de la psychanalyse*, Puf, Paris, 1991.
- Freud (S.), Breuer (J.), (1885), *Etudes sur l’hystérie*, Puf, Paris, 1989.

- Freud (S.), (1915) “L’inconscient” στο *Métopsychoanalyse*, Folio, Essais, 1968, σελ. 65-121.
- Freud (S.), (1918), « L’homme aux loups » στο *Cinq psychanalyses*, Puf, Paris, 1988, σελ. 325-420.
- Galiana-Mingot (E), «Quelques préalables théorico-cliniques à la conceptualisation lacanienne des suppléances. Du « comme si » d’Helene Deutsch à la «prépsychose» de Moritz Katan », 2010, στην ιστοσελίδα <http://recherchespsychanalyse.revues.org>
- Grasser (F.), « Stabilisation dans la psychose » κείμενο που παρουσιάστηκε στην Χημείδα μελέτης του GRAPP, στην Μασσαλία, στο *Ornicar ? digital*, 1998.
- Graves (R.), *Les mythes grecs*, Pluriel, Paris, τ.2, 1967.
- Guattari (F.), *Psychanalyse et transversalité, Essais d’analyse institutionnelle*, La découverte, 2003.
- Hoffmann (C.), (2009), « Le paradigme de suppléances psychotiques» *Recherche en psychanalyse*, στην ιστοσελίδα <http://recherchespsychanalyse.revues.org>
- Hoffmann (C.), (2004), “Quelques réflexions à propos du déclenchement de la psychose et de ses suppléances dans le monde de l’adolescent contemporain” στο *Figures de la psychanalyse*, , No 9, σελ 49-61.
- Holvoet (D.), « Le programme de la civilisation ...et celui de la psychanalyse » in *Les feuillets du Courtil : Désir, Demande et idéal en institution*, No 8/9, juin 1994, σελ. 111-117.
- J. Lacan (J.), (1967-1968), «L’acte psychanalytique» *Compte rendu du Séminaire*, στο *Autres écrits*, Paris, Seuil, 2001, σελ.375-383.
- Lacan (J.), (1949), “Le stade du miroir comme formateur de la fonction du Je telle qu’elle nous est révélée dans l’expérience psychanalytique”, στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, 93-100.
- Lacan (J.), (1953-54), *Le Séminaire, Livre I, Les écrits techniques de Freud*, Seuil, Paris, 1975.
- Lacan (J.), (1955), “Le Séminaire sur ‘La Lettre volée’” στο *Ecrits*, Le Seuil, Paris, 1966, σελ. 11-61.
- Lacan (J.), (1955-1956), *Le Séminaire, Livre III Les psychoses*, Seuil, Paris, 1981.
- Lacan (J.), (1956-1957), *Le Séminaire, Livre IV, La relation d’objet*, Seuil, Paris, 1994.
- Lacan (J.), (1957), «L’instance de la lettre dans l’inconscient ou la raison depuis Freud» στο *Ecrits*, Seuil, 1966, σελ. 493-528.
- Lacan (J.), (1958) «La signification du phallus» στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966 σελ. 685-695.
- Lacan (J.), (1958), “La direction de la cure et les principes de son pouvoir” στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ. 585-645.
- Lacan (J.), (1958), «D’une question préliminaire à tout traitement possible de la psychose» στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ.531-583.
- Lacan (J.), (1959-60), *Le Séminaire, Livre VII, L’éthique de la psychanalyse*, Seuil, Paris, 1986.

- Lacan (J.), (1960), «Subversion du sujet et dialectique du désir dans l'inconscient freudien» στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1973 σελ. 793-827.
- Lacan (J.), (1964), “Position de l'inconscient” στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966.
- Lacan (J.), (1967), “Discours a l'école freudienne de Paris” dans *Autres écrits*, Seuil, Paris, 2001, σελ. 261-281.
- Lacan (J.), (1967-68), «L'acte psychanalytique» Compte rendu du Séminaire, στο *Autres écrits*, Paris, Seuil, 2001, σελ.375-383.
- Lacan (J.), (1975-76), Le Séminaire, Livre XXIII, *Le sinthome*, Seuil, Paris, 2005.
- Lacan (J.), (1932), *De la psychose paranoïaque dans ses rapports avec la personnalité*, Seuil, Paris, 1975.
- Lacan (J.), (1938), « Les complexes familiaux dans la formation de l'individu » στο *Autres écrits*, Seuil, Paris, 2001, σελ. 23-84.
- Lacan (J.), (1946), «Propos sur la causalité psychique» στο *Ecrits* Seuil, Paris, 1966, σελ. 151-193.
- Lacan (J.), (1948), «L'agressivité en psychanalyse», στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966 σελ. 101-124.
- Lacan (J.), (1952-53) *L'home aux loups*, δεν έχει δημοσιευτεί.
- Lacan (J.), (1953), « Fonction et champ de la parole et du langage en psychanalyse» στο *Ecrits*, Seuil, 1966, σελ. 237-322.
- Lacan (J.), (1954-1955), Le Séminaire, Livre II, *Le moi dans la théorie de Freud et dans la technique de l'psychanalyse*, Seuil, Paris, 1978.
- Lacan (J.), (1956), «Réponse au commentaire de Jean Hyppolite sur la « Verneinung » de Freud, στα *Ecrits*, Seuil, Paris, 1966, σελ. 381-399.
- Lacan (J.), (1957-1958), Le Séminaire, Livre V, *Les formations de l'inconscient*, Seuil, Paris, 1998.
- Lacan (J.), (1959-1960), Le Séminaire, Livre VII, *L'éthique de la psychanalyse*, Seuil, Paris, 1986.
- Lacan (J.), (1960), «Subversion du sujet et dialectique du désir dans l'inconscient freudien» στο *Ecrits*, Seuil, Paris, 1973 σελ. 793-827.
- Lacan (J.), (1960-61), Le Séminaire, Livre VIII, *Le transfert*, Seuil, Paris, 1991, σελ. 117-149.
- Lacan (J.), (1962-1963), Le Séminaire, Livre X, *L'angoisse*, Seuil, Paris, 2004.
- Lacan (J.), (1967-68) *L'acte psychanalytique*, δεν έχει δημοσιευτεί
- Lacan (J.), (1969-70), Le Séminaire, Livre XVII, *L'envers de la psychanalyse*, Seuil, Paris, 1991.
- Lacan (J.), (1972-1973), Le Séminaire, Livre XX, *Encore*, Seuil, Paris, 1975.
- Lacan (J.), (1986), “Présentation des Mémoires du président Schreber en traduction française” στο *Ornicar ?*, Navarin, σελ. 5-9.
- Lacan (J.), (27 avril 1966), Le Séminaire, Livre XIII, *L'objet de la psychanalyse*, δεν έχει εκδοθεί.

- Lacan(J.), (1957-1958), Le Séminaire, Livre V, *Les formations de l'inconscient*, Seuil, Paris, 1998.
- Lacan(J.), (1959-1960), Le Séminaire, Livre VII, *L'éthique de la psychanalyse*, Seuil, Paris, 1986.
- Lacan(J.), (1964), Le Séminaire, Livre XI, *Les quatre concepts fondamentaux*, Seuil, Paris, 1973.
- Lapeyre (M.), *Au-delà du complexe d'Oedipe*, Anthropos, 1997.
- Laplanche (J.) : et Pontalis (J.-P.), *Vocabulaire de la psychanalyse*, Puf, Paris.
- Lebovici (S.), «Le psychanalyste et la psychiatrie d'aujourd'hui» στο *Le psychanalyste sans divan. La psychanalyse et les institutions des soins psychiatriques*, Bibliothèque scientifique Payot, σελ. 43-53.
- Lecomte (Y.), « Fondements théoriques des communautés thérapeutiques pour psychotique » *Filigrane*, No 17, No 1, στην ιστοσελίδα <http://rsmq.cam.org/filigrane/archives>.
- Lehmann (A.), “Le psychanalyste à l'hôpital” στο *Che vuoi ? Loin du divan ? Des psychanalystes dans les structures de santé*, No 17, L' Harmattan, 2002, σελ.71-88.
- Lescalier (V.), « La création comme tentative de donner existence a du corps», 2005, στην ιστοσελίδα www.psydire.com
- Levy(M.), «Psychothérapie Institutionnelle » στην ιστοσελίδα <http://inventionpsychanalyse.wifeo.com>.
- Machado (Z.), “De l'angoisse au désir de l'analyste” , *L'en-je lacanien*, Eres, No 1, 2003, σελ. 111-117.
- Maleval (J.-C.) , (1997), "La temporalité logique du délire", στο *L'inconscient ignore-t-il le temps?* Presses Universitaires de Rennes. 1997, pp. 153-163.
- Maleval (J.-C.), (2003), *Eléments pour une appréhension Clinique de la psychose ordinaire*, Séminaire de la découverte Freudienne, στην ιστοσελίδα <http://w3.etc.univ-tlse2.fr>
- Maleval (J.-C.), (2000), *La forclusion du Nom-du-Père, Le concept et sa clinique*, Seuil, Paris.
- Maleval (J.-C.), (2000), *La logique du délire*, Masson, Paris.
- Maleval (J.-C.), (2005-2006), *Cours de psychopathologie : Les psychoses* στην ιστοσελίδα <http://docs.zetudiant.fr>
- Maleval(J.-C.), (2009-2010), *Cours La psychose* στην ιστοσελίδα <http://storage.canalblog.com>
- Mannoni (M.), *Le psychiatre son “fou” et la psychanalyse*, Essais, Points, Seuil, Paris, 1979.
- Mannoni (M.), *Éducation impossible*, Seuil, Paris, 1973.
- Mariage (V.), « Le Courtil : une expérience de la surprise » στο *Les feuillets du courtil : Désir, Demande et Idéal en institution*, τεύχος 8/9, 1994, σελ.13-20.
- Martinez Westerhausen (A.), “Symptôme et suppléance, deux concepts de la clinique psychanalytique » στο *Symptômes et suppléances. Séminaire des enseignants et recueil de travaux*, 2005-2006, σελ. 7-13.

- Maugeri (S.), “Transfert dans la psychose”, Διάλεξη το UFR de Psychologie de Nice, 2006, στην ιστοσελίδα <http://salvatoremaugeri.unblog.fr>
- Miller (J.-A.), (16/3/1983), Μάθημα «Αλλοτρίωση κι αποχωρισμός (II)», *Η ψυχανάλυση*, τχ. 6, Άνοιξη 2009, σελ. 47-67, μεταφρ. Α. Σάρδης.
- Miller (J.-A.), (9/3/1983), Μάθημα «Η αιτιογένεση του υποκειμένου Αλλοτρίωση κι αποχωρισμός (I), *η ψυχανάλυση*, τχ.6., Άνοιξη (2009), μετάφρ. Α.Σάρδης.
- Nasio (J.-D.), (1988), *Διδασκαλία Επτά Βασικών Εννοιών της Ψυχανάλυσης*, Πατάκης, Αθήνα, 2005.
- Orhand (S.), «Variété clinique des phénomènes élémentaires de la psychose» στο *Mensuel*, Ecole de Psychanalyse des Forums du Champs lacanien, No 11, 2005.
- Oury (J.), Cours du « 19 septembre 1984 » στο *Le Collectif. Le Séminaire de Sainte-Anne*, Collection psychothérapie institutionnelle, Champ social éditions, 2005.
- Oury (J.), Cours du « 21 novembre 1984 » στο *Le Collectif. Le Séminaire de Sainte-Anne*, Collection psychothérapie institutionnelle, Champ social éditions, 2005..
- Oury (J.), Michaud (G.), “Psychothérapie institutionnelle, une introduction”, 1973, στην ιστοσελίδα www.euro-psy.org
- Porge (E.), (1978), «Sur le désir de l’analyste» στο *Ornicar?* No 14, 1978, σελ. 35-39.
- Porge (E.), (1997), *Les noms du père chez Jaques Lacan*, Eres, Point Hors Ligne, 2006.
- Rabanel (J.-R.), « Prendre abri dans le discours » στο *Les feuillets du Courtil : Désir, Demande et Idéal en institution*, τεύχος 8/9, 1994, σελ. 233-242.
- Racamier (P.-C.), « Présence de la psychanalyse dans les organismes psychiatriques » στο *Le psychanalyste sans divan La psychanalyse et les institutions de soins psychiatriques*, Bibliothèque scientifique Payot, Paris, σελ. 54-74.
- Recalcati (M.), «Ψυχαναλυτικές σημειώσεις σχετικά με το φθόνο της ζωής» στην ιστοσελίδα www.adslgr.com , 4/2005.
- Rosenfeld (H.), *Psychothérapie institutionnelle*, στην ιστοσελίδα www.psychiatriinfirmiere.free.fr
- Roudinesco (E),- Plon (M), *Dictionnaire de la psychanalyse*, Fayard, 2006.
- Sakellariou (D.-P.), (2011), *Approche psychanalytique de la psychose : structure, logique, clinique, éthique*, Thèse de doctorat, Université de Toulouse.
- Silvestre (D.), « Entre médecine et psychanalyse. Le désir en question » στο *Quarto, La médecine mise a nu pare la psychanalyse même*, No 59, Mars 1996, σελ.20-22.
- Silvestre (M.) *Demain la psychanalyse*, Champ Freudien, Seuil, 1993.
- Solano-Suares (E.), “Transfert et éthique de la psychanalyse a propos d’une cure d’enfant” in *Quarto Questions de technique psychanalytique* Bulletin de l’école de la Cause Freudienne en Belgique, No 26, 1987, σελ. 54-62.
- Soler (C.) (1987), “Quelle place pour l’analyste ?” στο *Actes de l’Ecole de la cause freudienne*, XIII.
- Soler (C.), (2004), «Η σύσταση του διαιρεμένου υποκειμένου», Σεμινάριο στα πλαίσια του Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου στο *Τετράδια Κλινική και Δομή*, Σχολή Ψυχανάλυσης των Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου, Αθήνα, τχ 3.

- Soler (C.), (2002) *L'inconscient a ciel ouvert de la psychose*, Psychanalyse &, Presses Universitaires du Mirail, Toulouse.
- Stevens (A.), (1987) «Acte et éthique de la psychanalyse» στο *Quarto Questions de technique psychanalytique* Bulletin de l'école de la Cause Freudienne en Belgique, No 26, σελ. 26-29
- Stevens (A.), (1994), « La psychanalyse appliquée » in *Les feuillets du Courtil : Désir, Demande et idéal en institution*, No 8/9.
- Stevens (A.), (2000), “La Clinique psychanalytique dans une institution d'enfants” *Les feuilles du Courtil en ligne*, στην ιστοσελίδα www.courtil.be
- Stevens (A.), «Psychose ordinaire» στην ιστοσελίδα www.causefreudienne.net
- Strauss (C.-L.), (1948) , Διδακτορικό με τον τίτλο *Les Structures élémentaires de la parenté*.
- Tardits (A.), «L'éthique et le désir de l'analyste» στο *Essaim*, No 11, 2003, σελ. 9-19.
- Tosquelles (F.), *De la personne au groupe. A propos des équipes de soins*, Collection « Des travaux et des jours » Eres, 2003.
- Valas (P.), *Les di(t)mensions de la jouissance*, Scripta, Eres, 1998, σελ. 27-40
- Zenoni (A.), « Inventer une institution » στο *Les feuillets du Courtil : Désir, Demande et Idéal en institution*, τεύχος 8/9, 1994, σελ. 213-219.
- Αναγνώστου (Α.)-Βάμβαλης (Γ.), *Τετράγλωσσο Λεξικό της Ψυχανάλυσης*, Επίκουρος, Αθήνα, 2004.
- Αρτινοπούλου (Β.), *Αιμομιζία Θεωρητικές Προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004.
- *Εισαγωγικό Λεξικό της Λακανικής Ψυχανάλυσης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2005.
- Ζησοπούλου-Τσακυράκη (Ε.), «Για την επιθυμία του ψυχαναλυτή» στο *Εκ των υστέρων Θεσμοί και πλαίσια II*, Εξάντας, 2003, σελ 93-97.
- Ιζκοβιτς (Λ.), «Η Πατρική μεταφορά», από το Σεμινάριο του Φόρουμ του Λακανικού πεδίου της Αθήνας, 2003, στα *Τετράδια Κλινική και Δομή*, τχ. 3, 2009.
- Κανελλοπούλου (Β.-Λ.), (1992), *Η λειτουργία του πατέρα. Θεωρητικά ερωτήματα*, Αθήνα.
- Κανελλοπούλου (Λ.), (2007), *Ψυχαναλυτικές θεωρίες προσωπικότητας*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Αθήνα.
- Λαζαρίδου (Μ.), «Από την Ψυχαναλυτική Τεχνική, στη λειτουργία μιας Ψυχιατρικής Κινητής Μονάδας, σε πλαίσια Κοινωνικής Ψυχιατρικής» στην ιστοσελίδα www.inpsy.gr
- Λακάν (Ζ.), (1955-1956), Σεμινάριο III, *Οι Ψυχώσεις*, Ψυχογιός, Αθήνα, 2005, μετάφρ.Ρ. Χριστοπούλου, Βλ. Σκολίδης.
- Λακάν(Ζ.), (1938), *Η οικογένεια : Τα οικογενειακά συμπλέγματα στην διαμόρφωση του ατόμου*, Καστανιώτης, 1987, Αθήνα, μετάφρ. Δ. Βεργέτης.
- Λακάν(Ζ.), (1964), *Le Séminaire Livre XI, Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*, Seuil, Paris, μετάφρ. Α.Σκαρπαλέζου, Κέδρος, Αθήνα, 1982.
- Μίλερ(Ζ.-Α.), «S' truc dure» στο *Τειρεσίας*, τ.χ. 3, 2003.

- Μπαμπινιώτης (Γ.), *Λεξικό της νέας Ελληνικής γλώσσας*, Κέντρο λεξικολογίας, Αθήνα 1998.
- Ρουμελιώτου-Καλεώδη (Μ.), *Σελεξ, Περί παιδικής ψυχώσεως*, Τρίαψις λόγος, Εξάντας, Αθήνα, 2004.
- Σακελλαρίου (Δ.-Π.), (2012-13), *Αντίληψη και πραγματικότητα στην ψύχωση : Τα αντιληπτικά φαινόμενα*, Σεμινάριο πάνω στις ψυχώσεις του Συλλόγου Ιάκωβος Λακάν, στην Αθήνα.
- Σακελλαρόπουλος (Π.), (1989), «Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεία και Δημόσια Περίθαλψη» στα *Ψυχολογικά Θέματα*, τόμ. 2, τευχ. 1.
- Σακελλαρόπουλος (Π.), (2003), «Ψύχωση, ψυχοθεραπευτικοί χειρισμοί και ψυχαναλυτικό πρίσμα» στο *Αποασυλοποίηση και η σχέση της με την πρωτοβάθμια περίθαλψη*, Παπαζήση, Αθήνα, 2003, σελ. 214-232.
- Στάμου (Ε.), (1999), «Ξενώνες του Παιδοψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής : Μια κλινική προσέγγιση και επεξεργασία της λειτουργίας των Ξενώνων του ΠΝΑ : Προστατευμένη Κατοικία Παλλήνης και Ξενώνας Νέας Παλλήνης» στο *Τετράδια Ψυχιατρικής*, Νο 68, σελ. 22-26.
- Στάμου (Ε.), (2012), «Πώς μια πράξη μπορεί να ανοίξει έναν τόπο ομιλίας στο πλαίσιο ενός ψυχιατρικού θεσμού;» στο *Η είσοδος στην ανάλυση και το πέραςμα: Από τον Freud στον Lacan*, συλλογικό έργο, επιμ. Κανελλοπούλου (Β.-Λ.), Εκδοτικός Όμιλος Ίων, σελ. 97-103.
- Στυλιανίδης (Στ.), «Θεραπευτικό πλαίσιο και θεραπευτική διαδικασία : Διεργασία της πράξης και της σκέψης» στο *Ψυχαναλυτική Ψυχοθεραπεία της Σχιζοφρένειας*, επιμ. Βαρτζόπουλος (Ι.) και Στυλιανίδης (Στ.), Καστανιώτης, Αθήνα, 2008, σελ. 129-161.
- Συνοδινού (Κ.), (1996), *Ο παιδικός αυτισμός*, Καστανιώτης, Αθήνα.
- Συνοδινού (Κ.), (2007), *Προς τα ενδότερα της ψυχής Ψυχανάλυση και ψυχαναλυτική αντικριστή θεραπεία*, Καστανιώτης, Αθήνα.
- Τσαλικογλου (Φ.), *Ο μύθος του επικίνδυνου ψυχασθενή*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1987.
- Φρόντ (Σ.), (1916-17), *Εισαγωγή στην ψυχανάλυση*, Επίκουρος, Αθήνα, 1996.